

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

17-19 Kasım 2016

İmtiyaz Sahibi

Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü

Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa SEMERCİ
Kültür ve Turizm Şube Müdürü

Editörler

Cevdet KABAKCI
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
Yrd.Doç.Dr. Nilay AĞIRNASLI
Arş. Gör. Ahmet Enes KARAKAYA
Mehmet CANLI
Ömer Yalçın OVA

Kapak

Gökhan Gönen & Kamil EKEN

Tashih:

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
H. İbrahim ÖZDEMİR

Dizgi&Mizanpaj

2018

ISBN: 978-605-4996-55-1

Yapım & Baskı

Fikir AJANS

Yönetim Yeri

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
0 (344) 225 24 15 - 16

www.kahramanmaras.bel.tr

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

ULUSLARARASI
SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

III. Cilt

Kahramanmaraş 2018

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

17-19 Kasım 2016

KAHRAMANMARAŞ

ONUR KURULU

Veysi KAYNAK
Vahdettin ÖZKAN
Fatih Mehmet ERKOÇ
Prof. Dr. Refik TURAN

Başbakan Yardımcısı
Kahramanmaraş Valisi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye Başkanı
Türk Tarih Kurumu Başkanı

DÜZENLEME KURULU

Başkan: Cevdet KABAKÇI
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
Prof. Dr. Mahmut AK
Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI
Prof. Dr. Orhan DOĞAN
Yrd. Doç. Dr. M. Fetih YANARDAĞ
Mustafa SEMERCİ
Serdar YAKAR
Ayşe TAŞKIRAN
Cengiz BERBEROĞLU
İbrahim ALTUN

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Abdülhalik BAKIR
Prof. Dr. Ali AKTAN
Prof. Dr. Alena CATOVIĆ
Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI
Prof. Dr. Abdilbaet MAMASIDIKOF
Prof. Dr. Almira MURADALİYEVA
Prof. Dr. Ahmet EYİCİL
Prof. Dr. Aleksandra VRANES
Prof. Dr. Cazim HADLİMEJLİC
Prof. Dr. Cüneyt KANAT
Prof. Dr. Cenişbek DUYŞEYEV
Prof. Dr. Ebru ALTAN
Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ
Prof. Dr. Fahmettin BAŞAR
Prof. Dr. Hilmi BAYRAKTAR
Prof. Dr. Filiz KILIÇ
Prof. Dr. İlhan ERDEM
Prof. Dr. İbrahim SOLAK
Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIĆ
Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI
Prof. Dr. Mehmet ERSAN
Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI
Prof. Dr. Memet YETİŞGİN
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZDOĞAN
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ
Prof. Dr. Mustafa KESKİN
Prof. Dr. Mustafa DEMİR
Prof. Dr. Mustafa DAŞ
Prof. Doç. Dr. Murat AGARI
Prof. Dr. Niyazi CAN

Bilecik Üniversitesi
Erciyes Üniversitesi
Saraybosna Üniversitesi – Bosna Hersek
Emekli Öğretim Üyesi
Ekonomik Canaşterdik Üniv – Kırgızistan
Bakü Devlet Üniversitesi - Azerbaycan
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Belgrat Üniversitesi - Sırbistan
Saraybosna Üniversitesi – Bosna Hersek
Ege Üniversitesi
Ekonomik Canaşterdik Üniv - Kırgızistan
İstanbul Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi
Gaziantep Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Belgrat Üniversitesi – Sırbistan
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Ege Üniversitesi
Erciyes Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Selçuk Üniversitesi
Erciyes Üniversitesi
Sakarya Üniversitesi
Dokuz Eylül Üniversitesi
Karabük Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Prof. Dr. Osman KÖSE
Prof.Dr. Ramazan ŞEŞEN
Prof.Dr. Refet YİNANÇ

Prof.Dr. Sabina BAKSİC

Prof.Dr. Salim KOCA
Prof.Dr. Sait ÖZTÜRK
Prof. Dr. Satıbaldı OMURZAKOF
Prof.Dr. Taşbolat SADIKOF
Prof.Dr. Zekerriya PAK
Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK
Prof. Dr. Kazım PAYDAŞ
Doç. Dr. Ayhan DOĞAN
Doç.Dr. Ayşe Dudu ERDEM
Doç.Dr. Cevdet YAKUPOĞLU
Doç.Dr. Emin TOROĞLU
Doç.Dr. Hüseyin GÜNİL
Doç.Dr. Mehmet Ali Hacı GÖKMEN
Doç.Dr. Mehmet ÇERİBAŞ
Doç.Dr. Muharrem KESİK
Doç. Dr. Nevzat TOPAL
Doç. Dr. Pınar ÜLGEN
Doç.Dr. M. Zahit YILDIRIM
Doç.Dr. Nursaule AYTBAJEVA
Yrd. Doç.Dr. Cengiz ŞAVKILI
Yrd. Doç.Dr. Ercüment YILDIRIM
Yrd. Doç.Dr. Erhan ALPASLAN
Yrd. Doç.Dr. Hasan ARSLAN
Yrd. Doç.Dr. Hikmet DEMİRCİ
Yrd. Doç.Dr. İsmail ALTINÖZ
Yrd. Doç.Dr. M. Fetih YANARDAĞ
Yrd. Doç.Dr. Mustafa Edip ÇELİK
Yrd. Doç.Dr. Mustafa ÇABUK
Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK
Yrd. Doç. Dr. Safer SOLMAZ
Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN
Yrd. Doç. Dr. Selim KAYA
Dr. Sevinç AYEVA

SEKRETERYA

Gülhan MENGÜR
H. İbrahim ÖZDEMİR
Harun DEDEOĞLU
İlyas KARAGEÇEN
Mehmet CANLI

Polis Akademisi
Emekli Öğretim Üyesi
Emekli Öğretim Üyesi

Saraybosna Üniversitesi – Bosna Hersek

Gazi Üniversitesi
Yıldız Teknik Üniversitesi
Ekonomik Cansıterdik Üniv – Kırgızistan
Bişkek Gumaniterdik Üniv - Kırgızistan
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Harran Üniversitesi
Gaziantep Üniversitesi
Necmeddin Erbakan Üniversitesi
Kastamonu Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Selçuk Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
İstanbul Üniversitesi
Niğde Üniversitesi
Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Ahmet Yesevi Üniversitesi – Kazakistan
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Selçuk Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Azerbaycan Bilimler Akademisi

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi
Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Not: Tebliğlerin Yasal Ve Bilimsel Sorumluluğu Yazarlarına Aittir. Bildirilerdeki Bazı Maddi Hatalar Ve İsimler Arasındaki Tutarsızlıklar Editörler Tarafından Düzeltmiştir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

AFŞİN BEY SALONU

I. OTURUM

ORTAÇAĞ ARAP KAYNAKLARINA GÖRE MARAŞ

Doç. Dr . Mustafa ALİCAN

SELÇUKLU DEVRİ KAHRAMANMARAŞ YÖRESİNİN TÜRKLEŞMESİNDE BOZKIR
TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK

SELÇUKLU HÂKİMİYETİ ESNASINDA MALATYA ERMENİLERİ-SELÇUKLU
İLİŞKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Fatma İNCE

II. OTURUM

TÜRK HÂKİMİYETİNDEN ÖNCE MARAŞ VE YÖRESİNDE ERMENİ FAALİYETLERİNE
DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Mehmet ERSAN

NİĞDELİ KADI AHMED'E GÖRE ASHAB-I KEHF ve YERİ ÜZERİNE

Doç. Dr. Nevzat TOPAL

PHİLARETOS'UN MARAŞ VE ÇEVRESİNE HÂKİM OLMASINDA ROL OYNAYAN
UNSURLAR

Yrd. Doç. Dr. Nilay AĞIRNASLI

SELÇUKLU'DAN OSMANLI'YA DULKADIRLI TÜRKMENLERİNİN YAYILDIKLARI
COĞRAFYAYA GENEL BİR BAKIŞ

Dr. Arif SARI

III. OTURUM

I. HAÇLI SEFERİNDE KAYSERİ-MARAŞ YOLU ÜZERİNDE GÖKSUN VE HAVALİSİ
OLAYLARI

Prof. Dr. Remzi KILIÇ

SELÂHADDİN EYYÛBÎ ZAMANINDA MARAŞ ÜZERİNDE SELÇUKLU-EYYÛBÎ
MÜCADELESİ

Prof. Dr. Ayşe Dudu KUŞÇU

AĞAÇERİ TÜRKMENLERİNİN SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNDEKİ
FAALİYETLERİ

Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN - Uzman Kemalettin KOÇ

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU(BİZANS) DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNİN
STRATEJİK ÖNEMİ

Yrd. Doç. Dr. Fatma ÇAPAN

IV. OTURUM

TÜRKİYE SELÇUKLULARI ÇAĞINDA ELBİSTAN

Dr. Abdurrahim TUFANTOZ

İLHANLILAR ZAMANINDA MARAŞ VE ÇEVRESİ

Yrd. Doç. Dr. Erhan YOSKA

MARAŞ BÖLGESİNDE I. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN FAALİYETLERİ

Arş. Gör. Toroshan ÖZDAMAR - Arş. Gör. Hadi AVA

MOĞOLLARIN ANADOLU İŞGALİ MARAŞ'IN DEMOGRAFİK YAPISINA ETKİLERİ

Sinan DOĞAN

V. OTURUM

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

**SELÇUKLU SULTANI ÜÇÜNCÜ GİYASEDDİN KEYHÜSREV'İN ERTUĞRUL GAZİ'NİN
TORUNUNA KÂHTA'YI DİRLİK OLARAK VERMESİ HAKKINDA BİR
DEĞERLENDİRME**

Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ

SELÇUKLU DÖNEMİ EDEBİYATI VE BATTALNAME

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ

SELÇUKLU DÖNEMİ'NDEN BİR MENKABE KİŞİSİ: ÜMMET (HİMMET) BABA

Yrd. Doç. Dr. İbrahim ERŞAHİN-Mahmut GÜVEN

**ELBİSTAN'DA BİR SELÇUKLU ERENİ: HİMMET BABA TÜRBESİ VE ETRAFINDA
GELİŞEN HALK İNANÇLARI**

Veli Cem ÖZDEMİR

VI. OTURUM

**ELBİSTAN MELİKİ TUĞRUL ŞAHİN SELÇUKLU TAHT MÜCADELELERİNDEKİ
ÖNEMİ**

Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK

SELÇUKLU DÖNEMİNDE AFŞİN BEY'İN TÂRİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

Yernat ABDRAKHOV

Arailym MENDUALİYEVA

ELBİSTAN VE ÇEVRESİNDE YAPILAN DERBENDLER YILI SAVAŞI

Şenol KARADANA

HAÇLILARIN MARAŞ'I İŞGALİ

Mirsad FIRTINA

VII. OTURUM

SELÇUKLULAR DÖNEMİ MARAŞ TARİHİ BİBLİYOGRAFYASI

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARAC

SELÇUKLU DÖNEMİ SANATININ GÜNÜMÜZ KAHRAMANMARAŞ AHŞAP

ESERLERİNE YANSIMALARI

Yrd. Doç. Dr. H. Gonca YAYAN - Rüveyda GÜMÜŞSOY

**1258 ERMENİ İŞGALİNDEN DULKADİROĞULLARININ KURULUŞUNA KADAR MARAŞ
(1258-1337)**

Arş. Gör. Samet ALIÇ

**SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇUKUROVA'DA ERMENİ TÜRKMEN
İLİŞKİLERİ**

Merve ATASOY - İbrahim BAYRAK

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İÇİNDEKİLER

ORTAÇAĞ ARAP KAYNAKLARINA GÖRE MARAŞ Doç. Dr. Mustafa ALİCAN.....	
SELÇUKLU DEVRİ KAHRAMANMARAŞ YÖRESİNİN TÜRKLEŞMESİNDE BOZKIR TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK.....	
SELÇUKLU HÂKİMİYETİ ESNASINDA MALATYA ERMENİLERİ-SELÇUKLU İLİŞKİLERİ Yrd. Doç. Dr. Fatma İNCE.....	
TÜRK HÂKİMİYETİNDEN ÖNCE MARAŞ VE YÖRESİNDE ERMENİ FAALİYETLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME Prof. Dr. Mehmet ERSAN.....	
NİĞDELİ KADI AHMED'E GÖRE ASHAB-I KEHF ve YERİ ÜZERİNE Doç. Dr. Nevzat TOPAL	
PHİLARETOS'UN MARAŞ VE ÇEVRESİNE HÂKİM OLMASINDA ROL OYNAYAN UNSURLAR Yrd. Doç. Dr. Nilay AĞIRNASLI.....	
SELÇUKLU'DAN OSMANLI'YA DULKADİRLİ TÜRKMENLERİNİN YAYILDIKLARI COĞRAFYAYA GENEL BİR BAKIŞ Dr. Arif SARI.....	
HAÇLI SEFERİNDE KAYSERİ-MARAŞ YOLU ÜZERİNDE GÖKSUN VE HAVALİSİ OLAYLARI Prof. Dr. Remzi KILIÇ.....	
SELÂHADDİN EYYÛBÎ ZAMANINDA MARAŞ ÜZERİNDE SELÇUKLU-EYYÛBÎ MÜCADELESİ Prof. Dr. Ayşe Dudu KUŞÇU.....	
AĞAÇERİ TÜRKMENLERİNİN SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLERİ Yrd. Doç. Dr. Hasan ARSLAN - Uzman Kemalettin KOÇ.....	
DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU(BİZANS) DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNİN STRATEJİK ÖNEMİ Yrd. Doç. Dr. Fatma ÇAPAN.....	
TÜRKİYE SELÇUKLULARI ÇAĞINDA ELBİSTAN Dr. Abdurrahim TUFANTOZ.....	
İLHANLILAR ZAMANINDA MARAŞ VE ÇEVRESİ Yrd. Doç. Dr. Erhan YOSKA.....	
MARAŞ BÖLGESİNDE İ. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN FAALİYETLERİ Arş. Gör. Toroshan ÖZDAMAR - Arş. Gör. Hadi AVA	
MOĞOLLARIN ANADOLU İŞGALİ MARAŞ'IN DEMOGRAFİK YAPISINA ETKİLERİ Sinan DOĞAN	
SELÇUKLU SULTANI ÜÇÜNCÜ GYASEDDİN KEYHÜSREV'İN ERTUĞRUL GAZİ'NİN TORUNUNA KÂHTA'YI DİRLİK OLARAK VERMESİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ.....	
SELÇUKLU DÖNEMİ EDEBİYATI VE BATTALNAME Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ.....	
SELÇUKLU DÖNEMİ'NDEN BİR MENKABE KİŞİSİ: ÜMMET (HİMMET) BABA Yrd. Doç. Dr. İbrahim ERŞAHİN-Mahmut GÜVEN.....	
ELBİSTAN'DA BİR SELÇUKLU ERENİ: HİMMET BABA TÜRBESİ VE ETRAFINDA GELİŞEN HALK İNANÇLARI Veli Cem ÖZDEMİR.....	
ELBİSTAN MELİKİ TUĞRUL ŞAHİN SELÇUKLU TAHT MÜCADELELERİNDEKİ ÖNEMİ - Yrd. Doç. Dr. İbrahim BALIK.....	

SELÇUKLU DÖNEMİNDE AFŞİN BEY'İN TÂRİH SAHNESİNE ÇIKIŞI	
Yernat ABDRAKHOV- Arailym MENDUALİYEVA.....	
ELBİSTAN VE ÇEVRESİNDE YAPILAN DERBENDLER YILI SAVAŞI	
Şenol KARADANA.....	
HAÇLILARIN MARAŞ'I İŞGALİ	
Mirsad FIRTINA.....	
SELÇUKLULAR DÖNEMİ MARAŞ TARİHİ BİBLİYOGRAFYASI	
Yrd. Doç. Dr Hüseyin SARAÇ.....	
SELÇUKLU DÖNEMİ SANATININ GÜNÜMÜZ KAHRAMANMARAŞ AHŞAP	
ESERLERİNE YANSIMALARI	
Yrd. Doç. Dr. H. Gonca YAYAN - Rûveyda GÜMÜŞSOY.....	
1258 ERMENİ İŞGALİNDEN DULKADİROĞULLARININ KURULUŞUNA KADAR MARAŞ	
(1258-1337)	
Arş. Gör. Samet ALIÇ.....	
SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇUKUROVA'DA ERMENİ	
TÜRKMEN İLİŞKİLERİ	
Merve ATASOY - İbrahim BAYRAK	

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ORTAÇAĞ ARAP KAYNAKLARINA GÖRE MARAŞ

Mustafa ALİCAN*

Özet

Tarihi boyunca bulunduğu bölgede hâkimiyet tesis eden siyasî yapılarla ilişkili olarak farklı isimlerle anılan ve geçmişi antik çağlara kadar uzanan Maraş, coğrafî açıdan Akdeniz ile Doğu Anadolu bölgeleri arasında yer alan bir şehrimizdir. Hulefâ-i Râşidîn döneminde, İslâm fetihlerinin el-Cezîre'ye ulaştığı erken bir tarihte, 637 yılında Hâlid b. Velid tarafından fethedilerek İslâm devletinin sınırları içerisine dâhil edilmiştir. İslâm coğrafyası ile Bizans İmparatorluğu arasındaki sınır hattında bulunması dolayısıyla uzun süre gazâ üssü olarak kullanılan Maraş, taraflar arasındaki bitmez tükenmez hâkimiyet mücadelelerinin sürekliliği dolayısıyla süreç içerisinde birçok kez el değiştirmiş ve birçok kez tahrip edilerek defalarca imar edilmiş, haliyle de şehirde uzun süreli ve kalıcı bir siyasî istikrarın temin edilebildiği pek görülmemiştir. Şehrin bu talihsiz durumu Anadolu'nun Türk hâkimiyeti altına girmesi ile de sona ermemiştir. Müslüman Türklerle Haçlılar ya da Ermeniler arasında süren mücadeleler sırasında da herkesin gözü buranın üzerindeydi ve birçok saldırıya hedef olmuştur. 13. yüzyılın başında meydana gelen Moğol istilasından sonraki süreçte yoğun bir Türkmen nüfusunun yerleştiği Maraş ve çevresi, bu tarihlerden itibaren her zaman gerek siyasal gerek sosyal açıdan Türk unsurunun baskın olduğu bir bölge oldu.

Bildirimizde, ortaçağda kaleme alınmış Arapça kaynak metinlerinde yer alan Maraş'a dâir kayıtlar derlenecek, söz konusu kayıtlardan hareketle kronolojik hattı takip eden bir Maraş tarihi anlatısı oluşturulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Maraş, Ortaçağ Arap kaynakları, coğrafya, el-Cezîre, İslâm.*

Abstract

Marash is that geographically located between Mediterranean and Eastern Anatolia regions. This city's past go over to antique eras and it was denominated with various names in dealing with the political structures which has dominated the region. It was conquered in an early time of Islamic conquests that was reached to al-Jazirah, in Hulefa-i Rashidin era by Halid b. Valid, in 637. Marash is used to be a long time as a gaza base because of it was in border line that was in between Islamic area and Byzantine Empire. In this period, the city was changed hands, devastated and reconstructed too many times and therefore there were not a long-term political stability. This unlucky situation has not already ended with Turkish hegemony too. During the constant struggles between Muslim Turks,

---

* Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Tarih Bölümü.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Crusades, Byzantines and Armenians, Marash to be exposed to continuous attacks. In the process of after the Mongol invasion in 13th century, settled down there intensive Turkman population and after that became a Turkish land both political and social mean.

In our paper, we are going to compile the records about Marash that was in Medieval Arabic sources and we'll try to constitute a chronological Marash narrative from this point of view.

Keywords: *Marash, Medieval Arabic sources, geography, al-Jazirah, Islam.*

Giriş

Kuruluş tarihi antik çağlara kadar uzanan Maraş, Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri arasında yer alan bir şehrimizdir. Ahır (Âhir) Dağı'nın güneyi boyunca uzanan ve Çakal ya da Şeker ovası olarak da bilinen, Ortaçağ Arap coğrafyacılarının Amîki Maraş (Amîk Arap dilinde ova anlamına gelir) dedikleri Maraş ovasının yukarı kısmında yer almaktadır.⁵⁶ Tarih boyunca İran, Suriye ve el-Cezîre bölgelerinden gelip batıya giden yolların düğüm noktasında yer aldığı için bölgede hüküm süren siyasî yapıları cezbeden stratejik bir konumda bulunan Maraş, bu özelliği dolayısıyla sürekli istila tehdidi altında olmuştur. Bu nedenle tarihi boyunca bölgede hâkim olma gayesi güden birçok devlet tarafından defalarca işgal edilmiş, yıkılmış, harap edilmiş, yeniden inşa edilmiştir. Özellikle İslâm tarihi açısından bakıldığında, ortaçağ kaynaklarında şehir ile ilgili pek fazla bilginin bulunmamasının da buraya tarihî karakterini veren söz konusu yıkım ve tahribat ile alakalı olduğu söylenebilir.

Ortaçağ Arap kaynakları, bu dönemde siyasî açıdan bitimsiz bir istikrarsızlık ile malul olduğu görülen Maraş hakkında fazla bilgi ihtiva etmezler. Bununla birlikte, İslâm tarihçiliği açısından erken denilebilecek bir dönemde kaleme alınan metinlerden İslâm tarih yazıcılığını oluşturan sonraki dönemlere ait külliyyatın içerisindeki pek çok kaynak eserinde şehir ile alakalı çeşitli bilgi kırıntıları yer almaktadır. Bu bakımdan, eserini 8. yüzyılda kaleme alan Halife b. Hayyât ile başlayıp içerisinde Belâzurî, Mesûdî, Taberî, İbn Havkal, İbn Asâkir, Yâkût, Azîmî, İbnü'l-Esîr, İbnü'd-Devadarî ya da Aynî gibi önemlilerinin de bulunduğu birçok müellifin, eserlerinde Maraş'tan söz ettiklerini söyleyebiliriz. Onların az ve pek detaylı olmayan söz konusu kayıtlarından hareketle, bugün İslâmî ortaçağda Maraş'ın konumu ile ilgili belirli bir bakış oluşturabilmekteyiz. Nitekim bu çalışmamızın da söz konusu bu bakışı meydana getiren verilerin derlenerek bir tür tasnif edilmesine matuf olduğunu söyleyebiliriz.

⁵⁶ Şehrin coğrafi konumu ile ilgili olarak bkz.E. Honigmann, "Mar'ash," *EI*, VI, Leiden 1191, s. 505; Besim Darkot, "Maraş," *İA*, VII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 310-311; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK, Ankara 2007, s. 36; Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş," *DİA*, XXIV, Ankara 2001, s. 192.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ortaçağ Arap kaynaklarında yer alan Maraş ile alakalı bilgileri coğrafi ve idarî ya da siyasi nitelikli bilgiler olarak iki başlık altında tasnif etmemiz mümkündür. Öte yandan bu tür bilgiler içerisinde yer alan bazı küçük göndermeler ya da başka maksatlara mebni kayıtçıklar üzerinden birtakım sosyoekonomik çıkarsamalarda da bulunabilmekteyiz. Fakat bir kez daha tekrar etmek gerekirse, klasik şehir anlatımlarında örneğin bir şehrin fiziksel yapısı, mimarî tarihi, orada bulunan fiziksel yapılar ile bunların özellikleri, banîleri, finansörleri, vakıfları vb. meseleler hakkında genellikle detaylı bilgiler veren ortaçağ Arap coğrafyacılarının eserlerinde yer alan şehirle ilgili veriler çok azdır. Bundan dolayı da, Maraş, bir Malatya ya da Diyarbakır gibi, ortaçağı düşünülduğünde akla dört başı mamur bir tarihlilik gelen şehirlerden değildir. Bir başka şekilde ifade edecek olursak, elimizde bulunan Maraş ortaçağı ile alakalı veriler, bu şehrin tarihî bir yapı olarak zihnimizde yeniden üretilebilmesine yetmemektedir. Zaten başta şehrin yeri olmak üzere Maraş'a dâir birçok meselede ihtilafın bulunması ya da günümüze, tarihin mührü olarak görülebilecek mimarî yapıların kalmış olmaması da buna işaret eder.

Maraş İsmi Ve Şehrin Tarihi Coğrafyası

Evliya Çelebi'nin, *Şehnâme*'nin efsanevî İran hükümdarı Dahhak dönemine tarihlediği ejderha efsanesi ile ilişkilendirerek sözünü ettiği “*Mâr-ı İş*” şeklindeki yakıştırmayı bir kenara bırakacak olursak, şehrin ismi ortaçağ Arapça kaynaklarında “م” (mim), “ر” (ra), “ع” (‘ayn) ve “ش” (şin) harflerinden müteşekkil olup, Yâkût'un yaptığı göndermeye bakılırsa “Mar’aş” şeklinde okunmaktadır.⁵⁷ Kelimeyi “Marîş” şeklinde okumak isteyenler de mevcut olmakla birlikte, yaygın ve üzerinde ittifak edilen okuma biçimi “Mar’aş”tır. Bunun yanında “Mar’aş” isminin, Arapça bir fiil olup “titredi” anlamına gelen “رعش” fiili mâzîsinden türemiş bir “ismi mekân” sığıması olduğu ve “titreme yeri” anlamına geldiği şeklindeki yaygın rivayetin de yine bir yakıştırmadan ibaret olduğunu not etmek gerekir. Halk arasında yaygın olduğu ve bölgedeki çeltik ekimine bağlı olarak görülen bataklıklarla ilişkilendirilen sıtma hastalığının görülmesi ile irtibatlandırıldığı kaydedilen söz konusu yakıştırmaların, Müslümanların İslâm öncesi dönemlere ait isimleri İslâmîleştirme ve Arapçalaştırarak temellük etme geleneklerinin bir yansıması olarak görmek gerekir. Nitekim Maraş isminin söz konusu efsanevî rivayetlerle ilişkili olmadığı bugün açık olarak takip edilebilmektedir.⁵⁸

Maraş isminin, Asur kaynaklarında geçen “Markasi” ismine dayandığı araştırmacılar tarafından genel olarak kabul edilmektedir. Bu isim Roma İmparatoru Caligula'nın bölgede hâkimiyet

⁵⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, Beyrut 1977, s. 107.

⁵⁸ Maraş ismi ile ilgili olarak bkz. E. Honigmann, “Maraş,” *İA*, VII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 313; Tufan Gündüz, “Kahramanmaraş,” *DİA*, XXIV, Ankara 2001, s. 192.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kurduğu dönemde Germanecia ya da Germanecia Caesaria olarak değiştirilmiş, bu kullanım Bizanslılar döneminde de varlığını devam ettirmiştir. Müslümanlar tarafından Maraş olarak adlandırılan şehir, daha sonraları yeniden Bizanslıların eline geçince onlar tarafından Marassion olarak isimlendirilmiştir. Müslümanlarca fethedildiği dönemden itibaren her zaman Maraş adıyla bilinen şehir, Bizanslıların elinden nihâî olarak çıkıp tam manasıyla bir Türk ve Müslüman şehrine dönüştüğü dönemlerde de aynı şekilde adlandırılmıştır ve bugün de aynı ismi taşımaktadır.⁵⁹

Maraş ismi ile alakalı bu kısa girişten sonra şehrin tarihî coğrafyası hakkında da birkaç söz söylemek gerekmektedir. Kaynaklarımızdaki bilgilerin en açık ve detaylı olan kısımları, şehrin coğrafyası ile ilgili olanlardır.14. yüzyıl müellifi Ebû'l-Fidâ'nın dördüncü iklimde yer aldığını belirttiği Maraş,⁶⁰ Arap coğrafyacılarının ekserisine göre Şam beldeleri arasında⁶¹ olup Müslümanlar ile Bizanslılar arasındaki sınırı tarif eden Suğûr bölgesindedir.⁶² İslâm devleti ile Bizans İmparatorluğu arasındaki sınır hattı, bilindiği üzere erken dönemlerden itibaren Suğûr olarak adlandırılmaktaydı. Şam bölgesinin kuzey kesimini ihtiva eden ve Tarsus'tan başlayıp Adana, Misis, Maraş ve Malatya üzerinden Fırat nehrine kazar uzanan Suğûr bölgesi ikiye ayrılıyordu. Bunların ilki Suğûru'l-Cezîre olup Malatya'dan Maraş'a kadar uzanan bölgeyi tanımlarken,⁶³ ikincisi ise Maraş havalisinden Tarsus'a kadar uzanan kısma karşılık gelmekte olan Suğûru'ş-Şâmiyye idi. Bununla birlikte, zaman zaman bu isimlendirmelerin karıştırıldığı da oluyor, kimi zaman Suğûru'l-Cezîre içerisinde gösterilen bir şehir kimi zaman Suğûru'ş-Şâmiyye içerisinde zikredilebiliyordu.⁶⁴ Öte yandan yine mesela İstahrî'nin bölgenin tamamı için Suğûru'r-Rûm⁶⁵ ya da Bekrî'nin, Maraş'ı içerisine alan bölge için Suğûru'l-Ermeniyye⁶⁶ ifadelerini kullandıklarını biliyoruz.⁶⁷

⁵⁹ Honigmann, "Maraş," s. 313; Gündüz, "Kahramanmaraş," s. 192.

⁶⁰ Ebû'l-Fidâ, *Takvîmu'l-Buldân*, nşr. M. Reinaud, Beyrut 1840, s. 262.

⁶¹ İstahrî, *Kitâb Memâlikü'l-Mesâlik*, nşr. M. J. De Goeje, Leiden 1927, s. 55; *Takvîmu'l-Buldân*, 225; Makdisî, *Ahsenu't-Tekâsim fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm*, Leiden 1877, s. 154.

⁶² İstahrî, s. 55; İbn Hurdazbeh, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, nşr. M. J. De Goeje, Leiden 1889, s. 97, 253; Bekrî, *Mu'cem Ma'ste'cem Min Esmâi'l-Biladi ve'l-Mevâzi*, Beyrut tarihsiz, s. 756, 934; Yâkût, V, s. 107; İbnu'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, nşr. Süheyl Zekkâr, Beyrut tarihsiz, s. 234; İbn Rusteh, *Kitâbu'l-Alâku'n-Nefise*, çev. Yusuf Ziya Yörükân, (Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013, s. 169. Suğûr bölgesi ile ilgili olarak bkz. Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, I*, Yay. Haz. Refet Yinanç, TTK, Ankara 2013, s. 21, 26-27; Hakkı Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s. 57.

⁶³ İbn Havkal, *Suretu'l-Arz*, Beyrut 1992, s. 153; İbn Hurdazbeh, s. 97, 253; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 234.

⁶⁴ İstahrî, s. 55.

⁶⁵ İstahrî, s. 55.

⁶⁶ Bekrî, s. 1215.

⁶⁷ Suğûr ve Avâsım bölgeleri ve bu bölgelerde bulunan şehirler ile ilgili olarak bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Avâsım," *DİA, IV*, Ankara 1991, s. 111-112; Hüseyin Atvan, *el-Cuğrâfiyyetü't-Târîhiyyetü'l-Bilâdi'ş-Şâm fî Asri'l-Emevî*, Beyrut 1987, s. 68-69; Casim Avcı, "Suğûr," *DİA, XXXVII*, Ankara 2009, s. 473-474.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

10. yüzyılda yaşayan Arap coğrafyacısı İbn Hurdazbeh'in ifadesiyle, “*daha ötesinde başka Suğûr yerleşimi yer almayıp düşman beldelerinin bulunduğu*”⁶⁸ ve Kudâme b. Cafer'e bakılırsa “*tehlikeli bir sınır olup ötesinde düşman şehirlerinin dışında şenlikli yerin bulunmadığı*”⁶⁹ Maraş, Suğûru's-Şâmiyye ile Suğûru'l-Cezîre arasında yine Arap coğrafyacılarının “ayırıcı” (fâsıl) dediği⁷⁰ bir konumda bulunan ve bir kısmı da Maraş ve Malatya'ya kadar uzanan (İbn Havkal'ın Bilâdî Rûm'a dâhil olduğuna özellikle işaret ettiği)⁷¹ Cebelü'l-Lükkâm'ın⁷² kuzeyindeki bir Suğûr şehriydi. Toros dağ silsilesinin en güney kısmını oluşturan ve bugün bir bölümü Amanos ya da Nur Dağları olarak bilinen ve halk arasında Gavur Dağları ismiyle anılan Cebelü'l-Lükkâm'ın ötesindeki Suğûr şehirlerinin de en ucunda yer alıyordu. Maraş'ın üzerinden hiçbir zaman eksik olmayan istikrarsızlık ve buna bağlı olarak ortaya çıkan karışıklıklar da zaten bu durum ile alakalıydı.

Siyaset Ve İdare

Ortaçağ Arap kaynaklarında Maraş'da siyaset ve idare bahsi içerisinde ele alacağımız ilk kayıtlar, doğal olarak şehrin fethedilmesi sürecine dâir haberlerdir. Zaten kaynaklarımızda şehrin daha eski dönemi ile ilgili kayıtlar bulunmamaktadır. Maraş'ın Müslümanlar tarafından ele geçirildiği erken döneme dâir ilk haberler Belâzurî, İbnu'l-Adîm ve İbnu'l-Esîr gibi müelliflerin eserlerinde yer almaktadır. Sözü edilen haberlere bakılırsa, Maraş Müslümanlar tarafından ilk kez 16/636-637 yılında Hâlid b. Velîd tarafından fethedilmiştir. Buna göre, İslâm Peygamberi'nin sağlığında cennetle müjdelenen on kişiden (aşerei mübeşşere) biri olup Şam ordularına komutanlık eden Ebû Ubeyde b. Cerrah tarafından bölgeye gönderilen Hâlid, şehirdekilerin canlarına ve mallarına dokunmama ve şehri güven içinde tahliye etmelerine izin verme şartıyla burayı sulh yoluyla almış, ardından da şehrin kalesini yıktırıştır.⁷³

Kronolojik açıdan Maraş'a ait bir sonraki kayıt, 30/650-651 yılına aittir. Belâzurî ve İbnu'l-Adîm'in bildirdiğine göre, bu sene Süfyân b. Avf el-Ğâmidî Bizans ülkesine yaptığı bir gazâ esnasında Maraş bölgesinde bulunmuştu⁷⁴. Bu sıralarda etkisiz durumda olduğu anlaşılan şehir Muâviye döneminde yeniden inşa edilmiş, hatta buraya asker yerleştirilerek bir tür sınır garnizonu haline

⁶⁸ İbn Hurdazbeh, s. 216.

⁶⁹ Kudâme b. Cafer, *Kitâbu'l-Harâc*, çev. Yusuf Ziya Yörükân (Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013, s. 257.

⁷⁰ İbn Havkal, s. 154; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 234; İbnu'd-Devadarî, I, s. 151.

⁷¹ İbn Havkal, s. 154.

⁷² Cebelü'l-Lükkâm ile alakalı detaylı bir tasvir için bakınız: İbn Havkal, s. 154-157; İbnu'd-Devadarî, *Kenzu'd-Dürer ve Câmiu'l-Ğurer*, I, nşr. Selahuddin el-Munecced, Kahire 1961, s. 151-152.

⁷³ Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, thk. Abdullah E. et-Tabbâ', Beyrut 1987, s. 265; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 235; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, II, thk. Ebî'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Beyrut 1987, s. 344.

⁷⁴ Belâzurî, s. 265; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 235.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

getirilmişti. Maraş'ın, muhtemelen Bizans topraklarına yapılan düzenli gazâ seferleri için bir üs görevi gördüğü bu süreç çok uzun sürmeyecek, Yezid b. Muâviye'nin ölümünden sonraki süreçte yoğunluk kazanan Bizans saldırıları dolayısıyla Müslümanlar şehri boşaltmak zorunda kalacaklardı.⁷⁵

Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân, iç sorunları çözebilmek için fırsat oluşturmak adına 70/689-690 yılında Bizanslılarla bir barış anlaşması yapmış, Muâviye döneminde Bizanslılarla yapılan ağır şartlara hâvî anlaşma şartları kabul etmişti. Belâzurî'nin, Maraş'ın boşaltılması şartının da var olduğuna işaret ettiği söz konusu anlaşmaya göre,⁷⁶ Emevî Halifesi, tıpkı Muâviye döneminde olduğu gibi Bizans İmparatoru'na 356 bin dinar yıllık vergi ödeyecek, 365 savaş esiri ve 365 iyi cins at verecekti.⁷⁷ Fakat taraflar arasındaki bu barış anlaşması uzun sürmeyecek, 74/693-694'te Halife'nin oğlu Muhammed b. Mervân tarafından Bizans ülkesine tertip edilen bir gazâ ile hükümsüz hale gelecekti.⁷⁸

Muhammed'in Emevîler ile Bizanslılar arasındaki anlaşmayı bozan gazâsından sonra artan siyasî gerilim, yaklaşık bir yıl sonra düzenlenen yeni bir yaz gazâsı⁷⁹ ile doruk noktasına ulaştı. 75/694 yılındaki bu saldırı karşısında Bizanslılar sessiz kalmadılar. Cemâziyelevvel'de (Ağustos/Eylül) Maraş'tan çıkan Bizanslılar ile Müslümanlar, şehrin güneyi boyunca uzanan ovada karşı karşıya geldiler. Ebân b. Velîd b. Ukbe tarafından komuta edilen (Ebân'ın yanında Abdülmelik b. Mervân'ın azatlısı Dinar b. Dinar da vardı) Müslümanlar, Belâzurî'nin oldukça sert geçtiğini kaydettiği çatışmaların ardından düşmanlarını mağlup ettiler. Kaçmaya çalışan Bizanslıların ardından giden ve yakalayabildiklerini esir alan ya da öldüren Müslüman askerleri görkemli bir zafer kazanmışlardı.⁸⁰

Kaynaklardan akıbeti hakkında bir süre bilgi edinemediğimiz Maraş, Emevî Halifesi I. Velîd (705-715) döneminde bir tür çekim merkezi olmaya başlamıştı. Bu dönemde, tarihini tam olarak tespit edemediğimiz bir zamanda Halife'nin oğlu Abbas Maraş'a geldi ve şehri imar ve tahkîm ederek medenîleştirme yoluna gitti. Maraş'ta hatırı sayılır bir iskân faaliyeti gerçekleştirdiği anlaşılan Abbas, burada bir camii inşa ettirmiş ve yine şehrin geliştirilmesine istinaden Kınnesrîn'den Maraş'a her yıl düzenli olarak kuvvet gönderilmesi şeklinde bir karar alınmasını sağlamıştı.⁸¹

⁷⁵ Belâzurî, s. 265; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 235.

⁷⁶ Belâzurî, s. 265.

⁷⁷ Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, 3 (Emevîler Dönemi)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s. 134.

⁷⁸ Belâzurî, s. 266.

⁷⁹ Belâzurî, s. 266; Taberî, *Târîhu't-Taberî, VI*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, Kahire 1964, s. 202; İbnu'l-Esîr, IV, s. 138; İbn Asâkir, *Târîhi Medîneti Dimaşk, LV*, thk. Ömer b. Garâme el-Ömerî, Beyrut 1997, s. 240.

⁸⁰ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, çev. Abdulhalik Bakır, Ankara 2001, s. 328; Belâzurî, s. 266; İbnu'l-Esîr, IV, s. 138; İbn Asâkir, LV, s. 240.

⁸¹ Belâzurî, s. 266; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 236.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bir süre boyunca istikrarın hüküm sürmekte olduğu görülen ve Taberî'den, Halife Hişâm'ın oğlu Muâviye'nin 113/731-732 yılında "Rûm beldelerine" gazâ ederken uğradığını ve diğer oğlu Velîd'in de 130/747-748'de çıktığı yaz seferi sırasında kalesini imar ettiğini öğrendiğimiz Maraş ve havalisi,⁸² Halife II. Mervân döneminde bir kez daha hareketlendi. Mervân'ın Hımıs'ı muhasara ile meşgul olduğu 129/747 yılına Maraş havalisine saldıran Bizans İmparatoru V. Konstantinos, kısa süreli bir kuşatmanın ardından Maraş'ı ele geçirdi. Bizanslılar ile canlarının bağışlanması ve güven içerisinde şehirden çıkıp gitme karşılığında anlaşan ve bu sırada Kevser b. Züfer el-Kilâbî isimli bir âmilin idaresinde bulunan Maraşlı Müslümanlar aileleri ile birlikte Kınnesrîn askerî mıntikasına doğru göç ederken, İmparator da şehri yerle bir etmekle meşguldü. Bununla birlikte, İbnu'l-Adîm ve İbn Asâkir'in kayıtlarına bakılırsa Maraşlılara mektup göndererek sabretmelerini söyleyen⁸³Mervân Hımıs'a hâkim olarak şehrin surlarını yıktıktan sonra Maraş'ı bir kez daha ele geçirip gönderdiği askerler ile yeniden inşâ ve tahkîm ettirecek, medenî hayatın inkişafı için birçok tedbirler alacaktı. Öte yandan Maraş'ın bu yeni medeniyet hamlesi de uzun sürmeyecek, Emevîlerin yıkılış sürecine girmesi ve İslâm dünyasında ortaya çıkan karışıklıklardan istifade eden Bizans birlikleri Maraş'ı bir kez daha işgal ve harap edeceklerdi.⁸⁴

Abbâsî Halifeliği'nin kuruluş dönemine denk gelen süreçte kaynaklarımızda Maraş ile ilgili pek kayıt bulunmamasından da anlaşılacağı üzere, Abbâsî Halifesi Ebû Cafer el-Mansûr (754-775) dönemine kadar şehir muhtemelen Bizanslıların kontrolü altında bulunan sahada ve atıl bir halde kaldı. Bununla birlikte Ebû Mansûr'un dönemi, Maraş şehri açısından neredeyse bir dönüm noktası oldu. Halife'nin bu iş için özel olarak görevlendirdiği Salih b. Ali, Maraş'a gelerek şehri adeta yeniden inşâ etmiş, tahkîm ederek güçlü bir duruma getirdiği Maraş'a davet ettiği insanlarla bir yandan buranın nüfusunu arttırırken, diğer yandan da bölgenin vergi gelirlerini yükseltme gayreti içerisinde olmuştu. Yine Abbâsî Hilafeti'ne Mehdî'nin (775-785) geçmesi de Maraş'ın medenî gelişimi açısından yeni bir eşik oldu.⁸⁵ Halife Mehdî döneminde, Belâzurî'nin ifadesiyle "*şahnesi zâde, halkı kavî*"⁸⁶ olan Maraş, daha müstahkem ve korunaklı bir kaleye sahip olmuştu. Öyle ki, Maraş'ın güvenli bir üs haline geldiği bu dönemde Bizans topraklarına düzenlenen yaz ve kış gazâları muntazaman devam ettiriliyor ve Maraş'ın sahip olduğu önem giderek artıyordu. Nitekim 161/777-778 ve 162/778-779 yıllarında sırasıyla Sümâme b. Velîd, Hasan b. Kahtabe ve Abdülkebîr b. Abdullah gibi gazâ önderlerinin tertip

⁸² Taberî, VII, s. 88, 401.

⁸³ *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 3953; İbn Asâkir, XIX, Beyrut 1995, s. 247.

⁸⁴ Belâzurî, s. 266; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 236.

⁸⁵ Belâzurî, s. 266.

⁸⁶ Belâzurî, s. 266; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 236.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ettiği akınlara karşı tedbir almaya çalışan Bizanslılar, ısrarla Ali b. İsa'nın idaresi altındaki Maraş'ı ele geçirmeye çalışıyorlardı.⁸⁷

Bu dönemde kayıtlara geçen bir hadise bahse değerlidir. Belâzurî tarafından nakledilen ve İbnu'l-Adîm'in de tekrar ettiği kayıtlara göre, Bizanslıların ısrarla Maraş'ı ele geçirmeye çalıştıkları bu dönemde, Bizanslılar Maraş ovasında Müslüman halkı katledip yağma ve tahribatlarda bulduktan sonra, muhtemeldir ki Ali b. İsa'nın oğlu olan İsa b. Ali'nin idaresi altında bulunan Maraş'a da saldırmışlardı. Fakat gazâ seferine çıkmış olan Ali bu sırada Maraş'ta değildi ve şehirde Bizanslılar karşısında durabilecek çok fazla asker bulunmuyordu. Bu duruma karşılık İsa'nın azatlıları şehir halkını ve kadın savaşçıları düşmanla savaşmak üzere teşkilatlandırdılar. Kadın savaşçıların surlardan attıkları oklarla geri püskürtülen Bizans birlikleri, yine İsa'nın azatları tarafından düzenlenen vurkaç taktikli saldırılarda epeyce kayıp vermiş, bu sırada sekiz azatlı da şehit olmuştu. Netice itibarıyla Bizanslılar Maraş'ı muhasara etmeye devam etseler de şehri ele geçirememiş, Maraş önlerinden ayrılıp Ceyhan taraflarına gitmişlerdi.⁸⁸

8. yüzyılın son çeyreğinde geçen menkûl hadiselerden sonra Müslümanların idaresinde oldukça istikrarlı bir dönem yaşadığı görülen Maraş, bu dönemde de Bizans saldırılarından masun değildi. Örneğin Halife Harun Reşîd'in Maraş idaresine Saîd b. Silm b. Kutebye'yi tayin ettiği 191/806-807 senesinde Maraş'ı hedef alan başarısız Bizans saldırısını⁸⁹ bu çerçevede içerisinde değerlendirebiliriz. Bununla birlikte, söz konusu saldırıdan sonraki dönemde uzun süre boyunca Maraş ile alakalı bir kayda rastlamıyor olmamız, bölgenin bir tür sükûnet devri içerisinde olduğunu gösterebilir. Öte yandan 268/881-882 yılında gerçekleştirdikleri Malatya saldırısında başarılı olamamaları Maraş ve Hades'ten gelen yardıma bağlanan Bizanslılar,⁹⁰ Maraş'ı ele geçirme arzusundan hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Nitekim 282/895 yılının Muharrem'inde (Mart) gerçekleştirdikleri saldırıda istediklerini elde edemeyip yalnızca şehrin çevresini yağmalamakla yetinen Bizanslılar,⁹¹ tam on yıl sonra, 292/904 yılı Muharrem'inde (Kasım-Aralık) gerçekleştirdikleri kanlı ve acımasız saldırı sonucunda Maraş'ı işgal ederek amaçlarına ulaşacaklardı.⁹²

Maraş'ın Bizans işgalinden sonraki tarihi, siyasî istikrarsızlığın kronik bir hale geldiği bir tarih olarak tarif edilebilir. Azîmî'nin, Bizanslıların Maraş bölgesine geldiğine işaret ettiği 303/915-916

⁸⁷ Belâzurî, s. 267; Taberî, VIII, s. 136; Azîmî, *Târîhu Haleb*, nşr. İbrahim Ze'rûr, Dimaşk 1984, s. 228-229.

⁸⁸ Belâzurî, s. 267; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 236.

⁸⁹ Taberî, VIII, s. 324.

⁹⁰ Taberî, IX, s. 612.

⁹¹ *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 1183-1184; Azîmî, s. 275.

⁹² Taberî, X, s. 118, 120.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yılında⁹³ bölgede siyasî bir aktör olarak temâyüz etmeye başlayan Ermenilerce ele geçirildiği görülen Maraş,⁹⁴ 337/948-949 yılında Hamdânî Emiri Seyfûddevlî'yi ağır bir hezimete uğratan Bizanslılar tarafından zapt edilmiş,⁹⁵ buna karşılık 341/952'de Hamdânîler şehri ele geçirseler de, 351/962 yılının Nisan-Mayıs aylarında burası Dülûk ve Ra'bân ile birlikte yine Bizans hâkimiyetine geçmiştir.⁹⁶Bu tarihten sonra uzun süre kaynaklarda kendisine yer bulamayan ve bölgede etkili olmaya başlayan Haçlıların yanında muhtemelen Bizans merkezî idaresinin Türk karşıtı bir savunma hattı oluşturmak maksadıyla Ermenilerle iskân ettiği Maraş, başta Reşîdeddîn Fazlallah olmak üzere İranlı müellifler tarafından nakledilen bir rivâyete göre Malazgirt Savaşı'ndan sonra Sultan Alparslan tarafından Emir Çavuldur isimli bir beye verilmişti.⁹⁷

Ortaçağ Arap kaynaklarında yer alan kayıtlar üzerinden, İslâmî fetihden Türklerin bu bölgeye gelişine kadar takip edebileceğimiz bir kronoloji hattı oluşturabilmemize rağmen, bundan sonrası için aynı şey geçerli değildir. 11. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Maraş ile ilgili kayıtlar giderek daha da seyrekleşmekte, yalnızca bazı önemli addedilebilecek olaylara münhasır bir konuma kaymaktadır. Kuşkusuz sözü edilen dönemler için başka kaynaklardan veri elde etmek ve Maraş tarihini daha eksiksiz bir biçimde kurmak mümkündür, fakat böyle bir çalışma bizim konumuzun dışında kaldığı için biz yalnızca sonraki dönemlere ait kayıtlara birkaç temasta bulunarak bu bahsi kapatacağız.

11. yüzyılın sonu ile 12. yüzyılın başından itibaren başlayan dönem hakkında Arapça kaynak metinlere girmiş olan kayıtların bir kısmı Türkiye Selçukluları, bir kısmı Zengîler, Eyyûbîlerle Memlûkler, bir kısmı da Ermenilerle ilgilidir. Bu çerçevede 486/1075-1076'da Sultan Kılıçarslan ile Dânişmendîlerin Maraş havalisindeki faaliyetleri,⁹⁸ 508/1114-1115'te Maraş ve çevresindeki bazı yerlerin Selçuklu emiri Aksungur el-Porsûkî'ye itaatleri,⁹⁹ Zengî hükümdarı Nureddîn Mahmud'un kendisine sığınan Dânişmendî Emir Zünnûn'un etkisiyle 568/1173 yılı yazında Selçuklu topraklarına girerek Maraş, Göksun, Merzuban ve Behesni'yi ele geçirip Maraş'ı kendi hizmetindeki Ermeni

---

⁹³ Azîmî, s. 280. Krş. Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi, I*, İngilizce çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1999, s. 248.

⁹⁴ Ermenilerin bölgede nüfus yoğunluğu elde etmeleri ile alakalı olarak bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004, s. 97.

⁹⁵ Taberî, XI, s. 367; İbnu'l-Esîr, VII, s. 229; Abu'l-Farac I, s. 358. Krş. Yinanç, *Türkiye Tarihi, I*, s. 24; René Grousset, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, çev. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 468.

⁹⁶ Yahya b. Saîd el-Antâkî, *Târîh*, nşr. L. Cheikho, B. Carra de Vaux, H. Zayyat, Louvain 1954, s. 97. Krş. Grousset, s. 479.

⁹⁷ Reşîdü'd-Dîn Fazlullah, *Camii't-Tevârih (Selçuklu Devleti)*, çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2011, s. 118. Krş. Yinanç, *Türkiye Tarihi, I*, s. 69; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 118, 141.

⁹⁸ İbnu'l-Kalanisi, *Zeyl Târîhu Dimaşk*, Beyrut 1908, s. 143.

⁹⁹ İbn Asâkir, LVII, s. 119; İbnu'l-Esîr, IX, s. 153.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Leon'un oğlu Mleh'e bırakması,¹⁰⁰ 605/1208-1209 yılına gelindiğinde Selçuklu Sultanı Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Mleh üzerine bir sefer tertip ederek Maraş ve havalisinde yağmalarda bulduktan sonra Konya'ya dönmesi,¹⁰¹ 613/1216-1217 yılında Selçuklu Sultanı İzzeddîn Keykâvus ile Halep Eyyûbî Meliki Zâhir'in Ermeni Leon'a karşı ittifak edip Maraş havalisine yürüyerek yağma ve tahribat faaliyetlerinde bulunmaları,¹⁰² 656/1258'te Ermenilerin Maraş'ı Selçukluların tayin ettiği nâiblerin elinden alması,¹⁰³ 670/1271-1272, 673/1274-1275 ve 689/1290-1291 yıllarında Memlûklerin Moğollar ile mücadeleleri sırasında Maraş bölgesindeki faaliyetleri gibi konular hakkında kısa değiniler yer almaktadır.¹⁰⁴

Sosyoekonomik Veriler

Genel manada Maraş'ın tarihî coğrafyası ve siyasî serencamı hakkında hâvî oldukları bilgileri derlediğimiz ortaçağ Arap kaynaklarında, zaten az olan siyasî kayıtlardan da az olan şehrin sosyal, ekonomik, kültürel ve mimarî geçmişi hakkında da bilgi bulunmaktadır. Buna göre, tıpkı bir rivâyete göre beş,¹⁰⁵ bir başka rivâyete göre ise sekiz¹⁰⁶ fersahlık mesafede olan komşusu Hades gibi küçük ve güzel bir şehir olan Maraş'ta bol su olması münasebetiyle ekinler, ağaçlar ve zirâî ürünler çoktur.¹⁰⁷ Bedreddîn Aynî'nin kayıtlarına bakılırsa, Nureddîn Mahmud'un Maraş havalisine geldiği sırada yanında bulunan ve Dımaşk'taki bir arkadaşına seyahat izlenimlerini aktarmak maksadıyla mektup yazan Ammâd isimli zatın “burada mişmiş zamanıdır” mealindeki ifadeleri, 12. yüzyılda bölgede kayısı yetiştirildiğini göstermektedir.¹⁰⁸ Bunun dışında, kaynaklarımızda Maraş ovasında ne tür meyve ve sebzelerin yetiştirilmekte olduğuna dâir spesifik denilebilecek bir bilgi ile karşılaşmadık. Fakat geleneksel ve bölgeye özgü ürünlerin yetiştirildiğini söylemekte bir sakınca yoktur.

¹⁰⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-'Ayân*, V, nşr. İhsan Abbas, Beyrut tarihsiz, 185; Bedreddin Mahmud el-Aynî, *İkdu'l-Cumân Fî Târîhi'z-Zaman*, I, nşr. Mahmud Razak Mahmud, Kahire 2010, s. 106, 108, 147; İbnü'l-Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular (İbnü'l-Verdî Tarihi'nde Bulunan Selçuklularla İlgili Kayıtlar)*, çev. ve yay. haz. Mustafa Alican, Kesit Yayınları, İstanbul 2014, s. 99; Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Yay. Haz. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001, s. 20. Krş. Yinanç, *Türkiye Tarihi*, I, s. 301-302; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 229; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 2000, s. 148.

¹⁰¹ Aynî, III, s. 223; Münecimbaşı II, s. 38-39; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 308.

¹⁰² İbnü'd-Devâdârî, VII, s. 184. Krş. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 333-335.

¹⁰³ *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 235.

¹⁰⁴ İbnü'd-Devâdârî, VIII, s. 164, 300; Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikra fî Târîhi'l-Hicra*, thk. Donald S. Richards, Beyrut 1998, s. 133, 144.

¹⁰⁵ İbn Hurdazbeh, s. 216.

¹⁰⁶ *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 235.

¹⁰⁷ İstahrî, 62-63; İbn Havkal, s. 166-167; *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 235; Anonim, *Hudûdu'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Meğrib*, yay. haz. Yûsuf el-Hâdî, Kahire 1999, s. 128.

¹⁰⁸ Aynî, I, s. 107.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ortaçağda Maraş sosyoekonomisi başlığı altında değerlendirilmesi mümkün olan bir başka veri, şehrin kalesi hakkındadır. İbnu'l-Adîm tarafından “*aşılmaz bir kalesi olan mamur bir şehir*”¹⁰⁹ olarak tarif edilen ve ilk kez Selevkos hükümdarı tarafından bina edildiği rivâyet edilen Maraş,¹¹⁰ siyasî meselelerle alakalı kayıtlarda sıkça zikredildiği gibi, pek çok kez imar ve inşâ edilen bir kaleye sahipti. 13. asır müellifi Yâkût'un Mervân b. Muhammed tarafından yaptırıldığını ifade ettiği kale, bânîsinin ismine atıfla Mervânî olarak biliniyordu ve etrafı iki sur ve bir hendek ile çevriliydi. Kale Abbâsî Halifesi Hârûn er-Reşîd döneminde yenilenmiş idi.¹¹¹ Şehrin, Yâkût tarafından esasen bir başka yerleşim yeri olan Hârûniyye ile karıştırılarak Hârûniyye adıyla anılan bir *rabadı* da vardı¹¹² ve bu haliyle Maraş, özellikle de siyasî istikrar dönemlerinde nüfusun artış göstermesine uygun bir biçime sahipti. Müslümanlar ile Bizans arasındaki bitmez tükenmez mücadeleler esnasında defalarca harap edilen şehir yine defalarca imar ve inşâ edilmişti. Bu noktada bir hususa daha işaret etmek gerekir ki, şehrin harap olması yalnızca askerî saldırılar neticesinde değil, bazen doğal afetler sonucunda da gerçekleşmiştir ki, 508/1114-1115'de gerçekleşen ve rivayete bakılırsa “*Maraş ve Sümeysat'ın yerin dibine geçmesine*” neden olan, binlerce insanın hayatını kaybettiği büyük zelzeleyi bu minvalde gerçekleşen afetler içerisinde sayabiliriz.¹¹³ Kuşkusuz şehrin imarının bazen bu tür afetlere mebnî olduğu da bir gerçektir. Sözü edilen bu imar ve inşâ girişimlerinin en önemlilerinden birisi de Hamdânî Emiri Seyfûddeve b. Hamdân tarafından gerçekleştirilmişti. Bizanslıların bütün engelleme çabaları ve sabotaj girişimlerine rağmen Maraş'ı yeniden kuran Seyfûddeve, şehri dillere destan bir güzellikte inşâ etmişti. Nitekim devrin meşhur şairlerinden Mütenebbî tarafından kaleme alınan ve İbnu'l-Adîm'in eserine derc etmiş olduğu şehrin imarını konu edinen şiir de bu duruma şahitlik etmektedir.¹¹⁴ Öte yandan Selçuklu Sultanı Kılıçarslan'ın Maraş'a hâkim olduktan sonra şehri güzelleştirdiği ile alakalı bir kaydı da buraya not düşmek gerekir.¹¹⁵

Bu bahis içerisinde zikredilebilecek son bir husus da Maraş'ın sosyal yapısına dâir kayıtlardır. Öncelikle şu hususu belirtmek gerekir ki, ortaçağda Maraş şehrinin etnik kimliğine dâir bir saptama yapılabildiğini ya da şehrin sosyolojik yapısının tarif edilmesini sağlayacak herhangi bir bilgi mevcut değildir. Elimizde bulunan kayıtlar, bize, sosyal veri olarak yalnızca Maraş'ta yaşayan insanların temel uğraş olarak gazâ ve cihâd ile meşgul oldukları, buna bağlı olarak da geçimlerini yağma faaliyetleri ile

¹⁰⁹ *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 235.

¹¹⁰ Abu'l-Farac I, s. 110.

¹¹¹ İbn Havkal, s. 167; Yâkût, V, 107.

¹¹² Yâkût, V, 107.

¹¹³ İbnu'd-Devâdârî, VI, s. 477; Abu'l-Farac, II, s. 354. Krş. Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan, Notlar: Edouard Dulaurer, Halil Yinanç (çev.), TTK, Ankara 2000, s. 256.

¹¹⁴ *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 237.

¹¹⁵ Yâkût, V, 107.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

devam ettirdikleri bilgisini vermektedir.¹¹⁶ Bu bilgi ise Maraş'ın ortaçağdaki sosyolojik karakterini okuyabilmek için yeterli sayılabilir. Şehrin siyasi istikrarsızlık kariyeri ve örneğin, mimarî açıdan kalıcı değerler üretememiş olmasıyla birlikte ele alındığında, Maraş'ta toplumsal yapının esnek ve devingen olduğu, bir anlamda geleneksel yerleşik kültür değerleri üretme açısından yeterli altyapıya sahip olmadığı gibi bir sonuca ulaşılabilir. Bugün Maraş'ın tarihsel zenginlikleri olarak ele alınması mümkün olan eserler arasında, özellikle İslâmî dönemde Dulkadiroğullarından geriye gidilemiyor olması da bu yargıya delil olarak görülebilir. Fakat burada, Abbâsî çağındaki istikrar evresinde olduğu gibi, huzur dönemlerinde Maraş şehrinde ilim, irfan ve ibadet ehli kimselerin zuhur ettiğini de belirtmeden geçmemek gerekir. Bu minvalde ismi zikredilebilecek olan isimlerin başında ise 207/822-823 senesinde vefat eden Huzeyfe b. Katâde el-Mar'aşî gelmektedir. İbadetlere olan düşkünlüğü ile bilinen ve kendisinden çeşitli rivâyetler aktardığı meşhur sûfi Süfyân-ı Sevrî ile kurmuş olduğu dostluğu ile öne çıkan Huzeyfe el-Mar'aşî hakkında İbnu'l-Adîm'de birçok menkabe nakledilmektedir. Hakkında, halk arasında on dirhem ile hacca gidip geldiği yönünde rivâyetlerin dolaştığını bildiğimiz Huzeyfe'ye izafe edilen şu söz, onun hayata karşı tutumunu da gözler önüne sermektedir: “*Kırk yıldan beri terk etmeyip de nefsimi ayırdığım bir şey yoktur.*”¹¹⁷

Sonuç

Suğûr bölgesinin en uç kesiminde yer alan Maraş, İslâm coğrafyası ile Bizans Devleti arasındaki istikrarsız coğrafyada bulunması münasebetiyle İslâmî ortaçağın talihsiz şehirleri arasındadır. Sık sık istila edilme, tahribata maruz kalma, yakılma, yıkılma ve yeniden imar ve inşâ edilme süreçlerine maruz kalan şehir ile ilgili tarihî kayıtlar da bu duruma mütenasip bir şekilde kısıtlıdır. Özellikle tebliğimizin konusunu teşkil eden ortaçağ Arap kaynaklarında yer alan bilgiler açısından bakıldığında, Maraş'ın sözü edilen devirlerde varla yok arası bir yer, sivil bir yerleşimden ziyade askerî bir üs bölgesi olduğu değerlendirilebilir. Türklerin bu bölgeye geldiği 11. yüzyıla kadar Arapça kaynaklarda bulunan verilerle de desteklenebilen söz konusu durum, özellikle Moğol istilasından sonraki süreçte Anadolu'nun tam manasıyla Türkleşmesi ve İslâmlaşması ile birlikte şehrin gerçek bir “tarih nesnesi” haline dönüşmesinde de görülmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki, bir sınır şehri ve garnizon nitelikli yerleşim olduğu sürece tarihte pek iz bırakmadığı görülen Maraş, “iç şehir” haline dönüştükten sonra gerçek bir şehir hüviyetini kazanmış, gerek mimarî yapıları gerekse sosyolojik yapısının kavuştuğu yeni ve köklü biçim ile bölgenin en önemli yerleşimlerinden biri haline gelmiştir.

¹¹⁶ İbn Havkal, s. 167.

¹¹⁷ *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, s. 235, 2145-2147.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- Abu'l-Farac, Gregory (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi, I-II*, İngilizce çev. Ernest A. Wallis Budge, Türkçe çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1999.
- Anonim, *Hudûdu'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Meğrib*, yay. haz. Yûsuf el-Hâdî, Kahire 1999.
- Apak, Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, 3 (Emevîler Dönemi)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.
- Atvan, Hüseyin, *el-Cuğrâfiyyetü't-Târihiyyetü'l-Bilâdi's-Şâm fî Asri'l-Emevî*, Beyrut 1987.
- Avcı, Casim, "Sugûr," *DİA, XXXVII*, Ankara 2009, s. 473-474.
- Azîmî, *Târîhu Haleb*, nşr. İbrahim Ze'rûr, Dimaşk 1984.
- Baybars el-Mansûrî, *Zübdetü'l-Fikra fî Târîhi'l-Hicra*, thk. Donald S. Richards, Beyrut 1998.
- Bekrî, *Mu'cem Ma'ste'cem Min Esmâi'l-Biladi ve'l-Mevâzi'*, Beyrut tarihsiz.
- Belâzurî, *Futûhu'l-Buldân*, thk. Abdullah E. et-Tabbâ', Beyrut 1987.
- Darkot, Besim, "Maraş," *İA, VII*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 310-315.
- Ebû'l-Fidâ, *Takvîmu'l-Buldân*, nşr. M. Reinaud, Beyrut 1840.
- el-Antâkî, Yahya b. Saîd, *Târîh*, nşr. L. Cheikho, B. Carra de Vaux, H. Zayyat, Louvain 1954.
- el-Ayni, Bedreddin Mahmud, *İkdu'l-Cumân Fî Târîhi'z-Zaman, I, III*, nşr. Mahmud Razak Mahmud, Kahire 2007, 2010.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK, Ankara 2007.
- Grousset, René, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi*, çev. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Gündüz, Tufan, "Kahramanmaraş," *DİA, XXIV*, Ankara 2001, s. 192-195.
- Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, çev. Abdulhalik Bakır, Ankara 2001.
- Honigmann, E., "Maraş," *İA, VII*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 312-315.
- Honigmann, E., "Mar'ash," *EI, VI*, Leiden 1191, s. 505-508.
- İbn Asâkir, *Tarihi Medîneti Dimaşk, LV, LVII, XIX*, thk. Ömer b. Garâme el-Ömerî, Beyrut 1997.
- İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-'Ayân, V*, nşr. İhsan Abbas, Beyrut tarihsiz.
- İbn Havkal, *Suretu'l-Arz*, Beyrut 1992.
- İbn Hurdazbeh, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, nşr. M. J. De Goeje, Leiden 1889.
- İbn Rusteh, *Kitâbu'l-Alâku'n-Nefise*, çev. Yusuf Ziya Yörükân, (Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013.
- İbnu'd-Devadarî, *Kenzu'd-Dürer ve Câmiu'l-Ğurer, I*, nşr. Selahuddin el-Munecced, Kahire 1961.
- İbnu'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*, nşr. Süheyl Zekkâr, Beyrut tarihsiz.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh, II, IV, VII, IX*, thk. Ebî'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî, Beyrut 1987, 2003.

İbnu'l-Kalanisi, *Zeyl Târîhu Dimaşk*, Beyrut 1908.

İbnü'l-Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular (İbnü'l-Verdî Tarihi'nde Bulunan Selçuklularla İlgili Kayıtlar)*, çev. ve yay. haz. Mustafa Alican, Kesit Yayınları, İstanbul 2014.

İstahrî, *Kitâb Memâlikü'l-Mesâlik*, nşr. M. J. De Goeje, Leiden 1927.

Kudâme b. Cafer, *Kitâbu'l-Harâc*, çev. Yusuf Ziya Yörükân (Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarından Seçmeler), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013.

Makdisî, *Ahsenu't-Tekâsim fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm*, Leiden 1877.

Mateos, Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), çev. Hrant D. Andreasyan, Notlar: Edouard Dulaurer, Halil Yinanç (çev.), TTK, Ankara 2000.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiü'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Yay. Haz. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001.

Reşîdü'd-Dîn Fazlullah, *Camiü't-Tevârih (Selçuklu Devleti)*, çev. Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları, İstanbul 2011.

Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 2000.

Taberî, *Târîhu't-Taberî, VI, VII, VIII, IX, XI*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, Kahire 1964, 1967, 1969, 1971.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004.

Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân, V*, Beyrut 1977.

Yıldız, Hakkı Dursun, *İslâmiyet ve Türkler*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.

Yıldız, Hakkı Dursun, "Avâsım," *DİA, IV*, Ankara 1991, s. 111-112.

Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, I*, Yay. Haz. Refet Yinanç, TTK, Ankara 2013.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU DEVRİ KAHRAMANMARAŞ YÖRESİNİN TÜRKLEŞMESİNDE BOZKIR TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK¹¹⁸

ÖZET

Orta Asya'da Altay dağları civarı, Türklerin atalarının ortaya çıktığı yer olarak ilim âlemince düşünülmektedir. Orta Asya, Andronova kültüründe ise Türkler kendilerine yetmeyen tarım toplumu olmayı bırakıp bozkır kültürünü meydana getirmişlerdir. Orta Asya'da meydana gelen kültürün konar ve göçerlik üzerine kurulu olması toplumun kendine has gelenekleri meydana getirmesine yol açmıştır. Orta Asya'da meydana gelen bozkır kültürü Ortaçağ'da da etkilerini sürdürmüş ve büyük devletlerin kurulmasında etkili olmuştur. Bu devletlerden Büyük Selçuklu Devleti'nin hükümdarı Alparslan'ın usta bir strateji ile Anadolu'ya yönelip Malazgirt zaferini elde etmesi ve sonrasında yaşananlar Anadolu'nun Türk vatanı olması sonucunu ortaya çıkartmıştır. Kahramanmaraş ve çevresi ise konargöçer Türk boyları için son derece elverişli bir iklim ve coğrafyaya sahiptir. Milattan önceki devirlerde Bozkır Türk kavimleri Anadolu'yu keşfedip tanımışlar ve de M.S. XI. Yüzyıldan itibaren ise yoğun olarak fethetmişlerdir. Konargöçer Türk boyları için önemli bir merkez de Kahramanmaraş ve çevresi olmuştur.

Anahtar Kelime: Türk, Bozkır, Maraş, Konar Göçer.

THE EFFECT OF STEPPE TURKISH CULTURE ON TURKIZATION AROUND KAHRAMANMARAŞ VICINITY IN THE PERIOD OF SELJUKS

ABSTRACT

Middle Asia, near by Altay Mountains, is thought as a region where Turk'sancestors came in sight by scientists. In, Middle Asia Andronova culture, Turks gave up being an insufficient agricultural society so they created steppe culture. Because of the culture based on nomadic elements in Middle Asia, this society had original traditions. Nomadic culture affected Middle Era, even it became on other reason for establishing major states. One of these major state rulers Alparslan conquered Anatolia and won Malazgirt victory, so Anatolia became Turkish home land. Kahramanmaraş and its vicinity has a convenient climate and geography for nomadic Turkish tribes, Steppe Turkish tribes discovered Anatolia B.C., conquered after XI. Century A.D. Maraş and its vicinity became a significant center for nomadic Turkish tribes.

Key Words: Turk, Steppe, Maraş, Nomads.

---

¹¹⁸ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi kursatkocak@nevsehir.edu.tr

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Giriş

Bozkır Türk kültürünün meydana geldiği bölgenin Orta Asya'da Altay dağları civarı olduğu ilim âlemince düşünülmektedir. Orta Asya'da ilk olarak tarım yapan Türklerin ataları zamanla nüfus artışı ve tarım alanlarının yetmemesiyle Andronova kültüründe tarım faaliyetlerini bırakıp konargöçer bozkır kültürünü meydana getirmişlerdir. Orta Asya'da tabiat ve iklim, etkisini en fazla eski Türk hayatı üzerinde göstermiştir. Diyebiliriz ki, Türk'ü "göçer evli" yapan Orta Asya'nın tabiat ve iklim şartlarıdır. Çünkü Orta Asya'nın tabiat şartları besiciliğe verdiği kadar tarıma imkân vermemiştir. Besicilik de, Türkleri göçebe bir hayat sürmeye zorlamıştır. Böylece Türk atlı göçebe hayatı doğmuş ve gelişmiştir. At ve koyun, göçebe hayatın iki temel unsurudur ve her iki hayvan da sürüler halinde beslenmektedir.¹¹⁹ Orta Asya'da meydana gelen kültürün konar ve göçerlik üzerine kurulu olması toplumun kendine has gelenekleri meydana getirmesine yol açmıştır. Orta Asya'da meydana gelen bozkır kültürü Ortaçağ'da da etkilerini sürdürmüş ve büyük devletlerin kurulmasında etkili olmuştur. Özellikle Ortaçağ'da kurulan ve bozkır kültürünün özelliklerini taşıyan Büyük Selçuklu Devleti'nin hükümdarı Sultan Alparslan'ın Anadolu'nun kapısını Türkmen boylarına açması ile Anadolu tamamen Türkleşme yoluna girmiştir. Maraş bölgesi de bu fetih hareketlerinin mihenk taşlarından birisi olmuştur. Maraş, Ahır Dağı'nın eteklerindeki Maraş Ovası bunun yanında bol sularıya Ceyhan Irmağı, Aksu ve Erkenez Çayı ile Bozkır konargöçerlerinin dikkatini çekmiştir.¹²⁰

Bozkır Kültürünün Anadolu'ya Taşınması

Bozkır kültürünün Anadolu'ya gelişi ilk defa İskitler zamanında, M.Ö.685 yılından itibaren olmuştur. Saka/ İskit adıyla bilinen kavim Mançurya'dan Macaristan'a kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bir bozkır kavmidir. Onlar doğudan batıya hareketlerinde Hazar Denizi'nden batıya geçtiklerinde Kafkaslardan Anadolu'ya doğru yönelmişler ve Urartu Devleti'ni ortadan kaldırdıktan sonra Anadolu içlerine girmişlerdir.¹²¹ Türkler 395 yılında Anadolu'ya Avrupa Hunları zamanında keşif için gelmişlerdir. Türkler, Doğu Roma topraklarına Hunlar ve yanlarında İskitler ile iki koldan akınlar düzenlediler. Anadolu'nun içlerine doğru 395 yılında pek de başarılı olmayan bir sefer düzenlediler. Anadolu'da Kapadokya ve Suriye sınırına kadar geldiler.¹²² Maenchen-Helfen'e göre Hunlar başarılı olamadılar ancak uzun mesafelere sefer yapabileceklerini gösterdiler.¹²³ Kafkasya üzerinden Anadolu'ya vuku bulan Türk harekâtının ikincisi Avrupa Hunlarına bağlı olan

¹¹⁹ Koca, 2010: 13-14.

¹²⁰ Gökhan, 2013:7.

¹²¹ Durmuş, 2008: 89.

¹²² Priskos,1995:9;Orkun,1933: 19.

¹²³ Maenchen-Helfen,1973:53,57,58.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ağaçerilerin¹²⁴ eseridir. Sasani kaynakları bunlara “Ak-katlan”, Bizanslılar ise “Akatzir” adını vermekteydi. Azerbaycan’a yerleşen Ağaçerilerin bir kısmı 1180-1412 yılları arasında Halep ve Şam arasına yerleşmişlerdir. Karakoyunlulara bağlı Ağaçerilerden bir grup ise XIII. yüzyıldan itibaren Maraş bölgesinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.¹²⁵ Ağaçeri Türkmenlerinin Anadolu’ya ne zaman ve nasıl geldikleri şu ana kadar tam olarak açıklanamamıştır. Onların Anadolu’ya Selçuklu Türklerinden önce gelmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.¹²⁶

Onbirinci yüzyıldan itibaren Bizans’ın Anadolu’da zayıflaması ve Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan’ın usta bir strateji ile Anadolu’ya yönelip Malazgirt Zaferi ile yeni arazileri fethetmesi ve Alparslan sonrası Selçuklu sultanlarınca da bu politikanın devam ettirilmesi Anadolu’nun Türk vatani olması sonucunu ortaya çıkartmıştır. Malazgirt Zaferinden sonra Türkler 15-20 yıl gibi kısa bir sürede Anadolu’nun büyük bir kısmını fethetmişlerdir. Zira bir ülkede hâkimiyetin kalıcı ve devamlı olabilmesi için sadece askeri güç ve üstünlük yeterli olmamaktadır; aynı zamanda iyi işleyen idari teşkilatlar kurmak, yerleşmek ve kalıcı kültür eserleri meydana getirmek de gerekmektedir. Bunun için Türkler, Anadolu’da İznik, Konya, Kayseri, Çankırı, Sivas, Niksar, Tokat, Malatya, Maraş, Erzincan, Divriği, Şebinkarahisar, Erzurum, Bayburt, Ahlat, Harput, Bitlis, Diyarbakır, Mardin gibi şehirlerde ilk devletlerini ve beyliklerini kurup idarelerini oluştururlarken aynı şehirlerde yerleşmeye, şehir hayatına geçmeye ve kalıcı kültür eserlerini meydana getirmeye de başlamışlardır.¹²⁷

Anadolu toprakları üzerine yapılan bu üçüncü dalga fetihler sırasında XIII. yüzyılda Maraş bölgesindeki Ağaçeriler ormanlık alanda yaşamaktaydılar. Karakoyunlu Devleti’nin kurucusu Kara Mehmet’in kız kardeşi Tatar Hatun bu Maraş Ağaçeri Türklerinin reisi ile evlendirilmişti ve bundan Ağaçeri reisinin Mehmet isimli oğlu doğmuştu.¹²⁸

---

¹²⁴Priskos eserin bir bölümünde Theodosius, Attila ve Karadeniz sınırındaki Akatzir (Akatur) halkının karışıklıkları küçük bir olayı anlatır. Onun aktardığına göre Theodosius bu halkla Hunların gerisindeki bir halkla bağlaşmak için başvurdu. Fakat adı açıklanmayan Roma elçisi kabalık yaparak Kouridakhos isimli resini kızdırdı, o da Attila’ya gidip olanları anlatarak kendi kabilesinin bağımsızlığını sağladı; oysa diğer Akatzir reisleri, Attila’nın büyük oğlu Ellak’a boyun eğmek ve onun yönetimine girmek zorunda kaldılar. Akatzirlere karşı açılan sefer, yaklaşık olarak 445 yılına tarihlenebilir. Priskos bize Akatzirler’in İskit etnik grubundan olduğunu söylüyor, ama bir başka yerde onlara Hunlar diyor. Bu dönemde, İskit ve Hun terimlerinin açıkça tanımlanmış içerikleri yoktu. Akatzir adının kökünü bulmak için girişilen ısrarlı etimolojik denemeler, bunun Türkçe Ağaç eri demek olduğu yolundaki eski ve basit açıklamadan daha yüksek ihtimal taşıyan sonuç vermemiştir. Ağaç eri uygun bir etnik addır. Priskos’tan yüz yıl sonra Jordanes, Akatzirlere tarımla uğraşmayan, ancak sığır yetiştiriciliği ve avcılıkla geçinen güçlü bir halk diyor. Eski düşünce herhalde geçerlidir: Akatzirler orman kuşağının, belki boyun eğmeyen, ama kendileri de emperyal tutkular besleyen bir halkıydı. Sinor, 2000:263.

¹²⁵Çay, 1983: 131.

¹²⁶Gökhan, 2013:109.

¹²⁷Koca, 2008: 16.

¹²⁸Sümer, 1992: 30.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Selçuklu Devleti, emniyet ve siyasi sebeplerle, Moğol istilası üzerine Anadolu'ya gelen Türkmen topluluklarının daha çok uçlarda yerleşmelerine müsaade ettiğinden, Türkmenlerden kalabalık topluluklar, Kilikya'daki Ermeni Krallığı ile Eyyubilere karşı Selçukluların sınır bölgelerini teşkil eden Maraş ve Malatya bölgelerini yurt tuttular. Bunlara Ağaçeri yani orman insanı denildi. Buna göre Ağaçeri, kavmi bir mana taşımadığı gibi daha sonraları da böyle bir mana kazanmamıştır. Eski Anadolu Türkçesi'nde ve hatta Osmanlıca'nın ilk devrinde “er” kelimesiyle yaygın bir şekilde birleşik adlar yapılıyor ve bu adlar topluluk ve şahıslara veriliyordu. Yaban Eri (Halep Türkmenlerinin Sivas'ın güneyinde yaylaya çıkan kolu), İl Eri (toplama asker), XVI. yüzyılda yaşayan Dağ Eri, Türk Eri ve Düğün Eri gibi oymak adları buna örnek olarak zikredilebilir. Bunlardan başka uç eri (sınırdaki yaşayan), Kum eri (çölde yaşayan) gibi adların da kullanıldığı görülmektedir.¹²⁹ İlk olarak Maraş'ın fethi için Türk boyları çeşitli keşif hareketlerinde bulunmuştur. Çavuldur Çaka Bey'in Maraş'ı kuvvetle muhtemel 1071-1072'de fethettiği düşünülmektedir. Sultan Alparslan ve Melikşah zamanlarında Anadolu'nun fethine katılan Afşin Bey, 1078-79'da Melikşah'ın emriyle Tutuş'un hizmetine girmiştir. Afşin Bey'in Maraş bölgesine de girdiği ve Afşin tarafında fetihler yaptığı tahmin edilmektedir. Çünkü onun adına izafeten burada Tell-Afşin (Günümüzde Afşin'in güneyinde Höyükli Köyü) adında bir yer bulunmaktadır.¹³⁰ 1097 yılına kadar Türklerin elinde kalan Maraş bu tarihten sonra Haçlıların istilasına uğradı.¹³¹ Bu konuda ilk kroniklerden Urfalı Mateos Vekayinâmesi'nde şu bilgiler verilmiştir:

“ 585 (16 Şubat 1136-14 Şubat 1137) tarihinde Danişmen'in oğlu emir Gazi'nin oğlu Sultan Mahmud (Muhammed) büyük bir ordunun başında olduğu halde Maraş memleketine geldi ve Keysun şehrine karşı yürüyüp bağbozumu mevsiminde köylerde manastırları tahrip etti O, şehre karşı karargâh kurmuş vaziyette altı gün kaldı, fakat ne istihkâm yaptı ne de mancınık kurdu ve ne de bir ok attı. O, orada sakin bir surette oturup nehrin suyunu kesmek, bahçeleri bozmak, öteye beriye akınlar yapmak ve ganimet biriktirmekle meşgul oldu.”¹³²

Buradan anlaşılmaktadır ki bozkır kültüründe ağır kuşatma silahı olmadığı için şehri araçlarla kuşatmayan Türkler bölgeyi keşfetmiş ganimet toplamış ve klasik usulle şehrin su ve gıda ihtiyacını kesmiştir. Ayrıca bozkır kültürüne ait sabırla düşman karşısında psikolojik harp yapmıştır. Bu keşif Maraş bölgesinin ikliminin ve coğrafyasının da tanınması açısından önemlidir. Maraş 1136'da Danişmendli Melik Muhammed tarafından fethedilse de bu fetih kalıcı olmadı. Maraş bölgesindeki

¹²⁹ Sümer,1988: 460.

¹³⁰ Gökhan, 2013: 20-21.

¹³¹ Gökhan, 2013: 29.

¹³² Mateos, 2000: 287.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Haçlı hâkimiyetine Selçuklu Sultanı I. Mesud son verdi.¹³³ Ayrıca Maraş'ın jeostratejik konumu dolayısıyla da alınması mecburiydi. Papaz Grigor şu bilgileri vermiştir:

“Müslümanların Mesut adlı hükümdarı, birçok askerin başın olduğu halde geldi. Bu, 598 (1149-1150) Haç yortusu gününde Maraş şehri, kısa süren bir muhasaradan sonra onun tarafından zapt edildi, çünkü bu şehir muhafızlardan mahrum kalmıştı. O, bu gün Tılbaşar denilen Til Avedyatz muntikasına akın etti ve orada rastladığı bütün insanları kılıçtan geçirdi.”¹³⁴

Maraş bölgesi Türkmen boyları tarafından fethedildikten sonra hızla Türkleştirildi. Özellikle bölgenin iklimi bozkır kültürü hayvan besiciliğine ve avcılığa uygundu. Bu durumu bize en güzel anlatan “Cenup'ta Türkmen Oymakları” adlı eseri ile Ali Rıza Yalman (Yalgın) olmuştur. Yalman bölgeyi 1933’ te gezip eserini hazırlamıştır. Selçuklu devrinde bölgeye gelen Türkmenlerin gelenek ve kültürlerinin yaşadığını eserinde tespit etmiştir.

“Özellikle Berit dağları konargöçer hayvancılık için uygun alanlardır. Berit dağlarının meşhur yaylaları, Ayran pınarı, Yedikardeş pınarı, Alapınar, Karagöl gibi isimlerle anılır. Bu yaylaların Alapınar'dan başkası tamamen dağın tepesindedir. Berit dağında meşhur avlar da bulunur. Geyik, ayı, kurt gibi av hayvanları hala avlanır. Berit dağı, 30-40 kilometre uzunluğunda, yaklaşık olarak 15-20 kilometre genişliğinde ve 2040 metre yüksekliğinde olup Binboğa dağlarından sonra en yüksek dağdır. Dağın otunun ve suyunun çok bol olup hayvanlara çok yaradığı herkes tarafından söylenir. Eskiden bu bölgede Cerit, Tecirli, Bozdoğanlı, Avşarlı oymakları yaşarmış.”¹³⁵

“Binboğa'nın güneyinde en meşhur nehrin ismine Kömürsuyu denilmiştir. Kömürsuyu'nun gözü Binboğa'nın ortasında Aksu bölgesindedir. Bu suyun bir kaynağı da Taşoluk'tadır. Kömürsuyu, Binboğa'nın güney eteklerinden çıkan birçok pınarları alarak dağın güneyine dökülür ve Göksuya karışır.”¹³⁶ “Binboğa dağı; bütün Boğa dağlarının (Yani Torosların) başı olduğundan bu ismi almıştır. Bu dağın üstü ufak ufak tepelerle donanmış boğalar gibi çökürmüştür. Bunun için buna Binboğa ismi verilmiştir.”¹³⁷

“Binboğa dağlarının doğusunda tamamen yerleşmiş aşiretlerle dolu olan Nurhak Dağı, Türkmenler arasında efsaneli ve meşhur bir dağdır. Ceyhan suyunun

¹³³ Gökhan, 2011: 24.

¹³⁴ Mateos, 2000: 301.

¹³⁵ Yalman, 2000: 346.

¹³⁶ Yalman, 2000: 360.

¹³⁷ Yalman, 2000: 360.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gözünden ve kuzey doğusundan güney batısına doğru uzanarak Maraş ve Sof dağlarında Amanoslara bağlanan bu sıra dağların tam ortasındaki yaylaya Nurhak Dağı ismi verilmiştir. Nurhak Dağı eteklerindeki çam ormanları ve dar yerlerdeki buz gibi pınarları insana hayat verecek kadar güzeldir. 3050 metre yükseklikteki Nurhak Dağı, vaktiyle Barak, Savcı, Cerit Karabuçlu, Beydilli aşiretlerinin biricik yaylalarından biriymiş.”¹³⁸

Nurhak yaylaları ise şunlardır: Güllüce Yaylası, Akpınar Yaylası, Beysöğüt Yaylası, Yamrıtaş Yaylası, Issırganlı Yaylası, Yapraklı Yaylası, Abeş Yaylası'dır.¹³⁹ Nurhak dağlarında ölü adetleri Bozkır Kültürü geleneklerine uygundur. Bozkır kültürü yoğ törenlerinde saç kesme ve yüz kesme âdeti mevcuttur. Ayrıca Pazırık kurganlarından kesilmiş atkuyrukları bulunmuştur. Kazak-Kırgız yas gelenekleri arasında saç kesme âdeti vardır. Kazak-Kırgızlarda ölünün gömüldüğü gün, dul kalan zevcesi ile kızlarının saçlarını kesmek âdetidir. Beltirlerde ölü gömülürken, karısının saçları çözülerek ortadan kesilir. Hiungnular, kesilen saçları, diğer kıymetli şeylerle beraber mezarın içerisine koyarlardı.¹⁴⁰ Nurhak Dağı'nda ölünün mezarı başında ateş yakmak âdetidir. Bunun sebebi ise öbür dünyada ölüye ışık sağlamaktır. Yine Nurhak Dağı'nda ölü aşı yapmak esaslı bir alışkanlıktır. Ölülere ağıt yakmak Kur'an okumak kadar gerekli bir âdetidir.¹⁴¹ Bu bölgede matem ve intikam maksadıyla atların kuyrukları kesilir. Bir atın sahibi cesur ve çok gençken ölürse, at sahibinin karısı veya yakın akrabalarından bir genç kadın, atın kuyruğundan bir parça keser ve kılları yakar. Fakat bunu kimseye söylemez.¹⁴² Bölgedeki Türkmenler arasında bozkır kültürüne ait üç tip çadır evi vardır. Bunlar; Alaçık, Topak, Kara çadır veya Çul çadır ismini taşır.¹⁴³

Maraş Türkmenleri sütü pişirdikten sonra içine az miktarda yoğurt, yani damızlık katılır, karıştırılır ve bulanır. Süt koyulaşırsa, soğutulur; Kımız'ın diğer isimleri de “Yepinti” ve Bulama'dır.¹⁴⁴ Bu içecek Orta Asya'da yapılan kımıza benzemektedir.

Göçebeler, kullandıkları eşyaların dayanıklı, sağlam, konup göçmeye elverişli ve portatif olmasını baştan düşünmek zorundadır. O yüzden eşyaları daima bu cinsten olmalıdır. Yürükler

¹³⁸ Yalman, 2000: 413.

¹³⁹ Yalman, 2000: 415.

¹⁴⁰ Buluç, 2008:169.

¹⁴¹ Yalman, 2000: 420.

¹⁴² Yalman, 2000: 450.

¹⁴³ Yalman, 2000: 437.

¹⁴⁴ Yalman, 2000: 463.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

koyun, keçi, sığır ve avladıkları av derilerinden birçok eşya yaparlar. Bu eşyalar; pösteği, çarık, kocuk, sofraya, su tuluğu, yanlık, su kovası ve dağarcık gibi isimler alır.¹⁴⁵

Sonuç olarak Maraş coğrafyası bozkır kültürüne ait Türkmen boyları için iklimi ve bol suyu ile çok uygundu. Konargöçer hayvan sürüleri olan Türkmenler bölgenin fethedilmesinde ve Türkleşmesinde önemli rol oynadılar ve yüzyıllar boyunca bölgede yaşadılar. Türkmen boyları yerleşik kültüre geçmelerine rağmen 1900 'lü yılların başına kadar geleneklerini devam ettirdiler.

KAYNAKÇA

- BULUÇ**, Sadeddin; “Şamanizm”, Türklük ve Şamanlık İçinde, Örgün Yayınevi, İstanbul 2008.
- ÇAY**, Adhülhaluk; Anadolu'da Türk Damgası (Koç heykel-Mezar Taşları ve Türklerde Koç-Koyun Meselesi), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1983.
- DURMUŞ**, İlhami; “Sakalar Hunlar Döneminde Anadolu'da Türk Varlığı”, Z. Türkmen içinde, Eski Ön Asya Uygarlıklarından Günümüze Anadolu'da Türk Varlığı Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, (s. 83-101).
- GÖKHAN**, İlyas; Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş 2011.
- GÖKHAN**, İlyas; Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Kahramanmaraş 2013.
- KOCA**, Salim; “Diyar-ı Rum'un (Roma Ülkesi=Anadolu) 'Türkiye' Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü”, Eski Ön Asya Uygarlıklarından Günümüze Anadolu'da Türk Varlığı, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, (s.1-43).
- KOCA**, Salim; Türk Kültürünün Temelleri, C.II, Ankara 2003.
- MAENCHEN-HELFEN**, J.Otto; Theworld of the Huns “Studies in Their Historyand Culture” University of California Press / Berkeley/ Los Angeles/London/ 1973.
- MATEOS**, Urfalı; Urfalı MateosVekayi- Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), (Terc. Hrant D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- ORKUN**, H. Namık; Attila ve Oğulları, Remzi Kitaphanesi, İstanbul 1933.
- PRİSKOS**; Avrupa Hunları, Terc. Ali AHMETBEYOĞLU, TDAV Yayınları, İstanbul 1995.
- SİNOR**,Denis; “Hun Dönemi”, D. Sinor içinde, Erken İç Asya Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, (s. 245-282).

---

¹⁴⁵ Yalman, 2000: 469.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SÜMER, Faruk; “Ağaçeriler”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (1988).

SÜMER, Faruk; Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan Şah'a Kadar), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

YALMAN, (YALGIN) Ali Rıza; Cenup'ta Türkmen Oymakları II, (Hazırlayan, Sabahat EMİR), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU HÂKİMİYETİ ESNASINDA MALATYA ERMENİLERİ-SELÇUKLU İLİŞKİLERİ

Fatma İNCE¹⁴⁶

ÖZET

İsimlerine ilk kez M.Ö. 521 yılına ait Darius Kitabesi'nde rastlanan Ermeniler, Büyük İskender zamanına kadar Perslerin hâkimiyetleri altında yaşamışlardır. M.Ö. 323 yılında İskender'in ölümünden sonra Makedon kökenli bir hanedan olan Selevkosların hâkimiyetine girmişlerdir. M.Ö. II. yüzyıldan sonra Anadolu'ya gelen Romalılar'ın hegemonyasında 200 yıldan fazla bir zaman kalan Ermeniler, doğuda da Sasanilerin baskısına maruz kalmışlardır. M.S. IV. yüzyıldan sonra Hristiyanlığı kabul etmeye başlayan Ermeniler, Lusavoriç Gregori'un öğretileri doğrultusunda Gregoryan Mezhebi etrafında birleştiler. Yeni bir alfabe, din ve edebiyat geliştiren Ermeniler, ayrı bir millet olarak anılmaya başlandılar. V. yüzyılda bölge Bizans hâkimiyetine girmiştir. Bizans-Sasani mücadelesi sürerken Müslüman Araplar ilk kez 641 yılında Ermenilerin yaşadığı topraklara girmeye başladılar. İslam-Bizans çatışmalarının yaşandığı bir süreçten geçen Ermeniler, XI. yüzyılda bölgeye gelen Türkler ile tanışmaya başladılar. İslam-Bizans çatışmaları ve XI. yüzyıldan itibaren yerleşme amaçlı Türk-İslam unsurların arasında oluşan otorite boşluklarını değerlendiren Ermeniler, başta Malatya olmak üzere zaman zaman beylikler de kurdular. Biz de bu makalemizde tarihimizde "Millet-i Sadıka" olarak isimlendirilen bu milletin Türkler ile olan ilişkisinin izlerini Malatya örneğinden hareketle Selçuklular döneminde arayacağız.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, Malatya, Ermeniler, Bizans.

THE ARMENIANS OF MALATYA-SELJUK RELATIONSDURING THE SELJUK DOMINATION

ABSTRACT

Armenians lived under the domination of the Persians until the time of Alexander the great whose names' were found fort he first time in BC 571 Darius inscription. After Alexander's death in BC 323 they were dominated by Selevkos family who a dynasty of Macedonian origin. Armenians have been subjected to pressure of the Sassanid in the East who remaining the hegemony of the Romans- who came Anatolia after the century of BC II- more than 200 years. Armenians who began accept the Christianity after the century of the AC IV, coalesced around the Gregorian sect in

¹⁴⁶ Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/MALATYA, e Mail: fatma.ince@inonu.edu.tr, GSM: 05535912486.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

accordance with the teachings of the Illuminator Gregori. Armenians began to be known as a separate nation who developing new alphabet, religion and literature. In the V. Century the region came under Byzantine rule. For the first time Muslim Arabs began to enter the land where Armenians lived in 641 while The Byzantine-Sassanid struggle. Armenians who through a process of experiencing of The Islamic-Byzantine conflict became acquainted with the Turks who came to the region in the century of XI. Armenians who rate The Islamic-Byzantine conflicts and formed between the gaps in the authority of The Turkish-Islamic elements for purposes of the settlement from the XI. Century, from time to time established principalities in the beginning to Malatya. In our article we will call example traces of the relations between this nation -which known as “ the loyal people” in the Ottoman period- and Turks from the Seljuk period in Malatya

Key words: Seljuks, Malatya, Armenians, Byzantine.

GİRİŞ

İnsanların yaşaması için elverişli şartlara sahip olan iskân yerleri, zaman içinde farklı toplumların eline geçerek adlarında az çok meydana gelen değişikliklerle varlıklarını uzun yıllar sürdürebilmişlerdir. Bu iskân yerlerinden olan ve İlk Çağ'dan itibaren birçok medeniyete ev sahipliği yapan Malatya şehri, köklü bir değişikliğe uğramadan son şekline yakın olarak adını günümüze kadar muhafaza etmiştir.¹⁴⁷

Çok eski vesikalarda rastlanılan Malatya adının telaffuz farklılığından dolayı birbirine benzer kelimelerle çeşitli şekillerde okunduğu görülür. İlk defa Kültepe'de ortaya çıkarılan çivi yazılı vesikalarda Asurlu tüccarlar ile Hitit tüccarları arasındaki yazışmalarda rastlanılan Malatya adı burada “Melit-Melita” veya “Melidda” şeklinde geçer. Bazı vesikalarda ise bundan farklı olarak “Malita” kelimesi ile ifade edilir.¹⁴⁸

Hititler devrinde ise şehrin ilk bilinen Hititçe ismi “Maldija/Maldiya” olup, Hititlerde Malita ve Melid, Meliddou isimleri de zikredilir. Bunlardan farklı olarak bazı Hitit kitabelerinde “Maldiia” veya “Maaldia” şeklinde yazıldığı da görülmektedir. Ayrıca şehre Hititçe “Malitaş” da denilmiştir. Bütün bu kelimelerin Hitit dilinde “bal” anlamına gelen, “melit”ten türediği ve Hititler döneminde

¹⁴⁷ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s.7-13.

¹⁴⁸ W. F. Albright, “The Origin of Name Cilicia”, *The American Journal of Philology*, Vol.43, No.2, 1992, s.167, Firuzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, TTK, Ankara 1962, s.240, Mevlüt Oğuz, *Malatya Tarihi ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul 2000, s.1, Hayri Ertem, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973, s.90-91.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

şehrin adının “bal” anlamında olduğu ileri sürülür. Bu cümleden Malatya balının sonraki dönemlerde olduğu gibi Hititler zamanında da meşhur olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte

Malatya'nın Hitit kültürü kenti değil, Luwi kültürü kenti olduğu belirtilmektedir. Buna dayanılarak, Hitit dilinde bal anlamına gelen “Melit” kelimesinin Luwi dilindeki “Mallit”e yakın olduğu ve şehrin adını Luwi dilinden aldığı ileri sürülür.¹⁴⁹

Geç Hitit Devri'nde, Hitit Devleti'nin bakiyesi olarak ortaya çıkan şehir devletlerinden birisi de Malatya ve çevresinde kurulan Milid Devleti'dir. Devlet merkezi olarak bu dönemde büyük bir önem kazanan Malatya şehri, Hitit hiyeroglif yazılı kitabelerde bir öküz başı ve ayağı ile ifade edilir. Malatya için o dönemde kutsal öküz ve öküzün fiziki unsurlarının kullanılması, bu şehre verilen önemi göstermektedir. Milid Devleti ile ilişkilerde bulunan Asurlular'ın kayıtlarında Malatya adı “Melidia, Meliddu, Melide, Melid” şeklinde geçmektedir.¹⁵⁰

Urartular devrinde, Urartu Kralı II. Sadur'a ait Kömürhan veya İzolu Kitabesi'nden anlaşıldığı gibi Malatya adı “Melitea” ya da “Meliteari” olarak görülmektedir. Bununla birlikte Halep yakınında bulunan MÖ 800 yılına ait olduğu anlaşılan bir kitabede de son harfi kesin olmamak üzere “M-l-z” şeklinde adlandırılan yer, Malatya'yı işaret etmektedir. MÖ 63-MS 26 yıllarında yaşayan Strabon, coğrafya eserinde Malatya'dan bahsederken, şehrin adını önceki kullanımlarına yakın olarak “Melitena” şeklinde zikreder. Eski Çağ Yunan ve Romalı tarihçiler de daha sık “Melitene” olmak üzere “Melite ve Melitem” adlarını da kullanmaktadırlar.¹⁵¹

Bizans dönemi kaynaklarına bakıldığında Malatya şehrinin adı, önceki dönemlerdeki şekliyle büyük bir farklılık arz etmeden eski bazı vesikalarda rastlanılan “Melitene” biçimiyle geçer. Bizans ve Arap devletlerinin sınırını teşkil etmesi dolayısıyla bu iki devlet arasında geçen mücadelelerde önemli bir merkez haline gelen Malatya, Bizans'ın son dönemlerinde ve İslam hâkimiyetinin başlarında da “Melitene” ismini muhafaza etmiştir.¹⁵²

---

¹⁴⁹ Louis Delaporte, *Malatya, Arslantepe*, Paris 1940, s.5-6, Helmuth Bassert, *Asia*, İstanbul 1946, s.17-18, L.A. Mayer, J. Garstang, *Index of Hittite Namer*, London 1923, s.53, Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1993, s.561.

¹⁵⁰ Ekrem Memiş, “Asur Devletleri'nin Anadolu Politikaları”, *XII. Türk Tarih Kongresi*, C.I, Ankara 1999, s.70.

¹⁵¹ Mustafa Kalaç, “Kömürhan, Urartu Kitabesi”, *Bellekten*, XX/79, TTK, Ankara 1956, s.350-351, Strabon, *Geographika (Antik Anadolu Coğrafyası)*, XII, XIII, XIV, Çev. Adnan Pekman, İstanbul Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s.1, Cassius Dio, *Roman History*, Çev. Earnest Cary, Herbert Baldwin Foster, Oxford 1914, s.31, Ammianus Marcellinus, *The Later Roman Empire (A.D. 334-378)*, Çev. Walter Hamilton, Penguin Classics, ABD 1986, s.175.

¹⁵² Procopius, *History of the Wars*, Çev. H.B. Dewing, London 1914, s.38, E. Hanigman, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, Çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s.5, G. Ostrogosky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1999, s.153.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

XI. yüzyılda Malatya'ya hâkim olan Türkler, Anadolu'da bazı şehirlerin isimlerini değiştirerek, yeni isimler verdikleri halde birkaç şehir ile birlikte Malatya ismini koruyarak kullanmaya devam etmişlerdir. Şehir için Arapların sıklıkla kullandıkları “Malatiyye” adını benimseyerek uzun yıllar bu şekilde zikretmişlerdir. Türkiye Selçukluları devrinde önemli bir merkez haline gelen şehir aynı adla anılmasının yanında asalet ve üstünlük ifadesi olarak Dâru'r-Rıf'a ünvanını almıştır.¹⁵³

Osmanlılar dönemine ait kaynaklardan anlaşıldığı üzere Selçuklular devrinde olduğu gibi bu devirde de Malatya adı “Malatiyye” olarak kullanılmaya devam eder. Şehrin adı ile ilgili dikkat çekici bilgiler veren Evliya Çelebi, seyahatnamelerinde Malatya'ya Yunanca'da “Rakabe” denildiğini ve bundan dolayı Rum tarihçilerin bu şehre Dâr-ı Rakabe adını verdiklerini kaydeder. Evliya Çelebi, şehrin bu adı Yunus Peygamber ümmetinden olan Rakabe isimli bir kayser tarafından kurulduğu için aldığını fakat daha sonra Kayser'in kızı Aspuza zamanında imar edilen şehre Acemlerin “Aspuzan” dediklerini söyler. Bunun yanında Türkmen ağzında “Malatya”, Arap dilinde ve Anadolu edebiyatında “Malatiyye”, yerli halkın ileri gelenlerinin ise “Mal-âtiye” gibi şehrin değişik biçimlerde adlandırıldığını vurgular. Zira o, halkın şehre Malâtiye demelerine sebep olarak, mezarı Malatya'da bulunduğu rivayet edilen Efrâsiyab'ı göstererek, ona atfen “Efrâsiyab'a Mal-âtiye” yani “mal geliyor” anlamında bu adı kullandıklarını açıklar. Padişah defterinde ise “Malatiyye” yazdığını belirtir.¹⁵⁴

MALATYA TARİHİ

Miladın ilk yıllarında yaşamış olan ünlü Eski Çağ coğrafyacısı Amasyalı Strabon eserinde Malatya'nın Ceterie ve Fırat Nehri arasında kurulmuş bir şehir olduğunu, Kommegene yakınında bulunduğunu, askerî bir garnizon halinde Romalı askerlerin yerleştirilmiş olduğunu yazmaktadır. Halkının Kappadokia halkından ayrı ve farklı olup bu bölgenin ormanlarla kaplı olduğundan söz etmektedir. Malatya'nın kurulduğu ovanın adının Ceterie olduğunu yazan Strabon, bölgede 2 önemli kaleden söz etmektedir. Bunlardan birisinin Daskartum (Arapkir), diğerinin ise Tanrisa Kalesi olduğunu bildirmektedir.¹⁵⁵

¹⁵³ Kerimüddin Mahmud Aksarayı, *Müsameret'ül Ahbâr*, Nşr. Osman Turan, TTK, Ankara 1999, s.28-30, A. Sadık Erzi, “Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar I”, *Belleten*, XIV/53, TTK, Ankara 1950, s.97-98, İbrahim Cevriye Artuk, “Ortaçağda Bazı Anadolu Şehirlerine Verilmiş Olan Ünvanlar”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, H. Zübeyir Koşay'ın Hatırasına Armağan, XXIV/2, Ankara 1986, s.66, Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998, s.688.

¹⁵⁴ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006, s.356, Helmuth von Moltke, *Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar*, Çev. Hayrullah Örs, TTK, Ankara 1960, s.235.

¹⁵⁵ Oğuz, age, s.64.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Malatya, İmparator Titus devrinde bir Roma lejyonuna karargâh oldu. Bu askerî kuvvete verilmiş olan ve daha ziyade cengâverlik vasıflarını belirtmesi lazım gelen ünvanın İmparator Marcus Aurelius zamanında bunların tamamıyla Hristiyanlardan mürekkep olması neticesinde, savaş meydanında düşmanlarının ilahi bir müdahale, gökten inen yıldırım ile imha edilmesi suretinde tenvil olduğu malumdur. Procopius'e nazaran, Melitene Trajanus devrinde büyüyerek şehir haline geldi. Yani, muhtemel olarak tahkimat ile korundu. Diocletianus zamanında ehemmiyeti arttı. İmparator Cosntence'in yaptırdığı surlar, 532'de İmparator Justinianus tarafından tamamlandı. Ve şehir III. Ermeniye'nin eyaletine merkez oldu.¹⁵⁶

Roma İmparatorluğunun MS. 395 tarihinde ikiye ayrılması ile Malatya Doğu Roma'nın payına düşmüştür. Roma'nın doğu hududu MS 363 tarihinden 603 tarihine kadar Fırat Nehri'nin batı kıyısından geçmekte idi. Malatya gerek Romalılar ve gerekse Bizanslılar zamanında hudut şehri özelliğini taşımıştır. Bundan dolayı şehir, daima harp sahası içinde yer almıştır.¹⁵⁷

Roma devrinde Malatya'nın önemi imparatorluğun hudutları yakınında yer almış olması ile izah edilir. Bu durumda Malatya I-VII asırlar arasında, bilhassa Sasani İmparatorluğu'na karşı bir hudut kalesi oldu. Sürekli hücumlara uğradı ve son olarak Jüstinyan'ın şehri kuvvetlendirmesinden yarım asır geçmemişken Malatya civarında büyük zaiyata uğramış bulunan I. Hüsrev tarafından intikam maksadı ile yıkıldı. VII. asrın ortalarından itibaren Fırat boylarında Roma İmparatorluğu'nun karşısına İslam orduları çıktı. Hz. Ömer devrinden itibaren halifelerin ülkesi ile Bizans topraklarını birbirinden ayıran bölgeye avasım adı verilmiştir. Avasım kelime anlamı ile "koruyanlar, istihkâmlar" manasına gelmektedir. Malatya asırlar boyunca elden ele geçti. Birçok defa tahrip edilmekle beraber yeniden canlanmak suretiyle sınırlar üzerindeki rolünün önemini kaybetmedi. Abbasi hilafetinin ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun kuvvetten düştüğü çağlarda zaman zaman bu ara bölgede kurulan geçici küçük devletlerin idaresine girdi.¹⁵⁸

XI. yüzyılın ikinci yarısında Malatya çevresinde Danişmentliler ve Selçuklular ile Türk hakimiyeti belirdi. İleride Anadolu'yu yurt edinmek amacıyla bir keşif mahiyetinde olmak üzere Çağrı Bey öncülüğünde 1016-1021 yılları arasında Anadolu'ya akınlar düzenlendi. Bu akınlar ileride Anadolu'ya yapılacak olan ciddi seferler için Türklerin bu toprakları daha iyi tanımaları açısından son derece önemlidir. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, Selçuklu şehzade ve emirlerini Anadolu'nun fethiyle görevlendirerek bundan sonra Anadolu'ya

¹⁵⁶ Oğuz, age, s.65.

¹⁵⁷ Oğuz, age, s.37.

¹⁵⁸ Oğuz, age, s.106-107.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yapılan Türkmen akınlarının devlet kontrolünde gerçekleştirilmesini sağladı. Böylece Anadolu'ya büyük kitleler halinde yönelen Türkmen kuvvetleri Doğu Anadolu'da etkili olmaya başladılar.¹⁵⁹

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, Selçuklu şehzade ve emirlerini Anadolu'nun fethi ile görevlendirerek bundan sonra Anadolu'ya yapılan

Türkmen akınlarının devlet kontrolünde gerçekleşmesini sağladı. Böylece Anadolu'ya büyük kitleler halinde yönelen Türkmen kuvvetleri Doğu Anadolu'da etkili olmaya başladılar.¹⁶⁰

Türklerin ilerleyişini ve başarılarını doğudaki Bizans ordusunun engelleyememesi üzerine Bizans bölgeye yeni kuvvetler göndermeye başladı. Bunun üzerine Tuğrul Bey, devletin merkezîyetçi kudretini sağlamlaştırdıktan sonra bizzat kendisi Anadolu seferine girişti. Malazgirt önlerine kadar başarıyla ilerleyen Sultan, şiddetle kaleyi kuşattı. Ancak karşı tarafın ileri harekâta geçmesi ve kış mevsiminin yaklaşması üzerine kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Tuğrul Bey kendisi Anadolu'ya çekildikten sonra akınların devam ettirilmesi için Selçuklu şehzadesi Yakutî'yi görevlendirdi. Bizans'ın içinde bulunduğu iç karışıklıktan dolayı karşılarında onları durduracak güç bulamayan Selçuklu şehzadeleri ve Türkmen beyleri Anadolu'ya 3 koldan birden akınlarda bulundular. Bir kol Kars, Ani Kalesi'ni kuşatırken, diğer kol Malazgirt, Muş yörelerine akınlar yapıyordu. Yakutî'nin Azerbaycan ve Erran'dan sevk ettiği bir başka Selçuklu birliği ise Erzurum üzerinden Erzincan Kemah'a kadar ilerlemişti.¹⁶¹

Bu birliğe bağlı kuvvetlerden olan Emir Dinar komutasındaki Türkler, Kemah, Arapgir üzerinden Malatya önüne geldiler. Selçuklular, o devirde Anadolu'nun en zengin şehirlerinden birisi olan Malatya'da altın, gümüş, çeşitli mücevherler ve değerli kumaşların bol olduğundan haberdarlardı. Sayıları yaklaşık 3000 kadar olan Türk kuvveti Malatya'ya geldiklerinde karşılarında savunmasız bir şehir bulmuşlardı. Rumlar, Araplardan şehri aldıklarında surlarını tahrip etmişler ve bu şekilde bırakmışlardı. Türklere karşı az sayıda Bizans atlı birliği şehri savunmaya çalıştılsa da mukavemetin zor olduğunu görerek kaçtılar. Böylece büyük bir direnişle karşılaşmaya Türkler, kolaylıkla şehre girdiler (1058). Bizans İmparatorluğu'nun bu esnada batı ile meşgul olması nedeniyle doğu

---

¹⁵⁹ Claude Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1994, s.82-83.

¹⁶⁰ Aristakes Lastiverte, *History*, İng. Çev. R. Bedrasian, New York 1985, s.86-89.

¹⁶¹ Cahen, "Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi (XI. yüzyılın 2. Yarısı)", Çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yedişildiz, *Belleten*, LI/201, 1987, s.1385-1386, Tamara Talbot Rice, *The Seljuks in Asia Minor*, London 1961, s.35.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

topraklarının ihmal edilmiş olması Türklerin kolayca Malatya'yı ele geçirmesini sağladı. Burada bir süre kalan Türk kuvvetleri, ele geçirdikleri ganimetler ile şehirden ayrıldılar.¹⁶²

Selçuklu ülkesine gitmek için yola çıkan Emir Dinar, mevsimin kış olması üzerine bir müddet Hanzit bölgesinde kalarak orada ordugâh kurdu. Malatya'nın intikamını almak üzere Türkleri takip eden Bizans kuvvetleri onlara yaklaştıklarında savaşmaya cesaret edemeyip geri döndüler. Hanzit bölgesinde kışı geçiren Türkler, havaların ısınmasıyla buradan hareketle Muş bölgesine gelerek Sasun yakınlarında bulunan yerlere akın düzenlediler. Bunun üzerine bölgenin hakimi olan Ermeni Prensi Tornik'in topladığı Ermeni askerlerinin saldırısına uğradılar. Bir gün boyunca süren mücadele neticesinde bozguna uğrayan Selçuklu kuvvetlerinden pek çoğu hayatını kaybetti. Ölenler arasında Emir Dinar'ın da bulunduğu rivayet edilmektedir.¹⁶³

1059 yılında Sultan Tuğrul'un buyruğuyla Horosan Saları Kapar, Kicaçiç ve Sabuk adlı Türk emirleri Anadolu'ya Selçuklu akınlarını devam ettirdi. Bu akınlar sırasında Emir Sabuk ve Emir Kapan, Sivas önlerine gelmiş ve surları bulunmayan şehre kolayca girmişlerdir. Emir Sabuk ve Horosan salarının kumandasında ileri harekâta devam eden Selçuklu birlikleri Fırat Irmağı boyunca ilerleyerek Malatya ve Şebinkarahisar bölgesine akınlarda bulundular.¹⁶⁴

Bizans İmparatoru X. Konstantin Dukas, Türklerin Doğu Anadolu'daki akınlarının hızla artmasından ve elde ettikleri başarılarından endişe ederek derhal harekete geçti. Bunun üzerine İmparator, Doğu Anadolu'daki Türk faaliyetini durdurmak amacıyla General Pankoras'ı bölgede görevlendirdi. Pankoras, bu sırada elde ettikleri ganimet ve tutsaklar ile Erran ve Azerbaycan'daki kışlaklarına dönmekte olan Selçuklu kuvvetlerine saldırdıysa da mağlup olmaktan kurtulamadı. Bu girişiminde başarısız olan Dukas, Türklerin adeta sursuz vaziyette bulunan Malatya'ya ve Sivas'a kolay girmeleri üzerine bu şehirlerin surlarının ve hendeğinin onarılması için doğu eyaletleri valilerine emir verdi. Bu emri duyan aslen Malatyalı ve ebeveynleri Malatya'da gömülü olup, İstanbul'da ikamet eden bazı ileri gelenler, emirnameyi alıp Malatya'ya geldiler. Bunların çoğunluğu Ortodoks Süryanilerden oluşmaktaydı. Böylece 1061 yılında Malatya'nın surları ve hendeği kısa sürede yeniden inşa edildi. S. Mihail, bu tarihlerde Malatya'da vali olarak Krinotes'in bulunduğunu kaydetmektedir.¹⁶⁵

---

¹⁶² Michael Angold, *Byzantine Empire (1025-1204)*, New York 1994, s.41, Vryanis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh Through the Fifteenth Century*, California 1971, s.18.

¹⁶³ Ali Sevim, *Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*, TTK, Ankara 1990, s.5-6.

¹⁶⁴ Michaelis Attaliote, *Historia*, Bonn 1853 ,s.78, , Ionnes Skylitzae, *Historia*, Nşr. I. Bekker, Bonn 1839.

¹⁶⁵ Skylitzae, *age*, s.64.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İmparator Dukas'ın Türk akınlarına son vermek için Bizanslı generalleri görevlendirerek ve bu akınlardan korumak amacıyla Bizans şehirlerini tahkim ettirerek aldığı tedbir Türkleri durduramadı. Bilakis, Tuğrul Bey ölümüne kadar bu akınların sürdürülmesinden yana bir siyaset izlemiş, ondan sonra sultan olan Alparslan da Türk akınlarını hızla devam ettirmiştir.¹⁶⁶

Doğu Anadolu'da Diyarbakır'a kadar başarılı fetih hareketlerinde bulunan Alparslan, Anadolu'da fetih hareketlerini sürdürmeleri için Hacıp Gümüştekin ile beraberinde Afşin, Ahmetşah ve daha bazı Selçuklu emirlerini görevlendirdi. Bu beylerin komutasındaki Türkler, Bizans'ın doğu sınırında ilerleyerek, Fırat'a kadar geldiler. Önlerine çıkan kuvvetleri mağlup ederek, büyük ganimetler elde ettiler. Gümüştekin ve Afşin hareket üsleri Ahlat'a geldiklerinde aralarında çıkan bir anlaşmazlık yüzünden ihtilafa düştüler ve Afşin, Gümüştekin'i öldürdü. Alparslan'ın kendisini cezalandıracağından korktuğu için Sultanın yanına gitmeyen Afşin, batıya doğru akınlarını devam ettirerek, Malatya'ya kadar ilerledi. Her ne kadar Dukas, Malatya'nın surlarını tamir ettirerek Türklerle karşı tedbir olsa da Afşin komutasındaki birlikler, buradaki Bizans kuvvetlerini yenilgiye uğrattılar. Ölümünden ve tutsaklıktan kurtulabilenler güçlkle Malatya Kalesi'ne kaçtılar. Afşin ve kuvvetleri Tohma ırmağı vadisi boyunca ilerlediler. Burada ciddi bir mukavemet ile karşılaşmadan Kayseri'yi geçici olarak ele geçirdiler. Buradan Konya istikametinde İç Anadolu'ya kadar akınlarını sürdürdüler. Afşin, Anadolu'da ele geçirdiği çok sayıda ganimet ve tutsakları satmak için Toros Dağları'nı aşarak Halep'e geldi. Burada bir yıl kaldıktan sonra Antakya üzerine yürümüş ve buralarda akınlarda bulunmuştur.¹⁶⁷

Bütün bu Selçuklu akınlarını önlemek amacıyla doğu orduları komutanlığına atanan Nikephoros Botaniates tahrip edilen kaleleri onartmak için görevlendirildi. Nikephoros Botaniates, bunun üzerine Sivas, Malatya, Divriği ve tahrip olan diğer yerleşim yerlerinin kalelerini tamir ettirip kuvvetlendirdi. Bu arada Alparslan'dan kendisini affettiğini bildiren bir mektup alan Afşin, Sultan'ın huzuruna çıkmak üzere almış oldukları toprakları bırakıp geri çekilmek zorunda kaldı (1068).¹⁶⁸

Gittikçe artan Türk akınları Bizans sarayında endişe uyandırmaya başlamıştı. Bizans'ın yeni İmparatoru Romanos Diogenes imparator olur olmaz bu akınları durdurmaya ve Anadolu'daki Türk yerleşmelerini engellemek amacıyla Anadolu'ya sefere çıkmaya karar verdi. Topladığı büyük bir ordu ile önce Suriye'nin kuzeyine gelen imparator Halep yakınlarında karargâh kurdu (1068). Burada Bizans kuvvetleri ile Türkler arasında meydana gelen şiddetli çarpışmalarda her iki taraf da ağır

¹⁶⁶ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 2000, s.57-58.

¹⁶⁷ M. Altay Köymen, *Alparslan ve Zamanı*, İstanbul 1972, s.41, Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, TTK, Ankara 1987, s.135-136, Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, TTK, Ankara 1990, s.18-19.

¹⁶⁸ Skylitzae, age, s.654, Attaliat, age, s.95-96.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kayıplar verdi. Ancak bu sırada İstanbul'a dönmek zorunda kalan Romanos Diogenes bu seferden hiçbir sonuç alamadı. İmparatorun İstanbul'a dönmesinden bir süre sonra Selçuklu kuvvetleri doğu ve güneydoğu bölgelerinde yeniden akınlara başladılar. Bu akınları önlemek üzere Romanos Diogenes'in gönderdiği kuvvetlerin Türkler karşısında başarısızlığa uğraması imparatoru tekrar harekete geçirdi. Bir kez daha Anadolu'ya sefere çıkmaya karar veren Romanos Diogenes Malatya'ya bizzat önem vererek, Ermeni komutan Philaretos komutasındaki bir orduyu da Sivas'a gönderdikten sonra üçüncü ordu ile kendisi harekete geçti. İmparator, Harput civarına geldiğinde Selçuklu kuvvetleri Malatya'ya saldırarak, Philaretos'u mağlup etmişlerdi. Ermeni komutan kalan az sayıdaki asker ile kaçarak Bizans İmparatoru'nun yanına gitti.¹⁶⁹

Nitekim Türk akınlarnı önlemek ve onları Anadolu'dan çıkartmak amacıyla yola çıkan Romanos Diogenes, ordusu ile Malazgirt'e hareket etti. 26 Ağustos 1071 tarihinde yapılan Malazgirt Meydan Muharebesi'nde Sultan Alparslan komutasındaki Selçuklu kuvvetlerine mağlup olmaktan kurtulamadı. Böylece Bizans'ın son mukavemet gücünü kıran Türklerin Anadolu içlerine ilerlemeleri ve Anadolu'yu Türk yurdu haline getirmelerini önleyecek hiçbir engel kalmadı. Malazgirt zaferinin ardından Bizans ile yapılan anlaşmanın kısa bir süre sonra hükümsüz kalması üzerine Sultan Alparslan, Selçuklu ve Türkmen beylerine Anadolu'nun fethi için emir verdi. Bu emirle birçok Selçuklu emir ve Türkmen beyleri Anadolu'ya yöneldiler. Bizans ordusunun Malazgirt'te büyük bir yenilgiye uğraması ve devletin içinde bulunduğu iktidar mücadelesinden kaynaklanan siyasi bunalım nedeniyle bu beyler, Anadolu'da güçlü bir direniş ile karşılaşmadılar. Bununla birlikte karşlarında ekonomisi çökmüş, harap vaziyette, nüfusu azalmış bir ülke buldular. Bizans'ın baskıcı dini ve iktisadi idaresinden bunalan birçok şehir ve kasaba halkı da devletlerine destek vermek şöyle dursun, Türklerle karşı hiçbir direniş göstermeyerek onlara kapılarını açtılar. Alparslan bu beylerden Artuk Bey'e Mardin, Diyarbakır, Malatya, Harput ve civarını ikta ederek bu bölgeyi fethetme emri verdi. Artuk Bey Anadolu'da Yeşilirmak-Kızılırmak havzalarını aşarak Sakarya'ya kadar ilerledi. Ancak Alparslan'ın ölümünden sonra Melikşah ile kardeşi Kavurd arasında ortaya çıkan taht mücadeleleri üzerine Artuk'un geri çekilmek zorunda kalması nedeniyle fetihlerin tamamlandığı anlaşılıyor.¹⁷⁰

MALATYA'DA YAŞAYAN GAYRİMÜSLİM UNSURLAR

Türk hâkimiyeti devrinde Malatya'da yaşayan gayrimüslimlerin tamamı Hristiyandı. VII. yüzyıla kadar Malatya'da gayrimüslim nüfus çoğunlukla Rumlar ve Süryanilerden oluşmaktaydı. Bu

¹⁶⁹ *Mikhail Psellos'un Khronographiası*, Çev. Işın Demirkent, TTK, Ankara 1992, s.226.

¹⁷⁰ Salim Koca, *Türkiye Selçukluları Tarihi II, Malazgirtten Miryakefelon'a (1071-1176)*, Karam Yayınları, Çorum 2003, s.29-41, Georgios Nakracos, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, Çev. İbrahim Orsuoğlu, İstanbul 2005, s.34, Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih*, II/5, TTK, Ankara 1999, s.33,38-39.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tarihten itibaren Bizans tarafından sürülen Ermeniler, doğuda genellikle sınır bölgelere yerleştirildiler. Bunlardan bir kısmı Malatya'ya gelerek burada iskân etti. Kısa sürede bölgede Ermeni nüfusun Rum nüfusun önüne geçtiği anlaşılmaktadır. Aynı yüzyılda Malatya, Maraş ve Erzurum'daki Ermeni ve Monofizit Süryanilerden bir kısmı Bizans tarafından Trakya'ya yerleştirildiler.¹⁷¹

XI. yüzyılda Malatya'da daha çok Ermeni ve Süryani nüfus yaşamaktaydı. Bu yüzyılın başlarında Bizans'ın Doğu Anadolu'yu istila etmesi ile burada yaşayan Ermeni halk, güneydoğuya göç etmeye devam etti. Malatya, Maraş ve Urfa bölgelerine yerleştiler. Selçuklular zamanında Malatya'da yaşayan gayrimüslim unsurun arasında kaynaklarda Rumlardan söz edilmemektedir. Şehirde büyük ölçüde Ermeniler ve Süryaniler yaşamaktaydı. Hristiyanların yanı sıra Malatya'da Yahudi nüfusun bulunduğu dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁷²

TÜRK AKINLARI ESNASINDA ERMENİLER

Birçok bilim adamı ve tarihçinin araştırmalarına rağmen bazı milletler gibi Ermenilerin kökeni de bugüne kadar kesin olarak saptanamamıştır. Ermeni tarihçi ve yazarlar tarafından ortaya atılan varsayımlarda hikâye ve uydurmalara dayanmaktadır.¹⁷³

Ermeni tarihçileri, Ermenilerin kökenini ikiye ayırmaktadırlar. Bir kısmı Ermenilerin kökünü Kitab-ı Mukaddes rivayetlerine bağlayarak, Ermenileri Sincar'dan gelmiş olan Yasef Evradından (Hayık) çıkartırlar.¹⁷⁴

Bunlara göre Nuh'un gemisi tufanda Ağrı Dağı üzerinde durmuş, sular çekildikten sonra Nuh'un oğulları ve torunları bu bölgede yerleşmiş ve civara yayılmışlardır. Nuh'un torununun torunu olarak kabul edilen Hayk, 130 yaşında iken Sincar taraflarına gitmiş, Babil Kulesi'nin inşası sırasında burada bulunmuş ve kulenin yıkılması üzerine de oğulları ve torunları ile birlikte kaçarak Ermenistan'a gelmiş ve Ermeniler burada kendisinden türeyerek çoğalmışlardır. Bu görüşü öne süren tarihçiler, Ermenileri, Ermenistan denilen bölgenin yerli halkı olarak kabul ederler.¹⁷⁵

---

¹⁷¹ P. Charanis, *The Armanians in the Byzantine Empire*, Lizbon 1963, s.15.

¹⁷² Vryonis, age, s.53.

¹⁷³ Genel Kurmay Başkanlığı; *Geçmişten Bugüne Türk-Ermeni İlişkileri*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1989, s.1.

¹⁷⁴ Ermenistan ve Ermeniler eskiden beri değişik adlarla anılmışlardır. Onlar kendilerine Hay, ülkelerine ise Hayk ya da Hayastan demişlerdir. Bir takım komşuları da onlar için Hay adını kullanırken, Gürcüler Ermenileri Samekhi, ülkeyi ise Samkineti diye adlandırıyorlardı. Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul 1987, s.22, Levon Panos Dabağyan, *Türkiye Ermenileri Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, s.21, Nejat Göyünç, *Türkler ve Ermeniler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2005, s.31, Rafael İşhanyan, *Başlangıcından II. Yüzyıla Kadar Ermenilerin Tarihi*, Çev. Sarkis Seropyan, Belge Yayınları, İstanbul 2006, s.34-38, Keğam Keropyan, *Ermeni Halkının Doğuşuna Bilimsel Yaklaşım*, Çev. Sarkis Seropyan, Aras Yayınları, İstanbul 2001, s.69-77.

¹⁷⁵ Uras, age, s.22.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Son zamanlarda ortaya çıkan bir kısım tarihçiler de Ermenileri MÖ VII. yüzyıl sonlarında Balkanlar'dan gelen ve MÖ VI. yüzyıl başlarında Doğu Anadolu'ya yerleşen Thrak-Friglere mensup olduğu kabul edilen Frigyalıların bir kolu olduğunu ileri sürerler ve tarihlerini de MÖ VI. - VII. yüzyıldan başlatırlar. Ermenilere göre Ermenistan, kuzeyden Karadeniz ve Gürcistan, batıdan Kızılırmak, doğudan İran ve Hazar Denizi, güneyde İran ve Irak ile çevrili yerlerdir.

Küçük Ermenistan ise Fırat'ın batısında kalan yerdir. Ayrıca Ermeniler, Adana, Çukurova, Tarsus ve Toros Dağları'nın güneyinde ve Akdeniz'in kuzeyinde kalan Kilikya dedikleri yerleri de anavatanları sayarlar.¹⁷⁶

Ermeni tarihçileri, kendi kökenleri ve nereden geldikleri gibi hususlarda net ifadeler kullansalar da bunlar ilmi anlamda günümüz tarih verileri açısından netlik kazanmış konular değildir. Tarih bilim adamları bu konuda farklı fikirler ileri sürmektedirler. Prof. Dr. R. Vernant: "Ermeniler fizik bakımından birbirlerine çok az benzerler. Bunlar Anadolu'dan Rusya'ya ve oradan da Asya ortalarına, Güneydoğu Avrupa'ya gelişi güzel dağılmışlardır. Ve pek çok milletler ile karışmışlardır." demektedir.¹⁷⁷

Dr. Pudar: "Ermeniler, Sami ırktan olup, Hristiyan'dırlar." demektedir. Irk uzmanı Avusturyalı L. Sufer'e göre: "Ermeniler, Yahudiler ile birlikte Hitit soyundan gelmişlerdir." J. Deniker'e göre ise: "Ermeniler, Hindu, Afgan, Asuri ve ırkının karışmasından oluşmuştur." demektedir. Robert de Gail ise: "Ermeniler, Orta Asya yaylalarından gelen Aryan boyları ile Mezopotamya'dan kuzeye çıkan Sami ırkından olan aşiretlerin karışmasından meydana gelmektedir." demektedir. W.S. Monroe: "Ermeniler ırk bakımından İran, Bluç ve Çingeneler ile akrabadırlar. Yahudiler ile birçok ortak yönleri vardır. Kendilerine bu nedenle, Hristiyan, Yahudi ya da vaftiz edilmiş Yahudi denilmektedir." der. M. Brosset: "Arkeoloji raporları ve Ani örenleri isimli eserinde Ani'den Koluuzunoğulları'nın ana dillerinin Türkçe olduğu yazılıdır." diyerek, Ermenilerin Orta Asya kökenli olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁸

Ermeniler, yaşadıkları coğrafyanın konumu nedeni ile yüzyıllar boyunca çeşitli devletlerin yönetimi altında yaşamak zorunda kaldılar. Yaşadıkları toprakların sık sık el değiştirmesi istikrarın sağlanamamasına neden oldu. Ermeniler, eski çağlardan itibaren her zaman iki düşman arasında kendi çıkarları doğrultusunda varlıklarını sürdürebiliyorlardı. Büyük İskender dönemine kadar Perslerin

---

¹⁷⁶ Marius Canard, "Arminya", *Encyclopaedia of Islam*, C.I, London 1965, s.34, İrfan Işık, *Birlikte Olduğumuz Halklar*, Sorun Yayınları, İstanbul 2000 101, Gültekin Ural, *Tarihin Işığında Ermeni Dosyası*, Kamer Yayınları, İstanbul 1998 s.18, Bayram Kodaman, "Ermeni Meselesi Tarihi ve Siyasi Bir Değerlendirme", *Yeni Türkiye Ermeni Meselesi Özel Sayısı* (Ocak-Şubat 2001), C.I, S.37, 200-211.

¹⁷⁷ Uras, age, s.107.

¹⁷⁸ Sadi Koçaş, *Tarihte Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990. s.41-44, Genel Kurmay Başkanlığı, age, s.3-4.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hâkimiyeti altında kalan ve valiler tarafından idare edilen Armenia, Büyük İskender ve onun ölümünden sonra Makedon kökenli bir hanedan olan Selevkoslar döneminde de valiler vasıtası ile yönetildi.¹⁷⁹

Selevkos Kralı Büyük Antiakos'un MÖ 189'da Manise Savaşı'nda Romalılara yenilmesi ile Armenia'da Roma'ya bağlı Antaksos ve Loriadnis idaresinde iki devletçik kuruldu. Roma ve Part Devleti arasında kalan Ermeniler, iki devlet arasında kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek varlıklarını devam ettirdiler. Part Devleti'nin yıkılmasının ardından yerlerine MS 224 tarihinde Sasaniler hâkim olunca bu sefer Ermeniler, Sasanilerin kontrolüne girdiler. Armenia, Sasanilere Karadeniz yolunu kapamaktaydı. Bu nedenle Sasaniler ile Roma arasında sürekli mücadelelere sahne oldu. MS 297 yılına kadar süren Roma-Sasani mücadelesi sonunda, iki taraf arasında yapılan bir anlaşma neticesinde, Armenia üzerinde Roma hâkimiyeti tanındı. Dicle'nin karşısındaki beş eyalet Roma'ya bırakıldı.¹⁸⁰

Medler ile İranlıları birleştiren Kyros Ermenileri de hâkimiyeti altına aldı. İskender'in İran seferi neticesinde Ermeniler önce İskender'in hâkimiyeti altına girdiler. Ermeniler, İskender'in ölümünden sonra da Selevkosların idaresi altına girdi. Selevkos Kralı Büyük Antiakos, MÖ 189 kışında Manise savaşında Romalılara yenilince 188'de imzalanan Apamenia Anlaşması neticesinde Ermenilerin yaşadığı bölge Selçuklulardan ayrılarak Roma himayesinde Antaksos ve Lariadris riyasetinde iki tampon devletçik kuruldu.¹⁸¹

Roma idaresine alınan Ermeniler, MS 301 tarihinde Hristiyanlığı kabul ettiler. Lusavoriçgregor'un öğretileri doğrultusunda Hristiyanlığı benimseyen Ermenilerin önemli bir kısmı Gregoryan mezhebi etrafında birleşti ve yeni bir millet olarak anılmaya başladılar. Ermenilerin Hristiyanlığı kabul etmeleri, Sasanileri rahatsız etmişti. Bu yüzden Zerdüştinin yayılmaya başladığı Sasani Devleti, Roma idaresindeki Ermenilere müdahale etmeye başladı. Sürekli devam eden bu çekişmeler sonucunda 363 yılında Roma İmparatoru Julianus, müttefiki Ermeniler ile birlikte Sasanileri mağlup etti. 384 yılında Theodorus Magnus, Sasaniler ile bir anlaşma yaptı. Bu anlaşma neticesinde Armenia 2'ye bölündü. Armenia'nın büyük bir bölümü Sasanilerin kontrolüne girerken, Karonifid, Saphane ve Tfrtnitid'in bir bölümü Roma'nın idaresinde kaldı. Artık Armenia, Roma ve

---

¹⁷⁹ Savaş Sertel, *XII. ve XIII. Yüzyıllarda Türk-Ermeni İlişkileri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006, (YLT) s.3-6, Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (M.S. 193-395)*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1970 s.221.

¹⁸⁰ Sertel, age, s.3-6, Akşit, age, s.221.

¹⁸¹ Gültekin Ural, *Tarihin Işığında Ermeni Dosyası*, Kamer Yayınları, İstanbul 1998. s.17.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sasani arasında kalan bir tampon bölge olmuştu ve iki taraf arasında sürekli mücadelelere sahne oldu.¹⁸²

Ermenilerin Hristiyanlığı kabul etmeleri Bizans-Ermeni ilişkileri açısından olumlu gibi görülebilir. Ancak durum böyle değildir. Çünkü Ermeniler Hristiyanlığı kabul ettikten bir süre sonra Papaz Gregor'un kurduğu Gregoryan Kilisesi'ne bağlanmışlardır. Rum kilisesi ise bu durumdan rahatsızlık duymuştur. Çünkü Rum Kilisesi, Gregoryan mezhebinin Bizans topraklarında yayılması endişesini yaşamaktadır. Diğer taraftan Ermenistan Bizans için sürekli bir huzursuzluk kaynağıydı. Bu iki önemli neden üzerine Bizans Ermenistan'ı Ermenilerden temizleme yolunda bir politika izledi. Böylece hem Ermeni Kilisesi'nin yayılması önlenmiş olacak hem de Ermenistan'da sükûnet sağlanmış olacaktı. Bizans'ın bu politikası Türklerin Anadolu'ya gelişlerine kadar aralıklarla sürdü. Bu politika çerçevesinde önce feodal aileler bölgeden uzaklaştırıldı. Derebeyi ailelerinin bir kısmı sürüldükten sonra bölge halkının da önemli bir kısmı Trakya'ya zorla göç ettirildi. Göç ettirilenlerin yerine de başka bölgelerden insanlar getirilip yerleştirildi.¹⁸³

Bizans hâkimiyetindeki Ermenileri iki şekilde incelemek mümkündür. Bizans'ın yerli Ermenileri Grek Ortodoksisi'ni kabul etmişlerdir. Bunların Ermeniler ile hiçbir ilişkisi kalmamıştı ve bunlar tamamıyla Grekleşmişlerdi. Bu bakımdan bunlarla Pers daha sonra da Arap ülkelerinden göç eden Gregoryan Ermenileri arasında aşılmaz bir duvar mevcuttu. İkinci tür Ermeniler ise Araplara tabi olanlardı. Bunlar Gregoryan Ermenilerdir. İran ve Arap hâkimiyetinden Bizans'a göç etmişlerdi. Fakat Bizans'ın politik ve dini hâkimiyetini kabul etmemekte ısrar ediyorlardı ve Bizans'a karşı direniyorlardı. Bizans tarihçileri de bu iki tür Ermeni'yi kesinlikle dikkate almamıştı. Armena-Grek deyimi ile tanımlayacağımız Bizans Ermenileri, gerçek Gregoryan Ermenilerini fırsat buldukça takip,

---

¹⁸² Hristiyanlıktan önce ateşe tapma, İran ile Ermeniler arasında ortak bir dindi. Ermenileri İranlılar ile birleştiren en önemli sebep, din, dil ve kültür birliği olmuştu. Hristiyanlığın Ermeniler arasına girmesi onları Bizans'a yaklaştırmıştır. Daha sonra Sasani hükümdarı ise Ermenileri ateşe tapmaktan vazgeçirmeye çalışmışlardı. Ardeşir, Hüsrev binlerce Ermeni'yi İran içlerine sürmüş, II. Şahur birçok şehri yakarak 70.000 Ermeni'yi Parthia'ya göndermişti. İran ve Ermenistan arasında V. yüzyılda din savaşları başlamış, çarpışmalar sırasında yapılan katliamlardan kurtulanlar esir olarak Parthia, Bacteria, Hyriania, Mazendaran, Horasan, Nişabur ve Hozistan'a gönderilmişlerdir. Binlerce Ermeni'yi İran içlerine süren hükümdarların başında II. Yezdicerd gelir. Arapların Sasani İmparatorluğu'nu yenmeleri ile din savaşları sona ermiş, Arapların Ermenistan'ı almaları sırasında da binlerce Ermeni Nahçıvan, Muş ve Dvin'den Arabistan'a ve Suriye'ye gönderilmişti. Bizanslılar ise mezhep düşmanlığı ve uğradıkları ihanetler yüzünden Ermenileri buldukları yerlerden sürmek hususunda daha sert davranmışlardı. Böylece, Ermenilerin din hürriyetleri ve milliyet ile dinlerine sahip olmaları ancak kendilerine karşı son derece hoşgörülü davranan Selçuklular zamanından itibaren mümkün olabilmiştir. Yıldız Deveci, "Bir Başka Açıdan Ermeniler'de Din", *Ermeni Araştırmaları*, 6, (14-15), EAE Yayınları, Ankara 2004, s.120, James D. Ryan, "Armenia Between East and West in the Era of the Crusades", *Tolerance and Intolerance: Social Conflict in the Age of the Crusades*, Ed. Michael Garvers and James M. Dowell, Syrocuse University Press, New York 2001, s.56, Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yayınları, Ankara 2007, s.2, Uras, age, s.87, Akşit, age, s.316, Ural, age, s.18-24.

¹⁸³ Yavuz Ercan, "Ermeniler ve Ermeni Sorunu", *Yeni Türkiye: Ermeni Sorunu Özel Sayısı*, C. I, S.37 (Ocak-Şubat 2001), s.38.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tehcir etmiş hatta öldürmeye kadar gitmişti. Ermenilerin bugün kendilerine mal ettikleri imparator, general gibi kişiler Armeno-Grek'tir.¹⁸⁴

Bizans zulmü altında ezilen Süryaniler ve Ermeniler "Rafizi" Rumları kadınlaşmış sayıyor, onları cezalandırmak için Allah'ın Türkleri gönderdiğine inanıyorlardı. Türklerin önünde Rumlar garba ve Balkanlar'a doğru çekilirken bu ilk şaşkınlık devresinde Ermeniler de Toroslar'ın dağlık bölgelerine ve Kilikya'ya doğru göçüyorlardı. Bu durum zaten Bizans hâkimiyetinde bulunan Ermenilerin Anadolu'ya, yeni yerleşim yörelerine sevk edilmelerine sebep olmuştur. Ermeniler sistemli bir şekilde doğudan çekilmiş, Malatya ve Fırat boylarına yerleştirilmek istenmişti.¹⁸⁵

SELÇUKLU-BİZANS İLİŞKİLERİNDE ERMENİLER

Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihi seyrini V. yüzyılın ortalarından itibaren takip etmek mümkündür. Esasında Ermeni kaynaklarında Türkler ile ilgili bilgiler çok daha eskiye gider. Ermeniler MÖ II. yüzyılda Doğu Anadolu Bölgesi'nde hâkimiyet kurmaya çalıştıklarında Kars civarında Ruslar ile karşılaşmıştı. Ermeni tarihçisi Khorenli Mases'in kayıtlarına bakılırsa MÖ 149-127 arasında Bulgarların Varand boyu Kars ile Pasin arasında bulunmaktaydı. Bu dönemde Bulgarların bölgeye nasıl yerleştiği karanlık kalsa da Ermeni kaynakları vasıtası ile Malazgirt Savaşı'ndan çok uzun süre önce Türklerin Doğu Anadolu'da bulunduğu öğrenilir. Ancak aynı kaynakta bu Türk topluluğu ile Ermenilerin münasebetlerine dair bir bilgi bulunmadığı için herhangi bir değerlendirme yapmak mümkün olmaz. O sebeple açık bilgilerin yer aldığı V. yüzyıldan itibaren Türk-Ermeni ilişkilerini başlatmak daha makuldür.¹⁸⁶

V. yüzyılın ortalarında, Romalılar ile Sasaniler arasında Doğu Anadolu'yu ele geçirme mücadelesi vardı. Ermeniler de bu çekişmede iki güçten birinin yanında yer alarak bölgedeki varlıklarını sürdürmeye çalışmaktaydı. Dönemin kaynaklarına bakılırsa Roma tarafında kalan Ermeniler, İranlılara karşı mücadelede Hunlardan destek istemiştir. II. Yazkent devrinde gerçekleşen Ermeni-Sasani çatışmalarında İranlılara karşı tek başına direnemeyen Ermeniler mücadele edebilmek için Hunlar ile işbirliği yapma kararı almışlardır. Hunlar da bu talebe olumlu cevap verince iki taraf arasında ittifak yapılmıştır. Bu dönemin Ermeni kaynaklarında Türkler ile ilgili tasvirler oldukça yalın bir dille kaleme alınmıştır. Selçuklular devrinin başlangıcında ortaya çıkan nefret ve abartı dolu tasvirlerle bu dönemde rastlanmaz. Hunların güçlü bir orduya sahip olduğu gibi Türklerin askerî

¹⁸⁴ Mahlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tabii Ermeni Baronluğu Tarihi*, Köksav Yayınları, Ankara 1990, s.141-143.

¹⁸⁵ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, s.203-205.

¹⁸⁶ İbrahim Tellioğlu, *Türk-Ermeni İlişkileri ve 1915 Olayları*, Türk Ocakları Yayınları, Trabzon 2015, s.9-10.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

özelliklerinden bahseden Ermeni tarihçileri dinî ya da mitolojik betimlemelerle onları tanımlamaya çabalamazlar. Böylece Hunlardan itibaren batıya göç eden Türkler, sınır komşusu, müttefik, güçlü gibi çeşitli sıfatlarla Ermeni kaynaklarında yer bulur.¹⁸⁷

Bilindiği gibi Türkler hem kendi toplumsal hayatlarında ve hem de devlet idaresinde her zaman uyup uyguladıkları Türk töresi ile hayatlarını devam ettiriyorlardı. Türk devlet adamları için devlet idare etme prensibi ve felsefesi, Türk insanı için ise hayata bakış tarzı olarak bilinen Türk töresi, Türklerin hayatlarına yön veren iktisadî, sosyal ve siyasî prensipler topluluğu idi. Türk töresi şu ana prensipler üzerine inşa edilmişti: Adalet, eşitlik, iyilik, faydalılık ve insanlık. Türk töresine göre, Türk hükümdarı halkın refahı, emniyeti ve saadeti için çalışan bir hizmetkârdı. Türk devlet adamları ülkeyi idare ederken kendi öz evladına, Türk halkından herhangi bir kimseye ve Türk halkı ile yana yana yaşayan herhangi bir yabancıya aynı eşit muameleyi yapardı. Bu nedenle Türkler ile birlikte yaşayan yabancı dinden ve kökenden olan insanlar kendi kültürlerini ve inançlarını yaşatmada tam bir serbestliğe sahiptiler. Kısaca Türk devlet idaresinde ve Türk insanında var olan bu engin hoşgörü diğer dinlerden ve milletlerden olan insanlar için Türk devletleri haksızlık ve insafsızlıklarla dolu Ortaçağ devletleri ve toplumlarında ezilen bu insanlara büyük bir sığınma yeri teşkil etmiştir. Neticede Türklerin millet olarak gösterdikleri hoşgörü ve sergiledikleri adaletli tutum, kurdukları devletlerde çeşitli ırk, din ve mezheplere mensup insanların rahatça yaşamalarını sağlamıştır.¹⁸⁸

Selçuklu öncüleri 1018'de Anadolu'ya ulaştığında Ermenilerin Van, Ani, Kars ve Erzurum'da prenslikleri vardı. Van dışındakiler Bagratlı ailesi mensupları tarafından yönetilmesine rağmen aralarında siyasi birlik yoktu. Zaman zaman birbirleriyle mücadele eden bu prenslikler bölgedeki güç dengeleri içinde başka devletlerle işbirliği yapabilmekteydi. Haliyle Doğu Anadolu'da Ermenilere ait güçlü bir siyasi birlikten söz etmek mümkün değildir. 1018'de Çağrı Bey önderliğindeki Selçuklu akıncıları Van Gölü havzasına girdiklerinde buradan Azerbaycan'a doğru ilerlemişler ve karşılarına çıkan bütün kuvvetleri mağlup etmişlerdir. Bu sefer sonucunda Çağrı Bey, Doğu Anadolu'da kendilerine karşı durabilecek ciddi bir güç olmadığını tespit etmiştir. Onun gördüğü ikinci şey bölgede yoğun bir nüfus olmadığıdır.¹⁸⁹

Prensliklerin merkezlerinin bulunduğu güçlü surlarla korunan şehirler ve etrafında bir yoğunlaşma varken kırsal alan neredeyse tamamen ıssızdı. Bu insansız bölgenin en önemli özelliği iklim ve bitki örtüsü itibariyle Selçuklular'ın yerleşim tarzına uygun, aynı zamanda hayvancılık

---

¹⁸⁷ Tellioğlu, age, s.9-10.

¹⁸⁸ Mehmet Saray, *Ermenistan ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005 s.9.

¹⁸⁹ Tellioğlu, age, s.10-11.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yapmaya müsait yapısıyla Türkmenlerin geçimini sağlayabilecek bir konumda olmasıdır. Buradaki Ermeni nüfusun az olması Selçuklu gücünden sonra şöyle bir tablonun oluşmasına zemin hazırlayacaktır: Türkmenler Anadolu'ya o kadar kalabalık bir nüfusla göç edecektir ki, Ermeniler nüfusun geneline oranla azınlık durumuna düşecektir. Çağrı Bey 1021'de tamamladığı seferin dönüşünde daha sonra Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu olacak olan Tuğrul Bey'e Doğu Anadolu'da kendilerine yurt olabilecek çok güzel bir yer keşfettiğini bildirecektir. Bu tespit Selçuklular'ın zihninde o kadar önemli bir yer tutmuştur ki devlet kurulduktan kısa bir süre sonra bölgeyi bütünüyle fethetmek için girişimlere başlamışlardır.¹⁹⁰

Bu sefer esnasında Çağrı Bey'in Ermeni ve Gürcüler ile giriştiği bu ilk ilişkiler ve mücadelelerden sonra kaynaklarda Balhan, Irak ve Navekiyye adları ile anılan Arslan Yabgu'ya bağlı Türkmen zümreleri 1028 yılında Gazneli Mahmud ve daha sonra yerine geçen oğlu Mesud'un sıkıştırma ve şiddetle izlemeleri sonucunda batı yönünde hareketle Azerbaycan üzerinden Doğu Anadolu'ya, Bizans'a tabi olduğunu gördüğümüz Ermeni topraklarına akınlarda bulunmuşlardır. Hatta Bizans ile mücadelelerine devam etmek üzere Azerbaycan hükümetinin hizmetine girmişlerdir. Selçuklular'ın Gazneliler ile olan mücadeleleri ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Selçuklular 1035 tarihinde Nesa yöresinde Gazneli ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmış ve bazı haklar elde etmişlerdir. Gazneliler Devleti, Musa Yabgu'ya Ferave'yi, Çağrı Bey'e Dihistan'ı ve Tuğrul Bey'e de Nesa'yı veriyordu. Ayrıca Sultan Mesud, Selçuklu reislerine hilat, menşur ve sancak göndererek Dihkân unvanını vermişti.¹⁹¹

Bu savaş Selçukluların prestijini artırmıştı ve akın akın Türkmenler onların yanına gelmeye başlamışlardı. 1038'den 1043'e kadar Selçuklular Ermenilerin yaşadıkları bölgelere akınlar yapıp etkili olmuşlardır. Bu Türkmenler 1038-1043 yılları arasında Vaspurakan Bölgesi Ermeni topraklarına girerek Prens Haçik'in kumandasındaki Ermeni kuvvetlerini bozguna uğratmışlar ve Haçik de çarpışmalar sırasında öldürülmüştü. Türkmenler daha sonra Rey'e dönmüşlerdir. 1038 tarihinde Serahs civarında iki taraf arasında yapılan savaşı yine Selçuklular kazandı ve Gazneli ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. Bu zaferle Selçukluların istiklalleri için ilk adımı attıklarına inanmışlar ve yeni bir devlet kurma hazırlıklarına başlamışlardı. Sultan Mesud tekrar Selçuklulara karşı harekete geçti. Selçuklular ile Gazneliler arasında devam eden savaşların en büyüğü ve en önemlisi Merv civarındaki

¹⁹⁰Tellioğlu, age, s.10-11, Aristakis, *Ermeniyin Beyne al Bizansthıyın V'al-Atrak al Salçıkıye*, Tahkikli Yayınlayan: Necip Faiz, İskenderiye 1983, s. 34, Smbat, Smbat Vakayinamesi, TTK Kütüphanesinde Gayrı Matbu Nüsha, s.18, Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s.14.

¹⁹¹El Feth b. Ali Bundari, *Zubdat Al Nuşra ve Nuhbat Al Usra*, Çev. K. Burslan, TTK, Ankara 1999 s.34, İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't Tarih*, Çev. A. Özaydın, C.IX, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1987, s.291-294, Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, Çev. Ö. R. Doğrul, TTK, Ankara 1987, s.295-296, İbnü'l Azimi, *Azimi Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler)*, Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara 2006, s.3.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Dandanakan Kalesi yakınlarında oldu. Selçuklular Sultan Mesud idaresindeki Gazneli ordusunu kati bir şekilde yenilgiye uğrattılar (23 Mayıs 1040).¹⁹²

Azimi, Tuğrul Bey'in "Horosan işleri yoluna girdi" diyerek, Selçukluların artık kurulduğunu ifade eder. Dandanakan Savaşı'ndan sonra Horosan'da tamamen müstakil bir Selçuklu Devleti kurulmuştur. Anadolu'ya Selçuklu akınlarının başladığı sıralarda, Bizans tahtına geçen IX. Konstantin Monomak, Ermeni halkına çok ağır vergiler yükledikten sonra birçok Ermeni ileri gelenlerini de Anadolu içlerine sürmüştür. Tuğrul Bey devletin başkentini Nişabur'dan Rey'e naklettikten sonra Selçuklu prens ve emirlerini batı yönündeki memleketlerin fethi ile görevlendirdi. Bu cümleden olarak İbrahim Yinal, fetihlerini birkaç yıl içinde Hemedan ve İsfahan bölgesinden Dicle Irmağı kıyılarına kadar ulaştırırken, Kutalmış da Aras Irmağını geçip, Ermeni ve Gürcü memleketlerine girmeyi başardı. Prens Hasan ve Yakuti, Hazar kıyıları ve Azerbaycan'ı fetihle meşgul oluyorlardı.¹⁹³

Çağrı Bey ile başlayan Türk akınları Sultan Alparslan döneminde doruk noktasına çıktı. Tuğrul Bey'in ölümü üzerine Büyük Selçuklu tahtına geçen Alparslan, daha önceleri Anadolu'da girişilen Selçuklu akınlarını sürdürmek amacıyla Şubat 1064 tarihinde ordusuyla Rey'den Azerbaycan'a geldi. Sultan Alparslan daha önceleri Ermeni Bagratuni Krallığı'nın başkenti olan ve Doğu Anadolu'nun en müstahkem ve en önemli kalelerinden birisine sahip olan Ermeni Smbatoğlu Bagrat ile Gürcü Bakur Aroğlu Girkor'un müştereken savundukları Ani'yi kuşatmaya başladı.¹⁹⁴

Bu sırada oğlu Melikşah ve Nizamülmülk'ün kumandasında ikinci bir Selçuklu kuvveti Aras Irmağı vadisi boyunca hareket edip, Sümeli'yi ele geçirdikten sonra kaynaklarda Farsça şekliyle kaydedilen ve mahfuz surlara sahip olan Meryemnişin Kalesi'ni kuşatmakta idi. Meryemnişin güçlüğüle de olsa fethedildi. Daha sonra Alparslan, şiddetle sürdürmekte olduğu kuşatma ve sıkıştırma harekâtından sonra Ermeni kaynaklarında "Asla zapt olunamaz." şeklinde vasıflanan Ani'yi fethetmeyi başardı.¹⁹⁵

Bizans'ın Ermeni ve Ermeniye bölgesi politikasının iflas ettiği için alameti olan Malazgirt Savaş'ında Selçuklu kuvvetleri Bizans kuvvetleri karşısında ezici bir üstünlük sağladılar. Bu savaştan kısa bir süre sonra Türkler, Orta Anadolu'ya hatta Ege sahillerine kadar akınlar gerçekleştirdiler. Bizans Ermeniye bölgesini Türk akınlarına karşı boşaltıp, kendi savunma sistemini uygulamasının acı sonucuna katlanırken, Ermeni Vekayinamecisi Simbat: "Öksüzlüğün ve kötü Grek milletinin yüzünden Hristiyanların Müslümanlar tarafından maruz kaldıkları akıbeti tarif etmek imkân

¹⁹² Tellioğlu, age, s.10-11.

¹⁹³ El Feth b. Ali Bundari, age, s.34.

¹⁹⁴ İbnü'l Esir, age, C.X, s.49-50, Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, s.15.

¹⁹⁵ El Feth b. Ali Bundari, age, s.34.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

haricindedir. Grekler fena tabiatlarıyla Ermeni milletini felakete sürüklemişlerdi. Çünkü onlar kekli sürülerini dağıtan atmacalar gibi düşmanlarını kovalayan muzaffer kralları Ermeni memleketinden uzaklaştırmışlardır. Ermeni kahramanlarının yerine vali ve kumandanlar tayin etmişlerdir. Onlar kahramanlık ve harp işleri ile hiç meşgul olmamışlar, onlar cesur bir Ermeni askerini görünce gözlerini çıkarıyorlar, kendileri ise kurtlara karşı koyun sürülerini müdafa edemeyen köpekler gibi kaçıyorlar ve memleketi yağma ve esir edilmek üzere düşmana terk ediyorlardı.” diyerek, Bizans’ın izlediği politikanın ne kadar yanlış olduğunu acı feryatlarla anlatıyordu.¹⁹⁶ Metaos ise: “Ermeni milleti öksüzlüğün, yalancı hamilerin ve korkak Grek milletinin yüzünden çektiği ızdırapları kim birer birer tasvir edebilecekti. Çünkü Grekler Ermeni milletinin kumandanlarını kendi ev ve eyaletlerinden çıkarıp götürmüşler ve Ermenistan’ın krallık tahtını devirmekle askerlerin ve kumandanların desteği olan suru kendi elleriyle yıkmışlardı. Kaçmayı kendileri için bir zafer ve kahramanlık addeden bu Grekler, kurt köpeğini görünce kaçmaya başlayan kötü çobanlara benzediler. Grekler, Ermeniye Kalesini tamamıyla yıkmak işinde büyük gayretle çalışır ve Türkler tekrar tekrar taarruz ettikleri vakit kazanılan zaferleri kendilerine mal ettiler. Onlar utanmaksızın hadım kumandanlar ve haremağası askerlerle Ermeniye’yi müdafaaya kalkıştılar. Hâlbuki Müslüman Türkler, bütün şarkın sahipsiz kaldığını görünce kuvvetli ordularla beraber bir sene içinde İstanbul’un kapılarına kadar ilerlediler. Bütün Roma eyaletlerini, liman şehirlerini ve adalarını zapt ettiler. Grek milletini mahpus gibi İstanbul’un içine tıkadılar. Ermeniye Greklerin elinden alındıktan sonra Ermeniler, Romalıların bütün fenalıklarından kurtulmuş oldular. Fakat onlar bundan sonra da Ermenilere karşı başka türlü mücadeleler icad ettiler. Onlar bu defa muharebe kahramanlık sahasından nefret ederek Ermeni mezhebinin tetkiki ile uğraştılar ve Allah’ın kilisenin içinde kargaşalık ve kavgalar çıkardılar. Onlar Türklere karşı harp etmekten kaçınıyorlar fakat hakiki Hristiyanları inançlarından döndürmek için büyük gayret sarf ediyorlardı. Onlar bu gayretleri ile bütün Ermeni prens ve kumandanlarını şarktan çıkarıp kendi memleketlerinde ikamet etmeye mecbur ettiler.” diyerek, Bizans politikasının başarısız olmasının sebeplerini izah ediyordu.¹⁹⁷

Alparslan’ın ölümü üzerine yerine geçen oğlu Melikşah zamanında Bagrat’ın ölümü ve Gürcü tahtına II. Giorgi’nin geçmesinden sonra onun yönetim alanında bulunan Gag Kalesi, kendisine karşı ayaklanmıştı. Ayaklanmayı bastıran Liparitoğlu Iuvane, bu kez kaleyi Gence Emiri Fadlun’a sattı. Fakat çok geçmeden Iuvane ve oğlu Liparit, tabiiyetlerini bildirmek ve teveccühünü kazanmak amacıyla Sultan Melikşah’ın yanına gittiler. Bu ziyaretten sonra Melikşah, Iuvane ve oğlu ile birlikte ordusu ile Gürcistan’a gelerek Samsuvide’yi fethettikten sonra Kantli bölgesindeki bazı kaleleri almış

---

¹⁹⁶ Smbat, age, s.38.

¹⁹⁷ Mateos, age, s.112.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ve pek çok ganimet ele geçirmiştir. Sultanın bu bölgeleri emirlerinden Savtekin'e ikta etmiş o da Erran Bölgesi'ne çok sayıda Türkmen yerleştirmiştir. Savtekin, Gürcü Prensi Giorgi ile giriştiği mücadelelerde pek başarılı olamadı. Gürcüler bölgedeki birçok kaleyi geri aldılar.¹⁹⁸

Bu sıralarda Bizans sınırındaki Bizans kentinde oturmakta olan eski Ermeni Kralı Gagik, Sultan Melikşah katında, vasal sıfatıyla Ani yönetiminin kendisine verilmesi hususunda girişimlerde bulunmayı denemişse de olumlu bir sonuca ulaşamamıştır. Öte yandan Gürcülerin kazandıkları bu başarı üzerine harekete geçen Selçuklu ordusu Erran ve Şirvan bölgelerini yeniden ele geçirmiştir. Bu askerî hareketler sırasında adı geçen bölgeler direniş dolayısıyla tahribata uğradıktan başka bölge halklarına da ağır vergiler yüklenmişti. Bu sebeple Ani Ermeni Başpiskoposu Barsağ, bazı prens ve din adamlarından oluşan bir heyet ile birlikte vergileri azaltmak ve Philaretos Brachamios'un çabalarıyla sayıları dörde çıkarılmış olan Ermeni Patrikliğinin durumunu arz etmek üzere İsfahan'a Sultan Melikşah'a gitti. Sultan, huzuruna kabul ettiği Ermeni heyetini çok iyi bir şekilde karşılamış "Ermeni Katolikosluğu'nun tek bir makamla temsil edilmesi, bütün kilise, manastır ve ruhanilerin vergi dışı tutulmaları" hususlarda bir buyruk hazırlatıp Barsağ'a verdi.¹⁹⁹

Melikşah ile yapılan bu görüşmeden sonra Ermeniler zannettiklerinin aksine Selçukluların Hristiyanlık düşmanı olmadığını anlamışlardır. Bu anlayış değişikliği kısa sürede kendisini

---

¹⁹⁸ Mateos, age, s.178-179.

¹⁹⁹ Ermeniler Malazgirt zaferinden sonra Selçuklu idaresinde yaşamaya başlamışlardır. Bu hadise Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Sultan Melikşah dönemine denk gelir. O zamana kadar çeşitli gerekçelerle Selçuklulara karşı mücadele eden Ermeniler onların nasıl bir yönetim tarzı sergileyeceğini beklemeye başlamışlardır. Ermenilerin ruhani liderlerinden Katolikos Barsağ'ın Sultan Melikşah ile yaptığı görüşme Ermenilerin Selçuklulara bakışının değişmesi anlamında çok önemlidir. Ermenilerin dinî kurumlarına karşı yapılan bazı olumsuz davranışlar hakkında Selçuklu hükümdarına şikâyetle bulunmak üzere huzura çıkan katolikos durumu Melikşah'a izah etmiştir. Selçuklu sultanı bu şikâyetleri dinledikten sonra Barsağ'a, Hristiyanlara ve onların kurumlarına karşı yapılacak herhangi bir saygısızlığa kesinlikle müsamaha gösterilmeyeceğini ifade etmiştir. Böylece büyük korku duydukları ve Hristiyan düşmanı olarak kabul ettikleri Selçukluların aslında hiç de sandıkları gibi olmadığını anlamış ayrıca Katolikos Barsağ da amacına ulaşarak müesseselerini koruma altına almıştır. Ancak görüşmenin özellikle bundan sonraki safhası Ermenilerin Selçuklulara bakışını değiştirecek mahiyettedir. Melikşah, muhabatından bir talep olmamasına rağmen Ermeni ruhani liderine onların dinlerinin olduğu gibi mezheplerinin de Selçuklular açısından kıymetli olduğunu beyan etmiştir. Bu beyan Ermeniler açısından oldukça önemlidir. Zira daha önceki dönemlerde müttefikleri olan Bizans bağımsız Ermeni kilisesini ortadan kaldırarak onları Rum-Ortodoks kilisesine bağlanmaya yani mezhep değiştirmeye zorlamaktaydı. Hristiyanlarda mezhep değiştirmenin din değiştirme gibi algılandığı göz önünde bulundurulursa Ermenilerin buna direnmesi kadar doğal bir durum yoktu. Nitekim de direndiler. Ancak bu direnen grubun bir kısmı yok edildiği gibi ısrarcı olanların bir kısmı da yurtlarından edilerek Balkanlar'a sürülmüştü. Ermeni kaynakları da bu insanların dramatik hikâyeleri ile doldur. Selçuklu hükümdarının Ermenilere vaatleri din ve mezhep özgürlüğü ile sınırlı kalmamıştır. Melikşah görüşmenin devamında Ermenilerin kilise ve manastırlarını vergiden muaf tutacaklarını da ifade ederek onlara büyük bir ekonomik katkıda bulunmuştur. Böylece Ermenilerin dini müesseseleri, başkasının desteğine ihtiyaç duymaksızın ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilecek birikime sahip olabilecektir. Mateos, age, s.178-179, Tellioglu, age, s.16-17.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

göstermiştir. Ermeniler de Selçuklulara karşı oluşmuş ön yargılar ve korkular sona erdiği gibi Müslüman Türklere yönelik tasvirler de değişmeye başlamıştır. Daha önceki Selçuklu hükümdarlarını kan dökücü, Hristiyan düşmanı gibi ifadelerle anan Ermeni tarihçileri yeni bir anlayışla onları tarif etmeye başlamıştır.

Melikşah'ın ölümünü kaleme alan Urfalı Mateos, Müverrih Vardon gibi tarihçilerin onun hakkında, hepimizin babası, cihan hükümdarı, Hristiyanlara karşı en şefkatli hükümdar gibi ifadeler kullanması bu değişimin bir göstergesidir.²⁰⁰

TÜRKİYE SELÇUKLULARI-BİZANS İLİŞKİLERİNDE ERMENİLER

1050 yılına gelindiğinde Kilikya'dan Marmara'ya kadar olan Anadolu topraklarına hâkim durumda olan I. Süleymanşah, Bizans ile yapılan anlaşmadan sonra yeni kurduğu devletini batıdan gelecek tehlikeye karşı emniyete almış, Ebu'l Kasım'ı İznik'te bırakarak Kilikya'ya yönelmişti. Harekâtının haber alınmasını önlemek için gayet dikkatli davranan Sultan, ileri yürüyüşünü büyük bir gizlilik içinde devam ettirdi ve 1082 yılında Kilikya'ya girip Tarsus'u fethetti. Bölgedeki ileri harekâtına devam eden Süleyman Şah devletinin güneye açılan sınır kapıları olan Adana, Anazarba ve Misis'i de fethetti. Bizans'ın X. yüzyılda Abbasilerden almış olduğu bölge böylece Müslüman Türklerin eline geçmiş oldu. Fetihden sonra Tarsus'a kadı tayin eden Sultan, İznik'e döndü. Ancak I. Süleyman Şah çok geçmeden bölgeye geri gelecektir. Nitekim Philaretos'un Urfa'da bulunduğu bir sırada Antakya Şahnesi İsmail, babası Philaretos'un zulmünden bıkan Barsama ile anlaşarak İznik'te bulunan I. Süleyman Şah'ı Antakya'ya davet ettiler. Bunu memnuniyetle karşılayan Sultan, 3000 atlıdan oluşan bir kuvvetle hemen yola koyuldu. Hareketini duyurmamak için sadece geceleri yol alarak on iki günde şehrin surlarına ulaştı.²⁰¹

I.Süleyman Şah, Şahne İsmail ve Barsama ile kararlaştırılan noktalardan 280 kişiyi surlara çıkardılar. Bunlar şehrin Farnis Kapısı'nı gizlice açtıktan sonra dışarıda bekleyen askerler de içeri girdiler. Türk askerlerini karşılarında gören muhafızlar hadise karşısında şaşkına dönmüş, Philaretos'un adamları da kaçarak iç kalede mukavemet hazırlıklarına başlamıştı. Sultan fazla ehemmiyeti olmayan mukavemeti kırdıktan sonra 12 Aralık 1084'te şehri ele geçirdi. İç kalede karşı koymaya devam eden Philaretos'un adamları ise günlerce muhasara altında tutulduklarından aç ve susuz kaldıkları için çok sıkıntı çektiler. Nihayet bunlar da karşı koyamayacaklarını anladıklarından canlarını bağışlaması şartı ile teslim oldular.²⁰²

²⁰⁰ Tellioğlu, age, s.17.

²⁰¹ Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovası'na Bir Bakış*, Kayı Yayınevi, İstanbul 1964, s.127, Ostrogosky, age, s.323, İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1953, s.81.

²⁰² Mateos, age, s.161-162.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Urfalı Mateos, şehrin Türklerin eline geçmesi ile ilgili olarak “İşte çok nüfuslu Antakya şehri tesmiye edilen korkak ve melun milletin elinden bu suretle alındı. Bunlar kendilerini Roma mezhebinden sayıyorlar ise de iş ve sözleri ile Müslümanlardan farklı değillerdi. Onlar doğru inanca karşı küfrediyorlar, azizlik hayatından nefret ediyorlardı. Ermeni inancına karşı daima zulmediyorlardı. Onlar, sokaklarında oturup dil uzatan ve başkalarının aleyhinde lafazanlık eden hastalıklı ve aciz kadınlara benziyorlardı. Antakyalılar o kadar fena ve Ermenilerden nefret eden insanlardı ki şehirlerde bir yabancıyı tuttukları vakit onun sakalını kesiyorlar ve kapı dışarı ediyorlardı.” demektedir.²⁰³

Şehrin fethinden sonra halka karşı gayet iyi davranan Sultan, yerli ahalinin malına dokunulmamasını, esirlerin serbest bırakılmasını ve evlere gitmemesini emretti. I. Rükneddin Süleyman Şah’ın af ve aman ilan edip Türkleri Hristiyanların evlerine girmekten, onların kızlarını nikâhla da olsa almaktan menetmesi, ayrıca şehirlerde ele geçirilen hiçbirinin şehir dışına çıkarılmayacağını, ucuz dahi olsa bu malların şehir içinde satılmasını emretmesi, dönemin harp anlayış ve ahlakına ters düşmekle birlikte Türk-İslam terbiyesine uygun bir hareketti. Ayrıca şehrin meşhur Kawasyana Kilisesi’nin camiye çevrilmesinden sonra Hristiyan halkın isteği üzerine iki yeni kilise inşasına izin verilmesi, Sultanın gayri Müslim tebaasına karşı gösterdiği hoşgörünün bir ifadesidir.²⁰⁴

Bizans’ın her türlü baskısı ve Philaretos’un zalimane yönetimiyle çok bunalan Antakya’nın gayrimüslim halkı Türk idaresinin şehirde hâkim olmasıyla feraha kavuşuyordu. Antakya’nın I. Süleyman ve müteakiben Maraş, Hani, Göksun, Elbistan ve Urfa’nın Emir Buldaç tarafından fethedilmesinden sonra Philaretos, Anadolu’da “Sultan” unvanını kullanan yeni bir devlet kurarak, Büyük Selçuklulardan bağımsız hareket eden I. Süleyman Şah’a karşı Melikşah’ın yardımını sağlamak ve daha önce kendisine ait olan şehirlerin iadesini temin etmek amacıyla yanına aldığı çok sayıdaki değerli armağanlarla hareket etti. Ancak bu sırada Melikşah başka bir yoldan Kuzey Suriye’ye hareket ettiğinden onu orada bulamamış fakat El-Cezire’de Sultanın katına çıkabilmişti.²⁰⁵

Daha önce hâkim olduğu yerleri tekrar elde edebilmek için vergi vermeyi ve Sultan adına hutbe okutmayı kabul eden Philaretos’un Müslüman olması üzerine Melikşah, Urfa’yı dirlik olarak ona verdi. Ancak Philaretos’un oğlu Barsama başta olmak üzere şehir halkının girişimleri sonucu bundan vazgeçilerek Maraş’a tayin edildi. Ancak o, çok geçmeden burada öldü ve kurmuş olduğu krallık da sona erdi.²⁰⁶

---

²⁰³ Mateos, age, s.162.

²⁰⁴ Abû'l Farac, age, s.333.

²⁰⁵ Mateos, age, s.170-171.

²⁰⁶ Abû'l Farac, age, s.333.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KILIÇARSLAN-HAÇLILAR VE ERMENİLER

Türklerin Ermeniler ile ilişkileri Sultan Kılıçarslan zamanında da pozitif bir görünüm arz etmektedir. O dönemlerde Anadolu'ya yaklaşık 1 milyonu aşan ordusu ile haçlı seferleri düzenleniyordu. Genellikle Orta Çağ'da Hristiyan ve İslam dünyası arasında münasebet kesintiye uğramadan devam etmiştir. Haçlı seferlerinden önce hatta bir dereceye kadar bu seferler esnasında Hristiyanlar ile Müslümanlar arasında ticari münasebetler devam etmiştir. Müslüman memleketlerinde Hristiyanlar büyük bir hoşgörü içinde Müslümanlar ile beraber yaşamışlar, kendi dinlerinin bütün gereklerini büyük bir hoşgörü içinde serbestçe icra edebilmişlerdi. Çünkü İslam hukukuna göre cizye vermek şartıyla İslam ülkesinde ehli kitabın kendi inanç sistemine göre yaşayabilme hakkı mevcuttur.²⁰⁷

Selçuklular, Anadolu'ya akınları neticesi yerleşmeye başladığı dönemlerde Bizans kiliselerinin ekarte edildiği Ermeni ve Süryani nüfus kesafetinin yoğun bulunduğu yerlerde bile yeni kiliselerin durumunu korumuş ve güçlenmeleri için yardımlarda bulunmuşlardır. Türkler, akınları neticesi ele geçirdikleri yerlerde bulunan halkın dinini değiştirmek gibi bir meseleyle uğraşmıyorlardı. Hatta Türkler, askerî ihtiyaçlarını temin ettikten sonra artık yeni halkın –ister Müslüman olsun ister Hristiyan olsun- mahalli idarelerini değiştirme düşüncesini taşıymıyordu. Buna karşılık bölgeye askeri garnizon ve şihna gönderiyorlardı. Bu tutum ve idare Selçukluları yerli halk nezdinde sempatik kılmıştı. Doğru dürüst mukavemetle karşılaşmadan kısa zamanda Türk orduları İstanbul'un kapılarına dayanmıştı. İzmir sahillerine yerleşen Çaka Bey ise kurduğu donanma ile Rumeli'deki Peçeneklerle irtibata geçerek Bizans'ı tehdit etmeye başlamıştı. Bu iki Türk gücü karşısında telaşa kapılan Bizans İmparatoru Aleksios, Papa Urban'a müracaat ederek Avrupa Hristiyanlarından yardım istedi.²⁰⁸

Bu müracaat tek başına etkili olmadı. Filistinli Hristiyan rahipler, sadaka toplamak için sık sık Avrupa devletlerine seyahatler düzenliyorlardı. Soylulardan ve zengin esnaf kesiminden daha fazla para toplayabilmek için: “Türkler bize işkence ediyor. Dinimize hakaret ederek bizleri zorla dinimizden döndürmeye çalışıyorlar.” şeklinde hikayeleri ağlayarak ve yüksek sesle sokak sokak dolaşarak anlatıyorlardı. Böylece halk nezdinde bir kamuoyu teşekküle zemin hazırlanmıştı.

Orta Çağ dünyasında şehirlere girmek için bir miktar ücret alınırdı. Parasını vermeyen şehre sokulmazdı. Bu gelenek hem Hristiyan ve hem de Müslüman şehirleri için geçerlidir.²⁰⁹ Çoğunlukla

---

²⁰⁷ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yayınları, İstanbul 1981s.279, En Nebhar, Muhammed Faruk; *İslam Anayasa ve İdare Hukuku Genel Esasları*, Çev. Servet Armağan, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1980, s.175-176.

²⁰⁸ V, Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev. Azer Yaran, Onur Yayınları, Ankara 1988, s.42.

²⁰⁹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, C.I, TTK, Ankara 1986 s.88-89.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

parasız ve sefil batılı hacılar Müslüman memleketlerine gelirlerdi. Bunlar kente ücret ödmeden kesinlikle sokulmazlardı. Bu kurala Kudüs şehrinde daha fazla dikkat edilirdi. Frank kontlarından bir zat Kudüs kapısında galeyana gelerek bu uygulamaya direnmek istedi fakat çıkan kargaşalıkta kontun gözü çıktı. Kont çaresizlik içinde geri döndü. Roma sokaklarında feryat ederek dolaşıp bu durumu halka anlatmaya başladı. Halk galeyana hazır vaziyette idi. Bu hikâyeler papalık makamını da harekete geçirdi. Bütün rahip ve din adamları mesaisini bu konu üzerinde yoğunlaştırarak vaazlar tertip edip Müslümanlara karşı savaş vaktinin geldiğini söylüyorlardı. Papa Urban büyük bir kalabalık önünde Haçlı seferleri için resmen faaliyete geçilmesini teklif etti.²¹⁰

Peki Ermenilerin haçlı serflerinin başlamasındaki etkisi neydi? Ermeniler ile Latinlerin ilk siyasi ve dini ilişkileri I. Haçlı Seferleri öncesinde başlamıştır. XI. yüzyıldan önce Roma Kilisesi ile Ermeni Kilisesi arasında temasların olduğuna dair herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Ancak Ermeni hacıların ve rahiplerin Roma'ya ziyaretlerde bulunduğu ve İslam fetihlerinin artmasıyla doğulu Hristiyanların Roma'ya göç ettikleri bilinmektedir ama bunu gösteren herhangi bir belge yoktur. İlk resmi ilişkiler Papa VII. Gregory döneminde gerçekleşmiştir. Bu tarihten önce iki kilise arasında

---

²¹⁰ Müslüman dünyası tarafından haç-hilal çatışması olarak genel bir kategoriye oturtularak, Hristiyan dünyasının İslam dünyasına yönelik, gerek silahlı gerek silahsız gizli yöntemler ile gerçekleştirdiği tüm eylemler ve planlar “Haçlı Seferleri” olarak tanımlanmaktadır. Bu hareket, 1096 tarihinde başlayan I. sefer ile 1291 tarihinde Latin Hristiyanları'nın Doğu'da son merkezleri olan Akka'dan çıkartılmalarına kadar süren yaklaşık 200 yıllık bir dönemi kapsar. Bu dönem içerisinde dokuz büyük sefer yapılmış ve bu seferler arasında bazı küçük girişimler de olmuştur. Başlangıçta kutsal toprakları kurtarmak için başlatılan bu hareketin kapsamı daha sonra genişletildi ve diğer Müslüman yerleşimleri ile Hristiyanlık ve Vatikan'ın düşmanları da bu kapsama dâhil edildi. Haçlı Seferleri tarihi açısından bilim dünyasının üzerinde durduğu en önemli mesele, bu hareketin meydana çıkış sebepleridir. Bilimsel geleneğe uygun olarak, hareketi doğuran sebeplerin çeşitliliği üzerinde ısrarla durulmasına rağmen, Batı dünyası haçlı hareketinin asıl motifini dini unsurlara mal etmektedir. Hâlbuki Haçlı seferleri düşüncesinin doğuşunda Ortaçağ Avrupa toplumunu zorlayan unsurlar, aslında siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerdir. Batılılarca bu hareketin en önemli unsuru olarak ileri sürülen dini motif ise sadece itici bir güçtür. Çünkü Haçlı Seferleri düşüncesinin ortaya çıkışı sırasında Avrupa'da yıllardan beri süregelen açlık, yoksulluk ve topraksızlık sıkıntılarının doğurduğu kargaşa yanında, ücretli askerlik anlayışı, savaşçı ve kolonizatör bir taşma hareketi de başlamış bulunuyordu. Haçlı seferlerinin siyasi sebepleri olarak ise şunları söyleyebiliriz: Haçlı seferlerinin siyasi olarak ana hedefi Türk ilerleyişinin önünü kesmektir. Anadolu'da Türk hâkimiyetinin artması ve Avrupa'nın en büyük devleti olan Bizans'ın Türklerin eline geçmesinin her an gerçekleşebileceği ihtimalinin belirmesi ve bunun gerçekleşmesi halinde Türklerin Avrupa'nın hakimiyetini ellerine geçirmesi durumu, başta Bizans olmak üzere bütün Avrupa ülkelerinde bir korku yaratmıştır. Kaşkarlı, age, s.54, Runciman, age, C.I, s.88-90, Işın Demirkent, “Haçlı Seferleri ve Türkler”, Türkler Ansiklopedisi, C.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.651, Lütfullah Gökaş, “Katolik Kilisesi'nin Ekümenik Konsil Metinlerinde Haçlı Seferleri”, *USES*, Diyarbakır 1996, s.83-84, Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Dünya Kitapları, İstanbul 2007, s.1, Cecile Morisson, *Haçlılar*, Dost Yayınları, Ankara 2005, s.10, Fulcherius Carnotensis, *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009, s.45-46, İbrahim Ethem Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, Vadi Yayınları, İstanbul 2007, s.55, Necati Kotan, *Türk ve İslam Alemine Karşı Haçlı Seferleri*, Kemal Matbaası, adana 1974, s.22-23, Aydın Usta, *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe yayınları, İstanbul 2008, s.39, Işın Demirkent, “Haçlılar”, *DİA*, C.XVI, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.5, Raşid Ezer, *Türlere Karşı Haçlı Seferleri*, Kaktüs Yayınları, İstanbul 2002, s.38.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ilişkilerin olduğunu gösteren bir belge mevcut değildir. 1080 yılında Ermeni Patrik II. Grigor Vkeyeser Anadolu- Suriye topraklarını ele geçiren Selçuklu Türklerine karşı koymak için askeri yardım amacıyla Papa VII. Gregory'e başvurdu. Çünkü Papa'nın Doğu Hristiyanlığını kurtarmak için bir plan hazırladığı haberini almıştı. Aynı yılın Haziran ayında Papa'nın olumlu cevabı bir mektupla Ermeni patriğinin eline ulaştı. Bazı kaynaklar Ermeni patriğin olumlu yanıt alması üzerine 1074 yılında Roma'ya seyahat ettiğini ileri sürmektedir. Papa VII. Gregory ile Ermeni Kilisesinin temsilcileri arasında geçen görüşmeler sonrasında Roma ile Ermeniler arasında yeni bir dönem başladı.²¹¹

1071 Malazgirt yenilgisinden sonra Türklerin durdurulamaz ilerleyişi karşısında Ermeni Patrik II. Grigor Vkeyeser aktif olarak askerî bir politika izlemeye başladı. Akdeniz Hristiyan dünyası içerisinde Türklere karşı ortak bir cephe oluşturmaya çalıştı. Hristiyan Kiliselerinin en üst rütbeli din adamlarına mektuplar gönderdi. Filistin, Mısır ve İstanbul'daki Hristiyan kiliselerine kişisel ziyaretlerde bulundu. Bu konuda en önemli teması Latinler ile gerçekleştirdi. II. Grigor Vkeyeser, Haçlı Seferleri fikrinin babası olarak kabul edilen Papa VIII. Gregory'e, John adında Ermeni bir rahip gönderdi. Bu rahip daha önce Latinler ve Ermeniler arasında mevcut olan kardeş birliğini temsil etmek ve Papanın Ermenilerin başpiskoposu olduğunu iddia etmekle görevlendirildi. Papa VII. Gregory tarafından karşılanan Rahip John ona doğunun sorunları hakkında bilgi verdi. Papa VII. Gregory ise Rahip John'u Ermeni Kilisesi inanç ve uygulamaları hakkında sorguladı. İki taraf arasındaki görüşmeler olumlu geçti.²¹²

Papa VII. Gregory'e Doğu Hristiyanlarına yardım etmek Batı'nın problemleri ile uğraşmaktan daha sempatik gelmekteydi. Bunun için İmparator IV. Henry'e müracaat ederek Latinlerin menfaati için Doğu Hristiyanlarına yardım talebinde bulundu ve 50.000 kişilik bir orduyu Türkleri geri püskürtebilmek için doğuya göndermeyi önerdi. Nitekim yapılacak böyle bir yardımla yeniden Grekler ve Ermeniler ile bir birlik oluşturulabilir, Katolik inanç kendine yayılma sahası bulabilirdi. Ancak bu fikir dönemin şartlarında karşılığını bulamadı.²¹³

Papa VII. Gregory döneminde iki kilise arasında yapılan görüşmeler Haçlı Seferleri sırasında oldukça fayda sağlamıştır. Ermeniler haçlıları oldukça iyi karşılamıştır. Haçlılar sayesinde Türkleri Anadolu'dan söküp atacaktılar, geldikleri yer olan Orta Asya'ya süreceklerdi. İstanbul'dan Kudüs'e kadar uzanan yol boyunca Haçlılar Ermeniler ile karşılaştılar. Ermeniler, Hristiyan ordusuna yardım

---

²¹¹ Jacob G. Ghazarian, *The Armenian Kingdom in Cilicia During the Crusades, The Integration of Cilician Armenians with the Latins 1080-1393*, Curzon Press, Richmond 2000, s.81, H.E. John Cowdrey, *Papa Gregory VII 1073-1085*, Clarendon Press Oxford, New York 1998, s.487.

²¹² Ghazarian, age, s.81.

²¹³ Charles A. Frazee, *The Christian Church in Cilician Armenia: Its Relations with Rome and Constantinople to 1198*, *Church History*, 45 (2), Cambridge University History, England 1976, s.169, James H. Force, "Armenians and the First Crusade", *Journal of the Medieval History* (17), 1991, s.13-22.s.13-14.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

edebilmek için birbirleriyle adeta yarışıyorlardı. Oturdıkları yöreleri Haçlılara açtıklarından uzun yolculuktan, her türlü maddi manevi sıkıntıdan bitkin düşen haçlı askerleri yatacak yer, yiyecek-içecek buluyor ve rahatça konaklayabiliyorlardı. Bizans'ın hazırladığı sefer planı gereği Konya Ereğli'den Kayseri'ye dönülecekti. Fakat Haçlılar Bizans'ın işine gelen bu plana itiraz ettiler. Haçlı komutanlarından Tangrat yolunu Gülek Boğazı'na çevirdi. Boudoun da Tangrat'dan önce davranarak Ermeniler vasıtasıyla kurmayı düşündüğü devleti için Çukurova istikametine yöneldi.²¹⁴

Ermeniler bölgelerindeki kaleleri ihanetlerle Haçlılara teslim ediyorlardı. Haçlıların gelişleri bölgedeki Türk garnizonlarını çekilmeye zorladı. Böylece Haçlılar sahil limanlarını ele geçirerek bölgeye deniz yoluyla ikmal imkânını elde ettiler. Toros dağlarında yaşayan Ermeniler, bu sayede sahile inmeye başladılar. Bagrat'ın rehberliği sayesinde Haçlılar Ermeni reisleri ile temasa geçiyor, Malatya ve Urfa emirleri törenlerle bu yeni gelen kurtarıcılarını karşılıyorlardı. Urfa Hâkimi Thoros, Boudouin'i oğulluğa kabul etti. Ermeniler daha haçlı seferlerinin başlamasından 20 yıl evvel bu seferlerin hazırlığından haberdar olmuşlardı. Bu seferleri daha da hızlandırmak ve Ermenileri kurtarmaları için Roma'ya bir piskopos göndermişlerdi. Franklar, Ermenilerin sayesinde Bizans ile yaptığı anlaşmayı ekarte ederek Urfa, Antakya ve Kudüs'de birer kontluk kurdular.²¹⁵

Ermeniler dindarane gayelerle İsa'nın mezarını kurtarmak üzere yola çıkmış bulunan Haçlıların doğudaki Hristiyan ahaliyi boyunduruk altına alacaklarını hiç düşünmemişlerdi. Oysa daha birkaç yıl evvel Papa'ya büyük ümitlerle başvurmuşlardı. Hatta Haçlı seferleri başlarken Haçlı reisleri Ermeni şeflerine mektuplar göndererek kutsal yerlere giderken Ermenilerin de Haçlılara yardım etmelerini rica ediyorlardı. Ancak Haçlılar, hem Bizans'ı hem de büyük fedakârlıklar yapan Ermenileri hayal kırıklığına uğrattılar.²¹⁶

Franklar davetli olarak geldikleri topraklarda Ermeni şeflerini katletmişlerdi. Özellikle Boudouin, Ermeni şeflerini mahvetmişti. Haçlılar'ın Papa II. Urban'a 11 Eylül 1098 tarihinde yazdıkları mektupta: "Heretik Grek, Ermeni ve Süryanileri yok edemedik. Gel bize sen otoritenle bizim kuvvetlerimizi kullanarak hangisi olursa olsun bütün herezileri kökünden kazıyıp yok et."²¹⁷

---

²¹⁴Ermeniler, Haçlıların Anadolu topraklarında belirmeye başlamasıyla onları Doğu Hristiyanlarını kurtarmak için geldiğine inandılar. Bu nedenle bölgede kendini gösteren Haçlı varlığı karşısında siyasi gelecekleri konusunda büyük bir umuda kapıldılar. Bizanslıların, Haçlılara karşı kuşkulu yaklaşımlarının ve her iki taraf arasında geçmişten gelen husumetin tersine Ermeniler Haçlıların varlığını kendi amaçlarını kolaylaştırıcı bir unsur olarak gördüler. Buna karşılık Ermeniler, uzun zaman Müslümanlar ile birlikte yaşadıkları için Haçlılar onlara daha temkinli bir şekilde yaklaştılar. Mateos, age, s.193, Runcıman, age, C.I, s.152, Gortlevski, age, s.45, Force, agm, s.189, Ghazarian, age, s.189, Ergin Ayan, "Ermeni Haçlı İşbirlikleri", Ermeni araştırmaları, (26), EAE Yayınları, Ankara 2007, s.49.

²¹⁵Runcıman, age, C.I, s.157, Mateos, age, s. 195.

²¹⁶Runcıman, age, s.157, Mateos, age,s. 195.

²¹⁷Kaşgarlı, age, s.11.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

II. Kılıç Arslan zamanında taraflar arasındaki Ermenilerle ilişkilerin dostane olduğu görülmektedir. Nitekim Grigor ve Smbat bu durumu: “II. Kılıç Arslan II. Thoros’un samimi bir dostu idi. O, II. Thros ile dostluğunu da takviye etti.” şeklindeki sözleriyle teyit etmektedir. Ayrıca II. Kılıç Arslan, II. Thoros’un kardeşi Stefan’ın Selçuklu hâkimiyetindeki Maraş’a saldırması, şehrin Hristiyan halkını katlederek mallarına el koyması ve sağ kalanların evini barkını terk etmesi üzerine duruma müdahale etmek zorunda kalmıştır. Maraş’a gelerek tekrar şehre hâkim olan Selçuklu sultanı şehirden kaçan Hristiyan halkın tekrar evlerine dönmesini sağlamıştır. Yine II. Kılıç Arslan, Behisni’ye tayin ettiği valinin Hristiyanlara merhametle hareket etmesi hususunda verilen emrin uygulanmadığını, valinin baskısı sonucu Hristiyan halkın şehri terk etmek zorunda kaldığını öğrenince duruma müdahale etmiştir. Bu durum ile ilgili olarak Grigor: “Sultanın müdahalesi ile memleket asayişe kavuştu. Sultanın tatlılığı sayesinde halk birbiri arkasına geri gelip evlerine döndü ve boşalmış olma şehir tekrar eski canlılığını kazandı.” demektedir.²¹⁸

XII. yüzyıl ortalarında Anadolu’da Ermeni baronlarının Bizans’a karşı direnişler gösterdiği bilinmektedir. Özellikle Sultan II. Mesud devrinde Kilikya’da önemli zaferler elde etmiş Ermeni Baron II. Thoros, Bazileüs, Manuel Komnenos’un Çukurova’ya gönderdiği orduyu da darmadağın ederek Anazerba, Misis, Adana ve Tarsus’u hâkimiyeti altına almış ve Selçuklu topraklarına da saldırıya başlamıştı. Bunun üzerine Sultan Mesud, 1155 tarihinde daha önceleri de Türklere ait olan Kilikya’yı Selçuklu hâkimiyeti altına almak için harekete geçmiştir. Genard DEDEYAN 1980’de Paris’te yayınlanan “Sempad’a Atfedilen Kronik”te bu olayı, Papaz Gregor Zeyli’nin dilinden şöyle anlatmıştır: “Çatışmadan önce Sultan, Baron Thoros’a haber yolladı: ‘Senin memleketini tahrip etmeye gelmedim. Eğer sen bize tabiiyetini bildirirsen dostumuz ve evladımız olarak yine eski yönetiminde kalırsın.’ Bunun üzerine Thoros elçi göndererek Sultana şu cevabı verdi: ‘Biz hükümdar olarak sizlere gönül rızasıyla itaat edip tabi oluyoruz. Çünkü siz bizim gelişip yükselmemize hiçbir zaman engel olmadınız ve yurtlarımızı yakıp yıkmadınız.’ Sultan bu cevabı alınca Thoros’u rahat bıraktı, onunla bir dostluk anlaşması imzaladı ve ülkesine döndü. Kimseye de kötülük yapmadı.”²¹⁹

Türkiye Selçuklu Devleti’ne en parlak devrini yaşatan I. Alaaddin Keykubat 1230 tarihinde Celaleddin Harezşah’a arşı kazandığı zaferden dönerken Kayseri yakınlarında Müslümanlar âlim ve şeyhler ile Hristiyanlar da papazları ile kendini karşılamaya çıkmıştı. Ermeni kaynağı Genceli Kirogos’un verdiği bilgiye göre Müslümanların tebrikine katılmayan ve geride kalan Hristiyanlar bir tepe üzerine çıkmış, bunları gören Keykubat onların yanına gitmiş ve şehre birlikte girmişlerdir. I.

²¹⁸ Symbat, age, s.57.

²¹⁹ Symbat, age, s.57.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Alaeddin Keykubat'tan sonra Anadolu İlhanlı hâkimiyetine girmiş, Moğolların onayı ile tahta çıkan Selçuklu sultanları devlet yönetiminde etkilerini kaybetmişlerdir.²²⁰

MALATYA ERMENİLERİ

Malazgirt Zaferi'ni müteakip Sivas'a giren, fazla bir mukavemet ile karşılaşmadan burayı ele geçirdikten sonra etraftaki birçok şehri de topraklarına katarak hâkimiyet sahasını genişleten Ahmed Gazi, halkını Ermenilerin ve Süryanilerin oluşturduğu Malatya'yı da topraklarına katmak istiyordu. Bu sırada Malatya, Philaretos'a tabi, Ermeni ve Süryani halkın nefretini kazanmış olan Ortodoks Ermeni Gabriel'in elinde bulunuyordu. Ahmed Gazi, Sultan'ın tabii olarak 1085 yılında şehri kuşattı. Fakat Gümüştekin Ahmed Gazi'nin bu ilk Malatya muhasarası başarısızlıkla neticelendi. Bunun sebebi Sultan Melikşah'ın Porsuk ve Bozan'ı Anadolu'ya gönderip, bu bölgede kendi hâkimiyetini kurmak istemesi ve Gabriel'in Malatya üzerindeki hâkimiyetini kurmak istemesi ve Gabriel'in Malatya üzerindeki hâkimiyetini Halife'ye tasdik ettirmesi olmalıdır.²²¹

Melikşah'ın yanına giderek Malatya'nın hâkimiyetini içeren bir menşur alarak geri dönmüş olan Gabriel, 1095 yılında Malatya'ya gitmiş ve damadı Toros'un zehirleyerek öldürdüğü Kutalmışoğlu Sultan Alp İlig'in askerlerini şehri teslim vaadi ile Malatya'ya davet etmişti. Ancak onlar şehre varınca kapıları kapatarak onları içeri almadı. Bu askerler de Davud adlı reisleri ile şehri kuşattılar. Ancak Malatya'yı bir an önce ele geçirmek isteyen Ahmed Gazi oraya giderek onları barıştırdı.²²²

Türkiye Selçuklularında I. Süleymanşah'ın ölümü ile başlayan fetret dönemi, 1092 yılında Melikşah'ın ölümünden sonra I. Kılıçarslan'ın İznik'e gelerek, babasının tahtına oturmasıyla son bulmuştu. I. Kılıçarslan, kendisi için tehlike olarak gördüğü Çaka Bey'i ortadan kaldırıp, Bizans ile de bir dostluk anlaşması yaparak tahtını sağlamlaştırdıktan sonra Malatya üzerine hareket etti (1095). Şehrin hâkimi hâlâ tacirleri, din adamlarını çeşitli bahaneler ile öldürmekten, kiliseleri soymaktan çekinmeyen ve halkın büyük çoğunluğunun gayri memnun olduğu Ermeni Gabriel idi.²²³

Malatya'yı büyük bir orduyla kuşatan Sultan, şehre şiddetle hücum etti. Mancınıklar ile dövüp çok sıkıştırdı. Ancak Gabriel, saldırılara mukavemete devam etti. Bunun üzerine Sultan, veziri vasıtasıyla, şehrin Süryani patriği ile irtibat kurup, şehrin hâkimine teslim olmayı teklif etti. Fakat Gabriel, teklifi reddettiği gibi Patriği de Sultan ile temas kurduğu için öldürttü. Kuşatmayı uzatarak

²²⁰ Symbat, age, s.57.

²²¹ Süryani Mihail, Vekâyinâme, Çev. Hrant D. Andresyan, TTK, Ankara 1944 s.37, Aksarayı, age, s.17.

²²² Mateos, age, s.186, Süryani Mihail, age, s.37-38, Vartabel Vardan, Vardan; "Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1262)", *Tarih Semineri Dergisi*, 1/2 Çev. Hrant D. Andresyan, İstanbul 1937, s.185.

²²³ Abû'l Farac, age, s.337.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

şehri teslim almayı düşünen I. Kılıçarslan, Haçlılar'ın İznik önüne geldiğini haber aldığı anda muhasarayı kaldırıp hemen geri dönmek zorunda kaldı.

Böylelikle I. Kılıçarslan'ın ilk Malatya kuşatması başarısızlıkla sonuçlanırken, şehir halkı da Gabriel'in baskılarına bir müddet daha boyun eğmek zorunda kaldı.²²⁴

MALATYA'NIN TÜRK HÂKİMİYETİNE GİRMESİ, ERMENİ VE DİĞER GAYRİMÜSLİM UNSURLARA UYGULANAN HOŞGÖRÜ POLİTİKASI

Gümüştekin Ahmed Gazi, Ağustos 1100 tarihinde Amasya civarında Haçlıları mağlup ettikten sonra Malatya'yı tazyike başladı. Coğrafi mesafe olarak kendisine daha yakın olmasına rağmen Toros'a yaptıklarından dolayı Urfa Kontu I. Baudouin'i yardıma çağırmayan Gabriel, I. Bohemund'a haber gönderdi ve Malatya'yı kendisine vermeyi vaad etti. Bunun üzerine şehrin Ermeni ahalisi, Haçlıların gelip başlarına geçmelerinden ve kendilerini şehirden kovmalarından korkarak Danişmend Gazi'ye gizlice haber gönderdiler. Gabriel de Gümüştekin gelene kadar I. Bohemund'u şehre sokmak istemiyor ve onu oyalamak istiyordu. Malatya'daki durumdan habersiz tedbirsizce yoluna devam eden I. Bohemund'a Gümüştekin, Malatya'yı Aksu vadisinden ayıran dağlık bölgede pusu kurdu. Gayet rahat ve tedbirsizce ilerleyen Haçlı kuvvetlerine ani bir saldırı gerçekleştiren Gümüştekin I. Bohemund ve Richard'ı esir aldı.²²⁵

Savaş alanından kaçmayı başaran bir askerin Urfa'ya giderek durumu I. Baudouin'e bildirmesi üzerine Urfa kontu hemen harekete geçti. Gümüştekin, elinde bulunan kıymetli esirleri kaybetmemek için geri çekilirken, I. Baudouin tuzağa düşmekten korktuğu için takipten vazgeçti ve Malatya'ya gitti. Türk kuşatmasından kurtulmanın sevinci içindeki Gabriel, I. Baudouin'i sevinçle karşıladı. 50 şövalyesini Malatya'da bırakan I. Baudouin Urfa'ya geri döndü. Böylece kısa bir süre devam edecek de olsa Malatya, Urfa Haçlı Kontluğu'na bağlandı. I. Baudouin'in Urfa'ya gitmesinden sonra Gümüştekin Ahmed Gazi, tekrar Malatya'ya yöneldi ve şehri kuşattı. Bu sırada şehirde durum hiç iç açıcı değildi. Ortodosk mezhebe mensup olan Gabriel, halkı insafsızca soymuş ve onlara olmadık zulümleri reva görmüştü. Şehrin Süryani halkı da daha önce Gabriel tarafından ihanet ile itham edilip, öldürülen piskoposlarını unutamamışlardı.²²⁶

Kuşatma devam ederken çok zor şartlar altında yaşayan Süryaniler, Malatya Metropoliti Bar Sabuni'yi Gabriel'e gönderdi. Gümüştekin ile barış yapılmasını istedi. Bu hareketi kendisine karşı

²²⁴ Mateos, age, s.187, Vardan, age, s.186.

²²⁵ Abû'l-Farac, age, s.342, Mateos, age, s.204.

²²⁶ İbnü'l Kalanisi, *Zeyl Tarih Dimaşk*, Neşr. H.F. Amedroz, Beyrut 1908 s.138.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hazırlanan bir tertip olarak gören Gabriel, Bar Sabuni'yi ve şehrin ileri gelenlerini öldürttü. Onun bu hareketine öfkelenen askerler, 18 Eylül 1101'de kapıları açarak Türkleri içeri aldılar.²²⁷

Şehrin bütün servetini ganimet olarak askerlerine dağıtan Ahmed Gazi, ahaliye dokunmadı ve hiç kimsenin öldürülmesine müsaade etmedi. Bütün ahaliyi kendisine ait sayarak evine gönderdi ve kendi memleketinden buğday, öküz ve sair lüzumlu şeyleri getirterek ahaliye dağıttı. Zindanlara atılmış olan çok sayıdaki insanın serbest bırakılmasını emretti. Onun devrinde Malatya birçok nimetlere nail oldu. Şehirde bereket ve refah arttı. Gümüştekin buraya Basil adında birini vali olarak tayin etti. Gabriel ise yaptıklarının cezası olarak, yerli halk tarafından en ağır işkencelere maruz bırakılarak, öldürüldü.²²⁸

Gümüştekin tarafından fethedilen ve refaha kavuşan Malatya, I. Kılıçarslan tarafından 1106 yılında ikinci kez kuşatıldı. Ancak şehir bu defa Ahmed Gazi'nin oğlu Yağısıyan'ın hâkimiyetinde idi. Kuşatmaya fazla dayanamayacağını anlayan Yağısıyan, hayatının bağışlanması şartıyla şehri teslim razı oldu. 28 Haziran'da başlayan kuşatma şehrin 2 Eylülde sulhen teslim edilmesi ile son buldu. Şehre giren Sultan, burada hiç kimseye bir zarar vermedi (1106).²²⁹

I.Kılıçarslan'ın ölümünden sonra onun karısını Musul'dan alıp, Malatya'ya giden Bozmuş, I. Kılıçarslan'ın küçük oğlu Tuğrul Arslan'ı burada hükümdar ilan etti. Bu sırada Malatya'da İl Arslan adında diğer bir emir bulunuyordu. Tuğrul Arslan'ın annesi ile anlaşılan İl Arslan, Bozmuş'ı öldürerek bu kadın ile evlendi. İl Arslan, şehir halkını para toplamakla bizar ettiği için Tuğrul Arslan'ın annesi, oğlu ile anlaşarak, İl Arslan'ı yakalayıp hapsedtiler. Bir yıl sonra bunlar İl Arslan'ı kapalı olduğu yerden çıkartarak, Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed'in yanına gönderdiler. Sultan da Kılıçarslan'ın oğlu Melikşah'ı, Malatya'ya gönderdi ve Melikşah burada hükümdar ilan olundu. Melikşah, küçük kardeşi Tuğrul Arslan'ı azlederek, kardeşi Mesud ve Arap'ı hapsedti. Melikşah, Malatya'da bir müddet kaldıktan sonra Bizans İmparatoru Alexis'den yardım istemek üzere onun yanına gitti. Melikşah sevinçle karşılanmış ve kendisine birçok altın verilmişti. Geri döndüğünde Danişmendoğlu ona bir pusu kurdu. Ele geçirilen Melikşah'ın gözlerinin kör edilmesi üzerine Malatya'daki emirler Mesud'u hapisten çıkartıp, Sultan ilan ettiler. Bundan sonra Mesud, kardeşleri Arap ve Tuğrul Arslan'ı Malatya'da bırakarak Konya'ya gitti ve burasını saltanatının payitahtı yaptı.²³⁰

1111 yılında Sultan'ın Malatya'daki atabeyi, Haçlılar'dan Ceyhan Nehri havalisini geri aldı. 1113 yılında Malatya Sultanı Kılıçarslan'ın karısı, Artukoğlu Belek'in yanına giderek, "Sultan nice

²²⁷ Vardan, age, s.188, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.141-142, Runciman, age, C. II, s.31-32.

²²⁸ Abû'l-Farac, age, C. II, s.342.

²²⁹ Süryani Mihail, age, s.54.

²³⁰ Mihail, age, s.54, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.149-150.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

defalar sizi medhederek, bütün Türk emirleri içinde Belek derecesinde akıllı ve kudretli bir kimse yoktur dedi. Ben de, beni de, çocuklarını da adınızla korumanızı istiyor.” deyip, onun himayesine girdi. Bir müddet sonra Belek ile evlenen Sultanın karısı Malatya’ya dönüp oğlunu buraya yerleştirdi.²³¹

1119 yılının Şubat ayında Haçlılar’ın, Malatya havalisini talan etmelerinden sonra 1124 yılı Haziranında da Danişmendoğlu Emir Gazi, Malatya’ya karşı harekete geçerek bütün memleketi aldı ve şehri 1 ay boyunca taciz etti. Sonra oğlu Muhammed’i Saman Köyü’nde büyük bir ordu ile bırakarak her gün şehrin kapılarına hücum etmeyi ve bir kimsenin şehre girip çıkmalarına müsaade etmemelerini emretti.²³²

Arap, Danişmendlilerin memleketlerine taarruz etmekle meşgul olduğundan bu sırada şehir içinde bulunmuyordu. Şehir şiddetli bir kıtlığa uğramıştı. Bir merkep yükü buğday 36 altın dinara satılıyordu. Nihayet şehirde gıda namına hiçbir şey kalmadı. İnsanlar eskimiş derileri su içinde yumuşatmaya ve bu ve buna benzer şeyleri çiğnemeye başlamışlardı. Acınacak hale gelen şehir üç ağır darbe ile karşılaşmakta idi. Şehrin içinden kaçanlar, dışarıda kılıç darbeleri ile mahvoluyor, içeride kalanlar kıtlık yüzünden kırılıyordu. Üçüncü darbe, şehrin içinde bulunan Valide Sultan idi. Bu kadın Musul’dan kurtarılarak buraya getirilmişti. Altınlarını almak için hür insanların çocuklarını işkenceye tabi tutuyor ve bunları soymak sayesinde şehirden kaçmayı umuyordu. Bu kadın bütün şehir halkını öldürmeyi göze almıştı. Nihayet bu kadın ile oğlu şehirden çıkıp gittiler ve Emir Gazi şehre girdi. Şehrin boşaltılmış ve ahalinin kıtlık yüzünden mezardan çıkmış gibi olduklarını gören Emir onlara teselli verdi. Şehirde kalan ve oraya gelmek isteyen adamların serbest olduklarını ilan etti. Halka ekmek ve mercimek dağıttı. Çiftçilere tohumluk buğday dağıttı ve her taraftan koyunlar ve davarlar getirtti. Bu sayede şehir yeniden canlanmaya başladı.²³³

Emir Gazi, Malatya’yı aldıktan sonra Harput’u da zapt etmeye gitti. Fakat Artuk ailesinden olan Emir Davud, daha erken hareket etmiş olup, Emir Gazi, bütün Hanzit mıntıkasını talan etti ve oradan Malatya bölgesine esirler getirdi. Emir Gazi, ikinci defa olarak tekrar oraya gitti ve kalanları da kâmilan esir aldı ve Mişar müstahkem mevkiini de zapt etti. Bunun üzerine, Emir Davud, Emir Gazi’ye karşı muharebe etmek üzere ilerledi. Fakat ona karşı koyacak kudrette olmadığını görünce, bölgenin köylerini yaktı ve kaçtı.²³⁴

Ankara ve Kastamonu taraflarının hâkimi, Kılıçarslan’ın oğlu Melik Arap, kardeşi Tuğrul Arslan’a ait olan Malatya’yı Selçuklu Sultanı kardeşi Mesut’un kayınpederi Emir Gazi’ye terk etmişti.

²³¹ Abû'l-Farac, age, s.351-352.

²³² Abû'l-Farac, age, s.359, Mihail, age, s.82-83.

²³³ Abû'l-Farac, age, s.359, Mihail, age, s.82-83.

²³⁴ Abû'l Farac, age, s.361, Mihail, age, s.84.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

13 Haziran 1124'de şehri kuşatan Emir Gazi, 10 Aralık 1125'de Malatya'ya girmiş, şehirde kuşatmadan doğan kıtlık yüzünden perişan haldeki çiftçilere tohumluk buğday dağıtmış, getirttiği koyunları da halka dağıtmıştı. Melik Arap, Sultan Mesud'un Malatya'yı Emir Gazi'ye terk etmesine öfkelenerek, 1126 yılında 30.000 kişilik bir orduyla Sultan Mesud'a karşı harekete geçti. Mağlup olan Mesud İstanbul'a kaçtı. Türkleri birbirine vurdurma siyaseti takip eden Bizans imparatorundan Mesud, asker ve para temin ederek Melik Gazi'nin yanına döndü. İki birlikte Melik Arap'a karşı hareket ettiler. Müttefiklerin karşısında duramaya Melik Arap, Kilikya Ermeni Prensi Toros'a sığındı. Toros'dan aldığı askeri yardım ile 1127 yılında Emir Gazi'nin oğlu Muhammed'i pusuya düşürerek esir etti. İleri hareketine devam eden Melik Arap, Malatya yöresinde, Muhammed'in oğlu Yunus'u da esir aldıktan sonra Sultan Mesud ve Emir Gazi üzerine yürüdü. Fakat mağlup oldu ve Bizans'a sığınmak zorunda kaldı (1128).²³⁵

1133-1134'de, Emir Gazi, Suriye'deki Haçlılara ağır bir darbe indirirken, Ermeniler de Danişmendliler'e ait olan Malatya'nın güneyindeki Mişar'ı zapt ve tahrip ettiler. Abû'l Farac, 1135 yılı olaylarında, Halife'nin, Malatya hâkimi Danişmendoğlu Emir Gazi'ye tabiiyet alâmeti olarak boynuna takılmak üzere, bir altın gerdanlık, altından bir asa, dört siyah bayrak ile onun huzurunda çalınacak davullar gönderdiğini, Halife'nin elçileri geldiğinde hasta olan Emir Gazi'nin birkaç gün sonra ölmesi üzerine, oğlu Muhammed'in melik ilan edildiğini ve merasimin onun adına yapıldıktan sonra elçilerin geri döndüğünü kaydediyor.²³⁶

1136 yılında Malatya hâkimi Danişmendoğlu, Bağdat'a, halifeye haber göndererek vazifesine iade edilmesini istedi. İbnü'l Esir 1141 yılında Malatya hâkimi Danişmendoğlu'nun bir Rum birliğini mağlup ettiğini, onları öldürüp yanlarında bulunan malları ganimet aldığını kaydediyor. 1141 yılının Ekim ayında Malatya'daki Türkler, Bet Zabar manastırlarına hücum ettiler ve buralarını yağma ettikten sonra hiçbir mukavemet ile karşılaşmadan geri döndüler. Mayıs 1142 tarihinde Türklerin bu hareketlerinin intikamını almak gayesiyle harekete geçen Haçlılar da, Zubtara ve Arka'ya gelerek Hristiyanların mallarını yağma ettiler. Türkler ile hiç çarpışmadılar.²³⁷

1143 tarihinde Danişmendli Devlet, Mişar Kalesi hâkimi Yunus ile anlaşarak, Malatya'ya hücum ettiyse de burasını almaya muvaffak olamayınca, Arka'ya karşı hareket etti. Bunun üzerine Yakub Arslan ile evlenen Hatun, Malatya'yı korumak ve buradaki Türkleri çıkartarak, Sivas'a göndermek için 2000 adam istetti. Malatya'da bulunan Türkler isyan ederek, şehrin Buridya adını

²³⁵ Abû'l Farac, age, s.359-361, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.169.

²³⁶ Abû'l Farac, age, s.367, Mihail, age, s.103.

²³⁷ Mihail, age, s.116.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

taşıyan kapısını baltalar ile yıktılar. Çünkü kale hâkimi bunların çıkmalarını istemiyordu. Ancak kaçımayı başaran 2000 kişi aynı gün Devlet'i getirip Malatya'nın hâkimi ilan ettiler.²³⁸

İbnü'l Esir, 1142-1143'de Muhammed b. Danişmend'in öldüğünü ve ülkesini Sultan Mesud b. Kılıçarslan'ın ele geçirdiğini kaydediyor. 1144 yılında Selçuklu Sultanı I. Mesud, Sivas'ı ele geçirdikten sonra Malatya'ya yöneldi. 17 Nisan 1144 tarihinde şehri kuşattı. Ancak Sultan şehri düşüremeden Eylül başlarında kuşatmayı kaldırarak geri döndü.²³⁹

1148'de Danişmendli Aynüddeve'nin hâkimiyetinde bulunan Malatya ve Adıyaman bölgelerine akınlar yapan ve Bar Sawma Manastırı'nı zorla ele geçiren Joscelin, manastırda bulunan buğday, şarap, yağ, bal ve çeşitli giyecek ve diğer malları yağmaladı. Bölgede yaptığı yağmalar neticesinde Joscelin, 20.000 dinar ele geçirdi. Bar Sawma Manastırı'nın Haçlı kontunun eline geçmesi üzerine 12 rahip ile yaklaşık 50 uşak güvenliklerini sağlamak üzere eşya ve hayvanlarıyla birlikte Malatya Hâkimi Aynüddeve'ye sığındılar. Aynüddeve başlangıçta Bar Sawma Manastırı rahiplerinin babası Melik Gazi'nin bu müesseseye koyduğu ağır vergiler dolayısıyla Joscelin'in yaptığı akınlarda rolü olduğunu düşünmüş, fakat Süryanilerin kendisine sığınmaları üzerine bu düşüncesinin hatalı olduğunu anlamış ve onları vergiden muaf tutmuştur. Malatya hâkimi Haçlıları oradan uzaklaştırmak ve kaleyi zapt etmek için asker toplamaya başladığında, rahiplerden biri Emire, "Savaşla ve zorla kaleyi zapt etmek imkân haricindedir. Hilekârlık ile geçirmek de ayıp bir şey olacaktır. Biraz sabredersen onu ele geçirmenin bir kolayını bulacağız." dedi. Bu tavsiyeyi beğenen Emir, kendi himayesi altına girmek için gelmiş olanlara birçok iyilik yaptı ve bu senenin vergisini affetmekle manastıra karşı büyük bir hüsnüniyet gösterdi. Onlara sadakat yemini yaptırdı.²⁴⁰

Sonra Joscelin, Emir Aynüddeve'ye haber gönderip: "Bana aid olan Zabar Manastırlarını zorla tahrip etmişsin. Ben de, kartal kuşlardan ne kadar yüksekte ise, diğer manastırlardan o kadar yüksek bir kale olan Mar Bar Sawma Manastırı'nı zaptettim. Şimdi ise, onu sana iade ediyorum." dedi. Böylelikle o, emirden sulh dilediği vakit, rahiplere zorla ettirmiş olduğu yemini kendisi lağvediyordu. Aynüddeve de: "Biz de senin dilediğin kadar barış içinde olmayı arzu ediyoruz. Ancak, barışı ne suretle temin edeceğini bize anlat. Zira sende iman bulunmadığı hissi vermişsin. Müslümanlar kendi kitapları, Hristiyanlar da haç ve İncil üzerine yemin ediyorlar. Hâlbuki sen, incili soymuş, haçı da kırmışsın. Binaenaleyh, sen Hristiyanların inancına sahip değilsin. Yeminlerimizi ona göre tanzim etmemiz için bana inancını söyle. Putperest mi yoksa Yahudi misin?" diye cevap verdi.²⁴¹

²³⁸ Abû'l Farac, age, s.377.

²³⁹ Abû'l Farac, age, s.377.

²⁴⁰ Mihail, age, s.149, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.186-187.

²⁴¹ Mihail, age, s.149, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.186-187.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Elimizdeki tarihi verilere bakılınca, Selçuklu sultanlarının Hristiyanlar ile iyi bir diyalog içinde olduklarını görmekteyiz. Bazı hükümdarların, sürgün ya da sığınma gibi bir takım sebeplerle Hristiyan dünyasının başkenti İstanbul'a gittikleri bilinmektedir. Sadece bu yüzden Anadolu sultanlarının Hristiyanlığa karşı bir aşinalıkları olduğu ve bu dine karşı bir yaklaşma gösterdikleri, hatta Hristiyanlaştıkları bile söylenmiştir. Oysa Anadolu sultanları bu din mensuplarına karşı son derece toleranslı davranmışlar ve ilgi göstermişlerdir ancak onlar Hristiyanlık dinine herhangi bir eğilim göstermemişlerdir.²⁴²

Selçuklu sultanları gerek Anadolu'daki gerekse komşuları olan Bizans ülkesindeki Hristiyanlar ile akrabalık kurmuşlardır. Bundan dolayı Hristiyan unsurun Selçuklu sarayında büyük bir etkisi görülmektedir. Sultanların Hristiyan eşleri arasında Ermenilerden, Gürcülerden ve Rumlardan kadınlar hatta Konstantinapolis'deki Latin İmparatoru'nun akrabası olan bir Fransız kadın dahi bulunmaktadır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in annesinin bir Hristiyan olduğu bilinmektedir. Bu hükümdar babası gibi kendisi de Hristiyan bir kadın ile hayatını birleştirmiştir. Bizans idaresi altındaki Marmara Denizi'nde bulunan bir adada şato sahibi olduğunu bildiğimiz Manuel Mavrozam, kızını, İstanbul'da sürgün hayatı yaşadığı sırada kendi şatosuna sığınmış olan, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e vermiştir. Mavrozam'ın üç oğlunun daha sonra Müslüman olarak, Selçuklu Devleti'nin üst makamlarında görev aldıkları söylenmiş, bu 3 kişinin Vezir Karatay, Emir Karasungur ve Kemaleddin Karakaş olduğu belirtilmiştir.²⁴³

I.Alaaddin Keykubad da Kalonaros beyi olan Kir Fard'ın kızı ile evlenmiştir. Bu kız daha sonra Müslüman olmuş ve Mahper ismini almıştır. Kir Fard aynı zamanda Kalonaros Kalesi'nin ruhani lideri yani başrahibi idi. Gürcü Kraliçesi Rasudan, gösterişli bir düğün ile kızını II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile evlendirmiştir. II. izzettin Keykavus'un annesi Berdüliye isminde Hristiyan bir kadındır. Görüldüğü gibi Selçuklu sultanlarının aileleri arasında çok sayıda Hristiyan kadın bulunmaktadır. Yalnız evlilikler sadece Selçuklu hanedanı ile sınırlı değildir. Türkler, Gürcüler ve Ermeniler arasında eşit düzeydeki diğer insanlar arasında da evlilikler meydana gelmiştir.²⁴⁴

Selçuklu sultanlarının zaman zaman İstanbul'a gitmek durumunda kalmaları ve Hristiyan kadınlarla yaptıkları evlilikler, onların Hristiyan halka ve Ermenilere karşı sempati duymalarında ve hoşgörülü davranmalarında kuşkusuz etkisiz olmuştur. Selçuklu devletlerinde gayrimüslimler, önemli sayılacak noktalarda sıklıkla görev almışlardır.²⁴⁵

²⁴² Seyfullah Kara, *Anadolu Selçukluları Din ve Din Kurumları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2002, (DT), s.401.

²⁴³ Paul Wittek, *The Rise of the Ottoman Empire*, London 1963, s.28.

²⁴⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya (Alâiye)*, Nşr. M. Ali Kemaloğlu, İstanbul 1946, s.68-69.

²⁴⁵ K Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1243-1453)*, C.I, Cem yayınları, İstanbul 1995, s.21.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Tarihi kaynaklarımız II. İzzettin Keykavus'un Rum dayılarından bahsederken bunların devlet ve saltanat işlerine karıştıklarını ifade etmektedir. Bu konu ile ilgili örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Ancak asıl önemli olan Selçuklu hizmetinde bulunan bu Hristiyan unsurların ve Ermenilerin kendi milliyetlerini ve dinlerini koruyabildikleridir. İhtida etmiş olanların ise devlet içinde en yüksek görevlere kadar getirildiklerini zaten biliyoruz. Anadolu Selçuklu Devleti içerisinde Ermenilerin ve diğer gayri Türk unsurların dini bakımdan da daima hoşgörü içerisinde yaşadıklarını, kendilerine dinî bakımdan hiçbir zorluk çıkartılmadığını görmekteyiz. Oysa Bizans hâkimiyeti altındaki Anadolu'da hoşgörü kavramı hemen hemen yok gibiydi.²⁴⁶

Sultanlar evlenecekleri gayrimüslim kadınlara dinî inanış ve ibadetlerine karışmayacaklarına dair söz vermişlerdir. Hatta II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile evlenen Gürcü Prensesi bu sözden ötürü Konya Sarayı'na kendi papazı, mukaddes eşyası ve özel hizmetçileri ile birlikte gelmiştir. Bu dönemde Erzurum ve Erzincan gibi Ermenilerin çoğunlukla buldukları şehirlerde şaraplı, domuz etli dinsel ayinler yapılıyor, fakat bundan dolayı gayrimüslimleri hiç kimse yadırgamıyor ve engellemiyordu.²⁴⁷

Selçuklu Sultanları Ermenilere ve gayrimüslimlere sadece dinî anlamda hoşgörü göstermiyor aynı zamanda bütün konularda onlara karşı son derece iyi ve anlayışlı davranıyorlardı. Selçukluların Ermenilere ve gayrimüslimlere gösterdikleri hoşgörülü muameleler, Ermenilerin ve gayrimüslimlerin kendilerini tercih etmeleri sonucunu doğurmuştur.²⁴⁸

Hristiyan bir Süryani Tarihçisi olan Gregory Abû'l Farac, diğer adıyla Bar Hebraeus, I. Kılıçarslan'ın Malatya'yı anlaşma yolu ile aldığını ve burada oturan yerli halktan hiç kimseye zarar vermediğini söyleyerek, Selçuklu sultanlarının gayrimüslimlere karşı olan davranış tarzlarına dikkati çekmektedir. Yine II. Kılıçarslan Malatya'ya girdiğinde Patrik Mikhael'e dostluk mesajı içeren bir mektup, ruhanilik asası ve bir miktar para göndermiştir. Patriği bazen davet eder, saraya gelişinde ise onu bizzat karşılardı. Süryani Mikhael ve yanındaki din adamları haçları ile birlikte dini şarkılar söyleyerek sultanın huzuruna gelirlerdi. Patrik ile dini konularda konuşurlardı. Bu konuşmalar esnasında Sultan oldukça duygulu anlar yaşardı. Bu üst seviye karşılama ve sohbetlerden gayet memnun olan Hristiyanlar, kiliseye giderek Sultan ve halkı için dualarda bulunurlardı. Sultan Bizans'a karşı kazandığı zaferlerin sebebinin bu dualar olduğunu patriğe bildirerek onu gururlandırmıştır.²⁴⁹

---

²⁴⁶ Aksarayi, age, s.136, Gordlevski, age, s.329.

²⁴⁷ Kara, age, s.392.

²⁴⁸ Kara, age, s.393, Aksarayi, age, s.114.

²⁴⁹ Abû'l Farac, age, s.135, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.212.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SONUÇ

Selçukluların hâkim olduğu bölgelerde genellikle üç ilahî dinin mensupları bir arada yaşıyorlardı. İmparatorluk genelinde Müslümanlar çoğunlukta olmakla birlikte, Hristiyanlar Ermeniler, Gürcüler, Abhazalar ve Süryanilerin yanı sıra Anadolu ve Ortadoğu'nun diğer bölgelerinde Hristiyanların önemli doğu kiliseleri Yakubiyye, Nasturiyye ve Melkaiyye (Melkitlik) mezhepleri bulunmaktadır. 446/1054 yıllarında Batı Hristiyanlığı Roma merkezli Katoliklik, İstanbul merkezli Ortodoksluk adlarıyla ikiye bölündü. Yahudiler imar ve ticaret alanında etkinlik gösteriyorlardı. O dönemde İsfahan, Hemedan, Semerkant ve Rey gibi şehirlerde Yahudi nüfusun bulunduğu, hatta İsfahan'ın bir bölgesinin 'Yahudi İsfahan' diye isimlendirildiği zikredilmektedir.

Bağdat'ta Yahudi tüccarlarının, uğradıkları haksızlıkları ve ayrımcılığı doğrudan sultana kadar götürebilmekteydiler Orta-Asya'da kurulan Türk devletlerinin, hâkimiyeti altında yaşayan Şaman, Budist, Manihaist, Hristiyan, Müslüman ve Yahudileri birlik ve ahenk içerisinde idare etme ve onlara karşı dinlerinden kaynaklanan bir ayrımcılığa gitmeme politikaları Selçuklular devrinde de devam etmiş, hatta bu uygulama İslam dininin hoşgörüsüyle pekişerek devletin bünyesindeki farklı din ve mezhep mensupları eşit haklara sahip olabilmıştır. Melikşah döneminde Selçuklu ordusunda 7000 Ermeni askerinin bulunması devletin gayrimüslimleri bir tehlike saymadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Bizans'ın mezhep farkını bahane ederek kendi dindaşlarına yönelik baskıcı din politikası bu dönemdeydi. Gayrimüslim unsurlar, Selçukluların hoşgörülü tavırlarını gördüklerinde onları kendileri ve dinleri için kurtarıcı kabul etmişlerdir. Nitekim Ermeni tarihçi Urfalı Mateos, Melikşah'ın ölümü üzerine "Herkesin babası ve bütün insanlara karşı merhametli ve hüsn-i niyet sahibi bir zat olan büyük sultan Melikşah öldü" ifadesini kullanmıştır. Aynı müellifin Azerbaycan valisi ve Melikşah'ın oğlu İsmail hakkında, Ermenileri ve manastırlarını saldırılara karşı korumasından övgüyle bahsetmiştir. Selçukluların uyguladığı bu her alandaki hoşgörü politikası, fethedilen bölge halkının Selçukluları hızla benimsemesini sağlamış ve bu durumda Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinin daha sorunsuz ve hızlı olmasına yardımcı olmuştur.

KAYNAKÇA

Abu'l Farac, *Abu'l Farac Tarihi*, Çev. Ö. R. Doğrul, TTK, Ankara 1987.

Akdağ, Mustafa; *Türkiye'nin iktisadi ve İctimai Tarihi (1243-1453)*, C.I, Cem Yayınları, İstanbul 1995.

Akşit, Oktay; *Roma İmparatorluk Tarihi (M.S. 193-395)*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1970.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Aktok Kaşgarlı, Mahlika; *Kilikya Tabii Ermeni Baronluğu Tarihi*, Köksav Yayınları, Ankara 1990.

Albright, W. F.; “The Origin of Name Cilicia”, *The American Journal of Philology*, Vol.43, No.2, 1992, s.167-170.

Angold, Michael; *Byzantine Empire (1025-1204)*, New York 1994.

Aristakis, *Ermeniyin Beyne al Bizansthıyın V'al-Atrak al Salçıkıye*, Tahkikli Yayınlayan: Necip Faiz, İskenderiye 1983.

Artuk, İbrahim Cevriye; “Ortaçağda Bazı Anadolu Şehirlerine Verilmiş Olan Ünvanlar”, *Türk Kültürü Araştırmaları, H. Zübeyir Koşay'ın Hatırasına Armağan*, XXIV/2, Ankara 1986, s.66-75.

Attaliote, Michaelis; *Historia*, Bonn 1853.

Ayan, Ergin; “Ermeni Haçlı İşbirlikleri”, *Ermeni Araştırmaları*, (26), EAE Yayınları, Ankara 2007, s.49-71.

Baykara, Tuncer; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.

Cahen, Claude; “Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi (XI. yüzyılın 2. Yarısı)”, Çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediyıldız, *Bulleten*, LI/201, TTK, Ankara 1987, s.1385-1386.

Cahen, Claude; *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev. Yıldız Moran, E Yayınları, İstanbul 1994.

Canard, Marius; “Arminya”, *Encyclopaedia of Islam*, C.I, London 1965.

Carnotensis, Fulcherius; *Kutsal Toprakları Kurtarmak Kudüs Seferi*, Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2009.

Cassius Dio, *Roman History*, Çev. Earnest Cary, Herbert Boldwin Foster, Oxford 1914, s.31,

Charanis, P; *The Armanians in the Byzantine Empire*, Lizbon 1963.

Cowdrey, H.E. John; *Papa Gregory VII 1073-1085*, Clarendon Press Oxford, New York 1998.

Dabağyan, Levon Panos; *Türkiye Ermenileri Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004.

Delaporte, Louis; *Malatya, Arslantepe*, Paris 1940.

Demirkent, Işın; “Haçlı Seferleri ve Türkler”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.651-668.

Demirkent, Işın; “Haçlılar”, *DİA*, C.XVI, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.525-546.

Demirkent, Işın; *Haçlı Seferleri Tarihi*, Dünya Kitapları, İstanbul 2007.

Deveci, Yıldız “Bir Başka Açından Ermeniler'de Din”, *Ermeni Araştırmaları*, 6, (14-15), EAE Yayınları, Ankara 2004, s.115-130.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

El Feth b. Ali Bundari, *Zubdat Al Nuşra ve Nuhbat Al Usra*, Çev. K. Burslan, TTK, Ankara 1999.

En Nebhar, Muhammed Faruk; *İslam Anayasa ve İdare Hukuku Genel Esasları*, Çev. Servet Armağan, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1980.

Ener, Kasım; *Tarih Boyunca Adana Ovası'na Bir Bakış*, Kayı Yayınevi, İstanbul 1964.

Ercan, Yavuz; "Ermeniler ve Ermeni Sorunu", *Yeni Türkiye: Ermeni Sorunu Özel Sayısı*, C. I, S.37 (Ocak-Şubat 2001), s.36-52.

Erer, Raşid; *Türklere Karşı Haçlı Seferleri*, Kaktüs Yayınları, İstanbul 2002.

Ersan, Mehmet; *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yayınları, Ankara 2007.

Ertem, Hayri; *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973.

Erzi, A.Sadık; "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar I", *Belleten*, XIV/53, TTK, Ankara 1950, s.97-98.

Force, James H.; "Armenians and the First Crusade", *Journal of the Medieval History* (17), 1991, s.13-22.

Frazer, Charles A. *The Christian church in Cilician Armenia:Its Relations with Rome and Constantinople to 1198*, *Church History*, 45 (2), Cambridge University History, England 1976.

Genel Kurmay Başkanlığı; *Geçmişten Bugüne Türk-Ermeni İlişkileri*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1989.

Ghazarian, Jacob G.; *The Armenian Kingdom in Cilicia During the Crusades, The Integration of Cilician Armenians with the Latins 1080-1393*, Curzon Press, Richmond 2000.

Gordlevski, V, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev. Azer Yaran, Onur Yayınları, Ankara 1988.

Göktaş, Lütfullah; "Katolik Kilisesi'nin Ekümenik Konsil Metinlerinde Haçlı Seferleri", *USES*, Diyarbakır 1996, s.83-84.

Göyünç, Nejat; *Türkler ve Ermeniler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2005.

Hüdavendigar, Onur; *Millet-i Sadıka'dan Hayk'ın Çocuklarına Ermeniler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.

İşık, İrfan; *Birlikte Olduğumuz Halklar*, Sorun Yayınları, İstanbul 2000.

İbnü'l Azimi, *Azimi Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler)*, Çev. Ali Sevim, TTK, Ankara 2006.

İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't Tarih*, Çev. A. Özaydın, C.IX, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1987.

İbnü'l Kalanisi, *Zeyl Tarih Dimaşk*, Neşr. H.F. Amedroz, Beyrut 1908.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İşhanyan, Rafael; *Başlangıcından II. Yüzyıla Kadar Ermeniler'in Tarihi*, Çev. Sarkis Seropyan, Belge Yayınları, İstanbul 2006.

Kafesoğlu, İbrahim; *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1953.

Kalaç, Mustafa; "Kömürhan, Urartu Kitabesi", *Bellekten*, XX/79, TTK, Ankara 1956, s.350-357.

Kara, Seyfullah; *Anadolu Selçukluları Din ve Din Kurumları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2002, (DT).

Karaman, Hayreddin; *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yayınları, İstanbul 1981.

Kerimüddin Mahmud Aksarayı, *Müsameret'ül Ahbâr*, Nşr. Osman Turan, TTK, Ankara 1999.

Keropyan, Keğam; *Ermeni Halkının Doğuşuna Bilimsel Yaklaşım*, Çev. Sarkis Seropyan, Aras Yayınları, İstanbul 2001.

Kınal, Firuzan; *Eski Anadolu Tarihi*, TTK, Ankara 1962.

Koca, Salim; *Türkiye Selçukluları Tarihi II, Malazgirtten Miryakefelon'a (1071-1176)*, Karam Yayınları, Çorum 2003.

Koçaş, Sadi; *Tarihte Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990.

Kodaman, Bayram; "Ermeni Meselesi Tarihi ve Siyasi Bir Değerlendirme, *Yeni Türkiye Ermeni Meselesi Özel Sayısı* (Ocak-Şubat 2001), C.I, S.37, s.200-212.

Konyalı, İbrahim Hakkı; *Alanya (Alâiye)*, Nşr. M. Ali Kemaloğlu, İstanbul 1946.

Kotan, Necati; *Türk ve İslam Âlemine Karşı Haçlı Seferleri*, Kemal Matbaası, adana 1974.

Köymen, Mehmet Altay; *Tuğrul Bey ve Zamanı*, MEB Yayınları, İstanbul 1972.

Lastiverte, Aristakes; *History*, İng. Çev. R. Bedrasian, New York 1985.

Marcellinus, Ammianus; *The Later Roman Empire (A.D. 334-378)*, Çev. Walter Hamilton, Penguin Classics, ABD 1986.

Mayer, L.A., J. Garstang; *Index of Hittite Namer*, London 1923.

Memiş, Ekrem; "Asur Devletleri'nin Anadolu Politikaları", *XII. Türk Tarih Kongresi*, C.I, Ankara 1999, s.70-78.

Mikhail Psellos'un Khronographiası, Çev. Işın Demirkent, TTK, Ankara 1992.

Moltke, Helmuth Von; *Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar*, Çev. Hayrullah Örs, TTK, Ankara 1960.

Morisson, Cecile; *Haçlılar*, Dost Yayınları, Ankara 2005.

Oğuz, M; *Malatya Tarihi ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, Kurtiş Matbaacılık İstanbul 2000.

Ostrogosky, G.; *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1999.

Polat, İbrahim Ethem; *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, Vadi Yayınları, İstanbul 2007.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- Procupius, *History of the Wars*, Çev. H.B. Dewing, London 1914.
- Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih* II/5, TTK, Ankara 1999.
- Rice, Tamara Talbot; *The Seljuks in Asia Minor*, London 1961.
- Runciman, Steven; *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, C.I, TTK, Ankara 1986.
- Ryan, James D.; "Armenia Between East and West in the Era of the Crusades", *Tolerance and Intolerance: Social Conflict in the Age of the Crusades*, Ed. Michael Garvers and James M. Dowell, Syrocuse University Press, New York 2001, s.55-65.
- Saray, Mehmet; *Ermenistan ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.
- Sertel, Savaş; *XII. ve XIII. Yüzyıllarda Türk-Ermeni İlişkileri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006, (YLT).
- Sevim, Ali; *Anadolu Fatih Kutalmışoğlu Süleymanşah*, TTK, Ankara 1990.
- Sevim, Ali; *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 2000.
- Sevim, Ali; *Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, TTK, Ankara 1990.
- Sezen, Tahir; *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.
- Skylitzae, Ionnes; *Historia*, Nşr. I. Bekker, Bonn 1839.
- Smbat, *Smbat Vekayinamesi*, TTK Kütüphanesinde Gayrı Matbu Nüsha.
- Strabon, *Geographika (Antik Anadolu Coğrafyası)*, XII, XIII, XIV, Çev. Adnan Pekman, İstanbul Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Süryani Mihail, *Vekâyinâme*, Çev. Hrant D. Andresyan, TTK, Ankara 1944.
- Şadrüddin Ebu'l Hasan Ali b. Nâşır İbn Ali El-Hüseyni, *Ahbâru'd Devleti's –Selçukiyye*, Çev. Necati Lugal, TTK, Ankara 1999.
- Tellioglu, İbrahim; *Türk-Ermeni İlişkileri ve 1915 Olayları*, Türk Ocakları Yayınları, Trabzon 2015.
- Turan, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.
- Turan, Osman; *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.
- Umar, Bilge; *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1993.
- Ural, Gültekin; *Tarihin Işığında Ermeni Dosyası*, Kamer Yayınları, İstanbul 1998.
- Uras, Esat; *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul 1987.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, TTK, Ankara 1987.
- Usta, Aydın; *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*, Yeditepe yayınları, İstanbul 2008.

Vartabel; Vardan; “Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1262)”, *Tarih Semineri Dergisi*, 1/2 Çev. Hrant D. Andresyan, İstanbul 1937, s.154-245.

Vryonis, S.; *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh Through the Fifteenth Century*, California, 1971.

Witteck, Paul; *The Rise of the Ottoman Empire*, London 1963.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

TÜRK HÂKİMİYETİNDEN ÖNCE MARAŞ VE YÖRESİNDE ERMENİ FAALİYETLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Mehmet ERSAN^{250*}

Özet

Kuzeydoğudan gelip, daha sonra kuzeybatıya dönen Aksu Çayı'nın suladığı bereketli bir ovanın kuzey kıyısında yer alan Maraş'tan, Aksu Çayı'nı izleyerek Malatya'ya, güneye gidildiğinde Karasu vadisiyle Antakya ve Dülük üzerinden Gaziantep'e, Ahır Dağı'nın batısından geçen yolla Elbistan, Göksun ve Kayseri'ye, batıya gidildiğinde Andırın üzerinden Kadirli ve Kozan'a, dolayısıyla Çukurova'ya ulaşılmaktadır. Bu özelliği ile şehir, sözünü ettiğimiz yönlerden gelen kervanların uğrak yeridir ve tarih boyunca da stratejik konumu muhafaza etmiştir.

Bulunduğu konum itibarıyla bölgeye hâkim olmak isteyen güçlerin ilgisini çeken Maraş ve çevresi, tarih boyunca birçok devlet tarafından istila edildi. Müslümanlar tarafından ilk kez 637/638'de Hâlid b. Velid tarafından alınan Maraş, uzun seneler Arapların hâkimiyetinde kalmıştır. Zaman zaman Bizans Devleti'nin saldırılarına maruz kalan ve taraflar arasında el değiştiren şehir, Nikephoros Phokas tarafından 962 yılında Bizans İmparatorluğu topraklarına dâhil edilmiştir. Anadolu'ya düzenlenen akınlar sırasında da Bizans Devleti'nin elinde bulunan Maraş ve çevresine, Malazgirt Meydan Savaşı'ndan sonra Ermeni Philaretos Brakhamios yerleşmiştir.

Biz bu bildirimizde Maraş merkezli bir prenslik kuran Philaretos'un faaliyetlerini ve bölgedeki Ermenilerin Selçuklu-Haçlı ilişkilerindeki yerini değerlendirmek istiyoruz.

Anahtar kelimeler: Maraş, Elbistan, Selçuklular, Ermeniler, Haçlılar

AN ASSESSMENT REGARDING THE ARMENIAN ACTIVITIES AT MARAŞ AND ITS SURROUNDING REGION BEFORE TURKISH DOMINANCE

Abstract

One can reach to Çukurova through Kadirli and Kozan via Andırın when one moves to the west and to Elbistan, Göksun and Kayseri through the west road of the Ahır Mountain and to Gaziantep through Antakya and Dülük via Karasu valley when one moves to the south and to Malatya by following Aksu Creek from Maraş which situates in the north coast of a fertile plain where the water of Aksu Creek pours on which comes from Northeast and takes a turn to north-west. Thanks to these characteristics, this city is a beaten track for caravans which come from such directions.

^{250*} Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Exciting the attention of the powers that want to dominate the region, Maraş and its surrounding region has been invaded by many states throughout the history. Having been captured by Khalid ibn al-Walid in 637/638 for the first time by the Muslims, Maraş was dominated by the Arabs for long years. Having been exposed to the aggression of Byzantine and passed into other hands from time to time, the city was captured by the Byzantine Empire in 962 by Nikephoros Phokas. Having been held by the Byzantine Empire during the raids to the Anatolia, Maraş and its surrounding region was settled by the Armenian Philaretos Brachamios after the battle of Manzikert.

We would like to assess the activities of Philaretos, which established a Maraş-centered principality and position of Armenians in the Seljuks-Crusader relations in this paper.

Keywords: Maraş, Elbistan, Seljuks, Armenians, Crusaders

Araplar tarafından ilk kez H. 16/M. 637’de Hâlid b. Velid tarafından alınan Maraş, uzun seneler Müslümanların hâkimiyetinde kalmıştır. Zaman zaman Bizans Devleti’nin saldırılarına maruz kalan ve taraflar arasında el değiştiren şehir, Nikephoros Phokas tarafından 962 yılında Hamdanilerden alınmış ve Bizans İmparatorluğu topraklarına dâhil edilmiştir²⁵¹. Türkmenlerin Anadolu’ya düzenlediği akınlar sırasında da Bizans Devleti’nin elinde bulunan Maraş, Malazgirt Meydan Savaşı’ndan sonra Ermenilerin hâkim olduğu bir şehir haline dönüştü.

Bizans imparatorlarının takip ettikleri ilhak siyaseti neticesinde ülkelerini İmparatorluğa terk eden ve iç bölgelere göçe zorlanan Ermeniler, bütün bunlara rağmen gerek yerel güçleri gerekse Bizans hizmetinde bulunarak, hem ilk akınlar hem de Sultan Tuğrul ve Alparslan devirlerinde Selçuklulara karşı koymaya çalıştılar. Bizans İmparatorluğu’nun hizmetindeki Ermeni ileri gelenleri, İmparator IV. Romanos Diogenes’in Alparslan karşısında mağlup olması ve tahttan indirilmesi üzerine, başlarının çaresine bakmaya ve kendi başlarına hareket etmeye başladılar. Bunlar arasında en dikkat çeken şüphesiz Philaretos Brachamios²⁵²’dur.

---

²⁵¹ Ernst Honigmann, “Maraş”, *İslam Ansiklopedisi*, VII, İstanbul 1957, s. 313-314; Tufan Gündüz, “Kahramanmaraş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 192.

²⁵² Mateos, Philaretos’un, “din ve âdetçe bir Romalı, baba ve anne tarafından da bir Ermeni” olduğunu, çocukluğunu Hısn-ı Mansur bölgesinde bulunan Zoruri-Gozern manastırında amcasının yanında geçirdiğini ve daha sonra Minşâr (Masara)’a yerleştiğini kaydederken (*Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe çev., Hrant D. Andreasyan, Ankara 1987, s. 147), Süryani Mikhail, Maraş bölgesindeki Sirbaz isimli bir köyde doğduğunu kaydeder (*Süryai Mikhail, Vekayiname*, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, s. 30); Ayrıca bkz. C. J. Jarnley, “Philaretos Armenian Banditor Byzantine General?”, *Revedes Etudes Arménienies*, IX, Paris 1972, s. 334; İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Kahramanmaraş 2011, s. 101.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

IV. Romanos Diogenes'in hükümdarlığı zamanında, askerî yeteneklerinden dolayı Domestikos rütbesine yükseltilen²⁵³, Romanopolis'e (Urfa yakınlarında bir kale)²⁵⁴ Satrap olarak tayin edilen Philaretos, İmparatorluğun doğu ordularında görev yapıyordu²⁵⁵. 1071 Malazgirt yenilgisinden sonra sadakatle bağlı olduğu IV. Romanos Diogenes'in tahttan indirilmesini, onun zamanında kumandanlık payesi aldığından olsa gerek, tasvip etmeyen Philaretos²⁵⁶, VII. Mikhail'in İmparator olmasından sonra Bizans ile ilişkisini kesip Maraş'a geldi. Anadolu'daki umumî otorite boşluğundan yararlanarak burada yol kesicilik ve soygunculuk yapan bir Ermeni çetesiyle tanıştı ve onların reisi oldu²⁵⁷. Philaretos, gerek Bizans tarafından göçe zorlanması, gerekse doğudan gelen Selçuklu baskısı nedeniyle memleketlerinden ayrılmak durumunda kalan ve belli bir siyasî otoritenin de bulunmayışından dolayı, başıboş dolaşan Ermenileri, kısa sürede etrafında toplayıp Maraş ve yöresini ele geçirerek 1074 yılına gelindiğinde burada hâkimiyetini kurmayı başardı²⁵⁸.

Philaretos'un Hâkimiyet Alanını Genişletmesi: Bizans'a itaat etmeyi reddeden ve bağımsız bir Ermeni prensi gibi davranan Philaretos, çok geçmeden, başta Keysun ve Ra'bân olmak üzere birçok şehir ve kaleye hâkim olmayı başardı²⁵⁹. Ancak daha doğuda dağlık bölgelerde Bizans'a sadık kalarak hâkimiyetini devam ettiren Sasonlu Ermeni prensi Thornig, Philaretos'a itaat etmeyip, üzerine gönderilen kuvvetleri de mağlup etmiştir. Bu durum karşısında Philaretos, bölgede faaliyetlerde bulunan Türk emîri Kapar ile kurduğu ittifak sonucunda soydaşı Thornig'i hile ile ortadan kaldırtmıştır²⁶⁰.

Maraş'tan Malatya'ya kadar olan bölgeye hâkim olan Philaretos, 1077-1078 yılında, vaktiyle Gürcistan prensi Küropalat Davit'in çadır muhafızı olan ve şimdi kendi hizmetinde bulunan Vasil adındaki kumandanını bir atlı birliği ile beraber Urfa üzerine gönderdi. Şehrin altı ay boyunca kuşatma altında kalması üzerine ayaklanan halk, Leon'u öldürdü ve Urfa'yı Vasil'e teslim etti. Böylece Bizans

²⁵³ AnnaKommena, *Alexiad*, İngilizce çev., Elizabeth A.S. Dawas, London 1967, s. 153; Türkçe çev., Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 194.

²⁵⁴ Ernest Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 91, 135.

²⁵⁵ Jarnley, "Philaretos", *REA*, IX, s. 335; Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007, s. 37.

²⁵⁶ Jarnley, "Philaretos", *REA*, IX, s. 335; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1982, s. 68.

²⁵⁷ Abû'l-Farac İbnü'l-İbrî (G. Barhebraeus), *Chronicon Syriacum*, İngilizce'den Türkçe'ye çev., Ömer Rıza Doğrul, *Abû'l-Farac Tarihi*, I, Ankara 1987, s. 330; Jarnley, "Philaretos", *REA*, IX, s. 336; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 38.

²⁵⁸ *Abû'l-Farac*, I, s. 331; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 69; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 38.

²⁵⁹ *Abû'l-Farac*, I, s. 331; Jarnley, "Philaretos", *REA*, IX, s. 338; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 38.

²⁶⁰ *Mateos*, s. 147-150; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 68-69; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 38.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İmparatorluğu'nun Urfa üzerindeki hâkimiyeti bir süre için de olsa elinden alındı ve dolaylı olarak Ermenilere geçti²⁶¹.

Ancak Vasil'in 1083 yılında ölümünden sonra şehrin ileri gelenlerinin, vaktiyle Bizans tarafından Ani'ye vali tayin edilmiş olan Bagrat'ın oğlu Simbat'ı şehrin valisi yapmaları ve kısa bir süre sonra şehirde hâkimiyet mücadelesinin başlaması, Philaretos'un bizzat Urfa'ya hâkim olması sonucunu doğurdu (23 Eylül 1083)²⁶².

1077'de Urfa'yı Bizans Devleti'nin valisi Leon'un elinden alan ve Malatya'daki Gabriel'i de kendisine tâbi kılan Philaretos'un, 1078'e gelindiğinde artık güçlü bir konuma sahip olduğu, kral olarak tanınmak için Bizans'ın yeni İmparatoru Nikephoros Botaneiates ile dostane münasebetler içerisine girdiği ve İmparator'un vassalı olmayı kabul ettiği görülür. Nitekim Philaretos, Bizans İmparatoru'nun vassalı olmanın karşılığında Küropalates rütbesine yükseltildi²⁶³.

Philaretos, bundan sonra hâkimiyet sahasını daha da genişletmek fırsatını bulmuştur. Antakya dükü olan Ermeni prensi Vasak, 1079 yılında Rumlar tarafından şehrin çarşısında öldürülünce, Vasak'ın askerleri Antakya Kalesi'nde toplanmışlar ve şehri teslim etmek üzere Philaretos'a haber göndermişlerdi. Hemen harekete geçen Philaretos Antakya'ya gelerek, Vasak'ı öldürenleri cezalandırdıktan sonra şehre tamamen hâkim oldu. Böylelikle Philaretos, hâkimiyet sahasını Kilikya'ya kadar genişletmiştir²⁶⁴.

Philaretos, hâkimiyeti altında bulunan gerek Ermenilere gerekse Rumlara karşı zalimâne tutumundan dolayı halk tarafından sevilmiyordu. O, hem Bizans'a tâbi görünerek, hem de Selçuklu Sultanına vergi ödeyerek Prenslüğünün varlığını muhafaza etmeye çalışırken, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu I. Süleymanşah'ın hâkimiyetini kendi Prenslüğüne doğru genişletmesinden endişelenerek Melikşah'a daha da yakınlaşmayı gerekli görüyordu²⁶⁵. Çünkü 1080 yılına gelindiğinde Kilikya'dan Marmara'ya kadar olan Anadolu topraklarına hâkim durumdaki I. Süleymanşah²⁶⁶, 1081

²⁶¹ *Mateos*, s. 155; Kafesoğlu, *Sultan Melikşah*, s. 82; Runciman, *a.g.e.*, I, s. 57; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 121; Erdoğan Merçil, "Selçukluların Anadolu'ya Gelişlerinden Haçlı Seferlerinin Başlangıcına Kadar Urfa'nın Durumu", *Belleten*, Sayı 203, Ağustos 1988, s. 468; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 38.

²⁶² *Mateos*, s. 160-161; Honigmann, *a.g.e.*, s. 141-143; Yinanç, *Selçuklular Devri*, s. 113-114; Merçil, "Urfa'nın Durumu", *Belleten*, Sa. 203, s. 469; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 39.

²⁶³ Jarnley, "Philaretos", *REA*, IX, s. 339-340; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 69; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 39.

²⁶⁴ *Mateos*, s. 152-153; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 69; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 39.

²⁶⁵ Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 69; Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983, s. 22; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 39.

²⁶⁶ *Anna Kommena*, s. 93, Türkçe çev., 124; J. Laurent, "Byzance et lesoriganesdu Soultanat Roum", *Mélanges Charles Diehl* I, Paris 1930, s. 177; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, Ankara 1991, s. 323; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s.39.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yılında Bizans ile yapılan anlaşmadan²⁶⁷ sonra, yeni kurduğu devletini batıdan gelecek tehlikeye karşı emniyete almış, Ebû'l-Kâsım'ı, İznik'te bırakarak Çukurova'ya yönelmişti²⁶⁸.

Philaretos'un Urfa'da bulunduğu bir sırada Antakya'dan aldığı davet üzerine²⁶⁹ harekete geçen I. Süleymanşah, 12 Aralık 1084'te şehri ele geçirdi. İç kalede karşı koymaya devam eden Philaretos'un adamları ise günlerce kuşatma altında tutulduklarından aç ve susuz kalarak çok sıkıntı çektiler. Nihayet bunlar da karşı koyamayacaklarını anladıklarından, canlarının bağışlanması şartıyla teslim oldular (12 Ocak 1085). Bizans'ın baskısı ve Philaretos'un zalimâne yönetimiyle çok bunalan Antakya'nın gayrimüslim halkı, Türk idaresinin şehirde hâkim olmasıyla huzura kavuştuğu, Ermeni ve Süryanî kaynaklarının ifadelerinde açıkça görülmektedir²⁷⁰.

I. Süleymanşah'ın Antakya'yı fethettiği ve Ahmed Gazi'nin de Malatya'yı kuşattığı sıralarda Emîr Buldacı, Philaretos'un elinde bulunan Yukarı Ceyhan Bölgesi'ni, Elbistan ile Keysun ve Ra'bân şehirlerini fethetmişti (1085). Buldacı, Keysun'u ele geçirdiğinde, şehirde Philaretos'a bağlı olarak 1082 yılından beri Kogh-Vasil hüküm sürmekte idi²⁷¹. Buldacı, Selçuklulara bağımlı olmak kaydıyla Kogh-Vasil'i yine yerinde bırakmış olmalıdır²⁷². Böylece bu bölgede sadece Maraş, Philaretos'un elinde kaldı. Philaretos, Emîr Buldacı'nın hâkimiyetine giren Ermeni Patriği Teodoros'u Maraş'a çağırdı. Patrik bu davete icabet etmeyip Emîr Buldacı'yı tercih edince, Philaretos ona çok kızdı ve Maraş'ta yeni bir katoligosluk kurup Başpiskopos Hovannes'i bu mevkie getirmek istedi. Hovannes de, Philaretos'un davetini kabul etmeyince Başrahîb Boğos'u katoligosluk makamına getirdi. Fakat Boğos, Mateos'a göre, Philaretos'a karşı mevcut kin ve nefretten dolayı bir kaç gün sonra bu mevki terk etmiş²⁷³, Müverrih Vardan'a göre ise Philaretos tarafından katolikos tayin edilen Boğos, 1091 yılında Maraş'ta ölmüştür²⁷⁴.

²⁶⁷ Anna Kommena, s. 95; Türkçe çev., s. 126; Kafesoğlu, *Sultan Melikşah*, s. 81.

²⁶⁸ Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 40.

²⁶⁹ Anna Kommena, s. 153; Türkçe çev., s.194;İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, X, neşr. Carolus Johannes Tornberg, Beyrut 1966, s. 138-139; Türkçe çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987, s. 128; *Mateos*, s. 162 dpn. 133.

²⁷⁰ *Mateos*, s. 161-162; *İbnü'l-Esîr*, X, s. 138-139; Türk. çev., s. 128; *Süryanî Mikhail*, s. 30; Hamdullah Kazvinî, *Tarih-i Güzide*, neşr. A. Hüseyin Nevaî, Tahran 1339, s. 473-474; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 71-72; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 40-41.

²⁷¹ *Mateos*, s. 221, dpn. 22.

²⁷² *Abû'l-Farac*, II, s. 342; Hansgerof Hellenkemper, *Burgen der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessaund im Königreich Kleinarmenien*, Bonn 1976, s. 66, 68. Philaretos'un ölümünden sonra Kogh-Vasil, burayı kendine merkez edinmiş ve Ra'bân'ı da alarak hâkimiyet sahasını genişletmeye başlamıştır. Krş. Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 42.

²⁷³ *Mateos*, s. 164-165; *Süryanî Mikhail*, II, s. 173; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 42.

²⁷⁴ Vardan Vartabet, "Türk Fütühâtı Tarihi (889-1262)", *TSD*, 1/2, Türkçe çev. HrantD. Andreasyan, İstanbul 1937, s. 184.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Philaretos, hâkim olduğu şehirlerin (Antakya, Elbistan, Keysun, Ra'bân) birer birer elinden çıkması üzerine, Melikşah'ın yardımını sağlamak ve daha önce kendisine ait olan şehirlerin iadesini temin etmek amacıyla, yanına aldığı değerli armağanlarla Büyük Selçuklu Sultanı'nın katına hareket etti²⁷⁵. Daha önce hâkim olduğu yerleri tekrar elde edebilmek için Müslüman dahi olan Philaretos'a, Melikşah Urfa'yı dirlik olarak verdi. Ancak Philaretos'un oğlu Barsama başta olmak üzere şehir halkının girişimleri sonucu bundan vazgeçilerek Maraş'a tayin edildi (1086-1087). Fakat Philaretos, çok geçmeden burada öldü ve yerine oğlu Barsama geçti. Ancak aynı yıl şehir halkının isyanı nedeniyle Emir Bozan Maraş'ı kolayca feth etti ve Philaretos'un kurmuş olduğu prenslik de sona erdi²⁷⁶.

Maraş Ermenileri ve Haçlılar

Philaretos'un ölümünden sonra Maraş'ın yönetimi yine Ermenilerde kaldı. Haçlıların, Türklerin boşalttığı Kayseri ve Göksun üzerinden sevinç gösterileriyle karşılandıkları Maraş'a ulaştıklarında, şehir Bizans valisi Ermeni Thatul'un yönetiminde bulunuyordu²⁷⁷. Anlaşıldığı kadarıyla, Philaretos'un ölümünden sonra Selçuklular Maraş'a bir Türk vali tayin etmemişler ve şehir Ermenilerin yönetimine bırakılmıştır. Şehri idare eden Ermeni vali de Bizans adına hareket etmiş olmalıdır. Haçlılar, Maraş'a ilk geldiklerinde şehrin Bizans'ın Ermeni valisi olan Thatul'u, hâkimiyet yetkilerini tasdik ederek yerinde bıraktılar²⁷⁸. Maraş valisi Thatul, kızını vermek suretiyle akrabalık ilişkisi kurduğu Urfa Kontu Baudouin'e mirasını vaat ederken, kızına da yüklü miktarda çeyiz vermek suretiyle²⁷⁹ damadına maddi katkı sundu.

Diğer taraftan Malatya hâkimi Ermeni Gabriel'in davet ettiği Antakya hâkimi Bohemund Malatya'ya giderken Maraş Ermeni Patriği Grigores de ona eşlik etti. Ancak Ermeni patrik, Danişmendli Ahmed Gazi'nin Bohemund'u esir aldığı saldırı sırasında hayatını kaybetti. Abu'l-Farac, Ra'ban (Arapan) ve Keysun (Çakırhüyük) hâkimi Goğ Vasil'in, Malatya hâkiminin Bohemund'u yardıma çağırdığını öğrendiğinde, onların kendi bölgesini de elinden alacakları endişesiyle Danişmend Gazi'yi durumdan haberdar ettiğini bildirir²⁸⁰ ki, bu durum artık Ermenilerin Haçlıların bölgede bulunma nedenlerini görmeye başladıklarına işaret eder. Nitekim kızını Urfa kontu Baudouin ile

²⁷⁵ Mateos, s. 170-171; Jarnley, "Philaretos", *REA*, IX, s. 350; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 69,71; Sevim, *Genel*, s. 22, 24-25.

²⁷⁶ *Abû'l-Farac*, I, s. 333; T.S.R. Boase, "The History of the Kingdom", *The Cilician Kingdom of Armenia*, Edinburg-London 1978, s. 4; Sevim, *Genel*, s. 25; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 42; Gündüz, "Kahramanmaraş", *DİA*, s. 193.

²⁷⁷ Mateos, s. 204; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 43.

²⁷⁸ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, Türkçe çev., Fikret Işıltan, Ankara 1989, s. 147; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 43.

²⁷⁹ Runciman, *a.g.el*, s. 160; Gökhan, *Maraş Tarihi*, s. 150.

²⁸⁰ *Abû'l-Farac*, I, s. 342; Gökhan, *Maraş Tarihi*, s. 151.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

evlendiren Maraş valisi Thatul, Urfa Ermenilerinin damadına karşı giriştikleri suikast teşebbüsüne adı karıştırıldığı için hayatını tehlikede görmüş, Haçlı kuvvetlerine karşı koyacak gücü de olmadığından Maraş'ı terk edip 1104 ilkbaharında İstanbul'a gitmek zorunda kalmıştır²⁸¹.

Diğer taraftan Antakya Prinkepsi Bohemund, Danişmend Gazi'nin elinden kurtulduktan sonra, Danişmendliler ile Selçuklular arasındaki mücadeleden yararlanarak Elbistan ve Ceyhan bölgesini işgal etti. Elbistan'ı Antakya Haçlı kontluğuna bağladı ve buraya bir Frank garnizonu yerleştirdi. Bu garnizon, bilhassa 7 Mayıs 1104 tarihinde Haçlıların uğradıkları Harran yenilgisinden sonra, nüfuzlu yerli Ermenileri hapse atmak suretiyle Elbistan'da tutunmaya çalışmaktaydı²⁸².

Mateos, 1105 yılı olaylarını anlatırken, Elbistan'da yaşayan Ermenilerin, kendilerini büyük sıkıntılara ve felaketlere maruz kılan Haçlılardan intikam almak için Türkler'den gizlice yardım istediklerini ve oralarda bulunan Türk atlıları gizlice şehre aldıklarını, durumu fark eden garnizon komutanının, şehir halkına saldırıp onları cezalandırmak istediye de halkın, yaklaşık 300 kişi olduğu kaydedilen Haçlıları mağlup edip hepsini kılıçtan geçirdiğini bildirmektedir²⁸³. Elbistan'ı Haçlılardan alan atlılar, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'ın ordusuna mensup kuvvetlerdir. Nitekim I. Kılıçarslan, burayı Meyyâfârikin hâkimi Ziyaeddin Muhammed'e ıktâ etmiştir²⁸⁴.

Sonuç olarak Ermeniler, Türklerin Anadolu'yu fetih sürecinde kısa süreli de olsa Maraş merkezli bir prenslik kurmuşlar ve Selçuklu hâkimiyeti altında kendi kendilerini idare etme imkânı bulmuşlardı. Gücünü bölgedeki Ermeni reislerine kabul ettirerek hâkimiyet alanını genişleten Philaretos, yerli ahalinin Türklerden yardım isteği sonucu önemli şehirleri kaybetti. Yerli ahali ile geliştiren Selçuklular, Philaretos'un ölümünden sonra da Ermenilerin yaşadığı şehirlerin yönetimini, kendilerine bağlı olmak kaydıyla Ermeni yöneticilere bırakmışlardı.

Buna karşılık Ermenilerin sevinç gösterileri arasında karşıladıkları Haçlıların bölgede hâkimiyetlerini kurmasıyla Ermeni ileri gelenlerinin birçoğu buraları terk etmek ya da Haçlıların baskıları karşısında zaman zaman Türklere sığınmak ve yardım istemek durumunda kalmış, böylece daha önce Türklerin buldukları yerlerde devletin tebası olarak yaşamalarına izin verilen ve mevcudiyetini muhafaza eden Ermeniler, Haçlı seferlerinden sonra bu durumlarını muhafazada zorlanmışlar ve Avrupalıların Ortadoğu'ya gelmelerinden zarar görenler arasında yerlerini almışlardır.

²⁸¹ *Mateos*, s. 204, 226; Gökhan, *Maraş Tarihi*, s. 150.

²⁸² Runciman, *a.g.e.*, II, s. 33, 37; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 43.

²⁸³ *Mateos*, s. 229; Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 106, 145; Osman Turan, "Kılıçarslan I", *İA*, VI, İstanbul 1955, s. 685; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 43.

²⁸⁴ Turan, *Türkiye Tarihi*, s. 108; Ersan, *Anadolu'da Ermeniler*, s. 43.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- Honigmann, Ernst, "Maraş", *İslam Ansiklopedisi*, VII, İstanbul 1957, s. 313-314.
- Gündüz, Tufan, "Kahramanmaraş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 192-196.
- Mateos, Urfalı, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe çev., Hrant D. Andreasyan, Ankara 1987.
- Süryai Mikhail, *Vekayiname*, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, TTK yayınlanmamış nüsha.
- Jarnley, C. J., "Philaretos Armenian Banditor Byzantine General?", *Revedes Etudes Arménienies*, IX, Paris 1972, s. 331-353.
- Gökhan, İlyas, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Kahramanmaraş 2011.
- Kommena, Anna, *Alexiad*, İngilizce çev., Elizabeth A.S. Dawas, London 1967; Türkçe çev., Bilge Umar, İstanbul 1996.
- Honigmann, Ernest, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Türkçe çev. Fikret İşıltan, İstanbul 1970.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1982.
- Abû'l-Farac İbnü'l-İbrî (G. Barhebraeus), *Chronicon Syriacum*, İngilizce'den Türkçe'ye çev., Ömer Rıza Doğrul, *Abû'l-Farac Tarihi*, I, Ankara 1987.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953.
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, I Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944.
- Merçil, Erdoğan, "Urfa'nın Durumu", Belleten, "Selçukluların Anadolu'ya Gelişlerinden Haçlı Seferlerinin Başlangıcına Kadar Urfa'nın Durumu", *Belleten*, Sayı 203, Ağustos 1988, s. 461-474.
- Sevim, Ali, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983.
- Laurent, J., "Byzance et lesoriganesdu Soutanat Roum", *Mélanges Charles Diehl I*, Paris 1930.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Türkçe çev. Fikret İşıltan, Ankara 1991.
- İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, X, neşr. Carolus Johannes Tornberg, Beyrut 1966; Türkçe çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987.
- Kazvinî, Hamdullah, *Tarih-i Güzîde*, neşr. A. Hüseyin Nevaî, Tahran 1339.
- Hellenkemper, Hansgerof, *Burgen der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessaund im Königreich Kleinarmenien*, Bonn 1976.
- Vartabet, Vardan, "Türk Fütühâtı Tarihi (889-1262)", *TSD*, 1/2, Türkçe çev. Hrant D. Andreasyan, İstanbul 1937.
- Boase, T.S.R., "The History of the Kingdom", *The Cilician Kingdom of Armenia*, Edinburg-London 1978, Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I, Türkçe çev., Fikret İşıltan, Ankara 1989. Turan, Osman, "Kılıçarslan I", İA, VI, İstanbul 1955.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

NİĞDELİ KADI AHMED'E GÖRE ASHAB-I KEHF ve YERİ ÜZERİNE

Doç. Dr. Nevzat TOPAL*

Özet

Ashâb-ı Kehf ve yeri üzerine Türkiye'de son yıllarda yapılan çalışmalarda artış olduğu görülmektedir. Yapılan bu çalışmalara bir katkı sağlamak düşüncesi ile bu çalışmayı gerçekleştirdik. Bu çalışmada Niğdeli Kadı Ahmed'in 1333 tarihinde yazdığı eserde Ashâb-ı Kehf ile ilgili yer alan bilgileri değerlendirdik. Kadı Ahmed'in eserinde Ashab-ı Kehf'in yeri ile ilgili olarak Kahramanmaraş ilinin Afşin ilçesi gösterilmektedir. Ayrıca Kadı Ahmed'in eserinde Niğde çevresinde Ashâb-ı Kehf ile ilgili rivayetler ile Dakyanus'a ait çok çarpıcı bilgiler yer almaktadır. Adı geçen eserde Dakyanus'un mezarı olarak Niğde merkezde yer alan bugün Göbekli dağ olarak bilenen tepe gösterilmektedir. Bu çalışma ile Ashâb-ı Kehf'in Maraş Afşin'de olduğunu ileri süren araştırmalara bir destek mahiyetinde Kadı Ahmed'in görüşleri değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş, Afşin, Ashab-ı Kehf, Selçuklu, Dakyanus, Niğde, Kadı Ahmed, El veledü's-Şefik

A STUDY ON AŞHĀB AL KAHF, (companions of the Cave) AND THEIR LOCATION ACCORDING TO QADI AHMAD OF NIGDE

Abstract

There has been an increase in recent studies on Aşhāb al kahf in Turkey. We have performed this study with the idea to make a contribution to the available studies. We have evaluated information on Aşhāb al kahf included in the book written by Qadi Ahmad of Nigde in 1333. Afsin town Kahramanmaras province is mentioned as the location of Aşhāb al kahf in the book of Qadi Ahmad. In addition, narratives on Aşhāb al kahf around Nigde and very striking information about Decius are included in his book. The hill known as GöbekliDağ today which is located at the centre of Nigde is mentioned as the location of Decius's tomb in the aforementioned book. With this study, the opinions of Qadi Ahmad have been evaluated as a support to the researches claiming the location of Aşhāb al kahf is in Afsin, Maras.

Key words: Kahramanmaraş, Afşin, Ashab-ı Kehf, Selçuklu, Dakyanus, Niğde, Kadı Ahmed, El veledü's-Şefik

---

* Ömer Halis Demir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, nevtattopal@hotmail.com.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Giriş

Anadolu Selçuklu dönemine ait yerli kaynaklar oldukça azdır. Bu kaynaklardan ilki İbn Bibi tarafından kaleme alınan “*El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*” isimli eser yer almaktadır. Bunun dışında Aksarâyî tarafından kaleme alınan “*Müsameretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*” isimli eser ile yazarı belli olmayan 765/1364 yılı civarında yazılan “*Tarih-i Âl-i Selçuk Der Anatoli*” bulunmaktadır.

Yukarıda isimleri zikredilen eserlerden başka Niğdeki Kadı Ahmed tarafından 733/1333 yılında kaleme alınan “*el-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk*” isimli eser bulunmaktadır. Eserin günümüze ulaşan tek yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. Eser muhtasar bir İslam tarihi niteliğindedir. Bu eser Ali Ertuğrul tarafından incelenerek ikinci bölümü tercüme edilmiş ve yayına hazırlanmıştır.

Kadı Ahmed'in eserinde üzerinde durduğu ve değerlendirdiği hususlarda birisi de *Ashab-ı Kehf* konusudur. Kadı Ahmed'de 63b-65a sayfalar arasında bu konu izah edilmektedir.

1.Ashab-ı Kehf'in Yeri (Efeşus)

Ashab-ı Kehf kıssasının geçtiği yerle ilgili olarak değişik rivayetler bulunmaktadır. İspanya, Cezayir, Mısır, Ürdün, Suriye, Afganistan ve Doğu Türkistan'da Ashab-ı Kehf'e ait mağaralardan bahsedilmektedir. Türkiye'de ise Efeş (Selçuk), Tarsus ve Efsüs (Arabissos. Afşin) olmak üzere üç yer gösterildiği belirtilmektedir²⁸⁵. Bu sayıya Lice'nin de eklenmesiyle 4 olmaktadır. Ancak Türkiye'de Mersin ilinin Tarsus ilçesi ile Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinde tartışmalar yoğunlaşmaktadır.

Bildiri konumuz Niğdeli Kadı Ahmed'in anlatımlarının değerlendirilmesidir. Türkiye Selçuklularının son dönemini gören, dedeleri Selçuklular devrinde önemli memuriyetlerde bulunan ve kendisi de kadılık görevini yürüten Niğdeli Kadı Ahmed eserini 1333 tarihinde tamamlamıştır. Adı geçen eserin 1340 yılında Yusuf bin Bencar tarafından Aksaray'da istinsah edilen nüshası günümüze ulaşmıştır. Kadı Ahmed Ashab-ı Kehf ve yeri hakkında yaşadığı dönemde yazılanları ve Niğde çevresindeki anlatılan ve duyduklarını rivayet olarak aktarmanın ötesinde kendi yorum ve görüşlerini de ortaya koymaktadır.

Kadı Ahmed hadisenin geçtiği *Efeşus* şehrinin neresi olduğunu eserinde kesin olarak tespit etmektedir. Bu hususu tarihçilerin anlatımlarından hareketle belirlediğini belirtmekte ve şehrin yerini; “...Şam ile Rum'un arasında günümüzde Ablistan (Elbistan) olarak Maruf yerin yakınında harap olmuş haldeki Efeşus şehrini tayin etmektedirler. Müteahhirlerde/sonrakiler de, bizzat gözle

²⁸⁵ İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, III (1991), s. 467.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

müşahede neticesinde, bu hususta sarf edilmiş sözler içinden bu söze kesin derecesinde itimat etmektedirler.” şeklinde ifade etmektedir²⁸⁶

Kadı Ahmed Ashab-ı Kehf’in yerini Şam ile Anadolu arasında Elbistan yakınlarında bulunan Efesus şehri olarak göstermektedir. Bu durumu tarihçilerin gözle müşahede edenlerin sözlerinden bu duruma kesin derecesinde itimat ettiklerini belirtmektedir.

Kadı Ahmed *Efesus* şehri için bir zamanlar Tarsus isminin kullanıldığını söylemektedir. Fakat adı geçen Tarsus şehrinin Ermenistan Tarsus’u olmadığını ayrıca ifade etmektedir²⁸⁷. Bugün Afşin ilçesi sınırları içerisinde kalan bu yerleşimin Tarsus olarak söylenmediği bilinmektedir. Bu kayıttta da *Ashab-ı Kehf*’in yeri ile ilgili olarak Afşin ilçesine bulunan yerleşimi kabul etmektedir.

Kadı Ahmed’in verdiği bilgileri destekler mahiyette çok sayıda araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda Ashab-ı Kehf mağarasının Afşin kazasının kuzey batısında 6 km uzaklıkta Bencülis dağının güneydoğusunda, Binboğa dağının eteklerinde, Toroslara bağlı tepenin ilçeye bakan tarafında, vadiden bir hayli yüksek yamaçta olduğu dile getirilmektedir²⁸⁸. Kadı Ahmed’in yazdığı eserde Ashab-ı Kehf saklandıkları mağaranın bulunduğu dağı *Nacilusdağı* olarak ifade ettiği görülmektedir²⁸⁹. Bu dağ bugün Bencülis dağı olarak telaffuz edilmektedir.

2.Dakyanus’un Sarayı, Tahtı ve Tacı

Ayrıca Efesus şehrinin Fars Meliki zalim Dakyanus’un ele geçirerek başkent yaptığı belirtilmektedir. Efesus şehrinin altın kelepçeli mücevherlerle süslü sütunlara sahip bir şehir olduğuda ayrıca ifade edilmektedir²⁹⁰.

Dakyanus *Efesus* şehrine ham mermerden yüksek bir bana yaptırmış ve 4 bin tane altın sütun diktirmiş, bin altın kandili bakır zincirlerle astırmış. Binanın salon bölümünde doğudan ve batıdan iki yüz pencere açtırdığı belirtilmektedir²⁹¹.

Ayrıca altından bir taht yaptırmış, boyu 80 zira’ (dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk) eni ise 40 zira’ olduğu belirtilmiştir. Bu tahtın incilerle bezenmiştir. Tahtın 80 sağında 80’de solunda altın kürsü bulunmaktadır. Devamında da salondaki görevliler ve oturma düzeninden bahsedilmektedir.

²⁸⁶ Ali Ertuğrul, *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed’in el-Veledü’ş-Şefik ve’l-Hâfidü’l-Halik’i*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, s. 174.

²⁸⁷ Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü’ş-Şefik ve’l-Hâfidü’l-Halik*, Süleymaniye Kütp. Fâtiş Böl. No: 4518 (Eski No: 4519), v. 63b (Farsça yazma nüshasının kullanılmasında Prof. Dr. Ziya Avşar’dan yardım alınmıştır).

²⁸⁸ , Ahmet Eyicil, “Afşin Ashab-ı Kehf”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2005), s. 271.

²⁸⁹ Kadı Ahmed, *el-Veledü’ş-Şefik*, 64b.

²⁹⁰ Ertuğrul, *age*, s. 175.

²⁹¹ Kadı Ahmed, *el-Veledü’ş-Şefik*, 63b.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kadı Ahmed taht ve oturma düzeni hakkında bilgi verdikten sonra Dakyanus'un *Tac*'i hakkında tafsilatlı bilgi vermiştir. Kafasında 8 dilimli bir *tac* olduğu ve bunun her bir diliminde büyük birer inci olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca baş üzerine konmuş büyük bir incinin de bulunduğu bahsedilmiştir.

Ayrıca salonda saf saf hizmetçiler, vezir ve melik çocukları, askeri birlikler, Kılıççılar, kargıcılar, zırh kuşananlar, nara atanlar ve hançer taşıyanların bulunduğu ifade edilmiştir. Bunların dışında diğer kuvvetlerin bulunduğu bahsedilmektedir. Dakyanus bu salonda önceki ayınlar gibi tören usulünü zorbalıkla getirdiği belirtilmektedir.

3. Ashab-ı Kef Hadisesi

Kadı Ahmed'in eserinde Ashab-ı Kef'in hadisesine yeri hususunda duyduğu rivayetleri ve kanaatlerini belirterek başlamaktadır. Kadı Ahmed Ashab-ı Kef'i Hz. İsa ile Hz. Muhammed arasındaki fetret devrinde olduğunu belirtmektedir. Yapılan araştırmalarda miladi 65 yılında uykuya daldıkları ve 309 yıl uyku halinden sonra 377 yılında uyandıkları şeklindedir²⁹².

Dakyanus'un *Efesus* şehrini ele geçirdikten sonra başkent edinerek büyük bir saray yaptırdığı ve taht kurduğu görülmektedir. İki yanında seksener adet altın kürsü bulunmaktadır. Bu kürsülerin halkın ileri gelenlerine ait olduğu görülmektedir. Kralın sağ tarafındaki kürsülere asilzade çocuklarından Yemliha, Mekselmina (Mekşelmina) Mahsimitina (Meşhamimayi); sol tarafındaki kürsülere ise ulema çocuklarından Martuş (Matruş), Keştonos ve Sadinus (Sadinonişi)'u kendisine vezir yapmıştır²⁹³.

Gece gündüz onun başında nur saçan incilerden oluşan, güzel kokular ve gül suyu serpilmiş misk ile dolu altında yapılmış kaplarla tacın üzerine gül serperlerdi. Tacı taşımakla görevli birlik görenleri hayrete düşüren bir heybet ve görüntüde idi. Bir müddet sonra Dakyanus ilahlık iddia etmiş boyun eğmeyenleri yakmış, katletmiş ve astırmış²⁹⁴.

Kadı Ahmed hadiseye devamla bir zaman sonra bir bayram günü Acem tarafından asker geldiği haberi Dakyanus'a duyuruldu. Haberi işitince korkuya kapılarak tacı düştü ve yığıldı kaldı. Sağdaki üçlü vezirlerin başı olan Yemliha Dakyanus'un korkar bir mahlûk haline dönüşmesini görmüşler. Bu kıssayı ovadaki kırdaki halka beşbir yana yaymışlar²⁹⁵.

Dakyanus kendisini toparlayarak ilahlık iddiasını sürdürmüş ve halkı putlara tapmaya davet etmiştir. Bunu kabul etmeyen asilzade ve ulema çocuklarından altı kişi (Yemliha, Mekselina,

²⁹² Eyicil, *age*, s. 280.

²⁹³ Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik*, 63b; Eyicil, *age*, s. 271.

²⁹⁴ Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik*, 63b.

²⁹⁵ Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik*, 63b.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Mislina, Mernuş, Tebernuş, Şazenuş) aileleri ile görüşüp vedalaşarak şehri terk ettiler. Efesus'un kuzeybatı kapısında çıkarak kuzeye doğru hareket ettiler. Bu arada karşılarına çıkan bir Kefeştetayyuş isimli çobana durumu anlatmışlar çobanda onlara katılmış. Çobana gizlenecekleri bir mağara sormuşlar, çobanda yağmurlu ve soğuk havalarda koyunları götürdüğü bir mağaradan bahsetmiş ve mağaranı bir tarafında kendilerinin kalabileceğini söylemiştir. Çobanın köpeği Kitmir'in de bunlara tabi olarak arkalarını takip etti. Allahın izniyle konuşmaya başlayan köpek ben sizin dostunuzum. Siz uykuda iken gözcülük ve bekçilik yaparım dedi. Köpekle birlikte sayıları sekiz olan bu inançlı gençler çobanın gösterdiği mağaraya gelmişler²⁹⁶. Ekmek, meyve ve su içmişler ve uykuya dalmışlar. Dakyanus ve adamları mağaraya kadar gelerek mağaranın ağzını kapatıp onları ölüme terk etmişler. Onlar 309 yıl uyumuşlar. 309 yıl sonra uyanmışlar. Bir gün uyuduklarını zannetmişler. Yemliha'ya para vermişler yemliha ekmek yağ ve et almak için *efesus* şehrine pazara gitti. Yolda bir çobanla karşılaşan Yemliha, *Dakyanus*'un Ninova'ya yaptığı seferden dönüp dönmediğini sordu. Bu isimle kimseyi tanımadığını söyledi, yolda karşılaştığı iki adamada aynı soruyu soran Yemliha aynı cevabı aldı. *Efesus* şehrine geldiğinde ise şehrin giriş kapısı üzerinde "Tanrıdan başka ilah yoktur, İsa Onun elçisidir" (Kadı Ahmed: 64a) yazısını okuyunca dehşete düştü²⁹⁷.

Kadı Ahmed bu hususta özetle uykudan uyandıklarında içlerinden birini şehre ekmek almaya gönderdiklerinde aradan üç yüz senenin geçtiğini ve şehrin, Hz. İsa'nın tevhid esaslı dinine tabi olduğunu fark ettiklerinden bahsedilir. Hadiseden haberdar olan şehir halkının onlara iltifat ve yakınlık gösterdikleri, akabinde de vefatları ve defnedilmelerinden söz edilmiştir²⁹⁸.

Kadı Ahmed eserinde Ashab-ı Kehf ile ilgili olarak Niğde çevresinde çok yaygın olan rivayetlere temas etmektedir. Ashab-ı Kehf'in Tyana isimli köyün hisarında yer alan kilisenin içinden kaçtıkları şeklinde bir takım söylentilerin de doğru olmadığına belirtmektedir²⁹⁹.

4. Dakyanus'un Mezarı

Niğdeli Kadı Ahmed bu hususta 10 yaşında iken Niğde'de duyduğu yaygın rivayetleri değerlendirmektedir. Bu rivayetlerde Dakyanus'un mezarının Niğde'den Lülüve Madeni yolu üzerindeki Hümâmî Kervansarayının bulunduğu dağın başında olduğunu belirtmektedir. Mezkûr dağın başındaki yuvarlak tepenin onun kabri tabir olunur demektir³⁰⁰.

²⁹⁶ Eyicil, *age*, s. 271.

²⁹⁷ Eyicil, *age*, s. 271.

²⁹⁸ Ertuğrul, *age*, s.175.

²⁹⁹ Ertuğrul, *age*, s.175

³⁰⁰ Ertuğrul, *age*, s.175

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Lülüve Madeni denilen yerleşimin bugün Ulukışla ilçesine bağlı Çanakçı köyü sınırları içinde olduğu görülmektedir (Resim 2 ve 3). Günümüzde mevcut olmayan Hümâmî Kervansarayının bulunduğu yer ise bugün Niğde'nin 7 km güney doğusunda bulunmaktadır. Kervansarayın bitişiğindeki dağ ise Göbekli Dağ olarak bilinmektedir (Resim 1).

Kadı Ahmed'in kendisi de bu rivayetleri bir müddet doğru sandığını dile getirmektedir. Çocuk yaşta dinlediği bu rivayetleri otuzlu kırklı yaşlarında da şeyhlerin ve âlimlerin ağızlarında dinlediğini belirtmektedir. Niğde'de mahfillerde ve meclislerde bu söylentilerin devam edip gittiğini söylemektedir. Kendisini ise bu söylentileri doğru bulmadığını söylemektedir³⁰¹.

Kadı Ahmed Niğde çevresinde Dakyanus'un mezarı konusunda ileri sürülen görüşlere katılmamakla beraber Dakyanus'un bölgede imar ve iskân faaliyetlerini kabul etmektedir. Kadı Ahmed'e göre Tyana (Kemerhisar)'da³⁰² yer alan imaretlerin Dakyanus tarafından yaptırıldığını söylemektedir. Tyana kentinin zaman içerisinde önemini yitirerek hor ve hakir kaldığı ve Niğde'nin yükselerek onun yerini aldığını ifade etmektedir³⁰³.

Niğde çevresinde bu hususta başka bilgilerde yer almaktadır. Niğde ili Çiftlik ilçesine bağlı Sultan Pınarı (eski adı Finase) yakınındaki dağı adı Takyanus/Dakyanus dağı olarak bilinmektedir. Ayrıca adı geçen yerleşim biriminde sözlü olarak söylenen bir şiirde dikkat çekmektedir.

Sağıma baksam kisasar (Kemerhisar)

Soluma Baksam Sivrihisar

Bir oğlum var üç yüz yaşında hamtırış

Eğer ölüm olduğunu bilseydim koymazdım taş üstünde taş³⁰⁴.

5.Sonuç

Niğdeli Kadı Ahmed tarafından 1333 tarihinde yazılan eserin Ashab-ı Kehf kıssası bölümünde hadisenin geçtiği şehrin Efesus şehri olduğu belirtilmektedir. Bu şehrin Elbistan olarak maruf yerin yakınında bulunduğu ifade edilmiştir. Şehre Fars meliki Dakyanus'un hâkim olması ve rububiyetini ilan etmesi üzerine altı âlim çocuğunun şehri terk ettiği; bunlara daha sonra bir çoban ile köpeğinin katıldığı; bir mağaraya sığınmaları ve üç yüz sene uyumaları anlatılmaktadır.

Kadı Ahmed ayrıca Ashab-ı kehf ile ilgili olarak Niğde çevresinde duyduğu rivayetler ve söylentileri değerlendirerek kanaatlerini ortaya koymaktadır. Dakyanus'un mezarının Niğde'de

³⁰¹ Ertuğrul, *age*, s.175

³⁰² Niğde'ye 23 km uzaklıkta olup Bor ilçesine bağlı bir beldedir.

³⁰³ Ertuğrul, *age*, s.175

³⁰⁴ Bayram Polat, 1972 Niğde Doğumlu, Öğretim Üyesi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olduğu şekilde yaygın bir rivayetten bahsetmektedir. Ayrıca Tyana antik kentinin Dakyanus tarafından imar edildiğini kabul etmektedir.

Ashab-ı Kehf'in Tyana'da bulunan kilisenin içerisinde kaçtıkları yönünde söylentilerin doğru olmadığı dile getirilmektedir.

KAYNAKLAR

ERTUĞRUL, Ali, *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in el-Veledü'sh-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk'i*, Türk Tarih Kurumu, Ankara2015.

Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'sh-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk*, Süleymaniye Kütüphâne Böl. No: 4518 (Eski No: 4519), v. 96b.

EYİCİL, Ahmet, "Aşin Ashab-ı Kehf", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2005), s. 269-287.

ERSÖZ, İsmet, "Ashâb-ı Kehf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, III (1991), s. 465-467.

POLAT, Bayram (1972), Niğde Doğumlu, Öğretim Üyesi. (kaynak kişi)

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Resim 1:Göbekli Dağ

Resim 2:Göbekli Dağ

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Resim 2: Niğde-Lülüve Yolu

Resim 3: Göbekli Dağ

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

بیرون وفات یافتند و اصحاب الکرامت را مورخان بتاریخ ملوک طوایف تا م فترت میان عیسی و محمد صلی الله
 علیه و آله و سلم مورخ آورده بنوعین مکان ایشان بشهر افسوس خراب شد بقرب بلستان معروف
 امروزه میان شام و روم مقبره گردانیده و طباع مناخران بمشاهدت عیال از افا و بل دور دور
 ما تقدم بیل بران برین قول پیش اعتماد دارند و العلم عند الله و زمانه افسوس اطرسوس می گفتند
 امانه این طرسوس اردنستان و افسوس پایاد شاه مسلم وفات یافت دقبانوس جبار از بار سن بالنگ
 رسیده بشهر افسوس مذکور در آمدن تحنگاه گرفته قهری بدرازی فرسنگی در عرض مورخ از رخام خلم مرد و مرد
 بنا کرده چهار هزار ستون زرین ایشان مزار قدسی زرین بزنجیرهای نقرین آویخته از شرقه مجلس دوست
 در بجه و از غریبه همچنان کشاده تخت زرین بطول مشاذ ذراع و عرض جمل مرصع بجواهر وسط اعزازت
 کرده مشنگ کرسی زرین نمین ازین به عین و مشناذ دیگر از بسیار بقوت بسیار نهاد قضا و اذله
 و بطارقه برانها و اجلاس کتان ملازم خود کرده انبیا بینک غمروزی نامی مفت دکن در هر کن دزی بزرگ
 جو در ظلمت بر سر نهاد با با صفوف خدم و خشم و اعلاکن بنا ملوک و زرا و قواد عساکر و شمشیر داران
 و مسلحان و تین اندازان و تین بازان و زره پوشان و صواچ زنان و نشنه کیشان و دشمن کیشان لابن
 جاشنی اول آیین مملکت را بغایت آبت جتادی رسانید شش نفر بزرگ زاده از فرزندان علی ابرفرد
 آورده بوزارت منسوبشان کرده سه نفر بمینی، بملیجانی، و مکسلینا، و محسنینا، و سه دیگر بسیار
 مرطونس، و کشتونس، و سادیوس، شب در وزیر سردی قائم بوده بنیز جواهر و نرد و غیره

(Kadı Ahmed: 63b)

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

64

ورش ماورد و فت مشک بقی و حفظ با جداری بشیوع مواظبت نمودندی که معینت صلابت
ایشان بطن و انواطیرضی کرد انیدی و د قیانوس عوی دیوبیت کرده مطیعان را نواخته
بر غیر سفادان انش افزونه قتل و صلب و او دین بعد زمانه روز عیدی شخص در آمد خبر جمعیت
لشکر بار سح اذ از تغیر حال خیر شنوی وی از سر برو تاج از سر او افنا ده یلمینجا سرور نلته
ببین بل سر و نلته اصحاب بیدین حال عجمه د قیانوس مخلوق حایف متغیر الحالات مرکب من الالات
والادوات دین در خلق خضر و غیر اجالب فکر روان کرده بندریج قفقه قضیه لامر پنجگانه دیگر
گفته ممکن مضمهر مکتوم مضمهر جواخ با طهار آورده از جوه بی شبت بمال نفقات سد میمان بنوکل بر حجات
از بشین سوال کشته بیرون رفته در اثناء راه اسپان زک کرده نه فرسنگ بیاده راند از پاهاشان
چون جلین بشیان کسب طوش نام بیوسنه عقیب سوال خلاصه ماجری بدو گفته راجی اغنام را بار بار
سپرده تابع ممکنان کشته سکا سود ابلق قطبر و با انمرو با صفر و یا از زرد زردی بسرفی توان
دیالون ملخ و یا بکونه مح و یا بریک سما ریان نام قطبر شهرت حوران اسم تنور بروایت قیطور بقوله
بسبط بجز صه بیا بتسمیه بی بندرت انمرو بالتر از قلع طی صدنی زبر تر از کردی شتم سفنان شد از
راندن مذکوران باک نخورده بزبان فصیح بگفت آمدن شهادت آوردن ارام باران داده بیکبار که در کوی
بجلوس بفار و صدید و اما بجزیم در آمدن از اشجار در غار مین خورده و از عین نوار شراب اشاین سبب
بر سر رسیدن ملک الموت ارواح ایشان قبض کرده بعد مذکوران فرشتگان بتقلیب ابران ممکنان
هر سال باری روز عاشورا بصلحت ابقا حکومت اراضی کجاست د قیانوس از سفر آمدن حال ایشان
برسیدند جواب تغییر بدین شنیدن با مشتاد هزار سوار بر سر غلامان خفتنشان دین در برایشان بسند
و کج حکم بسته باز کشته بعد سیصد و نه سال سصد شمسی تسع مضای هلاله مذکوران بیدار شدن
بک روز و با بعض در یک بنداشته چشمه را انباشته دین یلمینجا را سیم داده شهر فرستادند راناف
بدروغن خوک و کوشن از غیر کشته کفار خربزه آورد چون بیازار در آمدن دبر علمی بران لا اله الا الله
علیسی سول الله نوشته از ملک شهر رسید گفتند عبد الرحمن است یلمینجا تعجب کرده در می بوزن ده درم
و نلث بد آورده بچیناز داده نان خواست او را بیافتن کج منم کرده وی بچیناز جواب داده که بریر روز
ازین شهر که بچینه این درم از منم خود و با هم گرفتیم بمنازله و مقاوله کیفیت هم دیگر گفته کار انجام بزان

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

رسیده وصف می دهد ما را هزاران یکی با نام ندانسته آخر بخانهها قدیمی خود آمدند و بران زمین
بیری منجمنی بر آمدند بعلیخان نام خود بزرگفته بیز فریاد آورد و گفت بعلیخان بن قسطنطین جد منست
مصحوب یادان از دنیا نوس کریمه سلسله علیهم السلام پیش از رفتن با بعمان قصه ایشان را با گفته
بود و چون بعلیخان را ملک وقت دید از اسب فرود آمدن معانقه کرده خلق دست و پایش
بوسیدن ملک مسلمان و ملکه دیگر نظر از شریک او در تصرف افسوس با عظام و خلق بر نهشته
مصحوب بعلیخان بر سر غار آمدن بعلیخان پیش از نمره داخل شده جوانان معانق کنان بر هیزن وی از
دقیانوس گفتند که وی جواب حال داده بر دعاء مستجاب ایشان فی الحال ارواح پاک همه متوفین
گشته ملوک رسیده مفت روز طواف کرده باب کشف نیافتن میان مرد و پادشاه نزاع واقع گشته
اصحاب الکهف را کمال واحد منما خود منسوب بیز آخر شاه اسلام غالب آمدن مسجد بر در بنا
کرده از در بنا کردن تصدیق مردم ماند و بقول اشهر ملک مسلم در آمدن ایشان را درین دعاشدین
برابرش مردند و جامهها اطلس بزرگ بافته بر مذکوران انداخته بنا بوتهما زرین نهاد آخر
بخواب بینی زرین را با جین مبدل کرده و آن دو کس کی بخانه دنیا نوس ایمان پوشیدند و گشته
و از اخلاص اسای جوانان کر بزان و انساب و دقیانوس خبر و قصه را در تحفه رصاصی نوشته
بصندوق کرده بمصلحت احاطت متاخران مرصده و قه خلاصه یکی را بند روس گویند
و تافه رو باس و نام باذ شاه مسلم بر و ابیت دیگر بند و سپس و وقوع قصه اصحاب الکهف
بمباحث مسائل حشر و نشر ارواح و ابدان معناه معناه اگر بیان و غیر روایت منتخب در اسای
قضایا مذکوران روایات کونا کون آمدن و لنا بهذا القدر منفتح و انشاق علماء تکبیر و فقهها
دیه افشورن و بران ابو کزما را آنک عبارات دبه طیبانه از عمل دقیانوس ماند است راست
اما اعتقادشان بیکریز اصحاب الکهف از نفس کلیسا حصار طیبانه نام مذکور بخطاه و افزاء
مخض منسوبت نزار فسوس بر شهر افسوس جوهرین نصوص زرین سنتون بنصوص کتبها
مقامی احد قریبات محروسه تکبیر مستبدل گشته مبدل شد و در قیم نام تحفه مذکورست فی اسما
و قضایا نام و با سه کانه اصحاب غار در بنی اسرائیل و با اسم وادی و با اسم سک الی غیر ذلک من
المسوعات و من بندن مؤلف در سن ده سالگی از کبار مورخان شهرم تکبیر می شنیدیم

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU

65
که کورد قیانوس بر سر کوه کاروان سرای سما می است واقع بر راه معدن لویه و نزل بدو
بلا و جبل مذکور از قبرش معتبر مدتی آن را راست بنداشته در ایام سی و جهل سالکیم مجتهد
از افواه بقایا بشیوخ و علماء سماع کردم و الحالته هذیه باز در محافل و مجالس ائمه ائمت بدین
طرز اخباری گویند معلوم نشد که از کتب معتقد علیه نقل می فرمایند و ما بروایات متواتر
بخدمتشان رسیده و اعتبار نواز هم درین نوبت دولت محتمی بشرایط معتز و مقفوع الحمله
علیه مذکور چون با جتهما گفتند در دو حالت اصابت و خطا از جرین و اجزای محو اند بوذن و فکر
ن اخبار الدیانات فقط و جریس بنغاصیر علی السالم ناجری از اهل فلسطین نود صحت تقاداد ارباب

(Kadı Ahmed: 65a)

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

PHİLARETOS'UN MARAŞ VE ÇEVRESİNE HÂKİM OLMASINDA ROL OYNAYAN UNSURLAR

Yrd. Doç.Dr. Nilay AĞIRNASLI*

ÖZET

Ermeni asıllı Philaretos, XI. yüzyılın ikinci yarısında Maraş ve çevresini ele geçirerek bu bölgelerde kendi hâkimiyetini kurmayı başarmıştı. Ona bu imkânı tanıyan ise Anadolu topraklarında yaşanan bazı siyasi, sosyal ve askeri gelişmeler olmuştur. Başta Bizans'ın politikaları ve içinde bulunduğu zor durum olmak üzere Selçukluların Anadolu'ya gelişleri, Philaretos'a kendi nüfuzunu elde etme fırsatı sağlamıştı. Nitekim XI. yüzyılın ikinci yarısında Bizans'ın Anadolu'daki gücü oldukça zayıflamıştı. Selçukluların Anadolu'ya gelişleri ve bilhassa Malazgirt'te (1071) zafer kazanmalarıyla birlikte, Bizans'ın güç kaybı daha da arttı. Her iki taraf arasında yaşanan hâkimiyet mücadelesinin yarattığı otorite boşluğu Philaretos'un rahat bir şekilde hareket etmesine imkân tanımıştı. Ayrıca Anadolu'nun güney taraflarındaki Ermeni nüfusunun bu dönemde ciddi bir artış göstermesi de Philaretos'a bölgedeki hâkimiyetini güçlendirecek mühim bir fırsat sağlamıştı. Bölgedeki Ermeni nüfusunun bu derece yoğunlaşmasının başlıca sebepleri ise, Bizans'ın politikaları ve Selçuklu akınlarıydı. Zira Bizans'ın Ortodoksların ve Rumların politikaları Ermenilerin güney bölgelerine gitmelerine sebep olmuştu. Selçuklu akınları da doğudaki Ermenileri tedirgin ettiği için onlar da Anadolu'nun güney taraflarına göç etmeyi tercih etmişlerdi. Bu durum da Philaretos'un, üzerinde otorite kurabileceği nüfus çoğunluğu elde etmesine katkı sağlamıştı. Öte yandan Philaretos'un karakteristik özellikleri de Maraş ve çevresinde hâkimiyetini güçlendirmek hususunda kendisine bir avantaj sağlamıştı diyebiliriz. Nitekim kimi zaman Bizans ile kimi zaman Selçuklularla anlaşan, yeri geldiğinde de bölgedeki diğer Ermeni ileri gelenlerine karşı hamle yapmaktan çekinmeyen bir tavır içinde olarak bölgedeki hâkimiyetini güçlendirip, sürdürmeye gayret etmiştir. İşte biz de bu araştırmamızda Philaretos'un Maraş ve çevresinde hâkimiyet kurmasına imkân tanıdığını düşündüğümüz unsurları tespit ve izah etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelime: Philaretos, Maraş, Selçuklular Anadolu, Bizans Politikaları

---

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, nilaynas@yahoo.com.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

THE ELEMENTS THAT PLAY A ROLE IN PHILARETOS'S DOMINATION OF MARASH AND ITS SURROUNDINGS

ABSTRACT

Philaretos who is as known as Armenian conquered Marash and its surroundings in the second half of XI the century and he established his own dominion in this region. Some political and military developments in the Anatolia lands that provide this opportunity to him. The Seljuks came to Anatolia especially the Byzantine political and the difficult situation in which they had the opportunity to obtain Philaretos's own dominance. Byzantium's started to loose power in Anatolia in the second half of the XI th century with the arrival of the Seljuks to Anatolia and especially victory in Malazgirt, Byzantine power increased. The pleasure of authority created by the struggle for domination between the two sides enabled Philaretos to move in a relaxed manner. And the fact that the Armenian population as the southern side of Anatolia increased significantly during this period so provided Philaretos with an important opportunity to strengthen its dominance in the region. The main reason for his concentration of the Armenian population in there gion were Byzantine political and the Seljuks in fluxes. Byzantine Orthodoxifiction and warming policies led the Armenians to go to the Southern parts. The Seljuks in fluxes disturbed the Armenians in the east so that they preferred to migrate to the southern parts of Anatolia. In which case Philaretos contributed to achieving the majority of the population that he could authorize. On the other hand the characteristic of features of Philaretos have given him an advantage in strengthening his dominion around Marash. As a matter of fact, in an attitude that some time agrees with the Byzantine and sometimes the Seljuks, and when it comes to its position, it doesn't hesitate to make a move against the other Armenian in the region, it has endeavored to strengthen and maintain the dominance in the region . In our research, we will try to identify and explain the elements that we think and we allow Philaretos to establish dominion around Marash and its surrounding.

Key Words: Philaretos, Marash, Seljuks Anatolia, Byzantine Politics

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Giriş

Philaretos Brakhamios, Süryanî Mihail'in ifadesine göre Maraş bölgesinin Şirbaz adlı köyündendi.³⁰⁵ Urfalı Mateos'un belirttiğine göreyse Philaretos “*din ve âdetçe bir Romalı, baba ve anne tarafından da bir Ermeni*” idi ve çocukluğu, amcasının yanında Hısnımansur bölgesinde bulunan

Zorvri-Gozerin denilen manastırda geçmişti.³⁰⁶ Philaretos, şahsi özellikleri kaynaklarda eleştirilen bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçekten de Urfalı Mateos, Philaretos'u zalim ve menfur olarak nitelendirirken³⁰⁷, Ioannes Zonaras “*Erdem sever*” anlamına gelen ismine yaraşır bir kişi olmadığını söylemektedir.³⁰⁸

Philaretos kısa sürede Bizans İmparatorluğu'nda önemli rütbe ve makamlar elde etmeyi başarmıştı. Nitekim Romanos Diogenes zamanında önce “Domestikos” rütbesi alan³⁰⁹ Philaretos, daha sonra “Satrap” unvanına sahip oldu ve imparatorluğun doğu ordularında görev yaptı.³¹⁰ İmparator Romanos Diogenes'in 1069'da Türkleri Bizans sınırından uzaklaştırmak amacıyla çıktığı seferde orduda görev aldı. İmparatorun seferdeki komutanlarından birisi olan Philaretos, Malatya'ya doğru ilerleyen Türkler karşısında yenilgiye uğradı.³¹¹ O, Malazgirt Savaşı'nın ardından bağımsız hareket etmeye başladı. Bu cümleden olarak Selçukluların Malazgirt'te zafer kazanmalarıyla birlikte zaten zor günler geçirmekte olan Bizans'ın, ordusu ve teşkilâtı tamamen dağılmış, emniyet sistemi büyük ölçüde çökmüştü.³¹² Bu durum Selçuklu ve Türkmen beylerinin olduğu kadar Ermeni asıllı bir Bizans komutanı olan Philaretos'un da işine yaramıştı. Daha açık bir ifade ile Sultan Alp Arslan'ın kazandığı zaferin ardından Artuk ve Tutak gibi ünlü Selçuklu beyleri, Kutalmışoğulları, Gümüştekin Danişmend Ahmed Gâzî, Mengüçük Gâzî, Ebû'l-Kasım gibi Selçuklu ve Türkmen beyleri Anadolu'da kendi hâkimiyetlerini tesis etmek için faaliyetlerde bulunurlarken,³¹³ bu savaşı fırsat gören Philaretos da kendi nüfuz alanını oluşturmanın yollarını aramaya başlamıştı.

³⁰⁵ Süryanî Mihail, Süryanî Mihail'in Vekayinâmesi (1042-1159), çev. H. Andreasyan, 1944, s. 30

³⁰⁶ Urfalı Mateos, Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara, 2000, s.37

³⁰⁷ Urfalı Mateos, s. 30

³⁰⁸ Ioannes Zonaras, Tarihlerin Özeti, çev. Bilge Umar, İstanbul, 2008

³⁰⁹ Anna Kommena, Alexiad, çev. Bilge Umar, İstanbul, 1996, s. 194, Mehmet Ersan, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, Ankara, 2007, s. 37

³¹⁰ Ersan, Selçuklular Zamanında, s. 37

³¹¹ Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti Tarihi, Ankara, 1965, s. 117, Ali Sevim, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, Ankara, 2000, s. 69, Mikhael Attaleiates, Tarih, çev. Bilge Umar, İstanbul, 2008, s. 138,139, Ioannes Zonaras, Tarihlerin Özeti, s. 128,129, Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I. Cilt, haz. Refet Yinanç, Ankara, 2013, s. 59

³¹² Salim Koca, Türkiye Selçukluları Tarihi II. Cilt, Malazgirt'ten Miryokefalon'a (1071-1176), Çorum, 2003, s.27

³¹³ Koca, 2003, s.28

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Philaretos, hizmetinde bulunduğu ve onun zamanında önemli rütbelere elde ettiği Romanos Diogenes'in Malazgirt Savaşı sonrası tahttan indirilmesi sonucunda yeni imparator VII. Mihail'i tanımayarak Maraş tarafına gelip kendi hâkimiyetini tesis etmek için harekete geçti.³¹⁴

Philaretos'un geldiği Maraş şehrinin adının menşei ve ne anlama geldiğine dair farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden birine göre Maraş şehrini Hitit komutanlarından Maraj adlı bir kişinin kurmasından dolayı buraya "Maraj" adı verilmişti. Nitekim bu görüşü doğrulayan Asur kaynakları da bulunmaktadır. Roma İmparatoru, Maraş'ı ele geçirdiğinde (M.Ö 64) buranın adını "Germanicia" olarak değiştirmişti.³¹⁵ Bunu Ermeni, Roma ve Süryani kaynakları da doğrulamaktadır. Bizans kaynaklarında ise, Maraş ismi Marasin ve Marassion olarak görülmektedir.³¹⁶ Müslüman Araplar 637'de burayı ele geçirdiğinde tekrar Hititler zamanındaki adıyla anılmaya başlamış, fakat Maraj kelimesi Arapçada "j" harfi olmadığı için Mer'aş şekline dönüşmüştür. Maraş, Osmanlılar zamanında, bu bölgede Dulkadiroğulları Beyliği'nin kurulması sebebiyle, "Zülkadir" "Zülkadiriye" gibi isimlerle de anılmıştır.³¹⁷

Maraş tarih boyunca önemli bir yer olmuştur. Hititlerden Asûrîler, İranlılar, Makadonyalıları, Ermenilerden Romalılar, Bizanslılar, Araplara ve Türklere kadar farklı milletin etkisinde kalmıştır.³¹⁸ Pek çok kültürden izler taşıyan bu şehir, XI. yüzyılın ikinci yarısında ise yukarıda ismini zikrettiğimiz Philaretos'un idaresine girmiştir. İşte biz de bu araştırmamızda Philaretos'un Maraş ve çevresini ele geçirmesinde rol oynayan unsurları izah etmeye çalışacağız.

1) Maraş ve Çevresinde İkamet Eden Ermeni Nüfusu

Ermenilerin XI. yüzyılın ikinci yarısında Maraş ve çevresinde mühim bir nüfus yoğunluğuna sahip olmaları, bölgede kendi hâkimiyetini kurmayı isteyen Philaretos'a mühim bir avantaj sağlamış, kısa zamanda onları kendi etrafında toplamayı başarmıştı. Philaretos'a bu imkânı sunan yani üzerinde hâkimiyetini kurabilecek kadar yoğunlukta Ermeni nüfusunun Maraş ve çevresinde toplanmasını sağlayan ise, Bizans İmparatorluğu'nun politikaları ve Selçukluların Anadolu'ya gelişleri³¹⁹ olmuştur. Bu cümleden olarak Bizans İmparatorluğu'nun bir taraftan doğu sınırını emniyet altına almak ve İslâm ülkelerine doğru ilerlemek amacıyla Ermeni topraklarını ilhak etmesi diğer taraftan da onları Gregoryen mezhebinden Ortodoks mezhebine geçmeye zorlaması Ermenilerin Anadolu'nun orta ve

³¹⁴ Anna Kommena, s. 194, Ersan, Selçuklular Zamanında, s. 37,38

³¹⁵ İlyas Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Kahramanmaraş, 2001, s. 20,21

³¹⁶ Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine, s. 20

³¹⁷ Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine, s. 21

³¹⁸ Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, haz. İlyas Gökhan-Mehmet Karataş, Kahramanmaraş, 2008, s.19 vd

³¹⁹ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 2002, s. 68

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

güney taraflarına doğru giderek buralardaki topraklara yerleşmelerine sebep olmuştu.³²⁰ Bizans'ın II. Basileios (976-1025) döneminden itibaren bir devlet politikası olarak gördüğü ve hatta temeli Mavrikios (582-602) dönemine dayanan³²¹ bu uygulamalarının, Ermeni cephesinde etkili bir direniş yaratamamış olması ise mevcut süreci hızlandırmıştı. Nitekim Ermeni Bagratuni ailesinden III. Bagrat'ın oğlu I. Giorgi, Pasinlere kadar ilerleyen II. Basileios karşısında başarılı olamamış, Bizanslı askerler; kadın, çocuk, yaşlı, genç, erkek demeden kimseye acımayarak büyük bir katliam gerçekleştirmişlerdi. Bu katliamın yarattığı korku ve tedirginlik ile bölgedeki diğer Ermeni kralları kendi istekleriyle imparatora elçiler göndermişlerdir.³²² Hatta Ani'nin Ermeni Kralı Ioannes Simbat, Katholikos Petros'un vasıtasıyla, şehrinin anahtarlarını Trabzon'daki Bizans İmparatoruna gönderirken,³²³ Vaspurakan Kralı Senekerim ve Anzevecik (ez-Zavân) Kralı'nın oğlu ve halefi Derenik de topraklarını Bizans'ın hâkimiyetine bırakmışlardı.³²⁴ 1042 yılında Ani kralı olan II. Gagik, idaresindeki yerleri tamamıyla Bizans'a devretmek konusunda direndiyse de başarılı olamamıştı.³²⁵ Kısacası Bizans İmparatorluğu Anadolu'nun doğusundaki Ermeni topraklarını ele geçirip buralara kendi yöneticilerini tayin ederek, Ermenileri de bölgeden uzaklaştırmaya gayret etmişti.³²⁶

Bizans'ın bütün bu teşebbüsleri Ermenileri zor bir duruma düşürmekle birlikte, zaman içinde onlara, Anadolu'nun orta ve güney bölgelerindeki nüfuslarını arttırma imkânı da tanımıştı. Gerçekten de Rene Grousset Bizans'ın Ermenileri Orta Anadolu'ya nakletmesiyle ilgili şunları söylemiştir: *“Her hâlükârda Ermeni prenslerinin Kapadokya'ya naklinin Bizans açısından sadece kötü bir eylem değil, aynı zamanda kötü bir hesap olduğunu da belirtelim. Görünüşte Bizans derebeylerine benzemiş olsalar bile, Ermeni prensleri yeni vatanlarında özel hayatlarını, dillerini, âdetlerini, milliyetlerini muhafaza ediyorlardı. Başka Ermenilerle bir araya geliyorlardı ve Helenleşecekleri yerde, götürülmüş oldukları Bizans themalarını Ermenileştiriyorlardı.”*³²⁷ Orta Anadolu'da toplanan bu Ermeniler çok geçmeden de Anadolu'nun güneyine doğru yayılacak ve neticede bu topraklarda Kilikya Ermeni Baronluğu'nu kurmayı başaracaklardır.³²⁸

³²⁰ Işın Demirkent, “Bizans”, DİA, C.6, İstanbul, 1992, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 236

³²¹ Rene Grousset, Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi, çev. Sosi Dolanoğlu, İstanbul, 2006, s. 246, Ersan, Selçuklular Zamanında, s.7,8

³²² Ersan, Selçuklular Zamanında, s. 12,14

³²³ Ernest Honigmann, Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, çev., Fikret Işıltan, İstanbul, 1970, s. 166, Ersan, Selçuklular Zamanında, 2007, s. 14

³²⁴ Honigmann, Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, s.171, Ersan, Selçuklular Zamanında, s. 25

³²⁵ Urfalı Mateos, s.3, Grousset, 564,565,567, Ersan, Selçuklular Zamanında, s. 17,18,

³²⁶ Ersan, Selçuklular Zamanında, 2007, s.15, Honigmann, Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, s. 166-171

³²⁷ Grousset, Başlangıcından 1971'e, s. 568

³²⁸ Ersan, Selçuklular Zamanında, s. 8

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Öte yandan daha önce de belirttiğimiz gibi Selçukluların XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki ilerleyişleri de Ermenilerin Maraş taraflarına doğru giderek bu bölge ve çevresinde nüfuslarını arttırmalarında rol oynamıştır.³²⁹ Esasında XI. yüzyılın ilk yarısında Çağrı Bey'in idaresinde Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya giren Selçuklu birlikleri uzun saçlı görünüşleri, süratli bir şekilde ata binerek büyük yayları vasıtasıyla hedeflerini şaşmadan attıkları okları ile Ermenilere büyük bir korku ve panik yaşatmıştı.³³⁰ Rene Grousset ve İbrahim Kafesoğlu gibi müelliflere göre Çağrı Bey'in Anadolu'ya düzenlediği bu seferin yarattığı tedirginlik neticesinde Vaspurakan ve Ani kralları hâkimiyetlerini Bizans'a devretmişlerdi.³³¹ Yine İbrahim Kafesoğlu'na göre Çağrı Bey'in seferi Doğu Anadolu'daki Ermenilerin Orta Anadolu'ya göç etmelerinde rol oynamıştı.³³² Bundan sonraki süreçte ise yani Büyük Selçuklu Devleti sultanları Tuğrul Bey ve Alp Arslan'ın dönemlerinde Doğu Anadolu'ya düzenlenen akınlar sırasında Selçuklular ve Ermeniler arasında bazı çatışmalar yaşanmıştır. Bu cümleden olmak üzere Selçuklu ve Türkmen birlikleri Tuğrul Bey zamanında Sivas'a kadar ilerlerken, Sultan Alp Arslan devrinde de Ani'yi fethedip Kars'ı teslim alıp kimi zaman Ermenilerle karşı karşıya gelmişlerdir.³³³ Lâkin Ermeniler Malazgirt Savaşı'nın ardından bilhassa da Büyük Selçuklu Devleti tahtına Sultan Melikşâh'ın geçmesinden sonra, Türk yönetimine alışmaya başlamış, onların hoşgörülü idarelerini yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır.³³⁴

Görüldüğü gibi Bizans'ın politikaları ve Selçuklu akınlarının da etkisiyle Doğu Anadolu'daki Ermeni nüfusunun büyük bir kısmı Anadolu'nun orta ve güney taraflarına giderek zaman içinde bu bölgelerde kalabalık bir nüfus meydan getirmişlerdi. İşte bu durum yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Philaretos'un Malazgirt Savaşı sonrası kısa süre içinde Maraş'tan Malatya'ya kadar hâkim olmasında rol oynamış, ona mühim bir insan gücü sağlamıştır.

2) Anadolu'daki Otorite Boşluğu

Philaretos'un Maraş ve çevresinde faaliyet gösterdiği dönemde Anadolu topraklarına hâkim güçlü bir iktidarın varlığı söz konusu değildi. Nitekim Bizans XI. yüzyılın ikinci yarısında eski ihtişamlı günlerinden oldukça uzak bir vaziyetteydi. İmparatorluk II. Basileios'un (976-1025) ardından zor bir döneme girdi. Tahta geçen şahsiyetler bu unvanı taşıyabilecek vasıflara sahip kişiler değillerdi.

³²⁹ Turan, Selçuklular Zamanında, s. 68

³³⁰ Urfalı Mateos, s. 48, Grousset, Başlangıcından 1071'e, s. 539, Mehmet Altay Köymen, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Cilt I, Ankara, 2000, s. 109

³³¹ Grousset, Başlangıcından, s.59, İbrahim Kafesoğlu, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akımı (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti", Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953, s. 271,272

³³² Kafesoğlu, Doğu Anadolu'ya, 1953, s. 274

³³³ Ayrıntılı bilgi için bk: Sevim, Anadolu'nun Fethi, s.45vd, Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 2002, s. 17vd, Koca, 2003, s.3vd, Ersan, Selçuklular Zamanında, s.23-34

³³⁴ Ersan, Selçuklular Zamanında, 2007, s. 34

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ayrıca bu dönemde kilise etkisini yoğunlaştırmış,³³⁵ köylü sınıf pek çok haktan mahrum kalırken asiller fazlasıyla güç kazanmış, sivil ve askeri kanat arasındaki çekişmeler daha da artmıştı.³³⁶ Bilhassa bu son söylediğimizin etkisi yani sivil ve asker sınıfının rekabeti Bizans ordusunun kuvvet kaybetmesinde oldukça etkili olmuş, ordunun bel kemiği olarak adlandırılan “thema sistemi” büyük bir çöküntü yaşamıştı. Bu cümleden olarak Herakleios dönemi temelleri atılan bu sisteme göre Anadolu arazisi askeri bölgelere yani “themalara” (kolordu) ayrılmış ve başlarına da en yüksek askeri ve sivil güce sahip “strategoslar” atanarak kuvvetli ve yerli bir ordu meydana getirilip, güven vermeyen ücretli yabancı askerlere bağımlı olunması anlayışının ortadan kaldırılması amaçlanmıştı.³³⁷ Lâkin XI. yüzyılda sivil partiler, askeri aristokrasinin nüfuzunu kırmak amacıyla asker sayısını azaltma ve asker köylülerden vergi alma yoluna giderek Bizans ordusuna ciddi bir zarar vermişlerdi.³³⁸

Öte yandan Bizans’ın rakipleri de boş durmuyorlardı. Batıda Normanlar Güney İtalya bölgelerini işgal ederlerken, Macar ve Peçenekler Tuna’yı geçip Bizans topraklarını yağmalamışlardı. Bizans için asıl sorun ise doğu sınırında yaşananlardı. Zira Selçuklu birlikleri harekete geçerek Anadolu topraklarında hızla ilerlemeye başlamışlardı.³³⁹ Daha açık bir ifade ile XI. yüzyılın başından itibaren Anadolu topraklarına akınlar düzenleyen Selçuklu ve Türkmen birlikleri Büyük Selçuklu Devleti’nin kurulmasının ardından Anadolu yönündeki askeri faaliyetlerini daha da yoğunlaştırmışlardı. Sultan Tuğrul Bey zamanında Muradiye ve Erciş’i ele geçiren Selçuklular, Malatya’ya kadar ilerleyip, çoğunluğunu Ermeni nüfusunun oluşturduğu Sivas’ı ele geçirmişlerdi. (1059) Sultan Alp Arslan zamanında da bizzat sultanın katıldığı sefer neticesinde Anadolu savunması ve Ermeniler için kritik öneme sahip Ani Kalesi ele geçirilmiş, Kars’ın idarecisi Gagik bizzat Alp Arslan’a tabiiyetini bildirmişti. Bizans için bu dönemdeki asıl vurucu darbe 1071 tarihinde Malazgirt’te gelmişti. Kaynaklarda muazzam sayı ve teçhizata sahip bir ordu olarak tasvir edilen Bizans ordusu, Sultan Alp Arslan’ın komutasındaki Selçuklu ordusuna yenilmişti.³⁴⁰ Kısacası bir yandan kendi iç meseleleriyle uğraşan diğer yandan da rakipleriyle mücadele etmeye çalışan Bizans İmparatorluğu, uzun yıllar hükmettiği Anadolu topraklarındaki gücünü önemli ölçüde kaybetmişti. Bilhassa da Malazgirt’te Selçuklular karşısında uğranılan mağlubiyet, Bizans üzerinde telafisi güç bir

³³⁵ Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, çev. Fikret Işıltan, Ankara, 1999, s. 296, Cyril Mango, Bizans Yeni Roma İmparatorluğu, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2011, s. 65

³³⁶ Ostrogorsky, Bizans Devleti, s. 296,297

³³⁷ Ostrogorsky, Bizans Devleti, s. 90,91

³³⁸ Ostrogorsky, Bizans Devleti, s. 307

³³⁹ Demirkent, Bizans, s. 237

³⁴⁰ Ayrıntılı Bilgi için bk: Turan, Selçuklular Zamanında, s. 1-37, Sevim, Anadolu’nun Fethi, s.45-97

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

etki yaratmış, bu yenilgi uzun süreden beri Anadolu'da var olan otorite boşluğunu daha da net bir şekilde ortaya koymuştu. İşte Selçuklu Bizans mücadelesiyle daha da belirginleşen Anadolu'daki bu otorite boşluğu, Philaretos için bir fırsata dönüşmüş, o, hiç vakit kaybetmeden Maraş bölgesine giderek kendi hâkimiyetini tesis etmek için faaliyetlerde bulunmaya başlamıştı.

3) Philaretos'un Şahsiyeti:

Philaretos, bilindiği gibi kaynaklarda gözü açık ve mevcut koşulları kendine göre değerlendirerek siyasi manevralar yapabilen, yeri geldiğinde idaresi altındakilere ve rakiplerine karşı acımasız olmaktan çekinmeyen bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Onun Maraş ve çevresini yönetimi altına almasında bu tavrının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Esasında Philaretos'un hâkimiyetini tesis ettiği süreçte yaşanan olaylara baktığımızda, bu husus açık bir şekilde de görülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ermeni asıllı olan ve Bizans âdetlerine uygun olarak eğitim alan Philaretos yetenekleri vesilesiyle kısa zamanda Bizans İmparatorluğu içinde yükselmeyi başarmıştı. Romanos Diogenes'in Malazgirt Savaşı sonrası tahttan indirilmesinin ardından da Maraş tarafına gelerek bağımsız hareket etmeye başladı. Yeni İmparator Mihail'e Romanos Diogenes'e olduğu gibi bağlılık göstermeyen Philaretos, çok geçmeden Maraş bölgesindeki Ermenileri etrafında toplamayı başararak kendi hâkimiyetini kurma yolunda önemli bir adım atmıştı.³⁴¹ Süryanî Mihail ve Abu'l-Farac'a göre bu hususta, Philaretos'un karakteri etkili olmuştu. Nitekim her iki müellif ifadelerinde şöyle demişlerdir: "*Philaretos'un güçlü, kurnaz, hilekâr, yağmada ve öldürmede cesaretli bir adam olduğun gören Ermeniler, onu kendileriyle beraber aldılar ve onların şefi ve öncüleri oldu.*"³⁴²

Philaretos'un en bariz özelliklerinden biri olarak kabul edilen acımasızlığı ve kurnazlığı rakiplerini bertaraf etmek hususunda gösterdiği eylemlerinde açıkça görülebilmekteydi. Meselâ kendisine tâbi olmayı reddeden Sasunlu Ermeni Prensi Torning'i askeri mücadele vasıtasıyla yenilgiye uğratamayınca, Türk Emîri Amr-Kafr (Kapar) ile anlaşarak onu tuzağa düşürüp bertaraf ettirdiği gibi onun başını kendisine şarap kadehi yapmıştı.³⁴³

Maraş bölgesindeki hâkimiyetini muhafaza etmek isteyen Philaretos, idaresi altındaki yerlerde kontrolün tamamıyla kendisinde bulunması hususunda son derece hassas davranıyor olmalıydı. Zira rakipleri üzerinde hâkimiyet kurmak için acımasız davranmaktan çekinmeyen Philaretos, idaresi

³⁴¹ Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), Abû'l-Farac Tarihi Cilt II, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 1999, s. 330, Süryanî Mihail, s. 30

³⁴² Abû'l-Farac, s. 330, Süryanî Mihail, s.30

³⁴³ Urfalı Mateos, s. 147-150, Turan, Selçuklular Zamanında, s. 68

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

altındaki bölgelerde yalnızca siyasi ve askeri sahalarda görev yapanları değil, din ile ilgili makamlarda görev alanların da kendisine tabii olarak hareket etmelerini istemekteydi. Bu cümleden olmak üzere

Philaretos'un merhametsizliğinden çekinen Grigoris, onun bütün ısrarlarına rağmen katolikosluk makamına gelmek istememişti. Grigoris'i kendi kontrolü altında tutamayacağını anlayan Philaretos da katolikosluk makamına Honili Sargis'i getirmişti.³⁴⁴ Rene Grousset'e göre onun yerini alan Teotoros Alakhosig (1077-1090) de kendini Philaretos'un çıkarlarına adanmış bir din adamı olarak görevini devam ettirmişti.³⁴⁵

Kısa sürede Maraş, Keysun, Raban, Misis, Anazarba, Tarsus, Urfa, Antakya, Malatya gibi bölgelerde hâkimiyet kuran Philaretos³⁴⁶, içinde bulunduğu koşullara göre politika belirlemekten geri durmamış, çıkarları söz konusu olduğunda bambaşka şekillerde hareket etmekte tereddüt göstermemiştir. Örneğin Bizans İmparatorluğu ile olan ilişkisi kısa zaman içinde oldukça farklılaşabilmiştir. Daha açık bir ifade ile Philaretos, Malazgirt Savaşı sonrası Bizans'a itaat edip yeni imparator VII. Mihail'e tâbi olmak yerine bağımsız hareket etmeyi tercih etmiş ve çok geçmeden Maraş ve çevresini ele geçirerek burada kendi hâkimiyetini kurmayı başarmıştı.³⁴⁷ Ancak Nikephoros Botaneiates'in Bizans tahtına çıkmasıyla birlikte tavrı değişti. Kendisi de güçlenen Philaretos, kral olarak tanınmak için yeni imparator ile dostluk kurma gayreti içine girerek onun vassalı olmayı kabul etmiş ve bunun karşılığı olarak da imparatorun "Küropalates" rütbesini almıştı.³⁴⁸ Bunu yaparken de evvelki tavrından ötürü kendini haklı çıkarmaya çalışmış, yani bir önceki imparatoru tanımamasının sebebinin onun bir hükümdara yakışmayacak bir tavır içinde olmasından kaynaklandığını ileri sürerek yeni imparatorun gözüne girmeye çalışmıştı.³⁴⁹

Philaretos, sadece bölgedeki hâkimiyetini korumak uğruna rahatlıkla taraf değiştirebilen bir karaktere sahipti. Kimi zaman Bizans yanlısı politika takip ederken bir anda Selçukluların tarafında yer alabiliyordu. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi Bizans İmparatoru Nikephoros Botaneiates'e tâbi olmayı kabul eden Philaretos, Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı Süleymanşâh'ın Antakya'yı ve Emir Boldacı'nın (Buldacı) da Maraş, Honi, Göksun ve Elbistan'ı ele geçirmesinin ardından değerli armağanlarla birlikte Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Melikşâh'ın huzuruna gitmişti. Burada Selçukluların vassallığını kabul etmekle kalmayan Philaretos ayrıca sünnet olarak Müslüman

³⁴⁴ Urfalı Mateos, s. 150, , Grousset, Başlangıcından 1071'e, s.620

³⁴⁵ Grousset, Başlangıcından 1071'e, s.620

³⁴⁶ Ali Sevim, Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri, Ankara, 2002, s.14vd, Yinanç, 2013, s. 97,98, Koca, Türkiye Selçukluları, s. 44, Gökhan, Selçuklular Zamanında Maraş, 2013, s. 15

³⁴⁷ Ersan, Selçuklular Zamanında, s.38

³⁴⁸ Ersan, Selçuklular Zamanında, s. 39

³⁴⁹ Attaleiates, s. 296

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olmuştur. Bunun üzerine Melikşâh da Urfa'nın idaresini Philaretos'a vermişse de bizzat kendi oğlu Barsama başta olmak üzere bölge halkı Philaretos'un kötü idaresinden memnun olmadıkları için buna itiraz etmişlerdir. Gerçekten de Philaretos acımasız ve zalim tavrından ötürü halk tarafından sevilmiyordu. Bunun üzerine Selçuklu Sultanı da Maraş'ın yönetimini Philaretos'a bırakmıştır. Ancak Philaretos çok geçmeden burada ölmüş ve onun tesis ettiği hâkimiyet de son bulmuştur.³⁵⁰

Sonuç

Philaretos Maraş, Urfa, Antakya gibi Anadolu'nun stratejik bölgelerinde kısa süreli de olsa hâkim olmayı başarmıştır. Kaynaklarda yeri geldiğinde merhametsizce hareket edebilen ve taraf değiştirmekten çekinmeyen bir kişi olarak tasvir edilen Philaretos'a bu imkânı tanıyan ise, bölgedeki mevcut koşullar olmuştur. Nitekim yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Bizans İmparatorluğu'nun zor durumda bulunması ve Anadolu'da devam eden Selçuklu akınları bir taraftan bu topraklarda otorite boşluğu yaratırken diğer taraftan da ciddi bir Ermeni nüfusunun Orta ve Güney Anadolu bölgelerinde yoğunlaşmalarına sebep olarak Philaretos'a tarihi bir fırsat sunmuştur diyebiliriz.

Philaretos'un değişen koşullara göre tavır takınması bölgedeki hâkimiyetini sürdürmesine katkı sağlamışsa da bir liderde bulunması gereken vasıflara sahip olmaması, merhametsiz tutumu, çıkarları için din değiştirmekte dahi tereddüt etmemesi, kendi oğlu da dâhil olmak üzere halkının desteğini kaybetmesine sebep olmuştur. Nitekim askeri anlamda Anadolu'da önemli başarılar elde eden Selçuklular farklı ırk ve inançtan olanlara karşı gösterdikleri hoşgörülü davranışlarıyla, bu topraklardaki halkı müspet yönde etkilemişlerdir. Dolayısıyla Maraş ve çevresinde yaşayanlar da Philaretos'un acımasız idaresi karşısında Selçuklu idaresini tercih etmişlerdir.

Philaretos Malazgirt Savaşı sonrası kısa sürede elde ettiği hâkimiyetini, tutarsız politikaları, idare ettiği halkın kendisine olan tepkisi, Selçuklu birliklerinin Anadolu'daki ilerleyişleri karşısında yine kısa süre içinde kaybetmiştir.

---

³⁵⁰ Anna Kommena, s. 194, Turan, Selçuklular Tarihi, s. 200,201,Sevim, Genel Çizgileriyle, s. 15vd, Ersan, Selçuklular Zamanında, s.39 vd, Gökhan, 2013, s. 21vd

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- ABÛ'L-FARAC, Gregory (Bar Hebraeus), Abû'l-Farac Tarihi, C II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara, 1999
- ANNA KOMMENA, Alexiad, çev. Bilge Umar, İstanbul, 1996
- ATALAY, Besim, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, haz. İlyas Gökhan-Mehmet Karataş, Kahramanmaraş, 2008
- ATTALEIATES, Mikhael, Tarih, (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 2008
- DEMİRKENT, Işın, "Bizans", DİA, C. 6, İstanbul, 1992, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- ERSAN, Mehmet, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, Ankara, 2007
- GÖKHAN, İlyas, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Kahramanmaraş, 2011
- GÖKHAN, İlyas, Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş, 2013
- GROUSSET, Rene, Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi, (Çev. Sosi Dolanoğlu), İstanbul, 2006
- KAFESOĞLU, İbrahim, "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını(1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti", Fuad Köprülü Armağan, İstanbul, 1953: 259-274
- KOCA, Salim, Türkiye Selçukluları Tarihi II. Cilt Malazgirt'ten Miryokefalon'a (1071-1176), Çorum, 2003
- KÖYMEN, Mehmet Altay, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Cilt I, Ankara, 2000
- MANGO, Cyril, Bizans Yeni Roma İmparatorluğu, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2011
- OSTROGORSKY, Georg, Bizans Devleti Tarihi, (Çev. Fikret Işıltan), Ankara, 1999,
- SEVİM, Ali, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, Ankara, 2000
- SEVİM, Ali, Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri, Ankara, 2002
- SÜRYANÎ, Mihail, Süryanî Mihail'in Vekayinâmesi (1042-1159), (Çev. H. Andriasyan), 1944
- TURAN, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti, Ankara, 1965
- TURAN, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 2002
- URFALI MATEOS, Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), (Çev. Hrant D. Andriasyan), Ankara, 2000
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I. Cilt, haz. Refet Yinanç, Ankara, 2013
- ZONARAS, Ioannes, Tarihlerin Özeti, (Çev. Bilge Umar), İstanbul, 2008

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU'DAN OSMANLI'YA DULKADIRLI TÜRKMENLERİNİN YAYILDIKLARI COĞRAFYAYA GENEL BİR BAKIŞ

Dr. Arif SARI*

Türklerin, Orta Asya'dan kitleler halinde Anadolu yönünde göç etmeye başlamaları Selçuklu Devleti'nin tesisini de içeren bir süreçte gerçekleşti³⁵¹. Önceleri Bizans sınırını tazyik altına alan Türkmenler, Malazgirt zaferini müteakip Anadolu içlerine girdiler hatta kısa sürede Ege sahillerine kadar ulaştılar. Moğol istilâsı ise çok daha büyük bir Türk dalgasını Anadolu içlerine kadar sürdürdü. Yeni yurtlarına “*karıncalar ve çekirge sürüleri gibi*” büyük kitleler halinde yayılan Türkmenler³⁵², sahip oldukları mâli varlıkları ve anayurtta yaşattıkları kültürleriyle Anadolu coğrafyasını doğudan batıya doldurdular. Özellikle Kastamonu, Bursa bölgesinden Menteşe yöresine kadar uzanan kuzey-güney yönlü bir hat üzerinde yerleşen Türklerin nüfus kesafetini Bizans kaynakları “*Menderes havzası Türkmen çadırlarından görünmez olmuştur*” diyerek tarif etmektedir³⁵³.

Öte yandan Moğol istilâsı, daha XII. yüzyılda Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Kayseri, Bozok, Kırşehir, Çankırı ve Eskişehir'i içine alan Orta Anadolu bozkırlarını yurt tutmuş olan Türkleri de yerlerini terk etmek mecburiyetinde bıraktı. Anılan bölgedeki Türkler, evvela batı yönünde hareket ettirile de Anadolu Selçuklu sultanları tarafından himâye edilmediler. Merkezi hükûmete karşı muhalefetleri ile meşhur olmaları ve Babaîlerin yanında olduklarının kabul edilmesi bu tutumun gerekçeleri arasında olmalıdır³⁵⁴. Bu kez yönlerini Anadolu'nun güneyine ve Kuzey Suriye'ye çeviren Türkmenler, Memlûkler tarafından kabul edildiler. Sultan Baybars, Türkmen aşiretlerine Gazze'den itibaren Antakya'dan Sis hudutlarına kadar uzanan Akdeniz sahilini yurtluk olarak verdi. Buradan Antep, Halep ve Trablus'u da kapsayacak şekilde geniş bir alana yayılmaya başlayan Türkmenlerin bir diğer kolu aynı dönemde Erzurum-Bingöl-Kars yaylaları ile Diyarbekir-Mardin-Urfa-Halep bölgesindeki kışlak alanlarını ele geçirdiler³⁵⁵. Dulkadirli Beyliği'nin kurucusu Karaca Bey de Memlûk sahasından çıkarak kuzeye akınlar düzenleyen Türkmen beylerindendi. O, İlhanlı hâkimiyetindeki Maraş-Elbistan havalisine hâkim olduktan sonra³⁵⁶, Memlûk Sultanı Nasır'ın 1337

---

* Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

³⁵¹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, 10. bs., İstanbul 2008, s. 277–278; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., 5.bs., İstanbul 1999, s.130.

³⁵² Turan, *Selçuklular Tarihi*, s.279.

³⁵³ Feridun Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yay., 1.bs., İstanbul 2001, s.176; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, çev. Orhan Şaik Gökyay, TTK. Yay., 2.bs., Ankara 1986. s.16–17.

³⁵⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s.41 vd.

³⁵⁵ Tufan Gündüz, “Konargöçer”, *DİA*, c.26, İstanbul 2002, s.161-163; Tufan Gündüz, *Bozkırın Efendileri, Türkmenler Üzerine Makaleler*, Yeditepe Yayınevi, 1.bs, İstanbul 2009, s. 87.

³⁵⁶ K. Yaşar Kopruman, “Osmanlı-Memlûk İlişkileri”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.471.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yılında kendisini “*Türkmen Emiri*” ilan etmesiyle beyliğinin de temellerini atmıştı³⁵⁷. Dulkadir Beyliği, 1515’te Alaüddeve Bey’in halliyle fiilen Osmanlı hâkimiyetine girinceye kadar varlığını sürdürdü. 1522 yılında son Dulkadirli Beyi olan Şehsuvaroğlu Ali Bey’in oğullarıyla birlikte öldürülmesiyle beylik tamamen tarih sahnesinden çekilmiş oldu³⁵⁸. Bundan sonra Osmanlı idaresine geçen beylik toprakları eski mâliklerine izâfeten Dulkadir veya merkezi olan Maraş’tan dolayı Maraş Vilâyeti adıyla eyalet haline getirilirken³⁵⁹ beyliğin ahalişi de Dulkadirli Türkmenleri ismiyle anılmaya başlandı.

Dulkadirli Türkmenleri, Malazgirt savaşını müteakip Anadolu topraklarına giren ancak Moğol baskısı ile Memluk sahasına inen büyük Türkmen teşekkülünün parçalarındandır. XVI. yüzyıl başına ait tahrir defterlerinden Dulkadirli Maraş ve Bozok havalisinde bulunan ana kütlésinin nüfus bakımından Osmanlı idaresi altındaki konargöçer teşekküllerin en büyüğü olduğu tespit olunmaktadır. Aynı zamanda Dulkadirli kendilerinden ayrılan kollarla birlikte değerlendirildiğinde diğer konargöçerlere nisbetle çok geniş bir sahaya yayılmışlardır.

Dulkadirli Türkmenlerinin 1525 yılında yapılan ilk tahrîrine göre Dulkadirli Eyâleti, Maraş ve Bozok olmak üzere iki sancaktan mürekkepti. Maraş Sancağı merkez Maraş kazâsından başka Elbistan, Kars-ı Maraş (Kadirli) ve Zamantı kazâlarından, Bozok Sancağı ise merkez Bozok ve Kırşehir kazâlarından oluşuyordu³⁶⁰. Dulkadirli Türkmenleri de yayıldıkları bu coğrafyaya uygun olarak Bozok ve Maraş olmak üzere iki ana kol halinde bulunuyorlardı.

Dulkadirli Maraş kolu 1525 yılında Ağca Koyunlu, Alcı/Elci, Anamaslı (Karacalı), Avcı, Bertiz, Bostancıyân, Varsak, Cerid, Çağırğan, Çimeli, Demrek, Dışarıcıyân, Dokuz (Bişanlı), Döngelili, Eymir, Gurbet, Gündeşli, Karacalı, Kavurgalı, Kızıllı ve Ali Beyli, Koyuncuyân, Küreciyân, Küşne, Osmanlı, Peçenek, Tahirli olmak üzere yirmi yedi ayrı boy altında toplanmıştı. Bu boylara bağlı aşiret sayısı bölükleriyle birlikte yaklaşık 1060 kadardı. Bahsedilen tahrîrin icmalinde ise aynı oymaklar kollarıyla birlikte yazıldığından toplam 757 aşiret olarak kaydedilmiştir³⁶¹. Bu ilk tahrîrde Maraş havalisinde bulunan aşiretlerin toplam 24.595 nefer olan nüfusunun 21.733’ü hâne, 2.177 mücerred geriye kalan 685 hânesi ise sipahi, nöker, kethüdâ, imam gibi vazifeli muâf reaya

³⁵⁷ Refet Yananç, *Dulkadir Beyliği*, TTK. Yay., Ankara 1989, s.10.

³⁵⁸ Faruk Sümer, “XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış”, *İÜ. İktisad Fakültesi Mecmuası*, c. IX, S.1-4, (1952), s.513.

³⁵⁹ İlhan Şahin, “Dulkadir Eyaleti”. *DİA.*, c.9, İstanbul 1994, s.552–553. Dulkadirli Eyaleti’nin kuruluş tarihi ve kapsadığı saha hakkında farklı görüşler hakkında bkz. İsmail Altınöz, *Dulkadir Eyaleti’nin Kuruluşu ve Gelişimi*, Ukde Yay., Kahramanmaraş 2009.

³⁶⁰ *BOA, TD*, nr.155.

³⁶¹ *BOA, TD*, nr.998, s.461.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

idi³⁶².Dulkadirli Türkmenlerinin Kars-ı Maraş'ta bulunan bölükleri ise bu tarihte Demircili, Karamanlı, Kavurgalı, Selmanlı, Zâkirli tâifeleri ile Çobanlı, Hatablı, Karı Kışlalı, Mesudlu, Keçelik ve Kemalli cemaatleri altında toplanmış 350 aşiretten oluşmaktaydı³⁶³. Bunlar içerisinde, başlarında birer boybeyi bulunmadığından ayrı tâife olarak yazılmadıklarını düşündüğümüz Çobanlı, Hataplı, Karı Kışlalı, Mesudlu, Keçelik ve Kemalli aşiretleri kendilerine bağlı olan oymaklarıyla esasen bir tâife mâhiyetindeydi. Kars-ı Maraş'taki Dulkadirli 6.118'i hâne, 1.360 mücerred ve 663 hâne muâf olmak üzere toplam 8.141 nefer nüfusundan ibarettiler³⁶⁴. 1563 yılında Kars-ı Maraş Sancağında bulunan bu tâifelere bağlı olan yaklaşık 730 cemaat tespit olunmaktadır³⁶⁵.

Dulkadirli Türkmenlerin 1580 tarihli son tahririnde Maraş ve Kars-ı Maraş'ta bulunan aşiretler tek defterde toplanmış biçimde Ağca Koyunlu, Anamaslı, Avcı/ Evcı, Avşar, Cerid, Çağıranlı, Çimeli, Dokuz, Döngelili, Eşkinciyan, Eymir, Gurbetân, Gündeşli, Kara Yuvalı, Kızıllı, Koyuncuyan, Küreciyan ve Küşne tâifeleri altında yaklaşık 600 cemaat halinde bulunmaktaydı. Bunların yanında müteferrik aşiretler de bir tâife teşkil edecek kadar kalabalık nüfusa mâlikti. XVI. yüzyıl sonunda Dulkadirli Türkmenlerinin toplam 38.242 nefer nüfusu bulunmakta olup bunlardan 21.227'si bennâk ve 14.563'ü ise mücerred statüsünde olan vergi mükelleflerinden oluşuyordu. Vergi muafiyetlerine sahip olanların sayısı 2.452 neferden ibaret olup bunlar içerisinde 746 hâne ve 270 mücerred nüfusla doğancılar zümresi başta gelmekteydi³⁶⁶.

Dulkadirli Bozok kolu ise 1529 yılında Ağca Koyunlu, Ağcalı, Ali Beyli, Çiçekli, Deli Alili, Demircili, Hisar Beyli, Karalı, Karamanlı, Kavurgalı, Kızılkocalı, Mesudlu, Sekili, Selmanlı, Söklen, Süleymanlı, Şam Bayatı, Tecirli, Zâkirli olmak üzere on yedi ayrı tâife ve bunlara bağlı olarak kaydedilen yaklaşık 504 ayrı cemaatten oluşmaktaydı. Bu sayıya sipahiler ve dervişler gibi cemaat olarak kaydedilen bölükler de eklendiğinde cemaat sayısı 550'yi bulmaktaydı³⁶⁷. Dulkadirli Türkmenlerinin Bozok kolunda bulunan aşiretlerinin 1529'da toplam 14454 nefer nüfusları olduğu ve bunun 11.659 hâne ve 1.283 mücerred olarak kaydedilen kısmının vergi mükellefi, geriye kalan

---

³⁶²BOA, TD, nr.998, s.461; Ahmet Kanlıdere tarafından yapılan bir araştırmada Maraş havalisinde bulunan Dulkadirli Türkmenlerinin nüfusu 17.376 hâne olarak hesaplamıştır. Bizim elde ettiğimiz rakamlar ile anılan çalışma arasında görülen farklılık, hesaplamada icmal defterine müracaat edilmemesiyle ilgilidir. Tarafımızdan verilen rakamlarda icmal defter esas alınmıştır. Bkz. Ahmet Kanlıdere, "XVI. Asır Başında Dulkadirli Türkmenleri Hakkında Önemli Bir Kaynak: Maraş'ın İlk Mufassal Tahrir Defteri", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, 29 Nisan-1 Mayıs 2011, c. I/III, Kahramanmaraş Belediyesi Yay., Kahramanmaraş 2012, s.89.

³⁶³BOA, TD, nr.998, s.488-510.

³⁶⁴BOA, TD, nr.998, s.488-510.

³⁶⁵KKA, TD, nr.168.

³⁶⁶KKA, TD, nr.116.

³⁶⁷BOA, TD, nr.155.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yaklaşık 2000 neferin ise çoğu sipahi olmak üzere muaflardan oluştuğu görülmektedir³⁶⁸. Bozok Sancağının 1555 ve 1575 tarihli tahrirlerinde yörük defteri usulü terkedilmiş olduğundan bu sayımlardan aşiretlerin bağlı oldukları kabileleri kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. 1555'te 280 cemaatten 138'i, 1575'te 260 cemaatten 139'u bağlı olduğu kabilesi bildirilerek yazılmıştır. Her iki tahrirde de bağlı bulunduğu tâifeye işaret edilen cemaatler daha çok Ağca Koyunlu, Ağcalı, Çiçekli, Kızılkocalı, Selmanlı, Süleymanlı, Sekili, Söklen, Zâkirli, Şam Bayat ve Taf kabilelerine mensuptu³⁶⁹.

Bu durumda Dulkadirli Türkmenleri Maraş, Kars-ı Maraş ve Bozok'ta bulunan üç kolu 1525 ve 1529 tahrirlerine göre toplam 48 ayrı tâife ve büyük aşiret altında 1.611 cemaatten meydana geliyordu. Bu rakama cemaatlerin alt kolları olan mahalle, oymak veya obalar dâhil değildir. Tüm Dulkadirli aşiretlerinin anılan tarihlerde 47.190 nefer nüfusunun 39.677 hâne, 4.903'ü mücerred olarak kaydolunmuştu. Aşiretler içerisinde muâf yazılanların sayısı ise 3.263 neferle toplam neferin yaklaşık %7'sini oluşturmaktaydı.

Dulkadirliilerin en yoğun buldukları bölge tabiatıyla Maraş havalisiydi ancak bu bölgeyi Çukurova bölgesini de içine alacak şekilde değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü Maraş ve Kars-ı Maraş bölgesinde yaylayan aşiretlerin büyük kısmının kışlakları, Adana Sancağının Kınık, Berendi, Yüreğir ve Ayas nâhiyelerindeydi. Seyhan ile Ceyhan nehirleri arasındaki bölgeyi kapsayan Yüreğir nâhiyesi, güneyde Akdeniz sahiline kadar uzanmakta ve XVII. yüzyıl sonunda İfraz-ı Zülkadriye aşiretlerinin yerleştirilmek istendiği Misis Kasabası da bu nâhiyede yer almaktaydı. Adana'nın Karaisalı, Hacılı, Sarıçam, Dünderli ve Bulgarlı gibi dağlık nâhiyelerinde toplanmış olan Türkmenler içerisinde Dulkadirli aşiretleri yoğun olarak bulunduğu gibi, Sarıçam nâhiyesinde de birçok mezraa bunlar tarafından ekilmekteydi. Ayrıca XVI. yüzyılda Sis adıyla müstakil bir sancak olan Adana'nın Kozan ilçesi de büyük ölçüde Dulkadirli tarafından şenlendirilmişti. Haçın (Saim Beyli) ve Mağara (Tufanbeyli), Kars-ı Maraş Sancağına bağlı³⁷⁰ olup Dulkadirli aşiretlerinin yaylak sahasıydı. Bu itibarla Çukurova bölgesinde bulunan ve İskenderun'dan Alanya'ya kadar uzanmış olan Ramazanlı ulusu da müstakil bir konargöçer teşekkül olmaktan çok gerçekte Dulkadirli Türkmenlerini de oluşturan büyük bir Türkmen teşekkülünün parçasıydı. Bugünkü Osmaniye'nin Kadirli ilçesi sınırları içerisinde yer alan Kars-ı Maraş kazası da Maraş'ın uzantısıydı. Kazânın Karamanlı Yakası nahiyesi

³⁶⁸ Bozok sancağını yurt tutmuş olan Dulkadirli aşiretleri 1529'da Ağca Koyunlu, Ağcalı, Ali Beyli, Çiçekli, Deli Alili, Demircili, Karamanlı-yı Dinek, Kavurgalı, Kızılkocalı, Mesudlu, Sekili, Selmanlı, Süleymanlı, Şam Bayatı, Tacirli, Zâkirli boylarına tâbiydi. Bkz. *BOA, TD*, nr.998, s.592-631.

³⁶⁹ *BOA, TD*, nr.315; *KKA, TD*, nr. 30; *KKA, TD*, nr.31.

³⁷⁰ Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları III, 1572 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, TTK. Yay., Ankara 2005. s. XLV-XLVI.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kars-ı Maraş Kasabası çevresini, Savrun nahiyesi, Savrun Çayı çevresini, Sumbas nahiyesi Sumbas Çayı'nın suladığı bugünkü Sumbas ilçesini kapsıyordu. Dulkadirli aşiretlerin yaylak mahalli olan Mağara nahiyesi günümüzde Adana'ya bağlı Tufanbeyli (Mağara) ve Saimbeyli (Haçın) ilçelerinin bulunduğu bölgeydi. Göksun nahiyesi, Göksun ilçesi ve çevresini, Köstere nahiyesi Kayseri'nin Tomarza ilçesi ve çevresini kapsamaktaydı. Anılan bölge bütünüyle Dulkadirli Türkmenlerinin yayıldığı sahaydı.

Bozok havalisi de XV. ve XVI. asırlarda tamamen Dulkadirli tarafından şenlendirilmişti. Bugünkü Yozgat çevresini içine alan Bozok'ta Türk varlığı Selçuklu fetihleriyle başlamıştır. Sivas, Amasya, Tokat, Niksar, Çorum, Yozgat ve Kayseri bölgeleri 1175 yılına kadar Danişmendli hâkimiyetinde kaldıktan sonra II. Kılıç Arslan tarafından Selçuklu ülkesine katılmış, Selçuklu döneminde Danişmendli Beyliğine nispetle Bozok bölgesine Danişmendli Vilâyeti denilmiştir³⁷¹. 1243 Köseadağ yenilgisinden sonra Moğol hâkimiyeti altında kalan Bozok havalisinde Ankara Savaşı sonuna kadar Moğol bakiyesi Tatar kabileleri bulunmaktaydı. Timur'un Türkistan'a dönerken bölgedeki Tatarları sürüp götürmesi bu bölgenin Dulkadirli Beyliği'ne katılmasına, tabii olarak Dulkadirli Türkmenlerinin yayılmasına imkân sağladı.

XV. yüzyılın başından itibaren Yozgat ve komşu yörelere yerleşen Dulkadirli tâifeleri Kızılkocalı, Selmanlı, Ağcalı, Çiçekli, Zâkirli, Mesudlu, Ağca Koyunlu, Kavurgalı, Demircili, Şam Bayadı, Söklen, Hisar Beyli, Karalı adlarını taşımaktaydı. Dulkadir beyleri Bozok'u hânedan ailesinden görevlendirdikleri valilerle yönettiklerinden bu oymaklar da genellikle boy beylerinden isim almışlardır³⁷². Beyler, Çandır ve ona yakın olan Kozan (Şahruh Bey Kışlası) köyünde oturmuşlar³⁷³, Bozok'u özellikle Alaüddeve Bey ve oğlu Şahruh Bey zamanında yaptırdıkları cami, mescit, zaviye ve diğer imar faaliyetleriyle şenlendirerek iskâna açmışlardır.

Bozok bölgesini yurt tutan Türkmenlerin Dulkadirli'den oldukları önceden beri bilinmekle beraber onların Bozok bölgesine Yeni İl havalisinden girdikleri kabul edilmekteydi. Buna göre Maraş çevresinde ve Kuzey Suriye'de kışlayan aşiretler yaylamak için Yeni İl bölgesine gelmişler ardından Bozok'un Yeni İl'e komşu olan doğu sınırlarından girerek sancağın bütününe yayılmışlardı. Bu görüş Yozgat'ın, Sivas taraflarına bakan Akdağmadeni, Çayıralan ve kısmen Sorgun bölgesine yayılmış olan aşiretler için doğru bir tespittir. Anılan yerler zaten Yeni İl kazâsının dâhilinde bulunan Gemerek, Gürün, Sivas üçgeninin batı sınırında yer almakta, bu saha Bozok sancağını yurt tutmuş tüm aşiretlerin

³⁷¹ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.1, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yay., Ankara 1970, s.29 vd.

³⁷² Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dâir Araştırmalar I", *Cumhuriyetin 50. Yıldönümüne Armağan Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1973, s 312.

³⁷³ BOA. TD.nr. 218, s.31.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

değil yalnızca Şam Bayatı tâifesi aşiretlerinin yaylak sahaları arasında bulunmaktaydı. Bu aşiretler, Şam-Halep-Kilis-Antep arasında kışlayıp buradan kuzeybatı yönünde Göksu çayını takip ederek sırasıyla Pınarbaşı, Şarkışla ve nihayetinde Akdağ'a yaylamaya gelmekteydiler. Şam Bayatı aşiretlerinin yayladıkları ve zamanla burada iskân olmaya başladıkları sahaların büyük kısmı Yeni İl'in ayrı bir kazâ olmasıyla bu idarî birimin sınırlarına dâhil edilmişti. Bu itibarla daha ilk tahrîrinden itibaren Yeni İl Türkmenleri arasında görülen Dulkadirli aşiretleri daha çok Şam Bayatı kollarındandı.

Bozok Sancağının Baltı kazâsı³⁷⁴ ile Kanak-ı Bâlâ (Şefaati) ve Kanak-ı Zîr (Yerköy) nâhiyelerini yurt tutmuş olan aşiretlerin büyük bölümünün ise Kars-ı Maraş'tan, bir kısmının ise Adana'dan geldikleri tespit olunmaktadır. Bu aşiretlerin dağıldıkları sahalar dikkate alındığında onların Şam Bayatı aşiretlerinin izlediği yoldan farklı bir güzergâhla Bozok'a geldikleri anlaşılmaktadır. Buna göre, Adana-Osmaniye-Maraş hattı arasından hareket eden Dulkadirli aşiretleri, Kayseri ile Nevşehir arasında kalan bölgeyi kat ederek Kırşehir-Bozok arasındaki alana dağılmışlar; bunlardan bazı bölükler ise Keskin yönüne doğru ilerlemişlerdir. Bu tespit Bozok Sancağına dağılan aşiretlerin kışlak, yaylak, ziraat ve iskân mahalleriyle ilgili kayıtlardan ve özellikle kendi adlarıyla kurdukları köylerden kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Ayrıca Bozok Sancağının anılan kazâlarına yayılan Dulkadirli boylarının ve bunları oluşturan cemaatlerinin Kars-ı Maraş'ta bulunan kollarıyla aynı isimleri taşımaları bu tespiti daha da kolaylaştırmaktadır.

Öte yandan Bozok'ta bulunan aşiretlerin, XVI. yüzyıl başında Adana ve Kars-ı Maraş'taki bölükleriyle irtibatlarının kesilmiş olduğunu da ifade edelim. İhtimâlen Bozok'a yayıldıkları ilk dönemde sancağı yaylamak için kullanan bu aşiretler, kışları tekrar Kars-ı Maraş ve Adana havalisine dönmekteydiler. XVI. yüzyıl başında ise bu aşiretlerin, kış aylarında kendileri ve hayvanları için korunaklı mevzi ve kışlalar kurarak artık bölgeden ayrılmadıkları ve Bozok Sancağı dâhilinde konargöçerlik ettikleri görülmektedir. Yakın mesafeli yaylak kışlak hayatı onların yerleşik hale gelmesini de kolaylaştırmıştır. Bozok'ta bulunan aşiretler içerisinde Kars-ı Maraş bölgesindeki akrabalarıyla irtibatlarını uzun süre devam ettirdikleri tespit olunan, Mamalı aşireti gibi çok nadir örnekler de vardır. XVII. yüzyılda Bozok ve çevresinde bulunan Türkmenlerin temsilcisi durumundaki Mamalıların bir kolu Kars-ı Maraş'ta olup, 1649 yılında Kars-ı Maraş'ı dolaşan Evliya Çelebi, "*Bunların çoğu Mamalı Türkmenidir.*" diyerek aslında Bozok ve Kars-ı Maraş'taki aşiretlerin birbirleriyle bağını en açık şekilde ifade etmiştir³⁷⁵.

³⁷⁴ Baltı kazâsı, günümüzdeki Yozgat il merkezi ve çevre köylerinin bulunduğu sahayı kapsamaktaydı.

³⁷⁵ Zillî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c.III, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999, s.102.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Dulkadirli aşiretlerinin Orta Anadolu'da yayıldıkları bir diğer saha Kayseri, Niğde ve Nevşehir arasında bulunan bölgeydi. Kayseri'yi ilk olarak 1411 yılında Karamanoğullarından alan Dulkadirli Nasırüddin Bey, bölgenin idaresini oğlu Hüsami Hasan'a vermiş, o da Kızılkocalı Türkmenlerinin desteği ile Karamanoğullarına ait olan Develi, Ortaköy ve Ürgüp'ü ele geçirip Niğde ve Aksaray'a kadar ulaşmıştı. Kayseri havalisi zaman zaman kesintiye uğrasa da 1435 yılına kadar Dulkadir Beyliği hâkimiyetinde kalmıştır³⁷⁶. Dulkadirli aşiretlerinin bölgeye gelişi ve buradan da Kırşehir ve Yozgat çevresine yayılmaları da ihtimâlen aynı döneme rastlamaktadır.

XVI. yüzyılda Kayseri Sancağı genel hatlarıyla Koramaz, Cebel-i Âli, Cebel-i Erciyes, Köstere nâhiyelerinden mürekkep olup buralar Dulkadirli Türkmenlerinin yaylağı arasındaydı³⁷⁷. XVI. yüzyılda Dulkadirli Eyaleti'ne tâbî olan Zamantı kazâsı ise Dulkadirli Türkmenlerinin Kayseri çevresinde en yoğun buldukları yerdi³⁷⁸. Ayrıca aynı yüzyıl sonu itibariyle Develi-Karahisar bölgesi de Dulkadirli aşiretleri tarafından hızla meskûn hale getirilmeye başlanmıştı³⁷⁹. Zamantı kazâsı, sancağın kuzeybatısında Kızılırmak, Seyhan, Ceyhan ve Fırat nehirlerinin su bölümünde, Tahtalı dağları üzerinde Soğanlı ve Gövdeli dağları ile batıda Koramaz dağı, kuzey ve kuzeydoğuda Uzunyayla arasında kalan bölümü işgal etmekteydi. Bugün Kayseri iline bağlı olan Pınarbaşı, Sarıoğlan, Tomarza, Sarız, Develi ve Akkışla bu kazâ sınırları arasındaydı. Dulkadirliilerin ilk tahririnde Zamantı kazâsı Hınzırı ve Gömülgün, Pınarbaşı, Çörmüşek ve Zamantı nahiyelerinden oluşuyordu³⁸⁰.

Kayseri havalisinde bulunan bir diğer konargöçer teşekkül olan Danişmendli Türkmenleri arasında da mühim miktarda Dulkadirli aşireti vardı. XVI. yüzyılın sonlarında Orta Anadolu'da konargöçerlik eden Gündeşli, Herikli, Ceceli, Cerid, Çöplü Avşarı, Çomdan, Davud Hacı, Karahacı, Kızılkocalı, Kulfallı, Küşne, Sarsallı, Selmanlı, Yeğen Alili gibi Dulkadir Türkmenlerine mensup bazı cemaatlerin de aralarında bulunduğu aşiretlerden Danişmendli adıyla yeni bir kazâ oluşturulmuş,

³⁷⁶ Mehmet Çayırdağ, "Fatih Devrinde Kayseri'de Osmanlı-Dulkadirli Sınırı", *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, Kahramanmaraş Belediyesi Yay., Kahramanmaraş 2012, c. I, s.256-257.

³⁷⁷ XVI. yüzyılın sonunda Kayseri Sancağının kazâ ve nâhiyeleri hakkında bkz. Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrir Defterleri I*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri 2009, s. LXIII, LXIV.

³⁷⁸ KKA. TD.nr.108, s.433.

³⁷⁹ Anılan dönemde kurulan köylere dâir bkz. Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrir Defterleri I*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kayseri 2009.

³⁸⁰ Maraş Sancağının coğrafi sınırları ve nahiyeleri hakkındaki veriler 1525 tarihli tahrir defterindeki taksimat esas alınarak şu kaynaklardan derlenmiştir; BOA TD. nr.998, Refet Yinanç - Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri (1563)*, AÜ. OTAM Yay., Ankara 1988, c. I., s. XI.; Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları V, 1563 Tarihli Kars-ı Mar'aş Sancağı Mufassal Tahrir Defteri*, TTK. Yay., Ankara 2011, s. XXXIII-XXXVII; İbrahim Solak, *XVI. yüzyılda Zamantı Kazâsı'nın Sosyal ve İktisâdî Yapısı*, Tablet Yay., Konya 2007, s.18-19; İlhan Şahin, "Dulkadir Eyaleti", *DİA*, c.9, İstanbul 1994, s. 552-553.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

anılan aşiretler bundan sonra Danişmendli Türkmeni diye isimlendirilmiştir³⁸¹. Alaaddinli, Alemli, Beşirli, Boynu Yoğunlu, Deliler, Davud Hacı, Gökkazlı, Karalı, Kaşıkçı, Maraşlı, Müminli, Saraycıklı, Sarsal, Tacirli, Tur Ali Hacı aşiretleri büyük ihtimâlle Dulkadirlilerden ayrılarak Danişmendlilere katılmışlardı. Zira Maraş tahrîrlerinden, anılan aşiretlerin yaylaklarının büyük oranda Niğde ve Kayseri arasında bulunduğu tespit olunmaktadır. Bu aşiretlerin bir kısmının yaylakları Bozok'un Akdağ kazâsı ile Keskin havalisindeydi. XVI. yüzyılda Niğde'ye bağlı olan Ürgüp çevresinde kurulan birçok köyün Dulkadirli cemaatlerince iskân edilmiş olması yine aynı gerekçeyle ilgilidir.

Yeni İl havalisi de Dulkadirli aşiretlerinin Orta Anadolu'da yoğun olarak bulunduğu yerlendendi. Kuzey Suriye'de kışlayan Dulkadirli Türkmenlerinden büyük bir bölük ile Halep Türkmenlerinden bazı aşiretlerin yaylağı olan Yeni İl, Sivas'ın Kangal ilçesi merkez olmak üzere doğuda Divriği kazâsının batı kısmı, batıda Şarkışla ve Kangal arasındaki bölge ile Bozok Sancağının Gedik ve Emlâk nâhiyelerinin bir kısmını³⁸², kuzeyde Tecer Dağı'na kadarki sahayı güneyde ise bugünkü Mancılık köyüne kadar olan alanı kapsamaktaydı. Bölgedeki Türkmenlere de Yeni İl Türkmenleri ya da Üsküdar'daki Mihrimah Sultan evkâfına gelir olarak yazıldıklarından, Üsküdar Türkmeni denilmekteydi³⁸³.

Yeni İl adının, Konya ovasını yurt tutan Atçeken Türkmenlerine ait idarî birimlerden biri olan Eski-İl'e nisbeten verilmiş olabileceği yönünde görüşler bulunmaktadır³⁸⁴. Oysaki Maraş'ın 1525 tarihli tahrîrinde birçok Dulkadirli aşiretinin önceden beri Yeni İl'de bulduklarına işaret edilmesi bölgenin isimlendirilmesinin Osmanlı hâkimiyetinden önceye ait olduğunu ispat etmektedir. Yeni İl ismi, ihtimâlen Dulkadir Beyliği tarafından yeni yurt açılmasına işaret etmek amacıyla verilmiştir. Abdallı, Âdem Fakihli, Avşar, Ağalı, Ağca Ahmedli, Ağca Koyunlu, Ağcalı, Anamaslı, Araplı, Ayrı Damlı, İmanlı ve Bedil Avşarı, Barak, Bazlamaçlı, Boynu Yoğunlu, Cerid, Çağıranlı, Çakal Demircili, Çandarlı, Ceceli, Çiğdemli, Çimeli, Çöplü Avşarı, Çungar, Danişmendli, Dokuz, Davud Hacı, Eymir, Gündeşli, Kavurgalı ve Musa Hacı aşiretleri Dulkadirli Türkmenlerinden ayrılarak Yeni İl'e katılan aşiretlerin bazılarıydı. 1548 tarihli Yeni İl tahrîrine göre Yeni İl Türkmenlerinin büyük kısmının Dulkadirli Türkmenlerinden oluştuğu tespit olunmaktadır. Yeni İl'in ilk sayımına göre bu ili meydana getiren 68 oymağın 55'i; 1583'te ise 190 oymağın 149'u Dulkadirli aşiretlerindendi³⁸⁵.

³⁸¹ KKA. TD.nr.136, s.230–246.

³⁸² BOA. TD.nr.155, s.232–233.

³⁸³ İlhan Şahin, *Yeni-İl Kazâsı ve Yeni-İl Türkmenleri (1548-1653)*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1980, s.10–15.

³⁸⁴ İlhan Şahin *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, Eren Yayıncılık, 1.bs., İstanbul 2006., s.156–157.

³⁸⁵ Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, s.92–93.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Görülüyor ki gerçekte Yeni İl Türkmenlerini meydana getiren ana kitle, Dulkadir bölgesinden gelen aşiretlerdendi ancak muhasebe kayıtlarından dolayı Yeni İl diye anılmak durumunda kalmışlardı. Belirtmek gerekir ki, Yeni İl tahririnde aşiretler Dulkadirli veya Yabaneri olmalarına göre tasnif edilmiş olsa da aralarında hangi ile mensup oldukları belirtilmeyen cemaatler de vardır. Bu itibarla bu ildeki Dulkadirli kolunun kesin oranını ortaya koymak mümkün değildir. Ancak hangi taifeden oldukları belirtilmeksizin kaydedilen cemaatler arasında Dulkadirli aşiretleriyle ortak isimleri taşıyanların olduğunu hattâ Yabaneri olarak kaydedilen cemaatler içinde Dulkadirli oldukları kaydedilen kimselerin bulunduğu da görülmektedir.

Dulkadirli aşiretlerinden önemli katılımın olduğu bir diğer konargöçer teşekkül ise Bozulus Türkmenleriydi. Bozulus Türkmenleri, Urfa-Diyarbakir ve Mardin üçgeninde bulunan Berriye'de kışlamakta, yazları ise Bingöl, Erzurum ve Kars platolarına dağılmaktaydı³⁸⁶. Bozulus'un esasını Akkoyunlu bakiyesi aşiretler oluşturmakla birlikte içlerinde büyük bir Dulkadirli kolu da vardı. Dulkadirli Türkmenleri, bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesi üzerine Akkoyunlu bakiyesi olan diğer Türkmen unsurlarla birlikte Bozulus adı altında yeni bir teşekkül oluşturmuştu³⁸⁷.

Dulkadirli aşiretleri bölgede Akkoyunlular zamanından beri bulunuyorlardı³⁸⁸. Nitekim Uzun Hasan'ın gücünün zirvesine eriştiği dönemde Akkoyunlu hizmetine giren birçok Türkmen reisi arasında Dulkadirli tebaasından olan Kara Bey, Bayat boyu beylerinden Abdi ve Hüseyin Bey de bulunmaktaydı³⁸⁹. Bu beyler, Otlukbeli Savaşı'nda Akkoyunlu ordusunun sol tarafında Arslan Bey idaresinde görev almışlardı³⁹⁰. Dulkadirli Beylerinin kendilerine bağlı olan aşiretleriyle Akkoyunlu konfederasyonuna katılmış oldukları kati olmakla birlikte Dulkadirli Türkmenlerden hangilerinin Akkoyunluların hizmetine girdiği tam olarak tespit edilememektedir. Ancak Akkoyunluların yıkılış sürecinde hükümetle anlaşamadıkları için yeniden Dulkadir iline dönen Avşar, Çağıranlı, Cerid, Karaca Araplı, Gündeşli, Çimeli, Dodurga, Mihmadlı gibi kırk kadar cemaatten oluşan bir topluluğun varlığından haberdarız³⁹¹. Osmanlıların, Diyarbakir'i almalarından sonra dağılan bu aşiretler, Dulkadir Beyliği sahasına gelerek Dulkadirli aşiretleriyle konup göçmüşlerdi. Dulkadir Vilâyeti tahriri için il yazıcıları buraya geldiklerinde, sipahiler bu aşiretleri, "bizim tâifemizdir" diyerek yazdırmışlardı. Aynı zamanda bu aşiretler diğer Akkoyunlu bakiyesi bölüklerle birlikte padişah hasları içerisinde de

³⁸⁶ Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri Bozulus Türkmenleri 1540-1640*, Yeditepe Yayınevi, 2.bs, İstanbul 2007, s.77-80.

³⁸⁷ Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, s.89; Faruk Sümer, "Bozulus Hakkında", *DTCF Dergisi*, c.7, S.2, (1949), s.39.

³⁸⁸ Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, s.88-89.

³⁸⁹ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s.58.

³⁹⁰ Hasan-ı Rumlu, *Ahsen'üt-Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yay., Ankara 2006, s.516.

³⁹¹ Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, s.89

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bulunmaktaydı. Böylece hem Dulkadirli sipahileri hem de padişah haslarına vergi vermek zorunda kalan aşiretler, tamamen Dulkadir Vilâyetinden ayrılıp yalnızca has reâyâsı olarak tek taraflı vergi ödemek için hükümete başvurular. Böylece 1540 tahrîrinde iki tarafa vergi vermelerinin önüne geçilip, bütünüyle Bozulus olarak kayda geçirildiler. Anılan tarihte yapılan ilk tahrîre göre 7325 vergi hânesinden oluşan Bozulus'un, yaklaşık %27'sini oluşturan 2757 hânesi Dulkadirli Türkmenlerindendi³⁹².

Dulkadirli Türkmenlerinden ifrâz edilerek Bozulus'a dâhil edilen bazı aşiretleri Maraş tahrîrinden, bunların ilin yazılması esnasında Diyarbekir'de oldukları bildirildiğinden, tespit edebilmekteyiz. Ancak bazı küçük cemaatler ya daha büyük aşiretlere dâhil edildiğinden ya da doğrudan bağlı oldukları boyun ismiyle aktarıldığından aşiretleri kesin olarak eşleştirmek mümkün değildir. 1525 tarihli Maraş defterine göre Diyarbekir'de bulunan aşiretler, 35 kadar olup bunlar; Ali Görenli, Ali Fakihli, Anamaslı, Avşar, Bektaşlı, Beyceğizli, Burnazlı, Ceceli, Çağıranlı, Çimeli, Çirkin, Demrek, Dodurga, Elmacalı (Elma Hacılı), Emir Kala, Eymir, Eymir Şallı, Fakihli, Hacılı, Harun, Hüseyin Hacılı, Kınışlı, Kızıl Beyli, Ökle, Ömerli, Sarı Ömerli, Sultan Hacılı, Şuayibli, Terzili, Tur Ali Hacılı, Tuş, Tacirli/Tecerli, Yabaltınlı aşiretleridir³⁹³. Öte yandan Dulkadirden ayrılarak Bozulus'a dâhil edilen aşiretlerin tespit edilmesi için tutulan bir başka kayıt bu aşiretlere yeni bazılarını da eklemektedir. Buna göre; Ahurcuklu, Alagözlü, Anamaslı, Araplı, Avcı, Karkın, Karaca Alili, Kara Tahtalı, Kızılkocalı, Köse Bekirli, Köçekli, Kütüklü, Küşne, Musacalı, Şam Bayat, Okçu Hacılı, Türkmen Alili, Ulubeyli ve Yazır cemaatleri de Bozulus'a dâhil edilmiş olan Dulkadirli aşiretlerindedir³⁹⁴.

Dulkadirli Türkmenleri, Safevî Devleti'nin kurulmasında da mühim rol oynamışlar, bu süreçte büyük kabileler halinde İran'a gidenleri de olmuştur. Şeyh Safiyüddin döneminden itibaren, Erdebil'de kesif bir Türk nüfusunun bulunması ve şeyhin Anadolu'yu darü'l-harb olarak görerek tarikat içerisinde rüştünü ispat etmiş olan dervişleri Anadolu'ya göndermesi Türkmenler içerisinde Safevî tarikatının yayılmasında etkili oldu³⁹⁵. Safevî halifelerinin daha önce tarikata intisab etmiş olan aşiret mensuplarından olması³⁹⁶ konargöçerler arasında Safevî etkisini hızla artırdı. Şeyh Safiyüddin'in torunu Hoca Ali'nin Anadolu'da özellikle de Teke, Hamit ve Karamanoğulları gibi Türk beyliklerinde

³⁹² Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, s.89.

³⁹³ BOA. TD.nr.402, s.12, 99, 505, 610, 369, 717, 552, 460, 611, 607, 278, 163, 613, 376, 250, 522, 490, 625, 108, 344, 678, 689, 361, 715, 274.

³⁹⁴ BOA. TD.nr.448, s.1-31.

³⁹⁵ Tufan Gündüz, "Safevî Şeyhleri ve Anadolu Türkmenleri", *XV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, 11-15 Eylül 2006, 4.cilt,2. Kısım, Ayrıbasım, Ankara 2010, s.1-3.

³⁹⁶ Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik*, Ankara 2013, s.99.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

birçok müridinin bulunması³⁹⁷ Şeyh Cüneyd'den itibaren Şii karakter gösteren Safevîye tarikatının siyasi emelleri için mühim insan kaynağını sağlamaktaydı³⁹⁸. Cüneyd'in Osmanlı Anadolu'sundan Karaman bölgesine oradan da Çukurova-İçil hattında yer alan Varsak, Halep ve Dulkadirli Türkmenleriyle irtibat halinde olabilmek için onların kışlak mahalli olan Halep taraflarına daha sonra da Canik bölgesindeki Çepniler arasına gidip Akkoyunlu ülkesine döndüğü yolculuğu sırasında Türkmenlerden gördüğü ilgi onu bu konuda cesaretlendirmiş olmalıdır³⁹⁹. Cüneyd ve Haydar'ın tesis etmeye çalıştıkları devlet Haydar'ın oğlu Şah İsmail tarafından kurulduğunda Safevî Devleti'nin idari ve askeri gücü büyük ölçüde Türkmenler tarafından oluşturulmuştu. Şah İsmail'in müritlerini yanına çağırduğunda Erzincan yaylasında toplanan Türkmenler arasında Ustaçlı, Şamlı, Avşar, Tekeli, Varsak, Kaçar, Karacadağ'dan başka mühim miktarda Dulkadirli Türkmeni de vardı⁴⁰⁰. Bu esnada Şah İsmail'in Türkmen kuvvetlerine katılan Dulkadirli Türkmenlerin nüfusu 5000 kişi kadardı. Dulkadirli Türkmenlerinden Söklen, Ağcalı, Hacılı, Ağca Koyunlu, Şam Bayadı, Eymir, Çiçekli, Camuslu, Şâdi Beyli, Kavurgalı, Şemseddinli, Şamlı, Sarı Şeyhli kabileleri ve bunlara bağlı aşiretler Safevî konfederasyonu içerisinde yer aldılar⁴⁰¹. Safevîlere Bozok'tan katılım Maraş havalisine göre daha fazla oldu. Zira Maraş'ta Dulkadirli Beyleri tarafından da desteklenen Sünni Halvetî mezhebinin temsilcisi zaviyelere ve aşiretler içerisinde bu mezhebe mensup dervişlere rastlanmaktadır. Bozok'tan Safevîlere katılan Çiçekli, Hacılar, Ağcalı, Ağca Koyunlular, Şam Bayadı, Kavurgalı aşiretlerinin yayıldıkları sahalarda ise heteradoks İslam inancını etkin kılan bir yapı vardı. Anılan bölgedeki Yusuf Abdal⁴⁰², Can Abdal⁴⁰³ ve Kılıç Abdal⁴⁰⁴ gibi zaviyelerin yanında aşiretler arasında Hacı Bektaş halifelerinin dolaşıyor olması da Safevî etkisinin artmasında kolaylaştırıcı rol oynamıştır⁴⁰⁵.

Dulkadirli Türkmenlerinin ana kütesinden ayrılan bazı obalarının Batı Anadolu hatta Rumeli bölgesine de gitmiş olduklarını da ilave etmek gerekir. Afyon-Emirdağ bölgesinde büyük bir Dulkadirli kolundan başka Hamid Sancağının Anamaslı nahiyesinde de bir Dulkadirli koluna tesadüf edilmektedir. Özellikle XVII. asrın sonundan itibaren Rakka çevresine iskân olmayı kabul etmeyen

³⁹⁷ WalterHinz, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, (çev. Tevfik Bıyıklıoğlu), Ankara 1948, s.9.

³⁹⁸ Celal-zâde Mustafa, *Selîm-nâme*, Haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Ank.1990, s.48-51,129.

³⁹⁹ Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK. Yay., 2.bs., Ankara 1999, s.10-11.

⁴⁰⁰ İbn-i Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VIII. Defter*, Haz. Ahmet Uğur, TTK. Yay., Ankara 1997s.277 vd; Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarihi (Ahsenü'tTevârih)*, çev. Cevat Cevan, Ardiç Yay., Ankara 2004. s.51.

⁴⁰¹ Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu*, s.180, 181, 186,187

⁴⁰² BOA. TD.nr. 155, s. 43; BOA. TD.nr. 315, s. 38;

⁴⁰³ BOA. TD.nr. 155, s. 180-181; BOA. TD.nr. 218, s. 34.

⁴⁰⁴ BOA. TD.nr. 218, s. 56- 66, 110.

⁴⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul 2000.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bazı Dulkadirli obalarının Batı Anadolu'da Aydın ve Balıkesir havalisine dağıldıkları tespit olunmaktadır⁴⁰⁶.

Netice olarak, Anadolu'nun yurt edinilmesini ve Türk-İslam beldesi haline gelmesini sağlayan Selçuklular ve bu devletin hem kurucuları hem de ahalisini oluşturan Oğuz-Türkmen boylarıdır. Moğol istilası her ne kadar bu süreci bir müddet kesintiye uğratmışsa da Anadolu Türk beylikleri bölgeyi Türkleştirmeye muvaffak olmuşlardır. Bu anlamda Dulkadir Beyliği ve onun ahalisi olan Türkmenler de hem beyliğin hâkim olduğu sahalarda hem de Anadolu sathına yayılarak bu sürece katkı sağlamışlardır. Dulkadirli, Ramazanlı, Bozulus, Yeni İl, Ulu Yörük, Halep, Tarsus Türkmenleri aynı kökün farklı sahalara yayılmış olan dallarından ibaret olup esasen Orta Asya'dan Balkanlara uzanan Oğuzların Anadolu'daki temsilcileridirler.

KAYNAKLAR

Arşiv Vesikaları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), *Tahrîr Defteri* (=TD), nr. 998, 155, 218, 315, 402, 448.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi (=KKA), *Tahrîr Defteri* (=TD), nr.30, 31, 108, 116, 136, 168.

Ana Kaynaklar ve Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Celâl-zâde Mustafa, Selim-nâme, haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Hasan-ı Rumlu, *Ahsen'üt-Tevârih*, çev. Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

Hasan-ı Rumlu, *Şah İsmail Tarihi (Ahsenü'tTevârih)*, çev. Cevat Cevan, Ardıç Yayınları, Ankara 2004.

İbn-i Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman VIII. Defter*, Haz. Ahmet Uğur, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997

Kurt, Yılmaz. *Çukurova Tarihinin Kaynakları V, 1563 Tarihli Kars-ı Mar'aş Sancağı Mufassal Tahrîr Defteri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

—, *Çukurova Tarihinin Kaynakları III, 1572 Tarihli Adana Sancağı Mufassal Tahrîr Defteri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

Yinanç, Refet, Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrîr Defterleri I*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009.

Yinanç, Refet, Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrîr Defteri (1563)*, AÜ. OTAM Yay.,c. I/II.,Ankara 1988.

⁴⁰⁶ Tufan Gündüz, Bozkırın Efendileri, s.93.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Zillî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c.III, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999.

—, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, c.III, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 1999.

Araştırma Eserleri

Altınöz, İsmail, *Dulkadir Eyaleti'nin Kuruluşu ve Gelişimi*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009.

Çayırdağ, Mehmet. “Fatih Devrinde Kayseri’de Osmanlı-Dulkadirli Sınırı”, *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C. I, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2012, s. 255-264.

Emecen, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, 1.bs., İstanbul 2001.

Gündüz, Tufan, *Bozkırın Efendileri, Türkmenler Üzerine Makaleler*, Yeditepe Yayınevi, 1.bs., İstanbul 2009.

—, “Konargöçer”, *DİA*, c.26, İstanbul 2002, s.161-163.

—, “Safevî Şeyhleri ve Anadolu Türkmenleri”, *XV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, 11-15 Eylül 2006. c.IV/ Kısım II Ayır Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 1-3.

—, *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri Bozulus Türkmenleri 1540–1640*, Yeditepe Yayınevi, 2.bs., İstanbul 2007.

Hinz, Walter, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, XVI. Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi*, çev. Tevfik Bıyıklıoğlu, TTK Yayınları, Ankara 1948.

Kanlıdere, Ahmet, “XVI. Asır Başında Dulkadirli Türkmenleri Hakkında Önemli Bir Kaynak: Maraş'ın İlk Mufassal Tahrîr Defteri”, *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, c.I/III, Kahramanmaraş Belediyesi Yay., Kahramanmaraş 2012, s.89.

Kopruman, K. Yaşar. “Osmanlı-Memlûk İlişkileri”, *Türkler*, c.IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.470-485.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.

Savaş, Saim, *XVI. Asırda Anadolu’da Alevilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Solak, İbrahim, *XVI. yüzyılda Zamantu Kazâsı'nın Sosyal ve İktisâdî Yapısı*, Tablet Yayınları, Konya 2007.

Sümer, Faruk, “Bozok Tarihine Dâir Araştırmalar I”, *Cumhuriyetin 50. Yıldönümüne Armağan Kitabı*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973, s 309-351.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- , *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.bs., Ankara 1999.
- , “Bozulus Hakkında”, *AÜ.DTCF Dergisi*, c.7, S.2, (1949), s.29-60.
- , “XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumî Bir Bakış”, *İÜ. İktisad Fakültesi Mecmuası*, c.IX, S.1-4, (1952), s.509-523.
- , *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 5.bs., İstanbul 1999.
- , “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yay., S.1, Ankara 1970.
- Şahin, İlhan, “Dulkadır Eyaleti”, *DİA*, c.9, İstanbul 1994, s. 552-553.
- , *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, Eren Yayıncılık, 1.bs., İstanbul 2006.
- , *Yeni-İl Kazâsı ve Yeni-İl Türkmenleri (1548-1653)*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1980.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, 10. bs., İstanbul 2008.
- Witteck, Paul, *Menteşe Beyliği*, çev. Orhan Şaik Gökyay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.bs., Ankara 1986.
- Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yay., Ankara 1989.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

I. HAÇLI SEFERİNDE KAYSERİ-MARAŞ YOLU ÜZERİNDE GÖKSUN VE HAVALİSİ OLAYLARI

Prof. Dr. Remzi KILIÇ^{407*}

Özet:

Selçukluların ilk Maraş-Elbistan valisi Emir Buldacı Gazi'dir. Çünkü Emir Buldacı Gazi, 1085-1086 yıllarında Yukarı Ceyhan Bölgesi olarak bilinen Efsus (Afşin), Göksun ve Elbistan'ı Ermeni Phileretos'tan almıştır. Maraş, Elbistan ve Göksun havalisini fetheden Emir Buldacı, 1097'de I. Haçlı Seferi sırasında Sultan I. Kılıç Arslan ile Haçlıları durdurmak üzere İznik'in imdadına gitmiş ve muhtemelen uzun uğraşlar sonucu Haçlılar tarafından yüksek bir mevki de şehit olmuştur. Maraş-Elbistan havalisinde 11-12 yıl kadar Selçuklu valisi olarak Emir Buldacı'yı görüyoruz. I. Haçlı Seferi esnasında Elbistan, Göksun ve Maraş çevresi Haçlıların eline geçmiştir. Ancak 1103 yılında I. Kılıç Arslan, Maraş ve havalisini Haçlıların elinden geri almayı başarmıştır.

I. Haçlı Seferi'nde 1097'de Kudüs'ü ele geçirmek üzere Anadolu'ya gelen Haçlılar, Konya'ya gelmişler ve Bizans-Ermeni desteği ile Ereğli'ye ulaşmışlardı. Ereğli'den itibaren iki kola ayrılan Haçlılardan bir kol, Kilikya'dan Toroslar üzerindeki geçitlerden Antakya'ya ilerlemeyi tercih etmişlerdi. Diğer Haçlı Ordusu ise, Kayseri-Sarız-Göksun-Maraş yolu üzerinden Antakya'ya ulaşmayı uygun görmüşlerdi. Haçlıların Kudüs'e gidecekleri en kısa yol Gülek Boğazı'ndan geçmekteydi. Ancak buranın sarp olması, Çukurova'nın Türkler elinde bulunması ve sonbaharda aşırı sıcaklar sebebiyle Haçlılar kuzeydeki Kayseri- Göksun- Maraş yolunu tercih ettiler. Ayrıca Kayseri-Maraş yolu, Göksun-Maraş arası hariç pek de engebeli değildi. Bu yol üzerinde Haçlılara mani olacak fazla Türk askeri de bulunmuyordu. Bu güzergâh İstanbul- Antakya arasında bağlantıyı sağlayan önemli bir yol idi. Bu yol üzerinde Bizans'a bağlı Ermeni sergerdeler ve yerli Hıristiyan unsurlarda bulunuyordu. Haçlılar, yiyecek yardımı ve kılavuzluk desteği umudu ile bu güzergâhı kullandılar.

Eylül 1097'de Haçlı ordusu Kayseri'ye ulaşmıştı. Kayseri-Sarız yolu ile güneye Maraş'a doğru ilerleyen Haçlılar, Ermenilerin yaşadığı ve Danişmendli Türkmenlerinin kuşatma altında tuttıkları Komana (Placentia) şehrine yöneldiler. Burayı işgal eden Haçlılar, Komana (Şar Köyü) bölgesinden bugünkü Yeşilkent (Yalak) kasabasından Göksun'a doğru ilerlediler. Haçlı kaynaklarında Cocson veya Cosor diye geçen Göksun'da Ermeniler Haçlıları dostça karşılamışlardır. Ermenilerin oturduğu Göksun'da Haçlı ordusu üç gün kalmış, ahali çok iyi davranmış, Haçlılar asıl bundan sonra zor bir yol olan dağlar üzerinden geçebilmek için bol bol yiyecek maddesi satın alma imkânı bulmuşlardır. Göksun'da kaldıkları süre içerisinde Haçlı ordusu burada istirahat ederek, hastalarını

---

⁴⁰⁷ *Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, kilicremzi@gmail.com.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tedavi etmişlerdir. Göksun-Maraş arası sarp dağlıklar bulunan ve geçilmesi zor olan engebeli ve aşılması güç bir coğrafyadır. Göksun-Maraş arası, Haçlıların karşılaştıkları en zor yol idi. Haçlılar bu dağlara “Şeytan Dağları” demişlerdir. İşte Haçlı ordusunun bu zorlu coğrafyada yaşadıkları ve Maraş’a nasılbir güçlkle ve büyük bir meşakkatli yolculukla ulaştıkları, Türklerin Haçlılara saldırıları, karşı duruşları, Göksun-Andırın arasındaki Kayıran dağlarındaki zorlu gidişleri bu bildiride sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Göksun, Selçuklular, Haçlılar, Türkler

THE EVENTS IN GÖKSUN ENVIRONS ON THE WAY OF KAYSERİ-MARAŞ IN I. CRUSADES

Abstract

In the area of Maraş-Elbistan the first governor of the Seljukians was Emir Buldacı Gazi. That is because in the years 1085-1086 Emir Buldacı Gazi captured from Armenian Phileretos the area Efsus (Afşin), Göksun and Elbistan, known as Upper Ceyhan. Conquering the area Maraş, Elbistan and Göksun, in 1097 Emir Buldacı during the I. Crusades travelled to İznik to help its resquing from the Crusaders with Sultan I. Kılıç Arslan and probably he became a martyr here. He continued ruling as a governor of the area Maraş-Elbistan for about 11-12 years. During the I. Crusades Elbistan, Göksun and Maraş environs was captured by the Crusaders. However I. Kılıç Arslan managed to seize Maraş environs back in 1103.

The Crusaders, coming to Anatolia in 1097 during the I. Crusades to capture Jerusalem, came to Konya and with the support of Byzantinian-Armenian sarrived to Ereğli. One of the branches of the Crusaders who were divided in to two groups after arriving Ereğli, preferred to go for ward to Antakya a long Kilikya, the corridors on Toros mountains. The other branch of the Crusaders went for ward to Antakya along the Kayseri-Sarız-Göksun-Maraş way. The shortest way for the Crusaders to arrive Jerusalem was passing a long the Cilician Gates. However because of here being very abrupt, the hot weather in autumnand Çukurova’s being ruled by Turks, the Crusader sprefered the way of Kayseri-Göksun-Maraş. Additionally Kayseri-Maraş way was not as steep except for Göksun-Maraş part of it. On this road there was not many Turkish soldiers to derange them. This was was a significant way to connect İstanbul-Antakya. There were Armenian leaders working for Byzantine and a few local Cristian members as well on this road. The Crusaders used this way hoping for a food supply and a guidance.

In September 1097, the Crusaders arrived Kayseri. Going for ward to South, to Maraş, the Crusaders headed for ward to the city Komana (Placentina) which was being sieged by Danişmend

---

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Turkmen sand where the Armenians live. Concurring Komana, the Crusaders went for ward to Göksun after the town today know as Yeşilkent (Yalak). In the Crusaders' documents named after as Cocsonor Cosor, in Göksun Armenians friendly guested the Crusaders. The Crusaders stayed in Göksun for three days, Armenians were very friendly to them, they had the opportunity to buy pretty much food supply here for the travel which is more tough over the mountains after passing here. The Crusaders haverested here during the irstay in Göksun and they treated their patients. The area between Göksun and Maraş is a hard direction to pass because of step mountains. This was was the most difficult passae way the Crusaders met. They named here as "Devil Mountains". In this article the difficulties Crusaders met in this geography, how difficult was it fort hem to arrive Maraş, Turks attacking the Crusaders, their opposition, the Crusader's having difficulties in the mountains between Göksun-Andırın area is goingto be presented.

Key words: Maraş, Göksun, Seljukians, Crusaders, Turks.

Giriş:

11. yüzyılda Selçuklu Türklerinin Anadolu'yu fethederek yerleşmeleri, Hristiyanlar üzerinde büyük bir korku uyandırmıştı. Avrupalılar, Hristiyanlığın doğu sınırını koruma görevini üstlenmiş olan Bizans İmparatorluğu'nun çökmesinden korkmaya başladılar. Bu yüzyılda Avrupa'da açlık, yoksulluk, üretim azlığının sebep olduğu bir kargaşa yaşıyordu. Toplum üzerinde büyük bir etkiye sahip olan kilise, hem bu sıkıntıyı ortadan kaldırmaya hem de gücünü doğuya yaymaya çalışıyordu. Papalık bu şartlar altında Hristiyanları birleştireceğine inanıyordu. Özellikle Anadolu'ya yerleşmekte olan Türkleri söküp atarak bu topraklara temelli sahip olmak istiyorlardı⁴⁰⁸. Avrupalıları Papalık bu gibi gayeler ile harekete geçirmeyi başarmıştır.

Türklerin Doğu Anadolu'ya ilk akınlarının başladığı yıllarda Bizanslılar tarafından Orta Anadolu'ya tehcir edilen Ermeniler, bu bölgenin de Selçuklu Türklerinin eline geçmesiyle Kilikya bölgesine doğru çekilmişlerdi. 1071 Malazgirt savaşından sonra Güneydoğu Anadolu ve Çukurova yöresinde Bizans hâkimiyeti zayıflayınca, buralarda yaşayan Ermeniler otorite boşluğundan faydalanarak feodal beylikler kurmuşlardı. Selçuklu Türklerinin Anadolu'yu fethettikleri yıllarda bölgede Bizans Krallığı'na bağlı olarak Philaretos, Rupen ve Hetum gibi, Ermeni yöneticiler bulunmaktaydı. Süleymanşah, Filaretos'un elinden 1085'de Antakya'yı fethetti. O'nun oğlunun elinde olan Urfa'da 1087 yılında Melikşah'ın komutanlarından Emir Bozan tarafından alınmıştı⁴⁰⁹.

---

⁴⁰⁸ Muhammet Şahin, *Uygarlık Tarihi*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2016, s.118-119.

⁴⁰⁹ İlyas Gökhan, *Başlangıç'tan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Kahramanmaraş, 2011, Ukde Yay., s.141.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bizans İmparatorluğu 11. yüzyılın sonlarına doğru, Türklere karşı Avrupa'dan ücretli asker yardımını istemeye başladı. Bu sırada Anadolu Selçuklu Sultanı Süleymanşah'ın ölümüyle (1086) Türkler zor duruma düşmüşlerdi. Bunu fırsat bilen Bizans İmparatoru, güçlü ordularla yapılacak birkaç seferle Türklerin Anadolu'dan atılabileceğini düşünüyordu. Papa II. Urbanus bu yardım isteğini kabul etti. Fakat ücretli asker toplamak yerine, Batı'nın şövalyelerini, topraksız köylülerini, açlık ve sefalet içinde yaşayan halkını, para ve toprak sahibi olacakları vaadiyle, zengin Doğu'ya sefere çıkmaya teşvik etti. Papa bu konuda doğudaki din kardeşlerini Türklerin baskı ve zulmünden kurtaracak bir savaşa katılmanın dinî açıdan çok şerefli bir görev olduğunu propaganda ile işe başladı. Kutsal toprakları kurtarma sloganı ile Haçlı seferlerinin hedefi olarak Kudüs gösterilmiştir⁴¹⁰.

1085 yılı başlarında yukarı Ceyhan havzası, yani Elbistan, Huni, Göksun ve nihayet Maraş ve daha sonra Behisni ve Keysum şehirleri de, Anadolu fâtihi Süleymanşah'ın komutanlarından olup, Haçlılar muharebesinde önemli rol oynayan Emir Buldacı tarafından fethedilmişti⁴¹¹. Ortaçağ kaynaklarında Ceyhan (Cahan) bölgesi, Aşağı Ceyhan ve Yukarı Ceyhan olmak üzere ikiye ayrılırdı. Bölgenin aşağı kısmını, bu nehrin denize döküldüğü Çukurova'nın doğu kısmında bulunan Ayas, Misis gibi şehirler oluştururdu. Ceyhan'ın doğduğu Yukarı Ceyhan bölümünde Maraş başta olmak üzere Elbistan, Göksun, Efsus (Afşin) ve Huni gibi diğer şehirler vardı⁴¹². Bizans'a bağlı Ermeni asıllı Philaretos, daha 1073 yılında Ermeni din adamlarını toplayarak, Huni'de bir katoligos seçtirerek burayı bir merkez yapmıştı. Bölgenin Türkler tarafından fethiyle Katoligos Teodor, Emir Buldacı'nın hizmetine girmişti. Philaretos, Maraş'ta yeni bir Ermeni Katoligosluk merkezi kurarak başına Bogos adlı bir papaz tayin etmişti. Huni ve Göksun havalisi Türklerin hâkimiyeti altına girince, Katoligosluk ilga edilmiştir⁴¹³. Emir Buldacı'nın Maraş, Elbistan, Göksun ve Besni taraflarını on yıldan fazla idare ettiği anlaşılmaktadır. Emir Buldacı Bey'in, 1086-1097 yılları arasında Maraş, Elbistan ve Göksun havalisinde bir emirlik kurduğunu, Mükrimin Halil Yinanç, Osman Turan ve Işın Demirkent gibi, Ortaçağ Selçuklu tarihçileri kabul ederler⁴¹⁴. Bu görüş kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır.

Haçlıların gelişi ile Türklerin elinden çıkan Maraş ve Elbistan havalisi, 1098 yılında Bizans İmparatorluğu'na teslim edildi. Bu tarihten itibaren Ermeni asıllı Bizans valileri idaresinde Maraş'a yerleşen Ermeniler, bir süre sonra Rumkale ve Hısn-ı Mansur (Adıyaman) şehirlerinde ellerine

---

⁴¹⁰ Şahin, *Ag.e.*, s. 119.

⁴¹¹ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul, 1944, s.124; İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş, 2013, s.22.

⁴¹² Gökhan, *A.g.e.*, s.25-26.

⁴¹³ Gökhan, *A.g.e.*, s. 23.

⁴¹⁴ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, İstanbul, 1944, s.81; İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş, 2013, s.24-25; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan*, TTK. Yayınları, Ankara, 1996, s.15.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

geçirmişlerdi. Elbistan, Afşin (Efsus) ve Göksun şehirleri ise, kısa bir Türk hâkimiyetini müteakip, 1103 yılında yeniden Haçlıların eline düştü. Fakat 1105 yılında Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan tarafından Hıristiyanlardan geri alınarak vezir Ziyaeddin Muhammed'e iktâ edilmiştir⁴¹⁵.

1.Haçlı Seferinde Göksun ve Havalisi Olayları:

Haçlı seferlerine katılan Katolik Hıristiyanlar, İstanbul'a gelince Bizans İmparatoru ile aralarında bir anlaşmaya varmışlardı. Bu anlaşmaya göre daha önce Bizans toprağı olup da, Selçuklu Türkleri tarafından fethedilen yerler, Haçlılar tarafından alınırsa, imparatora teslim edilecekti. Hatta, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos (1081-1118) Haçlı kontlarından kendisine bağlılık yemini bile almıştı. Buna karşılık, Bizans İmparatoru da Haçlılara iaşe ve mühimmat yardımı yapacak ve Anadolu'dan geçerken onlara kılavuzlar verecekti. Türkler Eskişehir yakınlarında Haçlılarla yaptıkları savaşta onları mağlup edemediler⁴¹⁶. Çünkü Haçlı ordusu çok çok kalabalıktı. Haçlılar, Anadolu içlerine doğru ilerlediler. Antakya'ya ulaşarak orada bir Haçlı Kontluğu kurmak isteyen Haçlıların bir kısmı doğrudan Kayseri, Sarız yolu ile Göksun-Maraş yolunu tercih ettiler.

Antakya'ya ulaşmak isteyen Haçlılar Kayseri-Maraş yolunu tutmuşlardı. Çünkü bu güzergâh üzeri kısmen Türkler tarafından fethedilse de, Bizans İmparatorluğu'na bağlı vasal Ermeni idarecilerin elindeydi. Bu yerli Hristiyanlar, Haçlılara yiyecek yardımı yapabilirler ve onlara kılavuzluk edebilirlerdi. Haçlılara rehberlik yapan Bizanslı kılavuzların itirazlarına rağmen Haçlılardan bir gurup Çukurova'ya girmişlerdi⁴¹⁷. 10 Eylül 1097'de Haçlı reislerinden Tangred ve Baudouin ayrı ayrı yollardan Toros geçitlerine doğru yürürken, ana ordu ileride Kudüs Kralı olacak olan Godefro komutasında Kayseri'ye doğru yola çıkmıştı. Eylül ayının sonuna doğru Haçlılar Kayseri'ye ulaşmışlardı. Kayseri'den hareketle ileriye doğru devam eden Haçlı ordusu, Danişmendli Türkmenlerinin kuşatma altında bulundurduğu Komana (Şar Köyü) şehrine geldiler ve burasını ele geçirdiler. Bizans imparatorunun hizmetine girmiş olan Provençeli bir şövalye olan Pierre d'Aulpps'u, Tatikios'un tavsiyesi ile vali tayin ettiler. Haçlılar Maraş'a gidecekleri en kısa yolun Göksun üzerinden geçmekte olduğunu biliyorlardı. Bu nedenle Komana'dan sonra Yalak (Yeşilkent) kasabası üzerinden Göksun'a geldiler.

---

⁴¹⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s.1.

⁴¹⁶ İlyas Gökhan, *Başlangıç'tan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, s.142-143.

⁴¹⁷ Stevan Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Terc. Fikret İşıltan), TTK Yayınları, Ankara, 1989,C.I, s.146; Said Öztürk, Ali Sarıkaya, *Göksun Tarihi*, İstanbul, 2010, s.46.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kayseri yolu ile Haçlıların Maraş istikametine doğru ilerlerken Elbistan'ı ele geçirdikleri iddiası gerçeği yansıtmamaktadır⁴¹⁸. Çünkü Elbistan, bir hayli içeride kalmaktadır. Kaynaklar da bunu doğrular mahiyettedir.

Haçlı ordusu, Komana bölgesinden Maraş sınırına girerek, bugünkü Yeşilkent kasabası üzerinden Göksun'a doğru ilerlemiştir. Haçlıların kendi eserlerinde Cosor veya "Cocson" gibi adlarla anılan Göksun'u Türkler çoktan terk etmişlerdi. Çünkü Haçlıları karşılamak için Emir Buldacı komutasında Anadolu içlerinde düşmanla mücadele halindeydiler. Eskişehir-Porsuk Çayı önlerinden Aksaray'a kadar Haçlı sürüleriyle vuruşarak gelmişlerdi. Göksun'da bulunan Ermeniler dindaşları Hristiyan Avrupalıları-Haçlıları çok iyi karşılamışlardı. Stevan Runciman; "Ermenilerin oturduğu parlak Kokson, bugünkü Göksun'da, I. Haçlı ordusu 3 gün kalmış, ahali dostça davranmış, Haçlılar seyahatlerinin bundan sonraki ve dağlar üzerinden geçecek kısmı için bol bol yiyecek maddesi satın alma imkânı bulmuşlardır"⁴¹⁹, demektedir. Üç gün Göksun'da kalan Haçlılar, Ermeniler tarafından ağırlandırılmışlar ve istirahat ederek hastalarını tedavi etme imkânı bulmuşlardır. Haçlılar, burada Maraş'a kadar gidecekleri, yiyecek ve erzak satın aldılar. Bugün bile geçilmesi zor yollardan biri sayılan ve yaklaşık 100 kilometreyi bulan Göksun-Maraş arasını kat etmek için hareket eden Haçlı ordusunu çok büyük engeller beklemekteydi. Onlar bir taraftan Türklerle diğer yandan engebeli kayalık arazi ile mücadele etmeleri gerekiyordu⁴²⁰.

Göksun-Maraş arası Haçlıların şimdiye kadar karşılaştıkları en zor yol idi. Haçlılar, Avrupa'dan bu tarafa yola çıktıktan bu yana bu kadar sarp dağlardan geçmemişlerdi. Yol coğrafya olarak çok kötüydü. Bu yüzden Göksun ile Maraş arasındaki bu sarp dağlara "Şeytan dağları", bu yola da "Felâket yolu" adını vermişlerdi. Haçlıların buradan geçişini tasvir ederek, Haçlı kaynaklarından alıntı yapan Stevan Runciman şu bilgileri vermektedir: "*Göksun'dan itibaren başlayan bu yollar, Haçlı ordusu önüne çıkan yolların en çetiniydi. Artık Ekim ayı başında bulunuluyordu. Sonbahar yağmurları başlamıştı. Anti-Torosları kesen yol çok kötü durumdaydı. Yol kilometrelerce dik bayırlıklara tırmanan ve derin uçurumlar yanından geçen çamurlu bir patikadan ibaretti. Atlar bir biri ardından uçuşuma yuvarlanıyorlardı. Bir birine bağlı yük hayvanlarından müteşekkil diziler olduğu gibi derinliklere gömülüyordu. Hiç kimse ata binmeye cesaret edemiyordu. Teçhizatların ağırlığı altında inleye sıklaya yaya sürüklenen şövalyeler silahlarını daha hafif mücehhez olanlara satmaya çalışıyor, çoğu zamanda bitap düşerek bunları fırlatıp atıyorlardı. Bu dağlar üzerine sanki*

---

⁴¹⁸ İlyas Gökhan, *Başlangıç'tan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, s.144; Said Öztürk, Ali Sarıkaya, *Göksun Tarihi*, s.47.

⁴¹⁹ Stevan Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I-III, Terc. Fikret Işıltan, Ankara, C.I, s.147.

⁴²⁰ Öztürk- Sarıkaya, *A.g.e.*, s.47; Gökhan, *A.g.e.*, s.144.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*bir lanet çöreklenmiş gibiydi. Dağlar, Haçlılara Türklerin verdirdiği kayıplardan çok daha fazlasına mâl oldular. Ordu nihayet geniş bir nefes alarak Maraş etrafındaki ovaya vardı*⁴²¹.

Haçlılar, Göksun'dan sonra Maraş'a doğru hareketle, Taşoluk, Değirmendere, Çinçin Boğazı, Kumarlı, Çukurhisar, Fırız yolunu takip ederek Maraş'a ulaşmışlardı. Haçlılar Maraş ovasını görünce rahatlamış ve şok sevinmişlerdi. Çünkü onlar Göksun-Maraş arası yollarda sıkıntılar ve korkular yaşamışlardı. Maraş yakınlarında Hristiyan köylüler tarafından karşılanan Haçlı ordusu moral bulmuştur. Gesta Francorum'un yazarı, köylülerin Haçlılara bol miktarda mal getirdiklerini, böylece fazla miktarda erzak sahibi olduklarını, mutlu olduklarını ve burada ordudan ayrılan ileride Antakya Kontu olacak olan Bohemond'u beklediklerini yazmaktadır. Haçlı ordusu Maraş'ta birkaç gün dinlendi. Maraş o sırada daha önce Bizans'a tabi Thatul adında bir Ermeni'nin idaresi altına girmişti. Ordudan ayrı hareket eden Bohemond, Maraş'ta Haçlı ordusuna katılmıştır⁴²². Haçlılar, Maraş'ta da bir müddet kaldıktan sonra ileriye doğru Antakya istikâmetine yöneldiler.

Sonuç:

Maraş'ı işgal eden Haçlı ordusu 15 Ekim 1097 tarihinde Maraş'tan hareket ederek, Antakya'ya doğru yol almaya başlamıştır. Maraş'tan sonra sırayla; Türkoğlu, Nurdağı, Islâhiye, Hassa ve Kırıkhan istikâmetindeki Amik çukurunu takip ederek ilerleyen Haçlı ordusu, 20 Ekim'de Demirköprü'ye ulaşmıştı. Antakya'ya varmak için geride üç saat sürecek yolları kalmıştı⁴²³. Haçlılar bu sefer sırasında Bizans devleti ile anlaşarak 1098 yılında Maraş ve havalisinin idaresini Bizans'a teslim etmişlerdir. Komana (Şar köyü) ve Göksun'da, Haçlılar işgal ettikleri yerleri daha evvel kararlaştırdıkları gibi, Bizans İmparatoru'nun temsilcisi olan Tatikios'a teslim etmişlerdi. Ermeni asıllı Bizans valileri idaresinde Maraş'a yerleşen Ermeniler, bir süre sonra Adıyaman (Hısn-ı Mansur) ve Rumkale şehirlerini de ele geçirmişlerdir. Maraş'ın kuzeyinde kalan Elbistan, Afşin (Efsus) ve Göksun ise kısa bir süre Türk hâkimiyetinde kaldıktan sonra 1103 yılında yeniden Hristiyanların idaresine geçmiştir⁴²⁴.

Maraş'taki Haçlı idaresi döneminde şehre bir yandan Danişmendliler diğer yandan da Selçuklular seferler tertip ettiler. Ayrıca Kilikya Ermenileri de Maraş ve havalisini Haçlılardan almak için saldırılar yapmaktan geri kalmadılar. Çünkü Ermeniler de Haçlı işgalinden rahatsız olmuşlardı. Haçlı ordusu onlara da bölgeye de çok zarar vermişlerdi. 1105 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan tarafından, Afşin, Elbistan ve Göksun yeniden fethedilerek Vezir Ziyaeddin

---

⁴²¹Runcıman, A.g.e., C.I, s.147; Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, s.145; Öztürk-Sarıkaya, A.g.e., s.48.

⁴²²Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, s.104; Öztürk-Sarıkaya, A.g.e., s.49.

⁴²³Runcıman, A.g.e., s.148; Öztürk-Sarıkaya, A.g.e., s.49.

⁴²⁴Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, s.35-36.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Muhammed'e iktâ edilmiştir⁴²⁵. Bu süreç içerisinde Maraş, Göksun, Elbistan ve Afşin havalisi kısa süreler içerisinde sık sık el değiştirecektir. Nihayetinde Maraş, Elbistan ve Göksun havalisi Selçuklu Türklerinin kesin hâkimiyetine girmiştir.

KAYNAKÇA

- GÖKHAN, İlyas; *Başlangıç'tan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Kahramanmaraş, 2011.
  - _____; *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş, 2013.
  - IŞIN, Demirkent; *Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan*, TTK. Yayınları, Ankara, 1996.
  - ÖZTÜRK, Said- SARIKAYA, Ali; *Göksun Tarihi*, Göksun Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2010.
  - RUNCIMAM, Stevan; *Haçlı Seferleri Tarihi*, Terc. Fikret Işıltan, C. I-III, TTK Yayınları, Ankara, 1989.
  - ŞAHİN, Muhammet; *Uygurluk Tarihi*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2016.
  - YİNANÇ, Mükrimin Halil; *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1944.
  - YİNANÇ, Refet; *Dulkadir Beyliği*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
-

⁴²⁵Runciman, A.g.e., s.172; Öztürk-Sarıkaya, A.g.e., s.49; Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, s.104.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÂHADDİN EYYÛBÎ ZAMANINDA MARAŞ ÜZERİNDE SELÇUKLU-EYYÛBÎ MÛCADELESİ

SELJUK-AYYUBID STRUGGLE ON MARAŞ IN THE PERIOD OF SALADIN

Prof. Dr. Ayşe Dudu KUŞÇU*

Selçuklu sultanı I. Mesud (116-1155)'un damadı, II. Kılıç Arslan'ın da eniştesi olan Atabey Nureddin Mahmud, Kılıç Arslan'ın tahta geçtiği ilk yıllardan itibaren Onunla bir rekabete girmiş ve Güneydoğu Anadolu'da özellikle ülkesinin sınır bölgelerine yakın Ayıntab, Raban gibi şehirleri istilâ etmişti. Bir siyaset dehası olan II. Kılıç Arslan bir süre sonra bu toprakları Nureddin'den almayı başardı. Ancak Nureddin'in, akraba olmalarına karşılık, II. Kılıç Arslan'a karşı menfi tutumu değişmedi. Anadolu'da O'na karşı yapılan ittifaklarda yer aldı. Nureddin, 1173 yılında Kılıç Arslan'ın Sivas'a yürümesini fırsat bilerek Merzuban, Maraş, Göksun, ve Behisni şehirlerini aldı. Bunun üzerine Kılıç Arslan derhal Nureddin üzerine yürüdüyse de kışın şiddetli oluşu, açlık ve Haçlıların taarruzları gibi sebeplerle aralarında barış sağlanmış, Nureddin, Kılıç Arslan'dan aldığı yerleri iade etmişti.

Nureddin Mahmud'un 1174 yılında ölümünden sonra Selâhaddin Eyyübî, Mısır ve Suriye'de kısa sürede otoritesini sağlamlaştırmış ve bölgede önemli bir güç haline gelmişti. O'nun 1176 yılında Nureddin Mahmud'un oğlu el-Melikü's-Salih İsmail'in bulunduğu Halep'i kuşatması ve sonrasında el-Melikü's-Salih ile anlaşmaya varması⁴²⁶, bölgede bulunan Musul hâkimi Seyfeddin Gazi, Hısn-ı Keyfâ ve Mardin Artuklu beyleri ile de bir ittifak kurmasına sebep olmuştu. Buna göre; taraflar aralarındaki anlaşmaya sadık kalacaklar, hattâ anlaşmayı ihlâl edene karşı birbirlerine yardım edeceklerdi.⁴²⁷ Bu arada Selâhaddin'in muasırı olan Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan da özellikle 1176 yılında kazandığı Myriokephalon Savaşı'ndan sonra hem Bizans'ın gücünü kırmış hem de Anadolu'ya yönelik diğer politikalarını uygulama fırsatı elde etmişti. O'nun Anadolu'da "Selçuklu hâkimiyeti altında Türk birliğini sağlama" politikası çerçevesinde Danişmendlilerin Malatya koluna da son vermesi, bölgedeki Mardin ve Hısn-ı Keyfâ Artuklu beylerini telaşlandırmış, bu sebeple onlar, Selâhaddin'e elçiler gönderip ondan kendilerini himaye etmelerini istemişlerdi.

*Konya Necmettin Erbakan Üniv., Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü.

⁴²⁶Suryanî Mihail, Selâhaddin'in Halep'i kuşatması üzerine Halep'te bulunan el-Melik es-Salih'in Haçlılar'dan yardım istediğini bunun üzerine Haçlılar'ın Halep hapishanesinden çıkmış olan Renaud de Chatillon'u Halep'e gönderdiklerini, Chatillon'un Selâhaddin'in mağlup etmesi üzerine Selâhaddin'in barış istemek zorunda kaldığını bildirir.Suryani Mihail, Suryani Patrik Mihail'in Vakainamesi, (Ter, H. D. Andreasyan), 1944, s.242.

⁴²⁷İbnü'l-Esir el-Cezerî, Ali bin Ebi'l-Kerem Muhammed bin Muhammed bin Abdülkerim bin Abdülvâhid eş-Şeybânî, el-Kâmil fi't-Tarih (İslâm Tarihi), (Ter: Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın, Redaktör: Mertol Tulun), İstanbul, 2008, c IX, s.421; Gregory Abû'l-Farac, Abû'l-Farac Tarihi (Türkçe Ter: Ömer Rıza DOĞRUL), Ankara, 1987, II.Baskı, c.II, s. 423..

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bu durum sultan II. Kılıç Arslan için daha önce yaşanmış bir gerçeğin tekerrüründen ibaret gözüküyordu. Çünkü Selâhaddin'in selefi olan Nureddin Mahmud da Kılıç Arslan'a karşı Anadolu'daki Danişmendli beylerini ve hanedan üyelerini desteklemiş ve hattâ Anadolu'da Kılıç Arslan'a karşı oluşturulan ittifak cephesinin başında yer almıştı. Bu sebeple Kılıç Arslan, 1179 yılında Selâhaddin'e elçiler göndererek Nureddin Mahmud zamanında işgal edilen Raban kalesinin kendisine iadesini ve bu konuda el-Melik es-Salih'in de rızası olduğunu bildirdi. Selâhaddin, Kılıç Arslan'ın bu talebini şiddetle reddetti. Bunun üzerine Kılıç Arslan, Raban kalesini ele geçirmek üzere yirmi bin kişilik bir ordu sevketti. Raban kalesi Selâhaddin'in emirlerinden Şemseddin İbnü'l-Mukaddem'in elinde bulunuyordu.⁴²⁸ Selâhaddin, Kılıç Arslan'ın Raban'ı ele geçirmek üzere harekete geçtiğini öğrenince, yeğeni Hama hakimi Takiyyüddin Ömer'i, İbnü'l Mukaddem'in yardımına göndermişti. Takiyyüddin Ömer, yanında bin kişi olmasına rağmen Kılıç Arslan'ın ordusu karşısında müthiş bir mukavemet gösterdi. Dönemin kaynaklarından bazıları bu sırada Takiyyüddin'in yardım için Dımaşk'a gittiğini bunun üzerine Selçuklu askerlerinin muharebe etmekten kaçındıklarını belirtirken⁴²⁹, bazıları da Takiyyüddin'in bin kişilik ordu ile Kılıç Arslan'ın yirmi bin kişilik ordusunu yendiğini belirtirler.⁴³⁰ Suryani Mihail, "iki taraf da Türk oldukları halde Halepli Türkler Franklar'a karşı harp etmekte daha mahir oldukları için" kazanan tarafın Selâhaddin tarafı olduğu yönünde bir tespitte bulunur. Aynı husus Ebu'l-Ferec tarafından da dile getirilir.⁴³¹

Bundan sonra gelişen olaylar II. Kılıç Arslan ile Selâhaddin Eyyûbî'nin aralarının daha da gerginleşmesine sebep olmuştur. Bunun sebebi II. Kılıç Arslan'ın damadı olan Hısn-ı Keyfâve Diyarbakır hâkimi Nureddin Muhammed'in sultanın kızı Selçuka Hatun'a kötü davranması üzerine Kılıç Arslan'ın O'nun üzerine yürümesi olmuştur. Kaynaklar, Artuklu Bey'i Nureddin Muhammed'in II. Kılıç Arslan'ın kızıyla bir süre evli kaldıktan sonra bir şarkıcıya gönül verip, onunla evlendiği, ülkesine ve hazinesine bu kadının hâkim olduğu, böylelikle Nureddin'in sultanın kızıdan yüz çevirmesi sonucunda Kılıç Arslan'ın, Nureddin'i tedip için Doğu'ya yöneldiğinde, Artuklu hükümdarının korkarak Selâhaddin'e sığındığı konusunda hemfikirdirler.⁴³² Selâhaddin, kendisine sığınan Nureddin Muhammed'in Kılıç Arslan tarafından affedilmesi konusunda Kılıç Arslan'a bir mektup gönderdi ise de Kılıç Arslan bunu reddedip, Nureddin ile kızının evliliği sırasında Nureddin'e

⁴²⁸İbn Vâsıl, Cemâlüddin Muhammed bin Sâlim, Müferricü'l- Kürûb fi Ahbâr-ı Benî Eyyûb (İlk üç cildin tahkiki: Cemâlüddin eş-Şeyyâl), Kahire, 1953-1960, c. II, s.79.

⁴²⁹Suryani Mihail, Suryani Patrik Mihail'in Vakainamesi, s, 260.

⁴³⁰İbn Vâsıl, Müferric, c.II, s. 79; İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih, c.IX, s.442.

⁴³¹Suryani Mihail, Suryani Patrik Mihail'in Vakainamesi, s, 260; Abû'l-Farac, Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s. 425.

⁴³²İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih, c.IX, s.446. Suryani Mihail, Suryani Patrik Mihail'in Vakainamesi, s, 261; Abû'l-Farac, Abû'l-Farac Tarihi, c.II, s. 425-426.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Artuklu ülkesi sınırlarında birkaç kale verdiğini şimdi onları almak niyetinde olduğunu belirtti. Dönemin iki büyük Müslüman hükümdarı arasında elçiler gidip gelmesine rağmen bir sonuç alınmadı ve Kılıç Arslan kararından dönmeyip durumu daha da gerginleştiriyordu.

Anlaşılan o ki, II. Kılıç Arslan'ın niyeti; Selçukluların daha başlangıçtan itibaren takip ettiği Doğu ülkelerine yayılma politikasını, geçerli bir mazeret öne sürerek devam ettirip Artuklu ülkesine sahip olma⁴³³ Üstelik Artukluların, Danişmendliler gibi Türk soyundan olması, bizzat Kılıç Arslan tarafından başlatılıp daha sonra diğer Selçuklu sultanları tarafından da benimsenen “Anadolu’da Selçuklu hâkimiyeti altında Türk birliğini sağlama” politikasına da uygun düşüyordu.

II. Kılıç Arslan'ın Artuklu ülkesine yürümekteki kararlı tavrı üzerine, Selâhaddin de Haçlılara birbiri ardına darbeler indirdikten ve onlarla kendi isteklerine uygun bir anlaşma yaptıktan sonra Haziran 1180 tarihinde Türkiye Selçukluları üzerine bir sefere çıktı.⁴³⁴ Fırat'ın kollarından biri olan Göksu Irmağı kenarında karargâh kurdu. Burada kendisine askerleri ile birlikte Nureddin Muhammed de katıldı.

II. Kılıç Arslan'ın Artuklu ülkesine girmekteki ısrarı kadar, Selâhaddin'in de Mısır ve Suriye'nin büyük bir bölümüne sahip olduğu halde, suçlu olduğunu bildiği Nureddin Muhammed'i himâye gerekçesiyle Anadolu'ya girmesi oldukça dikkat çekicidir. Burada perdelenen gerçek; dönemin iki büyük Müslüman hükümdarının Anadolu'nun güneyinde bir otorite mücadelesine girmesi, dolayısıyla önceden II. Kılıç Arslan ile Zengi hükümdarı Nureddin Mahmud arasındaki rekabetin şimdide Nureddin'in yerini alan Selâhaddin ile devam ettirildiğidir.

Selâhaddin'in Anadolu'ya girip Raban'a geldiğini öğrenen II. Kılıç Arslan, durumun ciddiyetini anlayıp derhal siyaset bilir veziri İhtiyarüddin Hasan bin Afras'ı Selâhaddin'e gönderdi.⁴³⁵ İbnü'l-Esir'de verilen bilgiye göre; elçi Kılıç Arslan'ın “Bu adam (kızıma) şöyle şöyle yaptı; mutlaka ülkesine gitmeli ve O'na haddini bildirmeliyim” şeklindeki mesajını Selâhaddin'e ilettili. Bunun üzerine Selâhaddin çok içerleyip fena halde öfkelenerek elçiye; “Efendine de ki; eğer geri dönmezse Allah'a yemin ederim ki, Malatya üzerine yürüyeceğim. Malatya'ya iki günlük mesafedeyim, oraya varmadan da atımdan inmeyeceğim, sonra da bütün ülkesine saldırıp elinden alacağım” dedi.

Selâhaddin'in kararlılığını ve askeri gücünün Selçuklulardan daha fazla olduğunu gören İhtiyarüddin Hasan, durumu Kılıç Arslan'a bildirip ertesi günü müthiş bir siyâsî manevra ile Selâhaddin'in karşısına çıktı. Yine İbnü'l Esir'in ayrıntılı bir şekilde naklettiğine göre; ihtiyarüddin, Selâhaddin tarafından huzura kabul edilince de O'na “Ben efendim adına değil, kendi adıma size bir

⁴³³ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1993, III. Baskı, s. 212.

⁴³⁴ Ramazan Şeşen, Salâhaddin Eyyübî ve Devlet, İstanbul, 1987, s.75.

⁴³⁵ Muhammed b. Takıyyüddin Ömer b. Şahinşah el-Eyyübî, Mizmarü'l-Hakaik ve Sırrü'l-Halaik, (Tahkik: Hasan Habeşi), Kahire, 1968, s.41.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

şey söylemek istiyorum ve beni bağışlayıp hak vermenizi talep ediyorum” dedi. Bunun üzerine Selâhaddin, İhtiyarüddin’e “söyle” diye karşılık verdi. İhtiyarüddin: “Ey efendimiz! Bu çirkin iş senin gibi bir sultana yakışmaz! Sen sultanların en büyük, en şanlı, en şöhretlilerinden birisin. Halkın senin Haçlılarla anlaşma yaptığını ve cihadi terk edip ülkenin çıkarlarını bir kenara ittiğini, sana emrindeki halka ve bütün Müslümanlara faydalı bir işten yüz çevirdiğini, uzak yakın her taraftan asker toplayıp, senin ve askerlerinin bir şarkıcı için yollara düşüp büyük masraflar ettiğini duyması kadar büyük bir kötülük düşünebiliyor musun? Yarın Allah Tealâ’ya ne mazeret beyan edeceksin? Sonra Halife’nin, diğer Müslüman hükümdarların ve bütün halkın nezdindeki itibarın ne olur? Onlara bunu nasıl anlattırın? Düşün ki, hiç kimse senin yüzüne karşı bunları söylemez, fakat meselenin böyle olduğunu bilmezler mi? Sonra farz et ki, Kılıç Arslan öldü, bu kızı da beni sana gönderdi. O sana sığınıyor ve kocasından hakkını amanı istiyor. Zaten senden beklenen de budur, sen bunu reddetmezsin.” dedi.⁴³⁶

Selâhaddin bu sözler üzerine “Vallahi sen haklısın! And olsun ki, mesele senin dediğin gibidir; fakat bu adam (Nureddin) yanıma geldi ve bana yapıştı. Şimdi o’nu bırakırsam bu bana yakışmaz. Sen onunla görüş ve aranızdaki meseleyi dilediğiniz gibi halledin. Ben bu meselede size yardımcı olur ve o’nun yanında yaptığı işin kötü olduğun söylerim”.dedi ve kendi adına her türlü iyilikte bulunmayı vaad etti.⁴³⁷ Selâhaddin’in yardımıyla Nureddin Muhammed ve Kılıç Arslan arasındaki anlaşmazlık çözüldü. Varılan anlaşmaya göre; Nureddin bir yıl sonra şarkıcı ile alâkasını kesip Selçuka Hatun’a dönecek, dönmeyecek olursa Selâhaddin’in onun üzerindeki himâyesi sona erecekti. Bu anlaşmadan sonra Selâhaddin Suriye’ye, Nureddin de kendi ülkesine döndü. Kılıç Arslan da Malatya’ya gidip şehrin surlarını güçlendirdi.⁴³⁸ Gerçekten de bir yıl sonra Nureddin yanındaki şarkıcı kadını uzaklaştırdı. Kadın Bağdad’a gitti. Nureddin de Selçuka Hatuna geri döndü.⁴³⁹

Bundan sonra Selâhaddin ve II. Kılıç Arslan arasındaki ilişkiler iyi gitmiş ve hattâ Kılıç Arslan, Çukurova’daki Türkmenler’in mallarına el koyan Kilikya Ermeni kralı III. Rupen’i

⁴³⁶ İbn Vâsıl, Müferric, c.II, s. 97-98; İbnü’l-Esir, el-Kâmil fi’t-Tarih, c.IX, s.447.

⁴³⁷ İbnü’l-Esir, el-Kâmil fi’t-Tarih, c.IX, s.447; Ayşe Dudu Kuşçu, Eyyûbî Devleti Teşkilâtı, Ankara, 2013, s.76.

⁴³⁸ Suryani Mihail, Suryani Patrik Mihail’in Vakainamesi, s. 261.

⁴³⁹ R. Şeşen, Salâhaddin Eyyûbî, s.76.Ebu’l Ferec’in verdiği bilgiye göre; II. Kılıç Arslan’ın kızı Selçuka Hatun, Nureddin Muhammed’den sonra hacca giderken Bağdad’a uğramış, bu sırada annesi de bir Türk olan Abbasi halifesi en-Nâsır Lidinillah bu kızın güzelliğini duyarak, onunla evlenmek üzere çok ısrar etmiş, neticede Selçuka Hatun ile evlenmişti. Halife, bu çok sevdiği Selçuklu melikesine, kendisinin büyüdüğü yer olan ve bundan dolayı da “Ahlatiyye Hatun” diye anılmasından esinlenerek, melikenin Ahlat’taki sarayına benzer görkemli bir saray yaptırmış, bahçesini de ona göre tanzim ettirmişti. Ancak bu melike üç yıl gibi kısa bir zaman sonra ölünce en-Nasır, bu sarayı yıktırması yerine bir ribat yaptırmıştı. Bu ribata da “Ribat-ı Ahlatiyye” denildi. Abû’l-Farac, Abû’l-Farac Tarihi, c.II, s.519-520; Zekeriya Kitapçı, Türk ve Selçuklu Hatunları, Konya, 2008, s.162 vd. Selâhaddin döneminin önemli kaynaklarından İbn Cübeyr de II. Kılıç Arslan’ın bu bahtsız melikesinden uzun uzun bahseder. Bkz.,İbn Cübeyr, Endülüs’ten Kutsal Topraklara, (Ter. İsmail Güler), İstanbul, 2003, Selenga Yay.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

cezalandırmak için, üzerine giderken Selâhaddin'den yardım istemiş, O da bunu kabul ederek askerleri ile birlikte Adıyaman-Besni arasındaki Nehrû'l-Ezrak (Göksu) da askerlerini toplamıştı. Selçuklu ve Eyyübî birliklerinin ortaklaşa gerçekleştirdikleri bu Ermeni seferi sonucunda Ermeniler tedip edilmiş, bunun yanı sıra Selâhaddin ve II. Kılıç Arslan arasında bütün doğu ülkelerini kapsayan bir barış anlaşması sağlanmıştı.⁴⁴⁰

1182 yılında Selâhaddin, Fırat'ı geçerek Urfa, Rakka, Nusaybin ve Suruc (Seruc)'u aldı ise de bir yıl sonra buraları Halep'e karşılık olmak üzere Zengiler'den II. İmâdeddin Zengi'ye verdi. 1183 yılında da, Diyarbakır'ı zaptedip burayı yeniden Artuklu Nureddin Muhammed'in idaresine verdi. Selâhaddin bölgede özellikle selefi Nureddin'e ait yerleri zapt etmek için uğraşırken karşısında hep II. Kılıç Arslan'ı görüyordu. 1185 yılında Selâhaddin birkaç defa uğraşıp ele geçiremediği Musul'u ve Mardin'i ele geçirmek üzere Reesü'l-Ayn mevkiine geldiği zaman Kılıç Arslan'ın elçileri kendisine gelip eğer Musul ve Mardin seferinden vazgeçmez ise, Doğu'daki meliklerin hepsinin birleşerek ona karşı savaşmak üzere ittifak edeceklerini haber vermişti.

1186 yılından sonra sultan II. Kılıç Arslan'ın ülkesini on bir oğlu arasında paylaşırması üzerine otoritesinin zaafa düşmesi, Selâhaddin'in de daha ziyade Kudüs üzerine yoğunlaşması, dönemin bu iki Müslüman hükümdarını bir daha karşı karşıya getirmedi.

1188 yılında Selâhaddin Kevkeb kalesini muhasara ederken Selçuklu sultanı Kılıç Arslan'ın veziri İhtiyarüddin, aralarındaki anlaşmayı yenilemeye ve Kudüs'ün alınması vesilesi ile Selâhaddin'i tebrike gelmişti.⁴⁴¹ Selâhaddin bu tecrübeli devlet adamını gayet iyi karşıladı.

1189 yılında yapılan III. Haçlı Seferi sırasında II. Kılıç Arslan Alman İmparatoru Frederich Barbarossa ile Selâhaddin ise, Bizans İmparatoru ile anlaşmıştı. Bunun üzerine görüş ayrılığı içine düşen iki Müslüman hükümdar bir süre mektuplaştıktan sonra Kılıç Arslan ve büyük oğlu Kutbeddin Melikşah, Selâhaddin'e, Haçlıların geçmelerine mani olacaklarını bildirmişlerdi. Ancak bunu başaramadılar.

1191 yılında Kılıç Arslan'ın muhteris ruhlu büyük oğlu Melikşah, kardeşi Malatya meliki Kayserşah'ın elinden şehri almak istemişti. Bunun üzerine Kayserşah, Kudüs'te bulunan Selâhaddin'in yanına gidip, kardeşine karşı ondan yardım istemişti. Bu arada Kayserşah, Eyyübî hanedanından el-Adil'in kızıyla evlenmişti. Selâhaddin Kılıç Arslan'ın bu iki oğlu arasındaki anlaşmazlığı çözmesi için

⁴⁴⁰İbn Şeddâd, Bahâüddin, en-Nevâdirü's-Sultaniyye'l-Mehâsinü'l-Yûsufiyye (SiretüSalâhüddin), Kahire, 1994, II. Baskı, s. 101; Ebû Şâme,Şihâbüddin Abdurrahman bin İsmail bin İbrahim bin Osman el-Makdisîed-Dimaşkî eş-Şâfiî, Kitâbu'r-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn (en-Nûriyye's-Salâhiyye), (Tahkik, dipnot ve ilâveler: İbrahim Şemsüddin), Beyrut, 2002, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, c. III, s. 37;Osman Gürbüz, Selâhaddin Eyyübî, İstanbul, 2012, s.63.

⁴⁴¹R. Şeşen, Salâhaddin Eyyübî, s.76.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kazasker Şemseddin bin el-Ferraş'ı Anadolu'ya gönderdi. Şemseddin bu iki kardeşe hakemlik yaptı ancak dönerken Malatya'da öldü.

Kılıç Arslan'ın oğlu Kutbeddin Melikşah, 1192 yılında Selçuklu ülkesinde başlayan kargaşalıkların halli için Selâhaddin'i Anadolu'ya davet etmiş ancak Selâhaddin bu sırada Haçlılar ile uğraştığı için gelememişti.

SONUÇ

Ortaçağ'ın en büyük hükümdarlarından olan Selâhaddin ve II. Kılıç Arslan'ın Güneydoğu Anadolu'da daha ziyade bugün Gaziantep ve Kahramanmaraş illerine bağlı bölgelerde cereyan eden mücadelelerinde farklı siyasî amaçları vardı. Mısır ve Suriye'de Nureddin Mahmud'un yerini alan Selâhaddin, Anadolu'da vaktiyle Nureddin'in eline geçen bölgeleri ele geçirip buralarda nüfuz sahibi olmak istiyordu. Üstelik bu bölgelerde bulunan Artuklular gibi Türk hâkimleri ile ittifak kurup aynı safta yer almak, hem Selâhaddin'in Anadolu politikasında kilit rol oynayacak hem de O'nun Haçlılarla mücadelesinde kolaylık sağlayacaktı.

II. Kılıç Arslan'ın amacı ise, Anadolu'da Selçuklu hâkimiyeti altında Türk birliğini sağlamak ve Anadolu topraklarına tam olarak hâkim olmaktı. Bu asli gayeler zaman zaman basit sebepler ileri sürülerek gizlenmek suretiyle iki Müslüman hükümdarı karşı karşıya getirmişti. Ancak şunu belirtmekte yarar vardır ki, Selâhaddin ve Kılıç Arslan arasında ortaya çıkan bu rekabet ve otorite mücadelesi, hiçbir zaman kayda değer bir fiili çarpışmaya neden olmamıştı. Kanaatimizce bu, iki tarafın da Türk ve Müslüman unsurdan oluşup, Haçlılar ve Bizans gibi iki büyük tehlike dururken, meydana gelebilecek bir kardeş kavgasının, iki tarafa da fayda vermeyeceği basiretinde oluşları ile alâkalı idi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

Ayşe Dudu Kuşçu, Eyyûbî Devleti Teşkilâtı, Ankara, 2013.

EbûŞâme, Şihâbüddin Abdurrahman bin İsmail bin İbrahim bin Osman el-Makdisîed-Dımaşkî eş-Şâfîî, Kitâbu'r-Ravzateyn fi Ahbâri'd-Devleteyn (en-Nûriyyeve's-Salâhiyye), (Tahkik, dipnot ve ilâveler: İbrahim Şemsüddin), Beyrut, 2002, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Gregory Abû'l-Farac, Abû'l-Farac Tarihi (Türkçe Ter: Ömer Rıza DOĞRUL), Ankara, 1987, II.Baskı.

İbn Cübeyr, Endülüsten Kutsal Topraklara, (Ter. İsmail Güler), İstanbul, 2003, Selenga Yay.

İbn Şeddâd, Bahâüddin, en-Nevâdirü's-Sultaniyyeve'l-Mehâsinü'l-Yûsufiyye (Siretü Salâhüddin), Kahire, 1994, II.Baskı.

İbnü'l-Esir el-Cezerî, Ali bin Ebi'l-Kerem Muhammed bin Muhammed bin Abdülkerim bin Abdülvâhid eş-Şeybânî, el-Kâmil fi't-Tarih (İslâm Tarihi), (Ter: Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özeydin, Redaktör: Mertol Tulun), İstanbul, 2008.

İbnVâsıl, Cemâlüddin Muhammed bin Sâlim, Müferricü'l- Kürûb fi Ahbâr-ı Benî Eyyûb (İlk üç cildin tahkiki: Cemâlüddin eş-Şeyyâl), Kahire, 1953-1960.

Muhammed b. Takıyyüddin Ömer b. Şahinşah el-Eyyûbî, Mizmarü'l-Hakaik ve Sırrü'l-Halaik, (Tahkik: Hasan Habeşi), Kahire, 1968.

Osman Gürbüz, Selâhaddîn Eyyûbî, İstanbul, 2012.

Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1993, III. Baskı,

Ramazan Şeşen, Salâhaddîn Eyyûbî ve Devlet, İstanbul, 1987.

Suryani Mihail, Suryani Patrik Mihail'in Vakainamesi, (Ter, H. D. Andreasyan), 1944.

Zekeriya Kitapçı, Türk ve Selçuklu Hatunları, Konya, 2008.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

AĞAÇERİ TÜRKMENLERİNİN SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLERİ

Yrd. Doç Dr. Hasan ARSLAN*

Uzman Kemalettin KOÇ**

Özet

Maraş ve çevresi, konargöçer hayatı yaşayan topluluklar için elverişli coğrafi özellikler taşımaktadır. Bu nedenle bölge, Anadolu'ya gelmeye başlayan konargöçer Türk boylarının yerleştikleri önemli bir saha olmuştur. Buraya ilk yerleşen Türkmen gruplarından biri de Ağaçerilerdir. Bunların izlerine Kafkasya, İran ve Azerbaycan'da 5. yüzyılda rastlanmakla birlikte Anadolu'daki varlıkları, en erken 12. yüzyılın sonlarına kadar inmektedir.

Ağaçeriler, 12. yüzyılın sonlarından 15. yüzyılın başlarına kadar Maraş, Elbistan ve Malatya bölgesinin daha çok ormanlık alanlarında yaşamışlardır. Bu dönemde isimleri, daha çok, yaptıkları şekavetlerle kaynaklarda geçmektedir. Bu bağlamda Türkiye Selçukluları, Moğollar, Eratna Devleti ile siyasi mücadelelere girişmişler; Dulkadirli Beyliği, Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerinin hizmetinde bulunmuşlardır. Ağaçeriler, diğer Türk/ Türkmen boylarıyla birlikte Anadolu'nun fethinde, Türkleşmesinde ve Müslümanlaşmasında rol oynadıkları gibi Anadolu'nun Moğollar tarafından tamamen istilasına da bir set olmuşlardır.

14. yüzyıldan sonra İran ve Suriye gibi ülkelere dağılan Ağaçerilerin Anadolu'da kalan bakiyeleri ile ilgili olarak 15. yüzyıldan itibaren kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ağaçeriler, Türkmen, Maraş, Türkiye Selçuklu Devleti, Moğollar.

I. Giriş

Maraş, Türkmen aşiretlerinin yaylak - kışlak hayatı açısından cazip bir saha olduğundan ötürü tarih boyunca konargöçer Türkmenlerin yoğun olarak yerleştiği ve yaşadığı bir bölge olmuştur.⁴⁴²

Maraş bölgesine göç etmiş en eski Türk topluluklarından biri de Ağaçerilerdir. 13-14. yüzyıllarda Maraş, Elbistan ve Malatya'nın dağlık ve ormanlık alanlarında yaşayan Ağaçeri Türkmenleri⁴⁴³ bölgede ciddi bir demografik üstünlüğe sahipti.⁴⁴⁴

* KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e mail: hasanarslan@ksu.edu.tr

** KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, e mail: kkoc@ksu.edu.tr.

⁴⁴² Selahattin Döğüş, "Maraş'ta Türkmen Aşiretleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Tebliğleri*, C. I, İstanbul 2005, s. 457. Evliya Çelebi, 17. yüzyıl ortalarında Türkmen kimliğinin hâkim olduğu Maraş için; "... kelimatları lisan-ı Türkidir ve ekseriya halkı Türkmandır." der (Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyhatnâmesi*, C. 9, (Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman- Robert Dankoff), İstanbul 2005, s. 175)

⁴⁴³ Faruk Sümer, "Ağaçeriler", *DİA*, C. I, İstanbul 1988, s. 460; aynı yazar, "Ağaç-Eriler", *Belleten*, C. XXVI, Sayı: 103 (Ankara Temmuz 1962), s. 522. İbn Bibi, 13. yüzyılda yazdığı Selçuklu kroniğinde, Ağaçerilerin yerleşim alanlarını Maraş sahrası ve ormanları olarak kaydetmiştir (İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alaiye Fil Umuri'l-Ala'iyе = Selçuk Name*, C. II, (Haz. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, s.143-144).

Bugüne kadar Ağaçeriler üzerine pek çok bilimsel çalışma yapılmasına rağmen onların etnik kimlikleri, “*Türkmen*” olmalarının dışında netleştirilememiş ve gereğince ortaya konulamamıştır. Yine bu topluluğun Anadolu’ya geliş tarihleri, göç güzergâhları, ilk yerleşim yerleri, 15. yüzyıldan sonraki akıbetleri ve bakiyelerinin kimler olduğu konusu tam olarak aydınlatılamamış, bu konuda farklı fikir ve kanaatler ileri sürülmüştür. Bu tebliğde Ağaçeriler hakkındaki tezlere kısaca değinildikten sonra, daha çok onların Selçuklular döneminde Maraş ve çevresindeki faaliyetleri üzerinde durulacaktır.

II. Ağaçerilerin İsimleri, Kavmî Menşeleri ve Ötesi

“*Ağaçeri*”, ağaç işçiliği yapan anlamındadır. Bu isim kavmî bir ad değildir. Ağaçerilerin mesleklerine ve yerleştikleri coğrafyanın özelliklerine istinaden, onlara bu isimlendirmenin yapıldığı kaynaklarda geçmektedir⁴⁴⁵. Çünkü bu topluluk, daha ziyade ormanlık alanlara yerleşmekte; ağaç kesme, tahta biçme ve kereste işleriyle uğraşmaktadır⁴⁴⁶. Esasen Eski Anadolu Türkçesi’nde “er” kelimesiyle birleşik adlar yapılır ve bu adlar kişi ve topluluklara verilirdi. Nitekim Halep Türkmenlerinin Sivas’ın güneyinde yaylağa çıkan koluna *Yaban Eri*; toplama asker anlamına *İl Eri*; 16. yüzyılda yaşayan *Dağ Eri*, *Türk Eri* ve *Düğün Eri* gibi oymak isimleri buna örnektir. Ayrıca, sınırda yaşayana *Uç Eri*, Çölde yaşayana *Kum Eri* gibi adlar kullanılmıştır.⁴⁴⁷

Ağaçerilerin, kökeni üzerine çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan birisi Ağaçerilerin 5. yüzyıl Bizans tarihçisi Priscus’un bahsettiği “*Akhats Tsir’oy*” adında bir kavim oluşudur. Bu görüşü kabul eden bazı araştırmacılar, Ağaçerilerin isimlerini *Ağaç-Çirler*⁴⁴⁸, *Akaçirler* ve *Akatzirler*⁴⁴⁹ gibi değişik şekillerde kaydetmişlerdir.

Başka kaynaklarda Ağaçeriler, ayrıca *Küçük Asya’nın eski halkları*, *Hititli-Alarod*, *Lykenlerin devamı*, *İranlı-Acem*, *Abdal-Kipti* gibi isimlerle de anılmışlardır.⁴⁵⁰

Moğol tarihçisi Reşidüddin, *Câmiü’t-Tevarih* adlı eserinde Ağaçerileri, Oğuz Han’a tabi Türk boylarından biri olarak gösterir.⁴⁵¹ Bu eserde topluluğun adı şöyle geçmektedir: “*Bu ad, eski zamanlarda mevcut değildi.*”

---

⁴⁴⁴ Mükrimin Halil Yinanç, “Maraş Emirleri”, *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri*, (Yeni Harfe Çev.: Selim Kaya), Kahramanmaraş 2008, s. 51.

⁴⁴⁵ Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, C.1, (Yay.: Refet Yinanç), Ankara 2009, s.152-154; Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Ankara 2011, s. 540, 501; Sümer, “Ağaç-Eriler”, s. 521-522.

⁴⁴⁶ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, (Çev.: Yıldız Moran), İstanbul 1984, s. 152.

⁴⁴⁷ Sümer, “Ağaçeriler”, s. 460.

⁴⁴⁸ Neriman Görgünay Kırzioğlu, “Edremit Doyran Köyü Tahtacı Türkmenlerinde Geleneksel Evlenme Adetleri”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1995, s.133.

⁴⁴⁹ Sümer, “Ağaç-Eriler”, s. 521; Agusti Alemany, “Batı Avrupa Steplerinde Türk ve Alan Halkları Arasındaki Tarihi Bağlantılar”, *Türkler*, C. 2, (Çev. Nurşen Özsoy), Ankara 2002, s. 531.

⁴⁵⁰ İsmail Engin, “Tahtacı Tarihine Dair”, *XIII. Türk Tarih Kongresi (4-8 Ekim 1999) Bildirileri*, C. III, I. Kısım, Ankara 2002, s. 459.

⁴⁵¹ M. H. Yinanç, “Maraş emirleri”, s. 51.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*Oğuz kavimleri bu ülkelere gelince onlardan bir bölük ormanlık bölgede yurt tutmuş ve bundan dolayı Ağaçeri yani orman adamı adıyla adlanmıştır.*⁴⁵² Türkiye Selçuklu tarihinin en önemli kaynaklarından birini teşkil eden *Müsâmeretü'l-Ahbâr* adlı eseriyle tanınan tarihçi Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî (ö.1332-33) de Anadolu'da Ağaçeri adlı bir kişiden bahsetmektedir.⁴⁵³

14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın başlarında yaşamış olan tarihçi ve şair Aziz bin Erdeşir-i Esterabadî, Kadı Burhaneddin Ahmed adına 1397-8'de Farsça yazdığı *Bezm-u Rezm (Eğlence ve Savaş)* adlı eserinde Ağaçeri Türkmenlerini, "*Terâkime-i Ağaçeri*" yani "Ağaçeri Türkmenleri" şeklinde kaydetmektedir.⁴⁵⁴

Yine Yazıcıoğlu Ali, 1436'da II. Murat zamanında kaleme aldığı ve Selçuklu tarihini anlattığı *Selçuk-nâme* adlı eserinde, Ağaçerilerin Oğuz Han'a tabi Türkmen topluluklarından birisi olduğunu belirtmektedir. Yazıcıoğlu eserinde; "*Oğuz'un gardaşları ve bazı ammuzâdeleri ki anunla müttefik oldular: Aygur (Uygur), Kangılı, Kıbcak, Karluk, Kılıç, Ağaçeri*" diyerek Oğuz Han'a tabi toplulukları kaydetmiştir. Muhtemelen Reşidüddin'in adı geçen eserinden faydalanan yazar, bu ismin eski devirlerde olmadığını, Oğuz kavimleri bu taraflara gelince, onlardan bir gruba ağaçlık bir alan düştüğünü ve kendilerinin bu adla anılır olduğunu nakletmektedir.⁴⁵⁵ Yani müellife göre Ağaçeri topluluğu, Oğuz Han'a bağlı bir Türkmen topluluğudur ve Ağaçeri ismi de bu topluluğun yaşadığı yerin fiziki özelliklerinden esinlenerek verilmiştir.

Ağaçeriler konusunda belli başlı çalışmaları yapan F. Sümer, bunların Babai isyanına katılan Türkmenlerin kalıntıları olduklarını belirtir.⁴⁵⁶ Sümer, bazı yazarların Ağaçerilerin kökenlerini, 5. yüzyılda Rusya'da yaşayan "Akatzir" adlı bir kavme dayandırdıklarından söz etmekte, ancak böyle bir bağın imkânsız olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, Ağaçerilerle aynı dönemlerde yaşayan Arap tarihçi İbn Şeddad, Malatyalı Süryani din adamı- tarihçi Ebu'l Ferec, Moğol tarihçi Reşidüddin ve 14. yüzyılda İranlı Aziz b. Erdeşir-i Esterabadî, Arap Aynî ve Makrizi gibi tarihçiler bu topluluğun Türkmen oldukları hususunda hemfikirdirler.⁴⁵⁷

C. Cahen ise Ağaçeri isminin bir Oğuz boyu ismi olmadığını ve onların tamamının Türk olduklarının kanıtlanamayacağını belirtir. Daha sonra bu fikrini çürütürcesine, "Bu topluluğun, Moğol istilalarının hemen öncesinde Antakya ve Halep'in kuzeyinde görülen "*Suriyeli Türkmenler*" adı

⁴⁵² Sümer, "Ağaç-Eriler", s. 521-522.

⁴⁵³ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (Çev.: Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 244-7.

⁴⁵⁴ Aziz bin Erdeşir Esterabadî, *Bezm-u Rezm*, İstanbul 1928, s. 530.

⁴⁵⁵ Abdullah Bakır, *Yazıcızade Ali'nin Selçuk-name İsimli Eserinin Edisyon Kritiği*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2008, s. 5, 173.

⁴⁵⁶ Sümer, "Ağaçeriler", s. 460.

⁴⁵⁷ Sümer, "Ağaç-Eriler", s. 521-522; Sümer, "Ağaçeriler", s. 460.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

verilen grupla aynı olmaları mümkündür” der.⁴⁵⁸ Ancak Cahen’in bu tezi başka araştırmacılar tarafından fazla ilgi görmemiştir.

Kısaca çağdaş Türk, Arap, İran ve Hıristiyan kaynaklarında Türkmen asıllı oldukları açıkça belirtilen⁴⁵⁹ Ağaçerilerin, Oğuzlardan ayrı bir Türk boyu mu, Oğuz boyları ile diğer Türk boylarının oluşturduğu bir topluluk mu, yoksa sadece Oğuz boylarından biri mi oldukları tartışma konusudur. F. Sümer, Ağaçerileri Oğuz boylarından biri olarak⁴⁶⁰; F. Köprülü⁴⁶¹ ve Z. Velidi Togan⁴⁶² ise onları, Oğuzlardan ayrı bir Türk boyu olarak kabul etmektedir. Aynı şekilde Z. Gökalp de Ağaçerilerin Oğuzlarla birlikte Anadolu’ya gelen bir Türk boyu olduğu görüşündedir⁴⁶³. Diğer taraftan bu konuda araştırmalar yapan A. Yılmaz, Ağaçerilerin Oğuz, Kıpçak ve Uygur boylarından meydana gelen bir topluluk olduğunu ifade etmektedir.⁴⁶⁴

Bu bildirinin yazarları da çağdaş kaynakların verdiği bilgileri göz önüne alarak Ağaçerilerin, Türkmen boyları içerisinde değerlendirilmesi gerektiği kanaatindedirler. Ayrıca Ağaçerilerin Oğuzlara mensup müstakil bir boy olmayıp birkaç Türk boyundan oluşan bir topluluk olduğunu düşünmektedirler.

Ağaçerilerle ilgili tartışmalı diğer bir konu da bunların bakiyelerinin, 16. yüzyıldan itibaren vesikalarda isimlerine rastlanılan “*Tahtacılar*” olup olmadığıdır⁴⁶⁵. Ağaçeri/Tahtacılar üzerine “alan araştırmaları” ve “derlemeler” yapan F. Sümer, A. Erden, V. Asan, N. Birdoğan, A. Selçuk, B. Atalay, A. Yılmaz, M. Küçük, N. Çağatay, İ. Engin gibi birçok araştırmacı kısmen alanda elde edilen verilerden, kısmen de her iki topluluk arasındaki coğrafî, içtimaî, tarihî ve iktisadî benzerliklerden yola çıkarak “*Ağaçerilerin, Tahtacıların ataları olduğu*” görüşüne katılmaktadır⁴⁶⁶. 13. ve 16. yüzyıllar

⁴⁵⁸ Cahen, *a.g.e.*, s. 154-5; İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş 2013, s.110-111.

⁴⁵⁹ Sümer, “Ağaçeriler”, s. 460; Koca, *a.g.e.*, s. 501-502.

⁴⁶⁰ Sümer, “Ağaç-Eriler”, s. 522; aynı yazar, “Ağaçeriler”, s. 460.

⁴⁶¹ Mehmet Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, Ankara 1991, s. 41.

⁴⁶² Ahmet Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş: En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, C.1, İstanbul 1981, s.114, 170. Oğuzname’nin Çağatayca şekline göre bir zaman Beş-Uygur camiasına Khalac, Kanglı, Karluk, Kıpçak, Ağaçeri kabileleri dâhildi (Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, s.114, 146, 170).

⁴⁶³ Ziya Gökalp, *Türk Tôresi*, İstanbul 1976, s. 43-44.

⁴⁶⁴ Abdurrahman Yılmaz, *Tahtacılar Geleneği*, Ankara 1948, s. 11.

⁴⁶⁵ Tahtacıların kökenleri ile ilgili tezlerin tartışması ve onların Ağaçerilerin bakiyeleri olmadığı ile ilgili bir değerlendirme için bkz. Yusuf Ziya Yörükan, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, (Eklerle Yayına Haz.: Turhan Yörükan), Ankara 2002, s. 149, 380-387.

⁴⁶⁶ Besim Atalay, *Bektaşilik ve Edebiyatı*, (Yeni Harfe Çev.: Vedat Atilla), İstanbul, 1991, s. 30; Yılmaz, *a.g.e.*, s. 11-12; Nejat Birdoğan, *Anadolu’nun Gizli Kültürü Alevilik*, İstanbul 1995, s. 37; aynı yazar, “Tahtacıları Dünyü”, *1. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1995 s. 9-31; Murat Küçük, *Cemaat-ı Tahtacıyan*, İstanbul 1995, s.18; Atilla Erden, “Batı Anadolu Türkmen Çadırları”, *Antropoloji*, Sayı: 11, s. 73-89; Veli Asan, “Tahtacı Türkmenleri I: Biten Yanyatır (Narlidere) Dedeliği”, *Cem*, Sayı: 31, s. 44-45; Neşet Çağatay, “Tahtacılar”, *İA*, C.11, İstanbul 1993, s. 669-670; İsmail Engin, “Akçaeniş Tahtacılarında Ölü Gömme Geleneği”, *1. Akdeniz Yöresi Türk Topulukları Sosyo-*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

arasında Ağaçeriler ile Tahtacılar arasında tarihsel bir sürekliliğin tahmin edilmesi bu görüşü ilgi çekici kılmakla beraber⁴⁶⁷, M. Şakir Ülkütaşır gibi araştırmacılar, bu tezi yeterli belge olmadığından “varsayım” olarak görmekteyler.⁴⁶⁸

Esasen Tahtacıların, Ağaçerilerden geldiği tezi, tarihi gelişmelere de uymaktadır. Şöyle ki: aşağıda da anlatılacağı üzere 14. yüzyılın sonundan itibaren yerli tarihî kaynaklarda Ağaçeriler hakkında bilgi bulunmamaktadır. Tahtacı kavramı ise ilk defa 16. yüzyıla ait Osmanlı tahrir defterlerinde “*Cemaat-i Tahtacıyan*” şeklinde zikredilmektedir.⁴⁶⁹ Ağaçeriler hakkında yerli tarihî kaynaklarda bilgilere rastlanmamasından yaklaşık bir asır gibi zaman sonra Tahtacı kavramının Osmanlı arşiv belgelerinde yer almaya başlaması dikkat çekicidir. Bu durum, *Ağaçeri* kavramının yerini *Tahtacı* terimine bıraktığı yönündeki düşünceleri güçlendirmektedir.⁴⁷⁰ Uzun zaman Tahtacılar arasında dolaşım incelemeler yapan bazı araştırmacılar, bunlardan bazı kolların hâlâ kendilerine Ağaçeri dediklerini ve atalarının Horasan’dan geldiklerini söylediklerini kaydederekler.⁴⁷¹

Ancak, N. Birdoğan’ın bu konuda ortaya attığı şu iki soru da önemlidir: “*Acaba bugünkü Tahtacıların tümü eski Ağaçerilerin torunları mıdır? Yoksa zamanla çevrenin ve ekonomik koşulların orman içine ve ağaç işine attığı başka Türkmen aşiretleri de eski Ağaçerilere katıldılar mı?*”⁴⁷²

Araştırmacılar, Ağaçerilerin Anadolu’ya sonradan geldiklerine dair bir uzlaşma içinde olmalarına karşın ne zaman, nasıl ve hangi güzergâhtan geldikleri konusunda değişik görüşler ileri sürmektedirler. Bu bağlamda F. Köprülü Anadolu’da Ağaçerilere 12. yüzyılda⁴⁷³, F. Sümer ve B. Oğuz ise 13. yüzyılda rastlanıldığını belirtmektedir.⁴⁷⁴

Ağaçerilerin 7. yüzyılda Taberistan ve Cürcân bölgelerinde diğer Türk boyları ile beraber bulduklarını belirten Arapça kaynaklar vardır. Bunlara göre Taberistan, Cürcân bölgelerinde, Ağaçeri, Sûli ve Yazar Türkleri bulunmaktadır. Enûşirvân bu toplulukların direnmesini önlemek için bir kısmını Azerbaycan’a göç ettirmiştir.⁴⁷⁵

Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1995 s. 39; Sümer, “Ağaçeriler”, s. 460, Ali Selçuk, *Tahtacılar*, İstanbul 2004, s. 27-33.

⁴⁶⁷ İsmail Engin, *Tahtacılar*, İstanbul 1998, 59.

⁴⁶⁸ M. Şakir Ülkütaşır, “Tahtacılar”, *Türk Kültürü*, Sayı: 71 (Eylül 1968), s. 840.

⁴⁶⁹ Sümer, “Ağaç-Eriler”, s. 528.

⁴⁷⁰ Selçuk, *a.g.e.*, s. 29-30; Döğüş, *a.g.m.*, s. 458; Engin, *a.g.e.*, s. 59.

⁴⁷¹ Çağatay, *a.g.m.*, s. 670-71; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, İstanbul 1980, s. 132; Sümer, “Ağaç-Eriler”, s. 528; Engin, *a.g.e.*, s. 49.

⁴⁷² Birdoğan, *a.g.m.*, s. 9.

⁴⁷³ Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, s. 87.

⁴⁷⁴ Sümer, “Ağaç-Eriler”, s. 521; Burhan Oğuz, *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri: Teknikleri, Müesseseleri, İnanç ve Adetleri- I: Giriş-Beslenme Teknikleri*, İstanbul 1976, s. 181-182.

⁴⁷⁵ Yakup Civelek, “Eski Arapça Kaynaklarda Türkler”, *Türkler*, C. 5, Ankara 2002, s. 922; Gökhan, *a.g.e.*, s. 110.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Tarihte Azerbaycan ve yakın coğrafyasının bir Ağaçeri yerleşim yeri olduğu bilinmektedir⁴⁷⁶. Z. Velidi Togan, *Oğuz Destanı: Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili* isimli eserinde Ağaçerilerin Kalaç, Kanglı, Kıpçak, Karluk'la birlikte 5. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Sabirlerle beraber Oğuzları takiben Gökçe-Göl (yani Kafkasya) taraflarına doğru geçtiklerini ifade eder.⁴⁷⁷ Kafkasya'nın kuzeyinden 465 yılında Azerbaycan'a geçen Ağaçerilerin⁴⁷⁸, 11. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan Ağaçeriler ile aynı oldukları konusu tartışmalı ise de, en azından kayıtlarda bu toplulukların varlıklarının zikredilmiş olması dikkat çekicidir.⁴⁷⁹ Bu bölgedeki Ağaçerilerin çoğunluğu Anadolu'ya gelirken bir kısmı da İran'daki Halhal ve Firuzabad civarlarına yerleşir.⁴⁸⁰

9. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yoğunlaşmaya başlayan Türk nüfusu ya da Türkmenler, buraya gelebilmek için genelde İran'ı bir güzergâh olarak kullanmışlardır. Hatta İran Horasan'ı nedeniyle, sürekli İran'la ilişki halinde olmuşlardır.⁴⁸¹

Öte yandan Ağaçerilerin, Selçukluların Anadolu'yu fethinden önce buralara geldiklerini düşünen tarihçiler de bulunmaktadır.⁴⁸²

Uzun zaman kaynaklarda kendilerinden bahsedilmeyen Ağaçerilerin isimleri, ancak Selçuklular zamanında 1193 senesinde, Güney Anadolu'da Elbistan taraflarında ormanlık yerlerde yaşayan ve eşkıyalıkla meşhur bir kabile olarak geçmektedir.⁴⁸³

III. Ağaçerilerin Selçuklu Dönemi'nde Maraş ve Çevresindeki Faaliyetleri

Selçuklular, Moğol istilası üzerine Anadolu'ya gelen Türkmen topluluklarını daha çok uçlara yerleştirmişti. Böylece kalabalık Türkmen toplulukları Çukurova'daki Ermeni Krallığı ile Eyyubilere karşı devletin sınır bölgelerini oluşturan Maraş ve Malatya yörelerini yurt tutmuştu.⁴⁸⁴ Ağaçeri Türkmenleri Anadolu'ya geldikten sonraki yıllarda bazı Türkiye Selçukluları seferlerine katılmışlardır. Örneğin, Elbistan Meliki ve sultanın kardeşi Mugiseddin Tuğrulşah, Ağaçeri askerleri ile birlikte Sultan Rükneddin Süleymanşah'ın 1202'deki Gürcistan seferine iştirak etmiştir.⁴⁸⁵

⁴⁷⁶ Bu kabilenin adı Kürdistan'daki Paikuli mahallinde bulunan bir Sasanî kitabesinde okunmaktadır. Bu kitabedeki kayıttan bunların o zaman "hakan"ları olduğu sonucu çıkarılmaktadır (Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, s. 170).

⁴⁷⁷ Ahmet Zeki Velidi Togan, *Oğuz Destanı: Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme Ve Tahlili*, İstanbul 1982, s. 82, 87, 93.

⁴⁷⁸ Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, C.1, s.170.

⁴⁷⁹ Sümer, "Ağaçeriler", s. 460; Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, C.1, s. 170-171.

⁴⁸⁰ Birdoğan, *a.g.m.*, s. 15.

⁴⁸¹ Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976, s.12-14.

⁴⁸² İlyas Gökhan, "XIII. Yüzyılda Maraş", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13 (Konya 2005), s. 204.

⁴⁸³ Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, C.1, s.170.

⁴⁸⁴ Sümer, "Ağaçeriler", s. 460.

⁴⁸⁵ Gökhan, *a.g.m.*, s. 205.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1234-1241 yılları arasında Maraş emirliğini yürüten Muzaffereddin zamanında Maraş ve civarında Baba İshak⁴⁸⁶ isyanı sebebiyle birçok karışıklıklar meydana gelmiştir.⁴⁸⁷ Bu isyana Maraş bölgesindeki konargöçer Türkmen boyları da iştirak etmişlerdir.⁴⁸⁸

R. Yinanç, kaynak belirtmeden bu dönemde Maraş ve Malatya'nın ormanlık alanlarında yaşayan Ağaçerilerin de, 1240 yılındaki Babai isyanına katıldıklarını kesin olarak ifade ederken⁴⁸⁹ T. Gündüz, Ağaçerilerin bu isyanda önemli kayıplar verse de bölgedeki varlıklarını devam ettirdiklerini söylemektedir.⁴⁹⁰ Yazıcıoğlu Ali ise bu isyanı “*Ağaçeri fitnesi*” olarak tanımlamaktadır.⁴⁹¹

Baba İlyas'ın müritlerinden Baba İshak adlı Türkmen lideri 1240 yılında Samsat, Tel-Başer ve Maraş civarında etrafına topladığı kalabalık kitlelerle ayaklandı. Bu isyanın başlıca sebepleri devletin ve ülkenin içerisine düştüğü idarî, sosyal ve ekonomik buhrandır. Başka bir ifade ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin Türkmenlere karşı uyguladığı dışlayıcı politikası, dönemin Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in idaredeki zafiyeti, eğlenceye düşkünlüğü, devlet harcamalarındaki savurganlığı, Sultanın yetkilerini devrettiği Sadeddin Köpek adlı vezirin sergilediği entrika dolu idare ve ülkenin asayişsizlik yüzünden karşı karşıya kaldığı ekonomik sorunlar ve bunun tetiklediği sosyal patlamalardır.⁴⁹² Şeyhlikten şahlığa heveslenen Babai isyanının manevî lideri Baba İlyas, bu uygun vasatı ve devlete küsmüş gayrimemnun zümreleri amaçları doğrultusunda çok iyi kullanmıştır. Baba İlyas ve müritleri Türkmenler arasında gezerek onların sıkıntılarını dinlemiş, onlara birtakım manevi telkinler yaparak bu grupların güvenlerini kazanıp onlar üzerinde nüfuz temin etmişlerdir.⁴⁹³

Baba İshak ayaklanmasının gerçek ve manevi lideri Baba İlyas Horasanî adında bir Türkmen şeyhidir. Ancak isyanın yürütücüsü ve komutanı Baba İshak'tır⁴⁹⁴. Baba İshak'ın propaganda faaliyet sahalarından biri Maraş, Hısn-ı Mansur (Adıyaman), Sümeysat (Samsat), Kefersud (Keferdiz / Doğanyol), Malatya ve Elbistan çevresini içine alan Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Onun söz konusu faaliyetleri için bu sahayı seçmesi ve Babaîler isyanının burada başlaması tesadüfî değildir.⁴⁹⁵ Zira bu

---

⁴⁸⁶ Baba İshak veya Babaîler İsyanı ile ilgili daha geniş bilgi için şu eserlere bakınız: Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, (Çev.: Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1982, s. 539, 540; İbn Bibi, *a.g.e.*, C. II, s. 50; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-Name*, C. II, (Haz.: Erdoğan Merçil), İstanbul 1977, s. 153; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. I, İstanbul 1977, s. 69; Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı*, Ankara 2000; Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatlarının Kuruluşu*, Konya 1991, s. 84; Salim Koca, “Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babaîler Ayaklanması”, *Gazi Türkiyat*, Sayı: 11 (Güz, 2012), s. 11-38.

⁴⁸⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 311; Gökhan, *a.g.e.*, s.101.

⁴⁸⁸ M. H. Yinanç, “*Maraş Emirleri*”, s. 50.

⁴⁸⁹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 2.

⁴⁹⁰ Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, İstanbul 2010, s. 28.

⁴⁹¹ Bakır, *a.g.t.*, s. 638.

⁴⁹² Bu hususta bakınız: Koca, *a.g.m.*, s. 11-17; Ocak, *a.g.e.*, s. 37-53; Akdağ, *a.g.e.*, s. 69.

⁴⁹³ Koca, *a.g.m.*, s. 18-25; Ocak, *a.g.e.*, s. 114-122.

⁴⁹⁴ Ocak, *a.g.e.*, s. 122-126.

⁴⁹⁵ Ocak, *a.g.e.*, s.117-122.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bölge hem konargöçer hem de köylü Türkmen nüfusunun en yoğun olduğu, ekonomik açıdan zayıf ve dinî yönden de en karmaşık yapıların bulunduğu bir coğrafya olarak dikkat çekmektedir. Maraş, ayrıca İran, Anadolu ve Kuzey Suriye arasında göçler için bir köprü görevini yapıyordu⁴⁹⁶.

Maraş bölgesinde Baba İshak'ın propagandası oldukça etkili olmuş ve birçok Türkmen bu ayaklanmaya katılmıştır. Selçukluların Babailerle ilk mücadelesi Maraş bölgesinde oldu. Baba İshak, yaşadığı Hısn-ı Mansur yakınlarındaki Kefersud bölgesindeki Türkmenleri silahlandırdıktan⁴⁹⁷ sonra etrafı ele geçirerek 1240 yılında isyanı başlattı. Kısa süre içinde Hısn-ı Mansur, Gerger ve Kâhta'yı ele geçirdi. Buradan Malatya üzerine yürüdü.⁴⁹⁸ İsyancılar önlerine çıkan Selçuklu kuvvetlerini defalarca yenip her tarafı tahrip edip yağmalayarak ve zapt ederek liderleri Baba İlyas'ın bulunduğu Amasya ve Tokat taraflarına kadar ilerlediler.

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in görevlendirdiği komutanlarından Mübare-zeddin Armağanşah, Babailerle savaşarak onlara ilk mağlubiyeti tattırdı. Amasya Kalesine sığınan Baba İlyas, burada yakalanarak idam edildi. Babailerin manevi lideri ortadan kaldırılmış olmasına rağmen Baba İshak liderliğindeki isyancılar, daha sonra Armağanşah'ın kuvvetlerini yenerek kendisini de öldürdüler. Türkmenler, intikam alma duyguları ile sultanın bulunduğu Konya'ya doğru ilerlemeye karar verdiler.

Baba İshak ve taraftarları, kadınları, çocukları, sürüleri ve bütün ağırlıkları ile Kayseri üzerinden Kırşehir'in kuzey doğusundaki *Malva Ovası*'na geldiler. Burada kendilerini takip eden Selçuklu kuvvetleri ile karşılaştılar. Ücretli Frank askerleriyle takviye edilen Selçuklu ordusu, ölüm kalım mücadelesi veren Babaileri ağır bir hezimete uğrattı. Çarpışmada Baba İshak hayatını kaybetti. Babailerin kadınları ve çocukları hariç büyük çoğunluğu kılıçtan geçirilirken çok azı kaçabildiler. Kaçanlar ülkenin uç noktalarına yayılarak izlerini kaybettirdiler.⁴⁹⁹ Mısırlı Memlûk tarihçisi el-Makrîzî, bu savaşta Babailerden 4000 kişinin öldürüldüğünü zikretmektedir.⁵⁰⁰ Selçuklu ordusu, isyanı güç bela bastırıysa da bu durum, Devletin zaafiyetini ortaya çıkardı ve kendilerine saldırmak için fırsat bekleyen Moğol ordusunun iştahını açtı.

Bu ayaklanmanın akabinde Maraş ve Elbistan'da görülen Ağaçeri Türkmenlerinin isyanının Babailerle ilişkisinin olup olmadığı kesin belli olmamakla birlikte pek çok benzer özelliklerin olduğu

⁴⁹⁶ Ocak, *a.g.e.*, s. 117-120; Doğuş, *a.g.m.*, s. 457.

⁴⁹⁷ Çağdaş müverrihlerden Ebu'l-Ferec Türkmenlerin at ve silah satın almak için eşeklerini, sığırlarını ve koyunlarını sattıklarını yazıyor (Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 540.).

⁴⁹⁸ Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 540; Ahmet Yaşar Ocak, "Baba İshak", *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, s. 369.

⁴⁹⁹ Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 540; Turan, *a.g.e.*, s. 423-424.

⁵⁰⁰ Makrîzî, *Kitabü's-Süluk*, (Neşr. Muhammed Mustafâ Ziyade), C.I, Kısım: I, Kahire 1934, s.307'den nakleden Gökhan, *a.g.e.*, s.107.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

da dikkat çekmektedir.⁵⁰¹ On beş yıl sonra aynı yerlerde yaşayan ve şekavete girişen Ağaçeri Türkmenlerinin Babailerin torunları olmaları muhtemeldir. Şayet bu ihtimal doğruysa onların, ormanlara iktisadi sebeple değil, siyasi sebeple (Baba İshak'ın taraftarlarından oldukları için) sığındıkları ortaya çıkar.⁵⁰²

IV. Ağaçeri İsyanları ve Onlara Karşı Yürütülen Mücadeleler

13. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Maraş ve çevresinde ortaya çıkan önemli olaylardan biri de Ağaçerilerin isyanıdır. 1241 tarihinde Muzefferüddin'in ölümü üzerine Nusretüddin Hasan Bey'in diğer oğlu İmadeddin Maraş emirliğine atandı.⁵⁰³ Onun Maraş valiliği 1258'e kadar devam etmiştir.

1243 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in komuta ettiği Selçuklu ordusu, Anadolu'yu istilaya kalkan Baycu Noyan yönetimindeki Moğol ordusu ile Köseadağ'da karşılaştı. Selçukluların yenilgisi ile sonuçlanan bu savaştan sonra Anadolu'nun Moğol tahakkümüne girmesi, bu sıralarda Maraş bölgesinde çok etkili olan Ağaçeri Türkmenlerinin şekavet hadiseleri sonucu asayişin bozulması ve Ermenilerin Maraş'a saldırıları vali İmadeddin'i zor durumda bırakmıştır.

Köseadağ savaşı sonrası Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Tokat tarafına doğru çekilirken beylerbeyi rütbesiyle Mübarezeddin Çavlı'yı Elbistan ve Malatya'nın muhafazasına gönderdi. Mübarezeddin Çavlı bu bölgelerin valiliğini yaptığı sürece bu havalideki asayiş ve huzuru tekrar sağlamıştır.⁵⁰⁴

Babai isyanının bastırılmasından yaklaşık on beş sene sonra henüz bu isyanın yaralarını saramadan 1254 yılından itibaren Ağaçeri Türkmenleri, bir kez daha şekavete kalkıştılar. Ağaçeriler, çok miktarda mal ve servete sahip olma arzusuyla başlattıkları bu isyanla⁵⁰⁵ Maraş, Malatya, Hısn-ı Mansur ve Elbistan bölgesinden geçen önemli kervan yollarını vurmaya, kervanları soymaya ve kafiledekileri öldürmeye başladılar. Onların yaptıkları yağma ve talan o kadar büyük boyutlara ulaşmıştı ki yalnız Hısn-ı Mansur'un bir köyüne yaptıkları saldırılarda 45.000 koyun ve keçi, 7000 öküz, inek ve deve gibi büyükbaş hayvan çalmışlardı. Kaynakların ifadesi ile bu havalide dağ, tepe ve ovaları dolduran Ağaçeriler ve diğer Türkmenler, Madik, Mar Asya ve Mar Dimat manastırlarını da zapt ederek buralardan yığın yığın eşya ve mal alıp götürmüşlerdi.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ Gökhan, *a.g.e.*, s. 107-108.

⁵⁰² Sümer, *Ağaçeriler*, s. 460; aynı yazar, "Tahtacılar", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 82, s. 12.

⁵⁰³ M. H. Yinanç, "*Maraş Emirleri*", s. 50.

⁵⁰⁴ Turan, *a.g.e.*, s. 436.

⁵⁰⁵ İbn Bibi, *a.g.e.*, C. II, s.143-144; Turan, *a.g.e.*, s. 477.

⁵⁰⁶ Abu'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 564; İbn Bibi, *a.g.e.*, C. II, s. 144; Cahen, *a.g.e.*, s. 268.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türkmenlerin, tehdit ettikleri ve güvenliğini bozdukları uluslararası iki önemli yoldan birisi Suriye ile ticaretin yapıldığı *Kayseri-Elbistan-Maraş-Halep* yolu idi. Milletlerarası ticaretin yapıldığı bu yol üzerinde 40 gün süren Yabanlu Pazarı bulunmaktaydı. Bu yolun diğer bir alternatifi de *Kayseri-Göksun-Maraş ve Halep* yolu idi. İkinci yol ise Suriye, el-Cezire ve Iraklı tüccarların gelerek Sivas'a ulaştıkları, *Sivas-Malatya* yolu idi. Bu yol Sivas'tan da Kayseri'ye uzanmaktaydı.⁵⁰⁷

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev (s. 1237-1246)'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. İzzeddin Keykavus, Ağaçerilerin isyanını bastırmak üzere harekete geçti. Maraş valisi İmadeddin de bu sıralarda devamlı olarak başkent Konya'ya başvurarak yardım istiyordu. Bu amaçla sultan Kayseri'den Konya'ya gelen vezir Kadı İzzeddin, Beylerbeyi Şemseddin Yavtaş, Emir-i Dad Fahreddin Ali ve diğer Selçuklu beyleri ile birlikte Ağaçerilerin üzerine ordusunu sevk etmek üzere Konya Ovası'nda hazırlıklara başladı. Kayseri üzerinden Elbistan'a sevk edilen Selçuklu ordusu Ağaçerilerin üzerine yürüdüğü sırada İran Moğollarının lideri Baycu Noyan'ın Konya'ya doğru yola çıktığı ve Erzincan'a ulaştığı haberi duyuldu. Bunun üzerine sultan, Elbistan tarafına girmiş olan orduyu geri çağırmak zorunda kalmış ve Moğollara karşı hazırlıklara başlamıştır. Ancak Selçuklular bu istilayı önleyememiş, 1256 yılında yapılan *Sultan Hanı* savaşında bir kez daha Moğollara mağlup olmuşlardır. Baycu Noyan'ın bu istilası, Türkiye Selçuklularını iyice yıpratmış gibi ülkede asayiş de tamamen bozmuştur. Bu kargaşa ortamında serbest kalan Ağaçeriler, Maraş ve Elbistan'dan başka Suriye ve Ermeni hudutlarına kadar yayılıp buraları istila etmişlerdir.⁵⁰⁸

Bu sıralarda Selçuklularda II. İzzeddin Keykavus ile kardeşleri IV. Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubad arasında yaşanan taht mücadelelerine eyalet valileri de karımıştır. Bu mücadelelerde Elbistan valisi Felekeddin Halil de taraf olmuş ve IV. Kılıç Arslan'ın yanında yer almıştır. Bu dönemde zaman zaman ülke ikiye bölünmüş ve müşterek idare tarzı yaşanmıştır. Selçuklu ülkesi, bir yandan Moğol istilasından diğer yandan da kardeşler arasındaki saltanat mücadelelerinden büyük zarar görmüştür.⁵⁰⁹

1256'da yollarda büyük tahribat ve yağma yaparak Konya'ya ulaşan Baycu Noyan, Hülâgu'nun Bağdat seferi için hızla geri dönmüştür. Daha önce Moğolların önünden kaçarak Bizans'a sığınmış olan II. İzzeddin Keykavus, bu gelişmeler üzerine Anadolu'ya tekrar dönmüş ve yeniden tahta oturmuştur (1257).⁵¹⁰

⁵⁰⁷ Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı*, İstanbul 1985, s. 4; aynı yazar, "Ağaçeriler", s.461; Akdağ, *a.g.e.*, C.1, s.74, 196; Gökhan, *a.g.e.*, s. 112.

⁵⁰⁸ İbn Bibi, *a.g.e.*, C. II, s. 144; Akdağ, *a.g.e.*, C.1, s.74, 196, 374; Turan, *a.g.e.*, s. 468.

⁵⁰⁹ İbn Bibi, *a.g.e.*, C. II, s. 139; Turan, *a.g.e.*, s. 475; Gökhan, *a.g.e.*, s. 113.

⁵¹⁰ Turan, *a.g.e.*, s. 485; Gökhan, *a.g.e.*, s. 114.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sultan, tahtına döndükten sonra Maraş bölgesindeki şekavetlerini büsbütün artırarak yağma ve çapulculuk yapan Ağaçerilerin üzerine yeniden yürümeye karar vermiştir. Bu arada Maraş emirinden de devamlı yardım talepleri Konya'ya gelmeye devam etmekteydi.⁵¹¹ Bunun üzerine II. İzzeddin Keykavus önemli komutanlarından Ali Bahadır'ı, bu iş için görevlendirdi. Ali Bahadır ve Maraş Emiri İmadeddin'in kuvvetleri Ağaçerileri yurtlarında kıştırarak ağır bir yenilgiye uğrattıkları gibi, liderleri *Cuti Bey*'i de yakalayarak Malatya'daki *Minşar Kalesi'ne* hapsedmişlerdir (1257). Bu tedip hareketinden sonra bölgedeki asayiş ve ticaret yollarının güvenliği yeniden sağlanmıştır.⁵¹²

Bu dönemde Baycu Noyan, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Maraş ve Malatya mntıklarında dolaşarak IV. Kılıç Arslan'ın hâkimiyetini tanımayanlarla mücadele etmekteydi. Baycu, evvela, yanında Engürek Noyan da olduğu halde Elbistan yöresine saldırarak 7.000 kişiyi katletmiş, birçoğunu da esir ederek Malatya tarafına doğru götürmüştür.⁵¹³ Saldırılan bu topluluk hakkında kaynaklarda bilgi verilmemekle beraber bunların çoğunun, yörede isyan halinde bulunan Ağaçeri Türkmenleri olduğu muhakkaktır.⁵¹⁴ Moğolların Ağaçeriler üzerine yaptıkları bu sefer, ilk saldırı idi.

Bu arada Kilikya Ermenilerinin saldırılarına maruz kalan ve Merkezi hükümetten de talep ettiği yardımı alamayan Maraş, 1258 yılında Moğollardan da destek alan Ermenilerin eline geçmiştir.⁵¹⁵

Ağaçeriler, 1260 yılında bu dönemde kendilerini baskı altına alabilmek için çok büyük çaba sarf eden Moğolların ikinci saldırısına maruz kaldılar. Bu saldırının sebebi, diğer Türkmenler gibi Ağaçerilerin de Moğollara karşı II. İzzeddin Keykavus tarafını tutup, onlara karşı direnmeleri idi. Türkmenlerin gücünü kırmadan Anadolu'da hâkimiyet kuramayacağını anlayan Hülagu, 1260 yılında gönderdiği 20.000 kişilik kuvvetle Ağaçerileri ağır bir yenilgiye uğratmış, onlardan birçoğunu öldürmüş veya esir almıştı. Bu mağlubiyetten sonra Ağaçerilerin bir kısmı Suriye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.⁵¹⁶

1260 yılında Filistin'de Ayn-Calut savaşında Moğolları yenen Memluk ordusu Anadolu içlerine kadar ilerlemişti. Bu savaştan sonra Anadolu'dan ve Irak'tan, içlerinde Ağaçerilerin de bulunduğu, çok sayıda Türkmen Memluklara sığındı. Sultan Baybars devrinde (1260-1277) sadece Anadolu'dan göç ederek Antakya ile Filistin'de Gazze arasında yerleşen Türkmenlerin sayısı 40.000

⁵¹¹ M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", s. 52.

⁵¹² Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 563, 564; M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", s. 52; Turan, *a.g.e.*, s. 487-488; R. Yinanç, *a.g.e.*, s. 3; Sümer, "Ağaç-Eriler", s. 523-524; Gökhan, *a.g.e.*, s. 115-116.

⁵¹³ Abû'l-Farac, *a.g.e.*, C. II, s. 564; Turan, *a.g.e.*, s. 487-488.

⁵¹⁴ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1 (Ankara 1969), s. 32.

⁵¹⁵ M. H. Yinanç, "Maraş Emirleri", s. 53-54.

⁵¹⁶ Sümer, "Ağaçeriler", s. 461; Çağatay, *a.g.m.*, s. 670; Gökhan, *a.g.e.*, s. 117.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

haneyi geçiyordu⁵¹⁷. Memluklar, 1277’de Moğol kuvvetlerini Elbistan ovasında bir kez daha yenmiş ve Baybars savaştan sonra tekrar Suriye’ye dönmüştü. Baybars’tan sonra Elbistan’a gelen İlhanlı hükümdarı Abaka, savaşta kaybetmenin intikamını Türkmenlerden almıştır.⁵¹⁸

Moğollardan iki ağır darbe yiyen Ağaçeriler, mukavemet güçleri kırılmış olmasına rağmen sonraki dönemlerde de varlıklarını devam ettirdiler. Ağaçeriler ve diğer Türk/Türkmen boyları ülkenin her tarafının Moğol hâkimiyeti altına girmesini önledikleri gibi, Selçukluların fethedemedikleri Batı Anadolu ve Marmara havzasını ele geçirip oralarda devletler kurdular.⁵¹⁹ 1335’te Ebu Said Bahadır Han’ın ölümünü müteakip Anadolu’da İlhanlı hâkimiyeti çöktükten sonra bir kısmı Dulkadir Beyliği’nin kurucusu Zeyneddin Karaca’nın etrafında toplanmışlardır.⁵²⁰

14. yüzyılın ikinci yarısında Memluklara ait bir inşâ kitabında farklı Türkmen boy ve oymakları arasında Ağaçerilerin de adı geçmektedir. 1378 tarihinde Memlukların Haleb Emiri Temür Bay, Sis (Kozan) taraflarında karışıklıklar çıkaran Üçoklu ve Ağaçeri Türkmenlerini önce bozguna uğratsa da geri dönerken Belen Boğazı’nda bu kuvvetler tarafından imha edilmiştir.⁵²¹

Ağaçerilerin, 1394 yılında Sivas’ın güneyinde yolları keserek ve geçitleri tutarak karışıklıklar çıkardıkları kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu gelişmeler üzerine Sivas-Kayseri hükümdarı Kadı Burhaneddin, topraklarını Ağaçerilerden korumak için güney sınırlarında iki muhkem kale ve sığınaklar inşa ettirmiş, çevresine yüksek duvarlar ve burçlar diktirmiştir. Bu kale ve sığınakların her birine çevik ve tecrübeli askerler yerleştirerek o tarafları hırsız ve haramilerden temizlemiştir.⁵²² 1398’de Türkmenlerin saldırıları bölgeler arası ticaret yapan Sivashlı tüccarların soyulmasına yönelince Kadı Burhaneddin, Dulkadirli hükümdarı Sevlî Bey’i tehdit ederek gasp edilen malların tazminini, aksi takdirde üzerine yürüyeceğini bildirdi. Ancak her iki komşu hükümdar da aynı yıl içinde suikastın kurbanı oldular.⁵²³

⁵¹⁷ İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, (Terc. Şerafettin Yaltkaya), İstanbul 1941, s. 155’ten nakleden R. Yinanç, *a.g.e.*, s. 3.

⁵¹⁸ R. Yinanç, *a.g.e.*, s. 4.

⁵¹⁹ Faruk Sümer, “Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış” s.220. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1015/12318.pdf>, ulaşım tarihi: 10.10.2016).

⁵²⁰ R. Yinanç, *a.g.e.*, s. 8.

⁵²¹ Sümer, “*Ağaç-Eriler*”, s. 525-526; aynı yazar, “Ağaçeriler”, s. 461.

⁵²² Aziz bin Erdeşir-i Esterabadi, *a.g.e.*, s. 485-486; Sümer, “*Ağaç-Eriler*”, s. 521.

⁵²³ Refet Yinanç, “Dulkadiroğulları Beyliği”, *Türkler*, C. 6, Ankara 2002, s. 810.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

V. Ağaçeri Türkmenlerinin Akıbetleri

Yukarıda bahsedildiği üzere önce Selçuklu sonra da Moğollar tarafından bozguna uğrıtılan Ağaçerilerin bir kısmı, Suriye ve Irak taraflarına göç etmek zorunda kalmışlardır.⁵²⁴ Bir kısmı ise yine bu bölgelerde yaşamaya devam etmiştir.

14. yüzyıldan sonra kaynaklarda Ağaçerilerden bahsedilmemektedir. Bunların, bölgede bulunan Dulkadirli Türkmenlerinin baskısı ile dağıldıkları ihtimali üzerinde durulmaktadır.⁵²⁵ Onlardan bir kısmı da Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen devletlerinin hizmetine girerek İran'a doğru çekilmişlerdir. Nitekim 1350'lerden sonra doğuya doğru çekilen Ağaçeri Türkmenlerinin başında Hasan Bey bulunuyordu. Hasan Bey'in annesi Karakoyunlu Kara Mehmet'in kız kardeşi Tatar Hatun idi.⁵²⁶ Karakoyunlu Devleti'ni oluşturan boylardan birisi olan Ağaçeriler,⁵²⁷ erken tarihlerde (1389'dan önce) Karakoyunlu konfederasyonuna katılmışlardı.⁵²⁸ Kaynaklarda Karakoyunlu Devleti'ne hizmet eden Ağaçeri beylerinden söz edilmektedir. Bu beylerden bazıları, Karakoyunluların 1469'da çökmesinden sonra Uzun Hasan'a katıldılar; ancak onların Akkoyunlu Devleti'ndeki etkinlikleri iki küçük çaplı sefere katılmakla sınırlı kaldı.⁵²⁹

İran'da hâkimiyeti ele geçiren diğer bir Türk devleti olan Safevilerin kaynaklarında Ağaçeri Türkmenleri hakkında bilgi verilmemektedir. Fakat 15. yüzyılın başlarında Karakoyunlular ile birlikte İran'a giden Ağaçerilerin bir kısmı varlıklarını orada zamanımıza kadar devam ettirmişlerdir.⁵³⁰ Nitekim 1590 tarihli Revan Eyaleti mufassal defterinde Revan Kazası'na bağlı Ağaçeri adında bir köy bulunmaktadır.⁵³¹ Aynı şekilde 18. yüzyılın birinci yarısına ait Osmanlı Tebriz tahrir defterinde de Ağaçeri adlı bir köye rastlanmaktadır.⁵³² 19. yüzyılın ortalarında *İran'ın Fars* eyaletinde 1000 çadır kadar Ağaçeri nüfusu vardı. Çağatay ve Keştil adlı obalara ayrılan bu Türkmenler, zengin oymaklardan sayılmaktaydı. Günümüzde Ağaçeriler, Kûhî-Guliya eyaletinde 2000 çadırılık nüfuslarının yanı sıra Luristan ve Fars'ta da yaşamaktadırlar. Bunlar Avşar, Begdili, Tilku gibi birçok oymaklara ayrılmaktadır.⁵³³

⁵²⁴ Sümer, "Ağaç-Eriler", s. 524.

⁵²⁵ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 46; aynı yazar, "Ağaçeriler", s. 461.

⁵²⁶ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, (Çev.: Mürsel Öztürk), Ankara 2001, s. 37.

⁵²⁷ Faruk Sümer, *Kara-Koyunlular*, C. 1, Ankara 1967, s. 30; Gökhan, *a.g.m.*, s. 206.

⁵²⁸ İlhan Erdem, "Ak-Koyunlu Devletini Meydana Getiren Aşiretler" *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: VI, s. 244.

⁵²⁹ Ebu Bekr-i Tihrani, *a.g.e.*, s. 97, 122, 147, 265, 329.

⁵³⁰ Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu...*, s. 5.

⁵³¹ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1993, s. 348-349.

⁵³² Sümer, "Ağaçeriler", s. 461.

⁵³³ Çağatay, *a.g.m.*, s. 670; Sümer, "Ağaç-Eriler", s. 528; Engin, *Tahtacılar*, s. 30.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ağaçerilerin bir kolu da Hazar'ın güneyinde bulunan Deylem civarında yaşamaktadır.⁵³⁴

Karakoyunlularla birlikte İran'a gitmeyerek Anadolu'da kalan Ağaçeri obaları, kabul gören teze göre, Tahtacı adını alarak geniş bir bölgeye yayılmışlardır.⁵³⁵ 16. yüzyıl tahrir defterlerinde ve diğer arşiv vesikalarında “*Cemaat-i Tahtacıyan*” ve/veya “*Tahtacı Aşireti*” olarak yazılan Tahtacılar, Yörük cemaatleri arasında gösterilmiştir. Başbakanlık arşiv belgelerine göre Tahtacılar, bu dönemde “*Tahtacılar Perakendesi Cemaati*” olarak Menteşe (Muğla) Sancağı ve Soma Kazası'nda; “*Tahtalı Cemaati*” olarak ise Adana, Sis, Maraş ve Kocaeli sancakları ile Kars-ı Zülkadriye (Kadirli), Lâpseki ve Karaağaç kazalarında yaşamaktaydılar. Bunların ayrıca “*Tahtacı Aşireti*” adıyla da Teke (Antalya), Menteşe ve Hüdavendigar (Bursa) sancaklarında yaşadıkları aynı belgelerden anlaşılmaktadır.⁵³⁶

Tahtacılar, günümüzde de Kaz dağlarından başlayıp Adana'ya kadarki batı-güney kıyı şeridini takip eden ve ormanlara yakın alanlarda bulunmaktadır. Özellikle Çukurova, Toroslar, Gaziantep, İçel, Antalya, Isparta, Burdur, Konya, Muğla, Denizli, Manisa, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Bergama gibi yerlerde yaşamaktadırlar.⁵³⁷

VI. SONUÇ

Anadolu'ya göç edip gelen ve buraları yurt edinen Türk toplulukları, yeni yeni boylar meydana getirmişlerdir. Bunlardan birisi de, Ağaçeri adını alan Türkmenlerdir. Onların kavmî menşeleri ile ilgili pek çok tartışma olmasına rağmen bu topluluğun Türk / Türkmen olduğu üzerinde hemen hemen ittifak sağlanmıştır.

Ağaçerilerin, Azerbaycan ve İran üzerinden Anadolu'ya geldikleri ve 12. yüzyılın sonlarından 15. yüzyılın başlarına kadar Maraş, Elbistan ve Malatya dolaylarındaki ormanlara yakın alanlarda konargöçer bir hayat yaşadıkları o dönemin kaynaklarından öğrenilmektedir.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin merkezî otoritesinin zayıflayıp Moğolların Anadolu'yu istila etmeye başladığı 13. yüzyılın ortalarından itibaren, bu topluluk, daha çok iktisadî ve ictimai sebeplerle kalkıştıkları çeşitli isyan ve şekavet hareketleriyle gündeme gelmiştir. Böylece kaynaklarda kendilerinden daha çok bahsedilmiştir. Selçuklu ve Moğollar, bu dönemde şekavete kalkışan Ağaçeri ve diğer Türkmen boylarıyla mücadele ettiler.

⁵³⁴ Kırzioğlu, *a.g.m.*, s. 133.

⁵³⁵ Çağatay, *a.g.m.*, s. 670; Sümer, “Ağaç-Eriler”, s. 528.

⁵³⁶ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgeleri'ne Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak Aşiret Ve Cemaatler*, İstanbul 2001, s. 137, 157, 603, 708; Sümer, “Ağaç-Eriler”, s. 528; Çağatay, *a.g.m.*, s. 669; Kırzioğlu, *a.g.m.*, s.135; Ahmet Refik Altınay, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İstanbul 1930, s.148-151.

⁵³⁷ Sümer, “Ağaç-Eriler”, s. 528.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Tabi ki Ağaçeriler sadece eşkıyalıkla uğraşmadı. Moğolların Anadolu'yu istilası esnasında zaman zaman Selçuklu ordusu saflarında kahramancasına savaştılar, 14. yüzyılın başlarında Dulkadir Beyliği'nin kurulma aşamasında hizmet ettiler. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli roller üstlendiler.

Ağaçeriler, 15. yüzyıla kadar Maraş ve çevresindeki varlıklarını korudular. Aynı yüzyılda onlardan bir kısmı Karakoyunlu fethi sonucunda İran'a gitti. Anadolu'da kalanlarına ise ne olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Türkiye'de kabul gören teze göre, sonraki yüzyıllarda Tahtacı adı verilen topluluklar, onların bakiyeleridir. Ağaçeriler, Türkiye Selçuklu, Moğol, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Dulkadiriler ile siyasi ilişkilerinden sonra Anadolu'dan başka ayrıca İran, Suriye, Azerbaycan ve Balkanlara kadar yayıldılar.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-Name*, C. II, (Haz: Erdoğan Merçil), İstanbul 1977.
- AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. I, İstanbul 1977.
- ALEMANY, Agusti, "Batı Avrupa Steplerinde Türk ve Alan Halkları Arasındaki Tarihi Bağlantılar", *Türkler*, C. 2, (Çev.: Nurşen Özsoy), Ankara 2002, ss. 530-535.
- ALTINAY, Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri(966-1200)*, İstanbul 1930.
- ASAN, Veli, "Tahtacı Türkmenleri I: Biten Yanyatır (Narludere) Dedeliği", *Cem*, Sayı: 31 (1993), ss. 44-45.
- ATALAY, Besim, *Bektaşilik ve Edebiyatı*, (Çev.: Vedat Atila), İstanbul 1991.
- Aziz bin Erdeşir Esterabadi, *Bezm u Rezm: Eğlence ve Savaş*, (Çev.: Mürsel Öztürk), Ankara, 1990.
- Aziz bin Erdeşir Esterabadi, *Bezm-u Rezm*, İstanbul 1928.
- BAKIR, Abdullah, *Yazıcızade Ali'nin Selçuk-name İsimli Eserinin Edisyon Kritiği*, Marmara Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2008.
- BAYRAM, Mikail, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991.
- BİRDOĞAN, Nejat, "Tahtacıları Dünü", *1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1995 ss. 9-31.
- _____, *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, İstanbul 1995.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev.: Yıldız Moran), İstanbul 1984.
- ÇIBLAK, Nilgün "Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme", *Folklor / Edebiyat*, C. IX, Sayı: XXXIII (2003), ss. 217-238.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

CİVELEK, Yakup, “Eski Arapça Kaynaklarda Türkler”, *Türkler*, C. 5, Ankara 2002, ss. 921-935.

ÇAĞATAY, Neşet, “Tahtacılar”, *İA*, C.11, İstanbul 1993, ss. 669-672.

DÖĞÜŞ, Selahattin, “Maraş’ta Türkmen Aşiretleri”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş) Tebliğleri*, C. I, İstanbul 2005, ss. 457-563.

Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekiriyye*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2001.

ENGİN, İsmail, “Akçaeniş Tahtacılarında Ölü Gömme Geleneği”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1995 ss. 37-45.

_____, “Tahtacı Tarihine Dair”, *XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999: Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. III, I. Kısım, Ankara 2002, ss. 457-461.

_____, *Tahtacılar*, İstanbul 1998.

ERDEM, İlhan, “Akkoyunlu Devletini Meydana Getiren Aşiretler” *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: VI (1991 İzmir), s. 243-245.

ERDEN, Atilla, “Batı Anadolu Türkmen Çadırları”, *Antropoloji*, Sayı: 11 (1978-1979), Ankara 1982, ss. 73-89.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyhatnâmesi*, C. 9, (Haz.: Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff), İstanbul 2005.

GÖKALP, Ziya, *Türk Tôresi*, İstanbul 1976.

GÖKHAN, İlyas, “XIII. Yüzyılda Maraş”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 13 (Konya 2005), s. 191-222.

_____, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş 2013.

Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C. II, (Çev.: Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1982.

GÜNDÜZ, Tufan, *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri*, İstanbul 2010.

İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Alaiye Fil Umuri'l-Ala’iye = Selçuk Name*, C. II, (Haz.: Mürsel Öztürk), Ankara 1996.

Kerimüddin Mahmud-i Aksarayı, *Müsameretü'l-Ahbâr*, (Çev.: Mürsel Öztürk), Ankara 2000.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1993.

KIRZIOĞLU, Neriman G., “Edremit Doyran Köyü Tahtacı Türkmenlerinde Geleneksel Evlenme Adetleri”, *I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1995, s. 133-149.

KOCA, Salim, “Dinî İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması”, *Gazi Türkiyat*, Sayı: 11 (2012, Güz), s. 11-38.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- _____, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Ankara 2011.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1991.
- _____, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1976.
- KÜÇÜK, Murat, *Cemaat-ı Tahtacıyan*, İstanbul 1995.
- OCAK, Ahmet Yaşar, "Baba İshak", *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, ss. 369.
- _____, *Babailer İsyanı*, Ankara 2000.
- OĞUZ, Burhan, *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri: Teknikleri, Müesseseleri, İnanç ve Adetleri- I: Giriş-Beslenme Teknikleri*, İstanbul 1976.
- SELÇUK, Ali, *Tahtacılar*, İstanbul 2005.
- SÜMER, Faruk, "Ağaç-Eriler", *Bellekten*, C. XXVI, Sayı: 103 (Ankara Temmuz 1962), ss. 521-528.
- _____, "Ağaçeriler", *DİA*, C. I, İstanbul 1988, ss. 460-461.
- _____, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1 (Ankara 1969), ss. 1-147.
- _____, "Tahtacılar", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 82, ss. 8-12.
- _____, "Türkiye Kültür Tarihine Umumi Bir Bakış". (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1015/12318.pdf>, erişim tarihi:10.10.2016)
- _____, *Kara-Koyunlular*, C. 1, Ankara 1967.
- _____, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, İstanbul 1980.
- _____, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.
- _____, *Yabanlu Pazarı*, İstanbul 1985.
- TOGAN, Ahmet Zeki Velidi, *Oğuz Destanı: Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme Ve Tahlili*, İstanbul 1982.
- _____, *Umumi Türk Tarihine Giriş, Umumi Türk Tarihine Giriş: En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, C.1, İstanbul 1981.
- TURAN, Osman *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993.
- TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Arşivi Belgeleri'ne Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak Aşiret Ve Cemaatler*, İstanbul 2001.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, "Tahtacılar", *Türk Kültürü*, Sayı: 71 (Eylül 1968), ss. 840-843.
- YILMAZ, Abdurrahman, *Tahtacılar da Gelenekler*, Ankara 1948.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, "Maraş Emirleri", *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri*, (Yeni Harfe Çev. Selim Kaya), Kahramanmaraş 2008.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

_____, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, C.1, (Yay.: Refet Yinanç), Ankara 2009.

YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara, 1989.

_____, “Dulkadiroğulları Beyliği”, *Türkler*, C. 6, Ankara 2002, ss. 809-815.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*, (Eklerle Yayına Haz.: Turhan Yörükkan), Ankara 2002.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU(BİZANS) DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇEVRESİNİN STRATEJİK ÖNEMİ

Yrd. Doç. Dr. Fatma ÇAPAN *

Özet

Roma İmparatorluğu'nun sınırlarının genişlemesiyle merkezi otoritenin güç kaybetmesi İmparatorluğun doğusuyla batısında birbirine bağlı olan ayrı yönetimler oluşturulmasına neden olmuştur. Bu noktada önemli stratejik bir mevkie sahip olan Maraş 395 yılına kadar Roma İmparatorluğu hâkimiyetinde kalırken bu tarihten itibaren Doğu Roma İmparatorluğu sınırlarına dâhil olmuştur. Maraş bulunduğu konum itibariyle çevresinde birçok medeniyete komşu olması dolayısıyla önemli ticaret yollarının geçiş noktası, verimli topraklara sahip olması gibi özelliklerinden dolayı Bizans İmparatorları için büyük önem arz eden stratejik bir bölge olmuştur. Ayrıca İmparatorluğun güney sınırlarında düşmanlarına karşı korunması ve elde tutulması gereken önemli müstahkem mevkilere biridir. Çünkü bu sınırların güvenliği aynı zamanda başkent İstanbul'un güvenliği hatta İmparatorluğun varlığı açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle tarih boyunca Bizans, bölge için mücadele etmek zorunda kalmıştır. Öncelikle Sasanilerle yapılan savaşlarda önemli bir stratejik konuma sahip olan Maraş, 7. yüzyıl başlarından itibaren Bizans-Arap mücadelesinin önemli bir sahası haline gelmiştir. Türklerin Anadolu'ya girmesiyle birlikte kendilerine yeni yurtlar bulmak isteyen Türk topluluklarının da verimli toprakları ve ovalarıyla ilgisini çekmiştir. 11. yüzyılın sonlarında Maraş Türkler tarafından fethedilmiştir. Böylelikle Bizans güney sınırlarında bir güvenlik kalkını konumundaki Maraş'ı kaybetmiştir ki bu tarihlerden sonra Haçlıların da devreye girmesiyle önemli bir mücadele sahası haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Roma İmparatorluğu(Bizans), Maraş, Sasaniler, Türkler, Araplar.

THE STRATEGIC IMPORTANCE OF MAR'ASH AND ITS SURROUNDINGS DURING THE PERIOD OF EASTERN ROMA EMPIRE(BYZANTINE)

Abstract

The expansion of the borders of the Roma Empire led to the creation of separate administrations linked to the west by the loss of central authority. Mar'ash having an important strategic position at this point remained under the rule of the Rome Empire until 395 and since then it has been included in the borders of The Rome Empire it is a strategically important region for The

---

*Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Byzantine Empires because of its proximity to many Mediterranean areas due to its maritime status and its characteristics such as important trade routes having transit point fertile lands. And one of the most important fortified sites on southern border of the empire had to be protected and retained against their enemies because the security of the seaborders was also a great prescription for the security of the capital city of İstanbul and even for the existence of the empire. For this reason throughout history the Byzantine had to struggle for the region. Having an important strategic position in the battle with Sassanians Mar'ash has become an important player in the struggle of the Byzantine-Arab struggle since the early 7th century. With the Turks entering Anatolia the Turkish communities who wanted to find new dormitories also attracted the attention of fertile land sandovals. Mar'ash was conquered by the Turks in the late 11th century. By this way the Byzantine lost the Mar'ash a security shield on the southern border and since then it has become an important battle ground.

Key words: Eastern Rome Empire, Mar'ash, Sassanians, Turks, Arabs.

Giriş

Bugün ülkemizin Akdeniz Bölgesi sınırları içinde yer alan Maraş şehrinin yerleşim tarihi M.Ö 7000'li yıllara kadar dayanmaktadır. Tarih öncesi devirlerden beri önemli bir stratejik konuma sahip olan Maraş Anadolu'da birçok şehri ve bölgeyi birbirine bağlayan önemli bir kesişme noktasında bulunmasının yanı sıra Suriye ve Kuzey Mezopotamya bölgelerini doğuya ve batıya bağlayan önemli bir stratejik konumdadır. Ayrıca bu yollar önemli ticaret merkezlerini de birbirine bağlaması açısından tarih boyunca Maraş şehrinin önemini korumasını ve devletlerarası mücadelede ön planda kalmasını sağlamıştır. Örneğin Asur ticaret kolonileri çağında Kayseri'de bulunan Kültepe Pazar yerine ulaşan en önemli kavşak noktalarından biri de Maraş'tır. M.Ö 2. bin yılda Mezopotamya'dan Kültepe'ye ulaşmak isteyen bir ticaret kervanının yolu Maraş üzerinden Göksun, Kemer, Sarız ve Zamantı'dan geçerek Kültepe'ye ulaşırdı. Dolayısıyla Maraş şehri Mezopotamya ile İç Anadolu arasında adeta bir köprü görevini üstlenmiş olması ve ticaret merkezi olmasıyla da ayrıca önem arz etmekteydi⁵³⁸.

M.Ö II. bin yılın başlarından itibaren Anadolu'ya gelen Hititler, sınırlarını başkent Hattuşa'dan Suriye'nin kuzey bölgesine kadar genişletmişlerdi⁵³⁹. Bu dönemde Maraş Hitit Devleti'nin sınırları içinde yer almıştı. Ancak M.Ö 1200'lü yıllarda başlayan Ege Göçlerinin etkisiyle

⁵³⁸ Besim Darkot, "Maraş", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., C. VII, İstanbul, 1969, s.310; Özden Ürkmez, "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqa Šti Germanicia", KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Ekim 2014, C.11, S.2, s.70.

⁵³⁹ Bülent İplikçioğlu, Eskiçağ Tarihinin Anahatları, Bilim Teknik Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2013, s.72-73; J.G. Macqueen, Hititler ve Hitit Çağında Anadolu, Arkadaş Yay., Ankara, 2013, s.48-51.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yıkılan Hititler yaklaşık beş yüz yıl kadar Geç Hitit krallıkları adını verdiğimiz dönemde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu krallıklardan biri de başkenti Maraş olan Gurgum Krallığı'dır⁵⁴⁰. Maraş merkezinde bulunan kale ve çevresinden gelen buluntulara göre Maraş şehrindeki ilk yerleşim Geç Hitit döneminde kurulmuştur. "Gurgum" isminin kökenini Luwi kavimlerine bağlayan bir görüşün yanı sıra I. Şuppiluliuma (M.Ö 1380-1345) zamanında "Uru Kar-kum-ma" sözcüğünün zamanla "Gurgum" şekline dönüştüğü de düşünülmektedir. Bu isim Asur kayıtlarında da Gurgum ve Marqas/Markasi olarak geçmektedir⁵⁴¹.

Gurgum Bölgesi Asur Kralı II. Sargon(722-705) döneminde bir Asur eyaletine dönüşmüş ve Marqas/Marhas başkent olarak ifade edilmiştir. Demir Çağı'ndan beri Marqas, Markaji, Markaşi, Maraj, Marasin, Marassa, Marasion gibi çeşitli isimlerle anılan Maraş adının menşei ve anlamı ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bazılarına göre Arapçada Mar'aş, r'ş kökünden türemiş ve "titreme yeri" anlamına gelmektedir. Şehre yakın ovalarda pirinç tarlalarının oluşturduğu bataklıklar nedeniyle insanların burada sıtma hastalığına çok sık yakalandığı ve bu hastalık titremeye neden olduğu için bu isim verilse de bu görüş pek kabul görmemiştir⁵⁴². Bu görüşlerden birine göre Hitit komutanlarından Maraj adlı birinin adından dolayı Maraj adının kullanılmaya başladığı düşünülmektedir⁵⁴³. Ancak bölgenin daha çok en eski ismi için en çok Marqasi kullanılmaktadır. Yapılan son çalışmalar sonucunda da en çok M.Ö I. bin yılda kullanılan MarqaŞtiismi referans alınmaktadır⁵⁴⁴.

M.Ö 714 yılında Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya giren Kimmerlerin yağmaları sırasında Maraş oldukça harap olmuştur. Bu arada M.Ö 612 yılında Asur Krallığına son veren Med'ler Anadolu içlerine yayılmaya başlamıştır. Bu sırada M.Ö 585'e kadar Med hâkimiyeti içinde kalan Maraş, siyasi, ekonomik, kültürel kayıplar yaşamıştır⁵⁴⁵.

Pers İmparatorluğu döneminde M.Ö 550'li yıllarda Pers hâkimiyetine giren Maraş, Persler için de önemli bir stratejik konum olma özelliğini devam ettirmiştir. Kapadokya'dan başlayarak Kilikya'ya inen oradan da doğuya doğru uzanarak Fırat'a ulaşan Kral yoluna yakın veya bu yol üzerinde bulunan şehir muhtemelen Persler için ayrıca bir öneme haizdi⁵⁴⁶. M.Ö 333'te Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'na son vermesiyle Maraş yeniden özgürlüğüne kavuşmuştur. Ancak Büyük İskender'in ölümünden sonra Seleukos Krallığı'nın sınırları içerisinde girmiştir. Seleukos Kralı IV. Antiokhos'un

⁵⁴⁰ Ürkmez, a.g.e, s.71.

⁵⁴¹ Bilge Umar, Kommagene, Kuzey Mesopotamia, İnkılâp Yay., İstanbul, 2008, s.119; Ürkmez, a.g.e, s.71; İlyas Gökhan-Selim Kaya, İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2008, s.12.

⁵⁴² Darkot, a.g.m., s.311.

⁵⁴³ İlyas Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011, s.19.

⁵⁴⁴ Ürkmez, a.g.e, s.72.

⁵⁴⁵ Ürkmez, a.g.e, s.77.

⁵⁴⁶ Ürkmez, a.g.e, s.78.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

(M.Ö 175-164) ölümünden sonra Maraş, Seleukoslara karşı ayaklanan Ptolemaios'un Kommagene Krallığı(M.Ö 163-162) sınırlarına girmiştir. M.Ö 83-69 yılları arasında Ermeni Kral Tigranes Maraş ve çevresini işgal etmiştir. Ancak Romalı komutan Lucullus bölgeye girerek Ermenileri yenilgiye uğratarak Suriye ve kuzeyini Roma'nın bir eyaleti haline getirmiştir. Böylece Maraş şehri Roma'nın Suriye eyaletinin bir ili olmuştur. Ancak burada Kommagene Krallığı Roma İmparatorluğu'na bağlı bir krallık olarak varlığını devam ettirmiştir⁵⁴⁷.

Büyük Roma İmparatorluğu Döneminde Maraş ve Çevresi

Roma İmparatorluğu İtalya Yarımadasının batısında küçük bir kent olan Roma şehri merkezli olarak M.Ö 8. asırda kurulmuştur. Bu küçük kent krallığı kısa süre içerisinde hâkimiyet alanını genişletmeye başlamıştır. Öncelikle Orta İtalya'dan başlayan genişleme M.Ö 4. ve 3. yüzyıllar arasında İtalya'nın tamamına yayılmıştır. Bundan sonra Romalılar hükmettikleri bölgelerin güvenliğini sağlamak ve yeni yerler ele geçirmek amacıyla gözlerini Sicilya, İspanya, Kuzey Afrika gibi stratejik bölgelere dikmişlerdir. Bu süreçte M.Ö 3. ve 2. yüzyıllarda Kartacalılarla yapılan savaşlar sonrasında bahsi geçen bölgelerde Roma egemenliği kurulmuştur. Böylece Batı Akdeniz havzasında varlığını sağlamlaştıran Roma İmparatorluğu'nun ilk hedefi Doğu Akdeniz havzası olmuştur. Özellikle II. Kartaca Savaşı'ndan sonra Doğu Akdeniz'de, Balkanlar'da ve Anadolu'da boy göstermeye başlamışlardır. Makedonya Kralı V. Philippos'un II. Kartaca Savaşı sırasında Kartacalılarla ittifak yapması üzerine Makedonya Krallığı'na saldıran Roma İmparatorluğu üç kez savaştıktan sonra Makedonya Krallığı'nın hâkim olduğu Yunanistan, Ege Adaları ve Balkanlar gibi topraklara hâkim olmuşlardır. Hindistan'dan Anadolu'ya kadar hüküm süren Suriye merkezli Seleukos Krallığı'nın başında bulunan III. Antiokhos Roma'nın tüm uyarılarına rağmen M.Ö 191 yılında Yunanistan'a doğru ilerlemesi sonucunda Romalılar tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Yapılan anlaşmayla Seleukos Krallığı Anadolu'yu Toros Dağları'nın gerisine kadar boşaltmak ve Roma'ya savaş tazminatı vermek zorunda kalmıştı. Böylece Roma artık bölgenin süper gücü haline gelirken Seleukos Krallığı üzerinde de nüfuz sahibi olmaya başlamıştır⁵⁴⁸.

İmparator Tiberius'tan sonra M.S 38 yılında Roma İmparatorluğu tahtına Gaius (Caligula) geçmiştir. Gaius tarafından Kommagene Krallığına getirilen IV. Antiokhos (M.S 38-72) döneminde Maraş yeni bir isimle yeniden inşa edilmiştir. Coğrafyacı Batlamyus'un eserinde bu yeni Maraş'ın adını Germanikeia olarak zikredilmiştir. Bu isim IV. Antiokhos'u Kommagene Krallığı'na getiren

⁵⁴⁷ Ürkmez, a.g.e, s.79.

⁵⁴⁸ Daha geniş bilgi için bkz. Celeleddin Basık, Hiç Bizans Olmadı, C.1, Türkmen Kitabevi Yay., İstanbul-2013, s.32-41;Bülent İplikçioğlu, Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2015,;s.81-82.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus'un ismine atfen bir minnet ifadesi olarak verilmiştir⁵⁴⁹. Bir başka görüşe göre ise Caligula IV. Antiokhos'u Kommagene tahtına çıkarmasına rağmen bir süre sonra tahttan indirmiştir. Caligula'dan sonra Roma İmparatoru olan Claudius Antiokhos'u tahta yeniden çıkarmıştır. Dolayısıyla Germanica ismi Caligula'dan çok Claudius'a atfen verildiği düşünülmüştür⁵⁵⁰. Sonuç olarak her iki şekilde de bu şehir Roma döneminde Germanica olarak anılmaya başlanmış ve Kommagene topraklarının en büyük kentlerinden biri olmuştur. 637 yılında Müslümanlar tarafından fethedilince tekrar Hititler dönemindeki adıyla anılmaya başlayan şehir Arapça'da "J" harfi olmadığından Mer'aş şekline dönüşmüştür. Bununla birlikte Evliya Çelebi'nin bahsettiği üzere MarqaŞti/Markaşi ismi 17. yüzyıla kadar unutulmamış ve kullanılagelmiştir⁵⁵¹.

Germanica'nın bulunduğu yer yakın zamanlara kadar tam olarak saptanamamıştır. Çünkü bölge fay hattında bulunmasından ve istilalara açık olmasından dolayı birkaç kez yıkılarak yeniden inşa edilmiştir⁵⁵². Ramsay'a göre Germanica Toros dağlarının eteklerinde, Kapodokya, Kommagene, Suriye ve Kilikya'nın kesişim noktasında Maraş'ın çok yakınında ya da yanında bulunan bir kenttir. Nihayetinde 2007 yılında Maraş'ın Namık Kemal Mahallesinde bir evin tabanında rastlanan mozaiklere göre buranın Germanica olduğu tahmin edilmiştir. Ayrıca Batlamyus, Evliya Çelebi gibi çalışmalara Germanica'nın yerini Maraş olarak işaret etmiştir⁵⁵³.

---

⁵⁴⁹Darkot, a.g.e., s.311;Ernest Honigmann, "Maraş",İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., C. VII, İstanbul-1969;s.312;Umar, a.g.e., s.121;Gökhan-Kaya, a.g.e., s.13.

⁵⁵⁰ M.Ö 15-M.S 19 yıllarında Roma tahtında oturan General Germanicus Julius Caesar Claudianus, Julios Claudion Hanedanı mensubudur. M.Ö 9 yılında babasının Germania'da(Almanya) kazandığı zaferin onuruna ona Germanicus lakabı verilmiştir. Germanicus M.S 18 yılında Tiberius tarafından Asya'ya gönderildi. Kapodokya ve Kommagene krallarını yenerek bu bölgeleri Roma eyaletine döndürdü ve sonrasında 19 yılında öldü. Caligula, ünlü General Germanicus Julius Caesar Cladianus'un oğlu olarak Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus adıyla doğdu. "Küçük Asker Sandaleti" anlamındaki "Caligula" ismi, çocukluğunda onu çok seven askerler tarafından ona bir lakab olarak takıldı. Caligula(Gaius) 38 yılında Kommagene Krallığı'na getirdiği Antiokhos'u 3 yıl sonra tahttan indirdi. Bu olayın sonrasında da bir suikast sonucu öldürüldü. 41 yılında Caligula'nın yerine Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus çıktı ve IV. Antiokhos'u yeniden tahta çıkardı. Bu isimlere ve karmaşık olaylara bakıldığında bölgenin Germanica isminin kime atfen verildiği tam olarak belirlenememektedir. Ancak Roma geleneğinde önemli bölgeleri fetheden komutanlara bölgeyi fetheden anlamında lakablar verildiği görülmektedir. Nitekim daha önce Kuzey Afrika'da hâkimiyet sağlayan Scipio daha sonra Africanus lakabıyla anılmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Basık, a.g.e., s.35;Oğuz Tekin, Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yay., İstanbul, 2016, s.230-231;Ürkmez, a.g.e, s.80-81;Michael Blömer-EngelbertWinter, Toros ve Fırat Arasındaki Tanrılar Ülkesi Kommagene, Homer Kitabevi Yay., İstanbul,2011,s.22.

⁵⁵¹ Ürkmez, a.g.e, s.80;Gökhan-Kaya, a.g.e., s.13.

⁵⁵² Fevziye Eker, Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Kahramanmaraş- 2013, C.10, S.2, s.25;Ürkmez, a.g.e, s.77.

⁵⁵³ Ürkmez, a.g.e, s.81-84.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş'ın Bizans Yönetimine Geçmesi

M.S III. ve IV. yüzyıllar boyunca Roma İmparatorluğu'nun doğal sınırlarına ulaşması, Kavimler Göçü, iç siyasi ve dini karmaşalar gibi nedenlerle merkezi otoritesi sarsılmaya başlamıştır. Roma imparatorları merkezi otoriteyi yeniden güçlendirmek için yeni çareler aramaya başladılar. İmparator Diocletianus'un Tetrarkhia (Dörtlü Yönetim) sistemi ile birlikte Roma topraklarının doğu ve batı olarak bölünerek yönetilmesi fikri zamanla hem güçlenmiş hem de fiiliyata dönüştürülmüştür. İmparator Büyük Konstantinos'un 11 Mayıs 330'da kendi adını verdiği Konstantinopolis şehrini kurmasıyla bu fikir daha da belirginleşmiştir. Nihayet Roma tahtına tek başına oturan son İmparatoru I. Theodosios'un Roma topraklarını oğulları arasında paylaşılmasıyla doğu ile batı arasındaki keskin ayrılık da başlamıştır⁵⁵⁴.

M.S 395 yılında bu ayrılığın resmîyet kazanmasıyla birlikte İmparatorluğun doğu sınırlarını oluşturan Anadolu, Suriye, Mezopotamya, Balkanlar gibi önemli coğrafi bölgeler Doğu Roma sınırları içinde kalmıştır. Bu topraklar içerisinde Anadolu coğrafyası Doğu Roma İmparatorluğu için ayrıca bir önem arz etmiştir. Nitekim İmparatorluğun Anadolu'daki varlığı hem Konstantinopolis hem de Suriye, Filistin, Mısır gibi bölgelerde varlığı açısından önemliydi. Anadolu'yu elinde tutan Bizans bu sınırlarda güvenliğini ve varlığını uzun süre sağlayacak olmasına rağmen ileriki dönemlerde Anadolu'yu kaybeden Bizans dar bir çember içerisinde girerek varlığını sadece Konstantinopolis ve çevresinde koruyabilmiştir. Bu sebeptendir ki Bizans Anadolu topraklarını elinde tutmak için asırlar boyunca çeşitli kavimlerle mücadele etmiştir.

Anadolu'da önemli bir konuma sahip olan Germanica da diğer Anadolu şehirleri gibi bu dönemde Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalmıştır. Bu dönemde kent için Germanica adı ile birlikte Marqasti'den türeyen Marasinadı da kullanılmıştır. Germanica/Marasin Bizans döneminde Euphratensis (Fırat'ın Batı Kıyısı) eyaletinin bir piskoposluğu olmuş⁵⁵⁵ ve M.S V. yüzyılda Hıristiyanlığın Monofizit mezhebinin merkezi haline gelmiştir. Ayrıca Nasturi mezhebinin⁵⁵⁶ kurucusu Nestorius, M.S IV. Yüzyılda Germanicia'da doğmuştur⁵⁵⁷.

---

⁵⁵⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, (Çev., Fikret Işıltan), TTK Yay., Ankara-1999, s.30-50; Basık, a.g.e., s.87.

⁵⁵⁵ Gökhan-Kaya, a.g.e., s.13; A. Asa Eger, The Space Between The Teeth: Environment, Settlement, And Intereaction On The Islamic-Byzantine Frontier, The University Of Chicago Doctor Thesis, Chicago, Illinois, August 2008, s.496.

⁵⁵⁶ Nesturiler İsa'nın tanrı değil, tanrısal nitelikler taşıyan bir insan olduğunu iddia ederler. Dolayısıyla Hz. İsa'nın tek yönü olduğunu savunan bu şahıslara Monofizit denmiştir. Gökhan, a.g.e., s.63; Ostrogorsky, a.g.e., s.44-45.

⁵⁵⁷ Meryem Acara, "Bizans Dönemi'nde Maraş", Dağların Gazeli Maraş, Yapı Kredi Yay., İstanbul-2010, s.213; Ürkmez, a.g.e., s.85.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bizans-Sasani Mücadeleleri Sırasında Maraş ve Çevresi

Anadolu bulunduğu stratejik konum itibariyle batıdan doğuya, doğudan batıya ulaşmak isteyen kavimlerin odak noktası olmuştur. Bu özelliğinden dolayı Asurlular, Hititler, Persler ve Bizanslıların önemli mücadele sahası içinde yer almıştır. Nitekim Anadolu'yu ellerinde bulduran kavimler Irak, Suriye, Mısır gibi önemli merkezleri de ele geçirmişlerdir. Bu coğrafya bu nedenlerle Bizans'ın erken döneminde Sasaniler ile yapılan mücadeleye sahne olmuştur. Bizans'ın Anadolu sınırlarının doğusunda bulunan Sasaniler sınır komşusu olmasının yanı sıra güçlü bir düşman olma özelliğine de sahiptiler. Bizans ile Sasaniler arasındaki bu mücadeleler IV. yüzyılın başlarından itibaren VII. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Bu süre içerisinde Maraş bölgesi önemli mücadele sahası haline gelmiştir.

İmparator Büyük Konstantinos'un son dönemlerinde Bizans'ın doğusunda Sasaniler önemli bir tehdit haline geldiler. Ancak İmparatorun ömrü bunlarla mücadele etmeye yetmedi. Onun ölümünde sonra yerine geçen oğlu Konstantin (337-361) döneminde Sasaniler doğuda Bizans'ın önemli askeri üssü Nisibis (Nusaybin)'e girdiler ve Diyarbakır'a doğru ilerlediler. Diyarbakır sınırlarına kadar dayanan Sasanilerin bu ilerleyişi Bizans'ın diğer önemli şehirleri Samsat, Germanica, Urfa, Ayıntap gibi yerleri de tehdit altına alıyordu. 361-363 yıllarında Bizans tahtına çıkan Julianus 5 Mart 363'te 65.000 kişilik bir orduyla Sasaniler üzerine yürüdü. Ancak bu sefer sırasında hayatını kaybetti. Yeni imparator Iovianos(363-364) Sasaniler'e Mezopotamya'da araziler veren bir barış yapmak zorunda kaldı⁵⁵⁸. Iovianos'dan sonra İmparator Valens (364-378) döneminde Sasani ordusu II. Şapur komutasında 370 yılının kış aylarında Anadolu'ya girdi. Bu savaşta yapılan bir düello sonucu Bizans ordusu savaşı kazandı ve elli yıllık bir barış anlaşması yapıldı⁵⁵⁹.

Theodosios'un doğu topraklarını verdiği oğlu Arkadios'un ölümünden sonra yerine sekiz yaşındaki oğlu II. Theodosios (408-450) geçti. Arkadios ölmeden önce oğluna Sasani hükümdarı I. Yezdigirt'i (399-421) vasi olarak bıraktı. Bu dönemde Bizans-Sasani ilişkileri oldukça iyi olmasına rağmen I. Yezdigirt'in 421 yılında ölümünden sonra yerine geçen oğlu V. Behram döneminde Sasaniler barış anlaşmasını bozarak Bizans sınırına saldırdılar. 422 yılında V. Behram barışı bozan taraf olarak yüklü miktarda tazminat ödemeyi kabul etti⁵⁶⁰. Bizans bu parayı Bizans-Sasani sınırındaki kaleleri tahkim etmek için kullandı. V. Behram daha sonra Bizans'tan intikam almak istese de başarılı olamadı. II. Yezdigirt (438-457) zamanında yapılan savaşlar sonucunda 441 yılı barış görüşmelerinde

⁵⁵⁸Ostrogorsky, a.g.e., s.47;Ernst Honigmann, Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, (Çev. Fikret Işıltan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul,1970, s.3-4.

⁵⁵⁹Ammianus Marcellinus, The Later Roman Empire(M.S 354-378), Penguin Books, London, 2004, s.346-349.

⁵⁶⁰Ostrogorsky, a.g.e., s.52.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bizans ve Sasaniler Anadolu sınırında istihkâm oluşturmamacıklarına dair birbirlerine söz verdiler. Ancak Sasani hükümdarı I. Kavad döneminde Sasaniler Bizans'a karşı üstünlük kurarak 502 yılında Mezopotamya bölgesine saldırdılar. İmparator Anastasios'un gönderdiği ordular bu bölgede yeniden üstünlük kurmayı başardılar. Bundan sonra Bizans İmparatorluğu Suriye ve Mezopotamya bölgelerindeki eyaletlerinin surlarını sağlamlaştırmaya yönelik tedbirler aldı. İmparator Justinianos(527-565) evrensel imparatorluk çabaları nedeniyle Sasanilerle ağır vergiler içeren anlaşmalar yapmıştır⁵⁶¹. Ancak İmparatorun izlediği bu politikalar Sasanilerin saldırılarını önleyemediği gibi daha güçlü bir düşman olmasını sağlamıştır. Nitekim yapılan anlaşmalara rağmen Sasaniler zaman zaman saldırıya geçmiş bu sırada Maraş toprakları Bizans-Sasani mücadelelerine sahne olmuştur. 544 yılında Antakya'yı tahrip eden Sasaniler, Maraş yakınlarına kadar gelmişlerdir⁵⁶².

İmparator Justinianos'un ölümünden sonra tahta çıkan yeğeni II. Justin(565-578), Sasanilere vergi ödemeyi reddedince yeniden savaşlar başladı. İmparator Tiberius (578-582) döneminde de devam eden bu savaşlar Mavrikios'un (582-602) İmparatorluğu döneminde geçici bir süre için durdu. İmparator Mavrikios 591 yılında Sasaniler arasında çıkan bir taht kavgasına müdahil olarak II. Hüsrev'in tahta çıkmasını sağladı. Aynı yıl yapılan anlaşmayla Bizans Sasanilerin eline geçen toprakları yeniden kazandı⁵⁶³. İmparator Mavrikios'un Phokas tarafından öldürülmesinden sonra onun intikamcısı olarak ortaya çıkan II. Hüsrev Anadolu içlerine ilerleyerek Kayseri'yi aldı hatta bir Sasani ordusu Kadıköy'e kadar ilerledi. Böylece 606-607 yıllarında Sasanilerin yaptığı saldırılar sonucunda Maraş'ın da içinde bulunduğu Anadolu toprakları Sasani işgali altında kaldı⁵⁶⁴. Herakleios'un (610-641) tahta çıktığı sırada Sasaniler hızlı bir şekilde Anadolu içlerine ilerliyordu. 613 yılında kumandanları Şahbaraz önderliğinde ilerleyen Sasaniler, Antakya yakınlarında Bizans ordusunu büyük bir yenilgiye uğrattı ve Tarsus Kalesi'ni de ele geçirdiler. Daha sonra Şam ve Kudüs'ü de aldılar. 615 yılında Anadolu'ya yeniden akınlara başlayan Sasaniler Maraş ve çevresini de ele geçirdiler. Bizans tarihçisi Theophanes'in kaydettiği bilgilere göre Sasani kumandanı Şahbaraz bu sırada Toros dağlarını aşarak Germanica'ya kadar ulaşmıştır⁵⁶⁵. Oradan da Adana'ya kadar gelip Seyhan Nehri yakınlarına gelmiştir. Anadolu'da bu kadar hızlı ilerleyen Sasaniler, 619 yılında da Mısır'ı ele geçirmişlerdir⁵⁶⁶.

---

⁵⁶¹Ostrogorsky, a.g.e., s.65-66.

⁵⁶²Gökhan, a.g.e., s.63.

⁵⁶³Maurice's Strategikon,(Translatedby George T. Dennis), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1984, s.XI; Ostrogorsky, a.g.e., s.73;Hornigmann, a.g.e., s.26.

⁵⁶⁴Ostrogorsky, a.g.e., s.78;Gökhan, a.g.e., s.63.

⁵⁶⁵The Cronicle of Theophanes(A.D. 602-813), Editedand Translatedby Harry Turtledove, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1982, s.20.

⁵⁶⁶Ostrogorsky, a.g.e., s.88-93.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kurduğu themalar⁵⁶⁷ sistemi sayesinde ordusunu güçlendiren İmparator Herakleios giderek büyük bir tehlike olmaya başlayan Sasaniler’i cezalandırmak için 622 yılında yola çıktı. 626 yılında Maraş üzerinden geçerek yola devam eden İmparator Herakleios⁵⁶⁸ 627 yılında Ninova önlerinde Sasaniler’i büyük bir yenilgiye uğrattı. 628 yılında Bizans ordusu Anadolu’da da Sasaniler’e karşı zaferler kazandılar. 629 yılında yapılan barış anlaşmasıyla Sasaniler geri çekilirken Bizans Anadolu’da kaybettiği topraklarda, Suriye, Filistin, Mısır gibi önemli merkezlerde yeniden hâkimiyet kurdu⁵⁶⁹. Böylece Bizans İmparatorluğu stratejik önemi oldukça fazla olan Maraş ve çevresini de yeniden hâkimiyeti altına alarak hem Anadolu’nun hem de Suriye ve çevresinin güvenliğinden emin bir duruma gelmişti. Ancak bu kez İslam fütuhatının başlamasıyla birlikte bu savaşlar sırasında yorgun düşen Bizans ordusu aldığı bu yerleri Müslüman Araplara terk etmek zorunda kalmıştır.

Bizans-Arap Mücadeleleri Sırasında Maraş ve Çevresi

Hz. Muhammed (S.AV.)’in İslam dinini tebliği etmesinden sonra İslamiyet’in daha geniş yerlere yayılması, cihad fikrini de doğurmuştur. Bu nedenle ortaya çıkan İslam fütuhatı ruhu Hz. Muhammed (S.AV.) döneminden başlayarak şahlanmış ve kendisinden sonra da devam etmiştir. İmparator Herakleios ülkesinin doğu sınırlarında Sasani tehlikesini bertaraf edip kaybettiği yerleri yeniden almanın sevincini uzun süre yaşayamamıştır. Çünkü bu olayların hemen ardından aynı sınırlarda Müslüman Arapların saldırılarıyla karşı karşıya kalmıştır. Sasanilerle yapılan savaşlarda yıpranan Bizans ordusu Müslüman Araplar karşısında büyük yenilgiler almıştır. İmparator Herakleios Suriye, Filistin, Mısır, Kudüs gibi önemli yerleri kaybederek İstanbul’a geri dönmek zorunda kalmıştır⁵⁷⁰.

Suriye ve çevresinde hâkimiyet kuran İslam ordularının bundan sonraki hedefi Anadolu olmuştur. Hz. Ömer’in ünlü komutanlarından Ebu Ubeyde b.Cerrah, Halep’i ve Antakya’yı ele geçirdi ve Suriye’nin kuzeyinde Fırat’a kadar olan yerlerde Müslüman Araplar hâkimiyet kurdular. Bundan

---

⁵⁶⁷ İmparator HerakleiosThemalar sistemiyle ülkesinde düşman işgaline uğramış veya işgal edilmeye hazır korunaksız topraklarının savunmasını güçlendirmek amacıyla bu çalışmayı yapmıştır. Böylece askeri birliklerini Anadolu’nun belirli kesimlerinde sürekli hale getirmiştir. Bu sistemi kurarken bölge halklarını ordunun içine dâhil eden İmparator Herakleios hem bu toprakların korunmasını devamlı hale getirirken hem de ücretli askerlik sisteminden kurtulmuştur. Buna göre Anadolu, Opsikion, Anatolikon, Armeniakon, Kibyration dört ana temaya bölünmüştür. Daha sonraki İmparatorlar döneminde themaların sayısı artırılmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Ostrogorsky, a.g.e., s. 89-94.

⁵⁶⁸ Honigmann, a.g.m., s.313.

⁵⁶⁹ Ostrogorsky, a.g.e., s.96-97;Gökhan, a.g.e., s.63.

⁵⁷⁰ Theophanes, a.g.e.,s.38-39;Ostrogorsky, a.g.e., s.103-104;Walter E. Kaegi, Bizans ve İlk İslam Fetihleri, Kaknüs Yay., İstanbul-2000, s.109-111; Şahin Uçar, Anadolu’da İslâm-Bizans Mücadelesi, İşaret Yay., İstanbul-1990, s.63-65;Fatma Çapan, “Bizans İmparatoru Herakleios Döneminde Arap-Bizans İlişkileri”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.222, İstanbul,2016, s.13.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sonra Ebu Ubeyde yetenekli kumandanlarından Halid b. Velid'i Maraş üzerine gönderdi. İslam ordularının Maraş'a girmesi üzerine halkın bir kısmı kaleye çekilerek direnmesine rağmen bir kısmı da kaçmıştı. Ancak güçlü ordular karşısında direnemeyen halk şehri teslim etme kararı alarak yapılan bir anlaşmayla 637 yılında Halid b. Velid'e teslim olmuştur⁵⁷¹. İslam dinine göre eğer bir yer aman dileyerek teslim olursa o şehirde halka herhangi bir zorluk çıkarılmazdı. Bu nedenle şehirde yaşayan halk serbest bırakılmış, canlarına ve mallarına dokunulmamıştır. Şehri terk eden Hıristiyanların yerine Müslümanlar yerleştirilmiş ve burası askeri bir üs haline dönüştürülmüştür. Buraya Kınnesrin⁵⁷² bölgesinden her yıl yoğun bir şekilde asker takviyesi yapılmıştır⁵⁷³. Bu dönemde önemli bir İslami yerleşim merkezi olan Maraş, aynı zamanda önemli bir ticaret ve pazar merkezi olmuştur⁵⁷⁴.

İslam fetihlerinden kısa bir süre sonra Maraş, yeniden Bizans'ın eline geçti. Ancak 651 yılında Hz. Osman'ın kumandanlarından Süfyan b. Avf el-Amidî tarafından yeniden ele geçirildi. Bu sırada Anadolu'da yoğun bir şekilde devam eden İslam-Bizans çatışmaları sırasında harap olan kenti dönemin Şam valisi Muaviye yeniden inşa ettirmiştir. Burayı yeniden askeri bir garnizon haline getirdi. Böylece hem Bizanslıların Suriye sınırlarına olası saldırıları engellenmiş oluyor hem de Müslümanların Anadolu içlerine yapacakları seferlerde yeni bir üs elde edilmiş oluyordu. Nitekim bütün hedefi İstanbul'u ele geçirmek olan ünlü kumandan Muaviye'nin bu tarz bir yol izlemesi o dönemde Maraş kentinin stratejik önemini de açık bir şekilde gözler önüne sermektedir⁵⁷⁵.

Dört Halife döneminin çalkantılı yıllarında Hz. Ali ile Şam valisi Muaviye arasında mücadeleyi fırsat bilen Bizanslılar 659 yılında Maraş'ı yeniden ele geçirdiler ve Suriye sınırlarına dayandılar. Ancak Muaviye 661 yılında Şam merkezli Emevi Devleti'ni kurunca Bizans'a karşı yeniden mücadeleye başladı. Bu dönemde Anadolu'ya giren Araplar Maraş dahil birçok kenti yeniden ele geçirdiler. Konstantinopolis şehrine kadar ulaşan Emeviler burayı kuşatma girişiminde bulunsalar da erzak yetersizliği, hastalık gibi sebeplerden dolayı başarı sağlayamadılar⁵⁷⁶. Ancak Araplar, Bizans topraklarına akınlarını düzenli olarak devam ettirmişler ve bu yıllarda Bizans doğu sınırlarında yoğun bir şekilde bu akınları durdurmak için çaba sarf etmiştir. 680 yılında Muaviye'nin ölümü üzerine

---

⁵⁷¹ Gökhan, a.g.e., s.73;Eger, a.g.e., s.497;Honigmann, a.g.e., s.36;Blömer-Winter, a.g.e., s.24.

⁵⁷² Hz. Ömer zamanında Ebu Ubeyde b. Cerrah tarafından fethedilen şehir Halep'in 28 km. güney batısında'dır. O dönemde Suriye-Arabistan sınırındaki idari bölgeye adını veren şehir Antakya'dan Fırat'a Tedmür'e kadar uzanan savunma hattında stratejik bir konumda bulunuyordu. Aynı zamanda verimli toprakları nedeniyle önemli bir ticaret ve tahıl pazarı konumundaydı. Bkz.<http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Sehir/159/Kinnesrin.asp>

⁵⁷³ Gökhan, a.g.e., s.74;Eger, a.g.e., s.497.

⁵⁷⁴ Eger, a.g.e., s.497.

⁵⁷⁵ Gökhan, a.g.e., s.74;Eger, a.g.e., s.497;Ostrogorsky, a.g.e., s.108.

⁵⁷⁶ Uçar, a.g.e., s.76-83;Ostrogorsky, a.g.e., s.115-116.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yerine oğlu Yezid geçmişti. 683 yılında Yezid'in de ölümü üzerine Emeviler arasında bir saltanat kavgası zuhur etmişti. Bunu fırsat bilen Bizanslılar saldırıya geçtiler. Bu saldırılar sırasında Malatya gibi önemli şehirleri tahrip eden Bizans ordusu Müslümanların Maraş'ı terk etmesini sağladı ve Emeviler 689 yılında Bizans ile ağır vergiler içeren bir anlaşma yapmak zorunda kaldılar⁵⁷⁷.

685-698 yılları arasında Bizans tahtında bulunan II. Justinianos, Emevilerden aldığı Kıbrıs haracının yeni darb edilen ve üzerinde haç işaretinin olmadığı Arap sikkeleri ile ödenmesine karşı çıkararak barışı bozdu⁵⁷⁸. 692-693 yıllarında yapılan savaşta Bizanslılar ağır bir yenilgiye uğradılar ve doğu sınırlarında birçok yeri kaybettiler. 694 yılı Ağustos ayında Bizanslılar Maraş'tan hareketle Suriye'ye saldırdılar. Eban b. Velid b. Ukbe kumandasındaki Arap orduları ile Bizanslılar Maraş vadisinde karşılaştılar. Bizanslılar burada da ağır bir yenilgi aldılar. Müslümanların ordusunda bir kumandan olan Dinar b. Dinar daha sonra kaçan Bizans askerlerini takip ederek onları Göksu Nehri üzerinde bulunan Yağra köprüsünde mağlup ederek Maraş'ı terk etmelerini sağladı (695). Abbas b. Velid kumandasındaki kuvvetler Maraş'a girerek orada daha önce olduğu gibi bir garnizon kurdular ve Kınnesrin bölgesi halkının her yıl belirli sayıda asker göndermesini zorunlu hale getirdiler. Aynı zamanda burada büyük bir cami inşa edildi⁵⁷⁹. Görüldüğü üzere Anadolu'da önemli bir müstahkem mevki olan Maraş şehri ve çevresi Müslüman Araplar ile Bizans arasındaki mücadeleye sahne olmuştur. Maraş ve çevresi bu savaşlar sırasında büyük bir olasılıkla oldukça tahrip olmuştur.

717-741 yılları arasında Bizans İmparatorluğu tahtına Maraş kökenli III. Leon çıktı⁵⁸⁰. Bu dönemde Bizans-Arap savaşları yeniden başladı. III. Leon doğduğu şehri yeniden ele geçirmek için harekete geçti. Emeviler içinde yaşanan iç karışıklıkları fırsat bilerek 746 yılında şehri ele geçirdi ve tüm Müslüman ahaliyi şehirden çıkardı. Maraş'a ise askerlerini ve civardan topladığı Hıristiyanları yerleştirdi⁵⁸¹. Theophanes'in kaydettiğine göre Maraş'ı ele geçiren Bizans ordusu buradan Doulikhia (şimdiki Gaziantep ve çevresi) ve Suriye'ye saldırdı⁵⁸². Ancak iç meseleleri yoluna koyan Emevi halifesi II. Mervan şehri yeniden ele geçirerek Müslüman ahaliyi yeniden iskan etti ve şehrin etrafına surlar inşa etti. Bu surlara halifenin isminden dolayı "Mervanî" denilmiştir⁵⁸³. Bu dönemde birkaç kez Bizans ile Araplar arasında el değiştiren şehir 746 yılında Emevilerin son dönemlerinde yapılan bir

⁵⁷⁷ Eger, a.g.e., s.497;Uçar, a.g.e., s.91-93;Ostrogorsky, a.g.e., s.121.

⁵⁷⁸ Uçar, a.g.e., s.95-96.

⁵⁷⁹ Uçar, a.g.e., s.96-98;Gökhan, a.g.e., s.75;Eger, a.g.e., s.497.

⁵⁸⁰ Theophanes, a.g.e., s.85;Osrogorsky, a.g.e., s.145.

⁵⁸¹ Eger, a.g.e., s.498.

⁵⁸² Theophanes, a.g.e., s.112.

⁵⁸³ Gökhan, a.g.e., s76-77;Eger,.a.g.e., s.498.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

saldırıyla yeniden Bizanslıların eline geçti. Bizanslılar burada kendi mezheplerinden olmayan Monofizit Hıristiyanları Trakya'ya göç ettirirken, Müslümanları da şehri terk etmeye zorladılar⁵⁸⁴.

İslam dünyasında Emevilerin yıkılıp Abbasilerin ortaya çıkmasıyla birlikte bölge bu kez Bizans-Abbasi çatışmasının önemli bir sahası haline gelmiştir. Abbasiler Maraş ve çevresini elde tutmaya önem göstermişlerdi. Bu bölgeyi elde tutmadan Suriye'nin güvenliğini sağlamak mümkün değildi. Aynı şekilde Bizans İmparatorluğu da kendi sınırlarında güvenliğini sağlamak için bu bölgeye özel bir önem atfediyordu. 770-778 yılları arasında her iki taraf arasında yapılan savaşlarda Bizans İmparatoru IV. Leo (775-780) galip geldi. Maraş'ı ele geçiren imparator bu bölgeden birçok insanı Trakya'ya sürgün etmiştir.778 yılında Abbasi kumandanı Hasan b. Kahtaba et Tâi tarafından ele geçirilen şehir Harun Reşid (786-809) zamanında sürekli Müslümanlar ve Bizanslılar arasında çatışma alanı olmuştur. Aynı yıl Bizans kumandanı Lakhanodrakon yeniden saldırıya geçse de başarılı olamamıştır. Ernst Honigman'ın ifadesine göre Maraş bu dönemde her iki tarafın da ısrarla ele geçirmek istediği yerlerden biri olmuştur⁵⁸⁵. Harun Reşid döneminde Müslümanlar Anadolu'da etkin rol oynamaya başlamış ve her yıl iki kez Anadolu'ya sefer düzenlemişlerdir. Abbasiler ele geçirdikleri bölgelere yeni kaleler inşa ederken bir yandan da İran ve Türk ülkelerinden getirdikleri askerleri buralara yerleştirmişlerdir. Nitekim Maraş da bu Avasım şehirlerinden biridir⁵⁸⁶.

841 yılında Bizans İmparatoru Theophilos kısa bir süreliğine Maraş'ı ele geçirdiyse de yeniden Müslümanların eline geçti. 877 yılında I. Basileos doğu seferi sırasında Maraş'ı kuşatmış ancak başarıya ulaşamayınca çevre yerleşmeleri yakıp yıkarak geri çekilmiştir⁵⁸⁷. 904 yılında Bizans kumandanı Andronikos, Maraş ve Tarsus çevresini işgal etti. 915-916 yıllarında Bizanslılarla ittifak halinde olan Ermeniler Maraş ve çevresini yağmaladılar⁵⁸⁸. Bölge 935'te İhşidler sonrasında Hamdanilerin idaresine girmiştir. Hamdaniler döneminde 944 yılından itibaren Bizanslılar ile Sugûr⁵⁸⁹ bölgesinin hakimiyeti için yoğun bir mücadele dönemi başlamıştır.

⁵⁸⁴ Eger, a.g.e., s.497;Gökhan, a.g.e., s.77;Ostrogorsky, a.g.e., s.155;Uçar, a.g.e., s.125.

⁵⁸⁵ Gökhan, a.g.e., s.78-80;Theophanes, a.g.e., s.138;Honigmann, a.g.e., s.39.

⁵⁸⁶ Gökhan, a.g.e., s.81;Eger, a.g.e., s.498;John JuliusNorwich, Bizans(Erken Dönem MS 323-802), Kabalcı Yay., İstanbul,2013, s.302-304;Honigmann, a.g.e., s.39.

⁵⁸⁷ Honigmann, a.g.e., s.61-62.

⁵⁸⁸ Eger, a.g.e., s.499;Honigmann, a.g.e., s.65.

⁵⁸⁹ Hz. Ömer döneminden itibaren Bizans ile İslam Devleti'nin sınırlarını birbirinden ayıran Suriye ile Anadolu arasındaki sınır müdafaa sahaslarına verilen isimdir. İslam ordularının Bizans ile mücadelesi de Sugûr- us Sâmîye ve Sugûr-ulCezeriyye adı verilen Adana, Maraş ve Malatya sınırı üzerinde gerçekleşmiştir. Bkz. <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/İslam-Tarihi-Ansiklopedisi/DETAY/SUGUR-VE-AVASIM/633>.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

949 yılında Maraş'ı alan Bizanslılar, 952 yılında Fırat'ı geçmeyi başardılar. Ancak 952-953 yıllarında Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratan Hamdani hükümdarı Seyfûddeve Maraş ve çevresinde yeniden kontrolü ele geçirdi⁵⁹⁰.

Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas (963-969) tahta çıktıktan sonra Seyfûddeve ile mücadele etmeye başladı. Maraş, Raban ve Dülük'te hâkimiyet sağlayan imparator Halep'e doğru ilerledi⁵⁹¹. Bizanslılar bu tarihten itibaren 1086 yılında Türkler tarafından fethedilinceye kadar bölgeyi ellerinde tutmayı başardılar. Ancak asırlar boyunca süren Bizans-İslam mücadelesi Anadolu'nun büyük bir kısmının tahrip olmasına, nüfusunun azalmasına ve kültürel, ekonomik çöküntülere yol açmıştır⁵⁹². Ne yazık ki bundan sonraki dönemlerde de Maraş ve çevresi dâhil olmak üzere tüm Anadolu Bizans'ın desteklediği Ermeniler, Türkler ve Haçlılar arasındaki mücadeleye sahne olmaya devam etmiştir.

Sonuç

Tarihi devirler öncesinden beri önemli bir yerleşim yeri olan Maraş, stratejik önemi dolayısıyla da birçok devlet tarafından sahiplenilmek istenilen bir bölge olmuştur. Nitekim önceleri Hititler, Asurlular ve Romalılar gibi büyük devletlerin hâkimiyet sınırları içerisinde yer alan Maraş sonraki dönemlerde de el değiştirmeye devam etmiştir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde kalan Maraş, Bizans-Sasani çekişmelerinin önemli bir sahnesi haline gelmiştir. Bizans İmparatoru Herakleios'un Sasani tehlikesini bertaraf etmesinden sonra bölge Müslüman Arapların saldırısına uğramıştır. Öncelikle bu sahada Emeviler ile mücadele eden Bizans, Emevilerin Abbasiler tarafından yıkılmasından sonra Abbasiler ile mücadele etmeye başlamıştır. Bu dönemde Maraş ve çevresi sürekli olarak el değiştirirken, büyük tahribatlara da uğramıştır. Aynı zamanda bölge halkının şehri ele geçirenler tarafından göçe maruz bırakılması ve iskân politikaları da şehrin sosyal ve kültürel yapısının da sık sık değişmesine neden olmuştur.

Tarihsel süreçte Maraş ve çevresinin bu kadar savaşlara ve saldırılara maruz kalmasının en önemli nedeni stratejik konumu olmuştur. Nitekim Suriye ve çevresinde hâkimiyet kuran medeniyetler bu bölgenin kuzeyinde Anadolu içlerinde hâkim olanlar tarafından tehdit altında kalabiliyorlardı. Aynı şekilde Anadolu'da hâkim olanlar da Suriye ve çevresinden gelen tehlikelere maruz kalabiliyorlardı. Bu nedenle her iki coğrafyada hüküm sürenler buldukları yerde varlıklarını sağlamlaştırmak adına birbirlerine saldırıyorlardı.

⁵⁹⁰ Ostrogorsky, s.263;Acara, a.g.m., s.213;Eger, a.g.e., s.499.

⁵⁹¹ Ostrogorsky, a.g.e., 265.

⁵⁹² Gökhan, a.g.e., s.90;Blömer-Winter, a.g.e., s.24;Ali Sevim, Türkiye Tarihi, TTK Yay., Ankara,1989, s.105-106;Osman Turan, Türkler Anadolu'da, Hareket Yay., İstanbul, 1973, s.45-55.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Suriye'nin kuzey bölgesinde Maraş ve çevresi bu nedenle önemli bir müstahkem kale konumundaydı. Nitekim burada hâkimiyet kuran Bizanslılar, Sasaniler ve Müslüman Araplar burada bir garnizon kurarak çevre şehirlerine askeri takviye dahi yapılmasını sağlamışlardı. Maraş ve çevresine sahip olmak, Bizans için çok önemli olan Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Mısır gibi bölgelerde hâkimiyet kurmak anlamına gelmekteydi. Aynı şekilde bu bölgelerde hâkim olanlar için ise Maraş ve çevresine sahip olmak, Anadolu içlerine, güney ve batı kıyılarına hatta Konstantinopolis'e ulaşmak ve cihan hâkimiyeti kurmak anlamına gelmekteydi. Özellikle Müslüman Araplar için Hz. Muhammed (S.A.V)'in işaret ettiği hadisine ulaşmak, yani cihad sayesinde manevi bir güce sahip olmak demektir. Bu nedenlerle asırlar boyunca Maraş ve çevresinin hâkimiyeti için mücadele edildi. Nitekim çalışmamıza konu olan dönemden sonra Türklerin eline geçen bölgede bu mücadelelerin ardı arkası kesilmemiş, bölge savaşlar sahası olmaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- BASIK Celaleddin, Hiç Bizans Olmadı, C.1, Türkmen Kitabevi Yay., İstanbul-2013.
- BLÖMER Michael-WINTER Engelbert, Toros ve Fırat Arasındaki Tanrılar Ülkesi Kommagene, Homer Kitabevi Yay., İstanbul,2011.
- GÖKHAN İlyas-KAYA Selim, İlkçağdan Dulkadirli'lere Kadar Maraş, Ukde Yay., Kahramanmaraş,2008.
- GÖKHAN İlyas, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011.
- İPLİKÇİOĞLU Bülent, Eskiçağ Tarihinin Anahatları, Bilim Teknik Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2013.
- İPLİKÇİOĞLU Bülent, Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2015.
- KAEGI Walter E., Bizans ve İlk İslam Fetihleri, Kaknüs Yay., İstanbul-2000.
- MACQUEEN J.G., Hititler ve Hitit Çağında Anadolu, Arkadaş Yay., Ankara, 2013.
- NORWICH John Julius, Bizans(Erken Dönem MS 323-802), Kabalıcı Yay., İstanbul,2013.
- EGER Asa, TheSpaceBetweenTheTeeth:Environment, Settlement, AndIntereaction On TheIslamic-ByzantineFrontier, TheUniversity Of ChicagoDoctorThesis, Chicago, Illinois, August 2008.
- OSTROGORSKY Georg, Bizans Devleti Tarihi, (Çev., Fikret Işıltan), TTK Yay., Ankara,1999.
- SEVİM Ali, Türkiye Tarihi, TTK Yay., Ankara,1989.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

TEKİN Oğuz, Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yay., İstanbul, 2016.

UMAR Bilge, Kommagene& Kuzey Mesopotamia, İnkılâp Yay., İstanbul, 2008.

Makaleler

ACARA Meryem, “Bizans Dönemi’nde Maraş”, Dağların Gazeli Maraş, Yapı Kredi Yay., İstanbul-2010.

ÇAPAN Fatma, “Bizans İmparatoru Herakleios Döneminde Arap-Bizans İlişkileri”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.222, İstanbul,2016.

DARKOT Besim, “Maraş”, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yay.,C. VII, İstanbul,1969.

EKER Fevziye, Kahramanmaraş’ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Kahramanmaraş- 2013, C.10, S.2.

HONIGMANN Ernest, “Maraş”, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., C. VII, İstanbul-1969

UÇAR Şahin, Anadolu’da İslâm-Bizans Mücadelesi, İşaret Yay., İstanbul-1990.

Özden Ürkmez, “Eski Çağ’da Maraş ya daMarqaŞtiGermanicia”, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Ekim 2014, C.11, S.2.

Kronikler

MARCELLINUS Ammianus Marcellinus, The Later Roman Empire(M.S 354-378), Penguin Books, London, 2004.

Maurice’s Strategikon,(Translatedby George T. Dennis), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1984.

TheCronicle of Theophanes(A.D. 602-813), Editedand Translatedby Harry Turtledove, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1982.

İnternet Siteleri

<http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Sehir/159/Kinnesrin.asp> 15.11.2016.

<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Tarihi-Ansiklopedisi/Detay/SUGUR-VE-AVASIM/633> 15.11.2016.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

TÜRKİYE SELÇUKLULARI ÇAĞINDA ELBİSTAN

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahim TUFANTOZ*

İlk çağlardan itibaren önemli bir konumda olan Elbistan Güney-Kuzey ticaret yollarının üzerinde yer alır. Emir Buldacı 1085’de yukarı Ceyhan bölgesini, Elbistan, Göksun ve Ra’bân şehirlerini fethedince bu havalide yalnız Maraş, Ermeni Filaretos’un elinde kaldı. Ermeni Patriği (Katoligos) bu Türk beyini tercih ettiğinden Filaretos, Maraş’ta yeni bir katoligosluk kurdu ve Bogos adlı bir papazı bu mevkie tayin etti. Emir Buldacı’nın bölgede ne kadar kaldığını bilmiyoruz. Ancak Sultan Alparslan’ın Kutalmış ile giriştiği taht mücadelesinde Sultanın yanında yer aldığını biliyoruz⁵⁹³.

1096 yılında harekâta geçen Avrupalı Haçlılar, 1097-99 yıllarında Ortadoğu’ya nüfuz ettiler. Bu arada Elbistan’ın da Haçlıların eline geçtiği görülmektedir. Lakin onlar zapt edilen memleketlerin taksimi için Urfa’da ihtilâfa düştüler. Bu sırada Türkler Frank kontlarından Baudouin ve Joscelin’i esir aldılar. Bunlar serbest bırakılınca Antakya prensi Tancred’e karşı Türklerle ittifak yaptılar. Ermeni reisi Vasil de Bizanslıların Masisa’da bıraktığı Peçeneklerle birlikte bu ittifaka girdi. Türkler batıda Bizanslıların toplu taarruzlarına uğradıkları gibi, doğuda ve kuzeyde Hıristiyanları parçalanmış buldular. Hatta Ermeniler çok defa zulüm gördükleri Haçlıları bırakarak Türkleri tercih ediyorlardı.

I. Kılıç Arslan (1092-1097) Haçlılardan zulüm gören Elbistan Ermenilerinin daveti üzerine 1103’te sefere çıkıp orasını ve Maraş’ı kurtardı. Elbistan’dan, Haçlılara karşı Antakya’ya sefer yapmak üzereydi. Haleb’e elçi göndererek askerlerinin beslenmesi için talepte bulundu. Haçlı tehlikesi karşısında Halebliler sultanın gelişinden çok memnun oldular⁵⁹⁴.

Meyyâfârikin hâkimi Ziyaeddin Mehmed, Sultanı Meyyâfârikîn’e davet etti. Kılıç Arslan onu kendisine vezir yaptı ve Elbistan’ı da ona ıktâ etti ve diğer bütün Şarkî Anadolu beyleri de 1105 (498)’de Sultana tâbiyeti kabul ettiler⁵⁹⁵.

Ermenilerin 1105’te Elbistan, 1113’te de Urfa’ya Türkleri daveti onların büyük zulümlere ve sürülmelerine sebep oldu. Franklar arasındaki mücadelelerden faydalanan Malatya Sultanı Tuğrul Arslan’ın atabegi 1117’de Ceyhan bölgesini Franklardan kurtardı. Türkler Anazarba havalisini istila

---

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: tufantoz@hotmail.com.

⁵⁹³ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2005, 99-100; Zeki Atçeken-Yaşar Bedirhan, **Malazgirt’ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, Konya: Eğitim Yayınevi, 2014, 140-141.

⁵⁹⁴ O. Turan, 135; Emine Uyumaz, **Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)**, Ankara: TTK, 2003, 4; Mehmet Ersan-Mustafa Alican, **Osmanlı’dan Önce Onlar Vardı –Türkiye Selçukluları-**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013, 51.

⁵⁹⁵ O. Turan, 136; M. Ersan-M. Alican, 52.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

edip esir ve ganimetlerle döndüler. Ermeni reisi Thoros Türklere karşı duracak bir kuvvete sahip bulunmuyordu. Türkler ile Franklar arasında birbirleri aleyhinde vuku bulan bu ittifak ve muharebeler cereyan ederken Divriği merkez olmak üzere Erzincan ve Kemah taraflarında hüküm süren Mengücekoğlu İshak Malatya sultanı Tuğrul Arslan'a ait Harput ve Dersim havalisine 1118'de bir akın yaptı. Bu bölgeyi Tuğrul Arslan adına atabey olarak idare eden Belek, amcası İlgazi yanında Büyük Selçuklu emiri Porsuk'a karşı mücadele ediyordu. Artuklular (1102-1407) bu sırada Haçlılarla müttefik olduğundan Kılıç Arslan'ın hatunu ve Tuğrul Arslan'ın anası kont Joscelin'e adam göndererek ondan yardım aldı. Fakat ertesi yıl Artuklular Haçlılara karşı taarruza geçti. Bu münasebetle Belek de Malatya sultanı namına Ceyhan ve Elbistan bölgelerini itaate aldı⁵⁹⁶.

Sultan Mes'ud (1116-1155) Bizanslılar ile meşgul iken kardeşi Melik Muhammed Malatya'da yerleşmiş olan kardeşi Aynuddevle ile mücadele halinde idi. Onu mağlup ettikten sonra elinden Elbistan'ı aldı ve Ceyhan bölgesini zapt etti. Aynuddevle Joscelin'e iltica etmek zorunda kaldı⁵⁹⁷.

Sultan Mes'ud 1144 yılında Aynuddevle'ye ait Ceyhan ve Elbistan bölgesini ilhak edip oğlu Kılıç Arslan'ı bu havalie melik yaptı⁵⁹⁸.

1140 yılında Danişmendoğlu güneye dönerek Zibatra ve Elbistan bölgelerinde taarruza geçen Haçlıları püskürtmüştür⁵⁹⁹.

Sultan Mes'ud oğlu Kılıç Arslan ile birlikte 545/1150'de Haçlıların işgalinde bulunan Göksun (Keysun), Behisni, Göynük, Ayıntab, Dülük ve Raban şehirlerini ele geçirdi. Sultan bu orduyla Antakya üzerine yürümekte iken Tell-Bâşir'e varıp burasını muhasara etti. Ancak muhasara uzadığından ve bu esnada Joscelin'in tâbiyet arz etmesinden dolayı geri döndü. Ardından ele geçirdiği bütün bu beldeleri, Elbistan'ı merkez yapan oğlu Kılıç Arslan'ın idaresine verdi (1151)⁶⁰⁰.

Osman Turan'ın Anonim Selçuknâme'den elde ettiği bilgilere göre Sultan Mes'ud bu fethedilen yerlerde camilere 77 minber koymuş halifeden gelen hatipler tayin etmiş ve kendisine de hilatler gönderilmiştir⁶⁰¹.

1155 yılında Sultan Mes'ud ölünce Kılıç Arslan (1155-1192) tahta çıktı. Bu arada Danişmendoğlu Yağıbasan gizlice Ceyhan bölgesi merkezi Elbistan'a girdi. Bu ani hareketi öğrenen Sultan Kılıç Arslan hiddetli bir şekilde harekete geçti. Danişmendli hükümdarı kuvvetli bir birlikle

⁵⁹⁶ O. Turan, 189.

⁵⁹⁷ O. Turan, 201.

⁵⁹⁸ **Süryani Mihael Vekainamesi**, çev: Hrant D. Andreasyan, TTK Kütüphanesi, Basılmamış Nüsha, 1944, 94; O. Turan, 205; Emine Uyumaz, 6; Abdulhaluk Çay, **II. Kılıç Arslan**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, 15; M. Ersan-M. Alican, 69-70; Z. Atçeken-Y. Bedirhan, 173.

⁵⁹⁹ O. Turan, 202.

⁶⁰⁰ **Süryani Mihael**, 131; Abdülkâluk Çay, 16.

⁶⁰¹ O. Turan, 213.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kendi ülkesine çekildikten sonra dönüp sultanın karşısına çıktı. İki ordu karşı karşıya karargâh kurdu. Din adamları iki hükümdarın arasını bulmaya çalıştı. Uzun bir süre netice alınamayınca Kılıç Arslan şiddetli bir hücumla başladı. Fakat din adamları sultanın ayaklarına kapanarak kan dökülmemesi için yalvardılar. Nihayet sultan bu barış teşebbüsüne uyarak her maddesi münakaşa edilen bir antlaşmayı imzaladı. Antlaşmanın sultanın lehinde olduğu anlaşılıyor. Bununla beraber tehcir edilen halk bu muahedede şart koşulmadı. Kaynaklar Kılıç Arslan ile Danişmendoğlu arasında vuku bulan bu savaşın Aksaray'da 1155 yılı Ekim ayında cereyan ettiğini ve sultanın muzaffer olduğunu fakat bu esnada Atabey Nureddin Mahmud'un onun memleketine tecavüz ettiğini belirtir ve bu hâdiseyi anlatırlar⁶⁰².

II. Kılıç Arslan her taraftan sarılan düşmanlar karşısında Bitinia Emiri Süleyman'ı imparatora göndererek bir antlaşma teklifinde bulundu. Fakat ret cevabı aldı. 1160'da Elbistan ve havalisini de Yağlıbasan'a terk edip onunla barış yapmak maksadıyla başka bir fedakârlık yaptı⁶⁰³. Kılıç Arslan daha sonra Danişmendlilerin elinde bulunan Tohma suyu vadisini, Darende, Elbistan ve Gedük vadilerini ele geçirdi (1165)⁶⁰⁴.

1186 yılına gelindiğinde artık sefere çıkamayacak kadar yaşlanan II. Kılıç Arslan ülkesini 11 oğlu arasında taksim etti⁶⁰⁵. Bu taksimatta Elbistan havalisini Mugiseddin Tuğrulşah'a verdi⁶⁰⁶. Mugiseddin Tuğrulşah adına melik unvanı ile basılmış paralar ve yazılmış kitabeler bize kadar gelmiştir⁶⁰⁷. İsmail Galip'in **Takvîm-i Meskûkât-i Selçukiyye** adlı eserinde ve Yılmaz İzmirlier'in **Anadolu Selçuklu Paraları** adlı kitabında Tuğrulşah dönemine ait paralar resmedilmiştir. **Meskûkât**'ta Para üzerinde atının başı sağ tarafa yönelik, elinde üç başlı bir teber tutmakta olan bir süvari tasviri bulunmaktadır⁶⁰⁸.

II. Kılıç Arslan 1192/584 yılına kadar ülkesini başarı ile yönetmiş ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin önemli bir sultanı olmayı başarmıştır. II. Kılıç Arslan her bir oğlunu ziyaret edip onca yılın tecrübesi ile kendisine uygun veliahdı aradı. Sonuçta en küçük oğlu I. Keyhüsrev'i veliaht olarak

---

⁶⁰² İbn Kalânîsî, **Şam Tarihine Zeyl I. ve II. Haçlı Seferleri Tarihi (Zeyl Tarih-i Dımaşk)**, Çev: Onur Özatağ, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2015, 193; **Süryani Mihael**, 143; O. Turan, 224; M. Ersan-M. Alican, 73.

⁶⁰³ O. Turan, 227; A. Çay, 34-35;

⁶⁰⁴ O. Turan, 228; A. Çay, 43; Tamara Talbot Rice, **Anadolu Selçuklu Tarihi**, çev: Tuna Kaan Taştan, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015, 62; Z. Atçeken-Y. Bedirhan, 99.

⁶⁰⁵ Kamil Eron, "Sikkeler Işığında İkinci Süleymanşah'ın Gerçek Tahta Çıkış Tarihi", İzmir 2009, 1.

⁶⁰⁶ İbn Bibi, **el-Evamirü'l-Ala'îye fi'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçukname)**, Çev: Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, 41; el-Aksarayî, 127; O. Turan, 242; A. Çay, 104; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, VIII, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, 257. M. Ersan-M. Alican, 85.

⁶⁰⁷ O. Turan, 243.

⁶⁰⁸ İsmail Galip, **Takvîm-i Meskûkât-i Selçukiyye**, Kostantiniyye 1309, 13, Levha: I, Sayı: 11; Yılmaz İzmirlier, **Anadolu Selçuklu Paraları**, İstanbul 2009, 64-66.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ilân etti. Bu karar diğer kardeşleri huzursuz etmiş ve de hepsini II. Süleymanşah'ın yanında I. Keyhüsrev'e karşı birleştirmiştir. Fakat Süleymanşah babasına ve devlet büyüklerine karşı gelmenin çok akıllıca olmayacağını düşünüp bir süre beklemenin doğru olacağı kanaatine varmıştır⁶⁰⁹. I. Gıyaseddin Keyhüsrev babasının ölümünden sonra tahta çıktı. Ancak ağabeyi II. Süleymanşah tahtı ele geçirdi ve Keyhüsrev oğulları İzzeddin Keykavus ve Alâeddin Keykubad'ı yanına alıp Elbistan üzerinden Bizans'a sığındı.

Süryani Mihael Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra kardeşler arası mücadelelerden faydalanan Ermeni kralı II. Leon'un Kayseri Meliki Nureddin üzerine yürüyüp onu mağlup ederek Kayseri yakınında bir kalesini işgal ettiğini, Elbistan Meliki Mugiseddin Tuğrul'u da himayesine aldığını ve bu hâdiselerin 1195 yılında vuku bulduğunu söyler⁶¹⁰.

1202 yılına gelindiğinde II. Süleymanşah Gürcü Kraliçesi Tamara üzerine sefere çıktı. II. Rükneddin Süleyman Şah kısa süren saltanatına rağmen Selçuklu sultanları arasında kudreti ve devleti birleştirmesiyle büyük hizmetler yapmıştır. (...)Elbistan Meliki Mugiseddin Tuğrul da kendisine tabi olarak mevkiini muhafaza etti⁶¹¹.

Süleyman Şah Doğu Anadolu'da Türk birliğini kurma siyasetini tatbik girişti. Elbistan Meliki Mugiseddin Tuğrulşah da kardeşine tâbiyeti kabul etti. İbn Bibi'ye göre Süleymanşah kardeşlerine ve etraf hükümdarlarına adamlar göndererek başlatacağı Gürcü seferine hazırlanmalarını bildirdi. Sultanın fermanına Elbistan'ı ve bağlı yerleri yönetimi altında bulunduran kardeşi Melik Mugiseddin Tuğrulşah herkesten önce uyararak davetine icabet etti. Mugiseddin'den sonra Erzincan Meliki Fahreddin Behramşah huzura ilk gelenlerdendi⁶¹². Tuğrulşah Elbistan ve havalisinde asker'i hazırlıklarını ikmalde çok acele davrandı. Sultanın emrine itaatte gevşek davranan Erzurum Saltuklu hükümdarı fermanı infazda ve asker toplamakta gevşek ve samimiyetsiz davrandığından Saltuklu ülkesi elinden alınıp Elbistan Meliki Tuğrulşah'a verildi (1202)⁶¹³. Burada Selçuklulardan yeni bir hanedanın hâkimiyeti başladı ve Alâeddin Keykubad zamanına kadar devam etti. Filhakika Tuğrulşah uzun müddet Saltuk ilinde hüküm sürmüştü ve bu ülkeyi Gürcülere karşı müdafaa etmiş hatta onlara karşı zafer kazanmıştır. Bu devirde Tuğrulşah adına basılmış birçok sikke vardır⁶¹⁴.

6 Temmuz 1204'de Rükneddin Süleymanşah'ın ölümü üzerine yerine oğlu III. Kılıç Arslan tahta çıkarıldı. Ancak yaşının küçük olması ve devlet yönetimdeki tecrübesizliği dolayısıyla

⁶⁰⁹ Kamil Eron, 3.

⁶¹⁰ **Süryani Mihael**, 241.

⁶¹¹ O. Turan, 271.

⁶¹² İbn Bibi, I, 91.

⁶¹³ O. Turan, 280.

⁶¹⁴ O. Turan, 277.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İstanbul'da bulunan amcası I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e beyler tarafından tahta davet edildi. Beylerin daveti üzerine amcası I. Gıyaseddin Keyhüsrev 1205 yılında İstanbul'dan gelerek Konya'da tahta oturdu⁶¹⁵.

Kilikya Ermenileri 1206 (602) yılında Türkmenlerin göç sahası olan Göksu'ya hücum ederek pek çok esir aldı, mal ve hayvanlarını yağma etti. Halep hudutlarına aştlar hatta rivayete göre Elbistan dahi kuşatıldı⁶¹⁶. Gıyaseddin Keyhüsrev 605 (1208/9) senesinde ordusu ile Ermenileri cezalandırmak üzere Maraş'a vardı. Meydana gelen savaşın ardından Maraş tekrar Selçuklu hâkimiyetine geçti⁶¹⁷.

1211 yılında I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Bizans İmparatoru Laskaris ile Alaşehir'de yaptığı savaşta şehit olması üzerine Selçuklu tahtına İzzeddin Keykavus geçti. (A. Tufantoz)

Keykavus Halep seferine çıkmadan önce çevre emirliklere fermanlar gönderdi ve Elbistan ovasında toplanmalarını emretti. Elbistan ovasında 20 gün içerisinde sayısız asker birikti. Sultan İzzeddin Keykavus maiyeti ile birlikte Elbistan ovasına ulaşınca büyük bir eğlence (bezm) tertip etti. Ertesi gün devlet büyüklerini ve komutanlarını tekrar huzuruna davet eden Keykâvus onlara hangi yoldan Halep'e gitmenin daha uygun olduğunu sordu. Komutanlar Elbistan'dan Halep'e kadar arazinin ova olduğunu pek az dağın önlerine çıkacağını belirttiler. Elbistan-Merzbân-Ra'bân-Tell Bâşir-Haleb yol hattı üzerinde karar verildi. Daha sonra Merzbân kalesine doğru yola çıkıldı⁶¹⁸.

Selçuklu ordusu tarafından üç gün boyunca kuşatılan Merzbân Kalesi sonunda alındı. Merzbân kalesi ile ilgili bütün işleri tamamlayan Keykâvus, müttefiki ve vassalı olan Melik Efdal'i daha önce sevk ettiği Ra'bân kalesine yöneldi⁶¹⁹. Selçuklu ordusu ile Melik Efdal'in kuvvetleri Ra'bân kalesinin önünde buluştular. Bunun üzerine korkuya kapılan Ra'bân halkı, Keykâvus'tan aman diledi. Keykâvus, Ra'bân halkının isteğini kabul etti. Sultan Keykavus, Ra'bân'ı Melik Efdal'e teslim etti. Ra'bân halkı Sultanın bu hareketinden memnun kaldı⁶²⁰.

Keykâvus, bundan sonra Melik Efdal ile birlikte Halep yakınlarında bulunan Tell-Bâşir Kalesi'nin üzerine yürüdü. Kale komutanı Bedreddin Dilderim ibn Bahaeddin Yarukî adında bir Türk beyi idi. Keykâvus, Tell-Başir Kalesi'ni 10 gün süre ile kuşattı. Fakat bir türlü düşürülmedi. Selçuklu ordusunun kale halkının geçim kaynağı olan ağaçları kesmesi, kalenin teslim alınmasını sağladı.

⁶¹⁵ İlyas Gökhan, "XIII. Yüzyılım İlk yarısında Maraş", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2005, 346.

⁶¹⁶ Ali Sevim, **Selçuklu-Ermeni İlişkileri**, Ankara: TTK, 1983, 33; Yavuz Selim Burgu, **Anadolu Selçukluları**, İstanbul: Selenge Yayınları, 2011, 43.

⁶¹⁷ O. Turan, 308; İ. Gökhan, 346.

⁶¹⁸ İbn Bibi, I, 204; Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)**, Ankara: TTK, 1997, 52.

⁶¹⁹ İbn Bibi, I, 205; S. Koca, 52-53.

⁶²⁰ İbn Bibi, I, 205; O. Turan, 338; S. Koca, 53.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Tell-Bâşir kalesinden pek çok zahire ve silah ele geçirildi⁶²¹.

Tell-Bâşir Kalesi'nin alınmasından sonra Keykâvus'un ittifak grubunda ilk çatlaklar belirmeye başladı. Melik Efdal önce sultana Tell-Bâşir alınır alınmaz vakit kaybetmeden Haleb üzerine yürümeyi tavsiye ederken adı geçen kalenin kendisine teslim edilmemesi üzerine birdenbire fikrini değiştirdi. Bu defa o Keykâvus'un Haleb üzerine yürümekten alıkoymanın çaresini aramaya başladı. Melik Efdal Sultana önce "Menbic'i ve diğer yerleri alalım bu sayede Haleb'i almamıza imkan hasıl olur. Çünkü o zaman Haleb kanatları yolunmuş bir güvercine benzer," dedi. Bu teklif Sultana çok cazip geldi. Onun kafasının gerisinde yatan asıl amacın ne olduğunu anlayamadı. Melik Efdal Sultan İzzeddin'i yanıltmayı başarmıştı. Bundan sonra Keykâvus ilk hatasını yaparak Menbic üzerine yürüdü. Şehri savaştan aldı. Şehrin surlarını onarttı. Haleb iktidarını elinde tutan Atabey Şehabeddin Tuğrul, Sultan Keykâvus'a karşı Mısır Eyyübî hükümdarı Melik Âdil'den yardım istedi. Melik Âdil de yukarı Mezopotamya bölgesinde hüküm süren oğlu Melik Eşref'e yazarak ondan kız kardeşine ve yeğenine yardım etmesini istedi. Melik Eşref babasının emri üzerine ordusunu alarak Haleb'e geldi. Plâna göre Selçuklu komutanlarına sahte mektuplar yazılacak ve bu mektupların Keykâvus'un eline geçmesi sağlanacak. Böylece Keykâvus'a Selçuklu komutanlarıyla Haleb idarecilerinin birlikte iş yaptıkları intibai verilerek sultanın ordusuna karşı güveni sarsılacak ve komutanlarla arası açılacaktı. Bu plân tatbikat safhasına konuldu ve muvaffak olundu⁶²².

Haleb Sarayının komplosu amacına ulaşmış ve Keykâvus korkunç bir şüphenin içine düşmüştü. Diğer taraftan Melik Efdal de tekrar Eyyübîlerin tarafına geçerek son oyununu oynadı. Buna rağmen Keykâvus, Menbic'ten Haleb üzerine yöneldi. Selçuklu öncü kuvvetleri ile Melik Eşref'in emrinde bulunan Eyyübî ordusu Haleb ile Menbic arasında bulunan Muzaa vadisinde karşı karşıya geldi. Mübârizeddin Behramşah öncülüğündeki Selçuklu öncü kuvvetleri ilk çarpışmadan galip geldi. Bu sırada Eyyübî ordusu tarafından bir Selçuklu sipâhîsi esir edildi. Sorguya çekilen Selçuklu sipâhîsi, savaş meydanında sadece öncü birliklerin bulunduğunu ve asıl Selçuklu ordusunun çok uzakta olduğunu söyledi. Bu haber üzerine toparlanan Eyyübîler, Melik Eşref öncülüğünde saldırıya geçerek Selçuklulara karşı zafer kazandılar. Mübârizeddin Behramşah olmak üzere birçok Selçuklu sipâhîsi esir düştü (Haziran 1218)⁶²³.

Sabahleyin sultanın saldırı emri vermesi beklenirken o Elbistan'a doğru hareket emri verdi. Melik Eşref, Keykâvus'un daha önce ele geçirdiği Tell-Bâşir, Ra'bân ve Merzbân kalelerini birer birer düşürdü. Böylece muzaffer bir hükümdar olarak Haleb'e döndü. (58)

⁶²¹ İbn Bibi, I, 205; S. Koca, 53-54.

⁶²² S. Koca, 55-56.

⁶²³ İbn Bibi, I,209-210; O. Turan, 339, S. Koca, 58.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Öte yandan Keykâvus Elbistan'a varır varmaz komutanlarıyla hesaplaşmak istemesi onun birden bire savaşı yarıda kesip geri dönmesinin sebepsiz olmadığını göstermektedir. Keykâvus'un uğradığı musibetin sebebini ihanete bağlaması onun komutanlarından korkunç bir intikam almasına yol açtı. O önce kendilerine verdiği kaleleri melik eşrefe kaptırarak geri dönen Maraş sahibi Nusratüddin'in kardeşi ile damadını idam ettirdi. Sonra bütün komutanları toplayarak daha önce eline geçmiş olan mektupları onların önüne attırdı. Komutanlar bu mektuplarla ilgilerinin olmadığını bunun bir tertip olduğunu söyledilerse de sultanı ikna edemediler. Bir türlü dinmeyen öfkesi sultan İzzeddin Keykâvus'a hayatının en korkunç hatasını yaptırdı. Sultan adlarına mektuplar yazılmış olan komutanları küçük bir kulübeye hapsedirdi. Kulübenin etrafına odunlar yığıldı ve bu odunları ateşe verirdi. Kulübeden çıkıp kaçmak isteyen komutanlar ise hassa askerleri tarafından tekrar içeri sokuldu. Suçsuz komutanlar burada bir şüphe üzerine diri diri yanarak can verdiler. Bu durum Sultanın manevîyatını büsbütün sarstı. Geceleri korkunç rüyalar görmeye başladı ve çok geçmeden yaptığı hatayı anladı. Sultan ızdıraplarını biraz olsun dindirebilmek için o kulübenin bulunduğu yere bir mescit yaptırdı. Bu eser "Yanmışlar Mescidi" (Mescidi Suhtegân) adıyla uzun yıllar bu acı olayın bir sembolü olarak hatırlandı⁶²⁴.

İzzeddin Keykâvus, Haleb mağlubiyetini hazmedemedi ve tekrar hazırlıklara başladı. Keykâvus, ikinci kez Haleb üzerine sefer yaptığı sırada verem hastalığına yakalandı. Hastalığının artması sonucu hekimler, Fırat suyunun iyi geleceğini ümidiyle Keykâvus'u Malatya yakınlarındaki Viranşehir'e götürdüler. Ancak burada vefat etti. 1220'de İzzeddin Keykâvus'un ölmesiyle yerine kardeşi I. Alâeddin Keykubad, Türkiye Selçuklu Sultanı oldu⁶²⁵.

Nusretüddin Hasan Bey, İzzeddin Keykâvus'tan yerine geçen kardeşi I. Alâeddin Keykubad zamanında da Maraş Emirliği görevine devam etti (1220). 1225'e gelindiğinde Kilikya Ermenileri, Suriye-Anadolu kervan yollarını tehdit etmekteydi. Bunun üzerine harekete geçen Selçuklu ordusu, Silifke ve Maraş üzerinden iki koldan Kilikya üzerine saldırıya geçti. Bu sefere Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'de iştirak etti. Öte yandan Nusretüddin Hasan Bey, 1234'te I. Alâeddin Keykubad'ın Eyyûbîlere karşı çıktığı sefere de katıldı. 1234'te I. Alâeddin Keykubad, Nusretüddin Hasan Bey'i sebebi belli olmayan bir olaydan dolayı idam ettirdi. Maraş Emirliği'ne ise Nusretüddin Hasan Bey'in oğlu Muzaffereddin getirildi. Muzaffereddin, 1241 yılına kadar Maraş Emirliği görevinde bulundu⁶²⁶.

⁶²⁴ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi**, XII, çev: Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özeydin, İstanbul: Bahar Yayınları, 1980, 305; İbn Bibi, I, 96 ve devamı; O. Turan, 339; S. Koca, 59.

⁶²⁵ O. Turan, 339-340; C. Alptekin, 281-282; İ. Gökhan, 349.

⁶²⁶ İ. Gökhan, 349.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ebû'l-Ferec'e göre Malatya sübaşısı Süryanilere ait bar savma manastırı mensuplarından da asker alıp Babaîlere karşı kullanmış; Bozgunda Türkmenler 50 kişilik bu Hıristiyanlardan çoğunu öldürmüşlerdi. Buradan Türkmenler Elbistan'a varıp oradan da galip gelmişler ve Amasya'ya doğru ilerlemişlerdi⁶²⁷.

Sultan, akşamüstü ailesini ve bir kısım hazinelerini Tokat'a gönderdi. Muharebeden kaçan Mübârizeddin Çavlı, Sultana gelip Suhrab'ın uğursuzluğu ve Gürcü Şalvaoğlu'nun karışık davranışları hakkında şikâyette bulundu. Sultan ona ici (Ağabey) hitabıyla ne tedbir düşündüğünü sordu. O da zamanında kullarının fikirlerine itibar etmediniz şimdi yapacak bir şey kalmadı cevabını verdi. Bunun üzerine II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Çavlı'ya memleket işlerini senin idarene bırakıyorum dedi o da kendisini teselli ederek bundan böyle artık cahil ve bayağı insanlardan uzak kalmasını söyledikten sonra ayrıldılar. (...) Keyhüsrev Tokat'ta da kendisini emniyette hissetmeyerek oradan da uzaklaştı. Sultan arkadan yetişen Çavlı'yı beylerbeyi rütbesiyle Malatya ve Elbistan taraflarına gönderip bu havalide nizâmın muhafazasına memur eyledi. Kendisi de Konya yolunu tuttu (3 Temmuz 1243/14 Muharrem 641)⁶²⁸.

Moğolların dönüşünden sonra Malatya'da şiddetli bir kıtlık ve veba hastalığı başladı. Halkın bir kısmı bu hastalıktan öldü. Elbistan havalisinde yığılan Türkmenler Moğolların taarruzuna uğrayarak kılıçtan geçirildi⁶²⁹.

Kılıç Arslan Kayseri'de tahta çıktı. Sultan İzzeddin Beylerbeyi Yavtaş'ı gönderip ihtilâfi halletmek istedi ise de tevkif olunup Kılıç Arslan'a sadakati için kendisine yemin verdirdiler. Elbistan Sübaşısı Felekeddin Halil ve başkalarını Kayseri'ye davet ettiler. Böylece Kılıç Arslan'ın taraftar ile askerleri çoğaldı ve halk arasında da kendisine temayül arttı. (493)

Ağaçeriler Elbistan ve Maraş'tan başka Suriye ve Ermeni hudutlarına kadar yayılıp birkaç yıl buraları istilâları altına aldılar⁶³⁰.

Baycu, Elbistan'ı işgal edip şehirde 7000 kişiyi öldürdü (1258/506). Moğol Noyanları o kış (1276-1277) Selçuklu devlet adamlarını devamlı göz hapsinde tutmuş ve yanlarından ayırmamışlardı. Anadolu halkının Moğol düşmanlığına inanan Hatiroğlu Baybars'ın geleceğinden ümitli olarak harekete geçerken Muineddin Pervane'ninde müsaadesini almış görünüyor. Mısır sultanının bu sırada Anadolu seferine çıkamayacağını takdir edemiyor⁶³¹.

---

⁶²⁷ O. Turan, 444.

⁶²⁸ O. Turan, 444-456.

⁶²⁹ O. Turan, 462.

⁶³⁰ O. Turan, 496.

⁶³¹ O. Turan, 560.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Baybars Selçuklu beylerinin ve Pervane'nin davet mektupları üzerine Anadolu'ya sefere girişmek kararında idi. Baybars 1260 senesinde Ayn Calud'da dünyada ilk defa Moğolları acı bir bozguna uğratmış ve Müslümanların hayranlığını kazanmıştı⁶³².

Baybars, 1277 Nisanında Ayıntab'a geldi ve oradan Göynük ve Göksu'dan Akçaderbend'e vardı. Ermeniler Memluk ordusunun ilerlemekte olduğunu Kırşehir kışlağında bulunan Toku ve Tudavun Noyanlara bildirdiler. Bunun üzerine Moğol askerleri ve Muineddin Pervane'nin başında bulunduğu Selçuklu askerleri Kayseri'de toplanıp hareket ettiler. Elbistan ovasında karşılaşan iki ordu arasında yapılan çarpışma şiddetli oldu. Moğollar kahramanca dövüştülerse de bozguna uğrayıp kılıçtan geçirildiler. Moğolların ölümleri 6700 miktarını geçmiş ve pek çokta esir alınmıştı. Bu karşılaşmada savaşmayan Selçuklulardan bir kısmı Baybars'ın ordusuna katıldı ve bir kısmı ise gönüllü olarak esir oldu⁶³³.

Baybars'ın ilk çarpışmada zafer kazanması üzerine Muineddin Pervane canını kurtarmak için 12 Temmuz 1277 (12 Zilhicce 675). Pazar günü sabahleyin Kayseri'ye yetişti. Sultan Baybars, Elbistan zaferi üzerine Sungurü'l-Aşgar'ı Moğolları takibe memur etti⁶³⁴.

Abaga feci mağlubiyeti öğrenmiş bulunduğu için derhal büyük bir ordu ile Anadolu'ya hareket ederken Divriği yolundan Elbistan'a vardı. Muineddin Pervane de bu hareketi haber alıp Selçuklu sultanı veziri ve diğer devlet adamlarıyla birlikte oraya gitti. Abaga Han muharebe meydanını tedkik edince başta Toku ve Tudavun Noyanlar olmak üzere her tarafın Moğol cesetleri ile dolu olduğunu fakat ölümler içerisinde hiçbir Selçuklu beyi ve askeri olmadığını gördü. Han bu manzara karşısında ağladı ve gazaba geldi. Zira o artık Muineddin Pervane'nin kendisine hıyanet ettiğine ve Selçuklu askerlerinin savaşa girmeden oradan ayrıldıklarını tam bir kanaat sahibi oldu. Abaga Han Elbistan'a geldiği zaman Baybars da Şam'a gelmiş fakat han ona karşı bir harbi göze alamamıştır.

Sultan Baybars Şam'da cuma namazı kıldıktan sonra hastalanarak öldü ve orada kendi inşa ettirdiği medresesinde defnedildi. Abaga Han, Elbistan'da muharebe sahnesini tetkik edip Kayseri'ye dönünce askerlerine şehirde yağma ve katl yapmalarını emretti. Şehir ileri gelenlerinin yalvarmaları hanın hiddetini yumuşattı ve toptan katliamı önlemeye çalıştıysa da yine de Kayseri'de pek çok insan öldürdü⁶³⁵.

---

⁶³² O. Turan, 561; İbrahim Güneş, "Memlûk Sultanı I. Baybars'ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XX, Sayı: 2, Elazığ 2010, 344.

⁶³³ O. Turan, 562; C. Alptekin, 333.

⁶³⁴ O. Turan, 563; C. Alptekin, 333.

⁶³⁵ O. Turan, 567; C. Alptekin, 334.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Gazan gönderdiği bir yarlğ ile Abışga Noyan'ın müsaadesi olmadan Sultan Alâeddin'in bir iş yapmamasını yaylak ve kışlakta onun yanında bulunmasını emretti. Moğol kumandanı bu emir üzerine adamlarını Sivas'a gönderip sultanı kendi karargâhı olan Yabanlu⁶³⁶ya getirtti.

Sonuç olarak Elbistan, hem ticarî hem askerî güzergâhlar üzerinde yer alan Ortaçağın önemli bir kasabasıdır. Türkiye Selçukluları zamanında Doğu Anadolu devletleri arasında sık sık el değiştirmiştir. Ancak Emir Buldacı'nın 1085'te bölgeyi fethetmesiyle başlayan Elbistan'ın tarihî sürecini XIII. yüzyılın sonlarına kadar takip edebilmekteyiz. Elbistan, aynı zamanda Selçuklu şehzâdelerinin meliklik merkezi idi. Bu da şehrin önemini göstermektedir.

---

⁶³⁶ Kayseri-Elbistan arasında bulunan bu ova Yabanlu Pazarı olarak meşhur idi. Zira Türkiye- Suriye kervanyolu üzerinde bulunan bu pazarda yıllık panayırlar kurulur. Şark-garp, şimal-cenup bütün ülkelerden gelen tacirler burada mallarını mübadele eder ve milletlerarası bir ticaret yapılırdı. (Bkz: Selçuklular Tarihi, 269-270) (648)

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

Alptekin, Coşkun, “Türkiye Selçukluları”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, VIII, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, 209-382.

Atçeken, Zeki-Yaşar Bedirhan, **Malazgirt’ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, Konya: Eğitim Yayınevi, 2014.

Burgu, Yavuz Selim, **Anadolu Selçukluları**, İstanbul: Selenge Yayınları, 2011.

Çay, Abdulhaluk, **II. Kılıç Arslan**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

Eron, Kamil, “Sikkeler Işığında İkinci Süleymanşah’ın Gerçek Tahta Çıkış Tarihi”, İzmir 2009.

Ersan, Mehmet-Mustafa Alican, **Osmanlı’dan Önce Onlar Vardı –Türkiye Selçukluları-**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

Galip, İsmail, **Takvîm-i Meskûkât-i Selçukiyye**, Kostantiniyye 1309, 13, Levha: I, Sayı: 11.

Gökhan, İlyas, “XIII. Yüzyılın İlk yarısında Maraş”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya 2005.

Güneş, İbrahim, “Memlûk Sultanı I. Baybars’ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XX, Sayı: 2, Elazığ 2010, 343-360.

İbn Bibi, **el-Evamirü’l-Ala’iye fi’l-Umuri’l-Ala’iye (Selçukname)**, Çev: Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.

İbnü’l-Esir, **el-Kâmil fi’t-Tarih Tercümesi**, XII, Çev: Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın, İstanbul: Bahar Yayınları, 1980.

İbn Kalânîsî, **Şam Tarihine Zeyl I. ve II. Haçlı Seferleri Tarihi (Zeyl Tarih-i Dımaşk)**, Çev: Onur Özatağ, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2015.

İzmirlier, Yılmaz, **Anadolu Selçuklu Paraları**, İstanbul 2009.

Koca, Salim, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)**, Ankara: TTK, 1997.

Rice, Tamara Talbot, **Anadolu Selçuklu Tarihi**, Çev: Tuna Kaan Taştan, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.

Sevim, Ali, **Selçuklu-Ermeni İlişkileri**, Ankara: TTK, 1983.

Süryani Mihael Vekainamesi, Çev: Hrant D. Andreasyan, TTK Kütüphanesi, Basılmamış Nüsha, 1944.

Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2005.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İLHANLILAR ZAMANINDA MARAŞ VE ÇEVRESİ

Yrd. Doç. Dr. Erhan YOSKA *

ÖZET

Moğol İmparatoru Mengü Han tarafından, İmparatorluğu'nun batıdaki sınırlarını daha ileriye taşımak amacıyla batıya gönderilmiş olan kardeşi Hülâgu'nun kurmuş olduğu İlhanlı Devleti, kısa zamanda, günümüzde Ortadoğu olarak bilinen coğrafyayı işgal ve istila etmiştir. Moğol istilasının en şiddetli yaşanmış olduğu coğrafyalar İran, Irak, Suriye ve hiç şüphesiz Anadolu olmuştur. Anadolu'nun doğusundan ortalarına kadar bütün yerleşim birimlerinde Moğol istilanın sıkıntıları hissedilmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi, askerî ve ticarî açıdan önemli yerleşim birimlerinden olan Maraş ve çevresi, İlhanlı Devleti'nin Ortadoğu seferlerinde uğrak yerlerinden olmuştur. Biz tebliğimizde Moğollar zamanında çağdaş kaynakları incelemek suretiyle, İlhanlı Devleti'nin Maraş ve çevresine siyasi, askeri vb. etkilerini ortaya koymaya çalışacağız.

MARAŞ AND ITS AROUND DURING ILKHANIDS

ABSTRACT

The Ilkhanid Empire, founded by Mongol Empire Möngke Khan's brother Hülagu in order to expand the Empire's border onto West, has attacked and invaded the region known as Middle East in these days in a very short time. The geographies where the Mongol invasion happened too fierce are Iran, Iraq, Syria and of course Anatolia lands. At all the settlement areas from the Eastern Anatolia to middle parts the troubles of Mongol invasion have been felt. Maraş and its around, which was one of the politically, militarily and economically important settlement areas of Turkish Seljuk State, has become a beaten track during the military expeditions of Ilkhanid Empire to the Middle East. In our statement, we will lay down the political, military and demographic effects of Ilkhanid Empire between the years of 1243-1281 at Maraş and its around region particularly referring to the contemporary sources.

Cengiz Han ve oğullarının hemen bütün Asya coğrafyasını hâkimiyetleri altına almaları, Anadolu'yu askerî, siyasî ve ekonomik bakımdan yakından ilgilendirmiştir. XIII. yüzyılın ortalarında Ortadoğu'da Memlûk Devleti hariç tutulacak olursa; Moğol tehdidi, işgali ve katliamına doğrudan veya dolaylı olarak maruz kalmamış siyasi teşekkül yoktur. Moğol-Türk İmparatorluğu, Çin dâhil, doğu-batı yönündeki hemen bütün siyasi teşekküllere boyun eğdirmiş, Batı'daki siyasi teşekküller

---

* Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kayseri, elmek: eyoska@erciyes.edu.tr

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

arasında en büyüğü olan Harezmsahlar Devletini fiilen ortadan kaldırmış ve Karakurum şehrine yıllık sembolik bir vergi (hediye) vermek karşılığında Türkiye Selçuklu Devleti'ne hâkimiyetini kabul ettirmiştir⁶³⁷. Anadolu'daki İlhanlı işgali; Selçuklu tarihi için yüz karası olarak bilinen Köseadağ savaşında mağlubiyetten sonra başlamıştır. Maraş ve çevresinde Moğollar ilk defa, Köseadağ savaşının akabinde görülmüşlerdir. Kayseri'nin işgal, istila ve yağmalanmasının devamında Elbistan'a kadar giden Moğollar, buradaki Türkmenleri kılıçtan geçirmişlerdir⁶³⁸. 1244 yılında, Curmagun Noyan'ın yardımcısı ve tümen beyi rütbesindeki Yasavur Noyan'ın komutasında Moğollar, Halep'e kadar ilerlemiş ve dönüşte Maraş çevresini yağmalayıp, Türkmenleri katletmişlerdir⁶³⁹. Baycu Noyan'ın Köseadağ savaşından 13 yıl sonra Sultanhanı Savaşı'nda Selçuklu ordusunu yenmesiyle birlikte, Anadolu siyasi ve iktisadi bakımdan adeta bir İlhanlı sömürgesi haline gelmiştir. Anadolu bu süreçte, Konya ve Tokat olmak üzere iki başkentli ve iki sultanlı bir ülke olarak İlhanlı Devleti'ne bağlanmıştı⁶⁴⁰. Böylece Anadolu'nun daha önce Tebriz'e ödemekte olduğu yıllık vergiyi yeni dönemde aynı oranda fakat ayrı ayrı her iki merkeze ödemiştir. Çağdaş kaynaklardan Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî Moğol işgal ve istilasındaki bu dönemi "O yıl bir katre kar ve yağmur düşmediği ve havalarda ılık geçtiği için, Müslümanların postunu soyan Moğol askerleri bu sene posta ihtiyacı duymamıştır." ifadesiyle açıklamıştır⁶⁴¹.

Moğol işgal ve istilasına bağlı olarak, doğuda Çin sınırından, batıda Avrupa içlerine kadar uzanan büyük coğrafyada göçer-evli konumdaki Türkmenler, yerleşik Türk unsur ve diğer halklar yer değiştirmek zorunda kalmışlardı. Söz konusu halkların hemen tamamına yakını Türkler ve göç yönleri de tarihî Türk göçlerinde olduğu gibi doğudan batıya doğru idi. Moğol hadisesine bağlı olarak yer değiştirmek zorunda kalmış olan Türk halkları için son durak, Anadolu, Suriye ve Mısır olmuştur. Anadolu'ya gelmiş olan Türkmenler, öncelikli olarak yeni yurtlarında göçer evli hayat tarzına uygun olan yerleri tercih etmişlerdir. Ancak Anadolu'ya bu dönemde gelmiş olan Türkmenler, bir müddet sonra hayat tarzlarına uygun olan yerler kâfi gelmeyeceği için namüsaıt olan yerlerde yaşamak zorunda kalmışlardı. Binaenaleyh XIII- XV. yüzyıllarda Türkiye Selçuklu Devleti tarafından uc bölgesi konumunda olan Maraş-Elbistan civarına yerleştirilen Türkmenlere, ormanlık alanları yurt

⁶³⁷ Abdulkadir Yuvalı, İlhanlılar Tarihi I: Kuruluş Devri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997, s.10; René Grousset, Stepler İmparatorluğu: Attilâ, Cengiz Han, Timur, Çeviren: Halil İnalçık Türk Tarih Kurumu Ankara 2011, s. 199-405.

⁶³⁸ GregoryAbû'lFarac (Bar Hebraeus), Abû'lFarac Tarihi, C. II, Çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu, III. Baskı, Ankara 1999, s.543.

⁶³⁹ Abû'l Farac Tarihi, age, s.545.

⁶⁴⁰ Tarih-i Âl-i Selçuk, (Anonim Selçuknâme), Tercüme ve Notlar: Halil İbrahim Gök-Fahrettin Çoşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 46.

⁶⁴¹ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsâmeretü'l- Ahbâr, Çeviren: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 2000, s. 33.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tutmalarından Ağaçeri denilmektedir⁶⁴². Ağaçerilerde uc bölgelerine yerleştirilmiş diğer Türkmenler gibi geçimlerini ya hayvancılıkla ya da savaşlarda almış oldukları ganimetlerle sağlamaktaydılar. Şimdiye kadar Maraş ve Elbistan emîrlerinin hâkimiyetinde olarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin birçok savaşına iştirak etmişlerdi. Ağaçerileri, uc bölgesinde iskân edilmeleri sebebiyle Kilikya Ermeni Krallığı, Antakya prensliği, El-Cezire ve Suriye arasını yağma ile meşgul olmuşlardı. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol işgal ve istilası karşısında zayıflamaları üzerine Ağaçerileri, ganimet elde etmek için savaşmamaya başlamışlardı⁶⁴³. İlhanlıların, Türkiye Selçuklu Devleti'ne müdahalesiyle saltanatın zayıflamasını fırsat bilen Cuti Bey liderliğindeki Ağaçerileri, 1256 senesi içinde Maraş- Elbistan coğrafyasında geçimlerini sağlamak için, yerleşim birimlerine saldırmışlar, Kayseri-Elbistan-Maraş- Halep yolunu kullanan tüccar kabilelerini yağmalamışlardır⁶⁴⁴. 1241 yılından itibaren Maraş Emîri olarak görev yapan İmadeddin Bey'in, Türkiye Selçuklu Devleti'ne sürekli şikâyeti üzerine, Ağaçerilerin sebep olduğu huzursuzluğa son vermek isteyen Sultan II. İzzeddin Keykavus, Selçuklu ordusunu Elbistan tarafına sevk etmiştir. Ancak Moğol hükümdarı Mönge Kağan'ın kardeşi Hülagû'yü Ön Asya'ya göndermesinden sonra, bu coğrafyada bulunan Baycu Noyan'ın, Anadolu'ya girerek Erzincan'a kadar ilerlemesi, Kayseri'de bulunan emîrleri telaşa düşürmüştür ki Maraş-Elbistan havalisine giden askerlere haber gönderip onları geri çağırmıştır. Dolayısıyla Moğol işgali sırasında, Maraş ve çevresinde asayişsizlik giderek artmıştır. Emîr İmadeddin Selçuklulardan sağlamış olduğu destekle bölgedeki huzursuzluğa son vermesi ve Maraş civarını II. İzzeddin Keykavus'a bağlaması üzerine, 1257 yılında Baycu Noyan harekete geçmiştir. Sultan İzzeddin Keykavus'a itaat eden yerleşim birimlerini geri almak için Elbistan'a gelen Moğol valisi, şiddetli bir hücumun sonrasında burada ikamet eden 7000 civarındaki insanı öldürmüş, kadınları, kızları ve çocukları esir etmiştir⁶⁴⁵.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin müşterek sultanlık sistemi ile idare edilmeye başlandığı dönemde, ortaya çıkan asayişsizliği fırsat bilen Ağaçeriler, Maraş bölgesindeki yağma hareketlerine yeniden başlamışlardır. Diğer taraftan Türkiye Selçuklu Devleti'nin içine düştüğü siyasi durumdan faydalanan Kilikya Ermenileri Maraş istikametine doğru taarruza geçmişlerdir. Hem ağaçerilerine hem de Ermenilere karşı koyamayacağını düşünen Maraş Emîri İmadeddin, Sultan İzzeddin Keykavus'a

---

⁶⁴² Faruk Sümer, "Ağaçeriler", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.460. Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Çeviren: Yıldız Moran, İstanbul 1984, s. 152-155; Ali Selçuk, Tahtacılar, Yeditepe Yayınevi, II. Baskı, İstanbul 2005, s.27.

⁶⁴³ Mükrimin Halil Yinanç- Selim Kaya, "Maraş Emîrleri", VII-XVI. Asırlarda Maraş Emîrleri (Emîr, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Editörler: İlyas Gökhan-Selim Kaya, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s.51.

⁶⁴⁴ Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi: Selçuklular Tarihi, II. Cilt, Yayına Hazırlayan: Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 222.

⁶⁴⁵ Yinanç-Kaya, "agm", s.52.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

haber göndererek yardım istemiştir. Ancak Türkiye Selçuklu Devleti'nin içine düştüğü durumdan ötürü cevap verememesiyle, Maraş ve havalisini Hıristiyan Ermenilere kaptırmak istemeyen Maraş valisi, Suriye Meliki Nasır Selahaddin Yusuf'a haber gönderip şehri ona teslim etmeyi düşünmüştür. Bir yandan Ermenilerin saldırıları, bir yandan Ağaçerilerin isyanı, diğer yandan da Moğolların akınları sebebiyle Maraş'taki Selçuklu idaresi çökmüştür⁶⁴⁶. Ancak beklediği yardımı Suriye'den de alamamış ve 1258 yılı itibariyle hâkimiyeti altında bulunan bölgeyi Ermenilere bırakarak, Anadolu'nun içlerine çekilmiştir⁶⁴⁷. İlhanlı Devleti hükümdarı Hülagû'nün Suriye seferine beraberindekiler ile iştirak eden Ermeni kralı Hetum, hizmetlerine mükâfat olarak başta Maraş olmak üzere, Merzubân⁶⁴⁸, Ra'ban⁶⁴⁹, Derbsâk⁶⁵⁰ ve Behisni'yekadar olan bölgeleri almıştır⁶⁵¹. Moğollar, zapt ettikleri yerleşim merkezleri için ilk iş olarak, bir şahne, askerî vali ve bir de darugaci yani sivil vali tayin ediyorlardı. Şahneler Moğol, Darugacılar ise Türk veya o şehrin yerli eski yöneticilerinden birisi olabilirdi. Şahnelerin beraberlerinde konuma ve duruma göre askerler, darugacıların emrinde de maliyeciler, kâtipler vb. elemanlar vardı. Bu bağlamda, Moğollarında Maraş ve çevresini aynı düşünce ile Ermenilere verdiği anlaşılabilir. Netice itibariyle bölgede Maraş ve çevresinde Türkiye Selçuklu hâkimiyeti sona ermiştir⁶⁵².

Ortadoğu'da Moğollara tâbi olan siyasi teşekküller, Azerbaycan'daki Moğol genel valilerinin yani Curmagun, Baycu ve Elcigidey Noyan gibi Moğol genel veya askerî valilerinin kontrolleri altında XIII. yüzyılın ortalarına kadar kalmıştır. Bütün çabalarına rağmen, Moğolların söz konusu coğrafyada nihai bir netice elde edememiş olmasına bağlı olarak, Moğol İmparatoru Môngke Kağan, kardeşi Hülâgu'yu toplamış olduğu bir kurultayın da onayını almak suretiyle, geniş yetkilerle donanımlı olarak Ortadoğu'ya göndermiştir⁶⁵³. Bu çerçevede Môngke, kardeşi Hülâgu'ya bu seferle ilgili olarak yapması gereken işleri sıralarken; ataları Cengiz Han'ın örf ve âdetleri ile kanunlarını, Amuderya'dan Mısır sınırına kadar yaymasını buyurmuştur⁶⁵⁴. Môngke bu seferler sırasında, itaat ve inkıyat

⁶⁴⁶ Selim Kaya, "Ortaçağ'da Maraş'ın Sosyo Kültürel Ve Etnik Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme", I.Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş), C. I, İstanbul 2005.

⁶⁴⁷ İlyas Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Maraş Tarihi, Ukde Yayıncılık, Kahramanmaraş, 2011, s.171.

⁶⁴⁸ Fırat nehrinin batısında bir çayın adı olduğu gibi, şimdiki Gaziantep'in Yavuzeli ilçesinde bulunan kaledir.

⁶⁴⁹ Günümüzde Gaziantep'in Araban ilçesinin adıdır.

⁶⁵⁰ Kırıkhan yakınlarındaki şimdiki Terbizek olarak bilenen yerin adıdır.

⁶⁵¹ Mustafa Akkuş, Ermenilerin İlhanlı Dini Siyasetindeki Rollerini", S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.31, Konya 2012, s.213.

⁶⁵² Yinanç-Kaya, "agm", s.53.

⁶⁵³ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, Tarih-i Cihan Güşa, Çeviren: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, 1. Baskı, Ankara 2013, s.498.

⁶⁵⁴ Reşidüddin Fazlullah, Câmiu't- Tevârih (İlhanlılar Kısmı), Çevirenler: İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejanı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013, s. 27.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gösterenlere iyilik ve yardımlarını esirgememesini, karşı koyanları ise, acımadan cezalandırmasını kardeşine söylemiş, Ön Asya'da kazanılacak olan toprakların, kendisinin nüfuzu altında olmak kaydıyla Hülâgu ve ailesinin hâkimiyeti altında olacağını belirtmiştir⁶⁵⁵. Moğolların Batı'daki temsilcisi Hülâgu Han'ın İsmailîlerin ve Bağdat Abbasi Halifeliği'nin siyasi varlığına son verdikten sonra Ortadoğu'daki, büyüklü küçüklü siyasi kuruluşlara göndermiş olduğu tehdit mektuplarından da beklediği sonucu almıştır. Nitekim daha Ögedey Kağan zamanında Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol tâbileri arasında yerini almıştır. Hülâgu, Bağdat'a hâkim olduktan sonra Suriye hâkimlerine yönelik tehdit mektupları göndermiştir. Hülâgu Han, Suriye'ye hâkim olmadan Memlûklar ile karşılaşmanın mümkün olmayacağını biliyordu. Tehdit mektuplarını takiben Hülâgu, Musul yoluyla Halep ve Şam üzerine yürümüştür. Halep ve Şam hâkimleri de Memlûk Devleti'nden bekledikleri yardım zamanında alamadıkları için fazla direnmeden sadece zaman kazanmak düşüncesiyle bahaneleri neticeyi değiştirmemiş ve söz konusu şehirler Hülâgu'nun yönetimine girmiştir. Suriye şehirlerinin hâkimleri ve onların yakınları da Mısır Memlûk Devleti'ne sığınmışlardır. Böylece, Anadolu gibi Suriye de Moğol işgaline girmiştir⁶⁵⁶. Suriye şehirlerinin Mısır'dan bekledikleri yardım zamanında gelmediği için Moğollar fazla zorlanmadan ve zaman kaybı olmadan işgali sonuçlandırmışlardır. Nitekim Moğol kuvvetleri 1260 yılında Ayn Calut savaşında Memlûklar karşısında mağlup olması ve Kit-Buka Noyan'ın esir edilmesi yanında Moğol askerlerinin de büyük bir bölümü kılıçtan geçirilmiştir⁶⁵⁷. Hülâgu'dan sonra İlhanlı tahtına çıkmış olan oğlu Abaka ve takiben gelecek olan İlhanlı hükümdarları Ayn Calut mağlubiyetinin intikamını almak için Suriye üzerine aralıksız seferler düzenlemişlerse de Fırat nehri iki devlet arasında sınır olarak kalmıştır. Bu yüzden, İlhanlı hükümdarları Memlûklardan atalarının intikamını alabilmek için Memlûk Devleti'nin düşmanı olan herkesle dost ve müttefik olmuşlardır⁶⁵⁸. Ortadoğu merkezli çıkar çatışmasının sonucu XIII. yüzyıl ortalarında bir siyasal bloklaşma gündeme gelmiştir. Bu ittifakın odağında bulunmuş olan Anadolu ve Suriye arasında çatışmalarda bir yandan tehditlerin ve hatta zaman zaman İlhanlı Devleti'nin fiili işgali, katliamı ve ekonomik manada bir soygun süreci yaşamıştır. Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Suriye'yi ayıran doğal sınır olmadığı için bu iki bölge zaman zaman aynı siyasi gücün etki alanı içerisinde kalmıştır. Nitekim X. yüzyıla kadar Anadolu'nun siyasi hâkimiyetini elinde bulunduran Bizans ile Ortadoğu'nun hâkimi olan Abbasi İmparatorluğu arasında Toroslar, Munzur, Karasu ve Aras dağları boyunca uzanan, İslam devletlerinin Suğur-Avasım adını verdiği alanlarda, Bizans'ın ise

⁶⁵⁵ H. Ahmet Özdemir, Moğol İstilâsı: Cengiz ve Hülâgû Dönemleri, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2011, s. 232.

⁶⁵⁶ Yuvalı, age, 81.

⁶⁵⁷ Özdemir, age, s.235.

⁶⁵⁸ Yuvalı, age, .s. 98.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Akritai adını verdiği birlikleri sınır bölgelerindeki İslamiyet-Hristiyanlık mücadeleleri yüzlerce yıl sürmüştür. Din söz konusu mücadelelerin sadece bir yönünü oluşturmaktadır. Bunun yanında siyasi, askeri iktisadi sebeplerden dolayı da güney ve kuzeydeki siyasi teşekküller söz konusu suğur veya uc bölgelerinde karşı karşıya gelmişlerdir. Bu durum bir uc bölgesi durumunda olan Hristiyanlarla Müslümanların, İlhanlılarla Memlûkluların, mücadele halinde olduğu Maraş ve çevresinde, siyasi istikrarsızlığa sebep olduğu gibi, bölge için son derece önemli olan uluslararası ticaret yollarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yolların en önemlilerinden olan Kuzey-Güney ticaret yolu da Sinop, Tokat, Sivas Sarız, Elbistan⁶⁵⁹ - Akça Derbend-Göynük-güzergâhından Halep şehrine ulaşıyordu⁶⁶⁰. İlhanlı-Memlûk devletlerinin birbirlerine karşı nüfuz mücadelesinin yaşandığı Maraş coğrafyası bu durumdan ziyadesiyle etkilenmiştir⁶⁶¹.

İlhanlı- Memlûklu mücadelesi Hülâgu'dan sonra da devam etmiştir. Abaka Han, kuzeyde Berke Han ve daha sonra da Mengü Timur kuvvetlerini, doğuda Horasan'da Çağatay Han'ı Barak'ı mağlup ettikten sonra yönünü güneye çevirmiştir. Zira babası döneminde Ayn Calut'ta uğramış oldukları mağlubiyetin intikamını almak için Hülâgu'nun çabaları sonuçsuz kalmıştı. Bu yüzden İlhanlı Devleti'nin düşmanı Memlûk sultanlığı ile hesaplaşmalıydı. Bu düşünceyle kardeşi Acay ve Samagar Noyan'ı Anadolu'ya göndermişti. Bunlardan Acay, ne ölçüde haşin, tez canlı ve zalim ise, Samagar Noyan da, ağır başlı ve adil yönetimi ile Moğollar arasındaki ender şahsiyetlerden birisi olarak bilinmektedir. Bu dönemde Selçuklu kuvvetleri de, Muineddin Pervane ve diğer bazı Selçuklu beyleriyle birlikte, Abaka Han'ın bilgisi dâhilinde zaman zaman Memlûklar ve Suriye'nin kuzeyine yönelik askerî harekât düzenlemişlerdir⁶⁶². Buna mukabil Memlûklu Devleti, Fırat Nehri'nin batısında Moğol ilerlemesini durdurmanın verdiği güvenle onların idaresinde bulunan memleketlere doğru harekete geçmişler ve Göynük'e (Hades) kadar ilerlemişlerdir⁶⁶³. Nitekim 1271 yılı sonbaharında, henüz Anadolu'ya yeni gelmiş olan Samagar Noyan ve Pervane aynı yıl içinde, Abaka'dan gelen buyrukla, Maraş'a kadar ilerlemişler, Memlûk Sultanı Baybars'ın Şam'da olduğu haberi üzerine, sadece Baycu Noyan'ın oğlu Üvek Noyan idaresinde bir keşif kuvveti göndermekle yetinmişlerdir.

---

⁶⁵⁹ Selçuklular zamanında Maraş ve Elbistan, çoğu zaman ayrı birer idarî birim olarak yönetiliyordu. Maraş'ı Hüsameddin Hasan'ın soyundan gelen valiler idare ederken, Elbistan genellikle Selçuklu hanedanından melikler tarafından idare edildiği gibi, bazı zamanda önemli ümera tarafından yönetilmekteydi. Bundan dolayı Elbistan'ın Maraş emirliğinin hudutlarına dâhil olmadığını görüyoruz. Bu emirliğinin hudutlarına Maraş'tan başka, Göksun, Afşin, Pertus, Dülük, Raban Tel-bâşir, Derbsak gibi şehir ve kaleler girmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Gökhan, age. S. 24.

⁶⁶⁰ Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatı, İstanbul, 1339, s.41.

⁶⁶¹ Gökhan, age, s.172.

⁶⁶² Nejat Kaymaz, Pervâne Mu'înud'din Süleyman, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını, Ankara 1970, s. 139-143.

⁶⁶³ Yinanç, age, s. 290.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İlhanlı işgal ve istilasının yoğun olarak hissedildiği bu dönemde, Anadolu Türklüğü, Suriye ve Mısır hâkimi Memlûk Sultanı Baybars'a ümit bağlamışlardır. Selçuklu devlet adamlarını, hatta Selçuklu sultanlarını Memluk Sultanı Baybars'ı Anadolu'ya gizli yollardan davet etmekle suçlamış olan Pervane'nin iftira ve entrikaların sonucunda suçlu-suçsuz birçok insan hem makamlarını ve hem de hayatlarını kaybetmişlerdir. İlhanlı baskısına sonunda Pervane Muineddin Süleyman da katlanamamış ve kendisi de Sultan Baybars'a gizli yollardan haber göndermek suretiyle Sultanı Anadolu'ya davet etmiştir⁶⁶⁴. Baybars, göndermiş olduğu mektubunda, bu yıl içinde değil gelecek yıl gelebileceğini bildirmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin başında çocuk denecek yaşta bir sultanın bulunması sonucunda, devlet işlerindeki bütün yetkiler, Pervane'nin veya O'nun tayin etmiş olduğu akraba ve yakını olan üst düzey yöneticilerin hâkimiyetinde idi. Memlûk Sultan'ı Baybars 1276 yılı başlarında Anadolu seferi ile ilgili olarak, Emir Bektut kumandasında bir keşif birliğini göndermiş, Memlûk keşif kolu Elbistan'a kadar gelmiş, burada Selçuklu emirleri de onlara dâhil olduktan sonra, İlhanlı keşif kuvvetleriyle çarpışarak bazı Selçuklu beyleri ile birlikte geldikleri yoldan Suriye'ye dönmüşlerdir⁶⁶⁵. Bu süreçte, Anadolu'da, kendilerinin emniyet içinde olmadığını düşünen Selçuklu devlet adamları, aile bireyleriyle birlikte Suriye'ye gidiyorlardı. Sultan Gıyaseddin'ı de alarak Kayseri'den Memlûk ülkesine gitme veya daha sonra gitme konusu sürekli gündemde olmuştur. Bu arada Memlûklara karşı olanlar da vardı ve aralarında gizliden gizliye bir çekişmenin yaşandığını çağdaş kaynaklar zikretmektedirler. Pervane ve beraberindeki devlet adamları Tebriz'de bulunduğu sırada; Kayseri'de Türkiye Selçuklu Devleti Beylerbeyi Hatiroğlu Şerefüd-din, İlhanlı yönetimine karşı isyan etmiş ve Sultan Gıyaseddin'ı de yanına alarak, Niğde'ye gitmişti.⁶⁶⁶ Kendisi Niğde'de iken, kardeşini de Sultan Baybars'a Anadolu'daki durum hakkında yani Anadolu halkının ve Selçuklu devlet adamlarının kendisini sabırsızlıkla bekledikleri mealinde bilgi vermesi düşüncesiyle göndermiştir. Ancak Sultan Baybars onlara gönderdiği cevabında; daha önce Pervane ile Anadolu'ya geleceği zamanı bildirdiğini, henüz askerî manada hazırlıklarının tamam olmadığını bildirmiş, kendilerinin de, İlhanlılara vakitsiz başkaldırmış olduklarını da hatırlatmıştır⁶⁶⁷.

Pervane ve beraberindeki Tuku ve Tudavun Noyanlar ile birlikte diğer Selçuklu devlet adamları, Selçuk Hatun'un düğün merasimini takip eden günler sonrasında, Abaka'dan almış oldukları buyruklar ve kardeşi Kongurtay komutasındaki bir tümen İlhanlı ordusu ile Tebriz'den ayrılmışlardır. Bunlardan Kongurtay ile Tudavun beraberindeki kuvvetlerle Elbistan yönüne, Pervane

⁶⁶⁴ Baypars Tarihi: Al Melik- Al Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarih İkinci Cildi, Çeviren: Şerefüddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu Yayını, İstanbul 1941, s.33; Kaymaz, age, s.158.

⁶⁶⁵ Yuvalı, age, s. 112.

⁶⁶⁶ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 1996, s.538.

⁶⁶⁷ Gökhan, age, s. 174.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ve Tuku Noyan da Kayseri ve Niğde yönünde hareket etmişlerdir. Kayseri'ye geldikten sonra, ilk olarak kendileri Tebriz'de iken suç işlemiş olan başta Hatiroğlu Şerefüddin ve çevresindekiler bir bir sorgulanarak, Hatiroğlu olmak üzere birçokları idam edilmiş, diğerlerine de değişik türde cezalar verilmiştir⁶⁶⁸. Anadolu'da Kayseri ve Niğde ve yöresinde, Pervane ve beraberindekiler Tebriz de oldukları sırada İlhanlı yönetimine başkaldıranların, sorgulanmaları, yargılanmaları ve cezalandırılmaları adeta kış mevsimi boyunca devam etmişti. Diğer yandan bütün bu olayların yaşandığı dönemde, Memlûk Sultanı Baybars, Anadolu'da kendisi ile yazışan, gönül veren ve Anadolu'ya gelmesini bekleyenlerin başına gelen hadiselerin de etkisiyle, Anadolu seferi için gerekli hazırlıklarını tamamlamıştır. Pervane, daha önceki yazışmalarından dolayı Baybars'ın geleceği zamanı muhtemelen biliyordu. Kongurtay ve beraberindeki İlhanlı yetkilileri ziyafet ve eğlencelerle vakit geçiriyordu. Sultan Baybars 1277 yılı Nisan ayı başlarında Halep şehrinden harekete geçmiştir. Ayıntab, Dülük, Mercü'l-Dibac ve Göynük üzerinden Göksu nehrini geçerek Akçaderbend'e gelmişlerdir. İlhanlı Noyanları, Baybars'ın sefere çıktığını Anadolu'daki Ermeniler aracılığıyla öğrenmişlerdi. İlhanlı ordusunun başında bulunan Kongurtây, Pervane, Tuku ve Tudavun Noyanlar, Kayseri'den hareketle Elbistan yönünde harekete geçmişlerdir. Horon dağları (Binboğa Dağları) civarından geçerek savaşa mahalline gelmişlerdir. Her iki tarafın öncü veya keşif kuvvetlerinin karşılaştığı ilk mücadelede Memlûk kuvvetleri galip gelmiştir. Çağdaş kaynaklar, tarafların özellikle de İlhanlı askerlerinin sayıları konusunda farklı rakamlar verilmiş olsa da, Kongurtay idaresindeki bir tümen yani on bin kişilik kuvvete ek olarak Selçuklu ve Gürcü kuvvetleriyle bu sayının 15 ile 20 bin arasında olduğu söylenebilir⁶⁶⁹. Memlûk kuvvetlerinin ise otuz bin civarında olduğu ifade edilmektedir. İlhanlı kuvvetlerinin merkezinde Kongurtay, Sulduz tümeninin başında Tudavun, İlhanlıların Anadolu'daki işgal kuvvetleri, Celayir tümeni olarak, başında Tuku Noyan bulunuyordu. Elbistan'ın kuzeybatısındaki Huni ovasındaki (Günümüzde Arıtış) şiddetli bir çarpışmanın sonunda İlhanlı kuvvetleri sadece yenilmemişler, arasında Tuku ve Tudavun Noyanların da bulunduğu büyük bir bölümü hayatlarını kaybetmişlerdir. Gürcü kuvvetleri de ciddi manada kayıp verdikleri halde Selçuklu kuvvetleri pek kayıp vermemiştir, sadece Selçuklu ordusunda ileri gelen on iki kişinin Memlûklar tarafından esir edilmiş oldukları konusunda çağdaş kaynaklar aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Baybars'ın Elbistan savaşının galibi olarak Kayseri'ye gelmesinin ardından Sultan ile birlikte Tokat'a gelmiş olan Pervane, Abaka Han'a, Seyfeddin Erbey'i elçi olarak göndermiş ve O'nu Anadolu'ya çağırmıştır. Sultan Baybars;" Biz verdiğimiz sözü tuttuk ve geldik, onlar sözlerini yerine getirmedi, savaş alanında bizim karşımızda oldular ve atlarını düşmanın hizmetine

⁶⁶⁸Yinanç, age, s. 291.

⁶⁶⁹Yinanç, Türkiye..., s. 291.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

verdiler...” diyerek Türkiye Selçuklu Devleti'nin yönetimi hakkında da bilgi vermektedir⁶⁷⁰. Memlûk Sultanı Baybars, kendisiyle birlikte Mısır'a gitmek isteyen Selçuklu devlet adamları da yanında olduğu halde Kayseri'den hareketle Elbistan'daki savaş alanını bir daha gördükten sonra, Akçaderbend, Göksu, Göynük ve Maraş üzerinden 10 Haziran 1277 tarihinde Şam'a dönmüştür⁶⁷¹.

Pervane, İlhanlı ordusunun Elbistan'da uğramış olduğu felaketi bildirmek üzere acele olarak Seyfeddin Erbey'i Tebriz'e göndermişti. Elbistan savaşında hayatını kaybetmiş olan Sulduz boyuna mensup Tudavun Noyan'ın nökerlerinden Bûkdây, Pervane'nin elçisinden daha önce Tebriz'e varmış ve gerçeği Abaka'ya anlatmıştı⁶⁷². Abaka Han, Elbistan yenilgisini öğrendiğinde Memlûklar ve haliyle Sultan Baybars'tan kaybetmiş olduğu değerli kumandan ve askerlerinin intikamını alacağına dair yemin etmiş ve hiç vakit kaybetmeden üç tümenlik bir süvari birliği ile 1277 yılının Haziran ayı başlarında Tebriz'den yola çıkarak Erzincan-Divriği üzerinden Elbistan'a ulaşmıştır. Abaka'dan önce Elbistan'a varmış olan Pervane, beraberinde getirmiş olduğu Sultan Gıyaseddin ve Sahib Fahreddin Ali birlikte Abaka Han'ı karşılamışlar ve birlikte savaşın cereyan etmiş olduğu alana gitmişlerdir. Abaka, binlerce askerinin cesedi ve bilhassa çok sevdiği; Tuku ve Tudavun'un parçalanmış cesetleri karşısında ağlamaktan kendisini alamamıştır⁶⁷³. Abaka, düşmanın gelişi konusunda kendisine yanlış bilgi vermiş olduğu için Pervane'yi suçlamıştır. Pervane ise, Mısır Sultanının birden bire çıkageldiğini ifade etmiştir. Abaka“ demek ki, Mısır hükümdarı ile anlaşma halinde idin” diyerek, Pervane hakkında söylenenlerin doğru olduğu şeklinde bir konuşma yapmıştır. Ayrıca savaş alanındaki ölümler arasında Selçuklu askerlerinin bulunmamış olması da İlhanlı Hükümdarı'nın dikkatinden kaçmamıştı⁶⁷⁴. Mevsimin sıcaklığı dolayısıyla Memlûklar üzerine sefer yapmaktan vazgeçen Abaka; Elbistan mağlubiyetinin suçluları arasında gördüğü Türkmenlerden intikam alma düşüncesiyle; uzakta, yakında ve nerede bir Türkmen görülürse sorgusuz sualsiz öldürülmesini buyurmuş ve buna bağlı olarak binlerce günahsız insan sırf Türkmen oldukları için öldürülmüştür. Abaka Hanı'nın çıktığı bu intikam seferinde kaynakların farklı rivayetlerine göre öldürülen insanlar 200.000-600.000 arasında gösterilmekte ve alınan esirler de bu sayıya ulaşmaktadır. Abaka Han ordusu ile götürdüğü esirler, Bayburt şehrine varınca, orada dikkate şayan bir olay vuku bulmuştur. Burada bir ihtiyar mutlaka Abaka'nın huzuruna çıkmak ve kendisine konuşma hakkı ve aman verilmesini de belirtmiştir. Abaka Han kendisine söz hakkı ve aman verince bu ihtiyar zat “Ey Yeryüzünün hükümdarı! Düşmanın senin memleketine girdi; fakat tebaana dokunmadı. Sen ise düşmanına karşı harekete geçtin; ama kendi

---

⁶⁷⁰ Baybars Tarihi, s.87.

⁶⁷¹ Gökhan, age, s 175.

⁶⁷² Kaymaz, age, s. 165.

⁶⁷³ Turan, age, s. 539.

⁶⁷⁴ Kaymaz, age, s. 166.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ra'yyeni yağma, esir ve katlettin. Acaba senden önce gelen hanlardan hangisi böyle bir yasayı takip etmiştir? Demesi⁶⁷⁵ üzerine genellikle asker, çiftçi ve diğer insanlardan oluşan takriben 400.000 esiri serbest bırakmıştır, Pervane ve adamlarını 1277 yılı Ağustos ayında idam ettirmiştir⁶⁷⁶. Elbistan savaşında İlhanlı ordusu, tıpkı Ayn Calut savaşında olduğu gibi, Memlûklar karşısında ikinci defa tarihî bir yenilgiye maruz kalmıştır. Bu yüzden Abaka Han, bir yandan Elbistan savaşının intikamını alma düşüncesi, diğer yandan da İlhanlı Devleti'nin tâbilerinden olan Ermeni kralına destek için hazırlıklarını tamamlamıştı. Abaka Han, kardeşi Mengü Timur'u 80.000 kişilik bir ordunun başında Suriye seferi için göndermiştir. İlhanlı kuvvetlerine, Anadolu'daki ordularının kumandanlarından Samagar, Tayci ve Tarancı Noyanlar bulunuyorlardı. . Kayseri arasındaki bir yere gelerek burada karargâhını kurmuştur. Bu kuvvetlerin durumunu öğrenmek isteyen Sultan Kalavun, Antep, Göynük ve Akçaderbend üzerinden Elbistan'a ulaşan bir keşif kolu göndermiştir⁶⁷⁷. İlhanlı kuvvetleri, Kayseri, Elbistan yoluyla Suriye'ye girdiler Hama ile Humus arasındaki bir yerde Sultan Kalavun'un başında bulunduğu elli bin kişilik Memlûk ordusu ile 1281 yılı sonlarında karşılaşmışlardır. Ancak tıpkı Elbistan ve AynCalut gibi bir katliam savaşında da Memluklar galip gelmiştir. Böylece İlhanlı ordusu, Memluklar karşısında üçüncü defa ağır bir mağlubiyete uğramıştır. Böylece Abaka Han da tıpkı babası Hülâgu gibi Memlûklar karşısında bir türlü başarılı olamamıştır⁶⁷⁸.

Netice itibariyle İlhanlılar zamanında Moğolların Ortadoğu'ya geldiği dönemde Maraş; askerî ve siyasî faaliyetlerin yoğun olduğu bir uc bölgesi konumunda olmuştur. Orta zamanlar Türkiye'sinde Maraş; coğrafi konumu itibariyle bölgeye yakın her devletin sahip olmak istediği ve uğrunda savaştığı bir alandır. Maraş ve çevresindeki Türkmenler bölgedeki Moğol yıkımından dolayı daha güvenli buldukları Suriye-Mısır coğrafyasına ve Anadolu'nun batı uc bölgesine göç etmişlerdir. XIII. yüzyılın ikinci yarısında, Moğol harekâtının akabinde, Müslümanlarla Hıristiyanların, İlhanlılarla Memlûkların yoğun olarak mücadele halinde olmasının etkileri Maraş coğrafyasında siyasi, askeri, ticari ve demografik olarak hissedilmiştir.

KAYNAKÇA

Akkuş, Mustafa Ermenilerin İlhanlı Dini Siyasetindeki Rollerini", S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.31, Konya 2012.

⁶⁷⁵ Ali Öngül, Selçuklular Tarihi 2: Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Çamlıca Basım Yayın, 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 224.

⁶⁷⁶ Abû'lFarac Tarihi, s.600.

⁶⁷⁷ Gökhan, age, s. 176.

⁶⁷⁸ Gökhan, age, s. 176.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Alaaddin Ata Melik Cüveynî, Tarih-i Cihan Güşa, Çeviren: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu, 1. Baskı, Ankara 2013.

Baypars Tarihi: Al Melik- Al Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi, Çeviren: Şerefüddin Yaltkaya, Türk Tarih Kurumu Yayını, İstanbul 1941

Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti Neşriyatı, İstanbul, 1339.

Cahen, Claude; Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Çeviren: Yıldız Moran, İstanbul 1984.

Gökhan, İlyas; Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Maraş Tarihi, Ukde Yayıncılık, Kahramanmaraş, 2011.

Gregory Abû'l Farac (Bar Hebraeus), Abû'IFarac Tarihi, C. II, Çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu, III. Baskı, Ankara 1999.

Grousset, René; Stepler İmparatorluğu: Attilâ, Cengiz Han, Timur, Çeviren: Halil İnalçık Türk Tarih Kurumu Ankara 2011.

H. Ahmet Özdemir, Moğol İstilâsı: Cengiz ve Hülagû Dönemleri, İz Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2011.

Kaya, Selim; "Ortaçağ'da Maraş'ın Sosyo Kültürel Ve Etnik Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme", I.Kahramanmaraş Sempozyumu (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş), C. I, İstanbul 2005.

Kaymaz, Nejat; Pervâne Mu'înü'dîn Süleyman, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayını, Ankara 1970.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsâmeretü'l- Ahbâr, Çeviren: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 2000, s. 33.

Öngül, Ali; Selçuklular Tarihi 2: Anadolu Selçukluları ve Beylikler, Çamlıca Basım Yayın, 2. Baskı, İstanbul 2014.

Reşîdüddin Fazlullah, Câmiu't- Tevârih (İlhanlılar Kısım), Çevirenler: İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.

Selçuk, Ali; Tahtacılar, Yeditepe Yayınevi, II. Baskı, İstanbul 2005.

Sümer, Faruk ; "Ağaçeriler", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

Tarih-i Âl-i Selçuk, (Anonim Selçuknâme), Tercüme ve Notlar: Halil İbrahim Gök-Fahrettin Çoşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 46.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Turan, Osman; Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 1996.

Yinanç Mükrimin Halil - Selim Kaya;" Maraş Emîrleri", VII-XVI. Asırlarda Maraş Emîrleri (Emîr, Melik, Bey, Senyör, Beylerbeyi, Sancakbeyi), Editörler: İlyas Gökhan-Selim Kaya, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008.

Yinanç, Mükrimin Halil; Türkiye Tarihi: Selçuklular Tarihi, II. Cilt, Yayına Hazırlayan: Refet Yinanç, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

Yuvalı, Abdulkadir; İlhanlılar Tarihi I: Kuruluş Devri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

MARAŞ BÖLGESİNDE I. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN FAALİYETLERİ

Toroshan ÖZDAMAR* - Hadi AVA*

ÖZET

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1211 yılında Alaşehir savaşında şehit düşmesiyle Konya'da bulunan Selçuklu ileri gelenleri, tahta I. İzzeddin Keykavus'un çıkmasını uygun buldu. İktidarının ilk yıllarında taht mücadeleleriyle uğraşan Keykavus Sinop ve Antalya'yı fethetti.

Bu sırada, Kilikya Ermeni Kontu II. Leon, Haçlılar ile işbirliğine girerek Selçukluların güney ticaret yolunu tehdit etmeye başlamıştı. Bunun üzerine Leon'u cezalandırmak isteyen Keykavus, Leon üzerine sefere çıktı. Kösidere ve Gökerin yoluyla Ermeni topraklarına giren Keykavus sırasıyla Çinçin ve Haçin kalelerini fethetti. Sonrasında Geben kalesi önlerine gelen Selçuklu ordusu İzdi (Andırın ile Geben arasında bir yer) kırsalında Konstantin komutasında ki Ermeni ordusunu mağlup etti. 1218 yılında çıkacağı Halep seferi için Elbistan'ı üs olarak kullanan Keykavus Halep seferinde başarısız olmuştur.

Bu çalışmada, esas olarak Keykavus'un Ermeni ve Halep sırasında Maraş civarında ki faaliyetleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: I. İzzeddin Keykavus, Nusretüddin Hasan Bey, Maraş, Geben, Ermeniler.

ACTİONS OF İZZEDDİN KEYKAVUS İN MARASH

ABSTRACT

Seljuks tatesmenenthorned Izzeddin Keykavus I When Kaykhusraw I martyrdom in Alasehir war in 1211. Keykavus, dealing with the throne struggles in the first years of his rule, conquered Sinop and Antalya.

Mean while, Leon II whocount of Cilicia Armenian scooperated with Francsand began threatening the southern traderoute of the Seljuks. Thereupon, Keykavus went out expedition to punish to Leon. Keykavus who entered Armenian territory through Kösidere and Gökerin, conquered respectively Çinçin and Haçin castles. Then the Seljuk army that came to front of the Geben castlede feated the Armenian army under the command of Baron Constantine in the countryside of İzdi. İn 1218, Keykavus who used Elbistan as the base of operations for the Aleppo expedition failed in the campaign of Aleppo.

In this study, mainly Keykavus' activities in the vicinity of Maras during Armeniansand Aleppo will be discussed.

Key Words: Izzeddin Keykavus, Nusretüddin Hasan, Marash, Geben, Armenians.

* Araştırma Görevlisi, KSÜ Tarih Bölümü, tozdamar@ksu.edu.tr

* Araştırma Görevlisi, KSÜ Tarih Bölümü, hadiava@ksu.edu.tr

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Giriş

1211 yılında Bizans İmparatoru Laskaris ile yapılan Alaşehir savaşında I. Gıyaseddin Keyhüsrev şehit düştü. Başta Maraş emiri Nusretüddin Hasan Bey olmak üzere Konya'da toplanan Selçuklu ümerası Keyhüsrev'in en büyük oğlu olan Malatya emiri İzzeddin Keykavus'a tahta çıkması için haber gönderdi. İzzeddin Keykavus hızla Kayseri'ye geldi ve burada ilk biati aldı. Ancak Kayseri'den Konya'ya hareket edileceği sırada Keykavus'un kardeşi Tokat Meliki Alâeddin Keykubad'ın saltanat davasıyla ortaya çıktığı ve şehre doğru gelmekte olduğu haber alındı. Aynı zamanda amcası olan Erzurum Meliki Mugisüddin Tuğrul Şah ve Ermeni Kralı II. Leon ile ittifak kuran Alâeddin Keykubad şehri kuşattı. Bu beklenmedik hareket karşısında zor durumda kalan Keykavus, bu tehlikeli durumu Mubarizüddin Çavlı, Zeyneddin Beşare, Mübariziddün Behramşah, Celaledin Kayser ve Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey gibi ümera ile bertaraf edebildi. İzzeddin Keykavus, Kayseri şahnesi Celaledin Kayser'in tavsiyesi ile kardeşinin ittifakını bozmak için harekete geçti. Bu amaçla Celaledin Kayser 12 bin Mısır altını değerindeki destarçe ile Ermeni Kontu Leon'a gitti ve ittifaktan ayrılması halinde destarçeyi ona vereceğini, aynı zamanda 12 bin mudd ağırlığında buğday göndereceğini söyledi. Kont Leon'un, Ermeni ülkesine dokunulmayacağına dair Sultan'dan istediği ahitname Keykavus tarafından kabul edilince Leon, gece vakti gizlice Alâeddin'in saflarını terk etti ve ülkesinde döndü. Bu olay mütteliklerin narında şok etkisi yarattı. Aynı şekilde birkaç gün sonra Mugisüddin Tuğrul Şah da ülkesinin saldırı tehditti altında olduğunu öğrendi ve ittifaktan ayrılarak ülkesine döndü. Keykubad'ı yalnız bırakan Keykavus saldırıya geçti ve ittifakı dağılan Alâeddin hızla kaçarak Ankara kalesine sığındı ve daha sonra yakalanarak Malatya'da bulunan Mişar kalesine hapsedildi.⁶⁷⁹

İzzeddin Keykavus tahta çıktığı sırada Selçuklu topraklı tamamen sarılmış durumda idi. Bizans Devleti İznik'te devam ediyor, Trabzon'da ise Rum devleti bulunuyordu. Kilikya'da Ermeni Kontluğu Selçuklu topraklarına saldırılar düzenleyerek ticaret yolları güvenliğini tehdit ediyordu. Antalya şehri, Rumların isyanı ve Frankların yardımıyla elden çıkmış güneydoğu sınırında Eyyubiler Selçuklu aleyhine faaliyetlere girişiyordu. Ayrıca Selçukluların Erzurum kolu devletin bütünlüğü için tehlike arz etmeye başlamıştı. İşte böyle bir durumda ilk olarak Bizans'tan intikam alması veya Ermeniler ile Antalya Rumlarını cezalandırması beklenen İzzeddin Keykavus, akıllıca bir siyaset izleyerek cezalandırma işini bir kenara bıraktı ve Bizans İmparatoru Laskaris ile bir barış anlaşması imzalayarak Sinop'a hareket etti.

⁶⁷⁹ Salim Koca, Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220), TTK, Ankara, 1997, s.22-23, Mehmet Ersan, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, TTK, Ankara, 2007, s.166., Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, TTK, Ankara, 2014, s. 24-25.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sultan, Selçuklu ticaret ağının bütünlüğünü sağlayıp kuzey-güney ticaretini işler kılabilmek ve uluslararası ticaret ağında yer edinebilmek amacıyla Karadeniz'in önemli limanlarından biri olan Sinop'un fethine girişti.⁶⁸⁰ Keykavus Sivas'ta iken Trabzon Rum Hükümdarı Kyr Aleksios'un Sinop ve çevresindeki bölgelerine saldırdığını ve Selçuklu topraklarına tecavüzde bulunduğu haberi alındı. Durumu derhal müşahede eden Sultan, ümeradan gelen Trabzon'a hücum edilmesi fikrine sıcak bakmadı. Bu sırada uç beylerinden bir haber geldi. Habere göre Kyr Aleksios bir av sırasında uç askerleri tarafından yakalanmış ve esir edilmişti. Bu habere oldukça sevinen Keykavus, huzuruna getirilen Aleksios'u yanına alarak harekete geçti ve Sinop'u kuşattı. Sultan, Kyr Aleksios'a kalenin önünde işkenceler yaptırarak kale halkını teslim zorladı. I. Aleksios'un serbest bırakılması ve gitmek isteyenlere izin verilmesi şartıyla şehri teslim edeceklerini bildiren Sinop halkı, isteklerinin kabul edilmesi üzerine şehri sultana teslim ettiler [26Cemâziyelâhir 611/2Kasım 1214] Ertesi gün İzzeddin Keykâvus, Aleksios ile bir antlaşma imzaladıktan sonra onu ülkesine gönderdi.⁶⁸¹ Trabzon Rum İmparatorluğu bu tarihten 1243 yılındaki Köseadağ yenilgisine kadar Selçuklu Devleti'ni metbû tanımıştır. Sinop'un fethi Abbasî halifeliğine ve komşu devletlere fetihnamelerle bildirildi. Sultan bu başarısı üzerine "es-sultânü'l-gâlib" unvanını aldı. Sinop bundan sonra Selçuklu ticaretinin uluslararası boyutta gelişmesinde önemli rol oynamaya başladı.⁶⁸²

Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümüyle ortaya çıkan iç çatışmaları fırsat bilen Antalya Rumları silahlanarak şehirde bulunan tüm Türkleri ve idarecileri öldürmüşler ve şehri Kıbrıs Frank Krallığına teslim etmişlerdi. Bu dönemde henüz tahta çıkmış olan İzzeddin Keykavus mezkûr sebeplerden duruma müdahale edemedi ve Antalya kısa süreliğine de olsa Selçuklu egemenliğinden çıktı. Ancak; Sinop'u fetheden Sultan, Konya'ya döner dönmez Antalya üzerine yapılacak seferin hazırlıklarına başlayarak sefere çıktı. 1216 yılında Antalya önlerine geldi ve şehri kuşattı. Selçuklu ordusunun yoğun taarruzu karşısında direnemeyen Antalya şehri düştü ve Sultan büyük bir tören ile şehre girerek tahtına oturdu. Şehri ele geçirince halkı cezalandırmayıp yerlerinde tuttu. Ancak şehre çok miktarda Türk yerleştirildi ve Müslümanlarla Hıristiyanların mahalleleri birbirinden ayrıldı ve aralarına kapı ve duvarlar örülerek şehrin Subaşılığı Emîr Mübârizüddin Ertokuş'a verdi.⁶⁸³ Bu fetihle Keykavus hem

---

⁶⁸⁰ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken, Ankara, 2011, s.324, İlhan Erdem, "XII. Asrın İlk Yarısında Anadolu'da Yaşanan Hakimiyet Mücadeleleri", DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, 30, c.19, Ankara, 1997, s.62., V.M. Zaporozhets, The Seljuks, European Academy of Natural Sciences, Hannover, 2012, s.227., Tamara Tablot Rice, The Seljuks In Asia Minor, Thamesand Hudson, London, 1961, s.70.

⁶⁸¹ İbn-i Bibi, El-Evamir'ül-Ala'iyye Fi'l- Umuri'l-Ala'iyye Selçukname, 2. Tercüme, TTK, Ankara, 2014, s.179-181.

⁶⁸² Turan, Selçuklular Zam..., s.327-328.

⁶⁸³ İbn-i Bibi, s.174.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

“*babadan kalan bir hak olan Antalya’yi*”⁶⁸⁴ aldı hem de devlete Akdeniz’de liman kazandırarak devleti dışa açma politikasında önemli bir liman kazanmış oldu.⁶⁸⁵

Öte yandan Ermeni Kralı Leon Keykubat ile ittifakı sırasında işgal ettiği ve sonradan boşaltmadığı Larende, Ereğli ve Luluve şehirlerini elinde tutamayacağını bildiği için onları Hospitalier şövalyelerine vermek istiyordu. İzzeddin Keykâvus, Antalya seferinden sonra siyasi konjonktürden yararlanıp harekete geçti ve mukavemet görmeyerek bu şehirleri geri aldı. (612/1216).⁶⁸⁶

Sinop ve Antalya’yı fethederek kuzey ve güney istikametinde ülkesini emniyete alan İzzeddin güneydoğu yönündeki ticaret yollarını kontrol altına almak amacıyla Halep üzerine sefer düzenlemeyi planlıyordu. Bu doğrultuda, doğu-batı, kuzey-güney ticaret yollarının Kayseri ve Halep arasındaki büyük bir bölümünü tehdit eden Ermeniler ve Halep’i elinde bulunduran Eyyubiler ile mücadele edilmesi gerekiyordu.⁶⁸⁷

Kilikya Ermenileri Üzerine Yapılan Sefer

Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Ermenilere karşı güvenliği sağlanan ticaret yolları, Keyhüsrev ve kardeşi Alâeddin Keykubat arasında ki çatışmalardan doğan otorite boşluğu sebebiyle tekrardan Ermeni müdahalesine maruz kalmıştı.⁶⁸⁸ Ayrıca Leon’un Keykubat ile ittifak yaptığı ve Keykavus’un onu bu ittifaktan vazgeçirmek için büyük imtiyazlar verdiği de unutulmuş değildi.⁶⁸⁹ Öte yandan Leon Sis (Kozan) haracını toplayan tahsildarlara zorluk çıkarma cüretini göstermişti. Bu şartlar altında Leon üzerine çıkılacak sefer zaruridi. Fakat Ermenilerin Haçlılar ile ittifak halinde olması siyasi dengeleri Ermeniler lehinde tutuyordu.⁶⁹⁰

Nihayet Keykavus istediği fırsatı yakaladı. Leon Haçlıların elinde olan Antakya üzerine yürümüş ve şehri işgal ederek Haçlılarla olan ittifakını bozmuştu. Leon’un bu hareketi ülkesinin sınırlarını İskenderun körfezine kadar⁶⁹¹ genişletmiş ise de siyasi öngörüsüzlüğü şimdi onları Selçuklular karşısında yalnız bırakmıştı.⁶⁹²

Sultan Keykavus ordusuyla birlikte Kayseri’ye oradan da 1216 yılı baharında Maraş’a doğru yola çıkarak milletlerarası bir panayır olan Yabanlu ovasında ordugâhını kurdu. Ermenileri iki

⁶⁸⁴ Osman Turan, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, TTK, Ankara, 1988, s.102.

⁶⁸⁵ Turan, Selçuklular Zam..., s.332-33, Aynı Yazar, Selçuklu Tarihi Araştırmaları, TTK, Ankara, 2014, s. 215-216, Vlademir A. Gordlevskiy, Küçük Asya’da Selçuklular, TTK, Ankara, 2015, s.42.

⁶⁸⁶ Koca, age, s.39-40., Turan, Selçuklular Zam..., s.333.

⁶⁸⁷ Ali Üremiş, Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası, Babil Yayınları, Ankara, 2005, s.178. Salim Koca, Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220), TTK, Ankara, 1997, s.39.

⁶⁸⁸ Koca, age,

⁶⁸⁹ Turan, Selçuklu Tar..., s.216-217.

⁶⁹⁰ İbni Bibi, age, s.191

⁶⁹¹ Şehabeddin Tekindağ, “Alaeddin Keykubat ve Halefleri Zamanında Selçuklu-Küçük Ermenistan Hududları”, 1, (1), İ.Ü. Tarih Dergisi, İstanbul, 1949, s.30.

⁶⁹² Turan, Selçuklular Zam..., s.333, Ersan, age, s.168-169.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

cenahtan kuşatmayı tasarlayan Keykavus Eyyubilerin Halep emiri Zahir'e elçi gönderdi. Buna göre Sultan; kendi komutasında ki ana ordunun Maraş yoluyla, Zahir'in de Halep kuvvetleriyle Derbesak yoluyla Antakya'ya varmasını planlıyordu.⁶⁹³ Yabanlu Ovası'nda hazırlıklarını sürdüren Selçuklu ordusu bir taraftan havanın serinlemesini diğer taraftan Zahir'den gelecek haberi bekliyordu. Ancak Melik Zahir bir yandan Selçuklularla görüşürken bir yandan da Mısır Eyyubi Hükümdarı Melik Adil ve Ermeni kontu Leon'la da ittifak görüşmelerinde bulunuyordu. Keykavus'un ittifak çabaları netice vermek üzereyken Selçukluların Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey, Ermenilerin meskûn olduğu fakat Halep'e bağlı bulunan Balat şehrini ele geçirerek halkını cezalandırdı. Melik Zahir bu olayı kendi topraklarına yapılan saldırı olarak niteledi. Her ne kadar Zahir'e giden Selçuklu elçileri işgalin sebebini, bölgede yaşayan Ermenilerin Leon'a yardım etmesi olarak gösterse de Zahir'in ittifak için çekinceleri derinleşti. Zahir bu belirsizlik içerisinde 1216 yılında vefat etti ve böylece ittifak çabaları sonuçsuz kaldı.⁶⁹⁴ Zahir'in vefatıyla Eyyubilerin Behisni beyi Altun-Buğra, Halep ümerasından Aybey ve diğer bazı vezirler Keykavus tabiiyetine girdi.⁶⁹⁵

1216 yılı ilkbaharında Yabanlu'ya gelen Keykavus bütün yazı ovada geçirdikten sonra sonbahar başlangıcında **harekâta** başladı. Kösidere-Gökerin (günümüzde Kayseri'ye bağlı Tomarza ilçesi dâhilinde) yoluyla Ermeni ülkesine giren Sultan, fetihlerine Ermenilerin bölgede ki muhkem kalelerinden olan Çinçin kalesini⁶⁹⁶ kuşatarak başladı.⁶⁹⁷ Sefere Balat'tan dönen Maraş Emiri Nusretiddün Hasan Bey'de iştirak etti.⁶⁹⁸ Kalenin önünde kurulan mancınıklarla surların dövülmesi günlerce sürdü. Zor durumda kalan kale halkı Sultandan üç günlük ateşkes istedi. Sultan teklifi kabul edince kale halkı Kont Leon'dan yardım istemek üzere ona elçi gönderdi. Fakat Leon'dan; şuan için Sultan'ın karşısına çıkamayacağını ve istediklerini yapmakta serbest oldukları⁶⁹⁹ cevabını alan

⁶⁹³ Ali Sevim, Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri, TTK, Ankara, 2002,s.27.

⁶⁹⁴ Koca, age, s.41, Turan, Selçuklu Tar..., s.217, Üremiş, age, s.179, Turan, Selçukluklar Zam., 334.

⁶⁹⁵ Mükrimin Halil Yinanç, Maraş Emirleri, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2008, 134-135., Koca, age, s.42.

⁶⁹⁶“Çinçin Kalesi, Andırı'ın Geben kasabası ile Göksu'un Değirmendere kasabası arasında bulunan ve Çamurlu köyüne yakın ve halen köylülerin “Çinçin Boğazı” olarak adlandırdıkları geçidin adıdır.” Yinaç, age, s. 136. İlyas Gökhan, Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Kahramanmaraş, 2016, s.69-70.İbni Bibi'ni Selçukname'sinde “Hancin” olarak ifade, edilen yer Çinçin kalesi, “Kancin” olarak adlandırılan yer ise Saimbeyli'de bulunan Haçin kalesidir. Bkz, İbni Bibi, age, s.191-193.Maraş bölgesinin tarihi yolları ve kaleleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için Bkz; Emin Toroğlu-Yaşar Alparslan, Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasında Yollar, Dulkadiroğlu Belediyesi, Kahramanmaraş, 2016.

⁶⁹⁷ Ersan, age, s.169, Koca, age, s. 42.

⁶⁹⁸ Yinanç, Maraş..., s. 136

⁶⁹⁹İbni Bibi, age, s. 192.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ermeniler kaleyi Sultana aman ile teslim ettiler. Keykavus kale burcuna Selçuklu sancağını çektirip dizdar ve muhafızlar atadıktan sonra oradan ayrıldı.⁷⁰⁰

Sultanın ordusu, Çinçin kalesinin fethinden sonra diğer muhkem Ermeni kalesi Haçin'e (Günümüz Adana Saimbeyli ilçesi) yöneldi. Kale sakinlerinden kalenin teslimi istendi fakat Ermeniler kaleyi tahkim ederek savunmaya çekildi. Çinçin kalesi önünde olduğu gibi mancınıklar kuruldu ve daha önceleri Antalya muhasarasında kullanıldığı bilinen merdivenler sayesinde Selçuklu askerleri kaleye tırmanmaya başladı. Okçu atışları ile korunan askerler kale burçlarını aştı ve kale kısa sürede fethedildi. "*Kaledekilerin mallarını ve canlarını alıp yağma ve talan*"⁷⁰¹ işi bitince kaleye giren Keykavus Çinçin kalesinde olduğu gibi buraya dizdar ve muhafızlar tayin ederek kaleden ayrıldı.⁷⁰²

Keykavus, Çinçin ve Haçin kalelerini aldıktan sonra Ermeni Kontu Leon'un üzerine yürümek için harekete geçti. İhtiyarlık ve hastalıktan mustarip olan Leon, Baron Kosntantin'i başkomutan olarak tayin ettikten sonra ordusunu diğer baronlarla birlikte Keykavus'a karşı gönderdi. Konstantin komutasında ki Ermeni ordusu Geben (Keban) kalesi civarında bir dağın (muhtemelen Esmе Dağı ve Çardak Dağı arasında bir tepe) zirvesinde bulunan Şoğagan manastırında karargâhlarını kurdu.⁷⁰³

Sultan, Ermeni ordusu hakkında istihbarat toplaması için Emir-i Meclis Mübarizeddin Behramşah'ı görevlendirildi. Beraberinde ki 3000 kadar öncü kuvvetle ilerleyen Behramşah, ileri keşif müfrezesinden Ermenilerin gelen haber doğrultusunda vaziyeti Sultana bildirdi ve Ermeni ordusuyla ilk teması kendisi sağladı.⁷⁰⁴ Haberi alan Sultan yanında Mübarizüddin Hasan Bey'de olduğu halde harekete geçerek ordusunu Melheme⁷⁰⁵ ovasında topladı. Sağ, sol ve merkez kuvvetler olarak üç kol halinde düzen alan Selçuklu ordusu ovaya inen Ermeni birliklerini karşıladı. Keykavus, arkadan yani Geben Kalesi'nden gelebilecek saldırıyı önlemek amacıyla Kaleyi bizzat kuşattı. Ancak kale komutanı Baron Leon ani bir hücumla kaleden çıkarak Selçuklu muhasarasını yardı. Bu vaziyet üzerine Keykavus kaleyi kuşatmaktan vazgeçip İzdi denilen yerde saf tutarak savaşa katıldı. Burada etrafi çevrilen Ermeni ordusu kısa kaç içerisinde alındı. Sonraları Ermeni orduları başkomutanı olan Baron Adam Selçukluların kışkıracısını aşmaması ve Baron Konstantin'e yardım edemedi. Vuku bulan

---

⁷⁰⁰ Koca, age, 42-43, Turan, Selçuklular Zam..., s. 335, Ersan, age, 169, İbni Bibi, age, 192, Turan, Selçukulu Tar..., s.219, Yinanç, Maraş..., 136-137, Ali Sevim, Anadolu'nun Fethi ve Selçuklular Dönemi, TTK, Ankara, 2000, s.166, Üremiş, age, s.183.

⁷⁰¹ İbni Bibi, age, s.192.

⁷⁰² Koca, age.s. 42-43.

⁷⁰³ Age, s. 43

⁷⁰⁴ Vahram'a göre bu karşılaşma neticesinde patlak veren savaşın mağlubiyet nedeni asi Ermeni birliklerinin Leon'un emrini beklemeden savaşa başlamasıdır. Vahram's Chronicle of The Armenian Kingdom in Clicia, During The Time of The Crusades, Oriental Translation Fund, London, 1831, s.45.

⁷⁰⁵ Melheme Ovası; Geben kalesinin güneyinde Azgıt kalesinin kuzeydoğusunda bulunan (Esmе ve Kösürge dağları arasında) ovadır. Ova, günümüzde Mehlepçik ovası olarak adlandırılır. Yinanç, Maraş..., s. 138.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kanlı savaş sabahtan akşama kadar devam etti. Büyük bir çoğunluğu imha edilen Ermeni ordusunda kalanlar akşam karanlığından yararlanarak kaçtı. Kyr İsak (Gersak), Baron Vasil, (Azil), Oksentz ve bazı komutanlar Keykavus tarafından esir alındı. Diğer taraftan Behramşah'ın şahsi çabalarıyla başkumandan Baron Konstantin, komutanlar Baron Oşin ve Baron Noşin etkisiz hale getirilerek Sultan'a gönderildi⁷⁰⁶.

Savaş'ın ertesi gününde Selçuklu birlikleri Ermeni ülkesine girerek Kont Leon ve adamlarını aradı. Geben kalesi alınamamakla birlikte bölgede ki Ermeni siyasi otoritesine ağır darbe vuruldu ve devasa miktarlarda ganimet elde edildi. Öyle ki sefer sırasında elde edilen ganimet bolluğundan at, katır, altı ve köle fiyatları çok cüzi miktarlara düştü.⁷⁰⁷

Soğukların yaklaşması nedeniyle Sultan kışı Kayseri'de geçirip tekrar Ermeniler üzerine sefer düzenlemek niyetindeydi. Fakat Ermeni kontu Leon bir mektup yazarak Sultan'dan af diledi. Kendisini kul olarak nitelendirdi ve Sultan'ın gazabını tattığını bildirdi. Selçuklulara asker göndereceğini, vergiyi iki katına çıkaracağını, geçen senenin vergisini de ödeyeceğini, Selçuklulara ve kervanlara saldırmayacağını taahhüt etti. Ermeni Kontunun karşısında yalvararak boyun eğmesi üzerine Sultan yeni bir sefere çıkmaktan vazgeçti. Yapılan görüşmelerde mezkûr taahhütler kabul edildi. Buna karşılık Kozan'ın hâkimiyeti kendisinde bırakıldı ve vassal olarak kendisine menşur ve ferman gönderildi.⁷⁰⁸

Keykavus Ermeniler üzerine yapılan sefer ile Kayseri-Halep kervan yolunun güvenliğini sağlamıştır. Ayrıca tahta çıktığı zaman ki Selçuklu aleyhine olan siyasi sınırları kendi isteği doğrultusunda şekillendirmeyi başarmıştır. Şimdi ki hedefi ise bölgenin en önemli ticaret kenti olan Halep'i Selçuklu topraklarına katmaktı.

Suriye Seferi

Kuzey-güney ve doğu-batı transit ticaretinin kesişim noktası olan Halep sahip olduğu ticari ve medeni cazibesıyla Türkiye Selçuklu sultanlarının daima ilgisine mazhar olmuştu. Uzakdoğu ticaretinin antreposu konumunda olan şehir Türkiye Selçuklu sultanları ile olan bağı tarihi bir nitelikte taşımaktaydı.⁷⁰⁹ Bu nedenlerle; Anadolu'da kazandığı ihtişamlı zaferlerden sonra Keykavus kazandığı siyasi karizmasının rüzgârıyla ordusunun yönünü Halep'e çevirdi.

Melik Zahir'in vefatından sonra meydana gelen otorite boşluğu ve beraberinde gelişen siyasi olaylar seferi için Keykavus'a mükemmel bir fırsat veriyordu. Bu dönemde, tahta Zahir'in üç yaşında

⁷⁰⁶SmbatSparapet'sChronicle, Trans: Robert Bedrosian, Long Branch, New Jersey, 2005, s.74., T.S.R. Boase, The Cilician Kingdom of Armenia, Scottish Academic Press, London, 1978, s.22.

⁷⁰⁷İbni Bibi, age, s.194-195, Koca, age, s. 45

⁷⁰⁸Ersan,age 172-173, İbni Bibi, age, s.1196-198

⁷⁰⁹Koca, age, 47-48.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ki oğlu Melik Aziz geçmişti. Aziz'in annesi Dayfa Hatun saltanat naibesi olmuş ise de Halep'in fiili yönetimi Atabeğ Şihabeddin Tuğrul ile Kadı Bahaeddin İbni Şeddad'ın elinde bulunuyordu. Bu durum bazı ümeranın tepkisini çekmiş ve Keykavus'a sığınmışlardı. Keykavus'un mahiyetine giren ümera, Sultan'ı Halep seferi için teşvik ediyordu. Keykavus durumla ilgili olarak komutan ve emirlerinden oluşan bir danışma meclisi topladı. İstişareler neticesinde, Samsat'ta sürgünde bulunan Selahaddin Eyyubi'nin büyük oğlu Melik Efdal'i Eyyubi tahtına oturtmak bahanesiyle seferin düzenlenmesi kararlaştırıldı. Melik Efdal, Eyyubi tahtı için mücadele etmiş fakat başarılı olamayınca beraberindeki komutanlarla Samsat'a gelmişti. Buna göre; Melik Efdal yanlarında olduğu halde sefere çıkılırsa bölge halkının muhalefeti kırılacaktı. Ayrıca Halep tahtına oturtulacak olan Efdal, Keykavus'u metbu hükümdar sayacaktı. Efdal, Keykavus'un niyetini öğrenince bu durumu kendi çıkarlarına uygun buldu. Görüşmeler neticesinde Efdal ve Keykavus Rab'an kalesi önünde buluşmak üzere sefere çıkacaktı.⁷¹⁰

Keykavus Maraş sahibi Nusretüddin Hasan'a kendisi bölgeye gelinceye kadar mevcut kuvvetlerine ek olarak yeni asker toplamasını, piyade ve süvarileri teçhiz etmesini, silah temin edilerek mancınık gibi kuşatma aletlerinin hazırlanmasını buyurdu. Bu seferde en büyük rolü Maraş Emiri üstlenecekti.⁷¹¹ Ayrıca Maraş bölgesinde meskûn ve göçer bulunan diğer komutan ve Alplere askerleriyle Elbistan ovasında toplamasını emretti. Bu emirler doğrultusunda, yirmi gün içerisinde Elbistan'da binlerce asker ve mühimmat konuşlandı. Elbistan ovasına mahiyetiyle birlikte teşrif eden Keykavus Elbistan-Merzuban-Raban- Tell-başir- Halep yoluyla sefere çıkılmasına karar verdi. Merzuban önlerine gelen Selçuklu ordusu muhasara düzeni aldı. Üç gün süren saldırılar neticesinde kale düşürüldü. Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'de Antep yoluyla Merzban'a gelerek Keykavus'a katıldı. Merzban'dan hareketle daha önce Melik Efdal'in sevk edildi Ra'ban kalesi önüne gelindi. Kısa bir süre sonra ele geçirilen kale Melik Efdal'e teslim edildi. Oradan hareketle Tell-başir kalesine hareket eden ordu yoğun uğraşlar sonucunda kaleyi aldı. Keykavus kaleyi anlaşmalarına aykırı olarak Melik Efdal'e bırakmadı. Bu durum Melik Efdal'i Keykavus aleyhine harekete sevk etti. Halep'e ilerleyen Selçuklu ordusunu oyalayan Efdal, Halep'in Eyyubi merkezinde yardım alması için zaman kazandırdı. Netice olarak Halep'e giden Melik Eşref komutasında ki Eyyubi ordusu Halep önlerinde Keykavus'u yenilgiye uğrattı. Bu duruma çok kızan Keykavus ordusuna Elbistan'a dönme emri verdi. Selçuklu ordusunu takip eden Melik Eşref Tell-başir, Ra'ban ve Merzuban kalelerini tekrardan ele geçirdi. Elbistan'a dönen Keykavus komutanların ihanetinden şüpheleniyordu. Öncelikle kendilerine verdiği kaleleri Melik Eşref'e bırakarak Elbistan'a dönen Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Beyin kardeşini ve damadını idam ettirdi. Sonrasında ihanetinden şüphelendiği komutanları ve beyleri

⁷¹⁰ İbn-i Bibi, age, s.209-210, Koca, age, s.52-53.

⁷¹¹ Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s.73-74.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Elbistan'da bir kulübeye tıkarak ateşe verdi ve buraya sonradan “*Mescid-i Suhtegan*” (Yanmışlar Mescidi) adında bir meclis inşa ettirerek bu hazin olayın Elbistan halkının hatıralarında yıllarca yaşattı.⁷¹²

Sonuç

İzzeddin Keykavus'un siyasi faaliyetlerinde üs görevi gören Maraş, coğrafi yeri itibariyle askeri ve siyasi bakımdan önemli yolların kesişim noktasıydı. Kuzey Suriye, Irak, Mezopotamya ve Anadolu'yu antikçağlardan beri birbirine bağlayan bu yollar bölge siyasi aktörlerinin sık sık kullandığı güzergâhlardı. Ayrıca bölge orta çağlarda büyük siyasi teşekküllerin sınır bölgesinde olması hasebiyle siyasi bir öneme de haizdi. İzzeddin Keykavus'ta Kilikya Ermenileri ve sonrasında Halep üzerine düzenleyeceği seferler için en uygun harekât noktası olarak Maraş'ı görmüştür.

Kilikya Ermeni Krallığı Kontu Leon üzerine yapılacak olan sefer için en uygun yol Andırın-Kadirli-Anavarza-Kozan üzerinden Adana ovasına inecek olan yoldu. Bu amaçla yol üzerinde stratejik öneme sahip Çinçin, Haçin ve Geben kalelerini almış ve amacı doğrultusunda kendisine yol açmak istemiştir. Kilikya Ermenileri üzerine düzenlenen seferin amaçlarından biri ise kuzey-güney ve doğu-batı ticaret yollarının geçtiği Maraş'ın güneydoğu bölgesinin kontrolünü sağlamaktır.

Keykavus Halep üzerine düzenlenecek sefer içinse en güvenli güzergâh olarak Kayseri-Göksun-Maraş- Antep- Halep yolunu görmüştür. Yine Kilikya seferinde olduğu gibi Halep'in Orta Anadolu ile olan ticari yolları bu eksenden geçmekteydi.

Bunun yanı sıra bölgede tehdit unsuru olan Antakya Latin kontluğuna en hızlı şekilde müdahale edilebilecek yol yine Maraş üzerinden geçen ve Amanos dağlarının doğu yamaçları boyunca uzanıp Maraş ovasını geçerek Antakya'ya ulaşan yoldu. İlerde Malatya üzerinden Doğu Anadolu'ya düzenlenmesi olası seferlerde Maraş üzerinden başlamaktaydı.

İzzeddin Keykavus'un Maraş'ı harekât noktası olarak seçmesinin ve faaliyetlerini bölgede yoğunlaştırmasının diğer sebebi ise bölgede güçlü bir siyasi aktör konumunda olan Nusretüddin Hasan Bey olabilir. Moğol istilası nedeniyle Anadolu'ya göç eden Türkmen kitleleri geniş yaylak ve kışlaklara sahip Maraş'ı yurt edinmişti. Hasan Bey bu insan ve asker kaynağını etkin şekilde kullanma kabiliyetine sahip bir yöneticiydi. Bu durumda İzzeddin'in seferlerinde ihtiyaç duyduğu asker kaynağı bu bölgelerden rahatlıkla karşılanabilirdi.

KAYNAKÇA

Ali Sevim, Anadolu'nun Fethi ve Selçuklular Dönemi, TTK, Ankara, 2000.

Ali Sevim, Genel Çizgileriyle Selçuklu Ermeni İlişkileri, TTK, Ankara, 2002.

⁷¹² Yinanç, Maraş..., s.142-143, İbn-i Bibi, age, s.216-221, Koca, 55-59.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- Ali Üremiş, Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası, Babil Yayınları, Ankara, 2005.
- Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000
- Emin Toroğlu-Yaşar Alparslan, Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasında Yollar, Dulkadiroğlu Belediyesi, Kahramanmaraş, 2016.
- İbn-i Bibi, El-Evamir'ül-Ala'yye Fi'l- Umuri'l-Ala'yye Selçukname, 2, TTK, Ankara, 2014.
- İlhan Erdem, "XII. Asrın İlk Yarısında Anadolu'da Yaşanan Hâkimiyet Mücadeleleri", DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, 30, c.19, Ankara, 1997.
- İlyas Gökhan, Selçuklular Zamanında Maraş, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, Kahramanmaraş, 2016.
- Mehmet Ersan, Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler, TTK, Ankara, 2007.
- Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, TTK, Ankara, 2014.
- Osman Turan, Selçuklu Tarihi Araştırmaları, TTK, Ankara, 2014.
- Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken, Ankara, 2011.
- Osman Turan, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, TTK, Ankara, 1988.
- Salim Koca, Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220), TTK, Ankara, 1997.
- Smbat Sparapet's Chronicle, Trans: Robert Bedrosian, LongBranch, New Jersey, 2005.
- Şehabeddin Tekindağ, "Alaeddin Keykubat ve Halefleri Zamanında Selçuklu-Küçük Ermenistan Hududları", 1, (1), İ.Ü. Tarih Dergisi, İstanbul.
- T.S.R. Boase, The Cilician Kingdom of Armenia, Scottish Academic Press, London, 1978.
- Tamara Tablot Rice, The Seljuks In Asia Minor, Thamesand Hudson, London, 1961
- V.M. Zaporozhets, The Seljuks, European Academy of Natural Sciences, Hannover, 2012.
- Vahram's Chronicle of The Armenian Kingdom in Clicia, DuringThe Time of The Crusades, Oriental Translation Fund, London, 1831.
- Vladimir A. Gordlevskiy, Küçük Asya'da Selçuklular, TTK, Ankara, 2015.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

MOĞOLLARIN ANADOLU İŞGALİ MARAŞ'IN DEMOGRAFİK YAPISINA ETKİLERİ

Sinan DOĞAN

ÖZET

Maraş'ta ilk Türkmen istilaları XI. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlar. Göçebe hayatı yaşayan Türkmen aşiretleri için Maraş, yaylak ve kışlak hayatı için cazip bir yer olduğu için, tarih içerisinde Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmuştur. Maraş, İran, Anadolu ve Kuzey Suriye arasında göçler için bir köprü görevini yapıyordu. Tarihlerimizde Maraş, bir Türkmen deposu olarak bilinir. Moğol istilasıyla yeni bir döneme giren Anadolu'da İlhanlı hâkimiyetinin tam olarak tesis edilmesi için Suriye bölgesinin İlhanlı hâkimiyeti altına alınma zorunluluğu ortaya çıkar. İlhanlıların Akdeniz'e açılmak için Suriye bölgesini istilâya dönük bir dış politika sürdürmesi, İlhanlıları ve Memlûkluları karşı karşıya getirecektir.. Bugünkü Kahramanmaraş ili ve ilçelerini içine alan Dulkadir Beyliği, Memlûk Devleti'nin bu bölgedeki Türkmenleri, kuzey sınırlarında bir güvenlik çemberi teşkil ettirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Memlûklar, Moğol istilası ve çeşitli sebeplerle bölgeye gelen göçebe Türkmenleri, Güney Anadolu ile Kuzey Suriye'yi içine alan bölgelere yerleştirmişti. Bölgede Moğollara, Ermenilere ve bilahare kendilerine rakip Türk devletlerine karşı yapmış oldukları başarılı mücadelelerden dolayı Memlûklar, bu hizmetlerine karşılık Türkmenlere, Maraş ve civarını ikta olarak vermişlerdir. Beyliğin kuruluşuna kadar yarım yüzyıl Halep valilerine bağlı kaldılar. Çevre bölgelere yapmış oldukları akınlar ve saldırılarla geçimlerini sağlıyorlardı." Anadolu'da Moğol hâkimiyeti sönünce Elbistan ve Maraş'a Dulkadirli Türkmenleri hâkim olmuştur.

Ortaçağ boyunca da birçok devletlerin ve medeniyetlerin çatışma alanı haline gelen şehir etnik yapısının değişmesine paralel olarak sosyal ekonomik ve kültürel değişimi de yaşadı. Bu çalışmada; Maraş'ta görülmeye başlayan ilk Türkmen aşiretleri ve Moğol Anadolu istilasından sonra Maraş yöresindeki demografik yapısına etkisini ve sonraki gelişmeler anlatılacak.,

Anahtar Kelimeler: Moğollar, Memlûklar, Maraş, Demografik

MONGOLS EFFECTS OF OCCUPATION OF TURKEY DEMOGRAPHIC STRUCTURE THE MARAŞ

ABSTRACT

The first Turkmen invasions X Maras. Begin to appear from the Century. Turkmen tribes living a nomadic life for Varosha to be an attractive place for summer and winter quarters for life, Turkmens in a region where history has been as intense. Maras, Iran, Anatolia and was making a bridge for migration of northern Syria. Maras our history, known as a Turkmen store. Mongol invasion

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

by entering a new era in Anatolia İlhanlı domination of the plant fully revealed to be mandatory under the sovereignty of Syria İlhanlı. Syria to continue the invasion of a foreign policy oriented to the Mediterranean opened Ilkhanate Will confront the Ilkhanate and Mamluks. Today, the Dulkadir Principality, including Kahramanmaras provinces and districts, The end result was that it constituted a security circle on the northern border Mamluks, and the nomadic Mongol invasion from the region for various reasons, had been placed in the region covering northern Syria and southern Anatolia. the Mongols in the region, Armenian and Mamluks We undertake because of their opponents have made successful struggle against the Turkish state, the provision of this service to the Turkmen, gave the Maras and the supply of the surrounding area. They stayed until the principality of organizations linked to a half-century governor of Aleppo. flock they have done to the surrounding area and would make a living with this attack. Mongol domination in Anatolia goes off Dulkadirli Maras Elbistan and has been dominated by Turkmen.

in many states and civilizations throughout the medieval city which has become a battleground in parallel to change the ethnic structure of the social, economic and cultural changes experienced. In this study; After seeing the first Turkmen tribes and Mongol invasion of Anatolia began in Maras Maras region and the impact of demografik structure will be explained in subsequent developments.,

Key Words: Mongols, memluk on, Maras, Demographic.

GİRİŞ

Maraş, İran, Anadolu ve Kuzey Suriye arasında göçler için bir köprü görevini yapıyordu. Anadolu'dan İran'a XIV. asırdan itibaren siyasi ve sosyal faaliyetlerle ilgili göç hareketleri vaki olmuş idi. İlk göçler Güney-Doğu Anadolu'dan başlamıştır.⁷¹³

Maraş'ta ilk Türkmen unsurları XI. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar. Göçebe hayatı yaşayan Türkmen aşiretleri için Maraş, yaylak ve kışlak hayatı için cazip bir yer olduğu için, tarih içerisinde Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge olmuştur. Tarihimizde Maraş, bir Türkmen deposu olarak bilinir.⁷¹⁴ Memluk Devleti'nin, bu bölgedeki Türkmenleri, kuzey sınırlarında bir güvenlik çemberi teşkil ettirmesi sonucu, bugünkü Kahramanmaraş ili ve ilçelerini içine alan Dulkadir Beyliği ortaya çıkmıştır. Dulkadiroğulları kitabelerinde menşelerini, Horasanî olarak zikrediyorlar ki,

---

⁷¹³Sümer Fauk, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK Ankara, 1992. s. 4.

⁷¹⁴Döğüş Selahattin, "Ortaçağ Anadolu'sunda Bir Kadın Teşkilatı, Bacıyâ-ı Rum", *Tarih ve Düşünce Dergisi*, İstanbul, Şubat 2001, s. 52-58.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bu da onların saf Türkmen boylarından olduklarını teyit eder⁷¹⁵ Memlûklar, bölgede İlhanlılara, Ermenilere, Haçlılara Kürtlere karşı yapmış oldukları başarılı mücadelelerden dolayı, bu hizmetlerine karşılık Türkmenlere, Maraş ve civarını iktâ olarak vermişlerdir. “Dulkadiroğulları halkını teşkil eden aşiretler, çoğunlukla Bayat, Avşar ve Beğdili boylarından idiler⁷¹⁶ Dulkadir Beyliğin kuruluşuna kadar yarım yüzyıl Halep valilerine bağlı kaldılar. Çevre bölgelere yapmış oldukları akınlar ve saldırılarla geçimlerini sağlıyorlardı. “Anadolu’da İlhanlı hâkimiyeti sönünce, Elbistan ve Maraş’a Dulkadir Türkmenleri hâkim olmuştur.

1432 tarihinde Fransız Seyyahı Bertrandon de la Broquiere, Dulkadirli topraklarından geçtiği zaman, bölgede sadece yoğun olarak Türkmenlerin yaşadığını naklederken, burada kadınların dahi savaşçı olduğunu kaydeder ki, bunlar da Türkmen kadınlarından başkası değildi. Aşıkpaşazâde tarihinde geçen Bacıyân-ı Rum topluluğu bunlar olmalıdır.⁷¹⁷

1.AVŞARLAR:

Avşarlar adına ilk defa Milad’dan önceki asırlarda, Kafkasya civarında rastlandığı bilinmektedir.⁷¹⁸ Afşarlar da Saka Türk Birliği’ne dâhil olarak M.Ö. 680’li yıllarda Kafkasya’ya gelerek, Gürcistan, Azerbaycan ve Van bölgesine yerleşmişlerdir Afşar’lar özellikle Arran (Karabağ) bölgesini yurt tutarak, Selçuklu fethine kadar burada kalmışlardır. Avşarlar, bazı Türk boylarına mensup teşekkülleri de bünyesine alarak Otuz-İki Cevanşir (32 boydan müteşekkil) adını almışlardır.⁷¹⁹ Musul Atabeyliği’nin kurulması ile Afşarlar kitle halinde birleşerek başlı başına bir güç oluşturmuşlardır.

Nureddin Mahmut’un 1173’te Maraş ve Göksun’u almasıyla Avşarlardan önemli kitlelerin Maraş ve Sivas taraflarına yerleştiklerini tahmin ediyoruz ki 1250’li yıllarda Maraş civarında yaşayan ve İç-El’e doğru sarkan Afşarlar bunlardır.⁷²⁰ Ayrıca Karamanlıların da önceleri Sivas taraflarında yaşadıklarını bilinmektedir.⁷²¹ Karamanlılar bundan önce Sivas tarafında bulunuyorlardı⁷²² Moğol istilası sonucu buradaki Avşarlar, Anadolu’nun güneyine göç ederek diğer Türkmen oymaklarının da yardımıyla Karamanoğulları Beyliği’ni kuracaklardır.⁷²³ Ayrıca Zengilerin, Artuklu Beyliği (Mardin merkez olmak üzere Güneydoğu Anadolu’da kurulmuştur) bünyesinde faaliyet gösterdiklerini de

⁷¹⁵Uzunçarşılı, İ.H. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyun-Karakoyun Devletleri*, TTK, Ankara 1988, s. 169.

⁷¹⁶Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 16.

⁷¹⁷Selahattin Döğüş, “Ortaçağ Anadolu’sunda Bir Kadın Teşkilatı, Bacıyâ-ı Rum”, *Tarih ve Düşünce Dergisi*, İstanbul, Şubat 2001, s. 52-58.

⁷¹⁸Kırzioğlu, *Kıpçaklar*, TTK, Ankara 1992, s.203-09.; Kırzioğlu, *Kür-Aras, Aran Kürtleri*, 1966, s.407

⁷¹⁹Şamil Cemşidov, *Kitab-I Dede Korkut*, Ankara 1990, s.51

⁷²⁰Ahmet Nazif Efendi, *Mirat-ı Kayseriye*, (Haz. Mehmet Palamutoğlu), Kayseri, 1987 s.90

⁷²¹Ocak A.Yaşar, *Babailer İsyanı*, *Dergah Yay.*, 2.Baskı, s.129

⁷²²Ocak, a.g.e., 1980, s.123

⁷²³Tekindağ, Şehabeddin “Karamanlılar”, *İA VI*, İstanbul, 1988, s.317

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bilinmektedir.⁷²⁴ Bugün Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Orta Anadolu kesimlerinde Zengi adını taşıyan köyler bu Avşarların bir hatırasıdır. Afşarlar, Karamanlılar'a mensup veya 1250 yılında Maraş Dağlarında sakin olan ve İç-El taraflarına doğru yağma hareketlerine girişen Avşarlardan⁷²⁵ olabilirler. Moğol İstilasından sonra Anadolu'da beş Türkmen topluluğu varlık gösteriyordu. Bunlar, Maraş-Malatya bölgesinde Ağaç-Eriler, Sinop-Samsun civarında Çepniler, Malatya'da iken Kütahya'ya gelen Germiyanlılar, Denizli-Uşak bölgesindeki Türkmenler ile Ermenek-Mut-Silifke-Anamur'da yayılmış olan Karamanlılar idi.⁷²⁶ İbn-i Şeddad'ın kaydettiğine göre; Anadolu'dan Suriye'ye (Gazze'den Antakya ve Diyarbakır'a kadar uzanan saha ile Suriye sahillerine) 40.000 çadır Türkmen göç ederek Memlûkler'e sığındı.⁷²⁷

Suriye'de (Güney ve Güneydoğu Anadolu dahil) yaşayan Türkmenler şunlardı:

Kutbeği-Oğulları (Halep), Gündüz-Oğulları (Amik), Köpek-Oğulları (Antep), Bozcalı (Sivas), Doğançıcı-Oğulları (Amik), Döğer (Halep'in doğusu), İnallu (Kuzey Suriye), Özer (Halep-Akdeniz arası), Sakalsız-Oğulları (Halep'in batısı), Savcı (Halep'in batısı), Varsak (Tarsus ve Toroslar.⁷²⁸ Görüldüğü gibi Halep, Antep ve Antakya bölgelerinde yaşayan Kuzey Suriye Afşarları, 13-15. asırlarda başlıca üç aile tarafından (Köpek-Oğulları, Gündüz-Oğulları, Kutbeği-Oğulları) idare olunmuştur.⁷²⁹

Osmanlı döneminde 200 yıla varan iskân siyaseti sonucu Afşarlar, en son Kayseri'ye yerleşmişlerdir.⁷³⁰ İskânda, Adana'da iki Afşar köyü kurulmuştur. Amber Ağa, obası ile Fırkaya gelerek yerleşmek istemiş böylece Amberin-arkı köyü kurulmuştur. Diğeri ise Azaplı köyüdür. Uzunyayla'ya gelince burada sadece bir tek Afşar köyü yerleşmiştir. Şarkışla'ya bağlı Kapaklıpınar köyü. Afşarların geri kalan bakiyeleri ise Adana'nın Tufanbeyli, Kozan ve Kadirli ilçelerinde yerleşmiş, bir kısmı Maraş ve Sivas dolaylarına bir kısmı da İslâhiye bölgesinde ve Hatay'da yerleşmişlerdir. Onlar bu son iskândan önce sürüldükleri Yozgat ve Kırşehir'de kalarak köyler kurmuşlardır. Ankara ve Kırıkkale çevresinde de Avşarlar önemli izler bırakmışlardır.⁷³¹

⁷²⁴ Köprülü Fuat, "Artukoğulları", *İA I, İstanbul 1978 s.617*

⁷²⁵ Ahmet Nazif Efendi, *Kayseri Tarihi, s.90*

⁷²⁶ Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *SAD, S.1, s.45-52*

⁷²⁷ Sümer, "Ramazan Oğullarına Dair...", *s.1*

⁷²⁸ K. Y. Kopruman, *Mısır Memlûkleri Tarihi, Kültür Bak., Ankara 1989, s.180*

⁷²⁹ Sümer, *a.g.e., 1972, s.205*

⁷³⁰ Hıfzı Nuri, *Kayseri Sancağı 1922(Zübeyr Kars), Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri, 1995, 2.Baskı s.8*

⁷³¹ *Yurt Ans., 1. cilt (Ankara ili bölümü), s.689.; Yurt Ans. 1. Cilt (Adana ili bölümü), s.146-48.; Yurt Ans., 5. Cilt (İçel ili bölümü), s.3740.; Yurt Ans., 7 Cilt (Kırşehir ili bölümü), s.4944-45.; Yurt Ans., 9. Cilt (Niğde ili bölümü), s.6230.; Yurt Ans., 10. Cilt (Yozgat ili bölümü), s.7696.; Yurt Ans., 9. cilt (Sivas ili bölümü), s.6937-38.*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Afşarlar, Anadolu Türkmenleri içerisinde en geç yerleşmeye razı olduklarından, Toros Dağları'nın verimsiz topraklarında, diğer yerleşik nüfusa nispeten fakir düşmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nde Reform ordusu, Afşar aşiret ruhunu silmek, göçebelik döneminin kötü hatıralarını yok etmek için; yerleşik hayatta köylü olarak sulh içinde üretim hayatına geçmelerini uygun görmüştür. Diğer yanda Sivas, Maraş havalisinde Ermenilerin çoğunlukta bulunduğu yerleşim merkezlerinin arasında; Saimbeyli'den öte Kayseri-Sarız arasında; Afşar ismiyle değil, Afşar oba ve aile isimlerine göre köylerde oturmalarına, dolayısıyla kümelenip il tutmalarına izin verilerek Ermeni isyanlarına karşı bir güvenlik unsuru olmaları düşünülmüştür.⁷³² 1555 ve 1674-80 tarihlerinde Afşar oynağının bir bölümünün Antep'e gelerek yerleştiğini görülmektedir.⁷³³ Bu tarihlerde Maraş'ta da Avşar cemaati faaliyette bulunup Kara Hayıt nahiyesine bağlı İğdecik köyü ile Güvercinlik kazasının Altıntop ve Tumtuma köylerinde yerleşmişlerdir.⁷³⁴

1.2. Maraş Bölgesine Yerleşen Avşar Oymak ve Obalar

Âlembeyli: Sis Avşarlarındandır. Karataş mezarında ziraat yapıyor. Malkoç adlı birisinin tımarına tâbiydiler.⁷³⁵ 1613 tarihinde Çankırı bölgesinde devletin emirlerine karşı geldikleri için kadiya hüküm gönderilmiş ve doğru yola getirilmeleri emredilmiş aşiretlerden birisi de Âlembeyli'lerdi.⁷³⁶ Ayrıca Rum ve Anadolu Eyaleti'nin yöneticilerine gönderilen emirlerde de bu bölgelerdeki (Çankırı civarı) Alembeyli'lerden bahsedilmektedir.⁷³⁷ Çorum Sungurlu, Yozgat Sarıkaya, Ordu-Merkez ve Maraş-Elbistan'da bulunan Alembey adındaki köyler onlardan kalmadır. 16.Yüzyılda Maraş yöresinde görülen Âlemlî cemaati de bu gruptandır. Kurtkulağına bazı boylarla birlikte 1725 yılında iskân olan Âlemlî cemaati, Karaman, Kütahya, Bursa, İçel, Aydın ve Saruhan taraflarına gitmiş ancak tekrar Çukurova'ya nakilleri için emir çıkarılmıştır.⁷³⁸ Alembeyli Avşarı, Boz-Ok'un Budak-Özü ve Akdağ, Dulkadır (Maraş), Ordu, Karahisar-ı Şarki ve buraya bağlı Bayramlı kazası ile Kayseri'ye de yerleşmiştir.⁷³⁹

Delek Avşar: Kaynaklarda Halep ve Rakka'da iskân edildiği belirtilen Delek Avşar obası kaynaklarda, Eldelek şeklinde kaydedilen oba olması muhtemeldir. Nitekim Eldelek soyadlı bazı kimselerin Afşar boyundan olduğunu biliyoruz. Eldelek Ortaoba adlı bir cemaat Kırşehir bölgesinde

⁷³² Yurtsever, a.g.e., s.115

⁷³³ Güzelbey C. Cahit, "Bir Göç Hikayesi ve Gaziantep Şeri Mahkeme Sicilleri", TDAD, Sayı 35, Nisan 1985, s.126

⁷³⁴ Yınanç Refet / Elibüyük Mesut, Maraş Tahrir Defteri I, Ankara 1988, s.172, 328-29

⁷³⁵ Halaçoğlu, Yusuf "Tahrir Defterlerine Göre 16. Yy'n İlk Yarısında Sis Sancağı", İÜFTD, Sayı Mart 32, İstanbul 1979, s.837

⁷³⁶ Altınay A. Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri, Enderun, İstanbul 1989, s.66

⁷³⁷ Altınay, a.g.e. s.69-70

⁷³⁸ Halaçoğlu, İskan Siyaseti, s.86

⁷³⁹ Türkay, s.197

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yerleşmiştir ki⁷⁴⁰ günümüzde de Kırıkkale'nin Delice ilçesine bağlı Eldelek köyüdür. Ayrıca Maraş ili Elbistan ilçesinde de Eldelek isimli bir köy bulunmaktadır.

Aydoğmuşlu Beyli: Halep bölgesindeki Köpekli Avşarı'nın en önemli obalarından biri. Adı, 15. yy başlarında Kuzey Suriye'de yaşayan Köpekli Avşarları'nın beylerinden Ay-Doğmuş'tan gelmektedir.⁷⁴¹ Aydoğmuşlular, daha sonra Sis Avşarlarının obalarından birini meydana getirmişlerdir. Halep bölgesindeki Aydoğmuş Beğli Avşarı, 1526 yılında 49 hane nüfusa sahip olup Halep'in doğusunda bulunuyordu.⁷⁴² Aydoğmuşlular Adana ve Sis'ten başka Aksaray, Dulkadır, Maraş ve Söğüt'te de yerleşmişlerdir. Aydoğmuş Hacılı ve Aydoğmuş Musa adını taşıyan kolları ise Maraş bölgesinde görülüyor.⁷⁴³ Aydoğmuş Hacılılar, Güvercinlik nahiyesinin Çınarcık köyü ve Kastal mezrasında yerleştiler.⁷⁴⁴

Bab-ı Altun: Bu adla, Cerit Türkmenlerinden de bir oba vardır. Belki Ceritlerden bir oba, Afşarlara tabi olup ta bu isimle anılmış veya Avşarlardan bir bölük onlar arasına karışmış olabilir.⁷⁴⁵ 1699 yılında Sorgun kazasında iskân olan cemaatten bazılarının şekavete karıştığını görülmektedir.⁷⁴⁵ Bunun üzerine Rakka'ya sürülmüştür. 1703 yılında Belih nehri ve Rakka dolaylarına yerleştirilen aşiretlerin nizamı bozulmuş ve etrafa dağılmıştı. Bunlardan Afşar ve ona bağlı Bab-ı Altun Afşar'ı kaçıp Maraş, Pazarcık ovası, Kilis, Soku dağı ve Çoban oğlu Dağı'na geldiler Rakka beylerbeyi Elhac Mehmet'e yerlerine nakli için hüküm gönderildi. 1708 yılında Bab-ı Altun, Sivas – Karaman taraflarında idi. Bu oymakların yerlerine iskânı için 1730 yılında emir çıkarıldı.⁷⁴⁶

Bahrili: 16. yy'da Halep bölgesinde müstakil bir Avşar oymağı bulunuyordu. Avşar oymağı 1579-80 yıllarında üç kethüdanın idaresindeydi. Recep, Bahri ve Küçük Minnet. İşte bu oba adını bu Bahri Kethüdan almıştır. 1581 yılında Danişmentli ve Lekvanik cemaatinden bir kısım eşkıyanın Avşarların mallarını gasp etmeleri üzerine Bahri Kethüda, Recep ve Küçük Minnet ile birlikte devlete şikâyet etmişlerdi.⁷⁴⁷ Bahrili Avşar'ı Adana ve Rakka'dan başka Boz-Ok, Develi, Karaman, Kayseri, Maraş, Misis, Şabanözü, Tarsus ve Yeni-İl ile Halep'te yerleşmiştir. Bir kısmı ise Balkanlara göçürülerek Çirmen sancağında bulunan Akça Kızanlık'ta iskân olmuştur.⁷⁴⁸

---

⁷⁴⁰ *Türkay*, s.212, 347

⁷⁴¹ *Sümer, Oğuzlar*, s.210

⁷⁴² *Enver Çakar, XVI. Yüzyılda Halep Sancağı*, s.187

⁷⁴³ *Türkay*, s.214

⁷⁴⁴ *YınançElibüyük, a.g.e.C.I,1988, s. 347*

⁷⁴⁵ *Altınay*, s.121

⁷⁴⁶ *Orhonlu, a.g.e., s.95. Halaçoğlu, İskan Siyaseti*, s.82, 119

⁷⁴⁷ *Altınay*, s.47

⁷⁴⁸ *Türkay*, s.53, 221

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bahşayışlı: Sis Avşarlarından Aydoğmuşlu'ya tabidir. Sis yöresindeki Bahşayışlılar, Yılanlı mezrasında ziraat ediyor,⁷⁴⁹ Bahşayışlı cemaati Adana, Sis, Maraş, Yeni-İl ve Halep'te yerleşmiş, bir kısmı da Balkanlara gönderilerek Nigbolu'ya bağlı Hezargrad'da iskân olmuştur⁷⁵⁰.

Bedil(Bedin) : İmanlı Avşarının en önemli kolu. 16. Yy'ın ilk yarısında Maraş bölgesinde yaşayan bu oba Suriye çölünde kışlamaktaydı. Ayrıca Maraş'ın Güvercinlik kazasının Til Duman köyünde yaşamaktaydılar.⁷⁵¹ Bedil Avşarının bazıları ise diğer İmanlı Avşarı obaları gibi Maraş, Diyarbakır ve Antep'te yerleşmiştir.

Begeşli: İran'ın Mamasani bölgesinde yaşayan bir Afşar obasının.⁷⁵² bir kısım kolları Anadolu'ya göç ederek Ordu, Maraş ve Bigadiç'te yerleşmiştir.⁷⁵³ Maraş yöresindeki Begeşliler, Kemer nahiyesinin Binek köyünde ve Güvercinlik nahiyesinin Til Bellut köyü ile Kurt Ziyareti mezrasında oturuyorlardı.⁷⁵⁴

Beylikli Avşarı: Osmanlı döneminde (16. yy) Kuzey Suriye Avşarları 3 aşiretten oluşuyordu. Bunlardan biri Beylikli Avşarı idi (diğerleri Köpekli ve Gündüzlü). Bu Beylikli Avşarının Kut-Beği Avşarının devamı olduğu akla geliyor. Çünkü Memlûklar devrinde bu bölgedeki Avşarlar, Köpekli, Gündüzlü ve Kut-Beği Avşarından müteşekkildi. ‘‘Beylikli Avşarından bazı bölüklere bu yüzyılda Maraş kazalarından Elbistan'ın Sarsab nahiyesi civarında Şam Yörüğü olarak da rastlanmaktadır.’’⁷⁵⁵ Maraş civarındaki Beylikli Avşarının Köpekli Avşarıyla birlikte Malatya'da köyler kurduklarını da bilinmektedir.

Bucak Avşarı: Anadolu'ya göçler esnasında Avşarlardan bazı bölükler Rakka'da bulunan Tel-Şammar ve Tel-Zivan yörelerine yerleştiler. Bu yöreler daha sonra Osmanlı iskân politikasına sahne olan en önemli yerler arasında bulunacaktır.’’ Aşiretin asıl bölümü ise Gaziantep, Maraş ve Elbistan taraflarına gidecektir. Nitekim Antep sicillerinde Bucak Avşarlarının 1676-78 tarihlerinde Antep bölgesine gelip yerleştiği belirtilmektedir.⁷⁵⁶ 16. yüzyılda Maraş civarında varlığına rastladığımız Bucaklılar, özellikle Elbistan ve yöresindeydiler ve Andırın nahiyesinde Bucak köyünü de kuracaklardır. Ayrıca Yeni-il bölgesinde de bunların iskân edildiklerini belgelerden takip

⁷⁴⁹ Halaçoğlu, ‘‘16. Yy'ın İlk Yarısında...’’, s.840-1

⁷⁵⁰ Türkay, s.221

⁷⁵¹ Yınanç/Elibüyük, a.g.e., C I, 1988, s.314

⁷⁵² Köprülü, Fuad ‘‘Avşar’’, İA II, İstanbul 1979 s.35

⁷⁵³ Türkay Cevdet, Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, Tercüman Yayınları, İstanbul 1979s.235

⁷⁵⁴ Yınanç/ Elibüyük, a.g.e., C I, 1988, s.130, 338

⁷⁵⁵ Yınanç/ Elibüyük, a.g.e.C. II, s.570

⁷⁵⁶ Güzelbey, s.126

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

edebiliyoruz.⁷⁵⁷ Osmanlı belgelerinde Bucaklılar, Adana, Anamur, Kaş, Kocaeli, Koçhisar, Kuban nehri boyu, Kütahya, Maraş ve Siverek'te yerleşmiş gözüktüyor.⁷⁵⁸

Burhanlı(Abdulahadoğlu): İmanlı Avşarının bir kolu olan bu cemaat Adala Saruhan, Adana, Aksaray, Alanya, Alaşehir, Anamur, Ayasuluğ, Aydın, Biga, Denizli, Ermenek, Eşme, Gülnar, Günyüzü, Güzelhisar–Aydın, Hamit, Hasandağı yaylağı, İçel, İshaklı – Akşehir, İzmir, Karaman, Karitaş ve Sinanlı – İç-El, Kaş, Kızılhisar – Sığla, Konya, Kula, Kütahya, Maraş, Mut, Nevşehir, Saruhan, Seferihisar, Selinti, Silifke, Siverek, Tarsus, Teke ve Uşak'ta yerleşmiştir.⁷⁵⁹

Civanşir Avşarı: Arran hükümdarı Çevanşir'den adını alan Civanşirler, Arran (Karabağ)-Albanya-Avganya bölgesinde hâkim bir Türk boyu idi ve Gürcistan'da bunların sınırları içindeydi. Müslüman-Arap orduları Gürcistan'ı fethedtiklerinde (642 yılı) tahtta Hıristiyanlaşmış bir Türk olan Prens Cevanşir bulunuyordu.⁷⁶⁰ Yine bu dönemlerde Hazar Devleti'nin Kafkaslara akınlar yaptığını görüyoruz (683-689-693 senelerinde). Hazarların Gürcistan ve Ermenistan'a saldırımları üzerine Gürcü Kralları Cevanşirler bu saldırılara karşılık vermiş ancak yenilmiş, Prens Cevanşir ise 7 yıl esaret altında kalmıştır.⁷⁶¹ Daha sonra bölgeye Selçuklu fethiyle yoğun Türkmen yerleşmiştir. Buradaki Afşarlar, Hülagu Han zamanında Anadolu'ya getirilen ancak Timur tarafından Karabağ nakledilen Avşarlarla birleşerek Otuz-İki Cevanşir (32 boydan müteşekkil) adını almışlardır.⁷⁶² Ebülğazi Bahadır Han'a göre Arran (Karabağ), Oğuz Han'ın üçüncü büyük oğlu olan Yıldız'ın büyük oğlu Afşar'ın torunlarından Cevanşir Kabilesinin Sarıcalı Sülalesine aittir. Bu Türk sülalesinin Karabağ'daki köklerinin İslamıktan öncelere kadar gittiği de bilinmektedir.⁷⁶³ Adana, Aydın, Çöl-Abat, Danişmentli-i Kebir – Ankara, Dazkırı, Develi, Geyikler, Halep, Isparta, İzmir, Karaman Eyaleti, Keçiborlu, Kili ve Akkerman, Konya, Kütahya, Maraş Sancağı, Sandıklı, Saruhan, Teke, Yenişehir – Aydın gibi yerleşmişlerdir.⁷⁶⁴

Cuylu Avşarı: Osmanlı Devleti'nde derbentçi olarak görev yapan Cuylu Avşarı (Çiğdemli obası ile birlikte adı geçiyor) 1705 yılında Adana'da Berendi kazasına tabi Kurt-kulağı derbentine

⁷⁵⁷ *Türkey*, s.257

⁷⁵⁸ *Türkey*, s.257

⁷⁵⁹ *Türkey*, s.174, 262

⁷⁶⁰ *Cemal Anadol, Hazar Yükselirken, Kamer Yay., İstanbul, 1992, s.66.*

⁷⁶¹ *Şerafettin Terim, Kafkas Tarihinde Abhazlar Ve Çerkezlik Mefhumu, İstanbul, 1976, s.98-99*

⁷⁶² *Şamil Cemşidov, "Kitab-ı Dede Korkut", Ankara 1990, s.51*

⁷⁶³ *Ahmet Bey Cevanşir, "Karabağ Hanlığı'nın Tarihi", TDAD, Sayı 69, Aralık 1990, s.X. Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan Hanlıkları, Başb. Arşivleri, İstanbul 1992, s.18. Cemşidov,a.g.e.,1990, s.44, 51*

⁷⁶⁴ *Türkey*, s.26, 278-9

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yerleştirildi.⁷⁶⁵ Cuylu Avşarı'nın ayrıca Kars-ı Dulkadır, Maraş ve Misis'te de yerleşmiş olduklarını görülmektedir.⁷⁶⁶

Çeçeli(Ceceli) Avşarı: Afşar obalarından biri. 16. yüzyılda Halep bölgesindeki Bayat Türkmenleri arasında da bu adda bir oba mevcut. Ancak bu obanın Bayatlar arasına sonradan karıştığını biliyoruz. Çeçelilerden bazı bölüklerin Beydili Türkmenleri arasında bulunduğu da malumdur. Dulkadır Türkmenlerine mensup olan Çeçelinin bazı kolları Halep, Yeni-İl ve Boz-Ulus Türkmenleri içinde bulunmaktaydı.⁷⁶⁷

Çeçeliler, Adana, Aksaray, Ankara, Antakya, Ayaş, Çankırı, Çorum, Eyüpeli, Gülnar, Halep, İskilip, Katar – Çorum, Nevşehir, Niğde, Rakka, Sivas ve Yeni-İl'de ⁷⁶⁸ Kara Ceceli adlı oba, Aksaray, Boz-Ok, Çorum, Halep, İskilip, Kalecik, Karaman, Kırşehir, Maraş, Rakka, Sivas ve Şabanözü'nde ⁷⁶⁹Yağmuroğlu Ceceli adını taşıyan diğer oba da, Karaman, Rakka ve Sivas'ta ⁷⁷⁰ yerleşmiştir. Adana'nın Karaisalı ilçesinin eski adı da Çeçeli'dir.

Çiğdemli: Dukadır Türkmenlerinden olan Çiğdemliler, 16. yüzyılda Maraş bölgesinde bulunuyorlardı. Boz-Ulus'un Orta Anadolu'ya gelmesiyle onların arasına karışarak eşkıyalık yapan cemaatlerden ⁷⁷¹ Çiğdemliler halen Adana toprağında bulunuyordu. ⁷⁷² Çiğdemliler Adana, Alanya, Diyarbakır, Halep, İç-El, Maraş, Niğde, Rakka, Sis, Teke, Yeni-İl ve Yüreğir'de de yerleşmiştir. ⁷⁷³

Çobanoğlu: Biz bu adda 16.Yy'da İran Avşarlarının bir obasını bilinmektedir. 1588-1589'da Safevilerin Horasan Seferine katılan Mehdi Kulu Han bu obadan idi. ⁷⁷⁴ Bunun yanında Kilis, Maraş, Niğde, Edirne, Rakka, Şam'da Havran ovası ve Beypazarı'nda yerleşmiş olan Çobanoğlu cemaati bulunmaktadır. ⁷⁷⁵

Çöplü Avşarı: 16.yüzyılda Maraş bölgesinde bulunan Çöplüler, Dulkadır Türkmenlerindendi. Bunlardan bazı gruplar, bölgeden ayrılarak başka yerlere göç etmişlerdir. Nitekim Kayseri bölgesinde (1500-84 yıllarında) Dulkadırlı Türkmenlerinden olan Çöplü cemaati bulunuyordu. Bu cemaatin alt kolları ise Evlad-ı Sığırlı (1500'de hayatta olan Budak veled-i Sığırlı'dan adını almış. ⁷⁷⁶

---

⁷⁶⁵ *Orhonlu engiz, Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı, Eren Yayınları, İstanbul 1990, 2. Baskı, s.106*

⁷⁶⁶ *Türkay, s.282*

⁷⁶⁷ *Sümer, Faruk, "Boz-Ulus Hakkında", DTCFD, Cilt VII, Sayı 1, Ankara Mart 1949, s.54, 58-59*

⁷⁶⁸ *Türkay, s.67, 270-1, 294*

⁷⁶⁹ *Türkay, s.465-6*

⁷⁷⁰ *Türkay, s.760*

⁷⁷¹ *Tufan Gündüz, a.g.e., s.150*

⁷⁷² *Altınay, a.g.e., s.212*

⁷⁷³ *Türkay, a.g.e. s.26, 72, 299*

⁷⁷⁴ *Kurzioğlu, "Avşarlı İle Dulkadırlı Türkmanlarının Köroğlu Oymakları", TK Yıl 6 Sayı 66 Nisan 1968 s.361-62. Sümer, Oguzlar, s.222*

⁷⁷⁵ *Türkay, a.g.e. s.302*

⁷⁷⁶ *Afyoncu, a.g.e., s.12*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Deliler Avşarı: Halep bölgesi aşireti olan Köpekli Avşarının en önemli kollarından biridir. Deliler Avşarının, Halep bölgesinde 1526'da 13 hane, 1536'da ise 18 hane nüfusu vardı.⁷⁷⁷ Osmanlı belgelerinde bu obanın yerleştiği sahalar şunlardır. Abri – Gelibolu, Adana, Akkerman ve Kili, Aksaray, Anamur, Ankara, Arapsun, Aydın, Boz-Ulus – Konya, Danişment–Afyon, Ermenek, Günyüzü- Kırşehir, Hacıbektaş, Halep, İzmir, Karaman, Karıtaş, Kayseri, Kelkit, Kete, Kırelî – Beyşehir, Kırşehir, Kütahya, Maraş, Mihaliç, Nevşehir Kazası, Niğde, Rakka, Rumkale, Tercan.⁷⁷⁸

Dodurlu(Doduryan): Recepli Avşarının obası. Eruh, Rakka, Karaman, Kırşehir, Kulb, Kadirli, Sis, Zamantı, Kayseri ve Kars-ı Maraş bölgelerinde yayılmışlardır.⁷⁷⁹ Maraş'ın Elbistan ilçesi Geçit köyü bu obadandır. Diğer taraftan Boz-Ulus arasında görülen Dodur adlı bir oba vardır. Bu obanın bizim Dodurlu obasıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz. Her ne kadar Faruk Sümer bu obanın Dodurga olması gerektiğini söylemişse de Boz-Ulus obaları arasında Dodur ile Dodurga ayrı olarak yazılmıştır. Dodurlar, İaldı Kethüda idaresindeydiler ve 35 hane, 7 mücerret, 42 nefer nüfusa sahiptiler.⁷⁸⁰

Elsüz Oğlanları(Elsüzler): Sis Avşarlarından. Sis bölgesinde üç ayrı kol halinde idiler.⁷⁸¹ Aynı yüzyılda Elsüz Oğlanları cemaatine Maraş yöresinde de rastlıyoruz ki bu onlardan bazı bölüklerin Sis'ten buraya göç ettiğini gösteriyor.

Faydalı Avşar: 16. yüzyılda Maraş ve çevresinde bulunan cemaat, Yörük tayfasındandı. Buradan yayılan Faydalılar, Adana ve civarı ile Halep, Konya, Larende ve Yeni-İl'de yerleşmiştir.⁷⁸²

Gündüzlü Avşarı: Moğolların Köseadağ Savaşından sonra (1243) Selçukluları yenip ardından 1277'de Anadolu'nun önemli bir kısmına hâkim olmaları üzerine, Moğollara karşı Anadolu'yu savunan tek unsur Türkmenlerden bir kısmı, Moğol baskılarına dayanamayıp Suriye'ye (Gazze'den Antakya ve Diyarbakır'a kadar uzanan saha ile Suriye sahillerine) 40.000 çadır nüfusla göç ederek Memlûkler'e sığındı.⁷⁸³ Bu Türkmenler burada da Boz-ok ve Üç-ok teşkilatlarını yaşattılar. Bozoklar'ın başında ise Afşarlar vardı.⁷⁸⁴ Onlar, üç obaya ayrılıyordu ve bunlardan biri de (diğerleri Halep'te Kutbeği-Oğulları idaresindeki Afşarlar ve Antep'te Köpek-Oğulları idi) Amik ovasında bulunan Gündüz-Oğulları idi. Başları olan Gündüz Bey, Doğanlı-Oğlu Faris'in ölümüyle, buradaki bütün Türkmenlerin başı olmuştu. Bu obanın ilk tanınanı ve en ünlü şahsiyeti Gördü Bey'dir ve bir

⁷⁷⁷ Çakar, a.g.e., s.187

⁷⁷⁸ Türkay, s.27, 317

⁷⁷⁹ Türkay, s.333

⁷⁸⁰ Sümer, "Boz-Ulus Hakkında", s.54

⁷⁸¹ Halaçoğlu, "16. Yy'ın İlk Yarısında...", s.849

⁷⁸² Türkay, s.364

⁷⁸³ Sümer., "Ramazan-oğullarına Dair Bazı Yeni Bilgiler", TDAD, Sayı 33, Aralık 1984s.1

⁷⁸⁴ Sümer, "Avşarlar", TDAD, Sayı 62, s.123

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

çok başarıları vardır.⁷⁸⁵ Malatya'nın Gündüzbey kasabası ile Pütürge'nin Gündüz köyü de bu obadandır. Bu cemaat, Adana, Alanya, Antakya, Aydın, Çorlu, Dulkadır, Edirne, Halep, İç-El, İznik, Karahisar-ı Şarki, Kars-ı Maraş, Keşan, Koçhisar, Kütahya, Maraş, Marmara – Saruhan, Saruhan, Sinop, Söğüt, Tarsus ve Yeni-İl. Ayrıca Gündüz Fakihli obası Yeni-İl ve Halep'te Gündüz Hacı obası ise Boz-Ok ve Maraş'ta görülüyor.⁷⁸⁶

Hacı İvazlı Avşarı: Bu cemaatin adı, Hacı Ayvaz (Ayvadoğlu), İvaz (Ayvad) Hacı, Ayvadlı (İvazlı) şeklinde de geçer. Kayseri'nin Develi ilçesi Ayvazhacı köyü bu obadandır. Ayrıca, Adana, Antakya, Birecik, Boz-Ok, Edirne, Gavurdağı, Halep, Kars-ı Maraş, Kayseri, Kete, Kırk Kilise – Özi, Küçük Salmanlı, Manavgat, Maraş, Rakka, Sarıçam ve Yeni-İl'de de yerleşmişlerdir.⁷⁸⁷

Haliloğlu Afşarlar: İç-El, Alanya, Manavgat, Karahisar-ı Nallı-Hüdavendigâr, Maraş, Dulkadır ve Halep yerleştiği bilinmektedir.⁷⁸⁸

Harikli: Herek Oğulları, Herek Uşağı, Hörki, Harikan, Herecli, Herekli, Herikli, Hereke, Hareke, Heriki, Herekyan adlarıyla da tanınır. Sis Avşarlarından Doyrıanlı'ya mensuptur. Osmanlı belgelerinde bu cemaatin Adana, Aksaray, Aydın, Barçınlı, Boz-Ok, Danişment – Afyon, Eyüpeli, Hacıbektaş, Halep, İzmir, Karaman, Kayseri, Keşan, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Maraş, Mardin, Musul, Nevşehir, Rumeli, Sis, Sivas, Tekfurdağı – Çirmen, Tokat, Van, Yeni-İl ve Yenişehir – Aydın bölgelerinde yerleştiği görülmektedir.⁷⁸⁹

Harzem/Horzum: Harzem-Şahlar Devleti'nin hükümdarı Celalettin Harzem-Şah, Cengiz Han'ın önünden kaçarak Doğu Anadolu'ya gelmişti. Burada Anadolu Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubat ile bozuşmuş ve 1230 yılında Yassı-Çemen Savaşı'nda yenilerek sığındığı dağlarda yerli halk tarafından öldürülmüştü. Onun ölümü üzerine maiyetinde bulunan komutanlar, askerler ve halk Selçuklu hizmetine girmişti ki bunlara Harzemli/Horzemli deniliyordu. İşte bu cemaat onların bakiyesidir. Bu cemaatin genellikle Anadolu'nun batısında bulunması Germiyanogulları sebebiyledir. Harzem-Şahların maiyetinden olan Germiyanlıların içinde de Harzem aşiretleri vardı. Germiyanlıların, Batı Anadolu'ya göçünde bu cemaat onlarla birlikte batıya gelmiştir. Nitekim Kütahya'da Horzum Aşireti Ovacık, İzmir Ödemiş'te Horzum, Manisa Alaşehir'de Horzum Alakaya, Horzum Embelli,

⁷⁸⁵ Kopruman K. Y., *Mısır Memlûkleri Tarihi, Kültür Bak., Ankara 1989, s.180*

⁷⁸⁶ *Türkey, s.83, 326, 386*

⁷⁸⁷ *Türkey, s.215, 389-90, 442, 394*

⁷⁸⁸ *Türkey, s.392, 401*

⁷⁸⁹ *Türkey, s.90-1, 407, 417*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Horzum Keserler, Horzum Sazdere köyleri ile Ege bölgesinde Horzum adlı oymakların varlığı bununla ilgilidir⁷⁹⁰.

Hobalı/Obalı: 16. yüzyılda Maraş civarında görülen Obalı cemaati, daha sonra Recepli Avşarı'nın bir obasını teşkil etmiştir. Obalılar, Yeni-İl, Rakka, Karaman, Kırşehir, Sis, Kayseri, Adana, Maraş, Kadirli ve Zamantı'da yerleşmiştir.⁷⁹¹

Hoca Fakihli Avşarı: 16. yy. Uşak bölgesinde bulunan kalabalık yörük topluluğu arasında II. Selim devrinde büyük bir Afşar oymağı bulunuyordu. Bu Afşar oymağı 5 obaya ayrılıyordu (Afşar adlı 2 oba ile Musacalu ve Öksüzler) ki bunlardan biri 54 vergi nüfuslu Hoca Fakihli Avşarı idi.⁷⁹² Bu obaların Maraş ve çevre bölgelerde faaliyet gösterdiğini bilinmektedir. Nitekim Hoca Fakihli Avşarı da Osmanlı belgelerinde Maraş ve Dulkadir bölgesinde bulunan bir oba olarak zikredilir.⁷⁹³ Maraş'taki cemaat, Göynük nahiyesinin Hil Abı köyünde bulunuyordu.⁷⁹⁴

Hüseyin Hacılı: Garip-Şah Avşarındandır. 1500 yılında hayatta olan Hüseyin veled-i Sülü'den adını alan cemaat, 1518 yılına kadar Hüseyin Kethüda diye anılmış, bu tarihten sonra Hüseyin Hacılı adını almıştır.⁷⁹⁵ Bu cemaatin Anadolu'da oldukça geniş bir alanda faaliyet gösterdiğini anlıyoruz. Kayseri'den başka Adana, Aydın, Çukurova, Diyarbakır, Dulkadir, Halep, Maraş ve Yeni-İl'de yerleşmişlerdir.⁷⁹⁶ Maraş tahrirlerine göre Hüseyin Hacılı'dan bir grubun Kayseri'nin Pınarbaşı civarında Koyrın ve Saruşeyh mezralarında yerleştikleri görülüyor.⁷⁹⁷

Hüveydi Aşireti: Anadolu'ya ilk Türkmen göçleri esnasında Afşarlardan bir grup 1200'lerde Adıyaman civarına gelip yerleştiler. Adıyaman'ın Besni ilçesi ve çevresine gelip ilk yerleşenler de bu Avşarlardan bir bölüktü. Ardından 1350 yılına girildiğinde Akkoyunlular Kafkasya ve İran'dan Fırat ve havzasına gelirler. Bunlarla birlikte gelen Afşarlar daha önce gelip yerleşmiş olan boydaşlarının yanına yani Besni ve Keysun Ovasına yerleşirler. Böylece Besni civarında önemli bir Afşar nüfusu oluşur. Bunların bir kısmı bölgedeki siyasi olaylar ve baskılar sonucu Kafkasya'ya gitmişlerdir. Günümüzde Kafkasya'da Besni adlı yerleşim birimleri ve Besni boyu vardır. Ayrıca Arnavutluk'taki Besni ilçesinin adı da oraya göç eden Avşarlardan kalmadır. Günümüzde ilçe merkezinde yaşayan Afşarların bir bölümü ile Eşkiyöy, Mamadikli (Kurugöl), Kitiş (Karagüveç), Sarıyaprak, Köseceli,

⁷⁹⁰ Varlık M. Çetin, *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1974 s.8-9. Sümer, *Oğuzlar*, s.148

⁷⁹¹ *Türkey*, s.420

⁷⁹² *Sümer, Oğuzlar*, s.213

⁷⁹³ *Türkey, a.g.e.* s.420

⁷⁹⁴ *Yınanç/Elibüyük, a.g.e.* 1988, s.249

⁷⁹⁵ *Erhan Afyoncu, Kayseri Sancağında Yörükler (1483-1584), Kayseri Ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildiriler, KAYTAM II, Kayseri 1998*, s.12

⁷⁹⁶ *Türkey*, s.425

⁷⁹⁷ *Yınanç/ Elibüyük, a.g.e.C.II*, s.738, 740

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Tetirli, Birişme (Toklu) ve Kevcali (Çaykaya) köyleri ile Boncuk mezrasında (Toklu'ya bağlı) yerleşmiş olan Hüveydi Aşireti (Hüveyda, Hüveydanlı da denir.)⁷⁹⁸ bunların torunudur. Bu köyler civarda Hevedik köyleri diye de tanınıyor. Hüveydilerin bir kısmının Kilis ve civarına gelip yerleştiğini belirtelim.

Kurtuluş Savaşı'nda bu Avşarların önemli hizmetleri olmuştur. Bunlardan Besnili Hasan Bey, önemli bir şahsiyettir. Fransızların Antep ve Maraş işgalleri Besni'de geniş yankılar uyandırır. Besni işgale uğramamasına rağmen silah, cephaneye ve yiyecek toplanarak Antep ve Maraşa gönderilir. Hüveydi aşiretinin ileri gelenlerinden Şih Mehmet Ağa'nın torunu ve Vakkas Ağa'nın oğlu Hasan Bey, civarda Kuvay-ı Milliye lideri haline gelerek düzenli bir birlik kurar. Antep ve Maraş savunmalarında çok önemli hizmetler görür. Hasan Bey kuvvetleri Antep'te 11 ay çarpışır. Yaptıkları gece baskınlarıyla Fransızların korkulu rüyası haline gelir. Hasan Bey ve kuvvetleri bu mücadelelerinden dolayı Atatürk'ten tebrik ve taltif alır. Elcezire Komutanlığının Ankara'ya gönderdiği raporda da Besni'deki Türkmenlerden bahsedilir. Hasan Bey'in amcakızı olan Senem Ayşe'de bölgede Kuvay-ı Milliyece olarak adını duyurmuştur. Senem Ayşe, Hasan Bey'e katılarak Senem adlı bölüğün başına geçmiş, Maraş ardından Antep savunmasına katılmıştır. Altı kurşun yarası alan ve sakatlanan Senem Ayşe 1954 yılında ölümüne kadar çevresinde Gazi Nine olarak saygı görmüştür.⁷⁹⁹

İmam Kulu Avşarı: Bu oymağın adına bakarak onların İran'dan Anadolu'ya geldiğine veya İran'daki Türk devleti olan Şia mezhepli Safevi taraftarı olabileceğine hükmedilebilir. Ancak İran'da bu adda bir oymağa rastlanmıyor. Belgelerde İmam-Kulu Avşarının Adana, Boz-Ok, Develi, Halep, Kars-ı Dulkadır, Kayseri, Maraş, Misis, Pozantı, Rakka, Yeni-İl ve Zamantı'da bulduklarını görüyoruz.⁸⁰⁰

İmanca: İmanlı-Oğlu, İmanlı Yürüğü, Afşar İmanlı, İfraz-ı İmanlı, Kara Gündüzlü, Afşar Yürüğü gibi adlarla da anılıyor. İmanca cemaati, Boz-Ulus'a bağlıydı. "İfraz-ı İmanlı" adına bakarak bu cemaatin İmanlı Avşarı'ndan ayrılarak başka bir oluşum içine girdiğini anlıyoruz. Ayrıca Kara Gündüzlü adını da taşımaları, Kara Gündüz Avşarı'nın İmanlı'dan koptuğunu akla getiriyor. Kara Gündüzlüler, Yeni-İl Türkmenlerindedir. Belgelerde bu cemaatin yerleşme sahalarından biri de Yeni-İl'dir. İmanlı Avşarı ise Maraş bölgesi Türkmenidir. Bu iki saha birbirine oldukça yakındır. Maraş'taki İmanlı'dan ifraz olan bazı bölükler, Yeni-İl'de Kara Gündüzlü adıyla varlığını devam ettirmiş olabilir. Nitekim İmanlı'nın bazı kolları Yeni-İl Türkmenleri arasında bulunmaktadır. Ayrıca 16. yüzyılda

⁷⁹⁸ *Bütün Yönleriyle Besni, Halit Ertuğrul Bşk. Komisyon, Besni 1987, s.13, 29, 30, 155*

⁷⁹⁹ *Bütün Yönleriyle Besni, s.25-7*

⁸⁰⁰ *Türkey, a.g.e. s.93, 430*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş civarında Avşar Yörüşü cemaatinin varlığı görülüyor. Cemaat Adana (sahil bölgesinde), Amasya, Ankara, Pınarbaşı, Balya, Bor, Boz-Ok, Çankırı, Çarsancak, Çöl-Abat, Dinek Keskin, Diyarbakır, Dulkadir, Erzurum, Gördes, Halep, Haymana, Isparta, Karahisar-ı Şarki, Kadirli, Karaman, Kaş, Kayseri, Kırşehir, Maraş, Niğde, Rakka, Sis, Sivas, Sorkun, Tarsus, Teke, Tokat, Yeni-İl ve Zamantı'da yerleşmiş gözükmüyor.⁸⁰¹

İmanlı Avşarı: Dulkadir Beyliği kurulduktan sonra Suriye'deki Avşarlar'dan ayrılan önemli bir koldur. "İmanlı Afşarlar, Maraş civarına çıkıp Bayat ve Beydili boyları ile birlikte Dulkadir Beyliği'ni kurmuşlardır (1337)".⁸⁰² Bu aşiret Maraş'ta XVI. asırda 27 obadan meydana geliyordu. Genellikle şahıs adları taşıyan ve kethüdalar tarafından idare edilen bu obaların yaylak ve kışlakları muhtelif yerlerde bulunuyor, bu obanın Bedii Afşarı ile diğer birçok obası Suriye çölünde ve Çukurova'da kışlamakta ve Maraş sancağına ait çeşitli yerlerde de yaylamakta idi. Bu obalar yaşadıkları yaylak ve kışlaklarda, XVI. Asrın ikinci yarısından itibaren, yerleşik hayata geçmişlerdir. Safevîler zamanında İran'a giden İmanlı Avşarı, Dulkadir elindekilerin bir koludur.⁸⁰³

Kuzey Suriye Avşarlarından bir kol olan Dulkadirli Türkmenleri diye tanındılar. Bu Türkmenler Maraş, Kadirli, Yeni-İl ve bir kısmı da Boz-Ok'ta yayılmışlardı. Bunların en önemlisi Maraş bölgesindeki İmanlı Avşarı idi. İmanlılar, 16. yy'ın birinci yarısında 27 obadan oluşuyor ve genellikle obaları idare eden kethüdaların adıyla anılıyorlardı. İmanlı'nın birçok obaları Suriye çölünde kışlayıp, Maraş civarında yaylamaktaydılar. Diğer bir kısmı ise Çukurova'da Kınık ve Özer bölgesi ile Lazkiye civarında bulunuyordu. Bunlardan bazı obalar 16. yy'ın ikinci yarısında buldukları yerlerde yerleşik hayata geçmiştir.⁸⁰⁴ Bunlardan tespit edilenler Elbistan'ın Ahsendere nahiyesine bağlı Kızılkandil, Dereağzı ve Tavşanalı köyleridir.⁸⁰⁵ Avşarlar, Maraş yöresinde oldukça büyük bir nüfusa sahiptiler ve etkinlikleri fazlaydı. Galiba bu hususu en açık bir biçimde;

Bir komogenim ben dikbaşı ve mağrur

Bin kez başkaldırdım Doğu Roma'ya

Sonra Türkmen oldum Afşar boyundan

Moğol önünden kaçtım

Kaçtım Maraş'a düştüm.

diyen Gülten Akın dile getirmiştir.

⁸⁰¹ *Cevdet Türkay, Osmanlı İmp. 'Da Oymak, Aşiret, Cemaatlar, Tercümanyayınları, İstanbul 1979, s.179,*

⁸⁰² *Refet Yınanç, Dulkadir Beyliği, s.8*

⁸⁰³ F.Sümer, *Oğuzlar*, s. 221

⁸⁰⁴ *Faruk Sümer, Oğuzlar, s.212*

⁸⁰⁵ *Yınanç/Elbüyük, a.g.e.C II, 1988, s.533*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İmanlı Avşarı obalarından bazıları şunlardır. Bedil, Taif, Turyan (Taif'e bağlı), Kızıl Süleyman, Anızmanlı, Bahşayışlı, Burhanlı, Derzilü, Eğri Hacılı, İman-Oğlu, İmanlı, Kızıl Sultan-Oğlu, Kuş Kıran, Sadaka Demircili, Sarı Hacılı⁸⁰⁶.

İsalu: Sis Avşarlarındanıdır.⁸⁰⁷ Adana ve Sis bölgesinde bulunan cemaat, dağılarak Kayseri, Maraş, Halep, Edirne, Yeni-İl ve Dulkadır'a gitmiş, bir kısmı da Edirne ve daha ilerde Gümölcine ve Selanik'te yerleşmiştir.⁸⁰⁸

Kara Gündüzlü Avşarı: Yeni-İl Türkmenlerindedir.⁸⁰⁹ Kara Gündüzlüler, Rakka ile Adana ve çevresinden başka, Uzeyr, Yüreğil, Yeni-İl, Tarsus, Maraş ve Boz-Ok'ta da yerleşmişlerdir.⁸¹⁰

Karamanlılar Avşarı: Karaman aşireti Oğuzların Afşar boyundan idi.⁸¹¹ Karamanlıları esas olarak 3 bölgede görmekteyiz. Maver'a'un-Nehr, Azerbaycan ve Orta Anadolu. Bunlardan sonuncular, Orta Anadolu'nun güneyinde Anadolu Türkmen beyliklerinin Osmanlılardan sonra en büyüğü ve devamlısı olan Karaman-Oğulları Devleti'ni (1250-1487) kurmuşlardır. Ana kütlesi Afşarlara dayanan devlet, Üç-Ok Türkmenleri ile Türkleşmiş Moğol oymaklarını da çevresine toplamıştı.⁸¹² Belgelerde Karamanlılar, Biga, Babadağı-Silistre, Adana, Kars-ı Maraş, Teke, Hamit, Karaman, Çorum, Ankara, Sivas, Alanya, Halep, Tarsus, Sis, İç-El, Rumeli, Isparta, Samsun, Haymana, Karamürsel, Mihaliç, Çatalca, Eğridir, Aziziye ve Yeni-İl, Kadınhanı, Siroz-u Hamit, Karahisar-ı Teke, Amanos, Babadağı-Silistre, Boz-Ulus- Afyon, Ahsen Abat-Gence'de yerleşmiş gözüküyor⁸¹³.

Kara Şeyhli: Recepli Avşarlarının bir kolu.⁸¹⁴ Beydili Türkmenleri arasındaki Kara Şeyhliler, Cumdanlı (Ankara, Çankırı, Rakka), Durabeyli (Ankara, Çankırı, Rakka) ve Yadigarlı (Adana, Ankara, Çankırı, Rakka) adlı kollara ayrılmıştı.⁸¹⁵ Cumdanlıların ise Maraş ve çevresinde kaldıkları anlaşılıyor. Onlar, Yenicekale nahiyesinin Haramisekisi mezrası ve Cevni köyünde yerleşmişlerdi.⁸¹⁶

Kazıklı Avşarı: Halep Türkmenlerinden bazı gruplar kuzeye doğru gidip burada Boz-Ulus ile irtibata geçmişler ve onlarla beraber bulunmaya başlamışlardı. Bunlar arasında mühim bir Avşar topluluğu vardı. Bunlar, II. Selim devrinde çeşitli kollara ayrılmıştı. Bunlardan Kazıklı Avşarı 130

⁸⁰⁶ *Yınanç Elibüyük, a.g.e., C.II s.534*

⁸⁰⁷ *Halaçoğlu, "16. Yy'm İlk Yarısında..." , s.853*

⁸⁰⁸ *Türkay, a.g.e., s.326, 438-9*

⁸⁰⁹ *Yusuf Halaçoğlu, "Bagras" TDVIA IV, İstanbul 1991, s.450*

⁸¹⁰ *Türkay, a.g.e.s.99, 471*

⁸¹¹ *Şehabettin Tekindağ, "Karamanlılar", İslam Ans. C.VI, İstanbul 1988, s.317*

⁸¹² *Abdulhaluk, Çay, Her Yönüyle Kürt Dosyası, Turan Kültür Vakfı, İstanbul 1994s.91*

⁸¹³ *Türkay, a.g.e. s.480-1*

⁸¹⁴ *C. Cahit Güzelbey, Bir Göç Hikayesi Ve Gaziantep Şeri Mahkeme Sicilleri, TDAD, Sayı 35, Nisan 1985, s.126*

⁸¹⁵ *Altınay, a.g.e.s.84, 93, 101, 118, 180*

⁸¹⁶ *Yınanç/Elibüyük, a.e., C.I, 1988, s.291*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

vergi nüfuslu idi.⁸¹⁷ Kazıklı Avşarı Rakka, Hama, Humus, Rumkale, Yeni-İl, Boz-Ok, Maraş, Tarsus, Adana, Siverek, Ankara, Kocaeli, Dağardı– Kütahya, Yüreğil ve Kete’de yerleşmiştir⁸¹⁸.

Kemallı (Kelelili) Avşarı: Dulkadır Türkmenlerinden olan Kemallı cemaati, Maraş Sancağında Kara Hayıt nahiyesinin Karatut ve Arpaalanı köyleri ile Bertiz nahiyesinin Koğalica, Karatut, Döğeralanı, Kemallı köyleri ve Göl mezrasında yerleşiktir⁸¹⁹.

Kıralı (Karalı) Afşar: Bu Afşar obası Rakka’da iskân edilmiştir.⁸²⁰ Çünkü Kıralı Avşarının diğer adı Karalı’dır. Bunların Kilis, Maraş, İç-El ve Anamur’da da yerleştikleri anlaşılıyor⁸²¹.

Kozanlı: KozanOğlu, Kozanlıoğlu Murtaza ve Ruşen adıyla da kayıtlıdır. Yabancı seyyahlar tarafından Afşar Beyleri olarak gösterilen Kozanoğulları’nın Afşar ya da Farsak oldukları konusunda tartışma vardır. Faruk Sümer de Kozanoğullar’nın Varsak oldukları görüşündedir.⁸²² Kozanlıların yayıldıkları yerler şuralardır. Adana, Bergama ve Tarhala, Denizli, Dulkadır, Halep, Haruniye, Kars-ı Maraş, Kayseri, Kilis, Kütahya, Maraş, Nevşehir, Niğde, Sis, Tarsus ve Yüreğir.⁸²³ Manisa Soma’nın Kozanlı köyü ile Selendi’nin Karakozan köyü Kozanlıların iskânıyla kurulmuştur.⁸²⁴ Yunanistan’ın Batı Trakya kesiminde de Kozanoğullarına rastlamaktadır.

Köçekli (Küçükklü): Köçekli Avşarı obalarındandır. Köçeklilerin başlangıçta küçük bir oba iken zamanla nüfuslarının arttığını ve müstakil bir oymak haline geldiğini bilinmektedir. Daha sonra Boz-Ulus Türkmenlerinin Dulkadırlı koluna dâhil olan Köçekli obası, Diyarbakır ve civarında bulunuyordu.⁸²⁵ Köçekliler belgelerde Kayseri, Maraş, Kilis, Sivas, Rakka, Çankırı, Kırşehir, Manavgat, Hamit, Sis, Boz-Ok, Erzurum, Kars, Çıldır, Niğde, Malatya, Adana, Keskin, Hacıbektaş, Sorkun, Anamur, Karaman, Aydın ve Kütahya’da yerleşmiş gözüküyor.⁸²⁶

Köpekli Avşarı: Moğolların Köseadağ Savaşından sonra (1243) Selçukluları yenip ardından 1277’de Anadolu’nun önemli bir kısmına hâkim olmaları üzerine, Moğollara karşı Anadolu’yu savunan tek unsur Türkmenlerden bir kısmı, Moğol baskılarına dayanamayıp Suriye’ye (Gazze’den Antakya ve Diyarbakır’a kadar uzanan saha ile Suriye sahillerine) 40.000 çadır nüfusla göç ederek

⁸¹⁷ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s.211

⁸¹⁸ *Türkey*, s.103, 209, 502

⁸¹⁹ *Yınanç/ Elibüyük, a.g.e.C.I,1988, s.168, 259-61*

⁸²⁰ *Türkey, a.g.e. s.518*

⁸²¹ *Türkey, a.g.e.s.100*

⁸²² Sümer, “Çukurova...”, s.84-5.; *Ma’ruzat, Haz. Y. Halaçoğlu, İstanbul 1980, s.119.; Altınay, a.g.e. s.162-63*

⁸²³ *Türkey*, s.110, 538

⁸²⁴ Mehmet Eröz, “Ege Bölgesinde Yer (Köy-Şehir) Adları”, *Reşit Rahmeti Arat İçin, TKAE, Ankara 1966, s.184*

⁸²⁵ Sümer, “Boz-Ulus Hakkında”, s.54

⁸²⁶ *Türkey, a.g.e. s.112*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Memlûklere sığındı.⁸²⁷ Bu Türkmenler burada da Boz-ok ve Üç-ok teşkilatlarını yaşattılar. Bozokların başında ise Afşarlar vardı.⁸²⁸ Afşarlar, üç obaya ayrılıyordu ve en büyükleri ve önemlileri Antep bölgesinde bulunan Köpek-Oğulları idi. Köpekliler, Fırat bölgesinde 1440-45 yılları arasında oldukça faal görünüyordular. Köpekliler, Memlûkların yardımcı kuvveti idi. Ayrıca Köpek ailesinden olan Sakalsız-Oğulları adlı oba, Halep'in batısında yaşıyordu ve onlar da Memlûkların yardımcı kuvvetiydi.⁸²⁹ Maraş bölgesindeki Köpekliler ise Pazarcık'ın Derbentağzı köyü ile Kayseri'nin Çörümşek nahiyesine bağlı Hunu Viranı köyünde yerleşmişti. Üstelik Çörümşek'te diğer adı Girgin olan Köpekli adında bir köy vardı⁸³⁰ Bu köy daha sonra Tomarza'ya göç ederek şimdiki Köpekli (yeni adı Turanlı) köyünü kurmuştur.

Kutbeğili (Kutbeyli, Kutlubeyli) Avşarı: Moğolların Köseadağ Savaşında (1243) Selçukluları yenip egemenliği altına alması üzerine Türkmenler Moğollara karşı Anadolu'yu savunmaya başladılar. Ancak artan Moğol baskısı karşısında bu Türkmenlerden önemli bir nüfus (40.000 çadır) Anadolu'dan Suriye'ye (Gazze'den Antakya ve Diyarbakır'a kadar uzanan saha ile Suriye sahillerine) göç ederek Memlûkla'ra sığındı.⁸³¹ Esasen Kutbeğililer, 1407 yılında Ak-Koyunlu birliğine katılarak büyük oranda Huzistan'a göçmüşler ve bir daha bu birlikten ayrılmamışlardır. Nitekim onların, 1457 yılında Ak-Koyunlu Uzun Hasan ile Kara-Koyunlu Cihan Şah'ın kumandanı Tarkan Oğlu Rüstem arasında yapılan savaşta Ak-Koyunlu ordusunda yer aldıklarını görüyoruz.⁸³² Cemaatin batıya gelen bölükleri ise (Kutlubeyli-Hacılı), Adana, Sis, Kars-ı Maraş, Gülnar ve Bolu'da yerleşmiş, bir kısmı ise Silistre'nin Kozluca'da iskân olmuştur. Yerlerinde kalanlar ise (Kutluluca) Ordu, Karahisar-ı Şarki ve Erzurum'un Elmalı'da yerleşmiştir.⁸³³

Kuyumculu: Köpekli Avşarındandır.⁸³⁴ Kuyumculu cemaatinin bazı kısımlarının Orta Anadolu'ya göç ettiğine hükmedebilir. Çorum'un Sarımbey köyünden olan ünlü halk ozanı Deli Boran, bu obadandı. Sarımbey köyü halkı buraya Elbistan'dan gelmiştir ki 16. yüzyılda Dulkadir Türkmenleri arasında Sarımbeyli obası bulunmaktaydı.

Kürtül (Körtül): Osmanlı belgelerinde Yörük tayfası olarak geçen Kürtül cemaati Maraş Türkmenlerindedir.⁸³⁵ Belgelere göre Maraş'ta Elbistan'ın Nergile nahiyesinin Karacaviran,

⁸²⁷ Sümer, "Ramazan Oğullarına Dair...", s.1

⁸²⁸ Sümer, "Avşarlar", TDAD, Sayı 62, s.123

⁸²⁹ Kopruman, a.g.e.,1989, s.180

⁸³⁰ Yınanç/ Elibüyük, a.g.e., C.I, s.221, 756, 777

⁸³¹ Sümer, "Ramazan Oğullarına Dair...", s.1

⁸³² Sümer, a.g.e., s.209. Ebu Bekr-İ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye* (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 2001,

Kült. Bak., s.167

⁸³³ Türkay, a.g.e.s.556-57

⁸³⁴ Enver Çakar, a.g.e., s.188

⁸³⁵ Türkay, a.g.e.s.567

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sapalanı, Almacık, Gömmece Kilise ve Dönekkuza mezralarında yerleşti.⁸³⁶ 16.yy'da Karaman'da sakin Atçeken oymakları arasında Eskil kazası Türkmenlerinden Kurtul cemaati bulunmaktadır.⁸³⁷ Bu cemaatin Kürtül adıyla benzerliği aşikârdır. Günümüzde Maraş merkeze bağlı Kürtül adlı bir köy vardır.

Kütüklü (Kütünlü) Avşarı: Danişmentli Türkmenlerindendir. Karaman valisi Ali Paşa tarafından Ermenek'teki Beyçayır bölgesine yerleştirilen İç-El Yörükleri dağılmış, Teke, Hamit ve Aydın bölgesine gelmişti.⁸³⁸ Kütüklü Avşarı Adana, Alanya, Beyşehir, Boz-Ok, Danişment – Afyon, Halep, Hamit, Haymana, Kars-ı Maraş, Kırşehir, Konya, Maraş, Rakka, Sis, Tarsus, Teke ve Yeni-İl'de de yerleşmiş, Balkanlar'da ise Dimetoka, Niğbolu'ya bağlı Hezargrat ve Çirmen'e bağlı Uzunca Abathasköy'de iskân edilmiştir.⁸³⁹

Nadirli: Nadir Şah'ın öldürülmesi üzerine İran'dan Anadolu'ya göç eden Avşarlardandır. Bu Avşarların bazıları göç yolları üzerinde köyler kurarak yerleşmiştir. Ağrı'nın Tutak ilçesindeki Nadirşah köyü bunlardandır. Bu grup daha sonra Maraş civarına gelmiştir. Nadirli Aşireti Maraş'ta 1866'da tamamen iskân oldu.⁸⁴⁰ Günümüzde Maraş'ın Afşın (Nadir) ve Göksun (Nadirli) ilçeleriyle, Sivas'ın Merkez (Nadir) ve Gürün (Nadiroğlu) ilçelerinde Nadir adlı köyler bulunmaktadır. Nadirli'den bazı obalar Maraş'tan başka Boz-ok'ta da yerleşmiş, bir kısmı ise Balkanlarda iskan siyaseti uyarınca Silistre ilinin Aydos kazasında iskan edilmiştir.⁸⁴¹

Nazar Kethüda: Beylikli Avşarı obası. Yalnızca 1526 tahririnde adı geçiyor.⁸⁴² Bunlardan bazı bölüklerin Maraş civarında buldukları anlaşılıyor.

Pekmezli Avşarı: Gündüzlü Avşarı obasıdır. 1520'de 7 hane, 1526'da 10 hane olan Pekmezliler, 1536'da iki şubeye ayrılmış olup Halep'in doğusunda bulunan bölümü 6 nefer, Şam'da bulunan diğeri ise 10 neferdi.⁸⁴³ Pekmezli Avşarı belgelere göre Ankara, Aydın, Biga, Bolu, Bursa, Çankırı, Hamid, İç-El, K. Sahip, Karaman, Karası, Kütahya, Maraş, Muğla, Saruhan ve Teke'de yerleşmiştir.⁸⁴⁴

Perakende-i Maraş: Recepli Avşarlarının bir kolu. Bu obanın Maraş bölgesindeki Afşar obalarının bakiyelerinin bir araya gelerek oluşturduğu bir karışım olduğunu anlıyoruz. Maraş'ta

⁸³⁶ Yınanç/ Elibüyük, a.g.e.C. II, 1988, s.510

⁸³⁷ H.B.Karadeniz, Atçeken Oymakları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, E.Ü.s.B.E., Kayseri 1995, s.240

⁸³⁸ Halaçoğlu, İskan Siyaseti, s.83

⁸³⁹ Altınay, a.g.e. s.173-76. Orhonlu, a.g.e. s.111. Halaçoğlu, İskan Siyaseti, s.56

⁸⁴⁰ Orhonlu, a.g.e., s.117

⁸⁴¹ Türkay, a.g.e.s.60

⁸⁴² Enver Çakar, a.g.e., s.192

⁸⁴³ Enver Çakar, a.g.e., s.190

⁸⁴⁴ Türkay, a.g.e. s.237, 239, 626. Halaçoğlu, a.g.e., s.86

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Zeytun nahiyesinin (Şimdi merkeze bağlı Süleymanlı kasabası) Kamalak mezrası (diğer adı Başkuyu) bu obadandı.⁸⁴⁵

Puhurcu: Batı Anadolu'da yakın zamanlara kadar göçebe yaşayan 40-50 çadırılık bir Afşar topluluğu. Bunlarla ilgili Rahmetli Beşir Önder'de bilgiler vardı ki elimizdedir. Yaşar Kemal'in romanına konu olan İnce Memet'in ağıtında da Puhurculardan bahsedilir. Ağıt şöyledir:

Puhurcular bölük bölük geldiler	Puhurcular atar atar vuramaz
Bak göksümü delik delik deldiler	İnce Memet dumanından duramaz
Ak kağıt üstüne resmim aldılar	Kalk gidelim bura bize yaramaz
Kahpe felek değirmenin döndümü	Kahpe felek değirmenin döndümü
Döne döne sıran bize geldi mi	Döne döne sıran bize geldi mi?

İç-El, Teke, Alanya ve Aydın'da ise Puhurlu adında bir cemaat vardır ki aynı obadır. Ayrıca Maraş'ta Buğurcuklu adlı bir oba gözüküyor.⁸⁴⁶

Recepli Avşarı: Moğol istilasını üzerine Suriye'ye 40.000 çadır Türkmen kaçmış ve Memluklere sığınmıştı. Burada Boz-Ok ve Üç-Ok teşkilatını devam ettirmişlerdi. Boz-Ok'ların başında ise Afşarlar bulunuyordu. Bunlara Halep Afşarları denir.⁸⁴⁷ Bu Afşarlar 16. yy'ın ilk yarısında Köpekli, Gündüzlü ve Avşar adlı üç obaya ayrılmıştı. Avşar obası, 58 vergi evden ibaretti. Memlukler devrinde dirlik tasarruf eden bu oba, Osmanlı'da da bu dirliğini korumuştur. "Receplilerin, Maraş'ta da faaliyette buldukları anlaşılıyor."⁸⁴⁸ Güneyden gelen Arap saldırılarına karşı 1710'da Rakka'ya yeni boylar gönderildi. Bu boylar arasında Kayseri, Maraş, Zamantı ve Çukurova'da eşkıyalık yapan Recepliler de vardı.⁸⁴⁹ Recepli Avşarı iskândan kaçarak Kars ve Çıldır taraflarına gitti.⁸⁵⁰ Bazıları ise Harran ovasına yerleştirilmek için 1720 yılında bölgeye gönderildi.⁸⁵¹ Cemaat Adana, Develi, Halep, Hısn-ı Keyf, İncesu, Kadırlı, Karaman, Kars, Kars-ı Maraş, Kayseri, Kırşehir, Kilis, Kozandağı, Maraş, Rakka, Sis, Yahyalı, Yeni-İl ve Zamantı'da bulunuyordu.⁸⁵²

Salmanlı Avşarı: Salmanlıların adı Süleymanlı şeklinde de geçer. Bu ikisi aynı topluluktur. 16. yy'da Kadırlı'de bulunan 5-6 boydan birisi de Salmanlılardı. Zamantı bölgesinde ise henüz erken devirlerde Salmanlılara rastlıyoruz. Onlar bu bölgede Kalelice Pirselik ve Kalecik (Alibeyli)

⁸⁴⁵ Yınanç/Elibüyük, a.g.e.C.I,1988, s.302

⁸⁴⁶ *Türkey*, a.g.e. s.258

⁸⁴⁷ *Sümer*, a.g.e. , s.1

⁸⁴⁸ *Yınanç/Elibüyük*, a.g.e.C. I,1988, s.63

⁸⁴⁹ *Halaçoğlu*, a.g.e., s.118

⁸⁵⁰ *Orhonlu, Aşiretlerin İskanı*, s.95, 109

⁸⁵¹ *Halaçoğlu*, a.g.e. s.120-21

⁸⁵² *Türkey*, a.g.e.,s.138-9, 180, 632-3

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

köylerinde bulunuyordu.⁸⁵³ Büyük Salmanlılar, Köse Musa (Diğer adı Köse Köselisi), Pekmezli, Karahaliloğulları, Fakihli, Güllüce, Keleşoğlu, Emmioğlu, Karahacı Ebubekir, Hacıemir Şamoğlu, Hacı Yusuf, Abdullahoğlu, Abdioğlu, Katipoğlu ve Ceridoğlu, Küçük Salmanlılar ise Ali Kethüda, Hacı Kasım-Oğlu, Kara Bayram ve Kara Bayrak adlı obalara ayrılmıştı.⁸⁵⁴ Bazıları Maraş'ta Güvercinlik kazasının Gercayın ve Emre (Gökçetepe) köylerinde yerleşti.⁸⁵⁵ Kara Halilli cemaatinin İfraz'a dâhil edilen bölükleri ise 1725'te Adana'da Kurtkulağı'na yerleştirildi. Bunlar, Karaman, Kütahya, Bursa, İçel, Aydın ve Saruhan taraflarına kaçtıysa da tekrar Çukurova'ya nakledildiler.⁸⁵⁶ Salmanlılar Adana, Aksaray, Alanya, Amasya, Ankara, Antep, Aydın, Bigadiç, Bor, Boyabat, Boz-Ok (Kocalı kazası), Çankırı, Çorlu, Çorum, Çöl-Abat, Çukurova, Danişmentli, Dazkırı, Diyarbakır, Edirne, Eyüpeli, Geyikler, Göksün, Gördük ve Timurcu – Saruhan, Gülнар, Halep, Hamit, Isparta, İzmir, K. Sahip, Karahisar-ı Şarki, Kangal, Kars-ı Maraş, Kastamonu, Kaş, Kayseri, Keçiborlu, Keskin, Kırşehir, Kilis, Kirmastı, Konya, Kozan, Kütahya, Malatya, Maraş, Niğde, Rakka, Sandıklı, Sivas, Sungurlu, Tarsus, Teke, Tire, Yeni-İl, Yenişehir – Aydın, Zamantı ve Zeyne-İç-El'de ve Balkanlarda Kili ve Akkerman, Selanik, Kırcalı, Çirmen'de yerleşmiştir⁸⁵⁷.

Sarı Fakihli: Recepli Avşarındandır. 16. yy'ın ilk yarısında Sis yöresinde bulunan cemaat, Savcı-Hacılı'ya tabi⁸⁵⁸. Bu onların başka yerlere gittiğini gösteriyor. Nitekim belgelerde cemaatin Kayseri, Adana, Kars-ı Maraş, Göksün ve Niğde'de bulunduğu anlaşılıyor⁸⁵⁹. Maraş yöresindeki Sarı Fakihliler, Akça Kuyuluk köyünde iskân olmuştu⁸⁶⁰ bir kısmı iskândan kaçıp etrafa dağılarak Kars ve Çıldır taraflarına gittiler. Rakka'ya iskân olan Recepli obalarının 1729 yılındaki tahririnde 14 hane ve 6 mücerret nüfusa sahipti.⁸⁶¹

Sarı-Hacılı: İmanlı Avşarı'nın bir obasıdır. 16. yüzyılda Maraş ve yöresinde bulunan cemaat, daha sonra Recepli Avşarının bir obasını oluşturmuştur. Maraş'tan başka Yozgat, Kadirli, Alanya, Şebinkarahisar ve Sivas'ta yerleşmiştir.⁸⁶²

Senir Avşarı: Niğde'de yerleştiği anlaşılan Senirliilerin bir bölümü de Adana ve Tarsus civarında bulunuyordu. Bu cemaatin Halep, Maraş, Kiğı, Alanya, Yeni-İl ve Düşenbe– Senir'de iskân

⁸⁵³ Yınanç Elibüyük, a.g.e., C.II, 1988, s.688

⁸⁵⁴ Altınay, a.g.e., s.66, 103-4

⁸⁵⁵ Yınanç/ Elibüyük, a.g.e.C. II, 988, s.322-23

⁸⁵⁶ Halaçoğlu, a.g.e., s.86

⁸⁵⁷ Türkay, s.328, 397, 644, 667-68, 686-7, 756

⁸⁵⁸ Halaçoğlu, "16. Yy'ın İlk Yarısında...", s.862-3

⁸⁵⁹ Türkay, s.361, 653

⁸⁶⁰ Yınanç/Elibüyük, a.g.e., C. I, Ankara 1988, s.89

⁸⁶¹ Halaçoğlu, a.g.e., s.55

⁸⁶² Türkay, a.g.e. s.654

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olanları Kürt olarak adlandırılıyor.⁸⁶³

Sis Afşarları: Moğollar, Köseadağ Savaşında (1243) Selçukluları yenip egemenliği altına aldı, 1277’de ise Anadolu’nun batısı hariç tamamına hâkim oldular. Karaman-Oğulları başta olmak üzere Türkmenler Anadolu’nun istiklali için mücadeleye başladılar. Moğollar, kendilerine karşı Anadolu’yu savunan tek unsur olan Türkmenleri hedef alıp bunlara karşı giriştiği saldırı ve katliamla bu gücü yok etmeye başladı. Bunun sonucunda Memluk müverrihi İbn-i Şeddad’ın kaydettiğine göre Anadolu’dan Suriye’ye (Gazze’den Antakya ve Diyarbakır’a kadar uzanan saha ile Suriye sahillerinde) 40.000 çadır Türkmen göç ederek Memlûklara sığındı.⁸⁶⁴ Bu Türkmenler burada da Boz-ok ve Üç-ok teşkilatlarını yaşattılar. Bozoklar’ın başında ise Afşarları görüyoruz⁸⁶⁵. Bunlara Kuzey Suriye Afşarları deniyordu.

Sülü (Sulu) Beğli: Köpekli Avşarı obalarındandır. Halep bölgesinde bulunan cemaat, yalnızca 1526 tahririnde görülüyor. Bu onların başka yerlere gitmiş olduğunu gösteriyor. Bu tarihte 33 haneydi⁸⁶⁶.¹⁹⁵²¹ Sülü Beğli cemaati, Adana, Adilcevaz, Aksaray, Alanya, Ankara, Antakya, Antep, Aydın, Aydos–Silistre, Birunabat–İzmir, Bor, Diyarbakır, Dulkadır, Ereğli, Ergani, Halep, Hamit, Haymana ve Çukurcak, İç-El, Kandıra, Karahisar-ı Şarki, Karaman, Kayseri, Kıbrıs, Kırşehir, Kilis, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Maraş, Menemen, Menteşe, Nevşehir, Rakka, Safranbolu, Saruhan, Selinti, Sığla, Simav, Sis, Süleymanlı–Kırşehir, Tarsus, Teke, Tire, Uzeyr, Ünye, Üsküdar ve Yüreğir’de yerleşmiştir.⁸⁶⁷

Şerefli Avşarı: Şerefli, büyük bir Afşar oymağıdır. Anadolu’nun birçok bölgesinde ve Türkmen toplulukları arasında faaliyette bulunmuşlardır. 1691-92 yılındaki Rakka iskanına tabi tutulan cemaatler arasında Köse Kethüdaya tabi (Köse-Oğlu) Şerefli cemaati de bulunuyordu⁸⁶⁸ Şerefli cemaati Adana’nın Misis, Afyon’un Çöl Abat, Çürüksu, Geyikler, Danişmentli ve Dazkırı, Aksaray, Ankara’nın Haymana ve Koçhisar, Aydın, Balıkesir’in Susurluk, Bayburt, Boz-Ok, Diyarbakır, Dulkadır, Halep, Humus, İzmir’in Ayasuluğ, Karaman, Kayseri, Kırklareli’nin Pınarhisar, Kırşehir, Konya’nın Akşehir ve Beyşehir, Kütahya’nın Soma, Maraş, Nevşehir’in Arapsun ve Ürgüp, Niğde, Rakka, Sivas ve Yeni-İl bölgelerinde yerleşmiştir.⁸⁶⁹ Belgelerde Şerefli bir bölümü Şerefli Türkmen Kürdü diye anılmaktadır.

⁸⁶³ *Türkey, a.g.e.s.665, 670*

⁸⁶⁴ *Sümer, “Ramazan Oğullarına Dair...”, s.1*

⁸⁶⁵ *Sümer, “Avşarlar”, TDAD,S.62, s.123*

⁸⁶⁶ *Enver Çakar,a.g.e. s.188*

⁸⁶⁷ *Türkey, s.688, 701*

⁸⁶⁸ *Orhonlu, Aşiretlerin İskanı, s.67*

⁸⁶⁹ *Türkey,a.g.e. s.153, 265, 562, 697-98, 757*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Taş-Oğlu / Taşlı-Uşağı: Recepli Avşarının bir kolu. Taşlı adlı bir cemaat 16. yy'ın ilk yarısında Sis yöresinde görülüyor ve Eğlenoğlu taifesine mensup bulunuyordu. Çavuş Cafer'in timarında olan cemaat Dulkadır Sancağında Taşlıca mezrasında ziraat yapıyordu.⁸⁷⁰ Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesi Taşlıoğlu köyü bu obadandır. Talas'ta da Taşlı-Oğlu sülalesi bulunmaktadır. Ayrıca Tunceli'nin Ovacık ilçesinde de Taşoğlu adlı bir köy vardır. Taş-Oğlu cemaati Rakka, Karaman, Kırşehir, Sis, Kayseri, Kars-ı Maraş, Kadirli ve Zamantı'da yerleşmiştir. Taşlı adıyla kayıtlı bulunan kısım ise Maraş, Adana, Sis, Rakka, Dulkadır, Edirne, Gümölcine, Yüreğir, Kütahya'da Dağardı ve Yeni-İl'de gözüktüyor⁸⁷¹.

Tecirli Avşarı: Rakka ve Adana bölgesinde yerleşmiş⁸⁷² olan bir Afşar obası. Dulkadırlı Türkmenlerinden olan Tecirli, Boz-Ulus'un Orta Anadolu'ya göçmesiyle onların arasına karışmış ve Keskin'de yerleşmiştir. İskândan kaçan bazı bölükleri ise Çıldır ve Erzurum taraflarına kaçtılar.⁸⁷³ Tecirli Avşarı, 1707 yılında İmam-Kulu Avşarı ile birlikte Ceyhan nehri boyunca uzanan Haremeyn vakfı toprakları reayası olup, izinsiz burada oturuyorlar ve eşkıyalık yapıyorlardı. Bu yüzden eski yerleştikleri yer olan Maraş'ın Güvercinlik mevkiine iskânları için ferman çıkarıldı⁸⁷⁴. Bunlar arasında eşkıyadan olup Kayseri, Maraş, Zamantı ve Çukurova'da kışlayan Tecirli Avşarı Torunları da bulunuyordu.⁸⁷⁵

Terkeşli-Oğlu: Torun Avşarındandır. Bu oba belgelerinde Tirkeşin/Tirkesin-li, Türkeşin-li ve Türkeş-Oğulları şeklinde geçiyor. Bunlardan Tirkesinliler Zamantı'da, Türkeşinliler Ilıca-i Bergama'da, Türkeş-Oğulları ise Boz-Ok ve Sivas'ta yerleşmiş gözüktüyor.⁸⁷⁶ Maraş'ta Zeytin nahiyesinin Anabat köyü ile Almalıdibek mezrası bu oba tarafından iskân olmuştur.⁸⁷⁷ Van'ın Gevaş ilçesine bağlı bir köy Tirkeşin, Çorum Sungurlu ilçesinde bir köy de Tirkeş adını taşır. Bu husus onların bu bölgelerde de yerleştiklerini gösteriyor.

Torun Avşarı: Güneydoğu Anadolu'da bulunan Musacalı aşiretine bağlıydı. Kayseri yöresindeki geleneğe göre Avşarların en yiğit boyu kabul edilir. 1703 yılından itibaren diğer Recepli Avşarı obalarıyla birlikte Belih nehri boyları ve Rakka'ya iskân edilen bir Tohmadanan cemaati bulunuyor. Bu cemaat Torunluk iddia ediyordu. Bunların Torun obasıyla nasıl bir ilgisi var bilemiyoruz. Cemaatten bazı gruplar diğer Recepli obalarıyla beraber iskândan kaçıp etrafa dağılarak

⁸⁷⁰ Halaçoğlu, "16. Yy'ın İlk Yarısında...", s.866

⁸⁷¹ Türkay, s.713-4

⁸⁷² Türkay, s.717

⁸⁷³ Gündüz, a.g.e., s.101

⁸⁷⁴ Orhonlu, a.g.e., s.79-80

⁸⁷⁵ Halaçoğlu, İskan Siyaseti, s.118. Orhonlu, a.g.e., s.62

⁸⁷⁶ Türkay, a.g.e.s.724, 743

⁸⁷⁷ Yınanç/Elibüyük, a.g.e.C.I,1988, s.300

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kars ve Çıldır taraflarına gitmişti.⁸⁷⁸ Torun Avşarı belgelere göre Antep, Kilis, Maraş, Mut, Aksaray, Kırşehir, Kayseri, Konya, K. Sahip, Selmanlı – Boz-Ok, Danişment, Rakka, Karaman, Sis, Yeni-İl, Kadirli ve Zamantı'da iskân olmuştur⁸⁷⁹.

Tur Ali (Durali) Hacı: Sis Avşarlarındanır.⁸⁸⁰ Cemaatin bazı kollarına Maraş civarında da rastlanıyor.1579 tarihli Türkmen Sancak beyinin Trablus sancak beyine yardım etmesi için gönderilen bir hükümde Tur Ali Hacı'nın adı geçmektedir.⁸⁸¹ Cemaat, bulunduğu bölgeden yayılarak Niğde, Maraş, Dulkadir, Antalya, Ordu ve Söğüt'te yerleşmiş gözükmektedir. Ayrıca cemaatten bazı bölüklerin Balkanlara gönderilerek Yanya'nın Girenebe ve Köstendil'in Toyran (Toyran adında Sis Avşarlarının bir obası var) kazalarında da iskân edildiği anlaşılıyor.⁸⁸²

Uzun İsa Oğlu: Sis Avşarı obalarındandır. Çelebi Kilise mezarında ziraat yapıyordu.⁸⁸³Uzun İsalılar Adana ve Sis'ten dağılarak Boz-Ok, Maraş, Karahisar-ı Şarki ve Ordu civarında da yerleşmiştir.⁸⁸⁴

Yahşi-Hanlı: Sis Avşarı obalarındandır.⁸⁸⁵Yahşi-Hanlılardan bazı gruplar dağılarak başka yerlere göç etmiştir. Bunlardan Maraş bölgesine gelenler, Elbistan'ın Hurman nahiyesine bağlı Esirgin ve Ayıviranı mezralarında iskân olmuşlardı⁸⁸⁶.

Zekeriyalı: Sis Avşarı obalarındandır.⁸⁸⁷ Zekeriyalıların, bazı Sis Avşarı obalarıyla beraber Karaman Eyaletine gittiğini görüyoruz. Nitekim aynı asırda burada bulunan Atçeken oymakları arasında bir Zekeriyalı cemaati (Eskil kazasında) bulunmaktadır.⁸⁸⁸ Zekeriyalılardan bazı bölükler ise bu tarihlerde Maraş'ta görülüyor ve Aladinek nahiyesinin Yalangoz ve Dağdancık köyleri ile Nurhak nahiyesinin Norşunhanı köyünde yaşıyorlardı.⁸⁸⁹ Zekeriyalıları buldukları bölgeden yayılarak Alanya, Anamur, Ayasuluğ, Aydın, Belviran ve Eskil, Dulkadir, Düşenbe, Gökçeli – Tarsus, Halep, Hamit, İç-El, Karahisar-ı Şarki, Konya, Kütahya civarında Soğanlı Köyü, Manavgat, Maraş, Ordu, Saruhan, Selinti, Simav, Tarsus, Teke ve Yeni-İl'de de iskân olmuşlardır.⁸⁹⁰

---

⁸⁷⁸ Halaçoğlu, *İskan Siyaseti*, s.55

⁸⁷⁹ *Türkey*, s.40, 161, 562, 733

⁸⁸⁰ Halaçoğlu, "16. Yy'in İlk Yarısında...", s.867

⁸⁸¹ *Altınay,a.g.e. s.42*

⁸⁸² *Ali Sinan Bilgili ,Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001 s.262*

⁸⁸³ Halaçoğlu, "16. Yy'in İlk Yarısında...", s.867-8

⁸⁸⁴ *Türkey*, s.752

⁸⁸⁵ Halaçoğlu, "16. Yy'in İlk Yarısında...", s.868

⁸⁸⁶ *Yınanç/Elibüyük,a.g.e.C.II,1988, s.656*

⁸⁸⁷ Halaçoğlu, "16. Yy'in İlk Yarısında...", s.870

⁸⁸⁸ *Karadeniz, Atçeken Oymakları, s.249*

⁸⁸⁹ *Yınanç/Elibüyük,a.g.e.C.I 1988, s.237-38, 591*

⁸⁹⁰ *Türkey*, s.168, 328, 786

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2. Diğer Türk Boylar ve Oymaklar

Ağaçeriler: Maraş, Elbistan ve Malatya'nın dağlık ve ormanlık bölgelerinde yaşayan Ağaçeri Türkmenleri bölgede hatırı sayılır bir demografik üstünlüğe sahipti. Bu bölgeye göç etmiş en eski aşiretlerden biri olan Ağaçeriler⁸⁹¹ Elbistan, Maraş ve Malatya'nın ormanlık bölgelerinde yaşayanlara XIII. yy'ın ikinci yarısından itibaren Ağaç-Eri denmiştir Merkezi Maraş ve Elbistan olan Ağaçeriler, Malatya'dan Kilikya'ya, Halep, Antep'ten Sivas'a kadar geniş bir bölgeyi işgal ediyordu. Bunların yağma ve tahripleri karşısında Sivas ve Kayseri hâkimi Kadı Burhaneddin, ülkesinin güney sınırlarında iki kale inşa ettirmek zorunda kalmıştı.⁸⁹² Bu Ağaçeriler, Avşar, Begdili, Tilku gibi birçok oymaklara ayrılmaktadır.⁸⁹³ Maraş, Antep, Gavur Dağı gibi bazı bölgelerde Evcî aşireti denildiği de görülmüştür.

Bişanlı: Dulkadir elinde Büyük oymaklardan Bişanlı (Dokuz) boyunun bir obasını oluşturan Karkın oymağı, güneyde Kargılık yöresinde yaşamaktaydı. Karkın oymağının bir kolu da Dede Kargın adındaki bir şeyhin Göksun'da bulunan zaviyesine hizmet etmiştir.. Hacı Bektaş Veli Velayetnâmesi'nde de bu bölgede Dede Kargın adı geçmektedir⁸⁹⁴.

Bayındırlar: Bayındırlar, Anadolu'nun fethedilmesinde ve bölgeye yerleşerek Türkleşmesinde Avşarlar, Bayatlar ve diğerleri gibi önemli rol oynamış olan Oğuz boylarındandır.⁸⁹⁵ Bilindiği gibi Bayındırlar, Müslüman olmadan önceleri de Türk tarihinde önemli bir yere sahip idiler. Reşîdüddin'in Tarihinde Bayındır kelimesiyle; "daima nimetle dolu olan yer" anlamı verilmektedir.⁸⁹⁶ Faruk Sümer, XV ve XVI. yüzyıllara ait tahrir defterlerinde; Anadolu'da elli iki kadar köy ve mezranın Bayındır adını taşıdığını belirtmektedir.⁸⁹⁷ Bayındır oymağı iki yüz elli çadırdan oluşmakta idi. Bu oymakların Anadolu'nun muhtelif yerlerine yayıldıkları yapılan incelemelerde görülmektedir. Bayındır Oğuz topluluğunun adı Maraş sancağında bir yerde geçmektedir. Önceleri Maraş sancağına bağlı) olan Haruniye beldesine bağlı bir nahiyenin adı hâlâ Bayındır adını taşımaktadır⁸⁹⁸.

Bayatlar: Reşîdüddin "Câmi'u't-Tevârîh" adlı eserinde, Oğuzların Bozok koluna mensup olarak gösterdiği "Bayat" boyunun adının "devletli ve nimeti bol" anlamına geldiğini

⁸⁹¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, TTK Ankara 1989, s. 2.

⁸⁹² F.Sümer, "Ağaçeriler", *Belleten, Sayı* 103, s. 521.

⁸⁹³ F.Sümer, "Ağaçeriler", *Belleten*, s. 528; İ.Engin; *Tahtacılar, Ant Yayınları, İstanbul 1998*, s. 30; Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, s.46- 50

⁸⁹⁴ F.Sümer, *Oğuzlar*, s. 235.

⁸⁹⁵ Kaşgarlı, *Oğuz boyları arasında Bayındır'ı üçüncü sırada göstermiştir. Kaşgarlı Mahmut, a.g.e., s.55-58*

⁸⁹⁶ Sümer, a.g.e.,1972,s.318; Göktürk, a.g.e.,45

⁸⁹⁷ Faruk Sümer, "Bayındır", *TDV, İslam Ansiklopedisi, V, 245; Sümer, a.g.e., 1972, s.46; Göktürk, a.g.e., 45,*

⁸⁹⁸ Sümer, a.g.e., 1972, s.442; Göktürk, a.g.e., s.47

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kaydetmektedir.⁸⁹⁹ Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi Bayatlar, Oğuz boyları arasında önemli bir yere sahiptirler.⁹⁰⁰ Kaşgarlı Oğuz boyları arasında Bayat'ı dokuzuncu sırada göstermiştir. Selçukluların devlet kurmalarından önce, Sır-Derya havzasında ve bu havzanın kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan Bayatlar, daha sonraları Kınık boyuna mensup Selçuklu ailesiyle birlikte hareket etmişlerdir. Bu dönemde diğer Oğuz boyları ile birlikte büyük fetihlere katılarak Sır Derya'dan Ege Denizi'ne kadar ulaşan memleketlerin Türkleştirilmesinde Bayatların önemli rolleri olmuştur. Anadolu'nun bir Türk yurdu haline gelişinde Bayatlar'ın; hem ilk fetihler döneminde, hem de Moğolların ortaya çıkışları sonrasında kesif kitleler halinde Anadolu'ya ve Suriye taraflarına gelerek oynadıkları rol çok önem arz etmektedir. XV. ve XVI. yüzyıllarda Anadolu'da görülen kırk iki yer adının Bayat hatıralarını devam ettirdikleri söylenebilir. Bu yer adları Fırat ırmağından Adalar denizine kadar bölgeye yayılmış bulunmaktadır. Nitekim Bayatlar'ın Dulkadirli Beyliğini kuran (1337) ve buna bağlı olarak da Maraş ile Elbistan bölgesine yerleşen Türk boylarının başında geldikleri kabul edilmektedir⁹⁰¹.

Cerid obasına mensup bir kol olan Silsüpür Ceridleri Şah Abbas zamanında Türkiye'den İran'a 2000 çadır olarak gitmişlerdir. Bugün Silsüpür Ceridleri arasında Kırşehir ve Keskin'de oturanlarına tesadüf edilmiştir.⁹⁰² 1563 Maraş tahrir defterinde⁹⁰³ 28 Maraş'a bağlı Elbistan'da çeşitli köylerde 800 civarında Ceridli yaşadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte o dönemde, Maraş merkeze bağlı çeşitli köy ve nahiyelerde 2750 dolayında Ceridli'nin yerleşik düzene geçtiği anlaşılmaktadır. Dulkadirli'ye bağlı Cerid aşireti, bunlardan ayrılınca, ifraz-ı Dulkadiriye mukataası olan cemaatlerle birlikte Cerid aşireti Ümmii Sultan'a has tayin edilmiştir.⁹⁰⁴ Cerid aşiretinin bu bölgede ondört obası vardı. İmrenli, Azılı, Hamdili, Çakılı, Tatarlı, Mustafa Beyli, Ceyhan Bekirlisi, Durak Obası bazılarıdır. Geçen yüzyılda Maraş Ceridleri; Kuşlu Ceridi ve Çağlayan Ceridi olmak üzere iki kola ayrılmıştı. Ahmed Cevdet Paşa, Ceridler için uysal, devlete bağlı ve zararsız bir halk, diğer göçebe aşiretlere nispeten zararsız bir aşiret olduğunu kaydetmiştir. Daha sonra da fırka-yı islahiye kanunu gereği Ceridler de Maraş bölgesindeki diğer göçebe aşiretleri gibi, isteyen yaylaklarında, isteyen de kışlaklarında olmak üzere yerleşik hayata geçirilmişlerdi⁹⁰⁵. F.Sümer'e bakılırsa, Antep bölgesindeki Baraklar da aslında XVI. yüzyılda Dulkadirli eline mensup aynı adı taşıyan bir Cerid obasıdır.⁹⁰⁶ 31 Bugün Maraş'ın

⁸⁹⁹Faruk Sümer, *Bayat, TDV. İslâm Ansiklopedisi, V, s. 218.; Hilmi Göktürk, Anadolu 'da Oğuz Boyları, II, İstanbul, 1979,s.88.*

⁹⁰⁰Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lügati 't-Türk (Kilisli neşri) C.1, s.56-58*

⁹⁰¹Sümer, *a.g.m., s.219; Sümer, ,a.g.e. 1972,s.166*

⁹⁰²F.Sümer, "*Ceridler*", *Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı 24, s. 3-9*

⁹⁰³R. Yinanç, *1563 Maraş Tahrir Defteri, Ankara Ün. Basımevi, Ankara 1988.*

⁹⁰⁴Y. Halaçoğlu,*XVIII.Yüzyılda Osmanlı İmp'nın İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi,TTK,Ankara,1991,s. 100.*

⁹⁰⁵A. Cevdet Paşa, *Mâruzât, haz. Y.Halaçoğlu, Çağrı yayınlan, İstanbul 1980, s. 147.*

⁹⁰⁶F.Sümer, *Oğuzlar, s. 157.*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Çağlayancerit ilçesinde bu obanın bakıyyeleri, toprağa bağlı olarak çeşitli köylerde yaşamaktadırlar. Bugün Çağlayancerit, Nurhak, Engizek ve Elbistan'ın güney taraflarındaki dağlık ve ormanlık saha, bu Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir.

Çağlayancerit'te halk arasında anlatılan hikâyelerde, yaşlı Türkmenler "biz Ceridler Mongollarla üç kere savaştığımız ve onları çok kırmışız" diye rivayet ederler. Yukarıda da Ağaçeriler'in Moğollar ile mücadele ettikleri ve Anadolu'da Moğol hâkimiyeti söndükten sonra bölgede, Dulkadirli Beyliğinin Ağaçeriler'den ayrı bir siyasi teşekkül olarak kurulduğu anlatılmış idi. Dolayısıyla Ağaçeri bakıyyeleri, en azından Cerid aşireti ile zamanla karışmış ve kaynaşmış olmalıydılar.

Çepni: Oğuzların Üçok koluna mensup olan Çepniler'in Kaşgarlı, Oğuz Boyları arasında Çepnileri yirmi birinci sırada göstermiştir.⁹⁰⁷ Çepnilerle ilgili ilk tarihî bilgilere İbn Bîbî'nin eserinde rastlanır. İbn Bîbî 1277 yılında Sinop'a saldıran Trabzon Rum İmparatorluğu kuvvetlerini bozguna uğratan Çepnilerin daha sonra Samsun'dan Trabzon'a kadar olan bölgeyi hâkimiyetleri altına aldıklarını kaydetmektedir.⁹⁰⁸ Anadolu'ya dağılan Çepnilerden Maraş'a gelip yerleşenler de bulunmaktadır. Hatta Dulkadiroğulları arasında Çepni oymaklarının da bulunduğu kabul edilmektedir.⁹⁰⁹ Günümüzde Maraş'ın Andırın ilçesinde Çepnibektaş köyünden ayrı, Elbistan'da da Çepni adında bir başka köyün varlığı bilinmektedir. Bu boyun adı, Anadolu'nun bazı yörelerinde Çetmi ve Çepi olarak da telaffuz edilmektedir.

Oğuzlar'ın Üçok koluna mensup Çepni boyu, Hacı Bektaş Veli'yi de içerisinde çıkarmış bulunduğu heterodoks bir topluluk olup, zamanla sünüleşip yerleşik hayata geçtikleri gibi, Anadolu'nun birçok yerinde bu isimde aşiretlere rastlanılmaktadır. Maraş'ta da bir Çepni oymağının yaşadığı ve şehirde bir de bu adla bir kalenin varlığı bilinmektedir⁹¹⁰.

Eymür: Maraş-Dulkadirli ulusu arasında bulunan Eymür aşireti büyük bir teşekküldür. 1525'te bu Eymirlerin 48 obadan meydana geldiği görülmektedir. Bunların çoğu, Maraş ve ona bağlı, Pazarcık, Kuru-pınar ile Haruniye yörelerinde kışlamakta Ahir ve Sandık dağlarında da yaylamakta idi. Yine önemli bir Dulkadir aşireti olan ve yaylak ve kışlak hayatı yaşayan Küşne boyunun bir oymağı da Eymür-oğlu adını taşımakta ve aşiretten bazıları Kadirli'ye kadar uzanmışlardır. Maraş bölgesindeki Eymirler, XVI. asrın ikinci yarısından itibaren Maraş ve Antep köylerinde yerleşmeye başlamışlardı. Bunlardan bazı obaların da Safevî döneminde İran'a gittikleri belirtilmiş idi⁹¹¹.

Karacalu ve Bişanlı: Kanuni zamanında, Anadolu'da çıkan Kızılbaş menşeli çeşitli isyanlarda, Maraş-Elbistan'dan başta Karacalu ve Bişanlı oymakları olmak üzere pek çok insan

⁹⁰⁷ Kaşgarlı Mahmut, a.g.e., s.55-5

⁹⁰⁸ İbn Bîbî, a.g.e., (tercüme: Mürsel öztürk), II, s.238

⁹⁰⁹ Sümer, a.g.e., 1972, s.329-330; Göktürk, a.g.e., s.106-107

⁹¹⁰ Sümer, Oğuzlar (Türkmenler), Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul 1992. s. 247.

⁹¹¹ Sümer, a.g.e., s. 254.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

toplanmıştı. Bunlardan biri Kalender Çelebi isyanı olup (1527), o kendini Hacı Bektaş Veli soyundan geldiğini iddia ediyordu. Yaklaşık 30 bin kişiyi oluşturan asilerin çoğunluğunu, dirlikleri ellerinden alınmış sipahiler teşkil ediyordu. Nihayet Osmanlı kuvvetleri Kalender Çelebi'yi gelmiş olduğu Sarız dolaylarında yakalayıp ortadan kaldırmıştır.⁹¹²

Kavurgalılar: Dulkadirlielerin en önemli obalarındandır. Kavurgalu oynağının Anadolu'daki ana boyu muhtelif kollar halinde Maraş, Kadirli ve Yeni-il'de yaşamakta idi. Bu oba mensupları, Safevî devletinde önemli görevlere getirilmişlerdi.⁹¹³24 Dulkadirli ulusunu teşkil eden en kuvvetli oba olan Ağcakoyunlular, Kaçar boyuna mensup ve Anadolu'daki büyük Ağcakoyunlu oynağının bir koludur. Bu oynağın ana kolu, XVI.yüzyılın ortalarında Maraş-Elbistan bölgesinde yaylamakta ve Halep-Antakya taraflarında kışlamakta idi. Bugün Ağcakoyunlular Fırat'ın batısından itibaren hemen her tarafa yayılmışlar ve tamamen toprağa bağlanmışlardır.⁹¹⁴

Karkınlar: Türkiye'nin doğusundan batısına yayılan Karkınlar, XII-XIV. yüzyıllarda kümeler hâlinde yerleşmişlerdir. Anadolu'daki Karkın oymakları arasında nüfus bakımından en önemlileri Halep Türkmenleri ile Dulkadirli Ulusu içinde ve Hamid-İli'nin Eğridir ilçesinde yaşıyorlardı. XVI. yüzyılda Karkın boyuna mensup Karkın oynağının Antep yöresinde yurt tuttıkları görülmektedir. Kaynaklarda, Karkın, Kargın, Dede Karkın, Karkın Türkmanı, Karkınlı, Taklı veya Tağlı Karkını gibi adlarla anılan bu oymaklar, Rakka, Halep, Runkale, Antep, Maraş ve Malatya yörelerini yaylak ve kışlak olarak kullanmışlardır.⁹¹⁵Bugün Maraş ve çevresinde Karkın adıyla mevcut bir yerleşim yerine rastlanmamakla birlikte, yukarıda da işaret edildiği gibi Dulkadirli Türkmen oymakları arasında bunların önemli bir yer tuttıkları göz önüne alınırsa, bölgede Karkınlar'a mensup yerleşmelerin olduğu düşünülebilir. Nitekim Dulkadirli elinin en tanınmış boylarından Dokuz'un bir obası Karkınlar'ın en büyük kollarından biriydi. Bunlardan bir grup "İfrâz-ı Zulkadriyye" oymakları içersinde, diğer bir grup da "Dede Kargın" adlı bir şeyhin Göksün'da bulunan zaviyesine hizmet edenler arasında görülmekteydiler. Bu durumda Göksün'da zaviyesi bulunan "Dede Kargın"ın Karkın boyuna mensup olduğu söylenebilir.⁹¹⁶

Kınıklar: Selçuklu devletinin mensup olduğu bir Oğuz boyu Türk toplulukları arasında en tanınmış olanlardan biridir. Kınık kelimesinin "her yerde yüce" anlamına geldiği belirtilmektedir. Kınık boyunu Kaşgarlı Mahmud'un Oğuz boyları ile ilgili verdiği listede birinci sıraya koymuş olması

⁹¹² Sümer, *Safevî Devleti*, s. 83.

⁹¹³ F.Sümer, *Safevî Devleti*, s. 178.

⁹¹⁴ Sümer, *a.g.e.*, s. 187.

⁹¹⁵ Faruk Sümer, *Karkın, TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XXIV, s.498

⁹¹⁶ Sümer, *a.g.m.*, C. XXIV.,s.499; Sümer,*ag.e.*1972,s.313

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ve çağının sultanlarının boyu olarak belirtmesi bu boya verdiği önemi gösterir.⁹¹⁷ Faruk Sümer'in "yer adları cetveli"nde Anadolu'da seksen bir köy ile Kayı ve Avşar'dan sonra üçüncü sırada Kınıkların yer alması bu yayılmanın ne kadar geniş olduğunu gösterir.⁹¹⁸ Bu yayılmadan Maraş bölgesi de nasibini almıştır. Kayıtlara göre XVI. yüzyılda Maraş sancağında üç yerleşim biriminin adı Kınık olarak kaydedilmiş bulunmaktadır. Bunlar; Zeytin kasabasına bağlı Kınık Kuzu Köyü, Hısn-ı Mansur'a bağlı Büyük Kınık ve Küçük Kınık Köyleri'dir.⁹¹⁹

Kızıklar: Oğuzların Bozoklar kolunun Yıldız Han oğulları arasında gösterilen Kızıklar'ı Kaşgarlı Mahmud listesine almamıştır. Reşidüddin ise eserinde bu boya yer vermiş ve Kızık'ın "kuvvetli ve yasakta ciddi anlamına geldiğini belirtmiştir.⁹²⁰ Kızıklar, diğer boylarla birlikte Anadolu'ya gelmiş ve bölgenin Türk yurdu haline gelmesinde önemli rol oynamışlardır. Nitekim Kızıklar, XVI. yüzyılda yirmi sekiz yer adıyla Faruk Sümer'in listesinde on üçüncü sırada yer alarak, on üç Oğuz boyunu geride bırakmışlardır.⁹²¹ Kızık topluluklarının Anadolu'da yayıldıkları bölgelere yerleşmeleri Doğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya kadar geniş bir alanı kaplamaktadır. Bu yayılma, Sinop, Ankara, Bolu, Kütahya, Tokat, Tunceli, Amasya, Maraş, Kayseri, Sivas, Balıkesir, Giresun ve Gaziantep gibi illeri içine almaktadır. Kayıtlardan Maraş'a da yerleştikleri anlaşılan Kızıklar'dan bugüne bir hatıra gelmese de, sâdece Andırın ilçesine bağlı bir Kızık Köyü'nün varlığı dahi geçmişteki yerleşmelerin olduğunu ortaya koymaktadır. Zira birçok yerin adı ya değişmiş veya bilinçsizce değiştirilmiş olmasından dolayı birçok tarihî mirasımızdan mahrum kaldığımızı üzümlere belirtmek gerekir.

Peçenekler: Batı Göktürk Oğuz toplulukları arasında yer alan Peçenekler, köklü bir tarihe sahip Türk topluluklarından birisidir.⁹²² Bunlar, Kaşgarlı'ya göre yirmi iki oğuz soyundan on dokuzuncusudur.⁹²³ Peçeneklerin X ve XI. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyinde ve Balkanlar'da siyasî ve askerî olaylar içinde yer alan ve bu olaylarda önemli rolleri olan bir Türk topluluğu olduğu bilinmektedir. XVI. yüzyılda Halep Türkmenleri, Tarsus Varsakları ve At Çekenler'in arasında bulunan Peçenek oymakları⁹²⁴ gerek Malazgirt'ten sonra kalan, gerekse daha sonra gelenlerin torunlarıdır. Ayrıca, Maraş'ta da Dulkadirli Türkmenleri arasında da Peçeneklerin bulunduğu

⁹¹⁷ Kaşgarlı Mahmud, a.g.e., I,55-58; Sümer,a.g.e.,1972,s.369; Faruk Sümer, Kınık, TDV. İslâm Ansiklopedisi, C.XXV, s. 418

⁹¹⁸ Sümer,a.g.e.,1972,s.461

⁹¹⁹ Sümer, a.g.e.,1972,s.459;Göktürk, a.g.e., II, s.43

⁹²⁰ 42Faruk Sümer, Kızık, TDV.İslâm Ansiklopedisi, C. XXV, s. 542;Göktürk, a.g.e., II,s.53

⁹²¹ Faruk Sümer, Oğuzlar, s. 295,461

⁹²² Akdes Nimet Kurat, IV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara 1972, s. 44

⁹²³ Kaşgarlı Mahmud, a.g.e., I, 57

⁹²⁴ Sümer,a.g.e.,1972,s. 321

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bilinmektedir. XVI. yüzyıl Osmanlı kayıtlarında, Elbistan'a bağlı Güvercinlik'te yerleşen vergi mükellefi Türkmenler arasında Peçeneklerin varlığından söz edilmektedir.⁹²⁵ Bu arada, aynı yüzyılda Kânûnî zamanında Maraş'a bağlı Haruniye Kazası (şimdi Adana'ya bağlıdır)'ındaki Bayındır yöresinde Halep Türkmenleri olarak gösterilenler arasında Peçenekler'in bulunduğunu yukarıda da belirtmiştik.⁹²⁶ Anadolu'da birçok köy ve mezrada Peçenek adına rastlanmaktadır. Bunlardan Maraş'ın Elbistan ilçesinde iki yerin adı Peçenek'tir. Elbistan'da bir köyün adı da Berçenek'tir. Bu isimler hâlâ yaşadıkları gibi, köy sâkinlerinin de; atalarının Horasan diyarından geldiklerini kabul ettikleri kaydedilmektedir.

Yazırlar: Yazırlar, yirmi dört Oğuz boyunun Bozok koluna mensupturlar. Kaşgarlı Mahmud'un Lugat'ında onuncu sırada "Yazgır" şeklinde Oğuz boylarından biri olarak gösterilen Yazırlar⁹²⁷ diğer tarihçilerin listesinde beşinci sırada yer alır⁹²⁸ XII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'ya gelen Yazırlar'ın diğer Türkmenler gibi Anadolu'nun fetih ve iskânında oldukça önemli rol oynadıkları söylenebilir.⁹²⁹ XVI. yüzyıla ait kayıtlardan Yazırlar'ın Dulkadirli Türkmenleri arasında Bozok, Hamid, Teke ve Ankara sancaklarında yaşadıkları anlaşılmaktadır. Dulkadirliiler arasındaki Yazır oymağının Birecik çevresinde kışladığı ve Elbistan ovalarında yaylağa çıktıkları bilinmektedir.⁹³⁰ Bu durumda Yazırlar'ın yazları geldikleri Elbistan bölgesine yerleşip yerleşmedikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, bölgeyi tanıdıkları için değişik adlarla yerleşmelerinin mümkün olabileceği düşünülebilir⁹³¹.

Yıvalar: Yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Yıvalar Kaşgarlı'nın eserinde dördüncü⁹³² diğerlerinde ise yirmi üçüncü sırada yer almaktadır.⁹³³ Yıva kelimesinin; "derecesi üstün" anlamına geldiği belirtilmektedir. Yıvalar suğûra yerleşen Türkmenler arasında yer almışlardır. Bu sebeple bunların İran'da Hemedan'ın batısındaki bölgede kalabalık bir nüfus hâlinde yaşadıkları belirtilmektedir. Bu durumda Selçuklularla birlikte Anadolu'ya gelen Yıvaların bir bölümü de daha sonraları Harizm-şah'larla Moğolların önünden gelmişlerdir.⁹³⁴ İbn Bîbî'de verilen bilgiden Yıva'ların

---

⁹²⁵ Sümer, a.g.e., 1972, s. 321 s.322

⁹²⁶ Sümer, a.g.e., 1972 s.321

⁹²⁷ Kaşgarlı Mahmud, a.g.e., I, s. 55-58

⁹²⁸ Göktürk, a.g.e., II, s.79

⁹²⁹ Sümer, a.g.e., s. 430

⁹³⁰ Sümer, a.g.e s. 243

⁹³¹ *Türkey Cevdet, Başbakanlık Arşivine Göre Osmanlı İmparatorluğu 'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 1979, s.769*

⁹³² Kaşgarlı Mahmud, a.g.e., I, s.56

⁹³³ Göktürk, a.g.e., II, s. 67

⁹³⁴ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 203

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

XIII. yüzyılda Anadolu'da buldukları anlaşılmaktadır.⁹³⁵ Anadolu'da Yıvaların yerleştiklerini Dulkadirliiler arasında Durmuş Hacılı, Dergeç, Esencelu, Yahşi Hanlu, Sufyanlu ve Yıvalı obalarında yer almış olmalarından anlamak mümkündür. Yine Dulkadirliiler içinde zikredilen Yıva isimli bir oymak da dikkat çekmektedir.⁹³⁶ Her ne kadar günümüze "Yıva" ve benzeri adla anılan bir yerleşim yerinin Maraş bölgesinde varlığı görünmüyorsa da, Osmanlılar devrindeki kayıtlardan bölgede bu Türkmen gruplarının mevcut olduğu bilinmektedir.⁹³⁷

Şeyhilular: Oğuzların Boz-Ulus kolu; Diyarbekir, Halep ve Dulkadirli Türkmenlerinin oymaklarından biri olan Şeyhlular; Diyarbekir Türkmenlerine mensup belli başlı on sekiz oymaktan birini teşkil ederler. Şeyhlu adını taşıyan Türkmen teşekküllerine sık sık rastlanır. Boz-Ok'lar arasında yaşayan Şam-Bayatları da kendi aralarında yedi büyük obadan müteşekkildir. Bunlardan biri de Şeyhlu adını taşır.⁹³⁸ Dulkadirli Türkmen aşiretleri arasında yer alan Şeyhlu oymaklarından birinin adına Maraş'ta rastlanmaktadır. Pazarcık ilçesinde "Şeyhli" adıyla bilinen köyün bu oymaklara mensup olduğu söylenebilir. Ayrıca Şeyhlu Türkmenleri'nin Şam-Bayatları arasında bulduklarını yukarıda belirtmiştik. Bunlardan Maraş bölgesinde bulunan Bayatlar arasında Şeyhlu oymağına mensup olanların varlığı da muhtemeldir.⁹³⁹

3.Maraş'ta Yerleşim Birimlerine Adını Veren Boy, Oymak,Oba İlgili Örnekler

Diğer bazı oymaklar Bahadırlı: Maraş'ın Andırın ilçesine bağlı bir köydür. Türkmenlerde bir oymak adıdır. Orcan: Maraş ili merkezine bağlı bir köy ve Andırın'da bir başka köy adıdır. Kızık: Andırın ilçesine bağlı bir köydür. Türkmen oymaklarındanır. Alem bey: Elbistan'a bağlı bir köy adıdır. Türkmen oymağıdır. Avşarlı: Maraş'ın il merkezine bağlı bir köydür. Avşar boyundandır. Kavşıt/Kavşut: Maraş'ın Göksün ilçesine bağlı bir köydür. Kavşut, erkek adlarından olduğu Divan-u Lugâti't-Türk'de yazılıdır. Maraş: Arapça'dan mı? Hitit metinlerindeki 'Markasi' den mi? Yoksa Teke Türkmenlerinde ki 'Miriş' den mi? ⁹⁴⁰ Bu adın etimolojisi üzerinde titiz bir araştırma yapılabilir. Karacalar: Maraş ilinin Elbistan ilçesine bağlı Ağaşar köyünün bir mezrasının ismidir. Kuyumcular: Maraş'ın Türkoğlu ilçesinde bir köyün adıdır. Yörüklerde Kuyumcular oymağı bu adı hâlâ taşımaktadır.⁹⁴¹ Kabaklar: Maraş'ın Andırın ilçesinde bir köyün adıdır. Türkmenlerde bir oymağın

⁹³⁵ İbn Bîbî, *el-Evâmîru'l-Âliye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Selçuk-nâme)*, Çeviren: Mürsel öztürk, Ankara ,1996, II, s. 14

⁹³⁶ Sümer, a.g.e., 1972, s. 366

⁹³⁷ Sümer, a.g.e., 1972 s. 366

⁹³⁸ Sümer, a.g.e., 1972, s. 230-231; Göktürk, a.g.e.II, s.114-115

⁹³⁹ Türkay, a.g.e., s. 702

⁹⁴⁰ Hüseyin Namık Orkun, *Türk Dünyası*, s. 112; Hilmi Göktürk, *Türk Mührü*, s. 123

⁹⁴¹ Mehmet Eröz, *Doğu Anadolu 'da Köy Adları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 59, s. 39*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ismi Kabak'dır ve bu kelime eski Türk adlarından⁹⁴². Karalar: Maraş'ın il merkezinde bir köyün ismidir. Türkmenlerde Karalı adını taşıyan bir oymak vardır.⁹⁴³ Bulanık: Maraş il merkezine bağlı bir köydür. Türkmenlerde bir oymak adıdır. Aydoğmuş Hacılılar, Güvercinlik nahiyesinin Çımarcık köyü ve Kastal mezasında yerleşiktir.

Sonuç

Maraş'a Selçuklular, Türkiye Selçuklular, Ermeniler, Moğollar ve Memlûklar gibi farklı siyâsî teşekküller hâkim olmuşlardır. Ancak, bütün bu yönetimlerin elinde olduğu dönemlerde de, Maraş ve yöresinde Türk varlığı daima mevcudiyetini korumuştur. Değişik boy ve oymaklara mensup Türkmen grupları ya bölgeye yerleşmiş ya da bölgede konargöçer olarak yaylak ve kışlaklarda yaşamışlardır. Maraş ve bölgesine yerleşmiş olan Avşarlar, Ağaç-eriler, Bayındırlar, Bişanlı, Bayatlar, Cerid, Çepni, Eymür, Karacalu, Kavurgalılar, Karkınlar, Kınıklar, Kızıklar Peçenekler, Yazırlar, Yıvalar, Şeyhilular gibi diğer Türk boy ve oymakların izlerine dair çeşitli isimlere muhtelif tarihlerde ve muhtelif bölgelerde rastlanmaktadır. Bununla beraber, tarihin çeşitli dönemlerinde rastlandığı halde, bugün bulunamayan izlerin, diğer boy ve oymakların bölgede olmadıkları anlamına gelmez. Zira bölgeye yerleşenler, sâdece isimleri ile yaşamazlar. Aynı zamanda bunların kültürel unsurları ile de varlıklarını devam ettirirler. Maraş'ta yerleşim birimlerin, bölgeye yerleşen bazı boy, oymak, oba adını taşıyan isimlerin varlığı, Maraş ve yöresinin Türk kültürü bakımından ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koyar. İşte bu alanda yapılacak yeni araştırma ve çalışmaları ile Maraş'a yerleşen ama yerleşim birimlerde ve belgelerde adına rastlanmayan diğer boy ve oymakların varlıkları, Türk Kültürü ile ilişkilendirilerek ortaya konulmalıdır.

KAYNAKÇA

AFYONCU Erhan, "Kayseri Sancağında Yörükler (1483-1584)", II. KAYTAM Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 1998

Ahmet Nazif Efendi, Mirat-ı Kayseriye, (Haz. Mehmet Palamutoğlu), Kayseri 1987

ANADOL Cemal, Hazar Yükselirken, Orkun Yayınları, İstanbul 1992

REFİK Ahmet, Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200), İstanbul 1930,

A. Cevdet Paşa, Mâruzât, haz. Y.Halaçoğlu, Çağrı yayınlan, İstanbul 1980

ALTINAY Ahmet Refik Anadolu'da Türk Aşiretleri, Enderun Yayınları, İstanbul 1989, 2.

Baskı

⁹⁴² *Göktürk, Türk Mührü, I, 94*

⁹⁴³ *Mehmet Eröz, a.g.m., 34*

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- OCAK A. Yaşar , Babailer İsyanı, Dergah Yay., 2.Baskı, s.129
- CEVANŞİR, Ahmet Bey “Karabağ Hanlığı'nın Tarihi”, TDAD, Sayı 69, Aralık 1990, s.X.
- Osmanlı Belgelerinde Azerbaycan Hanlıkları, Başb. Arşivleri, İstanbul 1992
- BİLGİLİ Ali Sinan, Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001
- TÜRKAY Cevdet, Başbakanlık Arşivine Göre Osmanlı İmparatorluğu 'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 1979,
- ENVER Çakar ,”XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı,” Fırat Ün., Elazığ 2003
- ÇAY Abdulhaluk, Her Yönüyle Kürt Dosyası, Turan Kültür Vakfı, İstanbul 1994
- Ebu Bekr-İ Tihrani, Kitab-ı Diyarbekriyye (Çev. Mürsel Öztürk), , Kült. Bak. Ankara 2001
- GÜZELBEY C. Cahit, “Bir Göç Hikayesi ve Gaziantep Şeri Mahkeme Sicilleri”, TDAD, Sayı 35, Nisan 1985
- HALAÇOĞLU Yusuf “Tahrir Defterlerine Göre 16. Yy'ın İlk Yarısında Sis Sancağı”, İÜEFTD, Sayı 32 –Mart, İstanbul 1979
- 18. Yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti, TTK, Ankara 1991,
- HIFZI Nuri, Kayseri Sancağı 1922 (Zübeyr Kars), Kayseri Ticaret Odası Yayınları, Kayseri 1995, 2.Baskı
- GÖKTÜRK Hilmi, Anadolu 'da Oğuz Boyları, II, İstanbul, 1979,
- ENGİN İ.;Tahtacılar, Ant Yayınları, İstanbul ,1998
- İbn Bibî, el-Evâmîru'l-Âliye fi'l-Umuri'l-Alaiye (Selçuk-nâme), Çeviren: Mürsel öztürk, Ankara 1996, II.
- KARADENİZ H. Basri,”Atçeken Oymakları”, Yayınlanmamış doktora tezi, EÜSBE, Kayseri 1995
- Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügati 't-Türk (Kilisli neşri) C.1, s.56-58
- KIRZIOĞLU Fahrettin ,”Kıpçaklar”,TTK, Ankara 1992
- Kürtlerin Türklüğü, Ankara 1968
- “Albanlar Tarihi Üzerine”, XI. Türk Tarih Kongresi Bildirilerinden Ayrı Basım, Ankara 1994, Türkiye-Azerbaycan Dostluk Derneği Yayını, Ankara 1994
- “Aran / Gence - Karabağ'da Yiğirmidörtlü ile Otuzikilü Adlı Ulusların Oymakları ve Kür-Aras Kürtlerinin Menşei”, VI. Türk Tarih Kongresi Bildiriler, Ankara 1967
- “Avşarlı ile Dulkadirli Türkmanlarının Köroğlu Oymakları”, TK, Sayı 66, Nisan 1968
- “Dede Korkut Oğuz-nameleri Coğrafyası ve Düşünceler”, I. Türkoloji Kongresi, İstanbul 1980

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- “Kars-Anı’da Manuçahr Camisi ve Minaresi”, TDTD, Sayı 4, Nisan 1987
- Dede Korkut Oğuz-nameleri, İstanbul 1952
- Kür-Aras-Aran Kürtleri, VI. Türk Tarih Kongresi Bildirilerinden Ayrı Basım, Ankara 1966
- “Kürtlerin Kökü Oğuzların Bogduz ile Becen Boylarındanır”, TK, Sayı x, Ankara 1963
- Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1520-66), TTK, Ankara 1993
- “İravan/Revan Türkleri”, TK, Sayı 11 Eylül, Ankara 1963
- KOPRAMAN K. Yaşar, ’’Mısır Memlukleri Tarihi’’,Kültür Bakanlığı, Ankara,1989
- KÖPRÜLÜ Fuat ,“Artukoğulları”, İA I, İstanbul 1978
- “Avşar”, İA II, İstanbul 1979
- Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu, TTK, Ankara 1991
- ERÖZ Mehmet,“Ege Bölgesinde Yer (Köy-Şehir) Adları”, Reşit Rahmeti Arat İçin, TKAE, Ankara 1966,
- Doğu Anadolu 'da Köy Adları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 59
- ORHONLU Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskânı, Eren Yayınları, İstanbul 1987
- Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı, Eren Yayınları, İstanbul, 1990, 2. Baskı
- RİŞVANOĞLU Mahmut, Doğu Aşiretleri ve Emperyalizm, Türk Kültür Yayını,İstanbul 1992
- Refet Yınanç/Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri I, Ankara 1988
- ,Dulkadir Beyliği, TTK, Ankara ,1989
- ,1563 Maraş Tahrir Defteri, Ankara Ün. Basımevi, Ankara 1988.
- SÜMER Faruk, “Afşarlar”, TDAD, Sayı 62, Ekim 1989
- “Boz-Ulus Hakkında”, DTCFD, Cilt VII, Sayı 1, Ankara Mart 1949
- Çepniler, TDAV, İstanbul 1992
- Karakoyunlular I, TTK, İstanbul 1982
- Oğuzlar, TDAV, İstanbul 1992, 4. Baskı
- Yabanlu Pazarı, TDAV, İstanbul 1985
- ,Bayındır, TDV, İslam Ansiklopedisi, V,
- "Avşar", TDVİA IV, İstanbul 1991
- ,Çepni, TDV İslâm Ansiklopedisi, VIII, 263;

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- ,Karkın, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. XXIV
- ,Kımk, TDV. İslâm Ansiklopedisi, C. XXV, s
- “Ağaç-Eriler”, TDVİA I, İstanbul 1988
- “Anadolu’da Moğollar”, SAD, Sayı 1, Ankara 1970
- “Avşarlılar-İran’da Hüküm Sürmüş Bir Türk Hanedanı”, TDAD, Sayı
İstanbul 1986
- ,"Ağaçeriler", Belleten, S.103.
- "Ceridler", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı 24
- “Ramazan-oğullarına Dair Bazı Yeni ilgiler”,TDAD,Sayı33,Aralık,1984
- Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü,
TTK, Ankara, 1992
- ,Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri- Boy Teşkilâtı- Destanları, Ankara,
1972
- CEMŞİDOV Şamil, 'Kitab-ı Dede Korkut', Ankara 1990
- TEKİNDAĞ Şehabettin “II. Bayezid Devrinde Çukurova’da Nüfuz Mücadelesi”, Belleten
XXXI, Sayı,123, İstanbul 1967
- “Karamanlılar”, İA VI, İstanbul 1988
- “Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu Bakış”,İÜEFTD, Sayı 25,İstanbul,
1971
- Safevi Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolulu Türklerin Rolü,
TTK,.Ankara 1992
- DÖĞÜŞ Selahattin, "Ortaçağ Anadolu'sunda Bir Kadın Teşkilatı, Bacıyâ-ı Rum", Tarih ve
Düşünce Dergisi, İstanbul, Şubat 2001
- TERİM Şerafettin, Kafkas Tarihinde Abhazlar Ve Çerkezlik Mefhumu, İstanbul, 1976
- TÜRKAY Cevdet, Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, Tercüman
Yayınları, İstanbul 1979
- UZUNÇAŞILI İ. Hakkı, „Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri, TTK,
Ankara 1988, 4.Baskı,
- İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi II, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1948
- VARLIK M. Çetin Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429), Atatürk Üniversitesi Yayınları,
Ankara 1974
- YINANÇ Refet, Dulkadır Beyliği, TTK, Ankara 1989
- Yurt Ansiklopedisi, 1, 3, 5, 7, 8, 9 ve 10. Ciltler

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU SULTANI ÜÇÜNCÜ GIYASEDDİN KEYHÜSREV'İN ERTUĞRUL GAZİ'NİN TORUNUNA KÂHTA'YI DİRLİK OLARAK VERMESİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Faruk SÖYLEMEZ*

ÖZET

Kayılar Anadolu'ya geldikten sonra Ahlât'a yerleşmişlerdir. Daha sonra Erzurum yakınlarındaki Pasinler ovasına gelmişlerdir. Ertuğrul'un iki ağabeyi ve beraberindekiler eski yurtları olan Ahlat'a geri dönerken Ertuğrul ile kardeşi Dünder'in emrindeki dört yüz çadır halkı bir müddet burada kaldıktan sonra Moğolların buralara akınları üzerine Orta Anadolu'ya göç edip Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ın (1219-1236) himayesine girerek Karacadağ taraflarına yerleşmişlerdir. Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad devrinde Selçukluların Moğollarla ve Bizansla yaptıkları savaşlarda Selçuklu ordusuna verdikleri başarılı destekler sonucu önce Ankara yakınlarındaki Karacadağ sonra da Eskişehir çevresi kendilerine yurt olarak verildi. Böylece Ertuğrul Gazi idaresindeki Kayılar Batı Anadolu'da, Bizans sınırında Selçuklulara bağlı bir uç beyliği haline geldi.

Selçuklu Sultanı Üçüncü Gıyaseddin Keyhüsrev (1264-1283) Cimri olayından sonra Bizans hududuna geldiğinde, burada kendisini karşılayanlar arasında Kayı boyundan olan Ertuğrul Bey de vardı. Bu karşılama esnasında Ertuğrul Bey, Gıyaseddin Keyhüsrev'e bir takım hediyeler sunmuştur. Selçuklu sultanına bağlılığının bir göstergesi olarak da oğlu Osman Bey'in küçük oğlunu Sultan'ın hizmetine vermiştir. Gıyaseddin Keyhüsrev de Ertuğrul Bey'in bu bağlılığına bir jestle karşılık verdi. Kendisine rehin bırakılan bu torununu Kâhta kazasına göndererek Kâhta'nın Pağnik nahiyesini ona iktâ olarak verdi. Böylece Ertuğrul Gazi'nin soyu Kâhta'da uzun süre devam etti. Yıldırım Bayezid 1399 yılında Malatya'yı Osmanlı topraklarına kattığında Kâhta'yı yine Ertuğrul Bey'in soyundan gelen Halil, Bayat ve Ahmet adındaki kardeşlerin tasarrufuna bıraktı. O tarihten itibaren Ertuğrul Bey'in ahfadının Kâhta'nın Pağnik nahiyesini tasarruf ederek hayatlarını sürdürmeye devam ettikleri anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, Ertuğrul Gazi, Kâhta, Pağnik, rehine.

AN EVALUATION ON GIVING KÂHTA AS A IQTA TO THE GRANDSON OF ERTUĞRUL GHAZI BY THE SULTAN OF SELJUK GIYASEDDIN KEYHUSREV III ABSTRACT

---

*Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, fsoylemez@ksu.edu.tr.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kayı tribe of Oghuz settled into Ahlât after coming to Anatolia. Then they came to Pasinler plain near Erzurum. While Ertuğrul's two older brothers and co-relatives returning to Ahlât, Ertuğrul stayed here for a while with four hundreds tent people under the command of his brother Dünder but upon the invasions of the Mongols to these places they migrated to Central Anatolia and settled on the sides of Karacadağ by entering the patronage of Seljuk Sultan Alaeddin Keykubad (1219-1236). After the their successful supports to the Seljuk army during the wars of the Seljuks with the Mongols and Byzantine in the time of sultan of Seljuk Keykubad I, at first Karacadağ near the Ankara and then around of Eskişehir were given to them as homeland. Thus, Kayı who were under the protection of Ertuğrul Ghazi, became a frontiersmanship of the Seljuks on the Byzantine border in Western Anatolia.

When sultan of Seljuk Gıyaseddin Keyhüsrev III (1264-1283) came to frontier of Byzantium after the Cimri event, there was Ertuğrul Bey who was origin of Kayı tribe also among the ones met him. During this welcome Ertuğrul Bey presented some gifts to Gıyaseddin Keyhüsrev III. as a demonstration of his loyalty to the sultan of Seljuk, he gave the young son of his son Osman Bey to the service of the Sultan. Gıyaseddin Keyhüsrev also responded with a gesture to this loyalty of Ertuğrul Bey. He sent Ertuğrul Bey's grandson who given him as hostage to the Kahta and gave him Pağnik district (nahiye) of the Kahta as iqta. Thus, the progeny of Ertuğrul Gazi continued for a long time in the Kahta. When Yıldırım Bayezid added Malatya to the Ottoman lands in 1399, he left Kahta in the possession of Halil, Bayat and Ahmet who came from the progeny of Ertuğrul Bey. From that date, It is understood that descendants of Ertuğrul Bey continued to keep their life by saving the Pağnik district of Kahta.

Key Words: Seljuk, Ertuğrul Ghazi, Kahta, Pağnik, hostage.

Giriş

Osmanlı kaynaklarında Ertuğrul Gazi'nin babası hakkında iki rivayete rastlanmaktadır. İlk Osmanlı tarihçileri Ahmedî, Enverî⁹⁴⁴ ve Karamanî Mehmed Paşa Ertuğrul Gazi'nin babasının Gündüz Alp olduğunu yazarlarken Oruç Bey⁹⁴⁵, Âşık Paşazade⁹⁴⁶ ve Neşri⁹⁴⁷ gibi tarihçiler Süleyman Şah olarak kaydetmişlerdir. Osman Bey'e ait bir sikkede “Osman bin Ertuğrul bin Gündüz Alp” ibaresinin

⁹⁴⁴ Düstürnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar) Osmanlı Tarihi (1299-1465), (haz. Necdet Öztürk), Çamlıca Yayınevi, İstanbul 2012, s. 19.

⁹⁴⁵ Oruç Beğ Tarihi (haz. Atsız), Tercüman 1001 Temel Eser, No. 5, s. 19.

⁹⁴⁶ Âşık Paşaoğlu Tarihi (haz. Atsız), MEB, İstanbul 1992, s. 12-13.

⁹⁴⁷ Mehmed Neşri, Kitab-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi, (haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen), C. I, TTK, Ankara 1987, s. 55.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yazılı olması Ahmedî, Enverî ve Karamanî Mehmed Paşa'nın görüşlerini teyit etmiş ve Ertuğrul Bey'in babasının Gündüz Alp olduğu kesinlik kazanmıştır⁹⁴⁸.

Kayılar Anadolu'ya geldikten sonra değişik bölgelere dağılmışlardır. Ahlât'a yerleşen Kayılar Moğol saldırılarının bu bölgelerde artması üzerine oradan Mardin bölgesine gelerek yine kendileri gibi Kayılara mensup olan Artukoğullarına tabi oldular. Gündüz Alp ve beraberindeki Türkmenler burada bir müddet kaldıktan sonra Erzurum yakınlarındaki Pasinler Sürmeliçukur'a yerleştiler⁹⁴⁹. Kayılar Pasinler'e geldikten kısa bir süre sonra Gündüz Alp hastalanarak vefat etmiş onun yerine beyliğin başına Ertuğrul geçmiştir. Moğol saldırılarının bu bölgede de artması üzerine Ertuğrul Gazi'nin ağabeyleri Sungur Tegin ve Gündoğdu Ahlat'a geri dönmelerine karşılık Ertuğrul Gazi ile kardeşi Dündar'ın emrindeki dört yüz çadır halkı bir müddet burada kaldıktan sonra batıya doğru hareket etti. Sivas yakınlarına gelip konakladıklarında burada Selçuklu ordusu ile büyük bir Moğol birliğinin savaştığını ve Moğolların Selçukluları mağlup etmek üzere olduğunu gördüler. Ertuğrul Gazi'nin Selçuklu ordusuna yardım etmesi ile savaşı Selçuklular kazandı. Selçukluların Ertuğrul Bey'in idaresindeki aşireti halkının yardımıyla 1230 yılında kazandığı bu zaferden sonra Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubad (1219-1236) Ertuğrul Gazi'ye yardımlarından dolayı kendisine iltifatlarda bulunarak hilat giydirdi ve Ankara yakınlarındaki Karacadağ taraflarını kendilerine verdi⁹⁵⁰.

Ertuğrul Bey bir müddet Karacadağ'da kaldıktan sonra oğlu Savcı Bey'i Sultan Alâeddin Keykubad'a göndererek yeni bir yurt istedi. Bu defa kendilerine batıya göçmelerine izin verilmesi üzerine Ertuğrul Gazi ve aşireti Bizans sınırında Söğüt çevresine yerleştiler⁹⁵¹.

Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad 1231 yılında Bizans topraklarına düzenlediği bir seferde Konyadan hareket edip Eskişehir'e geldiğinde Ertuğrul Bey'de maiyetiyle Selçuklu ordusuna katıldı. Selçuklu ordusuyla İznik Rum İmparatorluğunun ordusu arasında Eskişehir yakınlarındaki Ermeniderbendi'nde yapılan savaşta Ertuğrul Bey'in emrindeki akıcıların başarılı mücadeleleri sonucunda savaşı Selçuklu ordusu kazandı. Bunun üzerine I. Alâeddin Keykubad Eskişehir ve çevresini Ertuğrul Bey'e verdi⁹⁵². Bundan sonra Kayıların bu şubesi Batı Anadolu'da Selçuklulara bağlı bir uç beyliği olarak hayatlarına devam etti.

⁹⁴⁸ Fahamettin Başar, "Ertuğrul Gazi" DİA, C. 11, İstanbul 1995, s. 314.

⁹⁴⁹ Âşık Paşazade, s. 14; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi C. I, TTK, Ankara 1988, s. 99.

⁹⁵⁰ Fahamettin Başar, agm, s. 315; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi C. I, s. 99.

⁹⁵¹ Âşık Paşazade, s. 14.

⁹⁵² Fahamettin Başar, agm, s. 315.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1.Ertuğrul Gazi'nin Oğlu Osman Bey'in Bir Oğlunu Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e Rehine Bırakması

Asıl konuya geçmeden önce Türk tarihinin ilk dönemlerinden itibaren gelenekselleşen bu “rehine” uygulamasının tarihi seyrine kısaca göz atmak faydalı olacaktır. Türk Tarihinde hükümdar, bey veya şehzade çocuklarını tabi oldukları devletin başkentine rehine olarak vermeleri uygulamasının Hun Devletine kadar uzandığı söylenebilir⁹⁵³.

Selçuklu Devleti'nde saraya rehine verme âdeti genellikle hâkimiyet telakkisi ile ilgilidir. Zira tabi hükümdarın metbu hükümdarın sarayında oğullarından veya kardeşlerinden birini rehine olarak buldurması, çok eskiden beri tatbik edile gelen bir kaidedir. Metbu hükümdara rehine vermek, onun adına hutbe okutmak, para bastırmak ve ona yıllık vergi vermek gibi belli başlı tâbîlik şartlarından birini teşkil eder.

Selçuklu veziri Nizâmülmülk eserinde, sarayda rehinelere buldurmak âdetine bir bölüm ayırarak, meseleyi daha ziyade devletin emniyeti zaviyesinden ele almaktadır. Ona göre, tâbî hükümdarların her birinin oğlu veya kardeşi rehine olarak sarayda ikamet ederlerse bu rehinelere yüzünden hiçbir vasal hükümdar hâkimiyeti altında bulunduğu sultana isyan edemeyecektir⁹⁵⁴. Nizâmülmülk, böylece sarayda bulunacak olan rehinelere sayısının bin olmasa bile, hiçbir zaman 500 den aşağı düşmemesini istemektedir. Bu rehinelere, sarayda bir yıl kaldıktan sonra onların yerlerine başkaları gönderilirdi. Nizâmülmülk, yine emniyet mülâhazasıyla, yeni rehinelere saraya gelmedikçe eski rehinelere yerlerine dönmelerine müsaade edilmemesini tavsiye etmektedir⁹⁵⁵.

Selçuklu Sarayında rehine bulduran vasal hükümdarların isimlerini zikretmeyen Nizâmülmülk Selçuklu İmparatorluğu'na tâbî devletlerin hangi ırklardan meydana geldiğini, söz konusu vasal devletlerin hangi coğrafi bölgede bulunduğunu ve bunların hangi hanedandan olduklarını belirtmek suretiyle, bu eksikliği kısmen telâfi etmektedir. Selçuklu sarayına genellikle Arap, Kürt, Deylem ve Rum hükümdarların rehine verdiği ifade edilmektedir⁹⁵⁶.

Saraya rehine verme geleneğinin Selçuklularda olduğu gibi Osmanlılarda da devam ettiği görülmektedir. Osmanlılarda bu uygulama hem Osmanlı Devleti'ne tabi Arnavutluk, Eflak, Boğdan ve Hersek dukalığı gibi yerlerde hem de şehzade sancaklarında uygulanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde, II. Murad'ın 1424 yılında Arnavutluğu hâkimiyet altına aldıktan sonra, Kastriyota ailesinden Yuvan Kastriyota oğullarını rehine olarak Osmanlı sarayına göndermişti. Bu

⁹⁵³ Haldun Eroğlu, Osmanlılar Yönetim ve Strateji, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2007, s. 132-133.

⁹⁵⁴ Mehmet Altay Köymen, Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, C.III, TTK, Ankara 2001, s. 130-131.

⁹⁵⁵ Nizâmü'l-mülk, Siyasetnâme, (haz: Sadık Yalsızuçanlar), Antik Dünya Klasikleri, İstanbul 2010.

⁹⁵⁶ Köymen, s. 131.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

çocukların en küçüğü olan İskender sağ kalıp diğerleri ölmüştü⁹⁵⁷. Asıl adı Gergi olan İskender Bey 1405 yılında doğdu. Babası Yuvan dokuz yaşına geldiğinde Gergi'yi Osmanlı sarayına rehine olarak gönderdi. Edirne'de II. Murad'ın hizmetinde bir iç oğlanı eğitimi gören Gergi Müslüman oldu ve İskender adını aldı⁹⁵⁸. Âşık Paşazade İskender adlı bir kâfir kim Arnavud beyinin oğludur. Hünkâr ol vilayeti ona tımar vermişti, hünkârın iç oğlanı idi”⁹⁵⁹ diyerek İskender'in başlangıçta saraya alınıp sonradan Osmanlı hizmetinde bulunduğuna işaret etmektedir.

Eflak prensliğinden Osmanlı sarayına Mehmed Çelebi döneminden itibaren rehine verildiği görülmektedir. Fetret döneminde Eflak prensi Mirça'nın Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahil olduğu, şehzadelerin birbirleriyle uğraşmasını körüklediği ve bu meyanda Musa Çelebi'yi desteklediği görülmüştü. Bu dönemde Mirça'nın akrabası olan Dan kendisine rakip olmuştu. Dan Osmanlılara başvurarak Mirça'ya karşı kendisine yardım edilmesini istedi. Osmanlıların Dan'a yardımlarına mukabil Alman İmparatoru ve Macar kralı Sigismund da Mirça'ya yardım ediyordu. İki taraf arasındaki savaşta Dan galip geldi. Macar komutanın da savaşta ölmesi üzerine Mirça durumun ciddiyetini anladı ve Osmanlılarla barış istedi⁹⁶⁰. Osmanlı Devleti'ne bağlılığının gereği olarak oğlunu saraya rehine verdi.

Macar kralı Sigismund'un ölümü (9 Aralık 1437) ve Macaristan'da taht mücadelelerinin başlaması üzerine II. Murad 1440 yılına kadar Sırp Despotluğunu ortadan kaldırmış ve Eflak üzerinde hâkimiyet kurmayı başarmıştır. Hamileri olan Sigismund'un ölümünden sonra Eflak Beyi Drakul oğullarını Edirne'ye getirip Osmanlı sarayına rehine olarak bıraktı. Bu suretle Osmanlı tabiiyetini kabul etmiş oldu⁹⁶¹.

Eflak prensi II. Vladislav'ın oğlu Vlad Cepeş 1456 yılında Osmanlıların desteğiyle Eflak voyvodası olmuştur. Osmanlı tarihlerinde Kazıklı Voyvoda olarak bilinen Vlad Osmanlı sarayına rehine olarak verilmiş ve orada yetişmiştir. İlk zamanlarda Osmanlı devletine sadık görünüyör ve her yıl haracını getirip büyük bir saygıyla padişaha takdim ediyordu. Buna mukabil Osmanlı sultanı da ona hil'at, kızıl börk ve altın üsküflü serpuş giydirip ikramlarla memleketine gönderiyordu. Ancak daha sonra Vlad Macarlarla anlaşıp birçok fenalıkta bulunmuştu. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed

⁹⁵⁷ Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. I, s. 444.

⁹⁵⁸ Halil İnalçık, “İskender Bey”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 22, İstanbul 2000, s. 561.

⁹⁵⁹ Neşri Tarihi, C. II, s. 625.

⁹⁶⁰ Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. I, s. 355-356.

⁹⁶¹ Aşık Paşaoğlu Tarihi, s. 138; Oruç Beğ Tarihi, s. 74; Halil İnalçık, “Murad II”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.31, İstanbul 2006, s.169.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Eflak seferine çıkmaya karar verdi⁹⁶². Fatih 1462 yazında Eflâk'ı istila edip Vlad'ı kaçırdı ve Osmanlı sarayında rehin olarak bulunan kardeşi Radul'u onun yerine voyvoda tayin etti⁹⁶³.

Osmanlı sarayına verilen rehinelerden birisi de Hersekzade Ahmed Paşa'dır. Fatih Sultan Mehmed Bosna'yı aldıktan (1463) sonra hâkiminin unvanı dolayısıyla Hercegovina (Hersek) diye adlandırılan Güneydoğu Bosna'ya kuvvet gönderince Dük Stjepan Osmanlılar'a itaat etmek zorunda kaldı, bu arada oğlu Stjepan da rehin olarak Osmanlı sarayına götürülmüştü.⁹⁶⁴ Ahmed Paşa Sente Saba dukası olup 1466 da vefat eden İstefan Vorkşiş Kosariç'in oğlu ve Hersek dukası Ulriç'in kardeşidir. 1458'de doğmuştur. Hersek toprağı Osmanlı nüfuzu altına girdikten sonra rehin olarak Osmanlı sarayına verilen bu çocuk Türk terbiyesi görüp Ahmed adını almış ve Hersekzâde diye şöhret bulmuştur⁹⁶⁵.

Boğdan tahtına geçirilen Petru Rareş ülkesinin bağımsızlığını sağlamak için faaliyetlerini durdurmamış ve sürekli olarak bir Haçlı seferi tertibi için çalışmış, ancak bu yolda bir başarı elde edememiştir. Halefi ve oğlu İliaş rehine olarak yıllarca İstanbul'da kalmıştı. İliaş 1550 yılında Avusturya kralı Ferdinand'ın taraftarlarına karşı Erdel'deki ordusunu harekete geçirdi. Daha sonra İslamiyet'i kabul eden İliaş bir ara Silistre sancakbeyliği yapmıştır. Nihayet 1562'de Halep'te ölmüştür⁹⁶⁶.

Anadolu beylikleri ile olan mücadeleler sonucunda Osmanlı hâkimiyetini tanıyan beyliklerin başında bulunan beylerin çocukları da Osmanlı sarayına rehin olarak verilmekteydi. Osmanlı sultanı Çelebi Mehmed döneminde Menteşe beyliğinin başında İlyas Bey bulunuyordu. İlyas Bey Çelebi Mehmed'in yüksek hâkimiyetini kabul etti. Bu bağlamda Üveys ve Ahmet adındaki iki oğlunu Osmanlı sarayına rehine olarak verdi. İlyas Bey'in 1421 yılında ölümünden sonra Osmanlı başkentinde rehine olan bu iki kardeşin Osmanlı sarayından kaçmak istemeleri üzerine Tokat kalesine gönderilerek orada muhafaza altına alınmışlardı⁹⁶⁷.

II. Murat döneminde Karamanoğulları beyliğinden de Osmanlı sarayına rehine gönderilmiştir. Karamanoğlu Mehmet Bey öldükten sonra geride İbrahim İsa ve Alaaddin adında üç oğlu bulunuyordu. Babalarının ölümü üzerine II. Murad'ın yanına gelen bu üç kardeşten İbrahim'e II.

⁹⁶² Uzunçarşılı, TTK, Ankara 1988, C. II, s. 73-74.

⁹⁶³ Halil İnalçık, "Mehmed II", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.28, Ankara 2003, s.399.

⁹⁶⁴ Şerafettin Turan, "Hersekzâde Ahmed Paşa", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.17, İstanbul 1998, s. 235-236.

⁹⁶⁵ Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.II, s.535.

⁹⁶⁶ Abdulkadir Özcan, "Boğdan", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 6, İstanbul 1992, s.270.

⁹⁶⁷ Aşık Paşaoğlu Tarihi, s. 91; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, TTK. Ankara 1988, s. 79-81.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Murad sancak verip kılıç kuşattı. İbrahim beyle sultan II. Murad arasında varılan anlaşmaya göre Karamanoğlu Mehmed bey tarafından alınan Hamid ili toprakları Osmanlılara bırakıldı. İbrahim'in kardeşleri İsa ile Alaaddin Osmanlı sarayına rehine olarak verildi⁹⁶⁸.

Osmanlı Devleti'nde sancak beyi olan şehzadelerin erkek çocuklarından birini padişah olan büyük babalarının yanına gönderilmeleri usuldendi. Ancak bunun bir kanun şeklinde devam edip etmediği konusunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu uygulama da tıpkı yukarıda ifade edildiği gibi bağlı prenslik ve beylikler gibi tabinin metbuaya bağlılığının bir göstergesi idi.⁹⁶⁹

Fatih Sultan Mehmet tahta geçtiği sırada hayatta Bayezid ve Cem adında iki oğlu vardı. Bunlardan Bayezid Amasya sancağında şehzade Cem ise Konya'da bulunuyordu. Sancağa atanan şehzadelerin çocuklarının saltanat merkezinde rehin bırakılmalı kuralı gereğince şehzade Bayezid'in oğlu Korkud dedesi Fatih'in yanında rehin olarak bulunuyordu⁹⁷⁰. Fatih Sultan Mehmet tahta geçtikten sonra oğlu Cem Sultan Konya'ya gönderildi. Cem'in Oğuzhan, Ali ve Murad adında üç oğlu vardı. Bunlardan Oğuzhan dedesinin yanında İstanbul'da rehine olarak bırakılmıştı⁹⁷¹.

Sultan II. Bayezid'in Abdullah, Ahmed, Alemşah, Korkud, Mahmud, Mehmed, Selim ve Şehinşah olmak üzere sekiz oğlu vardı. Bunlardan Alemşah 1490 tarihinde Menteşe sancakbeyliğine atanmış, şehzade Korkut'un Antalya sancakbeyliğine tayin edilmesi üzerine 1502 yılında Saruhan sancakbeyi olmuştur⁹⁷². Bu dönemde Alemşah'ın oğlu Osman Şah'ın da Osmanlı sarayında rehine olarak tutulduğu bilinmektedir⁹⁷³.

Osmanlı padişahları sancağa giden şehzade çocuklarını merkezde rehin tuttıkları gibi bazen sadakatinden şüphe duydukları devlet erkânının çocuklarını da rehin olarak aldıkları görülmüştür. Sultan II. Bayezid tahta geçtikten sonra Cem'in kendisine karşı giriştiği taht mücadelesinde Cem'i itaat altına almak üzere Gedik Ahmed Paşa komutasında iki bin yeniçeri dört bin azab ve kapı halkından silahdar ve gureba bölükleri ile Anadolu askerini Cem üzerine gönderdi. Ancak Gedik Ahmed Paşa'nın hakkında söylenen dedikodulara binaen Cem Sultandan yana davranacağı ve II. Bayezid'e ihanet edeceği kuşkusunu ortadan kaldırmak üzere oğlunu başkentte rehin olarak alıkoydular⁹⁷⁴.

⁹⁶⁸ Aşık Paşaoğlu Tarihi, s. 92; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, s. 24; Haldun Eroğlu, s. 138-139.

⁹⁶⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, TTK Ankara 1988, s.127.

⁹⁷⁰ Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, s. 162.

⁹⁷¹ Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, s. 175.

⁹⁷² Çağatay Uluçay, Bayezid II. İn Ailesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C.10, S.14, (Eylül 1959), İstanbul 1959, s.109-117.

⁹⁷³ Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, s.115.

⁹⁷⁴ Hoca Sadettin Efendi, Tacü't-Tevarih, C.3, (haz: İsmat Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, s.205.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2. Ertuğrul Gazi'nin Torununun Kâhta'ya Gönderilmesi

Selçuklu Sultanı Üçüncü Gıyaseddin Keyhüsrev (1264-1283) Cimri vakasından⁹⁷⁵ sonra, 1279 yılında, Sultanönü (Eskişehir)'ne geldiği zaman, Kayı Aşireti'nin beyi olan Ertuğrul Bey Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına varıp, kendisini selâmlayarak birtakım hediyeler takdim etti.⁹⁷⁶ Selçuklu Sultanına bağlılığının bir göstergesi olarak oğlu Osman Bey'in bir oğlunu⁹⁷⁷ hükümdarın yanında hizmet etmek üzere bıraktı, daha doğrusu kendi sadakatine bir delil olmak üzere rehine verdi⁹⁷⁸. Gıyaseddin Keyhüsrev ise Osman Bey'in bu genç oğlunu, Malatya'ya bağlı Kâhta Kazası'nın Pağnik nahiyesini iktâ olarak vererek oraya gönderdi.⁹⁷⁹ Münecibaşı'nın tarihçi Ruhi'den naklettiği bir rivayete göre; Gıyaseddin Keyhüsrev bin Kılıçarslan 1277 yılında Şereffüddin bin Hatir fitnesi yatışınca, uç beylerinden rehineler aldı. Zira fitne esnasında bu beyler Şereffüddin'e tâbi olmuşlardı. Ertuğrul Gazi de o zaman uç beylerinden olduğundan, oğlu Osman Gazi'nin çocuklarından birini rehin olarak verdi. Gıyaseddin onu Kâhta kalesine hapseyledi. Bir zaman sonra herc ü merc olup hapisten kurtuldu. Kâhta nahiyelerinden Pıǵı'yı ele geçirdi. Bir rivayete göre, Gıyaseddin Pıǵı'yı kendisine has olarak vermiş, fakat o kabul etmemiştir. Soyundan olan kimseler uzun müddet bu bölgede hükûmet ettiler. Hatta Yıldırım Bayezid Han Malatya'ya geldiğinde, bunun çocuklarından Halil Bey Bayat Bey ve Ahmed Bey huzuruna gelerek kendilerini tanıttılar, iltifat ve ihsanına mazhar oldular⁹⁸⁰ demektedir. Mehmed Süreyya, “Şerafeddin Hızır adındaki şahsın Selçuklu Sultanına karşı isyan etmesi üzerine, Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in bu tür isyanlara meydan vermemek amacıyla sınır beylerinden rehineler aldığı bir sırada Selçuklu Devleti'ne bağlı bir sınır beyi olan Ertuğrul Gazinin de bir oğlunu rehin alarak Kâhta Kalesi'ne gönderdi. Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra bu Osmanlı şehzadesi Kâhta Kalesi'nden kurtuldu ve kendisine “Beyî” nahiyesi has tayin

⁹⁷⁵ Cimri bir isim olmayıp, eski Türkçe'de ve Farsça'da eşkıya, serseri, dilenci ve sefil manalarında kullanılmış bir kelimedir. Saltanat mücadelesine girişen Selçuklu şehzadesi Alaaddin Siyavuş, tahkir maksadıyla bu sıfat ile isimlendirmiştir. Cimri olayı ise II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu Alaaddin Siyavuş'un Karamanoğlu Mehmed Bey'in desteğiyle Anadolu Selçuklu tahtını ele geçirmek amacıyla 1277'de başlattığı ancak 1279 yılında Selçuklular tarafından bastırılan bir ayaklanmadır. Bk. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları*, İstanbul 1996, s. 564-572.

⁹⁷⁶ Yazıcızade Ali, *Tarih-i Âl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan, nr. 1390, v. 258b; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, Ankara 1988, s. 103.

⁹⁷⁷ Kaynaklarda Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Bey'in bu oğlunun adı zikredilmemektedir. Osman Bey'in Orhan ve Alaeddin'den başka Çoban, Melik, Hamid ve Pazarlı isimlerinde dört oğlu daha olduğu ifade edilmektedir. (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Alaeddin Paşa”, *İA*, c. I, İstanbul 1993, s. 282.) Ancak, Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Pağnik nahiyesini, Osman Bey'in Orhan ve Alaeddin'in dışındaki bu dört oğlundan hangisine verdiğini bilemiyoruz. Kaynaklarda herhangi bir isim veya bizi isme götürececek bir karineye de rastlanmamıştır.

⁹⁷⁸ Mükrimin Halil Yinanç, “Ertuğrul Gazi”, *İA*, C. 4, İstanbul 1993, s. 328.

⁹⁷⁹ *Tarih-i Âl-i Selçuk*, v. 258b.

⁹⁸⁰ Bk. Münecibaşı Tarihi, C. I, (çev: İsmail Erünsal), Tercüman 1001 Temel Eser, s. 55-56.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olundu”⁹⁸¹ şeklindeki rivayeti muhtemelen Müneccimbaşı tarihine dayanmaktadır. Bu kayıтта “Pağnik” adı “Beyî” olarak verilmiştir. Bu ise hem Yazıcızade Ali ve tahrir defterlerindeki “Pağnik” adı ile çelişmektedir. Mordtmann ise, Konya’nın son Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat’ın Kâhta civarında Pîğî-Eli’de Osman Gazi’nin bir oğluna arazi verdiğini⁹⁸² kaydetmektedir. Mordtmann’ın verdiği bu bilgiler Yazıcızade Ali’nin ve diğer tarihçilerin verdikleri bilgilerle çelişmektedir. Zira Osman Gazi’nin oğluna Pağnik’i veren Alâeddin Keykubad değil Gıyaseddin Keyhüsrevdir. Bu görüş tarihî gerçeklerle de bağdaşmamaktadır.

Buradan şu sonucu varmak mümkündür. Yazıcızade Ali’nin tarih-i Al-i Selçuk’taki bilgilerin Tahrir defterlerindeki verilerle örtüşmesi bu kaynaktaki bilgilerin sağlamlığına delalet etmektedir. Müneccimbaşı ise çağdaş kaynak olmadığından Ruhiye dayanarak bu rivayeti aktarmış, diğer müelliflerin de bu rivayeti bir takım değişikliklerle ve eksik aktarmaları sonucu Pağnik” adı “Beyî” “Pîğî şeklinde değişikliğe uğramıştır.

3. Kâhta’nın Pağnik Nahiyesinde Ertuğru Gazi’nin Soy

Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid Anadolu birliğini kurmak ve içeride Osmanlı hâkimiyetini tam olarak tesis etmek üzere Doğu Anadolu’nun fethine girişti. Yıldırım Bayezid 1399 Martında Kadı Burhaneddin’e ait olan yerleri Osmanlı topraklarına kattıktan sonra, Memlûk Sultanı Ferec’den, Kadı Burhaneddin Ahmed’e ait olan Malatya’nın artık Osmanlı toprağı olduğunu, bu nedenle şehrin kendisine verilmesini istemiştir. Memlûk sultanından ret cevabı alan Yıldırım Bayezid, Eylül 1399’da Malatya’yı kuşatmış ve Malatya ile birlikte Memlûklara ait Kâhta, Divriği, Behisni ve Darende kalelerini ele geçirmişti⁹⁸³.

Yıldırım Bayezid Malatya’yı fethettiği sırada, III. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Pağnik’i⁹⁸⁴ iktâ olarak verdiği Osman Bey’in oğlunun neslinden Halil, Bayat ve Ahmet adlarındaki kardeşler hâlen Pağnik’i tasarruf etmekteydiler. Osman Bey’in soyundan olan bu üç kardeş, Malatya’da bulunan Yıldırım Bayezid’in huzuruna vararak, kendilerinin Sultan Bayezid’le aynı kabileden olduklarını ifade ettiler. Buna çok memnun olan Osmanlı Sultanı, onlara yüksek miktarda para, hilatler ve atlar hediye ederek, tasarruf ettikleri Pağnik’e gönderdi⁹⁸⁵. Kaynaklarda adı

⁹⁸¹ Bk. Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye (Haz. Ali Aktan-Abdulkadir Yuvalı-Mustafa Keskin), C. I, İstanbul 1995, s. 15.

⁹⁸² Bk. “Kahta”, İslam Ansiklopedisi, C. 6, İstanbul 1993, s. 89.

⁹⁸³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, 299-300.

⁹⁸⁴ Pağnik hakkında bk. Faruk Söylemez, XVI Yüzyılda Pağnik Nahiyesi, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 171, İstanbul 2007, s. 2001-240.

⁹⁸⁵ *Tarih-i Al-i Selçuk*, aynı yer.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

zikredilmeyen bu Osmanlı şehzadesinin ve evlâtlarının başka bir ifadeyle soyunun uzun yıllar⁹⁸⁶, belki de günümüze kadar Pağnik nahiyesini tasarruf ettikleri anlaşılmaktadır. Zira Yavuz Sultan Selim döneminden (1512-1520) itibaren yapılan ve Kanunî Sultan Süleyman devrinde (1520-1566) de çeşitli tarihlerde yenilenen tahrir kayıtları bu hususu doğrulamaktadır.

4. Pağnik Nahiyesinde Ertuğrul Gazi Torunlarının Vakıfları

Pağnik nahiyesindeki vakıfların tamamı evlâtlık vakıflarıdır. Bu nedenle toprak tasarrufu has, zeamet ve tımarın yanı sıra vakıf olarak da ayrılmıştır. Giriş kısmında değinildiği üzere, Pağnik nahiyesinin Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in bir oğluna iktâ olarak verilmesiyle birlikte bu nahiyenin gelirleri Osman Bey'in bu oğlu ve daha sonraki dönemlerde de onun evlâtlarına geçmiştir. Pağnik nahiyesindeki malikâne-divânî sisteminin Selçuklulardan intikal ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti kurulduktan sonra da, Ertuğrul Gazi'nin torunlarının bu hakları korunmuş ve tasarruf ettikleri bu topraklar daha sonra evlâtlık vakfi haline getirilmiştir. Yıldırım Bayezid Malatya'yı Osmanlı Devleti'ne bağladığında da, Osman Bey'in evlâtlarının burayı tasarruf etmelerine izin vermiştir.

Yavuz Sultan Selim döneminde söz konusu bölgenin kesin olarak Osmanlı topraklarına dâhil edilmesiyle buranın tahriri yapılmış ve bu bölgede tımar sistemi uygulanmaya başlanmıştır. 1519 tarihli ilk tahrirde nahiyenin, Pağnik zaimi Cafer'in tasarrufuna verildiğini görmekteyiz.⁹⁸⁷ 1524'ten itibaren bölgede "malikâne-divânî sistemi" nin uygulandığı ve Pağnik nahiyesinin malikâne hisselerinin Ertuğrul Gazi'nin torunlarının⁹⁸⁸ ve Harun b. Mehmed'in vakfi⁹⁸⁹ olarak kaydedilmiştir. Zira Osmanlı Devleti'nde uygulanan malikâne-divânî sistemindeki divânî hisseleri çoğunlukla tımar beylerine dirlik yazıldığı halde, malikâne hisseleri mülk olmuş veya sahipleri tarafından vakıf haline dönüştürülmüştür⁹⁹⁰. 1530 tahririnde Pağnik nahiyesine tabi köy ve mezraların malikâne hisselerinin yine Sultan Osman evlâtlarının ve Harun b. Mehmed'in tasarrufunda olduğu anlaşılmaktadır⁹⁹¹. Pağnik nahiyesinde 1547'den itibaren malikâne-divânî sisteminin kaldırıldığı ve evlâtlık vakıflarının padişah ve şehzade haslarına tahvil edildiği görülmektedir⁹⁹².

⁹⁸⁶ *Sicill-i Osmanî*, C. I, s. 15.

⁹⁸⁷ BOA, TD, nr. 71, s. 152-154.

⁹⁸⁸ BOA, TD, nr. 123, s. 37-40.

⁹⁸⁹ BOA, TD, nr. 123, s. 41, 315-320.

⁹⁹⁰ Yediyıldız, s. 83.

⁹⁹¹ BOA, TD, nr. 408, s. 481-485.

⁹⁹² BOA, TD, nr. 997, s. 340-344; TKGMA, TD, 142, s. 247-251.

**ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ
SEMPOZYUMU**

Tablo I: Pağnik Nahiyesinde Evlâtlık Vakıfları (Akçe olarak)⁹⁹³

Vakfın Adı	Gelir Kaynakları	Gelir Miktarı	
		1524	1530
Evlâd-ı Sultan Osman (Ertuğrul Gazi'nin Soyu)	Pağnik	556	2668
	Bulam	265	1530
	Pazılı	242	300
	Hacı Kendi	178	705
	Kömürsûd	393	1436
	Recep	125	450
	Bacı (Uzun Kozluk)	212	512
	Avşari	245	2125
	Ayas	320	820
	Yarımcahan (Yarımca)	31	132
	Cebaki	158	158
	Sorkun	306	400
	Haceri	630	959
	Toplam	3661	12195
Harun b. Mehmed	Şifrin	63	163
	Abdulharap	1962	2154
	Payamluca	170	220
	Çardigin	170	220
	Göbdin	240	453
	Düzağaç	56	430
	Kızılviranı	22	600
	Poğra	1017	2690
	Kavak	187	287
	Sarsı	135	235
	Debirge	409	859
	Gödenik	145	345

⁹⁹³ Söylemez, agm, s. 234.

	Karacaviran	304	304
	Genedolu	20	50
	Ağcataş	18	372
	Fate Dere maa Sultan Kozluğu	23	123
	Derende	84	400
	Zerni	83	70
	Bugezi	83	440
	Resm-i giyâh der-karye-i Abdulharap	-	200
	Toplam	5191	10615
Genel Toplam		8852	22810

Pağnik nahiyesinin 1524 tahririne göre yıllık geliri 25661 akçe,⁹⁹⁴ 1530'da ise 40912 akçe tutmaktadır. Buna göre Pağnik nahiyesindeki vakıfların toplam hâsılat içerisindeki oranı 1524'te 8852 akçe ile % 34'lük bir orana tekabül etmektedir. 1530'da ise 22810 akçe ile % 55 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır. Tablo I gözden geçirildiğinde görüleceği üzere, vakıf gelirleri içinde Osman Bey evlâtlarının hissesi 1524'te 3661 akçe ile yaklaşık % 41'e, Harun b. Mehmed'in hissesi ise 5191 akçe ile yaklaşık % 59'a tekabül etmektedir. 1530'da ise Osman Bey evlâtlarının vakıf gelirleri içerisindeki payı 12195 akçe ile % 53'lük bir oranla 1524'e göre artarken, Harun b. Mehmed'in hissesi 10615 akçe ile % 47'ye düşmüştür.

Tahrir Defterleri tasnifinde 156 numarada kayıtlı olan Vakıf Defteri, 408 numaralı Mufassal Tahrir Defteri'yle mukayese edilmek suretiyle, Pağnik nahiyesinin 1530'daki gelir yekûnu ve bu yekûn içerisindeki malikâne (vakıf) ve tımar (has ve tımar) gelirleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Sultan Osman evlâtlarının vakıflarını oluşturan köy ve mezraların Pağnik ve Bulam köyleri çevrelerinde yer aldıkları, Harun b. Mehmed vakıflarını dâhil olan yerlerin ise Poğra ve Abdulharap köyelerine hem-civar olan köy ve mezralardan oluştuğu görülür. Burada Pağnik nahiyesinin coğrafi özelliği göz önüne alınarak böyle bir taksim yapıldığı tahmin edilmektedir. Zira XVI. yüzyılda Pağnik nahiyesini oluşturan köy ve mezraların genelde iki verimli saha etrafında kümelenedikleri görülmektedir. Bunlardan biri, günümüzde de "Bulam Yazısı" denilen Zerban ve Avşari gibi iki büyük suya sahip olan arazi ile "Porğa Yazısı" denilen düz ve verimli araziden oluşmaktadır. Her iki ova arasında tabî bir sınır oluşturan ve Ak Dağ'ın uzantısı olan küçük bir dağ silsilesi bulunmaktadır. Selçuklu Sultanı tarafından Ertuğrul Gazi'nin torununa dirlik olarak

⁹⁹⁴ BOA, TD, nr. 123, s. 37-41, 315-321.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

verilen Pağnik'in, bugünkü Bulam Yazısı denilen düzlüğün oluşturduğu arazi ve çevresindeki mezra ve yaylaklardan oluştuğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Oğuzların Kayı boyuna mensup olan Ertuğrul Bey ve aşireti Osmanlı Devleti'ni kuran ana unsur olarak tarihteki yerini almıştır. Ertuğrul Gazi'nin babasının yaygın olarak bilinen aksine Süleymanşah değil Gündüz Alp olduğu hem muasır kaynaklar hem de Osman Bey dönemine ait bir sikkeden anlaşılmaktadır. Bu nedenle tarihî olaylar araştırılırken olayın cereyan ettiği dönemdeki muasır kaynakların iyi bir şekilde tetkik edilmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Ertuğrul Gazi'nin Selçuklu-Moğol savaşında Selçukluların yanında yer alarak yardım etmesi akabinde İznik Rum devletine kaşı yine kendi dindaş ve soydaşlarının safında yer alması ona ve aşiretine ödül olarak Söğüt ve Domaniç'i getirmiştir. Osmanlıların güçlünün yanında değil haklının yanında, zalimin yanında değil mağlup olmak üzere olan Selçukluların yanında yer alması sonucu Allah'ın yardım ve inayetine mazhar olmuş, bu adaletli tutumu sonucunda bir aşiretten Cihan devletine yükselmiştir.

Selçuklu sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Bey'in bir oğluna Kâhta'ya bağlı Pağnik'i dirlik olarak vermesi Türk tarihindeki rehine meselesi ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Türk devletlerinde tabi bey veya prensin metbu devletin hükümdarına bir oğlunu veya kardeşini ona bağlılığının bir göstergesi olarak rehine bırakmaktaydı. Selçuklularda usul haline gelen uygulamanın Osmanlılarda da devam ettiği görülmektedir.

Selçuklu Devleti'nin ucunda bir bey olan Ertuğrul Gazi devlete bağlılığının bir nişanesi olarak torununu III. Gıyaseddin Keyhüsrev'e rehine olarak bırakmasına Selçuklu Sultanı'nın belki de eşine rastlanmamış bir kadirşinaslıkla bu çocuğu rehine olarak alma yerine ödüllendirip Kahta'da dirlik vermesi, Ertuğrul Gazi'nin tereddütsüz olarak Selçukluların yanında yer almasının bir sonucu olsa gerektir. Kahta'nın bir Osmanlı şehzadesi ile şeref bulması da ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKLAR

I. Arşiv Belgeleri

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1.Tahrir Defterleri

No. 71, 123, 408, 997

B.Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

1.Tahrir Defterleri

No. 142

II. Kaynak Eserler

ÂŞIK PAŞAOĞLU TARİHİ, (haz. Atsız), MEB, İstanbul 1992.

DÜSTÛRNÂME-İ ENVERÎ, (19-22. Kitaplar) Osmanlı Tarihi (1299-1465), (haz. Necdet Öztürk), Çamlıca Yayınevi, İstanbul 2012.

HOCA SADETTİN EFENDİ, *Tacü't-Tevarih*, C.3, (haz. İsmat Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.

MEHMED NEŞRÎ, *Kitab-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi*, (haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen), C. I, TTK, Ankara 1987.

MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE, *Sahaif-ül-Ahbar fi Vekayi-ül-A'sâr* (Müneccim Tarihi), C. I, (çev: İsmail Erünsal), Tercüman 1001 Temel Eser, No. 37.

NİZAMÜ'LMÛLK, *Siyasetnâme*, (haz: Sadık Yalsızuçanlar), Antik Dünya Klasikleri, İstanbul 2010.

ORUÇ BEĞ TARİHİ, (haz. Atsız), Tercüman 1001 Temel Eser, No. 5.

SİCİLL-İ OSMANÎ YAHUD TEZKİRE-İ MEŞÂHİR-İ OSMÂNİYE, (Haz. Ali Aktan-Abdulkadir Yuvalı-Mustafa Keskin), C. I, İstanbul 1995.

YAZICIZADE ALİ, *Tarih-i Âl-i Selçuk*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan, nr. 1390.

III. Araştırma ve İncelemeler

BAŞAR, Fahamettin Başar, "Ertuğrul Gazi", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, ss. 314-315.

EROĞLU, Haldun, *Osmanlılar Yönetim ve Strateji*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2007.

İNALCIK, Halil "İskender Bey", *DİA*, C. 22, İstanbul 2000, ss. 561-563.

_____, "Mehmed II", *DİA*, C.28, Ankara 2003, ss. 395-407.

KÖYMEN, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, C.III, TTK, Ankara 2001.

MORDTMANN, J.H., "Kâhta", *İA*, C. 6, İstanbul 1993, ss. 89-91.

ÖZCAN, Abdulkadir, "Boğdan", *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, ss. 269-271.

SÖYLEMEZ, Faruk, "XVI Yüzyılda Pağnik Nahiyesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

171, İstanbul 2007, ss. 201-240.

TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996.

TURAN, Şerafettin, “Hersekzâde Ahmed Paşa” , *DİA*, C.17, İstanbul 1998, s. 235-236.

ULUÇAY, Çağatay, “Bayezid II. İn Ailesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.10, S.14, (Eylül 1959), İstanbul 1959.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK, Ankara 1988.

_____, *Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK. Ankara 1988.

_____, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK, Ankara 1988.

_____, “Alâeddin Paşa”, *İA*, c. I, İstanbul 1993,ss. 282-285.

YİNANÇ, Mükrimin Halil “Ertuğrul Gazi” , *İA*, c. 4, İstanbul 1993, ss.328-337.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU DÖNEMİ EDEBİYATI VE BATTALNAME

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Fetih YANARDAĞ⁹⁹⁵

Özet

Anadolu'ya gelen Oğuzların yazılı bir edebiyatlarının olup olmadığı ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulması ile başlayan dönemin 13. yüzyıldan önceki dil durumu tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. Anadolu'da gelişen edebiyatın 11. yüzyılın ikinci yarısından 12. yüzyılın sonlarına kadar Oğuzca özellikleri yansıtan bir eser ele geçmemiştir. II. İzzeddin Keykâvus'un destani bir eser olan Dânişmendnâme'yi kendi yazıcısına Türkçe yazdırması, Selçuklu sarayında Türkçeye verilen önemi göstermektedir. Ayrıca İlhanlılar zamanında, Türk ve Moğol boylarına ve orduya yazılan fermandarın Türkçe olması da, Türkçenin bir devlet dili olarak kullanıldığının kanıtıdır. Anadolu Selçukluları devrinde Türkçe bazı edebi eserler meydana getirildiği görülmektedir. Bu eserlerin karakteristik özellikleri, din, tasavvuf ve kahramanlık konularını ön planda tutmalarıdır. Çünkü 13. yüzyılda Anadolu Türk halkının en çok rağbet edip öğrenmek istediği konuların başında, İslâm dininin temel bilgileri, savaş ve kahramanlık hikâyeleri gelmektedir. Battalname, Seyyid Battal Gazi'ye ait kahramanlık hikâyelerini içine alan bir eserdir. Bu Müslüman kumandan hakkında söylenen kahramanlık hikâyeleri ve menkıbeler, 11. yüzyıldan itibaren Türkler arasında büyük rağbet görmeye başlamış ve Battal Gazi, Gazi-Velî hüviyetiyle yüceltilerek destan kahramanı haline getirilmiştir. Battalname'de Battal Gazi'nin Anadolu'da Hıristiyanlarla yaptığı savaşlar konu edilmektedir. Türk gazi tipinin mükemmel bir örneğini aksettiren Battal Gazi, gerek kahramanlığı, gerekse evliya karakteriyle Anadolu insanı üzerinde son derece etkili olmuştur. Bu yüzden de Battalnâme Anadolu halkı arasında asırlarca sözlü olarak yaşamıştır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, Edebiyat, Battal Gazi, Battalname.

SELJUK ERA LİTERATURE AND BATTALNAME

Abstract

Oguz of whether they have a written literature from Anatolia and the Anatolian Seljuk Empire period beginning with the establishment of the earlier 13 th century language status has not been achieved fully opening. The growing literature in Anatolia in these second half of the 11th century has uncovered a piece reflecting Oguz features until the end of the 12th century. II. İzzeddin Keykavus's epic work, a Turkish Dânişmendnât print to their own printer, shows the importance of the Turkish Seljuk palace. Also Ilkhanate time, Turkish and Mongol tribes and also that the Turkish army post

⁹⁹⁵Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fyanardag@hotmail.com.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

edict is proof that Turkish is used as a state language. Some literary works of Turkish Anatolian Seljuk era seems to be generated. The characteristics of these works, religion, mysticism and hero is mare keeping the subject in the foreground. Anatolia in the 13th century because of the issues he wants to know whether most popular of the Turkish people, the basics of Islam, come warand heroic stories. Battalname average, Sayyid is a work space into the heroic tales of Battal Gazi. The Muslim commander said about stories and tales of hero is mare the 11th century onwards began to see great demand among Turks and Battal Gazi, Gazi has become highly exalte depic hero by Veli-identity. His war with Christians in Anatolia in Battal is subject Battalname. Turkish veterans, reflecting an excellent example of thetype of Battal Gazi, heroism must have been extremely influential on the Anatolian people with character as well as saints. That's why Battalname orally for centuries lived among the people of Anatolia.

KeyWords: Seljuk, Literature, Battal Gazi, Battalname.

SELÇUKLULAR DEVRİNDE MARAŞ

Selçuklu Öncesi Bizans hâkimiyeti altında bulunan Kahramanmaraş bölgesine ilk Türk akınları 1064 yılında başlamıştır. Kayseri üzerinden gelen Çavuldur Bey 1064'lerde Yukarı Ceyhan Bölgesini (Göksun-Afşin ve Elbistan) fethetse de bu fetih kalıcı olmamıştır. Bu sıralarda Alparslan'ın komutanlarından Afşin Bey Malatya üzerinden gelip Elbistan ve Afşin' den geçip 1067 de Kayseri'yi fethetmiştir. 1097 Eylül ayında Konya-Kayseri ve Göksun üzerinden Maraş'a gelen Haçlılar şehri ele geçirerek Maraş'ta Bir Haçlı Senyörlüğü kurmuşlardır. Bu Senyörlük 1149'da I. Mesut'un Maraş'ı yeniden fethine kadar devam etmiştir. I. Mesud Haçlılardan aldığı Maraş ve Elbistan'a oğlu II. Kılıç Arslan'ı Melik olarak tayin etmiştir. 1180'lerden sonra II. Kılıç Arslan Maraş Valiliğine Melik Hüsameddin'i tayin etmiştir. Onun ölümünden sonra oğlu Melik İbrahim Maraş Valisi olsa da bu durum uzun sürmemiş yerine oğlu Nusretüddin Hasan Bey geçmiştir. Onun Maraş Valiliği 1233-34'lere kadar devam etmiştir. Ondan sonra oğulları Muzaffereddin ve İmadeddin Maraş'ı 1258'e kadar idare etmişlerdir.

Selçuklular zamanında Maraş, Kayseri- Halep Kervan yolunun üzerinde olup Karatay-Kızılhan, Ashabü'l-Kehf Hanı- Çoğulhan- Kuruhan-Zilli Han, Nurhak Han, Kamereddin Han ve Han Obası gibi belli başlı adlarıyla bilinen hanlarda kalan tacirler Halep'e doğru yol alırlarmış. Maraş'ta Selçukluların bir Silahhaneleri (Zerredhane), Elbistan'da bir Şifahane, Saray, Kale ve Ashabü'l-Kehf'de Medrese gibi eserleri bulunmaktadır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLULARDA EDEBİYAT

Dil

Tarihî kaynaklardan edinilen bilgilere göre Oğuzlar, 10. yüzyılda Sir Derya boyları ile Aral Gölü kıyılarında, merkezi Yenikent olmak üzere, bir yabgu devleti meydana getirmişlerdir. Bu bölgelerde bazı şehirler de kuran Oğuzlar, buralarda yüksek kültürlü yerleşik bir hayata geçmiş bulunmaktadır. Oğuzların bir kısmı daha sonra Buhara'ya göç ederek oraya yerleşirler. 11-13. yüzyıllar arasında Hârizm'in Türkleşmesinde rol oynayan Oğuzlar, Aral Gölü ve Sir Derya yakasından Horasan'a kadar uzanırlar ve burada Büyük Selçuklu Devleti'ni kurarlar (1040). Büyük Selçuklu Devleti'ni kurduktan bir müddet sonra, büyük kütleler halinde İran, Azerbaycan yoluyla Irak ve Anadolu'ya gelerek Anadolu'yu Türkleştirirler ve bu bölgede Anadolu Selçuklu Devleti'ni meydana getirirler (1075). Böylece Aral ve Sir Derya boylarından Anadolu içlerine kadar uzanan sahada büyük bir hâkimiyet kurarlar. Ancak Oğuzların bu siyasî varlıklarına karşın 11. yüzyılda ayrı bir yazı diline sahip olup olmadığı henüz tam olarak aydınlatılmış değildir. Gerçi Kaşgarlı Mahmud Divanü Lugati't-Türk'te Karahanlı Türkçesi ile öteki Türk boylarının konuştukları Türkçeyi karşılaştırırken "dillerin en yeğnisi" olarak nitelendirdiği Oğuzca ile de ilgili bir takım özelliklerden bahsetmektedir.

Kaşgarlı'nın Oğuzca hakkında verdiği bilgiler, Oğuz Türkçesinin 11. yüzyılın ikinci yarısındaki dil durumu hakkında bir fikir vermekteyse de, bunlar bir yazı dili özelliğinden ziyade Oğuz Türkçesini öteki kollardan ayıran bir ağız özelliği niteliğindedir. Çünkü Kaşgarlı, eserini yazarken o dönemdeki Türk boylarını dolaşarak malzeme toplamış ve sonra eserini yazmıştır. Bu da Oğuz şivesinin 11. yüzyılın sonunda henüz ayrı bir yazı dili halinde bulunmadığına işaret etmektedir. Bununla birlikte Oğuzca'nın zengin bir halk edebiyatına sahip bulunduğu ve Gazneliler devrinde Oğuz şiirinin varlığı tarihî kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu dönemde Orta Asya'da müşterek bir yazı dilinin devam ettiği gözlenmekte olup henüz daha yeni yazı dilleri teşekkül etmemiştir. Gerçi Oğuz Türkçesi, bir kısım dil özellikleri bakımından Karahanlı Türkçesiyle benzerlik göstermekte, bir kısım özellikler bakımından da ondan ayrılmış görünmektedir. Fakat yeni yazı dilleri, ancak 12. yüzyılda ortaya çıkan gelişmelerle oluşmaya başlamış ve bu gelişmeye beşiklik eden bölge ise Hârizm bölgesi olmuştur. İşte Oğuz şivesinin Karahanlı Türkçesi'nden ayrılmaya başladığı dönem de 12-14. yüzyıllar arasında kapsayan dönem olmuştur.

11. yüzyıl sonlarında 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından çeşitli Türk boyları Anadolu'ya gelip yerleşirler. Anadolu'ya gelen bu boyların çoğunluğunu Oğuzlar meydana getirdiği için burada teşekkül eden edebî lehçenin esasını da tabii olarak Oğuzca teşkil eder.

Anadolu'ya gelen Oğuzlar buraya bütün edebî geleneklerini de getirerek Orta Asya ile olan bağlarını da devam ettirmişlerdir. Bunun yanında öteki şivelerin edebî mahsulleri de çeşitli vesilelerle

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

buralara gelmiştir. Bu bakımdan Selçuklular devrindeki Anadolu Türkleri ile doğudaki diğer Türkler arasında sağlam bir kültür münasebeti bulunmaktadır. Ancak Anadolu'ya gelen bu Oğuzların yazılı bir edebiyatlarının olup olmadığı ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulması ile başlayan dönemin 13. yüzyıldan önceki dil durumu tam olarak açıklığa kavuşmuş değildir. Başka bir ifadeyle Anadolu'da gelişen edebiyatın 11. yüzyılın ikinci yarısından 12. yüzyılın sonlarına kadar Oğuzca özellikleri yansıtan bir eser elimizde mevcut değildir. Bu da Oğuzların 12. yüzyılın ortalarına kadar Karahanlı yazı diline bağlı bulduklarını göstermektedir.

Edebiyat

II. İzzeddin Keykâvus'un (hükümdarlığı: 1246-1261) destani bir eser olan Dânişmendnâmeyı kendi yazıcısına Türkçe yazdırmıştır. Bu da Selçuklu sarayında Türkçeye verilen önemi göstermektedir. Ayrıca İlhanlılar zamanında, Türk ve Moğol boylarına ve orduya yazılan fermanların Türkçe olması da, Türkçenin bir devlet dili olarak kullanıldığının kanıtıdır. Bu şartlar altında Anadolu Selçukluları devrinde Türkçe bazı edebi eserler meydana getirildiği görülmektedir. Bu eserlerin karakteristik özellikleri, din, tasavvuf ve kahramanlık konularını ön planda tutmalarıdır. Çünkü 13. yüzyılda Anadolu Türk halkının en çok rağbet edip öğrenmek istediği konuların başında, İslâm dininin temel bilgileri, savaş ve kahramanlık hikâyeleri yer almaktadır.

13. yüzyılda Anadolu'nun siyasi ve ekonomik durumu, özellikle Moğol istilalarıyla başlayan maddi ve manevi çöküntü, tasavvuf cereyanını güçlendirmiştir. Tasavvuf, 13. Yüzyılda Anadolu'da sosyal buhranlar, istilalar, isyanlarla mustarip insanların gönüllerini aşka ve Allah'a kanatlandırmada bir ümit ve teselli kaynağı olmuştur. Bu yüzden de büyük merkezlerde İran tasavvuf edebiyatının ürünleri pek rağbet görmüştür. Ayrıca Doğu'dan gelen Yesevi dervişleri de Ahmet Yesevi'nin sofıyane şiirlerini Anadolu'ya getirmişlerdir. Böylece Arap ve Fars tasavvufunun etkisi altında kalan Türk sofilleri de, daha geniş bir halk kitlesine hitap etmek amacı ile Türkçe yazmaya mecbur kalmışlardır. Mevlâna'daki Türkçe ibareler, Sultan Veled'deki Türkçe beyitler, Ahmed Fakih'in Çarhnamesi, Şeyyad Hamza'nın manzumeleri bu ihtiyaç etkisi ile ortaya konmuş eserler olarak kabul edilmektedir.

Selçuklu dönemi edebiyatının önde gelen ve tanınmış olan eserleri hakkında kısaca bilgileri verdikten sonra Battalname'ye geçeceğiz.

Salsalaname

Tahminen 13. yüzyılda nazım nesir karışık olarak kaleme alınmış bir kahramanlık hikâyesidir. Salsal adlı bir devin Hz. Ali ile savaşını ve sonunda yenilerek telef olduğunu anlatmaktadır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Şeyh-i Sanan (Şeyh Abdürrezzak) Destanı

Gülşehri, 14. yüzyılın başlarında yazdığı Mantıkuttayr adlı eserinde, kendisinden önce yazılmış manzum bir Şeyh-i Sanan hikâyesinden bahsetmektedir. Mantıkuttayr'ın yazılış tarihi 1317 olduğuna göre, bugün elimizde olmayan Şeyh-i Sanan hikâyesinin de bu tarihten önce, muhtemelen 13. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Hikâyenin konusunu, Yemen taraflarında Sanan diyarında Abdürrezzak adında bir şeyhin rüyasında gördüğü bir Hıristiyan kıza âşık olması, kızın arzusu ile dinini değiştirmesi, bunun üzerine müritlerinin şeyhlerini terk etmeleri, sonra müritlerin yeniden şeyhlerinin peşine düşmeleri, nihayet şeyhin tekrar hidayete ermesi ve Hıristiyan kızın Müslüman olması şeklinde gelişen olaylar teşkil etmektedir.

Danişmandname

11. yüzyılda İç Anadolu'da Bizans'a karşı yaptığı fetihlerle şöhret bulan Danişmend Gazi'nin adı etrafında teşekkül etmiş fetih menkıbelerinden oluşan destani roman niteliğinde bir eserdir. Danişmendnâme de Battalnâme gibi İslâm'ın cihat ve gaza örgüsüne dayalı olarak meydana getirilmiştir. Bu bakımdan iki eser arasında sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Bu sıkı ilişki yüzünden Danişmendname'yi Battalnâme'nin devamı olarak kabul edenler bile olmuştur.

Dânişmendnâme, Anadolu Selçuklu hükümdarı II. İzzeddin Keykâvus'un emriyle İbn- i Âlâ tarafından 1245 yılında, gaziler arasında dolaşan menkıbelerin derlenmesi sonucu meydana getirilmiştir. İbn- i Ala'nın bu eseri, daha sonra Tokat Kalesi dizdarı (kale bekçisi) Arif Ali tarafından manzum ve mensur olarak yeniden kaleme alınmıştır. Bu ikinci yazılış konusunda araştırmacıların çoğu II. Murad devrinde (1421-1451) kaleme alındığı konusunda birleşirler. Bugün mevcut nüshaların hepsi Arif Ali'nin yazdığı nüshayı aksettirmektedir. Bu eserin yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde pek çok nüshası bulunmaktadır.

Behcetü'l-Hadaik

Tam adı Behcetü'l-hadâik fi mev'izeti'l-halâik'tır. Nâsırüddin b. Ahmed b. Muhammed tarafından yazılmıştır. Yazıldığı yer ve tarih kesin olarak bilinmemekle birlikte, 12. yüzyılın sonu ile 13. yüzyılın başlarında Anadolu'da kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Dini ve ahlaki konuları içine alan eser, Arapça ve Farsça yazılmış çeşitli vaaz kitaplarından yararlanılarak meydana getirilmiş bir vaaz kitabı niteliği taşımaktadır. Eser "meclis" adı verilen kırk bir bölümden oluşmaktadır. Kitapta Kur'an, âlimler, Allah'ın fazlı, ölüm, sabır, ibadet, fitre, zikir gibi konular; Receb, Şaban, Ramazan, Zilhicce gibi ayların faziletleri; Ramazan ve Kurban Bayramları; Arife, Cuma, Aşure, Kadir, Miraç gibi önemli gün ve geceler; Hz. Âdem'in cennetten çıkarılışı; Hz. Musa'nın Firavunu imana daveti, Hz. Yusuf Kıssası, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi, Hz. Muhammed, Yakup, Yusuf, İbrahim, Musa peygamberlerin vefatları, ayrıca pek çok ayet ve hadisin anlamları üzerinde durulmaktadır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Kıssa-i Yusuf

En eski dini hikâyelerden biri olan Yusuf u Züleyha hikâyesi, kaynağını Tevrat'tan alarak değişik biçimlerde günümüze kadar gelmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "ahsenü'l-kasas" (hikâyelerin en güzeli) olarak nitelendirilen bu kıssa, daha İslâmiyet'in ilk çağlarından beri dinî biçimiyle okunup söylenmeye, hatta bir aşk hikâyesi olması bakımından da manzum ve mensur olarak "Destan-ı Yusuf, Kıssa-i Yusuf, Yusuf u Züleyha, Ahsenü'l-Kasas" gibi değişik isimler altındahikâye hâlinde yazılmaya başlanmıştır.

Türk Dili ile Kıssa-i Yusufu ilk defa Ali adlı bir şair yazmıştır. Yalnızca Kıssa-i Yusuf ile tanınan şairin hayatı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Ancak eserindeki Oğuz ve Kıpçak Türkçesi özelliklerine bakılarak 12. yüzyılın sonlarıyla 13. yüzyılın başlarında Hârizm sahasında yaşamış olduğu tahmin edilmektedir.

Türk diliyle yazılmış ilk Yusuf kıssası olarak kabul edilen eserin değişik şivelere ait dil unsurları taşıması, onun hangi sahaya ait olduğu hususunda tereddütlü bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden de araştırmacılar eseri değişik sahalarda dil yadigârı olarak değerlendirmişlerdir. Brockelmann onu Eski Osmanlı Türkçesinin ilk eserlerinden biri olarak kabul ederken, Fuat Köprülü de 14. yüzyıl Kıpçak edebiyatı mahsullerinden saymaktadır. Ahmet Caferoğlu ise eserin Orta Asya'da Hârizm sahasının Oğuzlarla meskûn bir bölgesinde yazılmış olabileceğini belirtmektedir. Bu durumda eserin hangi sahaya ait olduğu konusu yeterince açıklığa kavuşmuş değildir. Ancak 14. yüzyılda Mahmut isimli bir şairin Kırım Türkçesiyle yazdığı ve muhtemelen aynı asırda Halil oğlu Ali adlı başka bir şair tarafından Oğuz Türkçesine çevrilmiş bir başka Yusuf u Züleyha mesnevisinin varlığı, Ali'nin eserinin de Kırım Türkçesiyle yazılmış olabileceğini akla getirmektedir.

Kuduri Tercümesi

Ebû Hüseyin Ahmed b. Muhammed el-Kudûrî el-Bağdâdî'nin (ö.1037), Hanefî mezhebinin görüşlerini ortaya koymak için yazdığı el-Muhtasar adlı Arapça eserin tercümesidir. Eser yer yer Karahanlı Türkçesi özellikleri taşımakla birlikte, bazı Kıpçakça özellikler de ihtiva etmektedir. Ancak eser esas olarak Oğuz Türkçesinin 13. yüzyıl öncesi özelliklerini yansıtmaktadır. Karışık bir yapıya sahip görünen Kuduri Tercümesi, dil yapısı bakımından Behcetü'l-hadâik ile benzeşmektedir. Kudûrî Tercümesi, eski Türk edebî yazı dilinden, İslâmiyet sonrası Oğuz yazı diline geçiş basamağında bulunan bir eser olarak kabul edilmektedir.

Feraiz Kitabı

Farsça yazılmış bir fıkıh kitabından Fakih Yakut Arslan tarafından Türkçeye tercüme edilmiş dinî muhtevalı bir eserdir. Adından da anlaşılacağı üzere fikhın feraiz (miras dağıtım) ile ilgili konularını ihtiva etmektedir. Tercüme tarihi belli olmamakla birlikte 13. yüzyılda Anadolu'da yazıldığı

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

tahmin edilmektedir. Eserin 1343 yılında Miskin Abbas adında biri tarafından istinsah edilmiş bir nüshası Bibliotheque Nationale'deki Türkçe yazmalar bölümünde bulunmaktadır. Bünyesinde Doğu Türkçesi Özellikleri ihtiva etmesi bakımından Behcetü'l-hadâik'la bir benzerlik gösterir.

Mevlana'nın Eserleri

Mevlânâ, zamanındaki edebiyat dilinin Farsça olması sebebiyle eserlerini Farsça yazmıştır. Belli başlı eserleri Dîvân-ı Kebîr, Mesnevî, Fîhi Mâfih, Mektûbât, Mecâlis-i Seb'a'dır.

Mesnevi, Mevlânâ'nın İslâm dünyasında bir mukaddes kitap saygısıyla tanınan ve sevilen eseridir. Fâilâtün fâilâtün fâilün vezniyle ve mesnevi tarzıyla yazılan bu eser, 25618 beyit hacminindedir.

Fîhi Mâfih, Mevlânâ'nın, meclislerinde yaptığı sohbetlerin müritleri tarafından not edilmesiyle oluşturulmuş mensur bir eserdir. Kitapta 70'ten fazla sohbet yer almaktadır.

Mektubât, Mevlânâ'nın bir araya getirilen mektuplarından oluşmaktadır.

Mecalis-i Seba ise, Mevlânâ'nın yedi vaazını bir araya toplayan kitaptır.

Mevlânâ'nın Türkçe herhangi bir eseri yoktur. Ancak Farsça şiirlerinin arasında Türkçe sözlere yer vermiş, zaman zaman şiirleri arasında Türkçe mısralar sıralamış; bazen bir mısraın yarısını Farsça öteki yarısını Türkçe söylemiş, nitekim iki üç beyit tutarında küçük bir manzumecik meydana getirmiştir.

Ahmed Fakih'in Eserleri

Ahmed Fakih adına kayıtlı iki eser bulunmaktadır. Bunlardan ilki Çarhnâme adıyla meşhur olan kaside biçiminde yazılmış 100 beyitlik bir manzumedir. Asıl adı "Çarhnâme-i Ahmed Fakîh Der Bîvefâi-i Rûzigâr" olup, Eğridirli Hacı Kemal'in derlemiş olduğu Câmîü'n-nezâir adlı şiirler mecmuasında bulunmaktadır. Anadolu Türkçesinin en eski örneklerinden biri olarak kabul edilen bu eserde Ahmed Fakih, dünyanın faniliğinden, dünya zevklerine kapılmamak gerektiğinden, kıyamet gününün dehşet ve korkusundan söz edip ölümü hatırlatmaktadır. Ayrıca dünyada ahiret için hazırlanmak gerektiğini söyleyerek sabırlı ve alçak gönüllü olmak gibi, bazı ahlâkî güzellikleri de telkin etmektedir.

Ahmed Fakih adına kayıtlı olan ikinci eser ise Kitâbu Emâfi Mesârîdi's-şerifedittir. 339 beyit tutarındaki bu esermesnevi biçiminde yazılmıştır. Arada yer yer gazel tarzında kafiyelenmiş beyitler de vardır. Eserin sonunda yer alan Kudüs hakkındaki övgüler ise hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır. Bu eserde Ahmed Fakih, hac intibalarını ve hac seyahati sırasında gezip gördüğü ve ziyaret ettiği Şam, Kudüs, Mekke, Medine gibi şehirleri ve buralardaki kutsal yerleri anlatmaktadır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Hoca Dehhani

Hoca Dehhani'nin I. Alâeddin Keykubad veya III. Alâeddin Keykubad zamanında yaşadığı tahmin edilmektedir. Eldeki bilgilere göre Anadolu'da din dışı konularda eserler verip bu yolda kaside ve gazel söyleyen ilk şairin Dehhânî olduğu kabul edilmektedir. Bu bakımdan klasik Türk edebiyatının ilk örnekleri, Dehhânî'nin elimizdeki şiirleridir. Dehhânî adına kayıtlı biri kaside dokuzu gazel olmak üzere on şiir günümüze gelmiştir. Ayrıca kaynaklarda Dehhânî'nin, Sultan III. Alâeddin Keykubad'ın emri ile onun adına 20.000 beyitlik Farsça bir Selçuklu Şehnamesi yazdığı da kayıtlıdır.

Sultan Veled'in Eserleri

Hemen her alanda babasının izinde yürüyen Sultan Veled eserlerini Farsça yazmıştır. Farsça Divanı, İbtidanâme, Rebâbnâme. İntihânâme isimlerinde üç mesnevi ve Maârif adında, bir de mensur eseri vardır.

Sultan Veled'in bu Farsça eserlerinin içinde bazen gazel şekliyle, bazen de mesnevi biçiminde söylenmiş Türkçe beyitler bulunmaktadır. Bunlar konuları bakımından Farsça manzumelerinden ayrılmayan, dinî tasavvufî, ahlâkî akidelerle, babasının şöhretini Türk halkı arasında yaymak için yazılmış şiirlerdir. Bu Türkçe beyitlerin Türk dili tarihi bakımından değeri oldukça fazladır.

Sultan Veled'in bugüne kadar tesbit edilebilen Türkçe beyitlerinin sayısı 367'dir. Bunların 76 tanesi İbtidanâmede (1291), 162 tanesi Rebâbnâme'de (1301), 129 beyit ise Divan'ında bulunmaktadır. Divan'ındaki bu manzumelerden 28 tanesi tamamen Türkçe, ötekiler ise Türkçe-Farsça mülemma(karışım) şeklindedir.

Şeyyad Hamza

Eski Anadolu Türkçesinin önde gelen şairlerinden olan Şeyyad Hamza'yı ilk kez ilim âlemine tanıtan Fuat Köprülü olmuştur. Köprülü, onun hakkında şu bilgileri vermektedir: "Şeyyad Hamza Hicrî yedinci asırda yetişmiş, mesleğini halk arasında neşr ve talimle uğraşan sûfi bir halk şairi olup bâtinî mezhebe sahip babalardan biridir. Câmîunnezâir'de şiiri bulunduğu göre eserleri ve hatırası kısmen onuncu asra kadar yaşamıştır. Aruz vezninden ziyade hece vezni ve halk lisanıyla tasavvufî, ahlâkî manzumeler yazdığı muhakkaktır, fakat eserleri kaybolmuş olmalıdır... Yedinci asır Anadolu şairleri arasında, mutasavvıf halk şairi olmak itibarıyla, bilhassa edebiyat tarihimiz bakımından hiç ihmal edilemeyecek bir mevkie sahiptir. İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde onun sair bazı manzumeleri ele geçebilir."

Son yıllarda yapılan araştırmalarda, Şeyyad Hamza'ya ait yeni şiirlerin ortaya çıkmasıyla edinilen bilgiler ışığında, onun 1348 yılında hayatta olduğu, en iyimser tahminle 13. yüzyılın son çeyreği ile 14. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olduğu kesinlik kazanmıştır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yunus Emre

Türk milletinin yetiştirdiği en büyük şairlerden biri olmasına rağmen hayatı hakkında yeterli bilgi mevcut değildir. Bu durum biraz da hayatının efsaneleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Onun destanî hayatı Hacı Bektaş-ı Velî Velayetnamesinde anlatılır:

Yunus Emre hakkında anlatılan menkıbelerden biri de onun şiirleriyle ilgilidir. Bu rivayete göre Yunus üç bin şiir söylemiş. Bunlar bir divan halinde toplanmış. Bu divan Molla Kasım adlı mutaassıp bir hocanın eline geçmiş. Molla Kasım bir su kenarında oturup divanı okumaya başlamış. Şeriata uygun görmediklerini okudukça yakmış. Bu şekilde şiirlerden bin tanesini yakınca usanmış, bin tanesini de suya atmış. Üçüncü bine başlayınca Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme Seni sığaya çeker bir Molla Kasım gelir beytine rastlayınca Yunus'un kerametine inanmış, erenlerden olduğunu anlamış, divanı öpüp başına koymuş. Ne çare ki elde bin şiir kalmış. Yunus'un o yakılan bin şiirini gökte melekler, denize atılan bin tanesini balıklar, kalan bin şiirini de insanlar okumaktadır.

BATTALNAME

Destanlar tarihin bir şey söylemediği **tarihsel dönemlerin** ışık tutan yegâne kaynaklarıdır. Destanlar adeta milletlerin masallaştırdıkları tarihleri olup, yaşanan sosyal olayların bıraktığı izler zaman içerisinde, halkın muhayyilesi ile yoğrula yoğrula şekillenir. Zaman ve mekân bakımından değişikliğe uğrasa da toplum hayatında yaşananlara ait izleri hep muhafaza edilirler. Destanlar ortaya çıktıkları dönemde halk değerleri içerisinde önemli bir yere sahip; **meziyetleri (yiğitlik, mertlik)** öne çıkararak, özellikle milletlerin tarihlerindeki **"Yeni Kuruluş"** dönemlerinde hasımlarla yapılan mücadelelerde halkın birbiri ile ve vatanları ile kenetlenmelerine hizmet ederler. **Battal Gazi ve destanı** da bu bağlamda yani **Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve Müslümanlaştırılması** döneminde Bizanslılarla yapılan mücadelelerin ortaya çıkardığı kahraman ve bu **kahramanın yiğitliğini anlatan hikâyesidir.**

Bizans aleyhine sürdürülen mücadeleler sırasında temayüz eden Battalgazi, Bizans'ın Anadolu'daki askeri ve siyasi direncini kırarken arkadan gelen Türk-İslam unsurlarının Anadolu'yu vatanlaştırmasına zemin hazırlamıştır.

Battal Gazi'nin destanlarında ve menkıbelerinde tasvir edilen tarihi ve menkıbevi kahraman şu şekilde tarif edilmektedir: "Asıl adı Abdullah'tır. Ancak Ebu Hüseyin, Ebu Yahya ve Ebu Muhammed künyeleriyle de bilinir. Battal onun lakabıdır. Babasının adı "Omar" veya "Amr"dır. Dımaşklı (Şamlı) olduğu sanılıyor. Malatya doğumlu olduğu da zikredilmektedir. Ne zaman doğduğu belli değilse de 740 yılında Afyonkarahisar yakınlarında bulunan Akronion mevkiinde Bizans kuvvetleriyle giriştiği çarpışmada şehit düştüğü genel kabul gören bir bilgidir."

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Anadolu'nun İslamlaşma sürecine hızla girdiği kabul edilen dönem Emevi Halifesi Hişam b. Abdülmelik (724-743) devridir. Bu dönemdeki fetih hareketleri sırasında temayüz eden önemli komutanlardan biri de Abdullah el Battal'dır. Sonraki dönemlerde efsanevi bir kişilik haline getirilip yanlış ve abartılı bir takım olayların içerisinde gösterilen Abdullah el Battal 740 yılında Afyonkarahisar yakınlarındaki Akroinos mevkiinde Bizans ile yapılan savaş sırasında şehit düşmüştür. Efsanevi kişiliği ağır basan Abdullah el Battal'ın Bizans kuşatmasına katıldığı, tarihleri farklı verilse de (İbnü'l Esir 731-733, Taberi736 tarihleri verilir.) Muaviye b. Hişam'ın genel komutanlığındaki bir birliğin komutanı olarak Bizans kuvvetleriyle yapılan bir savaşta imparatoru esir aldığı nakledilir. Esir edilen imparatorun, III. Leon mu yoksa V. Konstantin mi olduğu konusunda farklı bilgiler verilmektedir.

Abdullah el Battal'ın Akranios Savaşı'nda şehit düşmesi üzerine Bizans kuvvetleri sınır bölgelerindeki garnizonları tehdit etmiş ve Malatya'yı kuşatmıştır. Armeniakan teması (eyaleti) generali Aşkivaş komutasındaki Bizans ordusu şehir civarını tahrip ve yağma etmiştir (741). Malatya halkı şehrin kapılarını kapatıp, Al Ruşafe'deki halife Hişam'a haberci göndererek yardım isterler. Halife Hişam, haberci ile birlikte Malatya'nın yardımına bir süvari birliği gönderir. Ancak Bizans kuvvetleri geri çekilmiştir. Fakat birlik, şehir yeniden imar edilene kadar burada kalır.

Hatta bu kuşatma sırasında şehri savunan askerlerin azlığından dolayı, Müslüman kadınlar başlarına sarık sarmak ve erkek kıyafetleri giymek sureti ile kale burçlarında ve surlar üzerinde şehri savunduklarına dair İslam tarihinde kayıtlara rastlanmaktadır. Gerek Battal Gazi'nin dürüst, samimi, cesur, adil, yardımsever ve dindar kişiliği üzerinde gerekse kentin dışarıdan gelen bir saldırı karşısında kadınların savunma savaşında üstlenmiş olduğu rol, kent bilinci açısından not edilmesi gereken hususlardır.

Battal Gazi, Anadolu gaziliğinin örnek şahsiyetidir. Bu idealin Anadolu'daki sembolü insanımızın dilinde bin iki yüz yetmiş altı yıldır "Battal Gazi" "Seyyid Battal" "Seyyid Gazi" gibi isimlerle anılan Abdullah el Battal'dır. Allah onun adını halkın gönlünde ve dilinde ölümsüzleştirmiştir. Öyle ki bu gerçek şahsiyet halkın dilinde anlatıla anlatıla efsaneleştirilmiş ve bir "Battalname" geleneğine dönüştürülmüştür. Halk kendisine iyilik yapanlara, hayatını insanın ve insanlığın mutluluğu için feda eden yiğitlere hak ettikleri ilgiyi onları unutmamakla göstermiştir. Onun, Anadolu halkına yaptığı en büyük iyilik, Anadolu insanıyla İslam arasındaki en büyük engellerden biri olan Bizans yönetimini en olmadık usullerle ve ferdi kahramanlıklarla yerinde vurması, halkın zihnindeki Bizans mitini yıkmasıdır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Battal Gazi şüphesiz ki Anadolu'nun İslamlaşmasında ilk sembolleştirilen tarihi kişilik olmuştur. Onu unutulmaz kılan vicdanlar, onun Şamlı (Dımaşk) ya da Malatyalı olduğunu da dikkate almamışlardır.

Daha sonraki yüzyıllarda, halkın gönlünde taht kuracak olan Danişmend Gazi Ahmet de, Osman Gazi de Anadolu'nun İslamlaşmasında ortaya koydukları samimi mücadeleleri onların da tıpkı Battal Gazi gibi sembol şahsiyetler haline getirmiştir.

Müslümanların mücadele halinde olduğu Bizans toplumu da kendi kahramanlarını doğurmuştur. Battal Gazi'nin yaşadığı ve mücadele verdiği yıllarda yaşadığı varsayılan Dhigheenes Akritas bunlardan birisidir.

Anadolu'ya Türk akınları **359 yılında Hun akınları** ile başlamıştır. **VII. Yüzyıl** başlarında İslamiyet'in doğuşu ile birlikte güçlenen İslam devleti Anadolu'ya akınlar yapmaya başlamış, Abbasiler döneminde İslam'ı seçen Türklerden oluşturulan İslam ordularının Anadolu akınları **VIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren** yoğunlaşarak devam etmiştir.

1071 yılına gelinceye kadar Anadolu'nun doğu sınırları Müslümanlarla Bizanslılar arasında sık sık el değiştiren bölgeler olagelmıştır. Özellikle **Tarsus-Malatya doğrultusunda** çizilecek hattın kuzey ve güneyi büyük ölçüde devamlı mücadele sahası olan bir bölge olmuştur.

İşte **Battal Gazi Destanı** bu tarihsel bağlamda doğmuştur. **Arap ve Türk edebiyatında** özellikle halk romanlarındaki **yiğit ve cengâver Battal Gazi** ile eski adıyla Akroinon yeni adıyla **Seyitgazi kasabasında** büyük bir külliyeinin içerisinde yatan **Abdullah El Battal'ın** aynı kişi olup olmadıkları kesin olarak bilinmemekle beraber; bu büyük destan kahramanının yaşayıp yaşamadığı hakkında her hangi bir münakaşaya lüzum görmüyoruz, zira hem matbuatta, hem halk şiirinde hem de halk geleneğinde **Battal Gazi** yaşamış ve yaşamaktadır.

Battalname, Seyyid Battal Gazi'ye ait kahramanlık hikâyelerini içine alan bir eserdir. Battal Gazi, 8. yüzyılda Emevilerin Anadolu'da Bizanslılara karşı açtıkları savaşlarda "Battal" (kahraman) lakabıyla ün kazanmış Müslüman bir Arap kumandanı olup asıl adı Abdullah'tır. Bu Müslüman kumandan hakkında söylenen kahramanlık hikâyeleri ve menkıbeler, 11. yüzyıldan itibaren Türkler arasında büyük rağbet görmeye başlamış ve Battal Gazi, gazi-veli hüviyetiyle yüceltilerek destan kahramanı haline getirilmiştir.

Battalname'de Battal Gazi'nin Anadolu'da Hıristiyanlarla yaptığı savaşlar konu edilmektedir. Bu savaşlarda merkez saha genellikle Malatya yöresidir. Savaşlar İslâmiyet-Hıristiyanlık mücadelesi şeklinde dini bir hüviyet taşır. Cihat ve gaza ruhu kendini kuvvetli bir biçimde hissettirir. Battal Gazi bu savaşlarda bir "evliya" karakteri sergiler. Devlerle savaşır; okuduğu dualarla büyüleri bozar; ateşte yanmaz; göz açıp kapayıncaya kadar uzun mesafeler aşar; Hızır'la yoldaştır, sıkışık zamanlarda ondan

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yardımlar görür. Kâfirleri İslâm'a davet eder, davetini kabul etmeyenleri öldürür. Her savaşın sonunda elde ettiği malı mülkü din uğruna savaşan yiğitlere dağıtır.

Türk gazi tipinin mükemmel bir örneğini aksettiren Battal Gazi, gerek kahramanlığı, gerekse evliya karakteriyle Anadolu insanı üzerinde son derece etkili olmuştur. Bu yüzden de Battalnâme Anadolu halkı arasında asırlarca sözlü olarak yaşamıştır. Ayrıca Anadolu dışında yaşayan Türk toplulukları arasında da sevilmiş, yazılıp okunmuştur. Tamamen Müslüman Türk geleneklerine göre meydana getirilmiş olan Battalnâme'nin yazıya geçiriliş tarihi henüz kesin olarak tayin edilememekle birlikte, eserin 11.-12. yüzyıllarda Danişmendliler zamanında söylendiği ve Danişmendnâme'nin yazılış tarihi olan 1245'den önce yazıldığı tahmin edilmektedir. Battalnâme'nin bugün bilinen nüshaları arasında yazıldığı döneme ait olanı yoktur. Eldeki nüshalar daha sonraki dönemde yazılmışlardır. Bilinen en eski nüsha 1436 tarihini taşımaktadır. Battalnâme, Darendeli şair Bakai (ö. 1785) tarafından 1769'da manzum olarak da yazılmıştır.

Battal Gazi Destanı 8.yüzyılda başlayıp İstanbul'un Sultan Mehmet tarafından fethine kadar beş yüz yıl devam etmiş, önce Arap-Bizans sonra Türk-Bizans mücadelesinin atmosferi içinde doğmuş bir destandır.

Battalname'de 8.Yüzyılda Anadolu'da Emevilerin Hıristiyan Bizanslılara karşı açtığı savaşlarda Battal lakabıyla ün kazanmış bir Müslüman kumandanın kahramanlıkları anlatılmaktadır.

Mervan'ın oğlu Mesleme'nin (715) İstanbul kuşatmasında, kahramanlıklarıyla büyük ün yaptığından kendisine Battal (kahraman) lakabı verilmiştir.

Battal Gazi, Arap tarihçilerine göre Emeviler devrinde meydana gelen İstanbul kuşatmasında üstün kumandanlık ve yiğitlik vasıfları göstermiş Abdullah adlı bir kahramandır. 740 yıllarında Hristiyanlarla yapılan savaşta ölmüştür. Eskişehir'de Akroin denilen yerde vefat etmiştir. İstanbul surları dibinde gömülü olduğuna inanılır. Malatyalı ve Şamlı diyenler olduğu gibi Emeviler hizmetinde çalışan bir Türk olduğu da söylenir.

Battalname'nin özeti şöyledir; "Bir gün Hz. Muhammed ashâbıyla otururken vahiy gelmediğinden bahisle güzel mevzulardan konuşulmasını ister. Ashâbdan Abdülvehhab, Rum vilayetinden bahseder. O anda gelen vahiyde bu vilayetin iki yüzyıl sonra Cafer adında bir yiğit tarafından Müslüman edileceği bildirilir. Hüseyin Gazi, peygamber soyundan bir kişidir. Malatya'ya yerleşmiştir Malatya'nın önde gelen kişilerindedir. Bir oğlu vardır ve adı **Cafer**'dir. Hüseyin Gazi, bir av esnasında Rum beylerinden Mihriyayil tarafından hile ile öldürülür. Cafer genç bir delikanlı iken babasının katillerini öldürür ve Serasker olur. Bundan sonra Kayser ordularıyla yapılan iki savaşta Cafer üstün başarılar gösterir ve Malatya beylerinin güvenini kazanır. Kayser, Ahmer komutasındaki bir başka orduyu Malatya üzerine gönderir. Cafer, Ahmer'le yaptığı ferdi mücadeleyi kazanır. Bunun

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

üzerine Ahmer, Müslüman olur. Kendisine Cafer tarafından «Ahmet» ismi verilir. Ahmet de Cafer'e «Battal» ismini verir. Bu andan itibaren Battal Gazi Bizanslarla girdiği sayısız savaşta gösterdiği kahramanlıklar destansı bir dille anlatılır. Artık Anadolu'da Müslümanlar açısından Bizans tehlikesi bertaraf edilmiş Battal Gazi de Medine'ye yerleşmiştir. Ancak Battal Gaziden aman dilemiş Kayser Kanatur, Battala verdiği sözü unuttur ve Malatya üzerine ordu gönderir. Ordu şehri yakıp yıkar Battal durumu işitince topladığı ordu ile Kayser ile savaşır. Kayser Nesih kalesine saklanır. Battal kaleyi kuşatır. Kale duvarının dibinde dinlenmek amacıyla uzanır ve uyur. Kaleden Battalın uyuduğunu gören Kayser 'in kızı O'na âşık olur. Gelmekte olan Bizans ordusundan haberdar etmek için bir not yazar ve bu notu taşla sararak O'na atar. Uyandırmak için âşığı tarafından atılan taş Battalın başına değer ve Battalı öldürür. Prenses Battalın öldüğünü görünce kederinden kendi hançeri ile kendini öldürür.”

Battalname destanında mekân; Malatya ve Harput'tan İstanbul surlarına kadar olan bölgedir.

Battalname destanının dil özellikleri; Battalname nesir halinde kaleme alınmakla beraber içinde bazı manzum bölümler de bulunmaktadır. Battalname üslubu, hatta kelimeleri cümle kuruluşu ile **Dede Korkut** Hikâyelerine benzer. Örnek: “Seyyit, yürüdü kaleyi dolaştı ki fırsat bula, kaleyi ala. Bir yere vardı, gördü ki su gider. Ol suyu gözetti. Su geldi, bir deliğe girdi. Seyit eyitti: "İş bu hisara gider, eğer çare olursa iş bundan olur." dedi.

Battalname'de olağanüstülükler, abartmalar, kutsi özellikler de yer almaktadır. Örneğin, **Aşkar:** Battal Gazi'nin atıdır. Gökten inmiş hatta Kâbe toprağından yaratılmıştır. Hz. Âdem'den beri peygamberlerin, Hz. Muhammet'in (s.a.s), Hz. Ali ve Hz. Hamza gibi yiğitlerin atı olmuştur. Ölümsüz at, Battal'ı nice bela ve felaketlerden kurtarmaktadır.

Battal Gazi'nin amacı, İslam'ı dört bir yana yaymaktır.

Battal Gazi, İslam'ın bütün emirlerini ahlâkını, adâlet, şefkat ve insaniyet hükümlerini yerine getirir. Zayıfı, düşkünü kadını öldürmez, asla şarap içmez ve harama bulaşmaz. İslam ilimlerini ve diğer dinleri oldukça iyi bilir. Dürüst, adaletli, alçak gönüllüdür. Tam bir Müslüman hayatı sürdürür. Derin bir manevi aşkı vardır. Cesurdur, hiçbir şeyden korkmaz. Tek başına bir orduya karşı savaşır. Bizanslılar, Hıristiyanlar, İslam'ı kabul etmeyen bütün din mensupları, Mecusiler, ateşperest ve putperestlerle vuruşur. Hepsini İslam'a davet eder. Olağanüstü yetenekleri vardır, keramet gösterir. İnsanların yanında olağanüstü varlıklarla da; devler, cinler, gulyabanilerle de vuruşur. Bu savaşlar esnasında ona peygamber ve evliyalar yardım eder. Her savaş sonunda ganimetten pay almaz, ganimeti din uğruna savaşan askerlere dağıtır. Kendi sembolik bir şey alır. Örneğin bir kılıç alır.

Battalname'de dikkati çeken bazı olağanüstülükler, daha 14 yaşında iken bileği bükülmez kahraman olması, silah kullanması ve her dem yeni bir icatla en büyük tehlikelerden kurtulmasıdır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Battalname'de İslam'ı netkisini bir kısa bölüm ile ifade edelim: Akdağ'da düşmanın deniz gibi olduğunu gören Battal Gazi ellerini göğe açarak: "Ey ulu Allah'ım! Bütün zorlukları kolaylaştıran sensin. Ne olur bu zayıf kuluna biçareye lütfunu ihsan et. Bu melunları bu alçakları, din düşmanlarını benim önümde boyun eğdir. "diye dua eder.

Afyonkarahisar'da 740 yılında öldüğü konusunda tarihçilerin birleştiği Battal Gazi ile yakın arkadaşı Ahmet Tarhan kaleyi ele geçirmek için sıkı bir kuşatma yapar, içeridekilerin dışarıya ile bütün bağlantılarını keser. Kale komutanı, bunun üzerine Bizans İmparatoru'na haber salar ve 100 000 kişilik bir ordu yardım için yola çıkar. Kalenin burçlarından Battal Gazi'yi görerek âşık olan komutanın güzel kızı O'na bir kötülük gelmemesi için çimler üzerinde uyumakta olan Battal Gazi'ye bağırır, ancak duyuramaz. Sonra bir kâğıt yazar, taşa sararak üzerine atar. Battal Gazi, bir iki kıpırdandıktan sonra hareketsiz kalır. Battal'ın uyumadığını gören kız telaşlanır, babasına Türklerin komutanının çayırdaki uyduğunu söyler ve güya O'nu öldürmek için zehirli bir hançer ister. Battal Gazi'nin yanına gelen kız onu ölmüş olarak bulur. Çünkü attığı taş, Battal'ın kulağına gelmiş ve ölümüne neden olmuştur. Kız üzülür ve hançeri kendi kalbine saplayarak hayatına son verir. Bizans ordusu kalenin eteklerine geldiğinde amansız bir savaş başlar, Ahmet Tarhan askerleriyle birlikte şehit olur. Ahmet Tarhan Karahisar Kalesi'nin eteklerinde, şu anda Ulu Camii 'nin karşısındaki mezarına gömülür. Yenilgiden sonra çok şiddetli bir fırtına başlar ve Battal'ın cesedini Eskişehir dolaylarına atar. Böylece Bizanslılar, Battal Gazi'nin öldüğünü anlayamaz ve daha uzun süre onun korkusuyla yaşarlar.

Seyyit Battal Gazi'nin Külliyesi Eskişehir'in Seyitgazi ilçesinde Üçler Tepesi'ndedir. 1207-1208 yıllarında Anadolu Selçuklu Sultanı 1. Alâeddin Keykubat'ın annesi Ümmühan Hatun tarafından yaptırılmıştır. Rivayete göre Battal Gazi Ümmühan Hatun'un rüyasına girmiş ve: "Ey Hatun! Ben O kişiyim ki Diyarı Rum'u aldım, kâh karada, kâh denizde doksan yıl gazilik ettim. Sonunda Mesihî'ye kalesinde şehit oldum. Gel beni ziyaret et, Üzerime bir türbe yap! " demiştir. Ümmühan Hatun da mezarı bularak türbe ve adına bir külliye yaptırmıştır.

Battalname'den Bir Bölüm

"Sünnilerden birisini seğirdüp Seyyid'e geldi, aydur, iy gaziler serveri halife senünçün dua kıldı didi. Seyyid bunu işidicekatınan sıçradı, aşğa indi, Halife'ye karşı yüz yireurdi, yine atına bindi, bir müddet silahşörlük gösterdi. Yitmiş iki lu'bile tarafeynden mütehayyir kıldı. Hayran oldılar. Seyyid'ün yarenleri Halife'ye aytdılar; şah-ı âlem işbu hüneler kim gösterür, kamusu Battal'dur, illa kim bu siyahdur. Halife ayıldı; Hak Taalakadirdür, her kimi kim dilerse Battal süretinde viribir kim Islamameded yitişe, Seyyid meydan içinde dururken yüz Kayser'e döndi, er diledi. Kayser leşkerinde bir er var idi, Körken Lavidirlerdi. Seyyid beraber geldi, süngü havale kıldı. Seyyidanun süngüsün meneyledi, geldi kim kuşağından dutdı ve atından kapdı, başmun üstüne çevirdi, yireurdi, canı

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

cehenneme ısmarladı. Anun ardınca Keşmiridirler idi, anı da elma gibi atından kapdı, iki elin bağıladı sünnilerden yana viribidi. Anun ardınca Karüni Sinan'ı gördi, anı dahi yıkdı, bağıladı, âlem dibine viribidi. Sünnilerden tebir avazı yidinci kat göğe irişdi. Ol gün yidi adı bellüpehlüvanı birer dürlü hünlerle yıkdı, bağıladı, sünnilere gönderdi. Andan sonra yitmiş seksen benam sanı adı bellü mürtedi, birer darb (ile) helak eyledi ayruk meydana kimse girmede...”

Edebiyatımızda Battal Gazi sevgisi ve aşkıyla yazılmış olan birçok şiir bulunmaktadır. Onlardan sadece iki tanesini örnek olarak aşağıda veriyoruz.

BATTAL GAZİ

Battalın kır atı barışta coşar,
Cihan da sevilmiş er Battalgazi,
Vatanı uğruna dağları aşar,
Düşmanları yakar kor Battalgazi.

Hasımları korkar Battal şanıdan,
Sevdikleri ayrılmazı yanından,
Saldırı yapanlar oldu canından,
Düşmanlara oldu sur Battal Gazi.

Kalemim yazıyor yüreğim söyler,
Bağrında yetişmiş Paşalar, Beyler,
Akıncın zalimi yolundan eyler,
Serdarın doğduğu yer Battal Gazi.

Bir yiğit şahlanmış Seyyid soyundan,
Herkes örnek almış güzel huyundan,
Yenilmemiş savaş adlı oyundan,
Yiğidini yenmek zor Battal Gazi.
Çokları göz dikmiş bu cennet yurda
İslam'ın ordusu savaşmış burda,
Düşman orduları kalmışlar zorda,
Yolların düşmana dar Battal Gazi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Fırat nehri ile yakın arası,
Malatya şehriydi önce burası,
Şimdi bizde beyim nöbet sırası,
Oluruz vatana yar Battal Gazi.

Kaya der toprağın şehitler kanı,
Her yanda görülür tarihi anı,
Atalar koymuşlar uğruna canı,
Nice şehitlerin var Battal Gazi. (Osman Kaya)

Seyyidim, Battal Gazim yine mi seferin var?
Gözlerine gömülmüş baştanbaşa bu diyar.

Bugün Eskimalatya bir başka görünmüştü.
Canlı gölgen surların üzerine düşmüştü.
Aşkar'ın üzerinde ne de bir heybetliydin.
Ne de atik, ne de dik, ne de cesaretliydin.

Yine Bizans'a doğru kaldırmıştın kolunu.
Fırat'tan Marmara'ya çizdiğin cenk yolunu,
Bu şehirde düşürür dile gelir asırlar.
Seni bana anlatan sağolsun yıkık surlar. (Mehmet Sabri Kelemeroğlu)

SONUÇ

Battalname, 8. yüzyılda Emevi - Bizans savaşlarında ün kazanan Arap komutan Battal Gazi'nin efsanevi yaşamı ve kahramanlıkları çevresinde oluşan bir halk öyküsüdür. Battalname'de Kahramanlık teması işlenmiştir. Battalname nesir halinde kaleme alınmakla beraber içinde bazı manzum bölümler de bulunmaktadır. Battalname üslubu, hatta kelimeleri ve cümle kuruluşu ile Dede Korkut Hikâyelerine benzer. Olağanüstülükler, abartmalar ve kutsi özellikler içermektedir. Destan kahramanı Battal Gazi bir Arap kahramandan esinlenilerek oluşturulmuştur. Asıl destan 8.yy'da Emeviler ve Hıristiyanların savaşlarından doğmuştur. "Battal" Arap kahramanlarına verilen bir unvandır ve sonradan Türkçeleştirilmiştir. Battal Gazi'nin asıl adı Abdullah ya da Ebu Hüseyin'dir. 12. ve 13. yüzyıllarda Battalname adı verilen nesir yazıya geçirilmiştir. Battal Gazi bilgili cömert ve

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

dindardır. O, İslamiyet’i yaymak adına insanlardan başka büyücü, dev ve cadı gibi kavramlarla da savaşır. Arap, Fars ve Türk üretimi olmasına rağmen Orta Asya Türkleri tarafından da benimsenmiştir. İslam kültür dairesinin ortak ürünüdür. Battal Gazi’nin menkıbeleşmiş hayatı üzerine kurulmuş anonim ve destani bir halk hikâyesidir. Battalname'nin düzyazı ve manzum olmak üzere birçok yazması bulunmakta olup Battalname'nin 11. yüzyıl sonları ile 12. yüzyıl başlarında yazıldığı sanılmaktadır.

KAYNAKÇA

ERGİNSOY Ülker, "**Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları**", İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1988.

KONUŞ Fazlı, "**Selçuklular Bibliyografyası (Temel kaynakların Açıklaması ile Beraber)**", Konya 2006.

KÖKSAL Hasan, "**Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı**", Kültür Bakanlığı Yayını,1984.Ankara,sh.37.

SÜSLÜ Özden, "**Tasvirilere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri**",Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1989.

ŞEKER Mehmet, "**Anadolu'nun Türk Vatanı Haline Gelmesi**", Türkler Ansiklopedisi 6.Cilt. Sh.270,Ankara,2002.

TUĞRULCA Orhan, "**Malatya Tarih Kent ve Kültür Cilt 2**, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları,I.Baskı:İstanbul,2013.

(<http://www.malatya.bel.tr/icerik/29/28/malatyainin-tarihi.aspx>)

(<http://www.malatya.gov.tr/battalgazi-destani>)

(<http://nettebuldum.blogspot.com.tr/2014/02/battalname-ozellikleri-nelerdir.html>)

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU DÖNEMİ'NDEN BİR MENKABE KİŞİSİ: ÜMMET (HİMMET) BABA

Yrd. Doç. Dr. İbrahim ERŞAHİN

Mahmut GÜVEN

Özet

Menkabe veya menkıbe dinî-tasavvufî edebiyatın anlatım türlerinden biridir. “Tabiatüstü nitelikler gösteren dinî-efsanevî şahsiyetlerle ilgili olayları anlatan olağanüstü hikâyeler.” olarak tanımlanabilir.

Menkabeler biçim itibariyle fazla hacimli olmayan, mensur hikâyelerdir. Bu anlatmalarda yoğun var-varı yok etmek, gaibi bilmek, aynı anda farklı yerlerde görünmek, su üstünde yürümek gibi birçok motif yer alır.

Kültür ve edebiyat tarihimiz menkabeler ve haklarında bu türden anlatmalar oluşmuş kişiler açısından oldukça zengindir. Kahramanmaraş bölgesinde de bu özellikte birçok şahsiyet ve kendileriyle ilgili menkabeler bulunmaktadır.

Biz bu bildirimizde böylesi bir zat olan ve Selçuklular Dönemi'nde Elbistan'da yaşadığı rivayet olunan Ümmet (Himmet) Baba ile hakkında anlatılan ve elimizde on dört varyantı bulunan menkabesinden söz edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Ümmet (Himmet) Baba, Menkıbe, Elbistan, Selçuklu

Abstract

Legend or saga is a expression sort of religious and sufi literature. It can be defined as a story of religious and legendary person showing supernatural properties.

Legend is prose story which is not voluminous. In this works take part various motifs like being in the clear, knowing defaulter, being different places at the same time, walking on water.

Our culture and litareture has plenty of this kind of person who has own saga or legend. Kahramanmaraş also has many persons like that.

In this study, we mentioned Ümmet (Himmet) Father who has own legend and live in Elbistan of Seljuks period and thirteen variant of legends about Ümmet (Himmet) Father.

Key Words: Ümmet (Himmet) Father, Legend, Elbistan, Seljuks

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1. MENKABE

Dinî-tasavvufî edebiyatın türlerinden.

Tabiatüstü nitelikler gösteren dinî-efsanevî şahsiyetlerle ilgili olayları anlatan olağanüstü hikâyeler.

Genellikle dinî şahsiyetlerle ilgili olağanüstü unsurlar (keramet vb.) taşıyan olaylar anlatılır. Çeşitli alanlarda topluma yararlı olmuş kişiler de menkabe kahramanı olabilir.

Menkabeler biçim itibariyle gayet kısa, küçük, mensur hikâyelerdir. Bazen manzum parçalar da ihtiva ederler.

Menkabelerin çoğu sözlü ortamda oluştuğu şekilde halkın anlayabileceği sade konuşma diliyle anlatılır. Edebî üslup kaygısı bulunmaz.

Dinî şahsiyetlerle ilgili olanlar ve kahramanlık menkıbeleri olmak üzere iki grupta toplanır. Kahramanların kutsal yönü bulunan gerçek kişiler oluşu, olayların belirli yeri ve zamanının bulunması, gerçek olduklarına inanılması, anlatmanın kişi hayattayken veya öldükten sonra meydana gelmesi menkabelerin diğer özellikleri olarak anılabilir.

Halk anlatmalarının hepsinde görüldüğü gibi menkabelerin de çeşitli varyantları bulunur.

Menkabelerde yoğun var-vari yok etmek, gaibi bilmek-gelecekte haber vermek, aynı anda farklı yerlerde görünmek, su üstünde yürümek gibi birçok harikulade olay anlatılır. Bu olaylara dinî terminolojide “keramet” adı verilir.

9. yüzyıldan itibaren gittikçe kuvvetlenerek gelişen tasavvufun etkisiyle teşekkül etmiş, zamanla bütün İslam dünyasında çoğalmıştır. Tasavvuf kanalıyla Müslümanlığı öğrenen Orta Asya’daki Türk topluluklarının dünyası, İslam öncesi devirdeki kültürleri dolayısıyla menkabelerin teşekkülüne elverişli bir ortam teşkil ediyordu. O devirde İslamî kaynaktan gelen pek çok menkabenin yanı sıra birçok Şamanist ve Budist menkabenin de “İslamî” nitelik kazanarak yaşamaya devam ettiği ve yeni menkabelerin teşekkülüne zemin hazırladığı düşünülür. Orta Asya’da İslamiyet’in yayılışında birinci derecede rol oynayan evliya menkabeleri, aynı rolü bu defa da Türklerin Anadolu’ya gelişinden sonra, Anadolu’nun İslamlaşmasında oynadı. Daha sonraki Rumeli fetihlerinde de benzer bir fonksiyonu icra etti.

Menkabeler bir araya toplanarak “menakıbnâme” olarak anılan eserler oluşturulmuştur.⁹⁹⁶

⁹⁹⁶ ERŞAHİN, İbrahim, 2011, Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü, Ötüken Neşriyat, İSTANBUL. s. 235-236

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

2. ÜMMET (HİMMET) BABA

2.1. İsim

İsmi Ümmet ve Himmet Baba olarak anılmaktadır. Bu farklılaşmanın halkın dua istemesiyle Ümmet Baba'dan Himmet Baba'ya dönüşmesinden kaynaklandığı belirtilir.⁹⁹⁷

Ayrıca bu isimler türbenin yanındaki caminin adında da kullanılır. Diğer taraftan türbenin yanındaki caminin adı Babaiyye Mescidi veya Camisi olarak da geçmektedir.⁹⁹⁸

2.2. Dönemi ve Yaşadığı Yer

Menkabenin bir kısım varyantları ile bazı kaynaklarda ilgili zatın Selçuklular Dönemi'nde yaşadığı ifade edilir.⁹⁹⁹

Bazı kaynaklarda ise XV. yüzyıl sonu ile XVI. yüzyıl başlarında yaşadığı belirtilir.¹⁰⁰⁰

Ayrıca anlatmalarda ve kaynaklarda genelde Elbistan'da yaşadığı ifade edilir.

2.3. Hayatı ve Şahsiyeti

Anlatmalarda ve kaynaklarda manevi bir zat, ulu bir kumandan, Anadolu ereni, devrin alimi ve saygı gören evliyası, Hacı Bektaş Veli'nin müridi ve postnişini olduğu; valilik veya komutanlık yaptığı, maneviyatı yanında adaletli oluşu ve yiğitliği sebebiyle de halk tarafından çok sevildiği, Afşin'de ise kendisi gibi veli bir kardeşinin (Dedebaba) bulunduğu ifade edilir.

2.4. Ölümü

Menkabenin varyant ve versiyonlarında savaşırken kopan başını alıp savaşmaya devam ettiği, bunu bir kadının görüp bağırmasıyla oracıkta düşüp şehit olduğu (bir varyantta sırrıldığı) anlatılır.

2.5. Türbe ve Cami

Ümmet-Himmet Baba'nın Türbesi ve Camisi Elbistan'da Ceyhan Nehri kıyısında, tarihi Tekke Köprüsü yakınında bulunmaktadır. Önce türbe yapılmış, sonra mescit eklenerek yapı oluşturmuştur. Türbe Selçuklu kümbet mimarisinde sekizgen yapı karakteri uygulanarak kesme ve moloz taştan, kare planlı olarak yapılmıştır. Üzeri içten kubbe, dıştan da konik bir çatı ile örtülmüştür. Cami ve türbe, mimari üslubundan ötürü XIV. yüzyıla tarihlendirilmektedir.¹⁰⁰¹

Burasının vaktiyle bir ilim ve maneviyat merkezi olduğu da ifade edilmiştir.¹⁰⁰²

⁹⁹⁷ Osman Küleç, 1971, Lise, Himmet Baba Cami-İmam Hatip, Elbistan

⁹⁹⁸ ÖZKARCI, Mehmet, 2003, Ümmet Baba Külliyesi, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, s. 52-78

BİLGİN Arif, 2011, Tarihten Günümüze Elbistan ve Köylerindeki Camiiler, İZMİR.

⁹⁹⁹ Himmet Baba Türbesi (Elbistan), <http://e-tarih.org/sayfam.php?m=teser&id=881> 23/08/2016

¹⁰⁰⁰ KALAFAT, Yaşar, 2005, Kahramanmaraş Yöresi Türbelerinde Halk İnanışları, I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, s.1015-1018

¹⁰⁰¹ Himmet Baba Türbesi (Elbistan), <http://e-tarih.org/sayfam.php?m=teser&id=881> 23/08/2016.

¹⁰⁰² Osman Küleç, 1971, Lise, Himmet Baba Cami-İmam Hatip, Elbistan.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türbe ve mescit 2009 yılında restore edilmiştir. Türbe avlusunda restorasyon sırasında bir de sarnıç tespit edilmiştir. Ayrıca avluda yüz yıllık bir çınar ağacı mevcuttur.¹⁰⁰³

3. ÜMMET (HİMMET) BABA MENKABESİ

3.1. Menkabenin Varyant ve Versiyonları

V 1

Derler ki, süvari komutanı olan Himmet Baba, seyisi Hacı Mehmet ile birlikte bugünkü yattığı yerde şehit düşmüştür.

Fakat bu şahadet çok manidardır. Kâfirlerle savaşırken başını kaybetmiş, sonra düşen başını yerden tekrar alıp koltuğunun altına koymuş ve savaşa devam etmiştir.

Bu hali gören bir Ermeni mamasının (kadın) çığlık atması üzerine, atından yere düşen Himmet Baba, oracıkta Rahmet-i Rahman'a kavuşmuştur.

Bazıları da:

“Mamanın çığlığı üzere şimdiki türbesinin bulunduğu yerde kaybolmuş.” diye anlatırlar.¹⁰⁰⁴

V 2

Albista'nın Gonya'ya (Konya) bağlı askeri valiler tarafından yönetildiği Selçuklular Dönemi'nde Himmet Baba da Albistan'da askeri vali imiş. Adaletli davranışı, yiğit duruşuyla Albistan halkının sevgisini kazanmış.

Bir rivayata göre Himmet Baba'nın savaş sırasında başı gopmuş başını eline alarak savaş bitenece (bitinceye kadar) savaştığı söylenir.

Bunu gören avrat (kadın):

“Şu yiğide bakın!” diyşin (deyince) olduğu yere düşmüş bir daha galkamamış.

Halk Himmet Baba'yı orada defnetmiş ve bir caminin içine almıştır.¹⁰⁰⁵

V 3

Elbistan'ın Konya'ya bağlı askeri valiler tarafından yönetildiği Selçuklular Dönemi'nde, Himmet Baba da Elbistan'da askeri vali idi.

Bulduğu bölgede adaletli yönetimi sayesinde Elbistan halkı tarafından çok sevilir.

---

¹⁰⁰³KALAFAT, Yaşar, 2005, Kahramanmaraş Yöresi Türbelerinde Halk İnanışları, I. Kahramanmaraş. Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, s.1015-1018.

¹⁰⁰⁴ÖZKARCI, Mehmet, 2003, Ümmet Baba Külliyesi, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, s. 52-78

http://www.elbistan.gov.tr/default_b0.aspx?content=1008 23/08/2016.

¹⁰⁰⁵ÇELİK, Nezir; 1999, K. Maraş Efsane Ve Menkabeleri, KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, Kahramanmaraş, s.76-77.

¹⁰⁰⁵EKİCİ, Gülcan, 2015, Mahalli Efsane Ve Menkabeler Üzerine Bir Çalışma, Ksü Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, Kahramanmaraş, s. 63.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bir rivayete göre; savaş esnasında başı kopar. Başını eline alarak, savaş bitinceye kadar savaşı.

Bunu gören bir kadın:

“Şu yiğide bakın!” deyince olduğu yere düşer ve bir daha da kalkamaz.

Halk Himmet Baba’yı oraya defneder.

Daha sonra da bir cami yaptırarak türbeyi içine alır.¹⁰⁰⁶

V 4

Söylenenlere göre, Himmet Baba adındaki bu büyük kişi, halk tarafından sevilen sayılan bir kumandandır.

Savaş sırasında kafası boynundan kopar yere düşer. Kafasını yerden alır, koltuğunun altına koyar, savaşmaya devam eder.

Himmet Baba’nın, kafası koltuğunda savaşını gören bir kadının:

“Amaa şu yiğide bakın, kafası koltuğunda savaşıyor.” diye bağırması üzerine olduğu yere düşer, bir daha da kalkamaz.

Oracıkta şehit olur.

Halk bu büyük kişiyi oraya gömer.

Mezarını sık sık ziyaret ederek türbe haline getirir.

Daha sonra buraya bir camii yapılır ve adına Himmet Baba Camisi denilir.

Himmet Baba’nın türbesi bu caminin içerisinde kalır.¹⁰⁰⁷

V 5

Himmet Baba adında manevi bir zat, ulu bir kumandan vardır.

Savaş sırasında kafası kopar. Ama bu zat kafasını koltuğuna alır savaşa devam eder.

Ta ki bir kadın bunu fark edip:

“Şu yiğide bakın kafası koltuğunun altında savaşıyor.” diyene kadar.

O anda olduğu yere düşüp, şehit olur.

Halk sonra orayı türbeleştirir. Bir de cami yapar.¹⁰⁰⁸

V 6

Efsaneye göre, Himmet Baba adında ulu bir kişi varmış.

Bir savaş sırasında kafası kopmuş ve yere düşmüş.

Himmet Baba kafasını almış, koltuğunun altına koymuş ve savaşmaya devam etmiş.

¹⁰⁰⁶ Maraş Efsaneleri, <http://www.cerezforum.net/konu/maras-efsaneleri.89176/28/08/2016>

¹⁰⁰⁷ EKİCİ, Gülcan, 2015, Mahalli Efsane Ve Menkabeler Üzerine Bir Çalışma, Ksü Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, Kahramanmaraş, s. 102.

¹⁰⁰⁸ BAKIRCI, Muhammet, 2015, Kahramanmaraş Efsaneleri Ve Menkabeleri Üzerine Bir Çalışma, KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, Kahramanmaraş, s.29.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Himmet Baba'nın, kafası koltuğunda savaştığını gören bir kadın:

“Amaa. Şu yiğide bakın, kafası koltuğunda savaşıyor.” diye bağırır.

Bunun üzerine Himmet Baba olduğu yere düşmüş, bir daha da kalkamamış ve orada şehit olmuş.

Halk, bu yüce kişiyi oraya gömmüş.

Sık sık ziyaret ederek orayı türbe haline getirmiş.

Daha sonra buraya bir camii yapılmış ve adına da "Himmet Baba Camii" denilmiştir.¹⁰⁰⁹

V 7

Himmet Baba'nın bir savaş sırasında kafası kopar ve yere düşer.

Himmet Baba kafasını alır, koltuğunun altına koyar ve savaşımaya devam eder.

Himmet Baba'nın, kafası koltuğunda savaştığını gören bir kadın:

“Amaa. Şu yiğide bakın, kafası koltuğunda savaşıyor.” diye bağırır.

Bunun üzerine Himmet Baba olduğu yere düşer, bir daha da kalkamaz, orada şehit olur.

Halk, bu yüce kişiyi oraya gömer. Sonra da sık sık ziyaret ederek orayı türbe haline getirir.

Daha sonra buraya bir camii yapılır. Bunun adı da Himmet Baba Camii olarak anılır.¹⁰¹⁰

V 8

Selçuklular Dönemi'nde Elbistan'ın askeri valisi olan Himmet Baba, adaletli yönetiminden ötürü halk tarafından sevilen ve sayılan bir kişi idi.

Elbistan'a yapılan bir akın sırasında şehri korurken bir kılıç darbesi ile başı kopmuş, ancak Himmet Baba başını eline alarak savaşın sonuna kadar mücadelesini sürdürmüştür.

Bunu gören bir kadın:

“Şu yiğide bakın!” deyince de olduğu yere düşmüş ve bir daha da kalkmamıştır.

Bundan sonra halk Himmet Baba'yı düştüğü yere gömmüştür. Daha sonra da burada cami ve bir de türbesi yapılmıştır.¹⁰¹¹

V 9

Rivayete göre kumandan olan Himmet (Ümmet) Baba savaş esnasında şehit düşmüş. Savaş esnasında başı kopan Himmet Baba başını eline alarak savaş bitinceye kadar savaşmış.

Bunu gören bir kadın:

“Şu savaşın yiğidine bakın!” deyince olduğu yere düşmüş bir daha da kalkmamıştır.

¹⁰⁰⁹ BAKIRCI, Muhammet, 2015, Kahramanmaraş Efsaneleri Ve Menkabeleri Üzerine Bir Çalışma, KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, Kahramanmaraş, s. 53.

¹⁰¹⁰ Hacı Mehmet Özdağ, 1917, Elbistan

¹⁰¹¹ Himmet Baba Türbesi (Elbistan), <http://e-tarih.org/sayfam.php?m=teser&id=881> 23/08/2016

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Halk Himmet Baba'yı oraya defnetmiş.

Daha sonra da bir cami yaptırarak mezarını bu camiinin içine almıştır.

Kendisi adaleti sebebi ile Elbistan halkı tarafından çok sevilmiştir.¹⁰¹²

V 10

Asker olduğu söyleniyor. Savaşta başı kesilir. Bir kadın bu halini görünce:

“Bak şu askere, kelle koltukta savaşıyor.” deyince orada düşer ve bir daha ayağa kalkamaz.

Olduğu yere defnetmişler.

Türbesini Dulkadiroğlu Beyliği oraya yapmıştır.¹⁰¹³

V 11

Ümmet Baba yiğit mi yiğit bir askeri komutanmış. Buna rağmen bir savaşta düşmanı vurunca kafasını kesmiş. Ümmet da Baba başını koltuğunun altına alıp savaşmaya devam etmiş. Bunu gören bir kadın “Amanının ne yiğit adammış!” demiş. der demez Ümmet Baba yere yığılalmış, ölmüş. Orası bugünkü türbesinin olduğu yermiş.¹⁰¹⁴

V 12

Himmet Baba, “himmet eder”miş. Kim bir şeye daralırsa anasından babasından istediği parayı onlardan alamazsa gelip “Himmet Baba”dan isterlermiş. İstedikten kısa bir süre sonra camiinin çevresinde muhakkak ihtiyacını gidererek parayı bulurlarmış.¹⁰¹⁵

V 13

Ümmet Baba'nın yaşadığına ve abdest aldığına inanılırmış. Bu yüzden abdest alması için türbesindeki sandukasının yanına ibrikle su bırakırlarmış. Bir süre sonra geldiklerinde suyun azaldığını görünce “Demek ki abdest almış.” derlermiş.¹⁰¹⁶

V 14

XV. yüzyıl sonu ve XVI. yüzyıl başlarında yaşamış bir Anadolu Evliyası olarak bilinmektedir.

Ummet Baba'nın adil bir kumandan olduğu, savaşta başının gövdesinden ayrılmış olmasına rağmen savaş bitinceye kadar başını koltuğuna alarak savaşmış olduğu anlatılır.

Bu durumunu gören bir kadın:

"Şu savaşan yiğide bakın!" demesi üzerine hemen yere düşmüş ve orada defnedilmiştir. Türbeyi ziyaret edenler burada "**hacet namazı**" kılıp dua ederler. Burada adak adanır, mum yakılır.¹⁰¹⁷

¹⁰¹² TÜRK, Mustafa, 1993-1994, “Folklor”, Elbistan (Cumhuriyetin 70. Yılında), Özgü Yayınları

¹⁰¹³ Osman Küleç, 1971, Lise, Himmet Baba Cami-İmam Hatip, Elbistan

¹⁰¹⁴ BİLGİN Arif, 2011, Tarihten Günümüze Elbistan ve Köylerindeki Camiiler, İZMİR, s.157

¹⁰¹⁵ a.g.e s. 157.

¹⁰¹⁶ a.g.e s. 157.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

3.2. Menkabenin Varyant ve Versiyonlarındaki Ortaklık ve Farklar

İsim

Üç varyantta adı Ümmet Baba'dır. (V11, V13, V14)

Diğerlerinde adı Himmet Baba'dır. (V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V8, V9, V10, V12)

Dönem

Üç varyantta Selçuklular Dönemi'nde yaşamış olduğu ifade edilir. (V2, V3, V7,)

Yer

Dokuz varyantta Elbistan'da yaşadığı ifade edilir. (V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V8, V14)

Görev

Üç varyantta Konya'ya bağlı askeri valilerden olduğu vardır. (V2, V3, V7,)

Altı varyantta komutan olarak geçer. (V1, V4, V5, V10, V11, V14)

Vasıflar

Dört varyantta adaletli oluşu ve yiğit duruşuyla halkın sevgisini kazandığı belirtilir. (V2, V3, V4, V8, V9,)

Dört varyanta göre manevi bir zattır. (V5, V6, V7, V14)

Bir varyantta halen yaşadığına, abdest aldığına inanılır ve ibrikle su bırakırlar. (V13)

Bir varyantta Himmet eder. (V12)

Bir varyantta ruhaniyetinden para istenince ihtiyaç giderecek para cami kenarında bulunur. (V12)

Ölüm

Yedi varyantta kopan başını koltuğunun altına alıp savaşmaya devam eder. (V1, V3, V4, V5, V7, V8, V11, V14)

Altı varyantta kopan başını eline alarak savaşmaya devam eder. (V3, V4, V6, V7, V8, V9,)

On varyantta bu durumu bir kadın görür. (V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V8, V9, V14)

Bir varyantta bu durumu bir Ermeni maması görür. (V1)

On iki varyantta kadının görmesiyle oracıkta şehit olur. (V1, V2, V3, V4, V5, V6, V7, V8, V9, V10, V11, V14)

Bir varyantta mamanın bağırmasından dolayı şu anki türbenin olduğu yerde kaybolur. (V1)

Bir varyantta seyisi Hacı Mehmet ile birlikte şehit olur. (V1)

---

¹⁰¹⁷KALAFAT, Yaşar, 2005, Kahramanmaraş Yöresi Türbelerinde Halk İnanışları, I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, s. 1017.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türbe

Dokuz varyantta şehit olduğu yerde defnedilir, buraya türbe ve cami yapılır. (V2, V3, V4, V5, V6, V7, V8, V9, V10)

Bir varyantta türbenin Dulkadiroğlu Beyliği Dönemi'nde yapıldığı ifade edilir. (V10)

4. SONUÇ

Hakkında anlatılan bir menkabe vesilesiyle bilgi sahibi olduğumuz Ümmet (Himmet) Baba ile ilgili olarak bu anlatma ve çeşitleri dışında başkaca bilgiye sahip değiliz.

(Himmet) Baba ile ilgili söz konusu menkabenin elimizde on dört varyantı bulunmaktadır.

Menkabede anlatılan olay sonrasında hakkında bir kült oluşmuş ve türbesi ve cami manevi bir cazibe merkezi özelliği kazanmıştır.

Başlı kesilmesine rağmen “başını alıp savaşmaya devam etmesi” motifine başka kişilere (bazıları isimsiz) bağlı bazı Türk efsanelerinde de rastlanmaktadır.

5. KAYNAKLAR

5.1. Sözlü Kaynak

Osman Küleç, 1971, Lise, Himmet Baba Cami-İmam Hatip, Elbistan

Hacı Mehmet Özdağ, 1917, Elbistan

5.2. Yazılı Kaynak

BAKIRCI, Muhammet, 2015, Kahramanmaraş Efsaneleri Ve Menkabeleri Üzerine Bir Çalışma, KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, KAHRAMANMARAŞ

BİLGİN Arif, 2011, Tarihten Günümüze Elbistan ve Köylerindeki Camiiler, İZMİR.

ÇELİK, Nezir; 1999, K. Maraş Efsane Ve Menkabeleri, KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, K. MARAŞ

EKİCİ, Gülcan, 2015, Mahalli Efsane Ve Menkabeler Üzerine Bir Çalışma, Ksü Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi, KAHRAMANMARAŞ

ERŞAHİN, İbrahim, 2011, Halk Kültürü ve Edebiyatı Sözlüğü, Ötüken Neşriyat, İSTANBUL

Himmet Baba Türbesi (Elbistan), <http://e-tarih.org/sayfam.php?m=teser&id=881> 23/08/2016

http://www.elbistan.gov.tr/default_b0.aspx?content=1008 23/08/2016

KALAFAT, Yaşar, 2005, Kahramanmaraş Yöresi Türbelerinde Halk İnanışları, I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, s.1015-1018

Maraş Efsaneleri, <http://www.cerezforum.net/konu/maras-efsaneleri.89176/> 28/08/2016

ÖZKARCI, Mehmet, 2003, Ümmet Baba Külliyesi, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, s. 52-78

TÜRK, Mustafa, 1993-1994, "Folklor", Elbistan (Cumhuriyetin 70. Yılında), Özgü Yayınları

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ELBİSTAN'DA BİR SELÇUKLU ERENİ: HİMMET BABA TÜRBESİ VE ETRAFINDA GELİŞEN HALK İNANÇLARI

Veli Cem ÖZDEMİR¹⁰¹⁸

ÖZET

Kahramanmaraş'a bağlı Elbistan ilçesinde Himmet Baba camiinin hemen yanında bahsi geçen camiye adını veren Himmet Baba'nın türbesi yer almaktadır. Caminin ve türbenin yapım tarihi bilinmemekle birlikte mimarî üslubundan ötürü XIII ve XIV. yüzyıllara tarihlendirmek mümkündür. Türbe kesme ve moloz taştan kare planlı olarak yapılmıştır. Üzeri içten kubbe, dıştan da konik bir çatı ile örtülmüştür. Bu özellikleri, türbenin Selçuklu çağında yapıldığının en önemli göstergesidir.

Yörede kadimden beri anlatılan söylencelere göre Himmet Baba, Selçukluların Elbistan'ı yöneten valilerinden birisidir ve Elbistan'a karşı gerçekleştirilen bir düşman saldırısı sırasında başı kesilerek şehit edilmiştir. Ancak Himmet Baba, Yaradan'ın bir takdiri olarak kesik başını koltuğu altına alarak savaş bitene kadar mücadeleye devam etmiştir. Neticede bir kadının "Şu yiğide bakın!" diyerek nazar etmesi sonucunda olduğu yere yıkılmış ve defnedilmiştir. Yıllar sonra mezarın üzerine Dulkadiroğulları Beyi Alaüddeve tarafından bir türbe yaptırılmıştır.

Biz bu bildirimizde Elbistan yöresinde yaşamış olduğuna inanılan ve halk arasında birçok söylencesi anlatılan bir Selçuklu ereni olarak düşündüğümüz Himmet Baba hakkında literatür taraması ve yöreden derlemeler yoluyla elde ettiğimiz bilgileri tarihî veriler ile ele almaya ve Selçuklu çağından beri türbe etrafında gelişen halk inançlarını analiz etmeye çalışacağız. Böylece Türk halk tasavvurunun evrensel motiflerinden olan "kesik baş" mitini Himmet Baba örneği ile ele alarak daha önce yapılmış çalışmalara katkı sağlamak arzusundayız.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Elbistan, Himmet Baba, Selçuklu, Halk İnançları

A SELJUAL RELIGIOUS PEOPLE IN ELBISTAN: THE FOLK BELIEFS IN THE HİMMET BABA TOMB

ABSTRACT

Himmet Baba's mosque in the province of Elbistan connected to Kahramanmaraş is located near the tomb of Himmet Baba, who gave the name of the mosque. Although the date of construction of the mosque and the tomb is not known, XIII and XIV due to the architectural style. It is possible to date to centuries. The tomb was made of stone and rubblestone in a square plan. The inner dome is

¹⁰¹⁸ Bilim Uzmanı, MEB, İzmir-Kiraz, ozdemirvelicem@gmail.com.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

covered with a conical roof from the outside. The characteristics are the most important indicators of the Seljuk era.

Himmet Baba is one of the governors of the Seljuks who ruled Elbistan, and was killed and killed during an enemy attack against Elbistan. However, Himma Baba continued to struggle until the end of the war by taking his cut head under his seat as a disciples of God. Eventually a woman was destroyed and buried where she was the result of the evil, saying, "Look at this grave!" Years later a tomb was built by Dulkadiroğulları Beyi Alauddevle on the grave.

We will try to analyze the literature about Himmet Baba whom we believe to have lived in the Elbistan region and tell the people about many of their narrative and to analyze the information we have obtained through the compilations from the historical record and analyzes the folk beliefs that have developed around the tomb since the Seljuk period. Thus, we want to contribute to the work done previously by considering the "cuthead" myth, which is one of the universal motifs of Turkish popular thought, with the example of Himmet Baba.

Key Words: Maraş, Elbistan, Himmet Baba, Seljuk, Folk beliefs

GİRİŞ

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Kahramanmaraş bölgesinden gelip geçen her bir kavim ve kültür, yörede maddi ve manevi pek çok kültürel unsur bırakmıştır.

Biz bu bildirimizde Selçuklu Zamanında Maraş konulu çalışmalara Selçuklu devrinde yaşadığı düşünülen ve halk arasında menkıbeleri yüzlerce yıldır anlatılan, Maraş yöresi halk tıbbında ve inanç dünyasında önemli bir yer işgal eden Himmet Baba Türbesi ve etrafında gelişen halk inançları bahsiyle halkbilim çevresinden çeşitli katkılar sağlamayı amaçlamaktayız. Böylece halk inançlarının durağan değil de hareket halinde olması prensibinden hareketle Selçuklu zamanından günümüze kadar devam edegelen ve halen de yaşamakta olan halk tefekkürünü ve düşünce dünyasını Elbistan yöresinden seçtiğimiz bir türbe ve türbenin sahibi olan ulu zattan hareketle disiplinler arası ve mukayeseli metotlarla tahlil etmeye çalışacağız.

Bilindiği gibi *türbe-türba* Arapça "*toprak*" anlamına gelen *türab*'dan gelmekte olup, *kubbe*'nin karşılığında kullanılmaktadır. Orhun kitabelerinde geçen *bark*, ziyaret amacıyla gidilen türbelerdir. Ev-bark kelimesindeki bark ulu kişilerin mezarları için kullanılmış olmakla beraber, fiilen mezar olmayan mekanları da ifade etmektedir.

HİMMET BABA

Bildirimizin çıkış noktası olan ve türbesi etrafında teşkil eden halk inançlarını inceleyecek olduğumuz Himmet Baba'nın tarihi ve sosyal kişiliğini analiz edebilmemiz için elimizde henüz yeterli

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sayıda somut ve maddi delil bulunmamaktadır. Bu suretle Selçuklu zamanında şehit olduğunu varsaydığımız Himmet Baba'nın tarihi kişiliğini ortaya koyabilmek için belli başlı iki disiplinden yardım almak durumundayız. Bunlar, türbe yaşının tespiti için sanat tarihi ve türbe çevresinde oluşan halk inançlarından ve Himmet Baba'nın manevi kişiliği etrafından oluşan menkıbelerden hareketle dönem tahlili konusunda kısmi bilgiler verebilecek olan halkbilimi. Biz alanımız ve bildiri konumuz gereği işin sözünü ettiğimiz ikinci alanından konuyu ele alacak ve türbe etrafında teşkil eden halk inançlarından hareketle türbenin yaşı konusunda çıkarımlarda bulunacağız.

Himmet Baba veya yöre halkının deyişiyle Ümmet Baba, Kahramanmaraş ilinin Elbistan ilçesinde aynı isimle anılan Himmetbaba Camii bitişiğinde yer alan türbede medfun olan ulu bir zat ve din şehidi bir kimsedir. Bazı araştırmacılara göre türbenin yapılış veya onarılış tarihinden hareketle XV. yy. sonu ile XVI. yy. başları arasında yaşamış olduğu öne sürülen bir Anadolu evliyası olarak anılmaktadır. Bu kanaatin hasıl olmasında türbenin, zamanın Dulkadiroğulları Beyi Alaüddevle tarafından yaptırılmış olmasının önemli bir rolü vardır. Ancak Himmet Baba'nın Alaüddevle zamanında yaşayan veya vefat eden bir kimse olduğu hakkında elimizde yeterli bir delil mevcut değildir. Aynı araştırmacılar, türbenin Selçuklu mimarî tarzı denilen özel bir üslup ile yapıldığı konusunda hemfikirlerdir¹⁰¹⁹.

Yine türbenin mimari özelliklerinden hareket edecek olursak türbe, erken Osmanlı mimari özelliklerini taşımaktadır. Sekizgen görünümlüdür. Kubbesi kümbet şeklinde olup mezar bodrumda inşa edilmiştir. Üst katı ve bu katın bitişiği mescid olarak kullanılmaktadır. Sandukası ahşap olup bitki motifleri ile süslüdür.

Himmet Baba Külliyesi:

Alaüddevle Bey'in 1500 tarihli vakfiyesinde, Himmet Baba adına Elbistan'da bir mescit, bir medrese, bir de zaviye ve mektep inşa ettirildiği ifade ediliyor. Medrese ve mektep günümüze gelmemiştir. Zaviyenin temel kalıntıları günümüze gelmiştir. Cami ve türbe bir arada yer almaktadır. Türbesi yapılan Himmet Baba'nın yörenin sevilen din alimlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Himmet Baba'nın ölümünden sonra da mescidin hemen kible tarafına türbesi inşa edilmiştir. Bu türbenin şöyle bir özelliği vardır: Türbenin dıştan girişini sağlayan kapısı yoktur. Burada mescidin mihrabı, namaz vakitlerinde mihrap, namaz vakitleri dışında ise türbeye geçit veren kapı olarak

¹⁰¹⁹ÖZKARCI, Mehmet (2003), "Elbistan Ümmet (Babaiyye – Himmet) Baba Külliyesi", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, s.41-64

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kullanılmaktadır. Bu özelliklere haiz bir cami-türbe ilişkisini Türk sanatında tespit edebildiğimiz kadarıyla başka yerde göremiyoruz. Bu yönüyle de ayrı bir özellik sergilemektedir¹⁰²⁰.

HİMMET BABA İLE İLGİLİ ANLATILAN EFSANELER

Ümmetbaba, adil bir kumandan olarak askerlerinin başında olduğu bir savaşta, başının gövdesinden ayrılmış olmasına rağmen savaş bitinceye kadar başını koltuğuna alarak savaşmıştır. Bu durumunu gören bir kadın “*şu savaşan yiğide bakın*” demesi üzerine hemen yere düşmüş ve orada defnedilmiştir. Bakımını bitişindeki cami cemaatinin yaptığı türbeyi, yılda ortalama 1000 kişi ziyaret etmektedir.

Elbistan’ın Konya’ya bağlı askerî valiler tarafından yönetildiği Selçuklular döneminde, Himmet Baba da Elbistan’da askerî vali idi. Bulunduğu bölgede adaletli yönetimi sayesinde Elbistan halkı tarafından çok sevilen Himmet Baba, bir rivayete göre; savaş esnasında başı kopan Himmet Baba’nın başını eline alarak, savaş bitinceye kadar savaştığı söylenir. Bunu gören bir kadın “*Şu yiğide bakın*” deyince olduğu yere düşmüş ve bir daha da kalkamamıştır. Halk Himmetbaba’yı oraya defnetmiş daha sonra da bir cami içine almıştır. Bu efsaneye Anadolu’nun hemen her yerinde rastlanmak mümkündür. Elbistan da bu efsaneden nasibini almıştır.

Yörede anlatılan bir başka rivayete göre ise Kahramanmaraş ili Afşin ilçesi Atatürk Caddesi üzerindeki Dede Baba türbesinde medfun olduğuna inanılan **Dedebaba** veya diğer bir ismiyle **Develi Baba** denilen derviş ile Himmet Baba’nın kardeş oldukları anlatılmaktadır. Hatta Afşin’de yer alan Dede Baba türbesindeki kayıta ilk Emevî halifesi Muaviye döneminde Anadolu’ya gelen ve Bizans’la yapılan savaşlarda birisi Afşin’de (Dedebaba), diğeri ise Elbistan’da (Himmetbaba) şehit olan iki mübarek komutan oldukları rivayeti yer almaktadır. Öyle ki Develi Baba’nın devaleri ile **Eshab-ı Kehf**’e taş çektiği söylenilmektedir. Dedebaba türbesinin ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber 1230’da Dulkadiroğullarından Hasan Bey tarafından yapılan Eshab-ı Kehf Külliyesi’nin gelir kaynakları sayılırken Afşin gelirinin bir kısmını **Dede Abdal Zaviyesine** vermiştir. Bu tarihî kayıt ile türbe kayıtlarında yer alan rivayetlerin bir kısmının dahi doğru olabileceği ihtimalini düşünürsek Himmetbaba türbesinin ilk yapım tarihi 1230’lu yıllara kadar gitmektedir ki bu ihtimal bile Himmetbaba ve Dedebaba türbelerinin en geç Selçuklu döneminde türbe olarak mevcut olduğunu ve ziyaret edildiğini göstermektedir.

---

¹⁰²⁰ agm, s.41-64

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Himmetbaba ve Dedebaba ile ilgili bir başka rivayete göre ise her ikisi de Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin talebesi olan ve hocalarının izni ve yol göstermesi ile Afşin ve Elbistan'a birer tekke açan Bektaşî yolunun dervişleridir.

Deve Baba Zaviyesinin Tarihi:

XIII. yüzyılda, Selçuklular devrinde, Anadolu Selçuklu hükümdarlarından I. Alâeddin Keykubat (1200-1237) zamanında, Medine Ensarlarından Hüseyin ve Himmet adında iki zât, Eshab-ı Kehf'in methini duyup gönül vererek Eshab-ı Kehf'in hizmetinde bulunmak üzere Medine şehrinden Efsus (Afşin)'a gelirler¹⁰²¹. Gönüllü asker olan bu zatlardan Hüseyin, deve bölüğünün komutanlığına getirilir ve Eshab-ı Kehf Külliyesinin yapımına develeriyle taş taşır. Nitekim kitabelerde yer alan kayıtlarda Eshab-ı Kehf Külliyesinin esasını oluşturan üç ana bölümden birisi olan caminin Alâeddin Keykubat döneminde 1233 yılında inşa edildiği bilgisi yer almaktadır. Yaptığı işten dolayı önceleri **Devecibaba** ve daha sonra **Devebaba** namıyla ve ismiyle anılan Hüseyin, 33 yaşında bekâr olarak Efsus (Afşin)'da Eshab-ı Kehf'e taş taşırken vefat etmiş olup, şimdi ise yöre halkı onu **Dedebaba** olarak bilmekte ve anmaktadırlar. Ölümünden sonra Afşin ilçesi merkezinde o gün için Afşin Kabristanlığı olan, günümüzde ise onun ismi verilen Dedebaba Mahallesinde bu yere defnedilir ve onu çok seven çalışma arkadaşları tarafından anısını yaşatma gayesi ile yapılan Dedebaba Türbesi bugüne kadar Selçuklu Mimarisinden miras kalan en önemli tarihi eserlerden biri olarak ziyaret edilir.

Halep vilayet salnamelerinde: "*Yarpuz-Efsus nahiyesinin merkezinde bulunan Dedebaba mübarekleri ile Elbistan'da bulunan Himmetbaba mübarekleri vardır. Evliyayı kiramdan olup gerekli hürmetin ve izzetin gösterilmesi ve bakımlarının yapılması...*" diye yazmaktadır¹⁰²².

HİMMET BABA VE TÜRBE İLE İLGİLİ HALK İNANÇLARI

Yöre halkından Himmet Baba ve türbesi etrafında gelişen pek çok halk inancı gerek alan araştırmalarımız gerekse literatür taramamız sonucunda tespit edilmiştir.

Himmet Baba türbesi etrafında gelişen halk inançlarını ve Himmet Baba efsanelerinin arka planını çözümlerken ilgili menkıbelerde yer alan motiflerin mitolojik alt yapısına temas etmemiz gerekmektedir. Zira efsaneler, masal ve hayal dünyasından destanlara ve nihayetinde halk hikâye ve anlatmalarına geçerken çok önemli bir kültürel kod arşivi ve köprü vazifesi görmektedir.

Himmet Baba ile ilgili anlatılan hemen bütün efsane ve menkıbelerde ilk karşılaştığımız motif, çeşitli yönleriyle evrensel özellikler de taşıyan **kesik baş** motifidir.

¹⁰²¹ M.H. Yinanç, "Elbistan" mad., İslâm Ansiklopedisi, VI, İstanbul, 1993, s. 223.

¹⁰²² B.O.A., T.T.D., Nu.: 402, s.1037

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

“*Kesik Baş*” Türk halk tasavvufunun önemli motiflerindedir. Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak¹⁰²³ bu konuda bir eser vermiştir. Yaşar Kalafat da tespitini yapabildiği kesik başlar üzerinde durmaya çalışmıştır. Diyarbakır çevresinden Kesikbaş yatırlarının resimlerini çekmiştir.¹⁰²⁴ Anadolu’da onlarca kesik baş yatırı vardır: Erzurum’da Abdurrahman Gazi de bir kesik baş Türk ulusudur. Kesik başların kesilmiş başları muhakkak yanlarındadır ve koltuklarının altında tasvir edilmiştir. Genç Osman’ın Bağdat’a girişinde kellesi koltuğunda savaşmıştır¹⁰²⁵.

Kellesi koltuğunda savaşma ölmeden evvel ölebilmek, öldüğü sanıldığı halde gerçek yaşayanlar inancının bir tezahürüdür. Derinliklerinde yeşil sarıklılar olarak bilinen gerektiği zaman zemine ve zamana rağmen yurt müdafaasına koşabilme inancı yani *anamaykıl* vardır. Toprağın kutsallığı, bu kutsiyet için savaşılması inancı vardır. Bu inancın sistematüğinde sır ve sır ehli olma hususu vardır. Sır açık olunmamalı, sırrın açık olması sır sahibinin yanması ile sonuçlanır. Sır sahibinin sırrını merak etmemeli ve hayret duymalı. Belki de nefis ve göz bağlantısı ile bir şekilde ilgilidir. Ne hikmet ise kesik başların savaşırken görünüp hayretle karşılanıp göçmelerine her defasında bir kadın sebep olmaktadır.

Kesikbaşlar kelle koltukta savaşırken, kendilerinin görülüp hayretle karşılanmaları halinde sırları açıklandığı için hemen orada şehit olurlar, inancı vardır.

Kahramanmaraş ilinin Elbistan ilçesinde türbesi bulunan Ümmet Baba, çok adil bir komutan iken savaş sırasında başı kesilerek şehit düşer. Ümmet Baba savaş bitinceye kadar kafası koltuğunun altında savaşır, kendisini gören bir kadın “*şu yiğide bakın*” deyince, hemen orada yere düştüğüne ve düştüğü yere defnedildiğine inanılır.

Genç Osman Bağdat’a girerken kellesi koltuğunda tasvir dilmiştir. *Kesik Başlar*ın muhakkak kesik olan başları yanlarındadır. Kefeni boynunda veya koynunda inancında olduğu gibi... Bu bulgudaki inancın sistematik derinliklerinde, *sır* ve *sır ehli* olmak vardır. Sır sahibinin sırrı merak edilmemeli ve hayretle karşılanmamalıdır. Sırrı açık edilmiş zat göçer, “sırrı açık olunduktan sonra

¹⁰²³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih Folklor İlişkisinde Bir Kesit)*, Ankara, 1989

¹⁰²⁴ Yaşar Kalafat, “Kerkük Yöresi Türkmenleri ve Türkmen Halk İnançları” *Türk Dünyası Araştırmaları*, Şubat 2001 S. 130 s. 171-185

¹⁰²⁵ Nitekim meşhur Genç Osman Marşında “*Bağdat’ın kapısını Genç Osman açtı / Düşmanın cümlesi önünden kaçtı / Kelle koltuğunda üç gün savaşta / Allah Allah deyip geçer Genç Osman of of*” diye yer alan dörtlükte bu durum açıkça ifade edilmektedir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

orada kalınmaz, kalınmamalıdır” inancı vardır¹⁰²⁶. Bu olgu belki de nefis ve göz hasetliği ile bir şekilde bağıntılıdır. Bu tespitin *başı bozuk, başı bağlı, başını bağlamak* gibi deyimlerdeki inanç ile bağlantısı da ayrıca aranabilir. Biz bu konu ile ve vesile düştükçe de konunun *Kuru Kafa* inancı ile bağlantısına dair tespitlerimizi yansıtmaya çalışmaktayız.

Anadolu’da beyliklere merkezlik yapmış şehirlerin türbelerinde daha ziyade beyliğin kurucusu ve sahibi olan hanedana mensup kimseler yatmaktadırlar. Geçmişten günümüze konaklardan ziyade mimarî eser olarak mabetler ve onların müstemilatındaki camiler günümüze kadar kıymetli birer hatıra olarak kalmıştır. Bazı yörelerimizde folklorik İslam adeta tamamen silinmiş, Türbeye adak adamak, mum yakmak, bez bağlamak tamamen kalkmış, türbeler Allah rızası için ziyaret edilip Fatiha okunan makamlar olmuşlardır.

Anadolu türbelerini inceleyerek, Anadolu’nun tarikat dokusuna dair fikir edinebileceği gibi padişah ailelerinin yatmakta oldukları yerlerin de haritası çıkarılabilir... Ayrıca yerin altında merdivenle inilen türbelere, Belh –Afganistan, Diyarbakır, Cizre, Urfa, Erbil–Irak’ta da rastlamaktayız¹⁰²⁷. Muhtemelen bu türden mezarların yapılmış olmasının temelinde tevazu inancı yer almaktadır. Gök Tengri inancında *Tengri*, gökte; insanoğlu gök ile yer arasında idi¹⁰²⁸. Yer altına gidildikçe karanlık dünyaya, *Karahan*’ın ülkesine gidiliyordu. Sürüngenler en alt yaratıklar idi.

Geçen yüzyıla kadar şehit mezarları türbe kabul edilirdi. Bunda şehidin Allah indinde itibarlı yerinin olduğu inancı önemli rol oynardı. Zamanla şehitliklerin mahiyeti kısmen değişmiş, harp şehitleri adeta devletin resmen kurduğu şehitliklerde yatmaya başlamıştır.

Türk halk inançlarında mum yakılması olayının eski Türk dininden geldiği izahını yapanlar da vardır. Yaşar Kalafat, Türklerde mevtanın ve kabrinin bir süre ışıksız bırakılmadığını, bu maksatla ateş

---

¹⁰²⁶ Aynı durum Veliullah için de geçerlidir. Uzunca bir müddet insanlar arasında manevî hallerini bildirmeden bir nevi inziva hayatı yaşayan Allah Dostları, çeşitli vesileler ve sebepler hasıl olduktan sonra Allah’ın izniyle birtakım kerametler gösterirler. Bunun neticesinde yörede şöhretleri artmaya başlayınca manevî bir huzursuzluk çekerler ve buldukları beldeyi terk ederek başka bir yere göç ederler. Nitekim Burdur-Dirmil’de yaşayan İbiş Efendi isimli mübarek zat da kerametleri ortaya çıktıktan sonra yaşadığı beldeyi terk edip Konya-Seydişehir’e dostlarının yanına gitmiş ve orada vefat ederek üzerine türbesi inşa edilmiştir (Özdemir, 2016: 271).

¹⁰²⁷ *Zir-i Zemin* olarak adlandırılan bu türden türbe ve mezarlar daha çok Selçuklu coğrafyasında karşımıza çıkmaktadır. Bu türden mezarların en son ve dikkate değer örneklerinden birisi Mustafa Kemal Atatürk’ün medfun bulunduğu Anıtkabir’dir. Asıl mezar aşağıdadır ancak gelen ziyaretçiler bir üst katta yer alan sembolik lahdi veya sandukayı ziyaret etmektedir.

¹⁰²⁸ Semavî dinlerde de aynı düşünce sistemi yer almaktadır. Önce gökleri yaratan Ulu Tanrı, daha sonra yeryüzünü yaratmış ve yer ile gök arasında kişi oğlu yaratılmıştır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yakıp aydınlatıldığını, bu mum yakma uygulamasının buradan gelmiş olabileceğini belirtmektedir¹⁰²⁹.

Halk inançlarında büyük komutanlar, gaziler, şehitler **Ulucanlardan** sayılmış ve onların mezarları, türbe muamelesi görmüştür.

Buraya yağmur duası yapmak, namaz kılıp dua etmek, aşure ve sair hayır işlerini eda etmek adaklar ve dileklerde bulunmak, askere gidecek gençler için “**sıla toprağı**” almak için ziyaret edilir.

Yörede çocuğı olmayan kimseler türbeye gelip türbede yatan Himmet Baba'nın yüzü suyu hürmetine halis bir niyetle Allah'tan çocuk dilerlerse çok zaman geçmeden bu muratlarına kavuşacaklarına inanılır. Hatta öyle ki bu niyetle gelip dua eden birçok hanım kişinin rüyasında Himmet Baba'yı gördükleri ve doğan çocuklarına Himmet veya Ümmet ismini verdikleri vakıdır.

Nitekim Elbistan eşrafından ve eski Temyiz reislerinden olan Ali Himmet Berkî¹⁰³⁰, 1883 senesinde Elbistan'da doğmadan önce rahmetli annesinin bahsi geçen Himmet Baba türbesini ziyaret etmesini ve Himmet ismini almasını şu şekilde anlatmaktadır:

"Elbistan'da evliyadan bir Himmet Baba vardır. Annem, 'eğer oğlum olursa ismini Himmet korum', diye niyet edip, Cenab-ı Hakka yalvarmış. Allah duasını ve niyetini kabul edince, benim adımlı Ali Himmet koymuşlar".

Anadolu Erenlerinin efsaneleri, benzerlerinde olduğu gibi, kendilerinden evvelkilerle karışmış ve birleşmiştir. Faruk Sümer Anadolu'daki **Eshab-ı Kehf** leri bir çalışmasında toplamıştır.¹⁰³¹ Benzer şekilde Yaşar Kalafat da Nahcivan gibi Türk bölgelerinden konuyla ilgili tespitlerde bulunmuş ve bunları yayınlamıştır.¹⁰³²

(Dede): Mevlevilikte, şeyh yardımcısı, çok kere "**Dede**" mevki olarak **Baba**'dan üst mertebe olarak bilinmesine rağmen en üst mertebe "**Baba**" olarak bilinir. "**Dede Baba**" ise ikisi arasında bir mevkiidir.

---

¹⁰²⁹ Benzer uygulamayı Burdur-Dirmil yöresinde gerçekleştirdiğimiz alan araştırmaları sırasında bilhassa cenaze merasimleri esnasında tespit etmiştik. Gündüz veya akşam vakti vefat eden ancak çeşitli sebeplerden dolayı defnedilme işinin ertesi güne tehir edilerek evinde bekletilmesi gereken cenazelerin bulunduğu odada ışık ve odanın hemen dışında da ocak yakılmış sabaha kadar başında beklenerek asla cenaze yalnız bırakılmamıştır. Böylece hayvanların, haşeratin ve en önemlisi de kötü ruhların, kara iyelerin mevtaya musallat olmasının önüne geçilmiştir (Yazarın Notu).

¹⁰³⁰ Elbistan eşrafından ve yörenin yetiştirdiğı saygıdeğer kişilerden birisi olan Ali Himmet Berkî, 1883 yılında Elbistan'da doğmuştur. Kendi sahasıyla alâkalı kıymetli eserlerin sahibidir. Temyiz Mahkemesinin yıllarca reisliğini yürüttükten sonra 1976'da Ankara'da vefat etmiştir. bkz. <http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/ali-himmet-berk%C3%AE>, son erişim: 31.10.2016

¹⁰³¹ Faruk Sümer, *Eshabü-l Kehf (Yedi Uyurlar)*, İstanbul 1990

¹⁰³² Yaşar Kalafat, *Güney Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Ankara, 2000, s. 19

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Dedebaba ile ilgili anlatımlar *Anadolu Erenleri* anlatımı ile tamamen uyuşmaktadır. Birkaç kardeş olarak gelen, Anadolu'da görevli olarak istihdam edilen derviş yapılanması bize Anadolu eren sistemini düşündürmektedir. Hacı Bektaş Veli görevlilerinden olabilecekleri rivayeti daha gerçekçi

görünmektedir. Nitekim *Dedebabalık*, Alevî-Bektaşî İslam inanç hiyerarşisinde bir statüdür. Bu sistemde *Baba, Dede, Dedebaba* olunmaktadır. *Dedebaba*'nın *Dede Abdal* olarak bilinmesi de bu teşhisimizi doğrulamaktadır. *Abdalan-ı Rum, Anadolu Abdalları, Türk Sofizminin* önemli bir ögesidir.

Türbeye bazı geceler nur veya ışık inip çıktığı iddia olunmaktadır.

(IŞIK): Yatırlardan yukarıya doğru nur sütunu çıkar. Bunların renkleri vardır. Su, 7 renkten önemli olan beyaz ve tek renk olandır. Bu ışığın beyaz bir renk almasına "*fütihat indi*" denir. Veya "*su verildi*" tabir edilir. Buna "*Hablî Metin-î İlahî*" de denir. Evliyanın mertebesi büyüdükçe bahsi geçen sütun genişler. O ışık sütununun bulunduğu hattan kuş vs. de geçemez. Evliyanın ışığının etrafından dönerler. Bu bir nevi *tavaftır*. Kuşlar dönerken ağlaşır, yakarıta bulunurlar. Kuşlar su içerken de yukarıya bakar, hamd ederler. Gagalarını toprağa sürerler. Bu onların ibadetidir. Leylek, besmele çeker. Hadiste, "*her kuşun zikri ayır*" denilmektedir. Baykuşun ötüşünde 8 ayrı ayetin sırrı vardır. Hiçbir kuş Kâbe'ye pislemez. Bir leyleğin etrafında döndüğü yerde ya bir evliya veya kutsal bir mekân, evliyaların toplantı yeri veya makamları vardır. Bazen de cinler, ışık gösterirler.

Allah bir kulunu sevdi mi; İlk *meyil*, sonra *heves*, sonra *heva*, sonra *hubb*, sonra *muhabbed*, sonra *mevedded-müveddet*, sonra *goran*, sonra *aşkla* helak eder, böyle kişi, Rab olmuş olur, mealinde hadis vardır (Güngör, 1989: 55).¹⁰³³

Ayrıca *tekke* ve bilhassa *zaviyeler* çok kere yol güzergâhlarında ve şehrin dışındadırlar. Bu durum ise bize "*yol iyesi*"ni hatırlatırlar. Yola çıkan kimse ulu kişiyi ziyaret ettiği gibi ulu mezarı da ziyaret eder. Bu tür ulu mezarlar Güneydoğu Anadolu'da da vardır. Bu ulu mezarların yolun açık olmasını sağlamak türünden bir fonksiyonları vardır. İran ve Özbekistan'da *yol fakirleri* vardır. Bunlara yola çıkarken veya yol boyunca sadaka verilir.

Bir diğer husus da *Hacca* gitmeden ulu kabirleri ziyaret etme ile ilgili mistik folklordur. Bu uygulamayı da Anadolu'da çok sık görmekteyiz. Buna benzer ziyaret yolu ile ibadet etmenin diğer

¹⁰³³ Türk halk inançlarında ışık konusunda bak. Yaşar KALAFAT, "*Geçmişten Günümüze Halk İnançlarımızda (Işık)*", Milli Folklor, Ekim 1994, S.21. s.25-30

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

şekli de bazı ulu mezarları 3 veya 7 defa ziyaret etmekle hacca gitmiş olunur¹⁰³⁴. Sevabı kazanılacağına inanılır. Bu tür ulu kabirler Dağıstan'da da vardır.

“*Sıla Toprağı*” halk inançlarımız itibariyle çok önemlidir. Toprağın kutsallığı, vatan toprağının kutsallığı, “*toprağı çekti*” inancının, toprağı görünen ve görünmeyen gençlerin birlikte korunma inancının¹⁰³⁵, daha önemlisi yatır topraklarında bir kuvvenin bulunduğu inancı ile ilgilidir. *Ata Ruhü, Kam Ruhü* ile ilgilidir. Anadolu ve Türk Dünyasının birçok yerinde sünnet olmadan, gelin olmadan, askere gitmeden evvel ulu mezarlar ziyaret edilir.

Burası köylüler ve çevreden gelenlerce ziyaret edilirler. Burası Hacca, askerliğe ve uzun yolculuğa çıkanlar ziyaret için gelirler. Ayrıca çocuğu olmayanlar da dilek için gelirler Türbeden bazı geceleri halka şeklinde ışık indığı görülmüştür.

Dede, Baba ve *Dede-Babalık* halk inançlarında manevî mertebelerdir ve hiyerarşileri her tarikatta farklı olabilmektedir.

Halk inançlarında haftanın günlerine de kutsiyet verilmiştir. Uğuruna inanılan ve inanılmayan günler vardır. Cuma akşamları, cuma arifeleri ve cuma günleri dilekler için daha uygun bulunmuşlardır¹⁰³⁶.

Anadolu türbelerinin büyük bir kısmı şehit mezarıdır. Şehitlik, İslam inancı itibariyle yüksek bir mertebe olup halk inançlarında önemini korumaktadır.

Türk halk inançlarında türbenin toprağından suyundan, türbe ağacının yaprağından medet umma uygulaması olduğu gibi, türbede herhangi bir eşyasını bırakıp sonra almak suretiyle bu eşyanın manevî güçle yüklendiği inancı da vardır. Bazı yörelerde, davalı mahkemeye gitmeden gömleğini türbede bırakır. Dava günü alıp giyer. Böylece manevî güç yüklenilmiş ceketin davada yardımcı olacağına inanılır. Himmet Baba türbesinde ise, türbede yazmasını bırakmış genç kızların bu yazmayı örtününce kismetlerinin açılacağı inancı vardır.

---

¹⁰³⁴ Benzer şekilde sahabe-i kiramin ve veliyullahtan önemli mertebelere ulaşmış kimselerin kabirlerini birden fazla sayıda ziyaret ederek de hacı olmuş sevabı alınacağı inancı vardır. Nitekim kaynak kişilerimizden rahmetli Cemil Özdemir (1936-2006), İstanbul'da Eyüp-Rami'de 1957-1958 yılları arasında askerliğini yaparken Eyüp Sultan kabrini ziyaret ettiğini ve *yarım hacı* olduğunu söylemişti (Yazarın Notu). Bu inancın temelinde mukaddes Hac beldelerinden gelen ve Hz. Muhammed'i gören kimseleri ziyaret edilince tıpkı huzura varmış gibi olunacağı ve bu ziyaretin de aynı mertebeden sayılacağı tefekkürü vardır.

¹⁰³⁵ Nitekim Burdur'un Dirmil yöresinde askere gidecek olan gençler baba evinden son kez çıkacakları zaman eşiği atladıktan hemen sonra toprağı bastırılır ve çiğnedikleri bu toprak varsa nişanlıları ve eşleri, yoksa da asker olan gencin annesi tarafından bir bezin içerisine konularak bahsi geçen genç askerden terhis olup gelene kadar özel bir köşede saklanır. Bu toprak saklandığı müddetçe asker olan gencin korunacağı ve sağ-salim baba ocağına ve ata topraklarına döneceği inancı vardır (Yazarın Notu).

¹⁰³⁶ Öyle ki eskiden çoğu yörede düğün merasimlerinin perşembe günü bitirilmesi kararlaştırılırdı. Zira perşembe günü akşam ezanının okunmasından itibaren “*Cuma Gecesi*” olarak kabul edilir ve bu mübarek zaman dilimi içerisinde yeni evlenen gençlerin gerdeğe girmelerinin hayırlara vesile olacağına inanılırdı.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ziyaretçilerin ibadet ve dua yaparak bazı hastalıklardan kurtulmak için şifa aramaya geldikleri bilinmektedir.

Burasını ziyaret etmek suretiyle kör olanların gözlerinin açıldığına, yitiği olanların yitiklerini bulduklarına, çocuğu olmayanların çocuklarının olduğuna, buranın sara ve diğer hastalıkların tedavisine iyi geldiğine inanılmaktadır.

Türbe ziyaretlerinde hayır-hasenat yapmak, aç doyurmak, çıplak giydirmek, çocuk sevindirmek Türk Dünyasının genelinde yaygındır.

Himmet Baba'nın sandukası ahşap olup bitki motifleri ile süslüdür. Türbeyi ziyaret edenler burada "*hacet namazı*" kılıp dua ederler. Burada adak adanır, mum yakılır.

Türbe çevresindeki ağaçlara çaput bağlamak *saçı* veya *cansız kurban* olarak bilinir. Bu beze "*adak bezi*" denilir. Bu uygulama şekli Türk dünyasının hemen her kesiminde vardır. Kaynağı eski Türk inançlarıdır. *Ağaç kültü* ile ilgilidir. Taşlardan ev türü maketler yapmak daha ziyade *Hidirellez*'de olur. Bazı yörelerde yapma bebekler, beşikler de konulur. Amaç gayb âlemine mesaj vermektir. Böylece ev sahibi, araba sahibi, çocuk sahibi olunacağına inanılır.

Halk inançlarında "*çaput bağlamak*", eski Türk inancının bir uzantısı olan adak türüdür. Türbelerde ve *Hidirellez*'de gül ağacı altında ev, araba ve benzeri şeyler yapmak manevî âleme mesaj vererek onları talep etmek demektir.

Gök gürlmesi gibi kuvvetli ve rahatsız edici seslerin çıkması, ulu kişilerin-ulu güçlerin narası olarak bilinir. Bazı ulu kişilerin gök gürültüsünü konuşulan bir lisan gibi anladığı söylenir. Halk sofizminde bütün tabiatın bu arada kayaların da canı vardır. Amasya yöresinde sel sularına ve yangının alevlerine karşı "*bayrağını çekip yürüdü, seli veya yangını mübarek durdurdu*" inancı vardır.

Allah'tan yardım isteyerek ulu zatların heyelanları (kayaları) durdurmaları gibi sel felaketlerinde suyu yönlendirdikleri, yangını durdukları, düşmanı püskürttükleri gibi örnekleri de biliyoruz. Ayrıca bu tür zatların türbeleri de benzer hikmetler göstermektedirler. Bu inancın derinliklerinde; Atalar ruhu, Kam/Şaman ve kadim Türk inançları yer almaktadır.

Şehitlik, Türk-İslam dünyasında ortak dinî kültür kodlarındanadır. Anadolu halkında, Anadolu'nun İslam'a açılmasında Arap ordularının fütuhata ile şehit ve gazi olanlarla, Anadolu'nun Türk-İslam fetihlerine açılmasındaki şehit ve gaziliğin doğal olarak mahiyet bakımından farkı yoktur. Anadolu'nun fethi itibariyle olduğu gibi, Anadolu'nun devlet olarak kurulup kollanmasında da bu ilke ve mahiyet aynılığı ve düşüncesi hep var olmuştur. Bu noktada Anadolu'nun Haçlı Seferleri karşısında korunmasında Selçuklular ile Eyyubiler arasında hiçbir mefkure farkı olmadığı cihetiyle bu uğurda cihat yapanlar bu milletin gazileri ve şehitleridir. Bunun içindir ki, şehitlerin ve gazilerin mezarları

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bütün Anadolu Müslüman halkınca kutsal mekanlar olarak bilinirler. Savaş zamanı yeni nesillerin yanında yer alan bu ulu zatlar, bölge ve etnisite farkı gözetmezler.

SONUÇ

Biz, türbeleri bir kültür kodu olarak ele alıp Diyanet İşleri Başkanlığı arşivi merkezli çalışmalarımızı yoğunlaştırdıkça gördük ki, türbeler etrafında oluşan halk kültürü tespitleri kadar önemli bir husus daha vardır: Türbeler, kültür kodundan hareketle başlangıçta Türkiye'deki bölgeler arası halk kültürü karşılaştırmaları olmak üzere Türk dünyasını kapsayacak çalışmaların yapabileceği bir tarafa, türbelerdeki ulu zatların menkıbeleri, hikmetleri, kendileri ile ilgili rivayetler Türk estetiğinin tespiti itibarıyla fevkalade önemlidir. Bu noktadan hareketle Türk insanının dünya görüşünü, örnek insan kabul edilen bu kimselerden hareketle tespit etmek mümkündür.

Bu incelememiz münasebetiyle halk inançlarımızda yer alan, "*Dedelik*", "*Yedi*", "*Üç*", "*Işık*", "*Ulu ağaçlar*", "*Adak*", "*Kurban*", "*Taş*", "*Tepe*", "*Mekân*", "*Tayy-izaman-tayy-îmekân*", "*Keramet*", "*Çaput Bağlamak*", "*Menkıbe*", "*Yağmur Duası*", "*Dilek Ziyareti*" gibi tabirlere açıklık getirmeye çalıştık. Türbelerin; onomastik, toponomi, sanat tarihi, Anadolu Türk Tarihi ve benzeri konular itibarıyla önemine yer vermeğe çalıştık. Çalışmamız tamamen bittiğinde daha tatminkâr sonuçlar vereceğine inanıyoruz.

Bu bildiri ile Himmet Baba türbesi etrafında gelişen halk inançlarını disiplinler arası bir yöntemle ele almaya çalıştık. Böylece Kahramanmaraş yöresi ve Selçuklu Zamanında Maraş konulu çalışmalara halkbilim disiplininin katkı sağlamayı amaç edindik. Bildirimizin, yöre ile ilgili yapılacak devam mahiyetli halkbilim çalışmalarına katkı sağlaması en büyük arzumuzdur.

KAYNAKÇA

- B.O.A., T.T.D., Nu.: 402, s.1037
- GÜNGÖR, Sebahattin (1989), *Tasavvuf Metinleri*, Burhaniye, s.55
- KALAFAT, Yaşar (2000), *Güney Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Ankara, s. 19
- KALAFAT, Yaşar (2001), "*Kerkük Yöresi Türkmenleri ve Türkmen Halk İnançları*" Türk Dünyası Araştırmaları, S. 130, s. 171-185
- OCAK, Ahmet Yaşar (1989), *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, Ankara
- ÖZDEMİR, Veli Cem (2016), "*Birinci Dünya Savaşı'na Gönüllü Katılan Burdur Nakşibendileri ve Burdurlu Din Adamlarının Millî Gayretleri*", Birinci Dünya Savaşı'nda Mevlvî

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu, Kırıkkale-Ankara, 22-24 Ekim 2015,
Bildiri Kitabı, s.267-276

ÖZKARCI, Mehmet (2003), “Elbistan Ümmet (Babaiyye – Himmet) Baba Külliyesi”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, s.41-64

SÜMER, Faruk (1990), *Eshabü-l Kehf (Yedi Uyurlar)*, İstanbul

YİNANÇ, M. Halil (1993), “*Elbistan*” mad., İslâm Ansiklopedisi, VI, İstanbul, s. 223

İnternet Kaynakları:

<http://www.bediuzzamansaidnursi.org/icerik/ali-himmet-berk%C3%AE>, s. erişim: 31.10.2016

EK:

Resim: Himmet Baba Camii ve Türbesinin görünümü

(<http://www.panoramio.com/photo/93810512>, son erişim: 31.10.2016)

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ELBİSTAN MELİKİ TUĞRUL ŞAHIN SELÇUKLU TAHT MÜCADELELERİNDEKİ ÖNEMİ

İbrahim BALIK*

ÖZET

II. Kılıç Aslan'ın 11 oğlundan birisi olan Muğiseddin Tuğrul Şah, babası tarafından Elbistan'da görevlendirmişti. Elbistan'daki görevinden sonra Erzurum melikliğini uzunca bir süre devam ettirmeyi başaran Tuğrul Şah, zaman zaman Selçuklu taht mücadelelerinin içinde kendini bulmuştur. Her ne kadar çok etkili ve güçlü bir şekilde taht mücadelesine girişmemiş ise de bu yarışta değişik gerekçelerle yer almıştır.

Tuğrul Şah ilk olarak babasının vefatından hemen sonra II. Rükneddin Süleyman Şah'ın döneminde kendini bu mücadelenin içinde bulmuştur. Tuğrul Şah ağabeyinin yoğun taht mücadelesi içinde, Süleyman Şah'a bağlı kalmıştır. Bu tavrının neticesi olarak ta Elbistan'ı elinde tutmayı başarmıştır.

Tuğrul Şah'ın belki de iktidar mücadelesinde en etkili olduğu dönem, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonraki süreçtir. Bu dönemde Tuğrul Şah, yeğenleri İzzeddin Keykavus ve Aladdin Keykubat arasındaki mücadelede karşımıza çıkmıştır. Tuğrul Şah, Aladdin'in yanında yer almış ve birlikte Kayseri'de İzzeddin'i kuşatmışlardır. Ancak Aladdin, değişik faktörlere bağlı olarak yanındaki birleşik ordunun dağılmasına engel olamamış ve Tuğrul Şah bu mücadeleden de ciddi bir kazanç elde edemeden Erzurum'a geri dönmek zorunda kalmıştır.

İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra Tuğrul Şah, tekrar tahtın alternatif isimleri arasında yer almışsa da bundan da bir sonuç elde edememiştir. Bir şekilde Aladdin tahtı ele geçirmiş ve Tuğrul Şah bunu kabullenmek durumunda kalmıştır.

IMPORTANCE OF TUGRUL SHAHS - MELIK OF ELBİSTAN- ON THE SELJUK THRONE FIGHTS

ABSTRACT

One of the 11 sons of Kılıc Arslan (II), Muğiseddin Tuğrul Shah was appointed by his father in Elbistan. Tuğrul Shah, who succeeded in maintaining his mission in Elbistan for a long time, sometimes found himself in the Seljuk throne fights. Although he was not very effective and powerful in the throne fights, still he has been taking places in this race with different reasons.

Tuğrul Shah, found himself in this fight after his father's death, during the period of his brother, Rukneddin Suleyman Shah (II). In the intensive throne fight of Suleyman Shah, Tuğrul Shah

---

*Yard. Doç. Dr. AKÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. E- Mail: ibalik@aku.edu.tr.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

has been loyal to his brother. As a result of this attitude, he has managed to keep Elbistan in his possession.

Perhaps when Tuğrul Shah was most influential in the ruling fights, after the period of Giyaseddin Keyhusrev's death. In this period Tuğrul Shah, has been seen in the fights between his nephews, İzzeddin Keykavus and Alaaddin Keykubad. Tuğrul Shah is taking place on the side of Alaeddin, and together they sieged İzzeddin in Caesarea. However Alaaddin, depending on different factors, could not prevent the dispersal of the united army of his side and Tuğrul Shah had to return to Erzurum without earning a serious profit in this fight to.

After the death of İzzeddin Keykavus, Tuğrul Shah was again one of the alternative names for the throne, but he did not get any result. Somehow Alaaddin seized the throne and Tuğrul Shah was forced to accept it.

Mugiseddin Tuğrul Şah, II. Kılıç Arslan'ın 11 oğlundan birisidir. Bilindiği gibi II. Kılıç Arslan, iktidarının son günlerinde ülkeyi oğulları arasında paylaştırmıştı. Bu paylaşımda Mugiseddin Tuğrul Şah'a Elbistan düşmüştü. Bu uygulama eski Türk devlet geleneğine uygun olarak yapılmıştı¹⁰³⁷. Bu paylaşım çerçevesinde II. Kılıç Arslan'ın oğulları "Melik" veya "Şah" unvanlarını kullanmışlar, babalarının yüksek hâkimiyetini tanımak şartı ile kendi adlarına hutbe okutup, para bastırmışlardır¹⁰³⁸. Nitekim Tuğrul'da "Şah" unvanını kullandığı gibi, Elbistan'da kendi adına hutbe de okutmuştur. Erzurum Melikliği döneminde de kendi adına para bastırmıştır¹⁰³⁹.

Türk Kültürünün bir gereği olarak hatta bir iyi niyet çerçevesinde gerçekleştirilen bu durum kısa sürede tersine dönmüştür. Paylaşımın yapılmasından kısa süre sonra daha II. Kılıç Arslan'ın sağlığında kardeşler arası mücadele başlamıştır. Bu mücadeleler yüzünden Türkiye Selçukluları, Anadolu'da kendini ispatlama ve önemli bir güç olma aşamasında sıkıntılı bir süreç yaşamıştır. Özellikle III. Haçlı seferinin bertaraf edilmesi ve 1176 Miryakefalon savaşının kazanılmasından sonra hızlı bir yükseliş dönemi beklenirken; devlet bir fetret dönemine girmiştir.

Tuğrul Şah, Elbistan'da bulunduğu sırada özellikle Ermeni Kralı Leon ile bazı ilişkiler içine girmiştir. 1195'te II. Leon, kardeşler arasındaki bu mücadeleden faydalanarak Selçuklulara ait bazı yerleri eline geçirmeye başlamıştır. Önce Kayseri Meliki Nureddin üzerine yürüten Leon, bu bölgede

---

¹⁰³⁷İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'ıyyefi'l-Umuril-Ala'ıyye (Selçuk Name)*, C.I, Çev.: Mürsel Öztürk, Ankara 1996, s.41. Türk kültüründe ülkenin taksimi meselesi ile ilgili olarak bkz., İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1986, s.350.

¹⁰³⁸Mustafa Demir, *Selçuklular Tarihi*, İstanbul 2015, s.242.

¹⁰³⁹Mugiseddin Tuğrul Şah'ın, Erzurum'da meliklik yaptığı dönemde adına para bastırıldığı paralar mevcut olmakla beraber, Elbistan melikliği sırasında para bastırıp bastırmadığını tam olarak bilinmemektedir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bazı kaleleri eline geçirmiştir. Bu mücadele çerçevesinde Elbistan Meliki Tuğrul Şah'ı da kendisine tabi kılmıştır. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre Tuğrul Şah da bu duruma fazla itiraz etmemiştir. Hatta bu durumu kendi lehine çevirmeye gayret etmiş, zaman zaman bölgedeki varlığını sürdürebilmek için, Leon'dan yardım talebinde bulunmuştur. Nitekim, Sivas ve Aksaray hâkimi olan kardeşi Kutbeddin Melik Şah'a karşı, II. Leon'dan destek almış ve O'nun himayesi ile topraklarını koruyabilmiştir¹⁰⁴⁰.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kardeşler arası mücadele daha II. Kılıç Arslan'ın sağlığında başlamış; O'nun ölümünden sonra da devam etmiştir. Görüldüğü kadarıyla Mugiseddin Tuğrul Şah ilk dönemdeki bu mücadelelerde kayıtsız kalmış, kendi elindeki Elbistan ile yetinmeyi tercih etmiştir. Bilindiği üzere kardeşler arası bu mücadelede II. Rükneddin Süleyman Şah ön plana çıkmaya başlamış, diğer kardeşlerinin büyük bir bölümünü kontrolü altına alarak Konya'daki kardeşi I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile nihai bir taht mücadelesine girişmiştir. Sonuçta O'nu da mağlup etmeyi başaran II. Rükneddin Süleyman Şah, tek başına Konya'da Selçuklu tahtına oturmayı başarmıştır¹⁰⁴¹.

Tahtı ağabeyine bırakmak zorunda kalan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, sâbık ve sürgün bir hükümdar olarak Anadolu'da değişik yerlerde dolaşmaya başlamıştır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, bu sürgün hayatı sırasında bir ara Elbistan'a da gelmiştir. Mugiseddin Tuğrul Şah, küçük kardeşi Gıyaseddin'e gayet iyi davranmış; hatta bu bölgeyi O'na devretmekten de çekinmemiştir. Yapılan bir toplantıda bu durumu açıkça ifade de etmiştir¹⁰⁴². Tuğrul Şah kardeşine karşı uyguladığı bu olumlu tutumun karşılığını ileride alacaktır. Nitekim, I. Gıyaseddin Keyhüsrev ikinci kez Selçuklu tahtına oturduğunda o zaman Erzurum Meliki olan Tuğrul Şah'ı yerinde bırakmıştır. Ancak I. Gıyaseddin Anadolu'da gittiği hemen her yerde olduğu gibi, Elbistan'da da kendini güvende hissetmemiş ve kısa süre sonra buradan da ayrılmıştır. Bilindiği gibi bu şekilde Anadolu'da bir miktar dolaşan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, sonunda İstanbul'a gitmiş ve Bizans sarayındaki dayılarının yardımı ile tekrar Anadolu'ya gelip tahtı ele geçirinceye kadar da burada kalmıştır.¹⁰⁴³

Bu arada Mugiseddin Tuğrul Şah gerek II. Rükneddin Süleyman Şah'ın diğer kardeşleri ile mücadelesi sırasında ve gerekse I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile giriştiği nihai mücadele sırasında olabildiğince olayların dışında kalmayı tercih etmiştir. Bu mücadelelerde açık bir şekilde taraf

¹⁰⁴⁰ *Suryani Patrik Mihailin Vekainâmesi*, İkinci Kısım (1042-1195), Çev.: Hrant D. Andreevyan, Ankara 1944, s.291; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1985, s.236; Faruk Sümer, "Tuğrul Şah Maddesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, s.347.

¹⁰⁴¹ Mahmut Aksarayî, *Müsameratü'l-Ahbar*, Çev.: M. Nuri Gençosman, Ankara 1943, s.127; İbn Bibi, *a.g.e.*, s.47-55; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006, s.49-51.

¹⁰⁴² İbn Bibi, *a.g.e.*, s.59-60; Tuncer Baykara, "Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bunlarla İlgili Meseleler", *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1985, S. XIX, s.51.

¹⁰⁴³ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s.198-204.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olmadığı gibi, mücadele içindekilerden her hangi birinin hoşnutsuzluğuna sebep olacak tavır ve davranışlardan da kaçınmıştır. Nitekim bir taraftan kendisine sığınan kardeşi I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i hoşnut edecek tavırlar sergilerken, diğer taraftan Konya tahtını ele geçiren kardeşi II. Rükneddin Süleyman Şah'a hemen bağlılığını bildirmiştir. Muhtemelen, Tuğrul Şah'ın itaatini arz etmesinde, Süleyman Şah'ın saltanatının ilk günlerinde Niksar gibi Danişmendlilerin çok önemli bir merkezini ele geçirmiş olması etkili olmuştur¹⁰⁴⁴. Sonuçta Mugiseddin Tuğrul Şah, Konya tahtında ortaya çıkan yeni durumda da elindeki Elbistan'ı muhafaza edebilmiştir.

Her ne kadar II. Rükneddin Süleyman Şah, kendisine tabiiyetini bildiren kardeşi Mugiseddin Tuğrul Şah'ın elindeki Elbistan'a ilk anda dokunmamış ise de; daha sonra O'nu bir şekilde Elbistan'dan uzaklaştırmış ve bu bölgeyi doğrudan kendisine bağlamıştır. Ancak bu değişim aslında her iki tarafı da mutlu edecek şekilde gerçekleşmiştir.

II. Rükneddin Süleyman Şah, 1202 yılında Doğu Anadolu Bölgesine bir sefer düzenlemiştir. Saldırıların giderek artıran Gürcülere bir darbe vurmak ve Doğu Anadolu'daki otoritesini pekiştirmek için düzenlediği bu seferde kardeşi Mugiseddin Tuğrul Şah da yanında bulunuyordu. Sefer sırasında Süleyman Şah, Saltuklu Beyi Melik Aladdin Melikşah'ın¹⁰⁴⁵ kendisini karşılamaya geç geldiğini ve bu konuda gereken hassasiyeti göstermediğini bahane ederek elinden topraklarını almıştır. Böylece Saltuklulara son veren Süleyman Şah, Erzurum'u yanında bulunan kardeşi Tuğrul Şah'a vermiştir (25 Haziran 1202)¹⁰⁴⁶. II. Rükneddin Süleyman Şah bu hamlesi ile bir taşla iki kuş vurmuştur. Hem Saltukluları ortadan kaldırıp, Selçuklu'nun Anadolu'daki Türk birliğini kurma çalışmalarında önemli bir adım daha atmış; hem de Tuğrul Şah'ı Elbistan gibi son derece verimli ve önemli bir bölgeden uzaklaştırmıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu davranış aslında her iki tarafı da memnun etmiştir. Süleyman Şah kendi açısından son derece önemli iki kazanç elde ettiğini düşünürken, Mugiseddin Tuğrul Şah da, Elbistan yerine, çok daha mamur ve geniş bir bölgeye (Erzurum ve çevresine) sahip olduğundan dolayı memnun olmuştur.

Tuğrul Şah Erzurum'da daha rahat hareket etmiş ve müstakil bir melik seviyesine ulaşmıştır. O'nun bu durumu bastırıldığı bazı paralar ve bıraktığı eserlerdeki kitabelerden rahatlıkla anlaşılmaktadır. Nitekim 1216 yılında bastırıldığı gümüş sikkeler (Dinar) üzerinde, "Mugisü'd-Din Ebu'l-Feth Tuğrul bin Kılıç Arslan" yazılıdır. Bu yıllarda Konya tahtında yeğeni I. İzzeddin Keykavus oturmaktadır. Tuğrul Şah'ın bastırıldığı para da kendi adı ile birlikte halifenin adı da bulunmasına rağmen, Selçuklu sultanı İzzeddin Keykavus'un adı bulunmamaktadır. Bu durum onun tamamen

¹⁰⁴⁴İbn Bibi, *a.g.e.*, s.59; Kaya; *a.g.e.*, s.67.

¹⁰⁴⁵ Osman Turan, Erzurum ve çevresinin Saltuklu Emiri Nasreddin Muhammed'den alındığını ifade eder. Bu konuda bkz. Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1990, s.21.

¹⁰⁴⁶İbn Bibi, *a.g.e.*, s.91-93; Sümer, *a.g.m.*, s.347.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bağımsız olduğunun ve II. Rükneddin Süleyman Şah'a olan tabiiyetinin O'nun hayatı ile kaim olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber özellikle Bayburt Kalesi¹⁰⁴⁷ üzerinde bulunan ve günümüze kadar ulaşan pek çok kitabede değişik unvan ve lakaplar da kullanmıştır. Bahsi geçen kitabede: “Melikü'l âlem el - müeyyed, el - muzaffer, el – mücahit, el – mürabit, kamiu'l – kefere ve'l – müşrikîn, Melikü'l – Biladi'r – Rum ve'l – Ermen, Tuğrul bin Kılıç Arslan bin Mesut” ifadelerini kullanmıştır. Yine 1213 tarihli bir başka kitabede de benzer ifadeler mevcuttur. Tarihi tespit edilemeyen bir başka kitabede ise Selçukludaki en üst seviye unvanlar olan “Sultanu'l – Muazzam” ve “Şahin Şâhu'l-Â'zam” unvanlarını kullanmıştır¹⁰⁴⁸.

Mugiseddin Tuğrul Şah, Erzurum melikliği döneminde Gürcülere karşı yoğun bir mücadelenin içine girmiştir. Bunun yanında bölgesinde meydana gelen diğer gelişmelere de kayıtsız kalmamış, olabildiğince olayların içine girerek etkinliğini artırmaya çalışmıştır.

Mugiseddin'in Erzurum Melikliğini elde ettikten iki yıl sonra, 1204 yılında bölgenin oldukça uzağında meydana gelen bir gelişme Erzurum ve çevresinin siyasi yapısını derinden etkilemiştir. IV. Haçlı Seferi sırasında Latinler, İstanbul'u işgal etmişti. Latinlerin bu işgali sırasında Bizans hanedan üyeleri İstanbul dışına sürülmüştü. Bunun neticesinde Laskarisler İznik'te müstakil bir yönetim tesis ederken; Komnenoslar Trabzon çevresinde devlet kurmayı başarmışlardır. Böylece bölgede kısa süre içinde hızlı siyasi değişimler yaşandı¹⁰⁴⁹. Saltuklu hâkimiyeti yıkılıp yerine Selçuklular hâkim olurken, Gürcülerin yanına birde Komnenoslar eklenmiştir. Nitekim bu gelişmeler üzerine Mugiseddin Tuğrul Şah, Komnenosları daha yakın bir tehlike olarak görmeye başlamıştır. Bu çerçevede de Bayburt kalesini yeniden ve çok müstahkem bir şekilde inşa ettirmiştir. Böylece kuzeyden gelecek bir saldırının önünü almaya çalışmıştır. Bu kalede bulunan kitabelerde geçen bazı unvan ve lakaplardan yola çıkarak Bayburt ve çevresinde Komnenoslara karşı bir takım başarılar elde ettiği de anlaşılmaktadır¹⁰⁵⁰. Tuğrul Şah, tıpkı Bayburt gibi Erzurum'da da önemli bir tahkimat çalışması yaptırmıştır. Özellikle yönetim merkezi haline getirdiği Erzurum'u müstahkem surlarla yeniden tahkim etmiştir. Erzurum Kalesi'ne birçok yeni ilaveler yaptırmış ve harap yerlerini onarttırmıştır¹⁰⁵¹.

Mugiseddin'in asıl önemli mücadelesi Gürcülerle olmuştur. Bu dönemde Gürcüler önce Azerbaycan'da şiddetli bir istilâ ve yağmaya girişmiştir. Peşinden bu istilâ ve yağmalarını, Ahlât ve

¹⁰⁴⁷Mugiseddin Tuğrul Şah, Bayburt'ta da önemli imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu konuda bkz. Celil Arslan – Methiye Gül Çötel, “Anadolu – Türk Şehri tarihinde Bayburt Kenti ve Anıtsal (Kamusal) Yapı Mimarisi”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:6 Ocak 2015.

¹⁰⁴⁸Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri*, s. 22.

¹⁰⁴⁹George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev.: Fikret İşıltan, Ankara 1991, s.393.

¹⁰⁵⁰Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri*, s.22.

¹⁰⁵¹Murat Keciş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, Ankara 2013, s.53-54; Gürsoy Solmaz, “Ortaçağda Erzurum Kalesi” *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı II, Erzurum 1999, s.231.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Erzurum çevresine kadar genişletmişlerdir¹⁰⁵². Bu durum üzerine Ahlât Şah Balaban ile Mugiseddin Tuğrul Şah ordularını birleştirip Gürcülere karşı savaşa girişmişlerdir. Bu mücadelede Gürcüleri mağlup eden Tuğrul Şah ve Balaban, Gürcü tarihinin en meşhur komutanlarından birisi olan Zekeriya'yı da öldürmüşlerdir¹⁰⁵³. Bu yenilgi üzerine Gürcüler memleketlerine geri çekilmiştir¹⁰⁵⁴.

İki komşu Türk hükümdarı bu ittifaklarını Eyyubilere karşı da sürdürmüşlerdir. Yeni bir kuvvet olarak sınırlarını kuzey yönünde genişletmek isteyen Eyyubiler, Ahlatşahların zayıflamasını da göz önünde bulundurarak bu bölgeye bir ordu göndermişlerdir. Bu Eyyubi ordusu Muş'u alıp Ahlât'ı da kuşatmıştır. Bunun üzerine Ahlât hâkimi Balaban Tuğrul Şah'tan yardım istemiş, Tuğrul Şah ta bu yardım talebine olumlu karşılık vermiş ve ordusu ile Ahlât'a gelmiştir. Burada Balaban'ın ordusu ile birlikte Eyyubileri yenen Tuğrul Şah onları bölgeden püskürtmüştür¹⁰⁵⁵.

Bu başarılar üzerine kendini oldukça güçlü hissetmeye başlayan Tuğrul Şah, çok büyük bir stratejik hata yapmıştır. Tuğrul Şah, müttefiki ve dostu olan Balaban'ı öldürüp Ahlat'ı teslim almayı düşünmüştür¹⁰⁵⁶. Tuğrul Şah gerçektende Balaban'ı öldürmüştü; böylece bir asırdan fazla sürmüş olan Ahlât merkezli Ahlatşahlar da sona ermiştir (1207)¹⁰⁵⁷. Balaban'ın öldürülmesinden sonra Ahlat'ı kuşatan Tuğrul Şah, burada çok şiddetli bir mukavemetle karşılaşmıştır. Halk çok sevdikleri Balaban'ın gereksiz yere öldürülmesinden dolayı Tuğrul Şah'a karşı büyük bir nefret duymaya başlamıştı. Bundan dolayı da şehirlerini Tuğrul Şah'a karşı canla başla savunmuşlar ve şehri Tuğrul Şah'a vermemişlerdir. Ahlat'ta uğradığı başarısızlığı telâfi etmek isteyen Tuğrul Şah, bu kez Malazgirt'i kuşatmış; burada da bir sonuç elde edememiştir. Eyyubiler hemen mevcut durumdan faydalanmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Eyyubi Melik Eşref bölgeye gelmiştir. Kısa süre önce Tuğrul Şah'ın yardımı ile şehirlerini Eyyubilere karşı koruyan Ahlatlılar, bu kez Eyyubi komutanı Melik Eşref'i memleketlerine davet etmişlerdir. Ahlatlıların bu tutumunda, Tuğrul Şah'ın Balaban'ı öldürmesi ve Ahlât'ı kuşatması üzerine O'na karşı bir ittifak kurma refleksi çok etkili olmuştur. Nitekim Melik Eşref, Ahlât'a gelip şehir yönetimini ele geçirmiştir. Ne varki; Mugiseddin Tuğrul Şah'tan haz etmeyen Ahlat halkı, Melik Eşref'e de ısınamamış ve kısa süre içinde O'na karşı da isyan

¹⁰⁵²İbnü'l-Esîr, *El Kâmil Fi't-Tarih*, Çev.:Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, C. XII, İstanbul 1987,s.200-201; Sümer, a.g.m., s.347.

¹⁰⁵³ Faruk Sümer, Gürcülerle yapılan bu mücadelede Ahlatşahlar'ın liderini Balaban değil, Ahlatşah Begtemür oğlu Muhammed olarak bildirir. Bkz. Faruk Sümer, a.g.m., s. 347.

¹⁰⁵⁴ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri*, s.23.

¹⁰⁵⁵Faruk Sümer, Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Ankara 1998, s.83;Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri*, s.23.

¹⁰⁵⁶ Sümer, a.g.m., s. 347.

¹⁰⁵⁷İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, C. XII, s.228-229; Mikail Bayram, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2005, s.63; Sümer, *a.g.e.*, s.83.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

etmeye başlamışlardır. Ancak bu isyana Melik Eşref'in tepkisi sert olmuş ve pek çok kişiyi öldürttüğü gibi şehrin önemli isimlerinden bazılarını da sürgüne göndermiştir.¹⁰⁵⁸

Büyük ölçüde Muğiseddin Tuğrul Şah'ın hatalarına bağlı olarak, Ahlat ve Erzurum arasındaki ittifakın bozulması, her iki tarafında çok ciddi şekilde güç kaybetmesine sebep olmuştur. Nitekim Tuğrul Şah'ın bu siyasi hatası yüzünden Ahlat Şahlar devleti yıkılmıştır. Tuğrul Şah'ta Erzurum'da, Gürcüler, Kommenoslar ve Eyyubilere karşı yalnız kalmıştır.

Her şeye rağmen, Muğiseddin Tuğrul Şah bölgedeki varlığını sürdürmeye gayret etmiştir. Yalnız bundan sonra kendi ayaklarının üzerinde durup hâkimiyetini sürdürmek yerine; başka unsurların yanına sokulup onların yardımını temin ederek ayakta durmaya çalışmıştır. Bu sırada Gürcülerin kralı Giorgi ölmüş ve yerine kızı Rosudan geçmişti. Rosudan, bir Selçuklu şehzadesi ile evlenip gücünü artırmak isteyince Tuğrul Şah hemen bundan faydalanmak istemiştir. Oğlunu Rosudan'a koca olarak göndermiştir. (Saltuklularda zaman zaman Gürcülerle bu şekilde evlilikler yapmıştı.) Fakat Gürcüler, Selçuklu Şehzadesi Hristiyanlığı kabul etmedikçe bu evliliğe razı olamayacaklarını açıklamışlardır. Bunun üzerine Tuğrul Şah'ın oğlu Hristiyan olmuş ve Rosudan ile evlenmiştir. Fakat kraliçe Rosudan'ın, kölesi ile gayr-i meşru ilişkisi karı kocanın arasını açmış ve gözden düşen Selçuklu şehzadesi bir kaleye hapsedilmiştir. Bu evlilikten Rosudan'ın, Tamara ve David adlı iki çocuğu doğmuştur. Bunlardan David annesi Rosudan'ın ölümünden sonra Gürcistan Kralı olmuştur. Tamara ise Selçuklu sultanlarından II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile evlenmiştir. Daha sonra Müslüman olan Tamara, Gürcü Hatun adı ile meşhur olmuştur¹⁰⁵⁹.

Tuğrul Şah bu dönemde sadece bölgesindeki olaylara müdahil olmakla da yetinmemiş, Selçuklu tahtındaki gelişmelerde de rol almaya gayret etmiştir.

Muğiseddin Tuğrul Şah, saltanat mücadelesi içinde en yoğun dönemini, Aladdin Keykubat'ın saltanat süreci sırasında yaşamıştır. Aladdin Keykubat, amcası Muğiseddin Tuğrul Şah ile çok iyi ilişkiler içinde idi. Bunun içinde abisi I. İzzeddin Keykavus'a karşı ilk harekete geçtiğinde Tuğrul Şah'ı yanına almıştı. Nitekim Muğiseddin Tuğrul Şah, yeğeni Aladdin Keykubat ile beraber, diğer yeğeni İzzeddin Keykavus'u Kayseri'de kuşatmıştır. Bu kuşatma sırasında Ermeni Kralı Leonda Aladdin ile birlikte hareket etmiştir. Ancak Leon kısa süre sonra Keykâvus'un adamları tarafından elde edilmiş ve kuşatma bölgesinden ayrılıp ülkesine geri dönmüştür¹⁰⁶⁰. Kuşatmanın uzaması ve

¹⁰⁵⁸İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, C. XII, s.229-232.

¹⁰⁵⁹Sümer, *a.g.m.*, s.347.

¹⁰⁶⁰Demir, *a.g.e.*, s.252; Sümer, *a.g.m.*, s.347.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

başarısız olacağını anlaşılması üzerine, Mugiseddin Tuğrul Şah da Kayseri'den ayrılmış ve Erzurum'a geri dönmüştür¹⁰⁶¹.

Tuğrul Şah babası II. Kılıç Arslan'ın gerek sağlığında ve gerekse ölümünden sonra taht kavgalarına karışmamış; daha çok güçlü olanın yanında yer almayı tercih etmiştir. Yeğenleri İzzeddin ve Aladdin arasındaki mücadelede Aladdin'in yanında yer almış ancak mağlup olmuştur. I. İzzeddin Keykavus vefat edince bazı devlet erkânı Tuğrul Şah'ı tahtın alternatiflerinden biri olarak görmeye başlamıştır. Hatta I. Alâeddin Keykubad, hükümdar olunca Tuğrul Şah'ın saltanat davasına kalkışacağından endişe ettiyse de o herhangi bir harekette bulunmamıştır¹⁰⁶².

Her ne kadar Selçuklu tahtı için yapılan mücadelede aldığı roller Tuğrul Şah'ı Konya tahtına taşımaya yetmemiş ise de; O Erzurum'da “melik” veya “sultan” unvanlarını kullanma fırsatı bulabilmiştir. Mugiseddin Tuğrul Şah 1186'dan 1202'ye kadar 16 yıl Elbistan'da; 1202 – 1225 yılları arasında 23 yıl Erzurum'da toplamda 39 yıl meliklik yapmıştır. Bu süre içinde zaman zaman bölgesinde olaylarda etkin rol oynamaya çalışmıştır. Bu uzun meliklik süreci içerisinde azda olsa taht mücadelelerinde de etkin olmaya çalışmıştır. Ancak İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra bazı devlet erkânının arzusu hariç hiçbir zaman tahtın gerçek anlamda bir alternatifi olamamıştır. Bu uzun meliklik döneminin sonunda II. Kılıç Arslan'ın hayatta kalan son evladı iken 1225'te vefat etmiştir.

---

¹⁰⁶¹Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara 1997, s.22-24;Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, s.260.

¹⁰⁶²Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003, s.18;Sümer, a.g.m., s.347.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

Celil Arslan – Methiye Gül Çöteli, “Anadolu – Türk Şehri tarihinde Bayburt Kenti ve Anıtsal (Kamusal) Yapı Mimarisini”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:6 Ocak 2015, s.185-219.

Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003.

Faruk Sümer, “Tuğrul Şah Maddesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul 2012, s.346-347.

Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri*, Ankara 1998.

George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev.: Fikret İşıltan, Ankara 1991.

Gürsoy Solmaz, “Ortaçağda Erzurum Kalesi” *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı II, Erzurum 1999, s.231-249.

İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'iyeyfi'l-Umuril-Ala'iyye (Selçuk Name)*, C.I, Çev.: Mürsel Öztürk, Ankara 1996.

İbnü'l-Esîr, *El Kâmil Fi't-Tarih*, Çev.: Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özaydın, C. XII, İstanbul 1987.

İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1986.

Mahmut Aksarayî, *Müsameratü'l-Ahbar*, Çev.: M. Nuri Gençosman, Ankara 1943.

Mikail Bayram, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Konya 2005.

Murat Keciş, *Trabzon Rum İmparatorluğu ve Türkler (1204-1404)*, Ankara 2013.

Mustafa Demir, *Selçuklular Tarihi*, İstanbul 2015.

Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, **Basım Yeri ve Zamanı**.

Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1985.

Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara 1997.

Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006.

Suryanî Patrik Mihailin Vekainâmesi, İkinci Kısım (1042-1195), Çev.:Hrant D. Andreasyan, Ankara 1944.

Tuncer Baykara, “Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bunlarla İlgili Meseleler”, *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1985, S. XIX, s.49-60.

Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU DÖNEMİNDE AFŞİN BEY'İN TÂRİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

Yernat ABDRAKHOV¹⁰⁶³

Arailym MENDUALİYEVA¹⁰⁶⁴

ÖZET

Anadolu'yu Türkleştiren, Horasanlı bir Türkmen ailesinden gelen Afşin Bey, Selçuklu kumandanlarının büyüğüdür.

Afşin Bey 1016-1021 senelerinde Batıya yapılan akınlara katıldı. 1066'da Sultan Alp Arslan tarafından Anadolu'ya akın yapmak için gaza ile görevlendirilen Gümüştekin, maiyetinde Afşin Bey ve daha birçok Türk beyleri bulunduğu halde Murat ve Dicle Nehirleri havzasındaki şehirlerin birçoğunu ele geçirdiler. 1067'de Kayseri'yi ele geçirerek, Kilikya'ya girdi.

Afşin Bey, Anadolu'yu boydan boya geçerek, 1069 senesinde Selçuklu akıncı kuvvetlerinin Anadolu'nun Güneydoğu ve Güney bölgelerine akınlar yapmaya başladı. Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan, Afşin Beyin bu zafer ve fetihlerinden haber alınca, çok sevindi ve gazasını tebrik etti. Bu kuvvetlerin başında Afşin Bey'in yanısıra, Sunduk, Ahmed Türkmen et-Türkî, Demleçoğlu Muhammed ve Duduoğlu gibi meşhûr Türkmen beyleri bulunuyordu.

1066–1067 yılında ise Hacıb Gümüştekin maiyetinde Afşin Bey ve Ahmed Şah gibi birçok Türkmen beyi olduğu halde Anadolu'ya girdi. Afşin Bey, 1071'de Malazgirt zaferine de katıldı ve büyük hizmetlerde bulundu. Gazalarda şöhret kazanıp, Anadolu'nun Türk yurdu olması ve İslamlaşması için çok hizmet eden Afşin Bey, Sultan Alp Arslan'dan sonra Melikşah'ın maiyetine girdi.

1075'te ise Anadolu'dan Haleb'e gitti. Oradaki asilerin cezalandırılmasında vazife aldı. Selçuklu Dönemindeki Afşin Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı adlı makalemizde Selçukluların Anadolu'yu ilk fethedip aldıkları ve hareketleri hakkında bilgi verilecek ve geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afşin Bey, Selçuklu Dönemi, Alp Arslan, Gaza.

¹⁰⁶³ Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi, Doktora Öğrencisi

¹⁰⁶⁴ Erciyes Üniversitesi, Doktora Öğrencisi

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

THE ENTRANCE OF AFSHIN BEY ON THE HISTORICAL STAGE OF THE SELJUK PERIOD

ABSTRACT

Afshin Bey, who came from a Turkmen Horasan family turned Anatolia to Turkic, is considered to be one of the greatest Seljuk empire commanders.

Afshin Bey participated in the flotation campaigns made to the West in the years of 1016-1021. Gumushtekin, who was assigned to Gaza in 1066 by Sultan Alp Arslan in order to invade into Anatolia, Afshin Bey and many other Turkic governors were found in seizure of lands in Murat and Dicle Rivers' basins. In 1067, they captured Kayseri and entered Cilicia.

Afshin Bey crossed Anatolia and started to attack the southeast and south regions of Anatolia by the Seljuk raiding forces in 1069. Great Seljuk Sultan Alp Arslan, was to a high degree glad for his gaze Afshin Bey and congratulated him as he was informed of his victories and conquests. At the head of these forces apart from Afshin Bey, were prominent Turkmen governors such as Sunduk, Ahmed Turkmen et-Turki, Demlegoglu Muhammed and Duduoglu.

In 1066-1067, Hacib Gumushtekin went to Anatolia in the presence of many Turkmen governors such as Afshin Bey and Ahmed Shah. Afshin Bey joined Malazgirt victory in 1071 and carrying out the great service. Afshin Bey, who gained fame in Gaza served to turn Anatolia to Turkic homeland and contributed to its Islamization, later, after Sultan Alp Arslan entered into Sultan Melikshah's auspice.

In 1075 he went to Haleb from Anatolia. He took charge of punishing the rebels there. In our article titled "The Entrance of Afshin Bey on the Historical Stage of the Seljuk Period", the information on the first conquest of Anatolia to Seljuks and their movements will be covered in a wide range.

Key words: Afshin Bey, Seljuk Period, Alp Arslan, Gaza.

GİRİŞ

Sultan Alp Arslan'ın Anadolu'yu feth etmek için görevlendirdiği kumandanlarından biri olan Afşin Bey'in hayatı hakkında kaynakların yetersizliği sebebiyle pek malumat bulunmamaktadır. Sadece Horasanlı bir Türkmen ailesinden geldiği bilinmektedir. Afşin Bey'in on birinci yüz yılbaşlarında tarih sahnesine çıktığını görebiliriz.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Tuğrul Bey ve Çağrı Bey Zamanında Afşin Bey

Afşin Bey, 1016-1021 (H. 407-412) senelerinde Çağrı Bey¹⁰⁶⁵ kumandasında batıya yapılan seferlere katıldı. Çağrı Bey, toplamda 6–7 bin kişilik bir orduyla Kuzeydoğu yönündeki Van bölgesinde hüküm süren Vaspuragan Krallığına girdi. Yenildikten sonra, Vaspuraganlılar o bölgeyi terk edip, Orta Anadolu'ya çekildiler.

Çağrı Bey Azerbaycan ve Horasan üzerinden Maverâünnehir'e döndü. Dönüşünde Tuğrul Bey'e (1021) gerçekleştirmiş olduğu keşif seferini anlattı ve Anadolu'nun siyasi yapısı hakkında bilgi verdi: *"Biz, buradaki güçlü devletlerle yani Karahanlı ve Gazneli Devletleriyle mücadele edemeyiz, ancak Horasan, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya gidip oralarda hükümran olabiliriz, zira oralarda bize karşı koyabilecek hiçbir kuvvete rastlamadım"* diyerek Anadolu'nun kendileri için yeni bir yurt olabileceğini bildirmiştir. Sonraki tarihlerde Afşin Bey ve diğer Selçuklu Türkmen beyleri de *"bize karşı koyacak bir kimseye rastlamadım"* ifadesiyle Anadolu'daki durumu ortaya koymuştur. Sonuçta Çağrı Bey, ileriki dönemlerde yurt olabilecek Anadolu'ya yaptığı keşif seferini başarıyla tamamlamıştır.

22-24 Mayıs 1040 dönemde Çağrı Bey ile Gazne ordusu arasında savaşlar hızla devam ediyordu. 24 Mayıs günü Gaznelilerin sayısı azalmıştı. Savaş sırasında Gazne ordusundaki bazı Türkmenler, Selçuklular tarafına geçmişti. Gazneli Sultan Mesut, kardeşi ve oğlu savaştan kaçmıştı. Dandanakan zaferinden sonra Çağrı Bey'in kardeşi Tuğrul Bey "Horasan Selçuklu Hükümdarı" olarak ilan edildi.

Merv şehrinde Selçuklu başbuğ ve şehzadelerinin de katıldığı Büyük Kurultay'da alınan karar neticesinde başta Abbasi halifesi olmak üzere Karahanlılara ve İran'daki yöresel emirliklere de kazanılan zaferi bildirmek için fetih mektupları gönderildi. Tuğrul Bey ve Çağrı Bey komutasındaki Selçuklu akıncılarının Anadolu'ya yaptıkları ilk gaza ve keşiflerinden sonra, Afşin Bey uzun müddet gazalardan uzak kalmıştır.

Alp Arslan Zamanında Afşin'in Rolü

Tuğrul Bey vefat ettikten sonra onun evladı olmadığından, Çağrı Bey'in oğlu Alp Arslan (29 Aralık 1024) tahta geçti. Alp Arslan devrinde akınlar ve fetihler devam etti. 1024 yılında Gürcistan ve Doğu Anadolu'ya seferler düzenleyen Alp Arslan fethettiği bölgelerden. Gürcistan'a Emir Fadlun'u,

---

¹⁰⁶⁵ "Çağrı b. Mikail b. Selçuk" ise, 990–1060 yılları arasında yaşayacaktır. Genellikle tarihçiler Çağrı Bey diye zikretseler de, Sadr al-Din Nisaburî ve Emir Baybars al-Davadar, Çağrı Bey'i "Çakır" adı ile zikretmişlerdir. Çağrı Bey, Peygamber isimlerinden, "Davud" adını da almıştır ve bu şekilde de tanınır. Abu'l-Fazl Beyhakî ve Gardizî, Çağrı Bey'in adını Davud diye zikrederler.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Van'a Sakaoğlu Ebü Duelf'i, Ardahan-Kars-Ağrı ve Erzurum'a Ebusseyaroğlu Minuçehr'i vali olarak atadı.

Alp Arslan 1066 yılında Doğu ve Güney Doğu Anadolu'yu fethetmesi için Gümüş Tekini görevlendirmiş ve ona yardımcı olarak da Türkmen reislerinden olan Afşin Beyi Gümüş Tekin'in emrine vermişti. Selçuklu orduları Murat ve Dicle ırmaklarından ilerleyerek güneye El Cezire'ye (Mezopotamya'nın kuzey sonundadır. doğuda; Siirt, Muş güneyde; Mardin batıda; Urfa, Adıyaman, kuzeyde; Elazığ ve Bingöl illeriyle sınırdadır) indiler ve Ergani ve Nizip yörelerindeki Bizans kalelerini fethettiler, Nusaybin'i de aldılar. Bu savaşta özellikle Afşin Bey Fırat ırmağından geçip, Adıyaman'a akınlar yaptı.

Üç gün sonra Nisibin kumandanı olan Aruandanos, 10 bin kişilik Bizans kuvvetiyle Selçuklulara baskın yapmak istedi ama Hoşin kalesi önünde Aruandanos esir düştü. Ordusunun bir kısmı Hoşin'e çekilerek kurtuldu. Esir düşen kumandanın maiyeti Urfa valisi tarafından 40 bin altın mukabilinde Selçuklulardan satın alındı. Daha sonra yanlarında bol miktarda ganimetlerle Selçuklular Ahlat'a döndüler. Ahlat'ta Gümüş Tekin ile Afşin Beyin arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde Afşin Bey kardeşini öldüren Gümüş Tekini öldürdü Sultan Alp Arslan'ın gazabından korkan Afşin Bey Türkmen askerleriyle batıya doğru giderek Bizans topraklarına saldırdı.

Karargâhını Amanos dağlarındaki Karadağ'da kuran Afşin'in kuvvetlerinden bir kısmı Gaziantep'in Kuzeybatısındaki Dülük'ü ele geçirdi.¹⁰⁶⁶ Diğerleri de Antakya yörelerine inip geniş yağma ve talan hareketlerinde bulundu (Ağustos 1067).¹⁰⁶⁷

Afşin Bey 1067'de Malatya civarında Bizans ordusunu bozguna uğratmış ve Tohma suyu vadisi boyunca ilerleyerek Kayseri'yi fethetti. Oradan Kilikya'ya (Çukurova) indi ve buradan da Karaman yörelerine kadar akınlar yaptı.

Afşin Bey 1067 yılı sonunda Toras ve Amanos dağlarını aşmış, Kuzey Suriye'ye geldi ve Anadolu'da ele geçirdiği bütün ganimetleri, o zamanın büyük bir ticaret merkezi olan Halep pazarlarında sattı.¹⁰⁶⁸ Afşin Bey 1068 yılında Halep'ten ayrıldıktan sonra Antakya yörelerini istila ve yağma etmiş ve Antakya'nın Bizans valisinden 100 bin altın, değerinde giysiler ve savaş aletleri almıştır. Çok geçmeden Alp Arslan, Afşin'in Bizans'a karşı giriştiği başarılı akınları sebebiyle,

¹⁰⁶⁶ E. Honigmann, *Dülük'ü kuşattığını söyler* (Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, Çev: F. Işıltan), Edeb. Fak. Yayınları, İstanbul 1971, S. 117.

¹⁰⁶⁷ Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, TTK Basımevi, Ankara 1990, s. 19.

¹⁰⁶⁸ Ali Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, Atatürk kültür, Dil ve Yüksek kurumu Türk Tarih kurumu Yayınları, Ankara 1990.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

kendisini affettiğine dair mektup gönderdi. Nisan ayı 1068 yılı Antakya yörelerinde harekâta bulunduğu sırada, sultanın bu af mektubunu alan Afşin Bey,¹⁰⁶⁹ Irak'a doğru yola çıktı.¹⁰⁷⁰

Anadolu Gazaları Ve Bizans'ın Mukabelesi

Mayıs 1067 yılında Bizans İmparatoru X. Konstantin Dukas'ın ölümü üzerine Bizans'ın yönetimi, küçük yaştaki oğullarının (Mikhail, Andronikos, Konstantinos) adına karısı Evdokia Makrembolitissa tahta geçmişti.¹⁰⁷¹ Evdokia zamanında, Bizans'ta iç karışıklıklar bulunuyordu. Sarayda menfaatlerine göre karar alan yöneticilerin yerli yersiz müdahaleleri yüzünden sarsılan İmparatorlukta ordu iyece ihmale uğradı. Başta eyaletlerdeki ve Anadolu'daki askerler parasız ve aç kalmıştı. Bunlardan dolayı Bizans ordusu 1067 yılında Malatya'ya kadar gelen Afşin Beyin Kapadokya'nın merkezi Kayseri ile Anatolik teminin merkezi olan Konya'ya yaptığı hücumlara engel olamadılar.

Çukurova'ya gönderilen General Nikefor Botaniates kumandasındaki kuvvetlerde savaşa girmeden dağılmıştı. Bu olaydan sonra 25 Aralık 1067 tarihinde ki Hz. İsa'nın doğum günü töreninde Balkanlarda Peçenek Türklerine karşı başarılar kazanmış olan Romanos Diogenes, ordu kumandalığına getirildi ve İmparatoriçe Evdokia Makrembolitissa ile evlendi. Böylece 1 Ocak 1068 yılında imparator ilan edilen Diogenes Türkleri Anadolu'dan çıkarmak için harekete geçti.¹⁰⁷²

1069 yılında Selçuklu akıncı kuvvetlerinin Anadolu'nun çeşitli bölgelerine akınları devam etti. Bu akınları önlemek üzere Romanos Diogenes Anadolu üzerine sefere çıktı. Amacı akınlara ordugahlık eden Ahlat'ı almak idi. Fakat Kayseri üzerinden Haleb'e ilerlemesine rağmen, ne Malatya'da ki Filaretos, ne de Sivas'ta ki Manuel Komnenos gibi yeni tayin edilen Bizans kumandalarına müdahalede bulunmadı. Kendisinden önceki imparatorlar gibi, devleti, bu ciddi durumdan kurtarma yolunda fazla varlık göstermedi. Bununla beraber iktidarı bırakmayan karısı Evdokia ile arası açılan Diogenes sarayı terk etti ve Anadolu yakasına geçip, özellikle Selçuklunu durdurmak için planlar yapmaya başladı.

---

¹⁰⁶⁹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086ya Kadar)*, TTK Basımevi, Ankara 1987, s. 44.

¹⁰⁷⁰ Mehmet Altay Köymen, *Anadolu'nun fethi*, TTK Basımevi, Ankara 1962, s. 103.

¹⁰⁷¹ Oğuz Ünal, *Horasan'dan Anadolu'ya Türkiye Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul

¹⁰⁷² İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Diogenes'in Seferi

Bizans imparatoru Romanos Diogenes, Selçuklu akınları durdurmak amacıyla, Anadolu'dan, özellikle Kayseri ve yörelerinden çok fazla asker topladı.¹⁰⁷³ Ordusunda Bizanslılardan başka Uzlar (Hıristiyan Oğuzlar) ve Peçenekler, Normanlar, Franklar, Almanlar, İskandinavlar vardı. 13 Mart 1068'de Romanos Diogenes Kayseri'ye yakınlarına geldiğinde, Afşin Bey'in Niksar'ı aldığını öğrenince, yolun değiştirerek Sivas'a geldi. Doğuya doğru yürüyüşüne devam ederken, Divriği de Türklerle karşılaştı. Bu şiddetli savaşta Türk ordusunu geri çekilmeye mecbur etti. İmparator daha sonra güneye inip Maraş'a geldi.¹⁰⁷⁴ Gönderdiği öncü kuvvetleri, İnal Bey tarafından buzulunca güneye inmek zorunda kaldı. Çok geçmeden Suriye'ye girdi. Daha sonra Suriye'nin en önemli kalelerinden birine sahip olan ve Umurtekin adlı Selçuklu emirinin savunduğu Menbic'i ele geçirdi. 20 Kasım 1068'de Mahmut ve Harun'un hücumlarına rağmen Artah ve Imm kalelerini ele geçirdi, sonradan Çukurova' geldi.

Suriye'ye terkederek Sultan Arslan'ın yanına gelen Afşin, Bizans İmparatoru Suriye'de iken, Selçuklu kumandalarından Ahmetşah ile birlikte Ahlat hareket üssünden orta Anadolu'ya akın yaptı. Sakarya nehri kıyalarına ulaştı ve İstanbul-Çukurova yolu üzerinde önemli bir kilit noktası olan Amorion (Amuriyye) kentini ele geçirdi.¹⁰⁷⁵ Bu haberi imparator Pozanti'da (Podandos) iken alınca müthiş sinirlendi. Afşin'in yolunu kesmek amacıyla, hızla harekete geçtiyse de başaramadı. Kış mevsiminin gelmesi sebebiyle İstanbul' döndü.¹⁰⁷⁶

1069 yılında Afşin Bey, Sandak, Ahmetşah, Türkman, Demleçoğlu Mehmet, Duduoğlu, Serhenkoğlu ve Arslantaş ile birlikte güney ve güney-doğu bölgelerinden Anadolu'ya akınlar başladı. Bu akınları durdurmak için gönderen kuvvetleri Afşin Bey tarafından bozguna uğratıldı. Afşin Bey bu başarı sebebiyle hızla ilerlemiş ve Malatya'yı tazyik etmeye başlamıştı. İmparator Manuel Komnenos ve Philaretos Brachamios kumandalarında, Sivas ve Malatya'ya ordu göndermişti. Kendisi ise üçüncü bir orduyla Kayseri'ye geldi. Fırat nehri kenarına kadar geldi ve Türkleri nehrin sol tarafına geçmeye mecbur etti. Onun asıl amacı, Türklerin doğu Anadolu'daki hareket merkezi olan Ahlat'ı almak, orasını aldıktan sonra diğer kaleleri geri almak ve Selçukluları Anadolu'dan çıkartmak idi.¹⁰⁷⁷ Bu maksat ile Fırat'ı geçerek Harput'a geldi. Ama bu sırada Malatya'ya Selçuklular saldırdı ve Philaretos Brachamios'u mağlup ettiler. Bu general kaçarak imparatora iltihak etti. İmparator Harput'tan

¹⁰⁷³ Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, TTK Basımevi, Ankara 1990, s. 23

¹⁰⁷⁴ Mehmet Altay Köymen, *Anadolu'nun Fethi*, s. 104.

¹⁰⁷⁵ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Alp Arslan ve Zamani*, s. 23

¹⁰⁷⁶ Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu komutanları*, s. 24.

¹⁰⁷⁷ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 49.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ilerleyerek Palu şehrine geldi. Fakat Türk beylerinin Anadolu'yu ardı arkası kesilmeyen akınlarla Karaman ve Konya olmak üzere, birçok il ve ilçeleri istila ile ele almıştı. Bilhassa Orta Anadolu'nun önemli kenti olan Konya'nın fethini haber alınca, imparator Selçukluların önün kesmek için Sivas üzerinden Kayseri'ye döndü.¹⁰⁷⁸ Bunu haber alan Afşin Bey, güneye kıvrılıp Çukurova'ya girdi ve gaza yapa yapa güney Anadolu'daki üslerine döndüler. Bunların içinde Sanduk da bulunuyordu.

Büyük bir orduyla 1069 yılında Halep'e giren Sanduk, kışını burada geçirdikten sonra, 1070 yılında Rum'a doğru hareket etti.¹⁰⁷⁹ Böylece Romanos Diogenes düzenlediği ikinci kez Anadolu seferinde de başarı olamadığından dolayı İstanbul'a döndü. 1070 yılında Selçukluları durdurmak amacıyla Anadolu'ya üçüncü sefere çıkmak istemişse de bazı saray mensupları, kendisine engel olmuştu. Bunun üzerine o, Manuel Komnenos'u doğu Anadolu'ya başkomutan olarak gönderdi.¹⁰⁸⁰

Bu sırada, sultan Alp Arslan'a karşı isyankar bir vaziyet almış olan sultanın eniştesi ve hemşiresi Gevher Hatun'un kocası olup evvelce adı geçen Erbasgan oğlu yanı Kurtçu 24 Türkmen ulusundan biri olan Yavuk yahut Yivek ulusunun başındaydı. Sultan Alp Arslan, Afşin ve diğer hudut emirlerini eniştesin yakalayıp getirmekle görevlendirdi. Kurtçu Anadolu'ya doğru kaçtı ve yolda Manuel, Sivas yakınında geçen şiddetli savaştan sonra bozguna uğramakla kalmadı, kendisi başta olmak üzere birçok general ve asker Kurtçu'nun eline esir düştü. Fakat Kurtçu'nun Afşin tarafından izlenmekle olduğunu öğrenen Manuel, Bizans'a sığınmaya razı etti. Bunun üzerine Kurtçu, Manuel ve diğer tutsak generalleri serbest bıraktı ve yanındaki Yabgular Anadolu'da kaldı. İmparator Romanos Diogenes onu şerefle kabul etti.¹⁰⁸¹

Diğer yandan Kurtçu'yu izlemekte olan emir Afşin, batı yönünde ileri harekâtına devamla Kayseri-Sivas kesimindeki kent, kale ve ilçeleri bir yıldırım hızıyla ele geçirdikten sonra Afyon-Uşak-Denizli kesimine girip Honas ve Laodicea kentlerini yakıp yıkarak Marmara Denizi kıyılarına kadar ileri harekâtını sürdürmüştür. Çok geçmeden Kadıköy'e kadar gelen Afşin, İstanbul'a İmparatora bir elçi göndererek "*Aramızda barış olduğu için ülkenizde hiçbir kimseye dokunmadım. Size sığınan Kurtçu ve beraberindekiler sultanın düşmanları olup, Bizans ülkesini de yağma ve tahrip ettiler, bu bakımdan onları bize teslim etmeniz gerekir. Aksi takdirde ülkenizi yakıp yıkacağım, böylece aramızdaki barış da bozulmuş olacaktır*", diye sultan adına bildirmiş, ancak bu isteği kabul edilmemiştir.¹⁰⁸²

¹⁰⁷⁸ Mükrimin Halil Yinanç, "Sultan Alp Arslan zamanında Bizans'a yapılan gazalar ve Anadolu Fütuhati", Milli eğitim basımevi, İstanbul 1971, s. 42.

¹⁰⁷⁹ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Alp Arslan ve Zamanı*, s. 24.

¹⁰⁸⁰ Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu komutanları*, s. 25.

¹⁰⁸¹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 50.

¹⁰⁸² Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları*, s. 26.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İmparator bu teklifi kabul etmeyince 1070 sonbahar ve kışın ile 1071 başlarında Afşin Bey geri dönerek bütün Bizans şehirlerini aldı ve ilk defa batıya ilerlemiş oldu. Afşin Bey doğuya doğru çekildi, ama yükselen kar yüzünden, Kayseri yanındaki Pınarbaşı'nda durakladı. "Meryem Geçidi'nde ordusunun ısınması ve yiyecek bir şey bulamadığından büyük zorluklar çekti ve çok kayıplar verdi. 1071 yılında Afşin Bey, karlar erimesi üzerine, Ahlat'a hareket ederek Haleb'te olan Alp Arslan'a durumu bildirdi.¹⁰⁸³

Afşin Bey'in Malazgirt Savaşına Katılışı

Afşin Bey, Kurtçu'yu takibinden sonra Ahlat'a döndü ve bu sırada Alp Arslan, 1071'de Mısır seferine çıkmıştı. Tam bu sırada henüz, bir günlük yol alınmadan Bizans İmparator'u muazzam bir kuvvetle Arran ve Azerbaycan'a girmek üzere Anadolu'nun doğusuna, Kalikala'ya ilerlemekle olduğu haberi aldı. İmparator Romanos elçisi Alp Arslan'a gelerek "Malazgirt, Ahlat, Erciş ve Menbic kalelerinin Bizans'a geri verilmesini, aksi takdirde imparatorun kalabalık bir orduyla harekete geçeceğini" bildirdi. Bu teklifler karşısında Sultan, elçiyi sert bir cevapla gönderdi. Bu yüzden Mısır seferin yarım bıraktı ve Urfa, Diyarbakır ve Bitlis boğazı yoluyla Ahlat'a geldi. Burada Afşin Bey'le karşılaştı ve "Kurtçu (Erbaşan) ve Bizans" hakkında bilgi verdi.

Selçuklu kuvvetleri ile Bizans ordusu 24 Ağustos 1071 günü Malazgirt ile Ahlat arasındaki Rahve ovasında karşı karşıya geldiler. Romanos Diogenes büyük bir ordu ile (200.000) Ahlat'a doğru hareket etti. İmparator birkaç öncü kuvveti Ahlat'a yollamıştı. Fakat meydana gelen bu savaşları Selçuklular kazandı. Selçuklu ordusunda Savtegin, Afşin, Gevher Ayin, Sanduk, Aytegin, Ahmedşâh gibi tecrübeli kumandanlar bulunmaktaydı. Bizans İmparatoru Malazgirt savaşında esir düşmüştü. Bu savaştan sonra Diogenes ile Alp Arslan arasında anlaşma yapılmıştı.

Burdaki Malazgirt savaşında Afşin hakkında fazla bilgi bulunmadı. Ayrıca bu savaşta adları geçen emirlerin, savaştaki yerleri ve oynadıkları rollerini tespit etmek mümkün olmadı. Bununla birlikte süratli bir hareket yeteneğine sahip olan ve dolayısıyla Anadolu'yu hallaç pamuğuna çeviren emir Afşin'in, kendisine karşı kurulan pusuları bertaraf etmiş ve Bizans ordusunun kuşatılması harekâtını başarıyla gerçekleştirmiştir.

Sonuçta Afşin Bey gazalarda şöhret kazanıp, Anadolu'nun Türk yurdu olması ve İslamlaşması için çok hizmet yaptı. Alp Arslan vefat ettikten sonra, Melikşah döneminde de Anadolu'ya Afşin Bey sürekli akınlar yaptı. Yani Afşin Bey Tarih sahnesinde bir büyük Türk komutanı olarak varlığını sürdürmüştür

¹⁰⁸³ Oğuz Ünal, a.g.e.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yusuf Tuna'nın "Selçuklu'nun kartalı Afşin Bey" adlı şiirinde, Afşin Bey şu şekilde tarif edilmiştir:

Selçuklu'nun Kartalı Afşin Bey

Alp Arslan Gazinin uç beyi olan,
Selçuklunun kartalı Afşin Beydir.
Malazgirtte ön cephede yer alan,
Selçuklunun kartalı Afşin Beydir.
Cihad ederek Hak rızası güden,
Malatyada düşmanlarla cenk eden.
Horasandan gelip batıya giden,
Selçuklunun kartalı Afşin Beydir.
Soyu Oğuzdandır Kayıdır kolu,
Onun hayatı zaferlerle dolu.
Gazi Sultan Alp Arslanın sağ kolu,
Selçuklunun kartalı Afşin Beydir.
Hazer gölünü akınla taşıran,
Seferde Türk ordusunu coşturan
Anadolu içinde at koşturan,
Selçuklunun kartalı Afşin Beydir.
Yusuf sanki o koca bir dağ idi,
O Nizamül Mülkten aldı öğüdü.
Doğunun kahraman yağız yiğidi,
Selçuklunun kartalı Afşin Beydir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk, ve Aksungur*, TTK Basımevi, Ankara 1990.
- Ali Sevim, *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, Atatürk kültür, Dil ve Yüksek kurumu Türk Tarih kurumu Yayınları, Ankara 1990.
- Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086ya Kadar)*, TTK Basımevi, Ankara 1987.
- E. Honigmann, *Dülük'u kuşattığını söyler*. (Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, Çev: F. Işıltan), Edeb. Fak. Yayınları, İstanbul 1971, S. 117.
- Faruk Sümer, "Malazgirt Savaşı'na Katılan Türk Beyleri", *SAD.*, s. 4, Ankara 1975, s. 197-207.
- İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Mehmet Altay Köymen, *Anadolu'nun fethi*, TTK Basımevi, Ankara 1962, s. 103.
- Mükrimin Halil Yinanç, "Sultan Alp Arslan zamanında Bizans'a yapılan gazalar ve Anadolu Fütuhati", Milli eğitim basımevi, İstanbul 1971, s. 42.
- Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Alp Arslan ve Zamanı*, TTK Basımevi, Ankara 1992.
- Oğuz Ünal, *Horasan'dan Anadolu'ya Türkiye Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ELBİSTAN VE ÇEVRESİNDE YAPILAN DERBENDLER YILI SAVAŞI

Şenol KARADANA¹⁰⁸⁴

Özet

Anadolu tarihinde önemli bir yer tutan savaşıardan bir tanesi de Derbendler Yılı savaşıdır. Bu savaş Anadolu'nun İslamlaşması ve Türkleşmesinin önemli dönemeçlerinden biridir. Derbendler Yılı adıyla geçen bu savaşlar Elbistan ve Nurhak arasında ki Akçaderbend geçidi üzerinde meydana gelen savaşlardır. Bu geçit Ortaçağ da Halep-Elbistan-Kayseri ticaret yolu üzerinde bulunmaktaydı. Bu yol denemin uluslararası ticaret yolu olduğu kadar Anadolu'ya güneyden gelen ordularında geçiş güzergâhı üzerinde olması açısından önem arz etmektedir.

Şam ve Halep bölgeleri Eyyubilerin kontrolüne girdi. Bunun sonucunda Türkiye Selçukluları ile Eyyubiler komşu oldu. Böylece iki taraf arasındaki mücadele Güneydoğu Anadolu'da başladı. I. Alâeddin Keykubad döneminde Anadolu'nun birlik ve beraberliğine daha fazla önem verildi. Bu dönemde yapılan fetihler sonucunda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Selçuklu hâkimiyetine girdi. Moğolların tazyikiyle Anadolu'ya gelen Harizmşahlara karşı Selçuklu ve Eyyubiler ittifak kurarak Erzincan yakınlarında Yassı Çemen mevkiinde karşılaştı. Selçuklu ve Eyyubi ittifak ordusu Harzemşahları büyük bir yenilgiye uğrattı. Türkiye Selçukluları, Harizmşahlara 1230 yılında son verdi.

I. Alaeddin Keykubad, bu zafer sonrasında başıboş kalan Harizm Beylerini de bazı vaatlerle Selçuklulara katılmaya ikna etti. Fakat Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu üzerinde Selçuklular ile Eyyubiler arasında anlaşmazlık çıktı. Bölge Selçuklu sultanı tarafından hâkimiyet altına alınınca Eyyubiler, Selçuklulara karşı harekete geçti ve aralarındaki ittifak böylece bozularak yerini savaşa bıraktı.

Bu çalışmamızda Maraş bölgesinde meydana gelen ve bir hâkimiyet mücadelesi olan Derbendler Yılı savaşını ele alarak bölgenin stratejik önemini ve Maraş tarihinde bahsi daha az geçen bir konuya dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelime: Türkiye Selçuklu Devleti, Eyyubiler, Derbendler Yılı Savaşı, Akçaderbend, Elbistan-Nurhak

---

¹⁰⁸⁴Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, s_karadan@hotmail.com.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

THE BATTLE OF THE DERBENTS IN ELBİSTAN AND ITS SURROUNDINGS

Abstract

One of the important wars in the history of Anatolia is the Battle of the Derbents battle. This war is one of the important turning points of Islamization and Turkification of Anatolia. These wars, called the Derbents battle, are wars that erupt over the Akça derbend pass between Elbistan and Nurhak. This passage was located on the Aleppo-Elbistan-Kayseri trader oute in the Middle Ages. This path is important in terms of being on the transition route in the armies coming from the South to Anatolia as much as the period of international trade.

Damascus and Aleppo regions are under Ayyubid state's control. As a result, the Ayyubid sand Seljuks of Turkey were neighbors. Thus the struggle between the two sides began in South east Anatolia. During the reign of I. Alâeddin Keykubad, more importance was attached to the unity and co-existence of Anatolia. As a result of conquests made in this period, East and Southeast Anatolia entered Seljuk domination. The Seljuks and Ayyub sallied against the Harizmshahs who came to Anatolia with the pressure of the Mongols and met at Yassi Çemen near Erzincan. The Seljuks of Turkey destroyed the Harizmshahs in 1230.

I. Alaeddin Keykubad convinced the Harezm Bey, who had remained strayed after this victory, to join the Seljuks with some promises. But there was a dispute between the Seljuks and the Ayyubis on Easternand Southeast Anatolia. When there gion was dominated by the Seljuk Sultan, Ayyubid sacted against the Seljuks and the alliance between them broked own and the war started.

In this study, the Derbents battle which is a struggle for dominance in the Maras region, was taken up to draw attention to the strategic importance of there gion and the issue of a lesser mark in the history of Maras.

Keywords: Turkey Seljuk State, Ayyubids, Derbentler Year War, Akçaderbent, Elbistan-Nurhak

Türkiye Selçukluları ile Eyyubi İlişkileri

Anadolu'nun Türkleşmesi ve bölgede Türk birliğinin sağlanmasını amaçlayan Türkiye Selçuklu Devleti, komşu devletlerle bazen dostane bazen de hasmane ilişkiler içine girdi. Buna dair en güzel örneği bir Türk beyliği olan Zengiler 'in devamı niteliğinde olan Eyyubiler ile olan münasebetleri görebiliriz¹⁰⁸⁵. Adını kurucusu Selahattin Yusuf b. Eyüp'ün babası Necmettin Eyyub b. Şadi'den alan Eyyubiler 1175-1260 yılları arasında merkezi Mısır olmak üzere Şam (Suriye, Ürdün,

¹⁰⁸⁵Emine Uyumaz, Türkiye Selçuklu Devleti Eyyubi Münasebetleri, Türkler, C. 5, 2002, s. 86.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Lübnan), el- Cezire (Yukarı Mezopotamya), Diyarbakır ve Kuzey Irak'ta hüküm sürmüş Müslüman bir devletti¹⁰⁸⁶.

Tarihi kaynakların verdiği bilgiye göre İlk Selçuklu-Eyyubi ilişkisi 1176'da Halep'in fethi sonucunda yapılan anlaşma ile gerçekleşti. Bu hadiseden kısa bir süre sonra II. Kılıç Arslan'ın 1176'da gerçekleşen Miryokefalon savaşında Bizanslıları yenmesi üzerine zaferini Selahattin Eyyubi'ye bildirmek için gerçekleşti. Fakat iki taraf arasında başlayan bu dostluk ilişkisi II. Kılıç Arslan'ın (Anadolu Türk birliğini sağlamak için) doğuya yönelmesi ve burada yaptığı askeri faaliyetler tarafların arasının açılmasına neden oldu. Eyyubi-Selçuklular arasında ilk siyasi gerilim Raban'ın hâkimiyeti üzerinde zuhur etti. Raban'ı kuşatan Selçuklu ordusu Eyyubi ordusu karşısında dağılarak kaçtı¹⁰⁸⁷.

Raban hadisesinden sonra başka bir anlaşmazlık meydana geldi. Bu anlaşmazlık II. Kılıç Arslan'ın damadı Nurettin Muhammet yüzünden meydana geldi. Hısn-ı Keyfa sahibi Nurettin Muhammet b. Kara Arslan b. Davut b. Artuk, II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuk Hatun ile evlendi. Sultan Selçuk Hatun'a çeyiz için birkaç kale verdi. Fakat Nurettin Muhammet II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuk Hatundan uzaklaşıp bir şarkıcıyla evlendi. Böylece ülkeye ve hazineye o hâkim oldu. Sultan bu durumu öğrenince damadına bir elçi göndererek çeyiz olarak verdiği kaleleri geri istedi. Aksi takdirde Artuklu ülkesini elinden alacağını söyleyip Harput havalisindeki bazı yerleri de ele geçirdi. Durumun ciddiyetini anlayan Nurettin Muhammet, Selahattin Eyyubi'den yardım istedi. Bundan dolayı Selahattin Eyyubi, II. Kılıç Arslan'a elçi ve mektup göndererek saldırgan tutumundan vazgeçmesini istedi. II. Kılıç Arslan ise Nurettin Muhammet'in kusurlarını saydıktan sonra “ ben sadece kızım ile evlendiği zaman ona verdiğim kaleleri geri istiyorum” dedi. Bunun üzerine Selahattin Eyyubi “ ona dokunamazsın onunla anlaştık himayemize aldık. Eğer üzerine yürüyecek olursan atlarımızın dizginlerini onun yardımına çeviririz” cevabını verdi. Böylece yeni bir gerginliğe girildi. Fakat II. Kılıç Arslan'ın veziri İhtiyarettin Hasan Gafnas'ın araya girmesiyle sorun kendi aralarında çözüme kavuştu. Bu olaydan sonra II. Kılıç Arslan ile Selahattin Eyyubi arasındaki ilişkiler dostane bir şekilde devam etti¹⁰⁸⁸.

I.Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında (1205-1211) Halep Eyyûbî Melikliği Selçuklulara bağlandı. I İzzeddin Keykâvus (1211—1220) ise Samsat Eyyûbî Meliki Erdal'ı de yanına alarak Halep ve çevresini de denetim altına almak için sefere çıktı. Fakat başarısız oldu. 1220'de I. İzzeddin Keykâvus'un ölümü ile yerine geçen I. Alâeddin Keykubad döneminde (1220—1237) Anadolu'nun

¹⁰⁸⁶Ramazan Şeşen, Eyyubiler, Türkler, C. 5, 2002, s. 60.

¹⁰⁸⁷Uyumaz, a.g.m, 2002, s. 86.

¹⁰⁸⁸Uyumaz, a.g.m, 2002, s. 87.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

birlik ve beraberliğine daha fazla önem verildi. Bu dönemde yapılan fetihlerle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Selçuklu hâkimiyeti yayıldı¹⁰⁸⁹.

Moğolların önünden kaçarak Azerbaycan ve Doğu Anadolu bölgesine gelen Harizmşah hükümdarı Celâlettin, 1207-1208'den beri Eyyubilerin elinde olan Amat'ı 1226 Sonbaharında kuşatma altına aldı. Şehri başarı ile savunan Eyyubilerin kararlılığı karşısında kuşatmayı kaldıran Celâlettin, 1229'da bölgeyi tekrar kuşatma altına aldı. Dımaşk Eyyûbî Meliki Eşref'e bağlı olan şehir, Celâlettin tarafından teslim alındı. Şehir tahrip ve yağma edildi¹⁰⁹⁰. Bu olay üzerine Alâeddin Keykubad Eyyubilerle ittifak kurarak Harizmşahlar'ın üzerine yürüdü. Celalettin Harezşah 1230'da Yassıçemen mevkiinde ağır bir yenilgiye uğratıldı. Böylece Selçuklu-Eyyubi arasında tekrar barış dönemine girildi¹⁰⁹¹.

Yassıçemen savaşından sonra Selçuklu ve Eyyubi birlikleri Doğu Anadolu'da Harizmşahlar'ın varlığına son verdi. I. Alaaddin Keykubad ve Melik Eşref birlikte Erzurum'a geldi. Burada bulunan Selçuklu Melikliğini ortadan kaldıran I. Alâeddin Keykubad Erzurum'u doğrudan merkeze bağladı. Selçuklu Sultanı, Melik Eşref'e hilatler ve atlar hediye ederek onu Ahlat'a yolcu etti. Onun yanına Şemseddin Altunapa komutasında 5000 de asker verdi¹⁰⁹²1231'de Moğollar Harezşah'ı takip etme bahanesi ile Doğu Anadolu bölgesine girip Eyyûbî ve Artuklu topraklarına akın yapıp yağmaladılar. Hatta Eyyubilerin elinde olan Ahlat da yağmalandı. Bunun üzerine Selçuklular yaklaşan Moğol tehlikesinin farkına varıp Doğu Anadolu bölgesine kuvvet gönderdi. Bu arada Moğollar bölgede yağma ve tahribat yaptıktan sonra Azerbaycan'a çekildi. Başta Ahlat olmak üzere Doğu Anadolu şehirleri bir taraftan Harizmşah diğer taraftan da Moğol işgal ve yağmaları ile harap oldu¹⁰⁹³. Melik Eşref ise bu bölge ile ilgilenmeyip Dımaşk'a çekildi. I. Alâeddin Keykubad bu durum üzerine komutanlarından Kemaleddin Kamyar'ı bölgeye gönderdi. Ahlat'a ulaşan Selçuklu komutanı şehrin boşalmış olduğunu gördü. Selçukluların buraya gelmesi üzerine ahali yeniden Ahlat'a döndü. Halk bölgede Selçuklu hâkimiyetini memnuniyetle karşıladı. Van, Bitlis, Vatsan, Adilcevez ve Sürmari taraflarına askerler göndererek durumu teftiş eden Selçuklu komutanı bölgenin harap olduğunu ve başsız kalan Hârezm askerlerinin aciz ve başıboş kaldıklarını sultana arz etti. Bunun üzerine sultan Ahlat'a vezir Ziyaeddin Kara Arslan, Müstevfi Sadedin Erdebili ve Kadı Şeref'in oğlu Taceddin Pervane'yi göndererek bölgenin işlerini düzenlemeyi onlara emretti. Ayrıca bölgenin subaşılığına Sinaneddin Kaymaz getirildi. Böylece Eyyubilerin ihmali yüzünden Selçuklular Ahlat ve çevresini

¹⁰⁸⁹İlyas Gökhan, Başlangıçtan Kurtuluş Tarihine Kadar Maraş Tarihi, 2011, s. 133.

¹⁰⁹⁰Gökhan, a.g.e, 2011, s. 133.

¹⁰⁹¹Uyumaz, a.g.m, 2002, s. 91.

¹⁰⁹²Gökhan, a.g.e, 2011, s. 134.

¹⁰⁹³Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, 1993, s. 197.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

olarak kendilerine bağladı. Ayrıca bölgede başıboş kalan Hârezm beyleri de bazı vaatlerle Selçuklu hizmetine alınarak önemli görevlere getirildi¹⁰⁹⁴.

Selçuklularla Eyyubilerin Aralarının Açılmasının Sebepleri

1-I.Alâeddin Keykubad, Ahlât ve çevresini aldı ve Eyyubilerin egemenliğinde bulunan Diyarbakır ve çevresindeki bazı yerleri de eline geçirdi.

2- Eyyubilere karşı Mardin Artukluları da Keykubad'ı bölgeyi ele geçirmesi yönünde teşvik etti. Bu yüzden I. Alâeddin Keykubad Harran, Urfa ve Rakka'ı kuşatıp el-Cezire taraflarını yağmaladı. Bütün bunlar iki tarafın arasının açılmasına ve savaşın kaçınılmaz hale gelmesine neden oldu. 1207'de Ahlat şahlardan (Sökmenliler) alınan Ahlat'ta oturan Melik Eşref 1210'da Meyyâfârikîn'e 1228'de de Şam'a çekildi. Moğol ve Hârezm istilaları ile sahipsiz kalan ve harap olan bölge Selçuklu sultanı tarafından hâkimiyet altına alınınca, Eyyubiler Selçuklulara karşı harekete geçti¹⁰⁹⁵.

Derbendler Yılı Savaşı

İki taraf arasındaki meseleleri savaşla halletmek için Eyyubiler harekete geçti. Bu amaçla Dımaşk Meliki Eşrefin kışkırtmasıyla ağabeyi Mısır sultanı Kâmil'in liderliğinde bütün Eyyübî melikleri Anadolu seferine çıktı. Bu sefer için Melik Kâmil 7 Mayıs 1234'te yerine oğlu Melik Âdil Seyfeddin Ebubekir'i Naip bırakarak Kahire'den harekete geçti. Uzun bir yürüyüşten sonra Dımaşk'a ulaştı. Burada Şam ve el-Cezire'de bulunan bütün Eyyübî melik ve ümeralarına mektuplar göndererek savaş içinde oldukları Selçukluların üzerine düzenlenecek olan sefere katılmalarını emretti. Melik Kâmil Dımaşk'dan hareket ederek Selemiyye'ye geldi. Buradan emrindeki askerleri düzene koyarak Menbiç'e ve oradan da Halep'e hareket etti. Tell-başır kalesi önünden ilerleyen Eyyübî kuvvetleri Birecik'e (Bire) geldi. Melik Kâmil burada bütün meliklerin katılımıyla bir toplantı düzenleyerek savaş planlarını müzakere etti¹⁰⁹⁶.

Kahire-Birecik arasında bulunan yerlerdeki Eyyübî meliklerinin de katılımıyla Kâmil'in ordusundaki asker sayısı 100 bine yaklaştı. Bu orduda 16 hatta bölündüğüne göre 18 melik komutanlık yapmaktaydı. Bunlardan isimleri bilinenler; 1. Dımaşk Meliki Eşref Musa, 2. Meyyafarikin Meliki Muzaffer Gazi, 3. Caber Kalesi Meliki Hafız Arslan şah, 4. Melik Salih, 5. Melik İsmail, 6. Halep Meliki el-Aziz'in amcası el- Muazzam Fahreddin Turan şah b. Selahaddin, 7. Bire Meliki Zahir Davud b. Selahaddin, 8. Sümeysat Meliki el-Efdal Musa, 9. Hama Meliki Muzaffer, 10. Ayıntap Meliki Salih

¹⁰⁹⁴Şeşen, a.g.m, 2002, s. 68.

¹⁰⁹⁵Gökhan, a.g.e, 2011, s. 134.

¹⁰⁹⁶Gökhan, a.g.e, 2011, s. 134-135.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Ahmet, II. Kerek Meliki Nasır Davud, 12. Hıms Meliki el- Mücahit Şirkuh'tur. Ayrıca Harput Artukluları hükümdarı da bu sefere Eyyubilerin yanında katılmaktaydı. Bu meliklerden dördü Melik Kâmil'in kardeşi, diğerleri de amcazadeleri ve yeğenleriydi. Eyyubilerden Halep Meliki el-Aziz daha Önce Alâeddin Keykubad'la anlaşma yaptığı için sefere katılmadığı gibi Kâmil'in Anadolu'ya saldırı hazırlığında olduğunu da haber verdi. Melik Kâmil, Halep'e ulaştınca el-Aziz'i de bu sefere katılması için zorladı. Ancak o ısrarlar üzerine kendisi katılmasa da amcası el-Muazzam Fahreddin Turan şah komutasında bir askeri birlik göndermek zorunda kaldı. Birecik'ten hareket eden Eyyübî kuvvetleri Besni yakınlarından Nehrü'l- Ezrak'ı (Göksu Nehri) geçerek Akçaderbend'e doğru ilerlediler. Adıyaman'ın Gölbaşı kazası ile Kahramanmaraş'ın Pazarcık kazası hudutları arasından geçen Eyyübî ordusu Selçuklu hudutlarına girdi. Kendisi ordunun arkasında kalan Kâmil diğer kuvvetleri ileriye sevk etti. Eyyubilerin Anadolu'ya Şam tarafından ilerleyebilecekleri en uygun güzergâh burasıydı. Hem kısa hem de güvenli olan Akçaderbend yolu tarihi Halep- Kayseri ticaret yolunun geçtiği güzergâhtı. Bu sırada Antakya Haçlıların, Çukurova'da Ermenilerin kontrolünde olduğu için Toros-geçitleri Eyyubiler için tehlikeliydi¹⁰⁹⁷.

Devrin tarihçilerinin verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere Melik Kâmil'in liderliğinde Selçuklulara saldıran Eyyübî ordusunda birlik yoktu. Onlar zaten birbirleriyle anlaşmazlık içindeydiler. Birbirlerine karşı fırsat kollayıp topraklarını ele geçirmek istiyorlardı. Onların arasındaki ihtilaf Selçuklularla yapılan savaş sırasında da ortaya çıktı. Dımaşk'dan itibaren Eyyübî ordusunun konakladığı yerlerde her melik için ayrı çadır kurulmaktaydı. Birecik'e ulaşıldığında çadır sayısı 16'ya çıktı. Ayrıca her melikin askeri birliği de birbirine karışmadan ayrı ayrı hareket etmekteydi. Melik Kâmil bu seferiyle Selçuklu Türkiye'sini alarak bütün meliklere taksim etmeyi vaat etti¹⁰⁹⁸.

Eyyübî ordusunun Anadolu'ya girebilmesi için çok önemli bir geçit olan Akçaderbend mevki, Ortaçağda Bizans ve Araplar arasında yapılan savaşlara sahne olmuş bir yerdi. Günümüzde Kahramanmaraş'ın Pazarcık ile Elbistan kazaları arasında bulunan bir geçit olup şimdiki Nurhak Kazasının kuzey batısında bulunan Derbend köyünün güneyinde bulunmaktadır. Ortaçağ'da Halep- Kayseri ticaret yolu da buradan geçmektedir. Burası aynı zamanda ordu yolu olarak da kullanılmaktaydı. Bu geçidin güney yönünde el-Hades (Adata- Göynük) şehri kuzey yönünde ise Elbistan vardı. Her iki, bölge arasında pek çok geçit olmakla birlikte en Önemlisi Akçaderbend'di. Bu geçit tutulduğu takdirde Orta Anadolu'ya geçmek mümkün olmuyordu. Bundan dolayı Selçuklular

¹⁰⁹⁷Gökhan, a.g.e, 2011, s. 135.

¹⁰⁹⁸Gökhan, a.g.e, 2011, s. 135.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

buranın korunmasına büyük önem vermekteydi. Maraş ile Göksün arasındaki yol da çok sarp ve güvenli olmadığından Şam üzerinden Anadolu'ya geçecek en güvenli ve kısa yol Akçaderbend'di¹⁰⁹⁹.

Memluk Sultanı Baybars 1277'deki Elbistan seferine Akçaderbend'den geçerek geldi. O dönüş yolu olarak da burayı kullandı. Selçuklular zamanında Kayseri-Elbistan- Haleb ticaret yolunun geçtiği Akçaderbend yakınlarına dört han inşa edildi. (Bu hanlardan biri Akçaderbend'in güney ağzına, Alâeddin Keykubâd'ın son zamanları ile ve II. Gıyasettin Keyhüsrev zamanında Elbistan valiliği yapan Emir Kamereddin tarafından yaptırılan Derbent Ağzı Hanıydı. İkincisi ise yine aynı yıllarda Akçaderbend'in 3 kilometre kuzey tarafına inşa edilen Zilli Handı. Akçaderbend'den çıkıldıktan sonra yol ikiye ayrılmakta olup biri el-Hades, Besni, Antep ve Pazarcık taraflarına diğeri ise Doğanşehir ve Malatya tarafına gitmekteydi. Malatya tarafına giden yol üzerinde ise Nurhak Han 'ı ile Çevirme Han 'ı bulunmaktaydı¹¹⁰⁰.

Eyyubilerin Anadolu'yu istila etmek için sefere çıktıklarını haber alan Alâeddin Keykubad derhal öncü birliklerin başında Emir Kemaleddin Kamyar'ı, Akçaderbend'i tutması için gönderdi. Ona kendisinin savaş hazırlıkları yapmasından sonra Padişah alaylarının peşlerinden geleceğini bildirdi. Ayrıca bölgede bulunan Maraş Valisi Nusretüddin Hasan Bey'in de harekete geçmesini emretti. Kemaleddin Kâmyâr emrindeki beyler ve askerlerle Elbistan üzerinden geçerek Akçaderbend'e ulaştı. Derbend başına ulaşan Selçuklu birlikleri Eyyubilerin geçebileceği yerleri ve yarıkları ağaçlar, taşlar ve savaşçı yiğitlerle sağlamlaştırdılar. Hatta bu geçit ağzına surlar ve hisarlar inşa edildi. İbn Bib "Ondan (Kemaleddin Kâmyâr) iki üç gün sonra Sultanın kalabalık askerle yanında Kır Han, Rum ve Harezem emirleri, Uç, Gürcü, Frnek ve Rus birlikleri ve önemli bir cephane, sayısız mal ve hazine olduğu halde oraya vardı" diyerek sultanın Akçaderbend'e ulaştığını haber vermektedir¹¹⁰¹. Selçuklu birlikleri bu bölgeyi ve geçitleri çok iyi bilmelerine rağmen Eyyubiler buranın acemisiydi. Bundan dolayı Selçuklu kuvvetleri coğrafyanın verdiği avantajları çok iyi kullanarak Eyyübî ordusunu geri püskürtmeyi başardı¹¹⁰².

Savaşın başlaması: Eyyubiler Akçaderbend'in güney yönünden harekete geçerken Selçuklular ise kuzey yönünü tuttular. Bölge çok sarp ve dağlıktı. En dar yeri 2 metre en geniş yeri de 4,5 metre ve uzunluğu 2,5 kilometreyi bulan Akçaderbend'i tutan Selçuklu kuvvetleri Eyyubilerin bu geçidin içine girmesini engelledi. Burada Selçuklu kuvvetleri Nurkgal (Nurhak dağ) dağına yakın Akçaderbend ağzını kapattı. Geçidin ağzından ve yanlarından çıkan askerler Eyyübî kuvvetlerine

¹⁰⁹⁹Gökhan, a.g.e, 2011, s. 136.

¹¹⁰⁰Gökhan, a.g.e, 2011, s. 136.

¹¹⁰¹Gökhan, a.g.e, 2011, s. 136.

¹¹⁰²Mükrimin Halil Yinanç, Elbistan, İ.A, C. 4, 1993, s. 227.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

saldırdı ve onları katlettikten sonra geri çekildiler. Bu durum karşısında Eyyubi kuvvetleri ağır zayıat verdi ve ilerleyemedi¹¹⁰³. Selçuklu müellifi İbn Bibi ise iki taraf arasındaki çatışmayı benzer ifadelerle anlatmaktadır. “Sabahleyin Anadolu ve Hârezm askerleri derbentten dışarıya çıkıp Şam askerleriyle vuruşup savaşıyorlar, çok sayıda insanı yaralayıp sakat bırakıyorlar veya öldürüyorlardı” Kaynaklar belirtmemekle birlikte günlerce devam eden bu çarpışmalarda Eyyubiler büyük zayıat verdikleri gibi ordularının iaşeleri de bitti¹¹⁰⁴.

Verdikleri ağır kayıplar nedeniyle Akçaderbend’i geçemeyeceklerini anlayan Eyyubi kuvvetleri buraya yakın olan güney doğu yönünde Gölbaşı üzerinden geçmeyi denediler. Buradan Elbistan yönüne giden küçük geçitler bulunmaktaydı. Bunlar Duzâhdere (Duzah-dere: Bugün bölgede Tuzak dere olarak bilinen ve Akçaderbend’e paralel olarak uzanan geçit olma ihtimali yüksektir. Kesin olmamakla birlikte günümüzde Gölbaşı’na bağlı Narlı-Malatya Demiryolunun bir istasyonu olan Kapıdere olma ihtimali de vardır) ve Bafnik (Bafnik: Bafnik ya da Pağnik: Adıyaman’ın Gölbaşı Kazasının kuzeydoğusunda şimdiki Akçakaya Köyü denilen mevkidir. Burası Akçaderbend yakınında bulunan diğer bir geçidin adıdır) geçitleriydi. Bu geçitlerin Eyyubiler tarafından zorlanacağı istihbaratını alan I. Alâeddin Keykubad birliklerini buraları tutmakla görevlendirdi¹¹⁰⁵.

Akçaderbend’den çekilen Eyyübî ordusu Gölbaşı üzerinden şimdiki Gölbaşı-Nurhak karayolunun geçtiği vadiden Elbistan’a doğru ilerlemeye başladı. Bölgeyi çok iyi bilen Selçuklu kuvvetleri söz konusu geçitleri de kapattı. Bu geçitlere girmekten imtina eden Eyyübî ordusu ile Selçuklu ordusu arasında Akçaderbend’e benzer savaşlar burada da cereyan etti. Burada da ağır kayıplar veren Eyyubiler geri çekilmek zorunda kaldı. Eyyubiler ile Selçuklular arasında başta Akçaderbend olmak üzere bölgede bulunan geçitler ağızlarında yapılan çatışmalar İslam kaynaklarında “Derbendler Yılı” savaşı olarak isimlendirildi¹¹⁰⁶.

Bu arada Eyyübî melikleri arasında anlaşmazlıklar da çıktı. Dımaşk meliki Eşref ile Hıms meliki Mücahit’e gelen bilgilere göre Melik Kâmil Anadolu’yu aldığı takdirde burayı Eyyübî melikleri arasında paylaşırıp kendisi de Şam ve Mısır topraklarını alacaktı. Zaten Melik Kâmil Rakka’yı Eşreften istemekteydi. O buna razı olmadı. Eşref ağabeyine Şam ve Dımaşk’ı alarak Emevi kürsüsüyle iktifa etmeyeceğini biliyordu¹¹⁰⁷. Bu olaylar olurken Eşref ile Hıms sahibi Mücahit bir araya gelerek durumu görüştü. Kâmil’in gerçek niyetini öğrendi¹¹⁰⁸.

¹¹⁰³Besim Atalay, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, 2008, s. 70.

¹¹⁰⁴Gökhan, a.g.e, 2011, s. 137.

¹¹⁰⁵Gökhan, a.g.e, 2011, s. 137.

¹¹⁰⁶Gökhan, a.g.e, 2011, s. 137.

¹¹⁰⁷Gökhan, a.g.e, 2011, s. 138.

¹¹⁰⁸Gökhan, a.g.e, 2011, s. 138.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bu arada başarısızlığa uğrayan Kâmil Besni taraflarına çekilmek amacıyla Enzinit (Gölbaşına bağlı göllerden biri olup şimdi Azaplı veya Azıntılı olarak bilinmektedir) gölüne geldi. Buradan ordusunu alarak Hısn-ı Mansur tarafına çekildi. Bir miktar asker göndererek bu kaleyi tahrip ettirdi. Kendisi de Fırat nehrini geçerek Siverek'e geldi¹¹⁰⁹.

Melik Kâmil kardeşleri ve akrabalarının bir kısmının dağılmasına rağmen kendisi ve oğlu en-Necmeddin Salih ile birlikte Harput üzerinden Anadolu'ya girmeye karar verdi. Kendisi Siverek'te kalarak Hama meliki el- Muzaffer, kardeşinin oğlu melik Nasır Davud b. Muazzam, komutanlarından et- Tavvaşî Şemseddin Savvab ve emir Fahreddin el-Bayaşî'yi bir miktar kuvvetle Harput tarafına gönderdi. Melik Nasır Davud gecikince 2500 ya da 5000 atlı ile et- Tavvaşî Şemseddin Savvab Harput'a doğru ilerledi. Onunla birlikte Hama meliki El- Muzaffer de vardı. Onlar Çermik, Ergani (Arkanin) yolu ile Harput'a vardı. Buna karşılık Alâeddin Keykubad Malatya'ya geldi. O, ordusunu Mübarezzeddin Çavlı, Behram şah, Şemseddin Altunapa ve Bedreddin Yakut gibi büyük emirlerin idaresine vererek sağ, sol ve merkez kanatları, öncü ve artçıları ile güçlendirdi¹¹¹⁰.

Kemaleddin Kâmyâr, Eyyûbî ordusunun göl civarında (hazar Gölü) olduğu için o bölgeye gitti. Onların geldiği ve muharebenin başlamak üzere olduğu haberi gelince Kemaleddin Kâmyâr da oraya yetişti. Harput Ovasında iki taraf arasında yapılan savaşta Eyyubiler yenildi. Tavvaşî Şemseddin Savvab ve Hama meliki el-Muzaffer Harput kalesine kaçtılar. Selçuklu güçleri Harput kalesini kuşattı ve buraya getirilen 19 mancınık ile kale surları dövülmeye başlandı. 24 gün sonra Harput Artukluları ve kale içinde bulunan Eyyûbî komutanları teslim olmak zorunda kaldılar. Bu yenilgi haberini alan ve Siverek'te beklemekte olan Melik Kâmil ülkesine çekilmeye karar verdi. I. Alâeddin Keykubad ise Harput'ta bulunan Artuklu Devletine son vererek sahibini affetti ve onun kalelerini aldı ve kendisine de Akşehir'i ikta etti. Esir edilen Eyyûbî ileri gelenlerine iltifatlar eden Selçuklu sultanı onları memleketlerine gönderdi¹¹¹¹.

I. Alâeddin Keykubad'ın Eyyubilerle mücadelesine katılan Maraş Emiri Nusretüddin Hasan Bey'in bu çatışmalar sırasında büyük yararlıkları dokundu. Uzun yıllardan beri Maraş'ı yöneten bu Selçuklu emiri bölgeyi çok iyi tanımasından dolayı Selçuklu ordusunun başarı kazanmasında büyük rolü oldu. Ancak bilinmeyen bir sebepten dolayı o sultan tarafından öldürüldü¹¹¹².

---

¹¹⁰⁹Gökhan, a.g.e, 2011, s. 138.

¹¹¹⁰Gökhan, a.g.e, 2001, s. 138.

¹¹¹¹Gökhan, a.g.e, 2011, s. 139.

¹¹¹²Gökhan, a.g.e, 2011, s. 139.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- ATALAY, Nesim, Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Ukde, Kahramanmaraş, 2008.
- GÖKHAN, İlyas, Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi, Ukde, Kahramanmaraş,
2011.
- TURAN, Osman, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.
- UYUMAZ, Emine, Türkiye Selçuklu Devleti Eyyubi Münasebetleri, Türkler, C. 5, Ankara,
2002.
- ŞEŞEN, Ramazan, Eyyubiler, Türkler, C. 5, Ankara, 2002.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, Elbistan, İ.A., C. 4, İstanbul, 1993.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

HAÇLILARIN MARAŞ'I İŞGALİ

Mirsad FIRTINA*

Özet

XI. ve XIII. yüzyıllar arasında Avrupalılar tarafından farklı sebeplerle Müslüman dünyasına yapılan seferlere Haçlı Seferleri denilir. Haç Hıristiyanlığın simgesidir. Bu yüzden bu seferlere Haçlı seferleri, katılan askerlere de Haçlı askerleri denir. 1096-1270 yılları arasında farklı zamanlarda toplam sekiz Haçlı seferi olmuştur. 1071 Malazgirt Zaferinden sonra, Anadolu Fatih'i ve Türkiye Selçukluları Devletinin kurucusu I. Süleyman Şah komutanlığındaki Selçuklu ordusu, Maraş'ı 1086'da fethetti. Maraş, 1097'ye kadar Türklerin elinde kaldı. Bu tarihten sonra Çukurova üzerinden gelen Haçlıların bir kolu Sarız-Göksün üzerinden Maraş'a doğru ilerledi. Diğer bir kolu da Kayseri üzerinden Elbistan'a uğradı. Bu suretle Maraş, Antakya, Çukurova, Kayseri çemberi adeta içinden çıkılmaz bir hal aldı.

Danışmend Gazi haçlılara karşı Meyyafarikin, Amid, Harput, Erzincan, Divriği beylerine haber vererek Türk birliğini oluşturmak istedi. Aynı zamanda I. Kılıç Arslan'a da haber göndererek, Ulu Tanrı'nın Türklere zafer vermesi için Türklerin birlik olmasının gerektiğini savundu.

Bu dönemde Maraş, sürekli olarak el değiştiriyordu. Bu bağlamda Kilikya Ermenileri, Maraş'ı Haçlılardan almak için seferler düzenliyordu. Melik Muhammed 1136-38 arasında Maraş'ı Haçlılardan aldı. Aynı zamanda Efsus ve Geben gibi yerleri de ele geçirdi. Özellikle bu bölgelerde Ermeniler üzerine seferlerde bulundu. Maraş haçlılardan alınarak, Haçlılar Antakya'ya geri gönderildi. Ancak bu tarihten sonra Maraş tekrar Haçlılar eline geçmiş olmalı ki 1152'de Halep ve Musul Atabeyi Nureddin, Dülük yakınlarında Haçlıları ağır yenilgiye uğrattı. Haçlı senyörlerden beş tanesi, arada kesintiler olsa bile, Maraş'taki haçlı senyörlüğünü bu dönemde yönetti.

Anahtar kelimeler: Haçlı, Maraş, Selçuklu

Abstract

Expeditions carried out by Europeans to the Muslim world for various reasons between the 11th and 13th centuries are called Crusades. Cross is the symbol of Christianity. For this reason, these expeditions are called "Crusades" and soldiers joined in the war called Crusader soldier. Indifferent times to tally happened eight Crusades between the years 1096-1270. After the victory of Malazgirt, Seljuk army under the command of Süleyman Şah I, who was the founder of Turkish Seljuks (Seljuk Empire) conquered Maraş in 1086. Maraş was under the control of Turks until 1097. After this

---

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

date, a group of Crusader coming from Çukurova went on their expedition to get Maraş through Sarı-Göksun. Another group went to Elbistan through Kayseri. The circle of Maraş, Antakya, Çukurova, Kayseri was rather tangled.

Danishmend Gazi wanted to unite Turks by informing Beys of Meyyafakirin, Amid, Harput, Erzincan and Divriği. At the same time, he informed Kılıç Arslan I. and thought that first of all Turks unite to God give them victory.

During this time Maraş was always changing hands. Armenians of Cilicia was launching expeditions to have Maraş back from Crusaders. He took Maraş back from Crusaders in 1136-38. He invaded Efsus and Geben at the same time. He launched expeditions especially on the se regions. Maraş was taken from Crusader and they were sent to Antakya, Maraş must have been taken by Crusaders again after this date as Nureddin the Atabeg of Aleppo and Mosul- defeated Crusaders near Dülük. 5 of Crusaders seignors ruled seignors ship in Maraş during this time

Key Words: Crusader, Marash, Seljuk.

Giriş

Haçlı seferlerinin, asıl unsurunu Batı dünyası, dine dayandırmaktaydı. Haçlı seferlerinin doğuşunu Ortaçağ Avrupa toplumunun siyasi, sosyal ve ekonomik nedenleri zorluyordu ve Papa, gönüllülerden oluşan askeri bir sınıf oluşturmak istiyordu. Esasen Batı Hıristiyanlığının en yüksek mevkii olan Roma kilisesinin asıl amacı ve çabası, ise İslam dünyasına karşı mücadeleden ziyade, bütün Hıristiyanlık âleminin tek hâkimi olmak gayesini gerçekleştirmek olmuştur. Fakat İstanbul patrikliği de aynı üstünlük iddiasını savunmaktaydı. Bu ikili anlaşmazlık Hıristiyan dünyasında mezhepsel ayrışmayı arttırmıştır. XI. yüzyıldan sonra doğuya hareket etmek için kendini toparlayan Batı, Bizans'ın yerini alabilir, İstanbul patriğine hükmedip Akdeniz ve çevresine hâkim olan Türk-İslam etkisini kırarak Anadolu'ya yerleşmek ve buraya hâkim olabilirdi.

Avrupa bu amacına ulaşma fırsatını XI. yüzyılın ortasında yakalama şansı buldu. Bizans İmparatoru VII. Mikhail, 1074 yılında Hıristiyanlığın askeri bakımdan içine düştüğü güçsüzlüğü gidermek amacıyla, Papalığın aracılığıyla Avrupa'dan Türklere karşı ücretli lejyon yardımı istemekteydi. Batı bu isteğe karşılık veremedi. Fakat batı bu düşüncüyü unutmadı. Papalık tahtına geçen II. Urbanus ile Bizans İmparatoru Aleksios I. Komnenos arasında bu mesele tekrardan ele alındı.

Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Sultanı Melih Şahın ölümüne müteakip Anadolu siyasi bir istikrarsızlık içine düşmüştü. Fakat Bizans'ın güçlü bir ordu için yeterli askeri yoktu. Bu nedenle batıdan ücretli lejyon talep ettiler. Bizans imparatorunun, Papa II. Urbanus'a gönderdiği heyet,

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

*Türklerin geri atılmadığı takdirde Hıristiyanlığın doğu sınırının güvence altında olmadığını ve Türklere karşı imparatorun hizmetinde savaşmanın onurlu bir iş olacağını*¹¹¹³ dile getirdiler. Bu isteğe karşılık veren Papa, ücretli lejyon toplamak yerine Avrupa'nın şövalyelerini, topraksız köylülere, zor durumda olan halkı, toprak ve para vaadiyle, zengin Doğu'ya askeri sefer için ikna etti. Batı dünyası, Bizans'ın başarısından ziyade daha çok kendi çıkarları için doğu seferine çıkıyordu.

Haçlıların Anadolu Siyaseti

Bizans imparatoru, Haçlılara güvenmediği için onlarla anlaşma yaparak Bizans güvenliğini sağlamayı düşünmüştü. Bu anlaşma imparator tarafından komutanların esas niyetlerine engel olmak amacıyla kendisine bağlanmalarını istemiştir. Çünkü Alexiad'ın aktardığı gibi “*Gerçekte o (İmparator) kelt sürülerinden ve onların ardı sıra gelen ordulardan çekiniyordu*”¹¹¹⁴. 1096'da İstanbul'a gelen ilk Haçlı birliği Dük Hugue de Vermandois liderliğinde Fransızların oluşturduğu küçük bir şövalye birliğinden oluşmaktaydı¹¹¹⁵. Aleksios, böyle bir yaklaşımla haçlı komutanlarına karşı nasıl bir siyaset izleyeceğini belirliyordu. Aleksios, Batılı liderlerin asıl hedefinin kendilerine doğuda bir Roma kurmak olduğunun farkına varmıştı¹¹¹⁶. Haçlıların ihtiyaçlarını karşılayacaktı fakat buna karşılık haçlı komutanlarında batı geleneklerine göre vassallık yemini etmelerini gerekli görüyordu. Aleksios'a, bağlılık yemini edildi. Primikerios rütbesindeki Tatikios'a Haçlılarla birlikte olmasını ve haçlıların ele geçirdikleri şehirlerin yönetimini üstlenmesini istemiştir¹¹¹⁷. Haçlılar, Müslüman Türklerden, Bizans'ın eski topraklarını tekrar alacak ve bu toprakları tekrar iade edecekti. Bizans, sınırlarının ötesinde kurulacak olan Haçlı kontluklarının hâkimiyetlerini tanımış olacaktı¹¹¹⁸.

Haçlıların Maraş'ı İşgali

Haçlıların ilk işgali 1097'de İznik ile başladı¹¹¹⁹. Anlaşmaya sadık kalan haçlılar İznik'te bir Bizans garnizonu kurdu. İznik'in işgalini müteakip Haçlılar, Bizans birliği eşliğinde eski ordu yolundan Dorylaion (Eskişehir), İkonion (Konya), Kaisareia (Kayseri) ve Germanikeia (Maraş) üzerinden Antakya'ya doğru yollarına devam ettiler¹¹²⁰.

Haçlılar, Anadolu'da ilerlerken Bizans komutanlarına eşlik eden Ermenilerde Haçlılara yardım ediyordu. Ermeni kılavuzluğun da Konya Ereğli'ye geldiklerinde Haçlıları, Emir Hasan ve Danişmendli Emir'inin liderliğinde bir ordu karşıladı. Bu emirler, haçlı birliklerini Toros geçitlerine

¹¹¹³ Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, s.651-652.

¹¹¹⁴ Anna Kommena, Alexiad, *Anadolu'da ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası*, (Çev. Bilge Umar), İstanbul 1996, s.309.

¹¹¹⁵ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul, 1997, s.21.

¹¹¹⁶ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), C. I. Ankara 2008 s.111.

¹¹¹⁷ Anna Kommena, Alexiad, *Malazgirt'in Sonrası*, s.332.

¹¹¹⁸ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, s.21.

¹¹¹⁹ Hasan Bahar, *Roma ve Bizans Tarihi*, Konya 2012, s.158.

¹¹²⁰ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara 1999 s.336

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yönelme niyetindeydiler. Haçlılar saldırınca savaşmaktan kaçınan Danişmend ve Selçuklu kuvvetleri Ereğli'yi Haçlılara bırakmak zorunda kaldılar¹¹²¹. Toroslardan geçerek Gülek Boğazı'ndan Çukurova'ya vardılar. Bu yol Antakya'ya götüren doğru yoldu, lakin Gülek Boğazı geçilmesi zor bir yoldu. Yolda bazı yamaçlar dik ve bir o kadar dardı, tepelere hükmeden küçük bir güç dahi, yavaş hareket eden bir orduya ağır kayıplar verdirebilirdi. Çukurova, Türklerin hâkimiyeti altında bulunmaktaydı. Bizanslı kılavuzların Haçlılara verdiği bilgiler doğrultusunda Çukurova da sıcaklık Eylül ayı içerisinde aşırı derecede dayanılmaz hal alıyordu¹¹²². Bu doğrultuda Antakya'dan Suriye'ye doğru ilerleyecek bir askeri birliğin Suriye kapısı olarak bilinen Bagras (Belen)'in aşılması zor bir geçitti. Diğer taraftan Türklerin son yenilgisi ise Kayseri'nin Haçlılar tarafından işgali yolunu açmış bulunmaktaydı. Bizans ve Haçlı askeri birliklerinin güzergâhı itibarıyla Toroslardan geçerek Maraş'a Amonos geçidi ile Antakya ovasına gelmekteydiler. Yol şartlarının olumsuzlukları göz önünde bulundurulduğunda Haçlıları Antakya'ya, Kayseri-Maraş, uzun yol güzergâhına itmiştir. Bu yolun seçiminde etkili olan etkenler arasında Kayseri-Maraş arası Göksun-Maraş arası hariç diğer yollarnazarında daha düz idi. Nitekim aynı zamanda bu güzergâhlar üzerinde Haçlılara engel olacak kadar Türk askeri yoktu¹¹²³. Tatikios ve Bizanslı kılavuzlar bu yolu telkin etmiş olmalı ki imparatora düşmanlık taşıyan haçlı komutanlar ve özellikle Tankred bu teklife itiraz ettiler. Ordunun büyük bir kısmı Kayseri güzergâhından geçen yolu tercih etti; fakat Godefroi'nın kardeşi Boaudouin, birkaç Flaman ve Lorenli ile beraber büyük ordudan ayrılarak Çukurova'ya gitmeye karar verdiler. Tankred ve Baudouin ayrı güzergâhlardan Toros geçitlerine varırken, ana ordu da kuzey doğudan Kayseri'ye doğru devam etti. Bu ordu Auqustopolis köyü yakınında Hasan Bey'in ordusunu bozguna uğratarak onların geri dönmeye zorladılar. Haçlılar, yolları güzergâhındaki Türklerin bulunduğu kalelere saldırmadan ilerlediler. Fakat birkaç köyü işgal ederek yoluna devam eden Haçlı birliği, işgal edilen yerleri Symeon adında bir Ermeni liderinin isteği üzerine iktâ olarak idare etmesi için ona verdi. Eylül'ün sonlarına doğru, Haçlılar, Türklerin bıraktıkları kuzeye vardılar¹¹²⁴.

Kayseri'den devam eden haçlı askeri Komana (Placentia) şehrine doğru yöneldi. Danişmendli Türklerinin bölgeyi terk etmesiyle bölge Haçlıların eline geçti, Peter d'Aups'u¹¹²⁵ Tatikios'un önerisiyle vali tayin ettiler.¹¹²⁶ M. Halil Yinanç, Komana'nın Ceyhan üzerinde değil de Seyhan

¹¹²¹ İlyas Gökhan "Maraş Haçlı Senyörlüğü" VII-XVI. Asırda Maraş Emirleri, Kahramanmaraş 2008, s.68.

¹¹²² Steven Runciman, *Haçlı seferleri Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), C. I. Ankara 2008 s.146.

¹¹²³ İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.68.

¹¹²⁴ Runciman, *Haçlı seferleri Tarihi*, s.146.

¹¹²⁵ Gesta, Francorum, *Anonim Haçlı Tarihi*, (Çev. Ergin Ayan), İstanbul 2013, s.79, 205.

¹¹²⁶ Gesta Francorum, s.79-80; Runciman, *Haçlı seferleri Tarihi*, s.146; İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s. 69.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

üzerinde olduğunu bildirmektedir. Komana Kayseri Maraş güzergâhı üzerinde değildir. Latin kaynaklarının verdiği bilgiler Plastantia isminin Elbistan'ın eski adı olan Ablastan'a benzer ve aynı zamanda Elbistan'ın bu yol güzergâhında bulunması bu şehrin Elbistan olacağını göstermektedir.¹¹²⁷ Haçlı askeri Komana bölgesinden Göksun'a doğru ilerledi. Haçlı kaynaklarında Cocson ve Cosor olarak bilinen Göksun'u Türkler terk etmişti.¹¹²⁸ Göksun'a varan Haçlı birlikleri burada ihtiyaçları olan malzemeyi şehir halkının desteğiyle temin ettiler. Burada dört gün kalanhaçlı kuvvetleri, Türk ordusunun Antakya'yı bıraktığını öğrenince, Peter von Castillon, Wilhelm von Montpelier, Peter Von Roaix, Peter Raimundvon Hautpoul ve 500 şövalye Antakya'yı hegemonyasına almak için harekete etti. Bu haçlı unsurları Antakya yakınındaki Pavlikyanlar'a ait bir kaleye ulaştılar. Buraya geldiklerinde Türklerin şehirde var oldukları ve şehir savunması için hazırlık yaptıklarını öğrendiler. Haçlı askerleri tekrar dönerken Peter von Roaix diğer gruplardan ayrılarak Türk kuvvetleriyle savaşarak Halep taraflarındaki Rua ve birkaç müstahkem kaleleri işgal etti. Roaix'in bu başarısında Ermenilerin yardımı büyük bir etkiye sahiptir. Göksun'da kalan Haçlı askerleri buradan ayrılırken zorlu yolda, Gesta Francorum'un yazarı kendilerinden kimsenin buradan geçmeye cesaret edemediğini, atlarının ve yük hayvanlarının uçurama düştüklerini, şövalyelerin ümitsizliğe kapılıp teçhizatlarını sattıklarını anlatmaktadır.¹¹²⁹ Harnold Lamb, şöyle aktarıyor; “*O lanetli dağlardan sonra Maraş denilen bir şehre vardık*¹¹³⁰”.

Bohemund'un yeğeni Tangred, Ereğli'de Çukurova üzerinden hareket etme istediğini söyleyince Baudouin endişeye kapılarak ilk önce kendisi Ermenilerle karşılaşmama planı yaptı. Baudouin bir Ermeni devleti kurmak isterken, Tangred ise kendi devletini kurmak istiyordu. Tangred Kayseri-Maraş istikametinin yolu uzatacağını Çukurova'dan gidilmesi üzerine bölgedeki Hıristiyan unsurlarında desteğinin alınacağını düşünmekteydi. Çukurova üzerine hareket eden haçlılar sadece savaşçılar dışında başka kimseyi almamışlardı. Tangred, Ulukışla yolunu izlerken, Boudouin ise Pozantı yolundan gitmişti.¹¹³¹

Tangred, Çukurova'da Tarsus tarafına yürüdü. Ermenilerin de Haçlılarla beraber hareket etme arzusu üzerine Türkler geri çekilmek zorunda kaldılar. Tangred Baudouin'e karşı koymayarak şehri teslim etti. Tangred'in yardım isteği üzerine gelmiş olan askerleri Baudouin şehre almadı. Bu durum ise haçlı komutanlar arasındaki anlaşmazlığı artırdı. Guynemer de Boulogne tarafından

¹¹²⁷ M. Halil Yinanç, “Elbistan” *İA*. s.225.

¹¹²⁸ Besim Darkot, “Elbistan” *İA*. s.812.

¹¹²⁹ Gesta Francorum, *Anonim Haçlı Tarihi*, s.80-81.

¹¹³⁰ Harold, Lamb, *Haçlı Seferleri Demir Adamlar ve Azizler*, (Çev. Gaye Yavuzcan), İstanbul 2010, s.155.

¹¹³¹ İlyas Gökhan, “Maraş Haçlı Senyörlüğü”, s.72-73.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

toplanan Danimarkalı Frizon ve Flaman korsanlarından bir filo ile Doğu Akdeniz sahillerine geldiler. Baudouin'in emrine girdiler. Böylece Baudouin, Tangred karşısında daha üstün bir güce sahip oldu. Baudouin Guynemer'e de Boulogne'yi Tarsus'a vekil tayin etti. Türklerin Adana'yı terk etmesiyle Tangred bu bölgeye geldi¹¹³². Baudouin, Bu bölgedeki Ermenilerin arasında ihtilaflar ve bölgede Türkler yoğun şekilde bulunması devlet kurma fikrini kırdı. Bizans'a da yakın olması ise devlet kurma fikrinden vazgeçmesinin başka bir etmenini oluşturmuştur. Bağrat, Baudouin'i doğuya yöneltmekteydi. Tarsus önünde Haçlı birliklerinin büyük kayıp yaşamalarından sorumlu tutulduğu için Misis'e girişi de yasaklamıştı. Baudouin ile Tangred arasındaki gerginlik artmaktaydı. İki taraf karşı karşıya gelmiş ise de Baudouin'in askeri gücü fazla olması sebebiyle Tangred'in çekilmesinden sonra barış sağlandı¹¹³³.

Antakya'ya hareket eden orduya katılan Baudouin, şansını Fırat taraflarında aramak için doğuya yöneldi. Tarsus da itibarı sarılan Baudouin'un ağabeyi Godefroi doğuya gitmesine müsaade etmişti. Yanında Bağrat ve papaz Fulcherius Carnotensis bulunmaktaydı¹¹³⁴.

Baudouin'in Fırat boylarında hedefi Haçlıların Antakya'ya işgali sırasında Türklerin doğudan saldırıya geçmesini engelleyebilmektir. Ayrıca bu bölgeyi devlet kurabileceği bir alan olarak görüyordu. Bölgede var olan Hıristiyanlar ise Türklere karşı Baudouin'i bölgeye için davet etmekteydiler¹¹³⁵. Baudouin, Tell-Başır ve Revandan kalelerini ele geçirdi¹¹³⁶. Baudouin Samsat yakınlarında askeri bir üst oluşturdu. Böylece Türkerin hareketleri sahası kısıtlanmış oluyordu. Baudouin, Konstantin'in yardımıyla Thoros'u ortadan kaldırmak için harekete geçti. Thoros'un, Bizans'a bağlı Ortodoks olması nedeniyle halk onu pek sevmiyordu. Ermeniler Thoros'a isyan ederek onu öldürdüler. Böylece Baudouin Urfa'ya hâkim oldu¹¹³⁷. Baudouin Urfa Kontu unvanını alarak taç giydi¹¹³⁸. Bu sırada Haçlılar Antakya'yı kuşatıyordu. Fakat Antakya kuşatmasının uzun sürmesi ve Haçlı liderlerinin arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle bazı Haçlı liderleri Baudouin'in yanına geçerek çıkarlar elde etmek istiyorlardı. Baudouin, Suruç, Bilecik gibi kaleleri işgal ederek Urfa Antakya

---

¹¹³²Francorum, *Anonim Haçlı Tarihi*, s. 77-78; Runciman, *Haçlı seferleri Tarihi*, s.152; İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s. 73.

¹¹³³Runciman, *Haçlı seferleri Tarihi*, C.I, s.154.

¹¹³⁴Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, (Çev. İlcan Bihter Barlas), İstanbul, 2009, s.72-78.

¹¹³⁵İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.74

¹¹³⁶Honigman, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s.145-147; Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler", s.741

¹¹³⁷Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, s.75; İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.74-75

¹¹³⁸Runciman, c.1 s.160; İlyas Gökhan, Runciman'ın aksine haçlıların Bizans ile yaptıkları anlaşma gereği, işgal ettikleri yerleri Bizans'a bırakacaktı fakat bırakmadı. Bizans haçlılardan savaşarak alsa da bir süre sonra Maraş haçlıların eline geçti. Haçlılar Maraş'ta bir senyörlük kurdular, (*Selçuklular Zamanında Maraş* 2013, s.32)

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

arasındaki yerleri işgal etmiş oldu¹¹³⁹. Böylece Maraş, Urfa ve Antakya çevresi haçlıların denetimine geçti.

Maraş'ta Kurulan Haçlı Senyörlüğü

Maraş'ın Haçlılar tarafında 15 Ekim 1097 Yılında işgal edilmesiyle başlayan Maraş Haçlı Senyörlüğü 1149 yılında I. Mesut tarafından bölgenin fethedilmesiyle son bulmuştur. Bizans'la yapılan anlaşmaya sadık kalan Haçlılar Maraş'ı işgal ettikten sonra Bizans'a teslim ettiler. Maraş'a prensler prensi unvanıyla Ermeni asıllı Thatul senyör tayin edildi¹¹⁴⁰. Maraş'ta işgal boyunca beş haçlı senyör görev yapmıştır¹¹⁴¹.

1) Thatul Dönemi

Maraş'ın İşgali akabinde Ermeni asıllı Thatul Maraş'a senyör olarak atandı. Haçlılarla iyi ilişkilerde olan Thatul, önceden beri Bizans hizmetinde olan Ortodok bir Ermeni idi¹¹⁴². Baudouin, Thatul'un kızı ile evlenmiştir¹¹⁴³. Evlilik hazırlıkları sırasında 1098'te Urfa'da Ermeniler Baudouin'e suikast planı yaptılar. Bu olayda Thatul'un ismi de zikredilmiştir. Bu gelişmelerden haberdar olan Baudouin, suikastçıları ve yardım edenleri yakalatıp gözlerini oydu. Bu olaylardan haberi olduğu halde haber vermeyenleri ise hapse atıp mallarına el koydu. Thatul suçu ispat edilmemesine rağmen korkusundan dağlara sığındı¹¹⁴⁴. Maraş valisinin kızıyla evlenen Baudouin'un çocuğu olmamıştır. Baudouin İstanbul'a babasının yanına döndü. 1104 tarihinde Haçlılar Elbistan'ı da işgal etmişti¹¹⁴⁵.

Bohemund'un Ermenilerle arasının Baudouin'e nazaran daha iyi olduğu söylenebilir. Nitekim Malatya'ya giderken onun yanında Antakya'nın Ermeni Patriği Gıprianos ile Maraş Ermeni Patriği Grigores'in bulunduğunu ve iki patriğinde Türklerle yapılan savaşta öldüğü bilmektedir¹¹⁴⁶. Bohemund ve Salerno kontu Richard esir alınıp Niksar'a götürdü¹¹⁴⁷. Danişmend Gazi, 1101'de Malatya'yı aldı¹¹⁴⁸.

---

¹¹³⁹ İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.75.

¹¹⁴⁰ Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâmesi*(952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), (Çev. Hrant D. Anderasyan), Ankara 2000 s. 204.

¹¹⁴¹ İlyas Gökhan, *Selçuklular Döneminde Maraş*, 2013 s.36.

¹¹⁴² İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.78.

¹¹⁴³ Runciman, , s.160.

¹¹⁴⁴ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi* (1098-1118) C. I. Ankara,2013 s. 57-59 Runciman, C.I, s.160-162.

¹¹⁴⁵ İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.80; Runciman, C.I, s.158, Demirkent, *Urfa Haçlı*. C.1, s.66.

¹¹⁴⁶ Runciman, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s. 249.

¹¹⁴⁷ İbni Esir, el Kâmil Fi't Tarih, (Çev. Abdülkerim Özyaydın), İstanbul 1991, s,247; Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, s.118.

¹¹⁴⁸ İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.33.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Baudouin, Malatya'ya ilerleyince Danişmend Gazi daha önceden esir ettiği Bohemund'u kaptırmamak için geri çekildi. Baudouin, Malatya'yı tekrar işgal etti. Gabriel Urfa'ya dönmüştür.¹¹⁴⁹ 1100 yılında Urfa hâkimi abisi Godefri'nin ölümü üzerine Kudüs'e gitmiştir.¹¹⁵⁰ Urfa kontluğuna gelen Baudouin du Borg, Joscelin de Courtenay'a Tell-Bâşir, Dülük, Ayıntab, Revandan ve Kurus gibi kaleleri verdi.¹¹⁵¹

Bizans, haçlıların verdiği sözleri tutmaması nedeniyle özellikle Tangred'in Kilikyada ilerlemesi üzerine bir askeri birliği Çukurova'ya doğru gönderdi. Boutomites ve Monastras, Kilikya'ya gelince bölgedeki Ermenilerin Tangred ile iş birliği içerisinde gördü Maraş'a gelerek bölgedeki bütün hisarları ve şehri işgal etti. Boutomites ile birlikte gelen Monastras'ı burada komutan olarak bıraktı.¹¹⁵²

Bohemund, Maraş'ı ele geçiren Bizans'ın burada varlığı sürmedi. Haçlılar, Maraş'ı tekrar işgal etti. Bizans daha önce haçlılar ile Anadolu'ya gelen Tatikos'un kumandasında da bir donanma gönderdi. Bizans, haçlı ve Ermenilerin elinde bulunan Silifke civarını ele geçirmişti.¹¹⁵³ İmparator Antakya, Lazkiye Çukurova'yı almak istiyordu. Monastras Çukurova da birçok kaleyi ele geçirmede başarılı oldu.¹¹⁵⁴

Bohemund 1100 yılında Maraş'ı Bizanslıların elinden almıştı. Thatul 1104te İstanbul'a gidince Tell-Bâşir Kontu Joselin Maraş'ı ele geçirmiştir. Fakat Joselin'in Türklere esir düşmesiyle Maraş'ı Tangred hâkim olmuştur. Maraş senyörlüğünün başında olan Ricard'ın Urfa'yı idare etmekle görevlendirilmiştir. Keysun Ermeni hâkimi Goğ Vasil Maraş'ı ele geçirmiştir ancak o, 1112 yılında Maraş'a tam hakim olamadan öldü.¹¹⁵⁵ Goğ Vasil'in ölümünden sonra hakimiyeti sağlayacak bir varis olmadığı için Maraş Musul Valisi Aksungur Porsuk'a tabi olmuştur.¹¹⁵⁶

Antakya kontu Bohemund Balkanlarda 1107 yılında Alexis ile yaptığı savaşta mağlup olunca, imparatora tabi oldu. Bu anlaşma ile Maraş, Dülük, Antakya, Amanos Dağları'nın doğu ve batı kısımları Bohemund'a veriliyordu. Tangred ve Bohemund'un arazisi olup ta Bizans'a terk edilen yerlere karşılık Lapatrathemasıve ona bağlı yerler Plesta (Elbistan), Khonios hisarı (Huni köyü),

¹¹⁴⁹Gregory Abu'l-Farac(Bar Hebraeus), Abu'l-Farac Tarihi(Süryaniceden İngilizce'ye (Çeviren. Ernest A. Wallis Budge), (Çev. Ömer Rıza Doğrul),Ankara 1999, s.342; Demirkent. Urfa Haçlı., C.1, s.68-72.

¹¹⁵⁰ Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâmesi* s. 205.

¹¹⁵¹ Işın Demirkent, "Revanda", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara, s.744; Demirkent, *Urfa Haçlı.*, c.1 s.82.

¹¹⁵² Anna Kommena, *Malazgirt'in Sonrası*, s.350.

¹¹⁵³ Anna Kommena, *Malazgirt'in Sonrası*, s.353.

¹¹⁵⁴ Anna Kommena yazarken tarih vermemiştir fakat İlyas Gökhan bu olayların Bohemund'un Danişmendlilerin elinden kurtulduktan sonra olduğunu belirtmektedir. Bkz. Anna Kommena, 354; İlyas Gökhan, a.g.m. s.82.

¹¹⁵⁵ İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.83.

¹¹⁵⁶ Işın Demirkent, *Urfa Haçlı.* C.1 s. 159-190, Honigman "Maraş" *İA*. Ankara 2001, s. 314.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Romaina (Hurman kalesi), Aramisos Hisarı (Afşin-Yarpuz), gibi yerler Bohemund'a devredilmiştir¹¹⁵⁷. Bohemund öldükten sonra bölge Bizans'ın eline geçti.

2) Richard de Salerne Dönemi

Bohemund'un babası Robert Guiscard ile Richard'ın babası Guillaumedu Principat kardeşlerdir. Urfa Haçlı kontu Bohemund 1100 yılında Richard de Salerne ile Maraş'a gelmişti. Thatul'un elinden Maraş alınıp Richard'a verildi¹¹⁵⁸. 1103'te Danişmend Gazi yüklü bir fidye karşılığında Bohemund'u serbest bırakırken Ricard ise Bohemund'u Bizans imparatoruna gönderdi. İmparator ile Bohemund arasında 1107 yılında yapılan anlaşma yapıldı. Bu anlaşma sonucunda Maraş bölgesi Bohemund'a verilmişti. Richard, 1104 yılından 1108 yılına kadar Urfa'yı idare etmiştir. Bu süreçte (1104-08) Maraş'ı ise Keysun hâkimi Goğ Vasil yönetmiştir.¹¹⁵⁹

Haçlılardan zulüm gören Elbistan Ermenileri I. Kılıç Arslan'dan yardım talebinde bulundular. Ermenilerin daveti üzerine I. Kılıç Arslan, 1103'te sefere çıkıp bölgeyi Türk hâkimiyetine kazandırdı¹¹⁶⁰. I. Kılıç Arslan Elbistan'ı Ziyaeddin Muhammed'e ikta olarak vererek onu kendisine vezir yapmıştır.¹¹⁶¹ Anadolu'daki Hıristiyan unsurlar Haçlı Ordularını büyük umutlarla karşılamışlardı. Fakat bu umutları boşa çıkmıştı. Haçlıların Elbistan'da Hıristiyanlara yaptıkları zulümleri kendi dindaşları Urfalı Mateos açıklamaktadır.¹¹⁶²

Joscelin, Harran Savaşında esir düşünce Maraş Bohemund tarafından Richard de Salerne'ye ikta edildi. Böylece Richard Maraş'ı yöneten ilk Haçlı senyörü oldu.¹¹⁶³ Bizanslı Tangred, Boudouindu Borg'un serbest bırakıldıktan sonra kendisine yardım etse dahi Urfa'nın ona yeniden verilmesini uygun görmedi. Bunun üzerine Boudouindu Borg Tell-Bâşir'e gitti ve serbest kalan Joscelin ile birleşti.¹¹⁶⁴ Urfa'nın İdaresini yürüten Maraş valisinden memnun olmayan halk onu istemedi, Boudouin ve Joscelin serbest kalınca Urfa'yı yeniden kendi yönetimine aldılar. Maraş senyörü Richard da Maraş'a dönmüştü. Tangred ile müttefik olan Halep meliki Rıdvan, Tell-Başir'de savaştıkları Boudouin ve Joscelin ile müttefikleri Çavlı'yı yenmişlerdir¹¹⁶⁵. Boudouin Urfa'ya gelerek

¹¹⁵⁷ Anna Kommena, *Malazgirt'in Sonrası*, s.434

¹¹⁵⁸ Sebahattin Çelik, *Anonim Süryani Vekayinamesine Göre I. Haçlı Seferi*, Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2006, s.68.

¹¹⁵⁹ Urfalı Mateos, *Vekayinamesi (952-1136)* ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), (Türkçe'ye çev. Hırant D. Andreasyan)- Notlar Ekleyenler: Edouard Dulaurer, M. Halil Yınanç, Ankara s.204-222; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi C.II*, s.104.

¹¹⁶⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2011, s.135; Demirkent, C.I. s.84-87.

¹¹⁶¹ Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 2014, s.59.

¹¹⁶² Urfalı Mateos, s.229.

¹¹⁶³ Demirkent, "Revanda", s.744, Demirkent, *Urfa Haçlı*. c.I, s. 121.

¹¹⁶⁴ Demirkent, *Urfa Haçlı*. c.I. S. 122.

¹¹⁶⁵ İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.88.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

yeniden hâkim oldu.¹¹⁶⁶ Sultan I. Kılıç Arslan 1104, 1105 ve 1106 yıllarında Urfa üzerine üç sefer düzenlendi. Fakat bu üç seferde sonuçsuz kaldı¹¹⁶⁷.

Malatya Selçuklu Meliki Tuğrul Aslan Elbistan üzerine yürüyerek buradaki Haçlı birliğini mağlup edip Çukurova'ya kadar uzanan bir sefere çıkmıştır¹¹⁶⁸.

3) Geoffroy (Gaodefroy) Dönemi

Antakya kontu Tangred 1112 yılında öldü. Aynı yıl içerisinde Maraş senyörü Richard da hayatını kaybetti. Antakya kontluğuna Richard'ın oğlu Roger'in getirilmesi ile Maraş şehri Urfa kontu Baudouin tarafından Geoffroy adlı rahibe verildi. Aslında rahip olan Geoffroy, Roma'dan gelmiş ve Kudüs'te başarılı savaşlardan dolayı general olmuştur.¹¹⁶⁹

Maraş merkez olmak üzere 1114 yılında yıkıcı bir deprem meydana geldi. Bu deprem Haçlıların idaresinde bulunan Maraş'ta büyük hasara yol açtı. Süryani Mikhail, Maraş'ın yerle bir olduğunu yazmaktadır¹¹⁷⁰. Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Maraş, Keysun, Besni ve Raban taraflarında etkili olan deprem sonrasında Ermenilerin elindeki şehirleri Haçlılar ele geçirdiler. Bu nedenle Haçlı işgali Maraş, Antep ve Adıyaman civarında yoğunlaştı¹¹⁷¹.

Urfa, Antakya ve Trablus kontluğu ile Kudüs krallığına bağlı güçler Müslümanlara sürekli saldırmaktaydılar. Bunun üzerine Artuklu hükümdarı İlgazi ve Dımaşk Atabeği Tuğtekin harekete geçtiler¹¹⁷². Haçlı kuvvetleri ile karşılaşmak üzere 7000 Türk kuvveti toplandı. Yapılan savaşta Roger öldü. Savaştan kaçan Haçlılar Antakya'ya sığındı. Bu başarıları ile Türkler Amanos dağlarının Karadağ tarafını alarak manastırları kendilerine bağladı¹¹⁷³.

Roger'in ölümüyle Maraş, Antakya Kontluğundan çıkarak Urfa Kontluğuna bağlandı¹¹⁷⁴. Malatya Selçuklu hâkimi Tuğrul Aslan 1119 yılında Elbistan'ı yeniden Haçlılardan aldı¹¹⁷⁵. Harput Artuklu Beyi Belek, 1122'de Urfa kontu Joscelin ve Birecik kontu Galerandu Pusiet'i esir etti¹¹⁷⁶. Kudüs Kralı Baudouin, Joscelin'i kurtarmak için Belek, üzerine Raban'a hareket etmişti. Fakat Belek farkına vararak pusu kurdu Haçlılara ağır kayıplar verdirildi, Baudouin esir alındı. 1123 yılında sonra

¹¹⁶⁶Demirkent, *Urfa Haçlı*. C. I. s.124-126, Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.88.

¹¹⁶⁷Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi* (1147-1148), Ankara 2003, s.6.

¹¹⁶⁸Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi* C.II, s.101

¹¹⁶⁹Süryani Mikhail'in *Vakayinamesi* (1042-1195) (1195-1229), s.74.

¹¹⁷⁰Süryani Mikhail, s.60-61.

¹¹⁷¹Demirkent, *Urfa Haçlı*., C.I. S.161-164

¹¹⁷²Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözüyle Haçlı Seferleri*, (Çev. Nurettin Elhüseyni), İstanbul 2015, s.87.

¹¹⁷³Abu'l-Farac Tarihi, s. 356;Anonim Süryani Kaynağı, I, ve II. *Haçlı Seferleri Vakayinamesi*,(Çev. Vedii İlmen), İstanbul, 2005, s.29.

¹¹⁷⁴Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.II. s.126.

¹¹⁷⁵Süryani Mihail, *Vakayinamesi* (1042-1195), s.71; Abu'l-Farac, C.II, s.356; İlyas Gökhan, s.93.

¹¹⁷⁶Demirkent, *Urfa Haçlı*.. C.II, s 33.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Belek, Kral, Gerger önüne getirilerek kalenin Belek'e teslim edilmesini emretti. Gerger'i teslim alındı¹¹⁷⁷. Baudouin'in karısı ve Geoffroy Ermenilerden yardım alarak Joscelin ve kral Baudouin'i hapisten kurtardılar.¹¹⁷⁸ Senyör Papaz Geoffroy ve Joscelin Belek Gazi'ye karşı savaşırken öldürüldü.¹¹⁷⁹

4) Baudouin de Mares (Belduinus de Mares) Dönemi

Maraş, Raymond'un kardeşi Baudouin tarafından yönetilmeye başlandı. O, Maraş'ı Keysun ile birlikte yönetmiştir. Müslümanlar Antakya'nın güneyindeki kalelere hakim olmuş Ermeniler ise Adana ve çevresindeki kaleleri almışlardı. Leon, Maraş senyörü olan Baudouin de Marés'in kontrolündeki Sarvendikar kalesini 1135 yılında aldı. Baudouin, Sarvendikar kalesini geri almak istedi ise de başarılı olamadı¹¹⁸⁰.

I. Leon, Antakya kontu Roger'le Türklere karşı savaşa katılmıştır. I. Leon. Roger ile olan dostluk bağına Raymond ile kuramadı. Raymond, Sarvendikar kalesini almayı hedefledi. Savaşta Antakya ve Maraş haçlıları yenildi, Raymond, Leon'a plan kurdu neticede, Raymond, Leon'u tutup bir kaleye hapsetti. Bazı isteklerin yerine getiren Leon Hapisten çıkar çıkmaz terk etmiş olduğu şehirleri tekrar aldı. Haçlı liderlerini hezimete uğratması sonucunda haçlılar Kudüs kralı Fouques'ten yardım talep ettiler. Haçlılar ile Leon Kilikya sınırlarında karşılaştılar. Leon Haçlıları hezimete uğrattı. Haçlılar, Leon'a oğlunu ve rehineleri vermek zorunda kaldılar. Haçlılar anlaşma hususunda II. Joscelin'in aracılık etmesini talep etmişlerdi. Barış sağlandıktan sonra Leon Bizans'ı da birçok muharebede yenilgiye uğratarak onların elindeki müstahkem kaleleri aldı¹¹⁸¹.

Danişmendli Melik Muhammed, Haçlılar ile Ermeniler arasındaki mücadeleden faydalanarak Maraş ve Keysun bölgesini ele geçirmek istiyordu. Bu istek doğrultusunda 1136 yılında Maraş üzerine yürüdü Eylül 1136 yılında Keysun'u kuşattı. Fakat başarısız oldu. Maraş Senyörü Baudouin'in Bizans İmparatoru'ndan yardım istedi. Bunun haberini alan Melik Muhammed muhasarayı kaldırarak geri çekildi¹¹⁸².

Bizans İmparatoru İonnes, Leon'u yenerek onun, oğullarını İstanbul'a gönderdi.¹¹⁸³ Leon'un oğlu Toros İstanbul'dan kaçarak 1144-45'de Feke'yi ele geçirdi. Ermeni prensliğini yeniden canlandırdı. Maraş senyörü, Çukurova'da kışlayan İonnes'in yanına giderek ona tabi olduğunu

¹¹⁷⁷ Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâmesi*, s. 272-273.

¹¹⁷⁸ Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâmesi*, s.274.

¹¹⁷⁹ İbnü'l-Adim, *Bugyetü't-Talep fi Tarihi Haleb*, (Çev. Ali Sevim), Ankara 1989, s. 172 Demirkent, Urfa Haçlı. C.II, s.49, İlyas Gökhan, "Maraş Haçlı Senyörlüğü", s.93-94.

¹¹⁸⁰ İonnes Kinnamos, *Historia* (1118-1176), (Haz. Işın Demirkent), Ankara, 2001, s.15.

¹¹⁸¹ Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâmesi*, Notları, s.259.

¹¹⁸² Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâmesi*, s.287-290.

¹¹⁸³ İonnes Kinnamos, *Historia*, s.15; Süryani Mikhail, *Vakayinamesi* (1042-1195), s.111; Abu'l-Farac, C.II. s.374.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

belirterek Türklere karşı korumasını istedi. Bizans ve Haçlı kuvvetleri 1 Nisan'da Balat'ı işgal etti. 3 Nisanda Bizâ'a kalesini kuşattılar.¹¹⁸⁴ Bizans ve Haçlı ordusu Maarratünnu'mân ve Kefertab'ı alarak Seyzer'e ilerledi. Selçuklu Sultanı Mesud, Artuklu ve Danismendli kuvvetlerinin saldırıları üzerine İmparator Suriye seferinden vazgeçti. İstanbul ile Anadolu yol güvenliğinin bozulmasıyla sebebiyle İmparator İstanbul'a döndü¹¹⁸⁵.

Melik Muhammed 1138 yılında yeniden Maraş'ı aldı. Sonrasında Keban (Geben), Vaga (Feke) ve Kızıldağ'ı Ermenilerin geri alıp Zublas (Subleon) kalesini muhasara etti. Melik Muhammed Kilikya'ya doğru 1138 yılında eski sınırlarına kavuştu¹¹⁸⁶.

1142'de İoannes, Suriye üzerine yürüdü. Asıl amacı Haçlılar ile hesaplaşmak olan İmparator Danişmendliler üzerine çıkıyormuş havası verdi. Amanos üzerinden Gâvur Dağı yoluyla Tell-Başir'e ulaştı. Joscelin imparatora boyun eğerek kızı Isabella'yı rehin bıraktı. İmparator daha sonra Antakya yolu üzerindeki Templiler şövalyelerinden Bagras kalesini aldı. İoannes, Antakya civarını yağmalayarak Çukurova'ya döndü. İmparator Çukurova'dan Küdüs'e giderek Müslümanlar ile mücadelede de ittifak peşindeydi. Bu ittifak olmadan İmparator 1143'de öldü. Yerine oğlu Manuel geçti¹¹⁸⁷.

İmadeddin Zengi 1144 yılında Urfa'yı aldı. Joscelin, Zengi'nin ölüm haberini alınca 1146 yılında Maraş senyörü Baudouin de Mares'le Urfa'yı yeniden aldı. Maraş senyörü Baudouin bu sefer sırasında ölmüştür¹¹⁸⁸. Baudouin ölmeden önce Keysun'un surlarını tamir ettirmeye başlamışsa da ömrü tamamlamaya yetmemiştir. Surların onarımında zorla çalıştırılan Hristiyanlara acımasız davranmaktaydı¹¹⁸⁹.

Alman ve Fransız kralları Urfa'nın Türkler tarafından 1144 yılında fethi üzerine 1147 yılında sefere çıktılar. İstanbul'dan Anadolu'ya geçen II. Haçlı Seferi birlikleri Türklerin yıpratma saldırıları sonucu güçlerini kaybettiler. Urfa'yı kurtaramadıkları gibi Haçlı devletlerine de yardım edemediler.¹¹⁹⁰

5) Renaud Dönemi

Baudouin'den sonra Maraş senyörlüğüne Renaud atandı.¹¹⁹¹ II. Haçlı seferinin başarısız olmasıyla birlikte Haçlılara karşı Nureddin Mahmut Zengi hücumu geçti. Tell-Bâsir'de sıkışan II.

---

¹¹⁸⁴Runciman, C.II, s.176; Süryani Mikhail, s.112.

¹¹⁸⁵Honigman, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Çev. Fikret Işıltan), İstanbul 1970, s.129.

¹¹⁸⁶Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2011 ,s.201.

¹¹⁸⁷Honigman, *Bizans Devleti.*, s.131; Runciman, s.181-182.

¹¹⁸⁸İbnü'l- Esir, *el Kâmil Fi't- Tarihi*, (Çev. Abdülkerim Özaydın) C.XI, s. 107, ;Abu'l-Farac, C. II. s.384

¹¹⁸⁹Süryani Mihail, *Vakayinamesi (1042-1195)*, s.133

¹¹⁹⁰Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.II, s. 205-239; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri Tarihi*, s.101-115; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi*,s.29.

¹¹⁹¹Runciman, *Haçlı Seferleri.*,C.II, s. 303

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Joscelin, Nureddin'in tarafından yapılan geçici anlaşma ile bir süre daha hâkimiyetinin devam etmesini sağladı¹¹⁹².

I. Mesud Maraş'a hareket etti. Antakya kontu Raymond, Maraş'ı tekrar almak için harekete geçti. Fakat I. Mesud, Nureddin'den Haçlılara karşı taarruz isteğinde bulundu. Nureddin, Antakya topraklarına geldi. Haçlılar, Nureddin ani baskısına dayanamayarak Bâtıniler ile anlaşma yaptılar. Raymond ve Bâtinî reisi Ali İbn Vefa komutasındaki ortak kuvvetleri karşısında Zengî kuvvetleri 1149'da başarılı oldu. Zengî kuvvetleri İnab kalesini de kuşattı. Raymond'un İnab kalesine yardıma gelmesiyle Nureddin geri çekildi¹¹⁹³.

Nureddin, Haçlı ve Bâtini askerlerini İnab kalesi ve Gab bataklığı arasındaki ovada kuşattı. Bu ani kuşatma da Raymond kuvvetleri kuşatmayı kırmadılar. Antakya kontu Raymond, Maraş senyörü Renaud ve Bâtini reisi Ali İbn Vefâ savaşta öldüler. Nureddin, Antakya önlerine geldi. Patrik Aimery'i Kudüs kralından imdat istemişti. Nureddin'in ordusu kuşatma yapacak kadar teçhizatlı değildi. Patrik ile anlaşma sağlandı Afamiye kalesini zapt etmek için ilerledi. Antakya kontluğu egemenlik sahası daralmıştı. Bu savaşta Maraş senyörünün de ölmesi üzerine, Tell- Bâsir kontu II. Joscelin Maraş'a senyör olmak için geldi. I. Mesud, II. Joscelinden daha önce hareket etmiş ve şehri kuşatmıştı. II. Joscelin Maraş'ın kuşatıldığını görünce, Tell- Bâsir tarafına doğru kaçtı. II. Joscelin'in II. Kılıç Arslan'la anlaşma yapmış ve onun babası Mesud'u Maraş'ı fethetmeye davet etti. I. Mesud, Maraş'a gelince şehirdeki Hıristiyan unsurlara dokunulmamak şartıyla 11 Eylül 1149'da teslim almıştır¹¹⁹⁴.

SONUÇ:

Haçlı seferleri başlamadan önce Bizans ile haçlılar arasında yapılan anlaşmalara göre Haçlılar işgal ettikleri yerleri Bizans denetimine bırakacaklardı. Fakat Haçlılar işgal ettikleri yerleri Bizans'a bırakmaktan ziyade haçlı kontluğu veya senyörlüğü haline getirdi. Maraş'ı işgal eden haçlılar Antakya Haçlı kontluğunun bir senyörü olarak Maraş'ı kendine bağladılar.

Maraş Senyörlüğü, Ermeni feodalleri ve Urfa, Antakya Haçlı kontluklarının arasında zaman zaman el değiştirmiştir. Haçlıların faaliyetlerinde yardımcı olan Ermeniler, haçlıların zulmünden zaman zaman nasiplerini almışlardır. Haçlı seferleri başlarken doğudaki din kardeşlerine yardım vaadiyle gelmişlerdi. Fakat gerçek haçlıların doğuya gelmesiyle gün yüzüne çıkmıştır.

¹¹⁹² Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.110.

¹¹⁹³ Demirkent, *Haçlı Seferleri*, s.117; Abu'l-Farac, s.386.

¹¹⁹⁴ Ebru Altan, s.120; İbnü'l Esir, C. XI. s.130; Abu'l-Farac, C. II, 386; Muharrem Kesik; *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi* (1116-1155) Ankara 2003, s.107.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Güneydoğu'da Urfa, Batı'da Kilikya Ermeni feodalleri, Doğu ve Kuzey'de Selçuklu ve Danişmendli, güneyinde ise Antakya Haçlı Kontluğu bulunuyordu. Maraş merkezi kilit noktada ve geçiş güzergâhları üstündeydi.

Haçlıların Maraş'ı işgali boyunca; Thatul, Richard de Salerne, Geoffroy, Baudouin de Mares, Renaud Dönemi olmak üzere beş senyör yönetmiştir. 1149'a Selçukluların Maraş'ı fethine kadar haçlılar, bölgedeki tüm etnik unsurlar ile savaşmışlardır.

1142'deki büyük deprem haçlılardan geriye herhangi bir eser bırakmamıştır. Şehir yerle bir olmuştur. Haçlılar Maraş'ta siyasi bir otorite sağlayamadıkları gibi şehri de harabeye çevirdiler. Haçlılar, istikrarlı siyasi bir otorite de ortaya koyamadılar. Maraş, Selçuklular tarafından fethedilince siyasi bir otoriteye sahip oldu.

KAYNAKÇA

- Altan, Ebru, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003.
- Anna, Kommena, *Alexiad, Anadolu'da ve balkan Yarımadasında İmparator Alexios Komnenos Döneminin Tarihi, Malazgirt'in Sonrası*, (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996.
- Anonim Süryani Kaynağı, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vakayinamesi*,(H.A.R. Gibb'in notları ve İngilizceye çeviren: A.S. Triton; (Türkçe'ye çev. Vedii İlmen.)Yaba Yayınları, İstanbul, 2005.
- Azimi Tarihi, *Tarihi Selçuklularla İlgili Bölümler (H.430-538=1038/39-1143/44)* Haz. Ali Sevim, TTK, Ankara 1988.
- Bahar, Hasan, *Roma ve Bizans Tarihi*, Kömen Yayınları, Konya 2012.
- Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözüyle Haçlı Seferleri*, (Çev. Nurettin El Hüseyini), İstanbul 2015.
- Çelik, Sebahattin, *Anonim Süryani Vekayinamesine Göre I. Haçlı Seferi*, Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2006.
- Darkot, Besim, "Göksun" *İA. C. IV*. Ankara 2001.
- Demirkent, Işın, "Haçlı Seferleri ve Türkler", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI s.651-652.
- Demirkent, Işın, "Revanda", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara.
- Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri Tarihi*, İstanbul 1997.
- Demirkent, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara, 2014.
- Demirkent, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118)* C. I, II. TTK, Ankara 2013.
- Fulcherius Carnotensis, *Kudüs Seferi*, (Çev. İlcan Bihter Barlas), İstanbul 2009.
- Gesta Francorum, *Haçlı Tarihi*,(Çev. Ergin Ayan), İstanbul 2013

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Gökhan, İlyas “Maraş Haçlı Senyörlüğü”, *VII-XVI. Asırda Maraş Emirleri*, (Edt. İlyas Gökhan-Selim Kaya) Ukde Yayınları Kahramanmaraş 2008.

Gökhan, İlyas, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş Belediyesi yayınları 2013.

Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abu'l-Farac Tarihi*(Süryaniceden İngilizce'ye Çev. Ernest A. Wallis Budge), (Türkçe'ye Çev. Ömer Rıza Doğrul) TTK. Ankara 1999.

Honigman "Maraş" *İA. C.VII*. Ankara 2001

Honigman, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Çev. Fikret Işıltan), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.

Ionnes Kinnamos, *Historia*(1118-1176), (Haz. Işın Demirkent), TTK, Ankara 2001.

İbni Esir, *el Kâmil Fi't Tarih*,(Çev. Abdülkerim Özeydın), Bahar Yayınları, İstanbul 1991.

İbnü'l-Adim, *Bugyetü't-Talep fi Tarihi Haleb*, (Seçmeler) (Çev. Ali Sevim), TTK, Ankara 1989.

Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)* Ankara 2003.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, TTK, Ankara 1999.

Runcıman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*,(Çev. Fikret Işıltan), C.I, II. TTK, Ankara 2008.

Süryani Mikhail, *Vakayiname*,(Çev. Hrant D. Andreasyan), TTK Tercüme kısmı, Basılmamış Notlar.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

Urfalı Mateos, *Vekayi-Nâmesi(952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*,(Çev. Hrant D. Anderasyan), TTK Ankara 2000.

Yinanç, M. Halil, “Elbistan”, *İA. C.IV*, Ankara 2001.

Lamb, Harold, *Haçlı Seferleri Demir Adamlar ve Azizler*, (Çev. Gaye Yavuzcan), İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLULAR DÖNEMİ MARAŞ TARİHİ BİBLİYOGRAFYASI

Hüseyin SARAÇ*

ÖZET

Anadolu Selçuklu Sultanı Süleyman Şah Zamanında Emir Boldacı adında bir Türk komutan tarafından 1085-86 yıllarında feth edilen Maraş Bölgesi I. Kılıç Arslan (1092-1107) dönemiyle beraber de ilk Türk boylarının yerleşme alanları haline gelmeye başlamıştır. Maraş ve civarı bahsedilen dönemlerde Haçlılar ile Selçuklular arasında yapılan savaşlarda zaman zaman el değiştirmiştir. Ancak 1149 yılında I. Mesut tarafından Maraş'ın feth edilmesiyle birlikte burası Türk yurdu olma yolunda önemli bir süreci yakalamıştır. Daha sonraki süreçte ise II. Kılıç Arslan, komutanlarından Hüsameddin Hasan Bey'i Maraş uç beyliğine tayin ederek burasını ona iktâ olarak verdi. Böylelikle Maraş'ta Selçuklu hâkimiyeti başlamış oldu. 1240 yılında ise devlet, çeşitli sebeplerden dolayı Baba İshak adlı bir Türkmen Dervişinin isyanıyla karşılaştı. Bu isyan devletin pek çok yerinde etkili olduğu gibi 1254 yılında Maraş ve Elbistan arasında yaşayan Ağaçeri Türkmenlerine de sıçradı. Bu karışıklığı fırsat bilen Ermeniler, Moğolların da desteğiyle 1258 yılında Maraş'ı işgal ettiler. 1298 yılında ise Memluk ordusu Maraş'ı Ermenilerden geri aldı. 1337 yılında da buraları kendi kontrolleri altında bulunan Türk unsurlardan Dulkadir Beyliği'ne verdiler.

Yukarda da bahsedildiği üzere yaklaşık olarak 100 yıl Selçuklu hâkimiyeti altında kalan Maraş ve çevresi üzerine yazılmış kitap, kitap bölümü, makale ve bildiri bunların yanında tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri gibi çeşitli alanlarda çok sayıda özgün çalışmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmamızda, Selçuklular döneminde Maraş Tarihi üzerine yapılan bilimsel çalışmalarını bir araya getirmek suretiyle istatistiksel veriler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, Maraş.

THE BIBLIYOGRAFY OF MARAS HISTORY IN THE ERA OF SELJUKIANS

ABSTRACT

The Maras Region, conquered by a Turkish commander Emir Bulday in 1085-86, in the period of Süleyman Sah-Sultan of Anatolian Seljuks, became a settlement area for first Turkish tribes in the of I. Kılıç Arslan (10092-1107) Maras end its neighborhood changed hands during the wars between Seljukians and crusaders time to time However it started to become Turkish homeland after its conquest by I. Mesut in 1149. After wards II. Kılıç Arslan his commander Hüsameddin Hasan frontiersman of Maras and gave it to him as a igta. Hereby, Seljuk's domination arose in Maras. A

---

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.
huseyinsarac@nevsehir.edu.tr

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türkmen Dervish Baba Ishak rebelled against the state because of various reasons in 1240 and this rebellion affected many places in the state even Turkmens of this advantage Armenians occupied Maras with the help of Mongols in 1258, but in 1298, the Mamluks take it back from Armenians And then, they gave it to the principality of Dulkadir, under Mamluks control, in 1337.

As it is mentioned above, it is confirmed that there are lots of books, articles and declarations, thesis of masters and doctorates. But there are not any bibliographies of these Studies. In this study statistic datas are shown by gathering scientific Studies about history of Maras.

Key Words: Seljuks, Maras.

GİRİŞ

635 yılında Müslüman Arapların etki alanı içine giren Maraş ve çevresi Selçuklulardan önce de göçlerin yapıldığı yerleşim birimlerindedir. Buralar aynı zamanda Abbasilerin avâsım şehirlerinin de kurulduğu bölgeler içinde yer almıştır. Bu şehirlere yerleştirilen milletlerden biri de Türkler olmuştur. Müslümanlar 635 yılında 960 yılına kadar buralarda üstünlüğünü korumuştur. Yaklaşık olarak 300 yıllık bir hâkimiyeti sonrasında ise Bizans'ın etki alanı içinde kalmıştır. Müslümanlar bölgedeki üstünlüğünü Bizanslılara kaptırınca bölgedeki Türkler ve Araplar Suriye ve Irak dolaylarına çekilmişlerdir. 960 yıllarından itibaren ise bölgeye Ermeniler yerleşmeye başlamıştır. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Türklerin Anadolu içlerine ilerlemeleriyle beraber Bizans halkından olan Rumlar Batı Anadolu ve Balkanlara doğru yayılırken Ermeniler de bu süreçte Fırat dolaylarına, Torosların eteklerine, Orta ve Güney Anadolu istikametine doğru yönelmişlerdir. Urfa, Antakya, Tarsus, Kilikya ve Dülük gibi şehirler bu yıllarda önemli oranda Ermeni nüfusu barındırmıştır. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes Malazgirt yenilgisi sonrasında Malazgirt fatihi Sultan Alp Arslan ile yaptığı anlaşma gereği eski İslam toprağı sayılan Maraş ve civar şehirleri Türklere bırakmak zorunda kalmıştır. 1060'lardan itibaren de bölgenin Türklerin eline geçmesiyle beraber Ermeniler güvenlikleri için daha elverişli gördükleri Torosların sarp kayalıklarının etrafını kendilerine mesken edinmişleridir. Sonrasında ise Bizans İmparatorluğu'nun gün geçtikçe zayıflaması üzerine Maraş ve dolayları Anadolu Selçuklu Sultanı Süleyman Şah Zamanında Emir Boldacı adında bir Türk komutan tarafından 1085-86 yıllarında feth edilmiştir. I. Kılıç Arslan (1092-1107) dönemiyle beraber de ilk Türk boylarının yerleşme alanları haline gelmiştir. Maraş ve civarı bahsedilen dönemlerde Haçlılar ile Selçuklular arasında yapılan savaşlarda zaman zaman el değiştirmiş olsa da 1149 yılında I. Mesut tarafından Maraş'ın feth edilmesiyle birlikte burası Türk yurdu olma yolunda önemli bir süreci yakalamıştır. II. Kılıç Arslan, komutanlarından Hüsameddin Hasan Bey'i Maraş uç beyliğine tayin ederek burasını ona iktâ olarak vermiştir. Böylelikle Maraş'ta Selçuklu hâkimiyeti kalıcı hale

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

gelmiştir. 1240 yılında ise devlet, çeşitli sebeplerden dolayı Baba İshak adlı bir Türkmen Dervişinin isyanıyla karşılaştı. Bu isyan devletin pek çok yerinde etkili olduğu gibi 1254 yılında Maraş ve Elbistan arasında yaşayan Ağaçeri Türkmenleri üzerinde de etkili olmuştur. Bu karışıklığı fırsat bilen Ermeniler, Moğolların da desteğiyle 1258 yılında Maraş'ı işgal ettiler. 1298 yılında ise Memluk ordusu Maraş'ı Ermenilerden geri aldı. 1337 yılında da buraları kendi kontrolleri altında bulunan Türk unsurlardan Dulkadir Beyliği'ne verdiler. Ancak Memlukler, Osmanlılarla 1515 yılında giriştikleri Turnadağ Savaşı'nı kaybedince buraları Osmanlı Devleti'ne terk etmek zorunda kaldılar¹¹⁹⁵.

BİBLİYOGRAFYA

En genel tanımıyla bibliyografya, belli bir konudaki yayınların (kitap, broşür, makale) listesi ya da kitâbiyat, kitap bilgisi, kitap tanıtım yazısı, bir konudaki kaynakların sunumu olarak tanımlanabilir. Bu çalışmalarda müellifin, tercüme ise mütercimnin adı, cilt ve baskı kaydı, basıldığı yer, yıl ve yayıncı ile sayfa adedi hakkında bilgiler bulunur. Belli bir amaca yönelik yayımlanan bütün metinlerin dökümünü yapma ve tanıtmaya işi olarak da açıklanabilir. Bibliyografyaları üç ana gruba ayrılır. İlki, tespit edilen eserlerin belli kurallar dâhilinde sadece künyelerinin verildiği basit bibliyografyalar, ikincisi eserlerin künyelerinin yanında içerikleri hakkında da bilgi aktarılan tahlili bibliyografyalar, üçüncüsü de eseri eleştirel anlamda sorgulayan tenkidi bibliyografyalardır. Bu çalışma ilk tanıma girmektedir. Yunanca *Biblion* (Kitap) ve *Graphien* (Yazmak) kelimelerinden meydana gelen Fransızca *Bibliographie* karşılığı olarak Türkçe'de kullanılan bir terimdir. *Esâmî'l-kütüb*, *esâmî'i kütüb*, *ilm-i kütüb*, *ahvâl-i kütüb*, *ilm-i ahvâl-i kütüb* gibi kavramlara da Türkçe'de rastlanmaktadır¹¹⁹⁶.

Belli alanlarda gerekli bilgileri verebilecek çalışma aracı olarak bir ihtiyaca binaen doğmuş olan bibliyografya, Johan Trithem'in 1494 yılında yayınlanan *Kilise Yazarlarının Kitabı* isimli çalışmasıyla bir boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. Benzer çalışmalar daha sonraki süreçlerde Fransa, Almanya gibi diğer Avrupalı ülkelerde de yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ilk önemli çalışma 17. yüzyılda Kâtip Çelebi tarafından meydana getirilen *Keşf'ül Zûnun* adlı eserdir. Bu eserde 300 kadar bilimin özellikleri anlatılmıştır. Bunun yanında 10.000 kadar yazar ve 15.000'e yakın kitap hakkında alfabetik olarak bilgi verilmektedir. Bağdatlı İsmail Paşa tarafından kaleme alınan *Ahval Name-i*

¹¹⁹⁵ İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2013, s. 9-17.

¹¹⁹⁶ İsmail Durmuş, "Kitâbiyat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 83-85. Ayrıca Bkz. Cavit Polat, *Maraş Bibliyografyası*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009, s. 15-16.; Tahsin Yazıcı, "Kitâbiyat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 85-87.; Âlim Kahraman, "Kitâbiyat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 87-89.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Muellefat-ı Askeriye-i Osmaniye (Osmanlı askerliği üzerine yazılmış eserler) bu alanda yapılmış önemli çalışmalarındandır. Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*, Taşköprülü Ahmet Efendi'nin *Mevzûât-ul Ulûm (İlimlerin mevzuları)* isimli eserleri mevcuttur. Cumhuriyet dönemiyle beraber bibliyografya çalışmalarında artış olmuştur. Bu anlamda 1935 yılından itibaren yayınlanmakta olan *Türkiye Bibliyografyası* milli bir bibliyografya niteliği taşımaktadır. Bunların haricinde bir de *Türkiye Makaleleri Bibliyografyası* bulunmaktadır¹¹⁹⁷. Ayşe Kuşçu tarafından hazırlanan ve Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınlarından çıkan *Selçuklu Tarihine Başlarken* eseri Selçuklu tarihi araştırmacılarına yol gösterici nitelikte çok önemli bir Selçuklu bibliyografyası çalışması olarak değerlendirilebilir. Kuşçu çalışmasında, Selçuklu umumi temel kaynaklarının her biri hakkında genel bilgiler aktarmakla kalmamış Selçuklularla ilgili tüm bilimsel çalışmaları eserinde toplamaya çalışmıştır¹¹⁹⁸.

Kahramanmaraşla ilgili en kapsamlı çalışmalardan biri ise Cavit Polat tarafından yapılmıştır. Maraş Bibliyografyası adında yapılan çalışmada ilk çağlardan 2009 yılına kadar yapılmış bilimsel yayınları kapsamaktadır. Ukde Yayınları tarafından bastırılan kitapta, Kahramanmaraş tarihinin yansira coğrafya, sanat tarihi, arkeoloji, el sanatları, kültür ve edebiyat ile sosyo-ekonomik alanlarda yapılmış çalışmaları tespit etmek suretiyle Kahramanmaraş bibliyografyası oluşturulmuş ve her bir konu başlığı kendi içinde tasniflendirilmiştir. Bundan başka Kahramanmaraşla ilgili yapılmış bir diğer önemli çalışma da Selim Kaya tarafından hazırlanan *Dulkadir Beyliği Öncesi Maraş Tarihi Bibliyografyası*'dır. Selim Kaya'nın ayrıca bir de Dulkadir Beyliği Bibliyografyası bulunmaktadır. Necla Günay'ın Madalyalı Şehrin Yakın Tarihi Üzerine Araştırmalar, Ahmet Doğan İlbey'in Maraş Hakkında Kitâbiyat, diğer bibliyografya çalışmalarıdır¹¹⁹⁹.

Çalışmamız ise Selçuklular dönemi Maraş tarihi üzerine yapılmış bilimsel çalışmaların derlenmesi ve Selçuklular döneminde Maraş tarihi bibliyografyası oluşturmaya dayanmaktadır. Önceki çalışmalara katkı sunması amaçlanmıştır. Çalışmamızda, Selçuklular döneminde doğrudan veya dolaylı Maraş tarihi üzerine yazılmış kitap, makale, tez ve bildiriler tespit edilmiştir. Araştırmacıların bölgeyle ilgili çalışmalarında ilgili kaynaklara daha hızlı erişimlerini sağlamak bir diğer hedefimizi oluşturmuştur.

---

¹¹⁹⁷ Polat, *Maraş Bibliyografyası*, s. 16.

¹¹⁹⁸ Ayşe Kuşçu, *Selçuklu Tarihine Başlarken, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları*, Konya 2016, s. 21-116.

¹¹⁹⁹ Polat, *Maraş Bibliyografyası*, s. 17.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KİTAPLAR

- ADNAN, Güllü, *Elbistan Tarihi*, Elbistan Yayınları, 2003.
- AHMET B. MAHMUD, *Selçuk-Name*, C. II, (Haz. E. Merçil), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.
- AKSARAYÎ, Kerimeddin Mahmud-i, *Müsâmeretü'l Ahbar*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2000.
- ALAUDDEVLE BEY VAKFİYESİ, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 590, 594, 608, 1966.
- ALICIOĞLU, Adil Mehmet, *Tarihte Alıcı-Tecirli (Begdili-İlbeyli-Elbeyli) Türkmenleri Soy Kimlikleri*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2007.
- ALTINÖZ, İsmail, *Dulkadir Eyaleti'nin Kuruluşu ve Gelişimi*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009.
- ANNA KOMNENA, *Alexiad, Anadolu ve Balkan Yarımadasında İmparator Alexias Komnenos Döneminin Tarihi*, Malazgirt'in Sonrası, (Çev. Bilge Umar), İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.
- ATALAY Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Maarif Vekâleti Yayınları, Matba-i Amire, İstanbul 1339.
- AYNÎ, Bedreddin Mahmut, *İkdü'l- Cuman fî Tarihi Ehli'z Zaman*, (Neşr. M. M. Emin), Heyetü'l Mısıriyye, Kahire 1987.
- AZİMÎ TARİHÎ, *Selçuklularla İlgili Bölümler*, (Çev. Ali Sevim), TTK Yayınları, Ankara 1988.
- AZİMÎ, *Vekâyinâme*, Azîmi Tarihi, (Neşr. Ali Sevim), TTK Yayınları, Ankara 1988.
- BERGES, Georges, *Notes Surla Campagne De Seyrie Cilicie, L'Affarie de Marash Turcica*, Paris 1978.
- BERGES, Maxime, *La Colonne De Marach*, Paris 1921.
- CEHAN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev. Yıldız Moran), İstanbul 1990.
- ÇAY, Abdulhaluk, *II. Kılıç Arslan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- DEMİRKENT, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK Yayınları, 1. Kılıç Arslan, TTK Yayınları, Ankara 1996.
- DEMİRKENT, Işın, *Urfa Haçlı Kontluğu, I.-II.*, TTK Yayınları 1990.
- DEMİRKENT, Işın, *Urfa Haçlı Seferleri*, Dünya Yayınları, 1997.
- DULKADİROĞLU, Ahmet, *Dünden Bugüne Dulkadiroğulları*, Çetin Ofset, Kırşehir 2002.
- EBÛ ŞÂME, Şehâbeddin Ebi Abdurrahman B. İsmail, *Zeylü'r-Ravzateyn*, (Çev. Es-Seyyid Azîz el- Attar el- Hüsaynî), Darü'l-Ceyl, Beyrut 1947.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

EBU'L FİDA, *El-Muhtasar Fi Ahbari'l Beşer*, C. I., (Neşr. Mahmut Deyyub), Darü'l Kütüü'il İlmiye, Beyrut 1997.

EBÜ'L-FEREC, Gregory, *Ebü'l-Ferec Tarihi*, C. 1-2, (Çev. Ömer Rıza), TTK Yayınları, Ankara 1982.

EL-BELAZURÎ, *Futühu'l Buldan*, (Çev. Mustafa Fayda), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

ELÇİBEY, Ebulfez, *Tullunoğulları Devleti*, (Çev. Selçuk Aklın), Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.

EI-MAKRÎZÎ, Takiyiddin Ahmed, *Kitabü's-Sühukli-Marifet-i Düveli'l-Mülük*, (Neşr. Muhammed Mustafa Ziyade), C. I/I., Kahire 1956.

EL-MANSURÎ, Baybars, *Zubdetü'l-Fikre Fi Tarihi'l-Hicre*, (Neşr. D.S. Richard), In Kommission Bei Unnited Distributing, Beyrut 1998.

EL-MUKADDESÎ, *Ahsenü't Tekâsim*, (Neşr. Muhammed Mahsun), İhyäu't-Türasü'l Arabiye, Beyrut 1987.

EL-YAKUBÎ, *Kitabü'l Buldan*, (Neşr. F. Wüstenfeld), Lugduni Batavorum, Birill 1892.

ERSAN, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Birleşik Yayınları, Ankara 2010.

ERSAN, Mehmet, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yayınları, Ankara 2007.

FİRİKÇİ, Ahmet, *Afşin'in Kuruluşu ve Gelişimi*, Anıl Matbaa, Ankara 1994.

FULCHERİS, Chartonennis, A, *History Of The Expedi tion to Jeerusalem 1095-1127*, Tennessee 1969.

GÖKHAN, İlyas, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2013.

GÖKHAN, İlyas-KAYA, Selim, *İlkçağdan Dulkadirililere Kadar Maraş*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008.

GROUSSET, Rene, *Başlangıçtan 1071'e Kadar Ermenilerin Tarihi*, (Çev. Sosi Dolanoğlu), Aras Yayınları, İstanbul 2005.

GÜNER, Ziya, *Elbistan*, Aydınlik Basımevi, 1936.

HEYD, W., *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), TTK Yayınları, Ankara 2000.

HONIGMANN, Ernest, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırları*, (Çev. Fikret Işıltan), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1970.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İBN AYBEK ED DEVADARÎ, *Kenzü'l-Dürer ve Cami'ül Gurer Ed-Derretü'l-Maziye Fi Ahbari'd-Devleti'l Fatmiyye*, (Neşr. Selahaddin El-Müncid), I-VI, Deutsches Arc Haologisches Institut Kairo, kahire 1961.

İBN BİBÎ, *El-Evamürü'l-Ala'iyе fi'l-Umuri'l-Ala'iyе (Selçuknâme)*, (Çev. Mürsel Öztürk), C. 1-2., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İBN FURAT, *Tarihu İbnü'l-Furat*, C. IV-V, (Neşr. Hasan Muhammed eş-Şem'a), Bağdat 1970.

İBN HAVKAL, *Kitabu Sureti'l Arz*, (Neşr. R. Blachere ve Diğerleri), Leiden 1939.

İBN HURDAZBÎH, *Ebu Kasım Abdullah İbn Hurdazbih*, El-Mesalik Ve'l-Memalik, (Neşr. M. J. De Geoje), Matbaatü'l-Beril Leyden 1889.

İBN HURDAZBÎH, *Ebu Kasım Abdullah İbn Hurdazbih, Acaibü'l-Mahlukat ve Garaibü'l Mevcudat*, (Neşr. Faruk Said), Darü'l Afaki'l Cedide, Beyrut 1998.

İBN KESİR, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, (Çev. Mehmet Keskin), C. XII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1995.

İBN RUSTEH, Ebu Ahmet B. Ömer Rusteh, *Kitabü'l-Alakatü'n-Nefise*, (Neşr. F. Wüntenfeld), Lugduni Batavorum, Brill 1892.

İBN ŞEDDÂD, *Baybars Tarihi*, C. II, (Çev. Şerafüddin Yalt Kaya), TTK Yayınları, İstanbul 1941.

İBN TAGRİBİRDÎ, *En-Nücümü'z-Zahire fi Mülükü'l Kahire*, C. VI., (Çev. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1992.

İBN-İ İYAS, *Bedayi'iz-Zuhur fi Vakayi'id-Duhur (Edeb-Tarih-Kısa-Fukaha)*, Mektebete Matbaatu'l Fecri'l-Cedid, Kahire (Tarihsiz).

İBNÜ'L FURAT, *Tarihu İbnü'l Fırat*, C. VIII., (Neşr. Costi K Zurayk, Necla İzzeddin) Amerikan Üniversitesi Yayınları, Beyrut 1936.

İBNÜ'L İBRİ ABU'L FARAC, *Tarihi Nuhtasarıd-Düvel*, (Terc. Şerafeddin Yaltkaya), İstanbul 1941.

İBNÜ'L İBRİ ABU'L FARAC, *Vekayi'-Name*, (Terc. Ö. Rıza Doğrul), Abu'l Farac Tarihi, I-II., TTK Yayınları, Ankara 1998.

İBNÜ'L- KALÂNİSÎ, *Zeyli Tarihu Dimaşk*, (Neşr. H. F. Amedroz), Catholic Pres of Beyrut 1908.

İBNÜ'L-ADİM, *Bugyetü't Taleb fi târîh-i Halep*, (Çev. Seyyal Zekkar), C.I., Dârü'l Fıkr, Dimaşk 1988.

İBNÜ'L-ADİM, *Zübtetü't Haleb Min Tarih Halep*, (Neşr. Darü'l Küttabü'l-Arabiye, Kahire 1997.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İBNÜ'L-ESİR, *el-Kâmil Fi't-Tarih (Büyük İslam Tarihi)*, C. XII, (Çev. A. Ağırakça, A. Özeydın), Bahar Yayınları, İstanbul 1987.

İBNÜ'L-VERDİ, *Tarihu İbni'l-Verdî*, C. II, darü'l Kütübü'l-İlmiye, Beyrut 1996.

KAEGİ, Walter E., *Bizans ve İlk İslam Fetihleri*, (Terc. Mehmet Özey), Kaknus Yayınları, İstanbul 2000.

KAMİL, El Bani El Halebi, *Kitabü Nehri-Zeheb Fi Tarihi Haleb*, Darul Kalem, Matbaatüssabah, C. I., Dımışk 1991.

KAŞGARLI, Mehlika Aktok, *Kilikya Tabî Ermeni Baronluğu Tarihi*, Köy Yayınları, Ankara 1990.

KAYA, Selim, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Rükneddin Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK Yayınları, Ankara 2006.

KESİK, Muharrem, *Sultan I. Mesud Devri Türkiye Selçukluları Tarihi (1116-1155)*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

KOCA, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınları, Ankara 2011.

KOCA, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK Yayınları, Ankara 1997.

KUDAME, B. Cafer El-Bagdadi, *Kitabu'l Harac*, (Neşr. M. J. De Goeje), Matbaatü'l-Beril, Leyden 1899.

MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklular (Makaleler)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011.

NİKKETAS KHONİATES, *Historia (Loannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Çev. Fikret Işıltan), TTK Yayınları, Ankara 1995.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyanı*, Dergâh Yayınları, Ankara 1996.

ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Kahramanmaraş*, C. I-II., TTK Yayınları, Ankara 2007.

TEXIER, Charles, *Küçük Asya Coğrafyası*, Tarih ve Arkeoloji, (Çev. Musa Yıldız), Ankara Doküasyon ve Enformatik Hizmetleri Vakfı Yayınları, Ankara 2002.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (Terc. F. Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 1995.

REŞİDÜDDİN, Fazlullah-ı Hemedânî, *Câmiü't-Tevârih*, (Neşr. Behmen Kerimi), Tahran 1338.

REŞİDÜDDİN, Fazlullah-ı Hemedânî, *Selçuklu Devleti*, (Çev. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş), Selenge Yayınları, İstanbul 2010.

RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan), C. I-II-III., TTK Yayınları, Ankara 1998.

SEVİM, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Yayınları, Ankara 1993.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- SEVİM, Ali, *Genel Çizgilerler Selçuklu Ermeni İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara 1983.
- SEVİM, Ali, *Selçuklu Ermeni İlişkileri Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1983.
- SÜMER, Faruk, *Eshabu'l Keyf (Yedi Uyarlar)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989.
- SPULER, Berthold, *İran Moğolları*, (Terc. Cemal Köprülü), Ankara 1987.
- ŞEKER, Mehmet, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Ankara 1987.
- ŞEŞEN, Ramazan, *Selahaddin Eyyubî ve Devri*, İsar Yayınları, İstanbul 2000.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.
- URFALI MATEOS, *Vekayiname*, (Terc. Hrant D. Andreasyon, Notlar: E. Dulaurer, M. H. Yinanç), Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1237), TTK Yayını, Ankara 1987.
- RAMSAY, N. M. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1960.
- VAHRAM VEKÂYİNÂMESİ, *Kilikya Kralları Tarihi*, İstanbul 1946. (Basılmamış Tercüme Eser).
- YAKUT-EL-HAMAVÎ, *Mucemü'l-Buldan*, C. I-V., Dâr-ı Sadr Yayınevi, Beyrut. (tarihsiz).
- YAŞAR, Alparslan-YAKAR, Serdar-KARATAŞ, Mehmet, *Maraş Tarihinden Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008.
- YAVUZ, Nuri, *Anadolu'da Beylikler Dönemi*, Gündüz Eğitim Yayınları, Ankara 2003.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1994.
- YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yayınları, Ankara 1998.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, *Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağda Türkler*, Selenge Yayınları, İstanbul 2004.

MAKALELER VE BİLDİRİLER

ABDRAKHOV, Yernat-MENDUALIYEVA, Arailym, “Selçuklu Döneminde Afşin Bey'in Tarih Sahnesine Çıkışı”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ACAR, Abdurrahman, “Memluklular İle Dulkadirîlilerin Maraş Üzerindeki Nüfus Mücadelesi”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. I., Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 375-384.

AGARİ, Murat, “İbnü'l-Adim'in Bugye'sinde Maraş Bahsi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

AĞIRNASLI, Nilay, “Philaretos’un Maraş ve Çevresine Hâkim Olmasında Rol Oynayan Unsurlar”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

AKKUŞ, Mustafa, “Moğol İstilas ve İlhanlılar Döneminde Maraş Bölgesi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

AKÖZ, Alaeddin-SOLAK, İbrahim, “Dulkadir Beyliği’nin Osmanlı Devleti’ne İlhakı ve Sonrasında Çıkan İsyenlar”, *Maraş Tarihinde Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 111-167.

ALİÇ, Samet, “1258 Ermeni İşgalinden Dulkadiroğlularının Kuruluşuna Kadar Maraş (1258-1337)”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ALİCAN, Mustafa, “Ortaçağ Arap Kaynaklarına Göre Maraş”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ALTINÖZ, İsmail, “Dulkadir Eyaleti’nin İdarî Yapısı”, *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Derneği Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 99-114.

ALTINÖZ, İsmail, “Dulkadir Eyaleti’nin Kuruluşu”, *Kurtuluş*, (Sayısız), 2000, 47-50.

ALTINÖZ, İsmail, “Dulkadir Vilayeti’nin Osmanlı İdari Düzeni İçinde Yerini Alması”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 1., Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 427-436.

ARAS, Bahtiyar Murat, “Selçuklu Devleti’nin Yıkılışında Maraş Bölgesinin Rolü”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ARSLAN, Hasan-KOÇ, Kemalettin, “Ağaçeri Türkmenlerinin Selçuklu Döneminde Maraş ve Çevresindeki Faaliyetleri”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ARSLANYÜREK, Yaşar, “Maraş Uç Beyliği’nin Kurulması ve Maraş Uç Beyleri”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

AYDIN, N. Zahide, “I. Mesud’un Maraş’ı Fethi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

AYDOĞDU, Günnur, “Zengî Atabeyliği İle Sivas-Kayseri Darplı Anadolu Selçuklu Dönemi Sikkelerinin Kahramanmaraş Müzesi’ndeki Örnekleri”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

AYÖNÜ, Yusuf, “Maraş ve Yöresinde Selçuklu Hâkimiyetinin Kurulması Sürecine Dair”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

BALIK, İbrahim, “Mugisettin Tuğrulşah’ın Elbistan’daki Faaliyetler”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

BAŞAR, Fahamettin, “Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç ve Selçuklu Tarihi Çalışmaları”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

BAŞTÜRK, Sadettin, “Timur’un Anadolu-Ortadoğu Seferleri Döneminde Maraş ve Dulkadiroğulları İlişkileri”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 1., Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 399-408.

BAYHAN, M. Ali, “Güneydoğu Anadolu’da Memluk Hakimiyeti ve Bunun Maraş’a Yansımaları”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 1., Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 367-374.

BAYRAK, İbrahim-ATASOY, Merve, “Selçuklular Döneminde Maraş ve Çukurova’da Ermeni Türkmen İlişkileri”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

BEDİRHAN, Yaşar, “Alaüddevle Bozkurt Bey Devrinde Maraş’ın Sosyo Kültürel ve Ekonomik Durumu”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 1., Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 385-398.

ÇAPAN, Fatma, “Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) Döneminde Maraş ve Stratejik Önemi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

DARKOT, Besim, “Maraş” *İA.*, TDVY, C. II., Ankara 1994, s. 311.

DEMİRCİ, Mustafa, “II. Kılıç Arslan’ın Maraş Bölgesinde”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

DOĞAN, Orhan-ERDOĞAN, Aysel, “I. Gıyaseddin Keyhüsrev Döneminde Maraş ve Çevresinin Siyasi Durumu”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

DOĞAN, Sinan, “Moğolların Anadolu İşgali Maraş’ın Demografik Yapısına Etkileri”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

DÖĞÜŞ, Selahattin, “Anadolu Selçuklularının Türkmen Siyaseti”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

DÖĞÜŞ, Selahattin, “Maraş’ta Dulkadirli Türkmenleri ve İsyanları”, *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 115-140.

DÖĞÜŞ, Selahattin, “Maraş’ta Türkmen Aşiretleri”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 1., Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 457-464.

DÖĞÜŞ, Selahattin, “Osmanlıların Fethine Kadar Dulkadirli Türkmenleri”, *Maraş Tarihinde Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 67-110.

DULKADİR, Hilmi, “Maraş’ta Bir Türkmen Otağı”, *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, S. 10., 1991, s. 54-57.

ERSAN, Mehmet, “Türk Hâkimiyetinden Önce Maraş ve Yöresinde Ermeni Faaliyetlerine Dair Bir Değerlendirme” *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ERŞAHİN, İbrahim-GÜVEN, Mahmut, “Selçuklu Dönemi’nden Bir Menkıbe Kişisi: Ümmet (Himmet) Baba”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ESBOSINOV, Ergali, “Sovyet Rus Kaynaklarında Selçuklular”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

EYİCİL, Ahmet, “Göksün Tarihi”, Kahramanmaraş Sütçü imam Üniversitesi Göksün Meslek Yüksek Okulu, 100. Yılında Göksün Sempozyumu, 23-24 Ağustos, Göksün 2008.

EYİCİL, Ahmet, “Maraş’ın Türkler Tarafından Fethi, I. ve II. Kılıç Arslan Dönemi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

FIRTINA, Mirsad, “Haçlıların Maraş’ı İşgali”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

GÖKHAN, İlyas, “1821-1823 Osmanlı-İran Savaşları ve Kayseri’ye Etkileri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 113, İstanbul 1998, s. 167-174,

GÖKHAN, İlyas, “Alaeddin Keykubad’ın Eyyubi Melikleri İle Yaptığı Derbentler Yılı Savaşı”, *I. Alaeddin Keykubad Ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri*, Konya 2008, s. 51-58.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

GÖKHAN, İlyas, “Arapların Fethinden Selçuklular Zamanına Kadar Maraş”, *Bellekten*, C. CLXXIII, S. 266, Ankara Nisan 2009, s. 35-76.

GÖKHAN, İlyas, “Dulkadir Beyliği Hanedanı Mensupları İle Komşu Devlet Ve Beylik Hanedan Mensupları Arasında Yapılan Siyasi Evlilikler”, *I. Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu, 29-30 Nisan Kahramanmaraş 2011*.

GÖKHAN, İlyas, “Dulkadir Türkmenlerinin Diyarbakır ve Yöresindeki Faaliyetleri” *Diyarbakır Valiliği I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlı'ya Diyarbakır Sempozyumu (20-22 Mayıs 2004)*, Diyarbakır, 2004, s. 529-539.

GÖKHAN, İlyas, “Dulkadirliilerin Bektaşilikle İlişkisi”, *II. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Barış ve Hoşgörü Sempozyumu*, Nevşehir 2015.

GÖKHAN, İlyas, “El-Eşref Barsbay Döneminde Memluk Devletinde Salgın Hastalıklar ve İktisadî Buhranlar”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, C. XXIII, S. 1, İzmir, Temmuz 2008, s. 91-136.

GÖKHAN, İlyas, “Gaziantep ve Yöresinin Osmanlı Devleti'ne Katılması”, *Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümü Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu (22 Ekim 1999)*, Gaziantep 2000, s. 59-65.

GÖKHAN, İlyas, “Harun Reşid ve Oğulları Döneminde Tarsus”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Dergisi*, C.10, S.2, Ekim 2013, s. 195-214.

GÖKHAN, İlyas, “İhşidiler Devletinin Yıkılışına Sebep olan İktisadî Buhranlar ve Salgın Hastalıklar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 17, Konya 2007, s. 255-269.

GÖKHAN, İlyas, “İbn Haldun'un Memlûk Sultanları İle İlişkisi”, *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 3, Ekim 2014, s. 35-43.

GÖKHAN, İlyas, “İslam-Bizans Sınırında Hades”, *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, Ocak, 2013.

GÖKHAN, İlyas, “Kahramanmaraş ve Çevresinde Meydana Gelen İsyancılar (1519-1630)”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 122, İstanbul 1997, s. 49-56.

GÖKHAN, İlyas, “Kayseri ve Yöresinde Dulkadiroğulları Hâkimiyeti ve Eserleri”, *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Sempozyumu (Kayseri 10-11 Nisan 2003)*, Kayseri 2003. s. 223-231.

GÖKHAN, İlyas, “Kayseri'de Akbıyık Hasan Hadisesi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S.117, İstanbul 1996, s. 35-38.

GÖKHAN, İlyas, “Kilikya Ermeni Prensipliği'nin Kuruluşu ve Selçuklularla İlişkileri”, *Kahramanmaraş'ta Ermeni Sorunu Sempozyumu*, Kahramanmaraş, 2002, s. 68-77.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

GÖKHAN, İlyas, “Kuruluşundan İlçe Oluşuna Türkoğlu'nun Serüveni”, *Uluslararası Cumhuriyet Döneminde Maraş Sempozyumu*, Kahramanmaraş 2013.

GÖKHAN, İlyas, “Maraş Beylerbeyi Zulkadirzade Ömer Paşa”, *I. Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, 29-30 Nisan Kahramanmaraş 2011.

GÖKHAN, İlyas, “Maraş Haçlı Senyörlüğü”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S. 172, Ocak 2008, s. 71-107.

GÖKHAN, İlyas, “Markasi'den Germanicia ve Maraş'a”, *Kahramanmaraş Kültürü*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, Kahramanmaraş 2012, s. 1-45.

GÖKHAN, İlyas, “Memlûk Devleti'nde Askeri Kölelik Hukuku”, (Hakemli) *Nevşehir Baro Dergisi*, Yıl I, S. I, Nisan 2014, s. 133-161.

GÖKHAN, İlyas, “Memluk Devleti'nin Kilikya Ermenileri ile Siyasi İlişkileri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 165, İstanbul 2006, s. 117-158.

GÖKHAN, İlyas, “Memluk Kaynaklarına Göre Timur'un Şam Seferinin (Suriye) Suriye ve Mısır'daki Sonuçları”, *XVII. Türk Tarih Kongresi*, Eylül 2014 Ankara.

GÖKHAN, İlyas, “Memluk Sultanı Zahir Seyfuddin Çakmak Döneminin Salgın Hastalıkları ve İktisadî Buhranları (H.842-857/M.1438-1453)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 15, Konya 2006, s. 341-366.

GÖKHAN, İlyas, “Memluk Türklerinin Mısır'da Bıraktıkları İzler”, *Nevşehir HBV Üniversitesi-Saraybosna Üniversitesi Uluslararası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyum*, 2014.

GÖKHAN, İlyas, “Memluklar Devrinde Maraş”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi C. XXIX, Özel S. I*, Ankara 2009, s. 385-411.

GÖKHAN, İlyas, “Memluklar Zamanında Antakya (1268–1516)”, *Hatay Araştırmaları I*, Antakya Tarihi, Antakya Belediyesi Yayınları, Antakya 2010, s. 1-27.

GÖKHAN, İlyas, “Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yınanç'ın Tarihçiliği”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

GÖKHAN, İlyas, “Orta Kapadokya Bölgesi'nde İslam-Bizans Mücadelesi”, *I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (16-19 Kasım)*, Nevşehir Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 255-271.

GÖKHAN, İlyas, “Ortaçağda Türk ve Ermeni Toplulukları Arasında Sosyal, İktisadî ve Kültürel İlişkiler”, *Kadim Dostluğun Yüz Yıllık Açmazında Türk Ermeni İlişkileri Uluslararası Sempozyumu*, Nisan 2015 Antalya.

GÖKHAN, İlyas, “Roma ve Bizans Döneminde Germanicia (Maraş)”, *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, Nisan 2014, s. 76-87.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

GÖKHAN, İlyas, “Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi I. Milletlerarası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi (11-13 Ekim 2000)*, C. I, Konya, 2000, s. 335-347.

GÖKHAN, İlyas, “Sultan Ferec Zamanında Memlûk Devletinin İktisadî Durumuna Genel Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl XI, S. 22, Eylül 2013, s. 133-169.

GÖKHAN, İlyas, “Sultan I. İzzeddin Keykavus Döneminde Maraş Bölgesinde Cereyan Eden Olaylar”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

GÖKHAN, İlyas, “Timurlular Zamanında Semerkant Şehri”, *Uluslararası Türk Kültür Başkentleri Sempozyumu*, Nevşehir 2015.

GÖKHAN, İlyas, “Türkiye Selçukluları İle Kilikya Ermenileri Arasında Siyasî İlişkiler”, *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. I, S. II, Ocak-Haziran, Nevşehir, 2012, s. 70-108.

GÖKHAN, İlyas, “Türklerin Anadolu'yu Fethi Sırasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Siyasi, Sosyal ve Kültürel Durumu”, *Uluslararası Malazgirt'ten Osmanlı'ya Selçuklu Sempozyumu*, Kastamonu Mayıs 2014.

GÖKHAN, İlyas, “XIII. Yüzyılda Maraş”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, Konya 2005, s.191-222.

GÖKHAN, İlyas, “XIII. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu* (6-8 Mayıs 2004 Kahramanmaraş), C. I, İstanbul 2005, s. 345-353.

GÖKHAN, İlyas, “XIV. Yüzyılda Kilikya Ermeni Prensiği ve Memluklarla İlişkileri (1300-1374)”, *Ermeni Araştırmaları II. Türkiye Kongresi (29-30 Mayıs 2004)*, C. I, Ankara 2007 s. 29-40.

GÖKHAN, İlyas, “XIV. Yüzyılın Başında (1300-1350) Eratna Beyliği ve Memluklarla İlişkileri”, *Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu (29 Eylül-01 Ekim 2005)*, Sivas 2006 s. 83-96.

GÖKHAN, İlyas, “1820-22 Yılları Arasında İncesu”, *I. Ulusal İncesu Sempozyumu*, Erciyes Üniversitesi ve İncesu Belediyesi, İncesu/Kayseri 2010.

GÖKHAN, İlyas, “İslam-Bizans Sınırları Arasında Hades Şehri”, *Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi*, C. VIII, S. II, Elazığ 2013, s. 87-109.

GÖKHAN, İlyas, “Maraş'tan Edirne'deki Osmanlı Sarayına Gelin Giden Sitti Hatun”, *Uluslararası Edirne'nin Fethinin 650. Yıldönümü Sempozyumu*, Edirne 4-6 Mayıs 2011.

GÖKHAN, İlyas, “Sultan Melikşah Zamanında Selçuklu-Fatımî İlişkileri”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri 2010.

GÖKHAN, İlyas, “Sultan Melikşah Zamanında Suriye üzerinde Selçuklu-Fatımî Mücadelesi”, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, C.II, S.II, Ekim 2013, s. 92-108.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

GÖKHAN, İlyas-ÇELİK, M. Yusuf, “Abbasi Halifesi Harun Reşid ve Oğulları Döneminde Adana ve Çevresi (786-842)”, *Uluslararası Adana ve Çukurova Sempozyumu*, Adana 2015.

GÖKHAN, İlyas-YİĞİT, Rıdvan, “Memluk Sultanı Barsbay'ın Diyarbakır Seferi”, *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, Aralık 2013, s. 1-13.

HONIGMANN, Ernest, “Maraş”, *İA. C. VII*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 1997, s. 312-315.

İNCE, Fatma, “Selçuklu Hâkimiyeti Esnasında Malatya Ermenileri-Selçuklu İlişkileri”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KAHYAOĞLU, Sinan- ÇETİN, Necat, “Maraş'ta Ağaçeriler ve Hatıraları”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KAMİL, Elbali Elhalebi, “Kitabü Nehrizzeheb Fi Tarih-ı Haleb'de Maraş”, (Haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar), *Seyahatnâme, Şehir Tarihi ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009, s. 128-147.

KANLIDERE, Ahmet, “XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri”, *Edik*, S. 35, 1986, s. 24-26.

KARADANA, Şenol, “Elbistan ve Çevresinde Yapılan Derbentler Yılı Savaşı”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KARADENİZ, Hasan Basri, “Dulkadir Beyliği Tarihinde Kısa Bir Bakış”, Maraş tarihinde Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları, C. 2, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 19-39.

KARADENİZ, Hasan Basrî, “Osmanlı Devleti'nin Beylikleri İlhak Siyaseti ve Dulkadir Beyliği'nin İlhakı”, *Dulkadir Beyliği Araştırmaları II*, Kahramanmaraş 2008, s. 183-211.

KARAKÖK, Tunay, “Malazgirt Sonrası Maraş'ta Bir Ermeni Asıllı Bizans Ordu Komutanı; Philaretos Brachamios”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KAYA, Abdullah, “Selçuklular Dönemi Ermeni-Moğol Münasebetleri; Kahramanmaraş Bölgesi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KAYA, Selim- DENİZ, Arda, “Selçuklular Döneminde Elbistan'ı Yöneten Bazı Emir ve Valiler”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KAYA, Selim, “Dulkadir Beyleri” VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri, (Haz. İlyas Gökhan-Selim Kaya), Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 161-168.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYA, Selim, “Dulkadir Beyliği Öncesi Maraş Tarihi Bibliyografyası”, *İlkçağdan Dulkadirlilere Maraş*, (Haz. İlyas Gökhan-Selim Kaya), Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 204-214.

KAYA, Selim, “Elbistan ve Maraş’ta Dulkadiroğulları Hükümeti”, Maraş Tarihinde Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, 107-142.

KAYA, Selim, “Haçlı İstilasası Öncesinde Ortaçağda Maraş”, *Belleten*, Aralık 2007, s. 857-890.

KAYA, Selim, “Maraş Çevresinde Ermeniler (1071-1299)”, *İlkçağdan Dulkadirlilere Maraş*, (Haz. İlyas Gökhan-Selim Kaya), Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 180-202.

KAYA, Selim, “Ortaçağda Maraş’ın Sosyal, Kültürel ve Etnik Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme”, I. Kahramanmaraş Sempozyumu, C. I, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 335-344.

KAYA, Selim, “Selçuklular Döneminde Maraş”, Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine, Kahramanmaraş ve Yöresi Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 70-98.

KAYHAN, Hüseyin, “Selçuklular Devrinde Maraş’ın Ekonomik Hayatı Hakkında Notlar”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KESKİN, Mustafa, “Selçuklu Türkleri ve Haçlı Seferleri”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KILIÇ, Filiz, “Sultan I. Alâeddin Keykubad’ın Çinçin Kalesi’ni Fethi Üzerine Yazılan Şiirin Çözümlemesi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KILIÇ, Remzi, “I. Haçlı Seferinde Kayseri-Maraş Yolu Üzerinde Göksun ve Havalisi Olayları”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KILIÇ, Remzi, “Şah İsmail’in Dulkadiroğlu Devleti Üzerine Yaptığı Orta Anadolu Seferleri ve Sonuçları”, *I. Maraş Sempozyumu*, C. I., Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2008, s. 409-420.

KOCA, Salim, “Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinde İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması”, *Gazi Türkiyat*, Güz, 2012, S. 11., s. 11-38.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KOÇAK, Kürşat, “Selçuklu Devri Kahramanmaraş Yöresinin Türkleşmesinde Bozkır Türk Kültürünün Etkisi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KOPRAMAN, Kazım Yaşar, “Abbasiler Döneminde Bizans Sugûrunda Türklük Faaliyetleri”, *Makaleler*, (Haz. Semih yalçın-Altan Çetin), Berikan Yayınları, Ankara 2005, s. 331-346.

KÖK, Mustafa, “Mükrimin Halil Yinanç’ın ‘Milli Tarih’ Tezinde Selçuklu Tarihçiliğinin Rolü”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

KÖKTEN, İ. Kılıç, “Maraş Vilayeti’nde Tarihten Dip Tarihe Geçiş”, *Arkeoloji Dergisi*, S. XI/1, 1960, s. 44-49.

KUŞÇU, Ayşe Dudu, “Selahaddin Eyyubi Zamanında Maraş Üzerinde Selçuklu-Eyyubi Mücadelesi”,

LAFLLI, Ergün, “Kahramanmaraş İli’nin Bir Selçuklu Vilayeti Haline Gelmesinin Arkeolojik Kanıtları”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

OKUMUŞ, Ejder, “Maraş’ın Kolektif Dinî Hafızasında Selçukluların Yeri: Eshab-ı Kehf Örneği”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ÖZALP, Ömer Hakan, “Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil YİNANÇ Şahsında Bir İlim Adamı Portresi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ÖZDAMAR, Toroshan- AVA, Hadi, “Maraş Bölgesinde I. İzzeddin Keykavû”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ÖZDEMİR, Veli Cem, “Elbistan’da Bir Selçuklu Ereni: Himmet Baba Türbesi ve Etrafında Gelişen Halk İnançları”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ÖZKARCI, Mehmet, “Kahramanmaraş’ta Anadolu Selçuklu Mimarisine Bakış”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ÖZTUNA, Y., “Maraş”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XXIII., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1976, s. 284-289.

QASIMOV, Cavid, “Maraş ve Çevresinde Haçlı İdaresi, Rus Tarihçilerinin Araştırmaları”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

RAMAZANOĞLU, Ökkeş, “Kahramanmaraş’ta Eski Türklerden Kalma Adet ve Gelenekler”, *Sütçü İmam Dergisi*, S. 8, 1995, s. 20-22.

RAMAZANOĞLU, Yıldırım Mehmet, “Ramazanoğulları Dulkadiroğulları Münasebeti”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

SAĞIR, Abdurrahman, “Kalender Çelebi İsyanına Katılan Tımar Mağduru Eski Dulkadirli Sipahilerine Tımarların İadesi”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, C. 2, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 547-554.

SARAÇ, Hüseyin, “Selçuklular Döneminde Maraş Tarihi Üzerine Yapılmış Bilimsel Çalışmalar ve Bu Çalışmaların İstatistiksel Verileri”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

SARI, Arif, “Selçuklu’dan Osmanlıya Dulkadirli Türkmenlerinin Yayıldıkları Coğrafyaya Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

SARIHAN, Ayşe, “Kahramanmaraş Afşin Eshab-ı Kehf Ribatı Taç Kapı Süslemelerinin İkonografik Çözümlemesi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

SİPAHİOĞLU, Birsal, “Maraş ve Çevresinde Haçlı-Selçuklu Mücadelesi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

SÖYLEMEZ, Faruk, “Osmanlı Dulkadir Siyaseti ve Sosyal Münasebetleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 12, 2002, s. 175-196.

SÖYLEMEZ, Faruk, “Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev’in Ertuğrul Gazi’nin Torununa Kâhta’yı Dirlik Olarak Vermesi Hakkında Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

SÜMER, Faruk, “Ali Bey (Beğ) Son Dulkadir Beyi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Tarih Dergisi*, S. 95, s. 24-32.

SÜMER, Faruk, “Ceritler Bir Türkmen Oymağının Tarihi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1998, s. 24-32.

SÜMER, Faruk, “Ceritler”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 24, 1998, s. 3-9.

SÜMER, Faruk, “Dulkadir Elini Meydana Getiren Oymaklar”, *Maraş Tarihinde Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları*, C. 2, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 13-17.

SÜMER, Faruk, “Maraş ve Maraşlılar Hakkında”, *Kahramanmaraş I. Kurtuluş Sempozyumu*, Ankara 1987, s. 39-42.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ŞAHİN, Seyhun, “I. Haçlı Seferinin Norman Şefleri Bohemund ve Tancred’ın Maraş’taki Faaliyetleri”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ŞEKER, Mehmet, “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Maraş Bölgesi ve Maraş’a Yerleşen Türk Boyları”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, C. 1, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 437-550.

TAGIL, Ahmet, “Tanrı Dağları, Toros Dağları ve Kahramanmaraş”, *Edik*, S. 41, 1992, s. 33-34.

TAŞAN, Mustafa, “Türkoğlu İlçesi”, *Dört Mevsim Maraş*, S. 7, s. 64-68.

TAŞCI, Kemal, “Malazgirt Meydan Muharebesi Öncesi Anadolu’ya Yapılan Selçuklu/Türkmen Akınlарının Maraş’ın Siyasî Durumuna Etkisi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

TOKUŞ, Ömer, “Fethinden Danişmendilere Kadar Malatya”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

TOPAL, Nevzat, “Niğdeli Kadı Ahmed’e Göre Eshab-ı Kehf ve Yeri Üzerine”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

TOROĞLU, Emin, “Selçuklu Döneminde Maraş Yöresinde Yollar”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

TUFANTOZ, Abdürrahim, “Türkiye Selçukluları Çağında Elbistan”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

VELİKAHYAOĞLU, Nazif, “1501 Tarihli Süleymanoğlu Alauddevle Vakfiyesi”, *Sütçü İmam Dergisi*, S. 6, 1993, s. 27-31.

VURAL, G. Feyzan, “Maraş Mevlevihane’si ve Mevlevi Müziği”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

YAKAR, Serdar, “Cerit Boylarındatekin

Türkmen Oymaklarında Örf Adet ve Gelenekler”, *Son Durum*, Kasım 2003, s. 10-11.

YAKAR, Serdar, “Maraş ve Çevresinde Ceritoğulları”, *Maraş Tarihinde Bir Kesit*” Ujde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 201-223.

YAKAR, Serdar, “Selçuklu Tarihçisi Bir Güzel İnsan: Mükrimin Halil Yinanç”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

YANARDAĞ, “Fetih Selçuklu Edebiyatı ve Battalname”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

YAYAN, Gonca-GÜMÜŞSOY, Rüveyda, “Selçuklu Dönemi Sanatının Günümüz Kahramanmaraş Ahşap Ese”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

YILDIRIM, Zahit, “Tarih-i Ebü'l-Ferec'te Malatya”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

YİNANÇ, M. Halil, “Elbistan”, *İA. C. VI.*, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, s. 223-230.

YİNANÇ, M. Halil, “Maraş Emirleri”, *Müslümanlar Tarafından Fethinden XIII. YY. Sonuna Kadar Maraş Beyleri*, Kahramanmaraş 2004. (Haz. Selim Kaya).

YİNANÇ, M. Halil, “Maraş Ermenileri”, *TTEM*, 5, (82), 6, (83), 7, (84), İstanbul 1340.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Dulkadirli”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, 1997, s. 665.

YİNANÇ, Mükrimin-KAYA, Selim, “Maraş Ermenileri”, *VII-XI. Asırlarda Maraş Ermenileri*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 19-63.

YİNANÇ, Rafet, “Dulkadiroğulları”, *DİA*, 9, TDVY, İstanbul 1994, s. 553-557.

YOSKA, Erhan, “İlhanlılar Zamanında Maraş ve Çevresi”, *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildirileri*, (17-19 Kasım 2016), Kahramanmaraş 2016.

YURTSEVER, Cezmi, “Dulkadirli Ulusundan Cerit Aşiretinin Bir Garip Hikâyesi”, *Maraş Tarihinden Bir Kesit Dulkadir Beyliği Araştırmaları*, C. 2, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2008, s. 269-278.

TEZLER

ALTINÖZ, İsmail, *Dulkadir Beyliği'nin Teşekkülü ve Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.

AYNA, Bayram, *Türk Fethinden Dulkadiroğulları Dönemine Kadar Maraş Bölgesi Tarihi (1085-1337)*, Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2003.

POYRAZ, Nihal, *Dulkadiroğulları, İlmî ve Kültürel Faaliyetleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2003.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SONUÇ

Tarihi süreç içinde devrin egemen güçlerinin idaresinde kalan yerlerden biri de Kahramanmaraş'tır. Dolayısıyla pek çok devletin farklı yönleriyle izlerini taşımaktadır. Bu ve diğer bazı özelliklerinden dolayı Kahramanmaraş bilimsel çalışmalara konu yapılmıştır. Bu çalışmamızın sonucunda Selçuklular döneminde doğrudan veya dolaylı Maraş tarihi üzerine bilgi veren 94 kitap, 163 makale ve bildiri, 3'te lisansüstü tezler olmak üzere toplamda 309 bilimsel çalışmanın yapıldığı görülmüştür. İçinde bulunduğumuz sempozyum sürecinde sunulan 65 bildiri de buna dahildir.

KAYNAKÇA

DURMUŞ, İsmail, "Kitâbiyat", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 83-85.

GÖKHAN, İlyas, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2013.

KAHRAMAN, Âlim, "Kitâbiyat", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 87-89.

KUŞÇU, Ayşe, *Selçuklu Tarihine Başlarken*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, Konya 2016.

POLAT, Cavit, *Maraş Bibliyografyası*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş 2009.

YAZICI, Tahsin, "Kitâbiyat", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 85-87.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLU DÖNEMİ SANATININ GÜNÜMÜZ KAHRAMANMARAŞ AHŞAP ESERLERİNE YANSIMALARI

H. Gonca YAYAN¹²⁰⁰
Rüveyda GÜMÜŞSOY¹²⁰¹

ÖZET

Orta Asya bozkırlarından Moğol akınları dolayısıyla, Türkmenistan, Horasan, Azerbaycan ve İran yoluyla Anadolu'ya gelen Türk topluluklarından olan Selçuklular, eski gelenek ve kültürlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Komşu kültürlerden yansıyan sentezlerle birlikte; kendi gelenek, görenek ve dini inançlarıyla şekillenen Selçuklu sanatını oluşturmuşlardır. Selçuklu sanatı; 13. Yüzyıl da şekillenerek Anadolu'nun pek çok yerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Orta Asya Türklerinde şamanizm kültürü, Selçuklu döneminde tasavvuf ve sufi inanışlarla beraber kendine özgü bir karakter oluşturmuştur. Pek çok süsleme sanatları; çiniden seramiğe, alçıdan taş kabartmalara, maden, dokuma ve ahşap sanatlarına kadar Selçuklu coğrafyasının her bölgesinde kullanılmıştır. Bu bölgeler içinde yer alan Kahramanmaraş'ta da geçmişten günümüze pek çok ahşap eserde Selçuklu sanatının izleri günümüze kadar gelmiştir. Selçuklu süsleme sanatlarında daha çok geometrik ve bitkisel motiflere yer verilmiştir. Dinamik desenlerden oluşan bu süslemeler, o dönem eserlerine ayrı bir güzellik katmıştır. Selçuklu döneminde; kartal, aslan, hayat ağacı, nar çiçeği, lale, karanfil, sümbül, zambak, enginar, çınar yaprağının yanı sıra; daire, üçgen, dikdörtgen, kare gibi geometrik şekillerle edebi ve dini yazı şeritlerinden oluşan harfler soyut konularla beraber eserlerde yer almıştır. Bu dönemin önemli sanat eserleri içerisinde yer alan ahşap sanatlarında ise; abanos, ceviz, elma, armut, sedir, gül ağacı, çam, gibi ağaçlar oyma, çakma (kündekari), gibi teknikler kullanılarak her tür mekân güzelleştirilmiştir. Anadolu Selçuklu coğrafyasının her döneminde ahşap, mimari eserlerin vazgeçilmez bir malzemesi olmuştur. Bu gün Kahramanmaraş'ta Selçuklu eserlerinin sıklıkla kullanıldığı bir bölgemizdir. Kahramanmaraş da sandıklardan, ahşap sütunlara, kapı masa, mihrab ve duvar süslerine kadar pek çok alanda Selçuklu motif ve teknikleri kullanılmaktadır. Konumuz itibariyle Selçuklu sanatının Kahramanmaraş'taki ahşap, el sanatlarına yansımalarını incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş, Selçuklu, Ahşap Sanatı,

---

¹²⁰⁰ Yrd. Doç. Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Resim İş Öğretmenliği Bölümü, yayangonca@gmail.com.

¹²⁰¹ Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Resim İş Öğretmenliği Bölümü, rvydgmsy@gmail.com.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

REFLECTIONS OF SELJUK ERA ART TO CONTEMPORARY WOOD WORKS

ABSTRACT

Seljuks who came to Anatolia through Turkmenistan, Horasan, Azerbaijan and Iran is one of the Turkic colonies that brought old traditions and cultures along with them. They formed Seljuk Art that shaped together with the iron traditions, customs, religious belief and synthesis of neighboring societies. Seljuk Art also developed in 13th century and used in many parts of Anatolia. Shamanism culture in Middle Asian Turks for its own distinctive character with Islamic mysticism and Sufism in Seljuk Artworks. Those art Works have been used in all of the Seljuk geography from porcelain to ceramic, plaster to stone relief, metal, weaving and wood arts. Amongst those geographies Kahramanmaraş carried traces of Seljuk wood art to modern times. In Seljuk era art works, eagle, sphinx, lion, dragon, life tree, pomegranate flower, tulip, clove, sumbul, lily, artichoke and oakleaf along with geometric shapes like circles, triangle, rectangle, square were predominantly used to depict abstract themes. Amongst important art works of this era carving, embossment, coloration, engraving, assembly techniques on walnut, apple, pear, rose, pine trees in wood Works were used so as to embellish all kinds of places.

Wood became an indispensable material for architectural works of all time frame and places in Anatolian Seljuk geography. We will examine reflections of Seljuk art to wood hand works in Kahramanmaraş.

KeyWords: Kahramanmaraş, Selçuklu, Wood Art,

GİRİŞ

Ağaç ve Ahşap kelimelerinin köküne bakıldığında: Türkçede ağmak yani yükselmek manasına gelen kelime “ağaç” olarak kullanılmıştır. Ahşap kelimesinin kökü ise “haşep olup” Arapçadan gelmektedir. Herhangi bir imalat amacıyla ağaçtan kesilmiş muntazam biçimde malzeme anlamına gelmektedir. Türkçe’de ise yakılmak için kesilen ağaçlara, ateş anlamına gelen “od” dan “odun” denilmiştir. Ahşap Fransızca da “bois”, Almancada “holz” kelimeleriyle ifade edilmektedir.¹²⁰² Ağaç işçiliğinin, yapılan araştırma ve kazılar sonucuna göre, ahşap eserlerin, kaynağının çok eskilere dayandığını göstermektedir. Özellikle Orta Asya’da Pazarlık kurganında yapılan araştırmalardan ağaç işçiliğinin çok eski bir geçmişi olduğunu göstermektedir.¹²⁰³

Türkler, Orta Asya’daki ilk yerleşimlerinden başlayarak ahşabı hayatlarının her evresinde uygulamışlar ve göçebe hayattan yerleşik düzene geçtikten sonra da ahşapla ilgili kalıcı eserleri

¹²⁰²İslam Ansiklopedisi. Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 3 Kitapzen. Ankara 1991: 181.

¹²⁰³Çetindaş, 263.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

vermeye devam etmişlerdir. Evliya çelebinin seyahatnamesinde Anadolu'nun ormanlar denizi olduğundan söz etmektedir.¹²⁰⁴ Anadolu'da Ahşap oyma sanatı, Selçuklularla gelişmiş ve “orijinal” bir üslup yaratılmıştır. Bu dönem ahşap işçiliğinde özellikle bozkır göçerlerinin İslam öncesi sanatında da karakteristik olan bir eğik kesik tekniğinin belirlediği soyut bir ahşap oyma üslubu gelişmiştir. Beylikler döneminde de aynı gelenek sürdürülerek önemli eserler verilmeye devam edilmiştir. Selçuklulardan günümüze gelen nadide eserler, özellikleri açısından ilgi çekmektedir. Bu eserlerin bir kısmı bu dönemin beğenisini yansıtmakla beraber aynı zamanda Asya gelenekleri ile doğu kültüründen batı kültürüne geçişini göstermektedir. Bitkisel ve geometrik bezemelerle süslenmiş olan bazı eserlerde; yeni kabul edilen İslam dininin etkisiyle gelişen yumuşak bir üslubu da içermektedir.¹²⁰⁵ Böylece Selçuklular, ahşaba, cami minberlerinde, kapı ve pencere kanatlarında, sandukalar, Kur'an mahfazaları ve rahleler gibi pek çok alanda bu sanatın özellikleri kullanarak imzalarını atmışlardır.¹²⁰⁶

Anadolu Selçukluları ahşapta daha çok **oyma ve künde-kârî (çatma, geçme)** tekniklerini kullanmışlardır. Yaygın olarak kullanılan oyma tekniğinde motifler, ağaç yüzeyi oyularak kabartma halinde ortaya çıkarılmıştır. **Oyma**; kâğıt, karton, ağaç, metal, taş ve mermer gibi maddeler üzerine çizilen birde senin özel kesici aletlerle biçimlendirilmesidir.¹²⁰⁷ Ayrıca oyma tekniğinin işleniş biçimlerine göre; düz satırlı derin oyma, yuvarlak satırlı derin oyma çift katlı kabartma oyma gibi isimlerle adlandırılmışlardır. Motiflerin arasının oyularak desenin ortaya çıkartıldığı oyma ya da kabartma tekniğinde; işlenen motiflerin yüzeyi düz bırakılırsa buna düz satırlı derin oyma, yuvarlatılırsa yuvarlak satırlı derin oyma denilmiştir. Günümüzde Kahramanmaraş da **oyma tekniği** kapı pencere kanadı, rahle, minber mihrap, kürsü ve sandukalarda kullanılmaktadır.

Anadolu Selçuklu sanatlarından bu güne kadar gelebilmiş eserler içinde daha çok cami ve mescitlere ait minberler, rahleler, pencere ve kapı kanatlarını sayılabilir. Çeşitli tekniklerin uygulandığı bu ahşap eserlerde, özellikle ceviz, elma, armut, sedir, abanoz ve gül ağaçları özellikle Kahramanmaraş da oymacılıkta şimşir, meşe, ıhlamur ve özellikle ceviz gibi işlemeye elverişli ağaçların kurutulmuş keresteleri kullanılmaktadır.¹²⁰⁸ Oyma eşyaların üretiminde %80'ninde ceviz ağacı kullanılırken, yapılacak olan ahşap eserin özelliğine göre, kavak, gürgen çam gibi ağaçlarda kullanılmaktadır.¹²⁰⁹ (Resim 1)

---

¹²⁰⁴Yılmazoğlu, 13.

¹²⁰⁵ Yayan, 12.

¹²⁰⁶ Özel, 42-43.

¹²⁰⁷ Asarcıklı, M. Ahşap Süsleme Teknikleri&Projeler. Gazi kitabevi. Ankara. 2002: 30.

¹²⁰⁸ Unutmaz,42.

¹²⁰⁹ Ozan, 66.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Resim 1: Beşik -Oymalı Köşk Ceviz Oymacılık İmalat

Selçuklulardan günümüze kalan ahşap eserlerde geometrik desenlerin yanı sıra bitkisel motifler, yazı ve çok az olarak da figür kullanılmıştır. Çiçek, nebat ve hayvan şekillerinden stilize edilerek meydana getirilen geleneksel motifler mobilya ve süs eşyaları üzerine işlenmektedir. Çeyiz sandığı, rahle, gazetelik, şifreli ziynet kutusu, aynalık, isimlik, tepsi, tavla, salon sehpası, televizyon sehpası, camekân, dolap, vitrin, şamdan, sandalye, minber, vaaz kürsüleri vb. ürünler üretilmekte, yurtiçi ve yurt dışına satışı gerçekleştirilmektedir. Günümüzde özellikle camilerin iç mekânlarının döşeme ve kaplamalarında oymacılık ürünleri kullanılmaktadır.¹²¹⁰

Bitkisel motiflerde dinamik çizgilerden oluşan kıvrık dallar bezemelerin esasını oluşturmuştur. Art arda geniş bir kullanım alanı olan bu bitkisel motiflerdeki kabartmalarda üzüm salkımları ve yaprakları, narçiçeği ve meyvesi, lale, gül, karanfil çiçekleri ve stilize edilmiş Rumiler (hayvan şekillerinden kaynaklanan motifler) Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi kabartmalarında gelenekselleşmiş, sıklıkla kullanılmıştır. Bunların anlatımlarında simetritler, tekrarlar ve stilizasyon hâkim olmuştur.¹²¹¹

Kompozisyonlarda yer alan **hayvan figürleri** ise Osmanlıda çok az, kullanılırken, Selçuklular tarafından sıkça kullanılmıştır. (Resim 2) **Çift başlı kartal ve pars simgesi** Selçuklu sultanını simgelediği için önemli görülmüştür. **Kartalın** koruyucu ruh ve hukukun sembolü olduğu, **parsın** ise kuvvet ve kudret sembolü olarak hükümdarların gücünü sembolize ettiğine inanılmıştır.¹²¹² Kaynaklara göre Anadolu Parsı'nın Anadolu'da varlığı çok eskilere dayanmaktadır. Konya Çatalhöyük'te bulunan yaklaşık 9.000 yıllık duvar resimlerindeki Ana Tanrıça heykelindeki parsların, bize Anadolu Parsı'nın 9.000 yıldır Anadolu'da yaşadığını gösteren arkeolojik bulgulardır. (Resim 3)

¹²¹⁰ Ozan, 66.

¹²¹¹ Kerametli, 12.

¹²¹² Kerametli, 5.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Resim 2:Çift Başlı Kartal (H. Malik Semerci) Resim 3:Ana Tanrıça Heykelindeki Parslar ve Sikke Üzerinde Anadolu Parsı

Bolluk ve bereketin simgesi kabul edilen Ana Tanrıça fikri yine ilk kez Neolitik (Cıvalı Taş) Dönemde ortaya çıkmıştır. Hayvanların hâkimi olduğu düşünülen ve bilinen en eski tanrı tasviri olduğu kabul edilen bu Ana Tanrıça' oturduğu tahtın, iki yanında iki leopar(pars) tarafından korunmaktadır. Buradan anlaşılabilceği üzere, parslar(leopar) Küçük Asya ya da diğer adıyla Ön Asya coğrafyasında en eski dönemlerden beri saygın bir yere sahiptirler. Pars motifi,ayrıca Anadolu Selçuklu döneminde paralarda ve mimari yapılarda da kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu Kağanı İkinci Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine ait sikkelerin üzerinde pars resimleri vardır.

Anadolu Selçuklu ahşap eserlerinde **İnsan ve hayvan motiflerine** çok az rastlanmakla beraber kullanılan eserlerde farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ortada güneş motifi ve sarmalar içersinde yer alan hayvan motifleri günümüzde de Kahramanmaraş ahşap eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. (Resim 4)

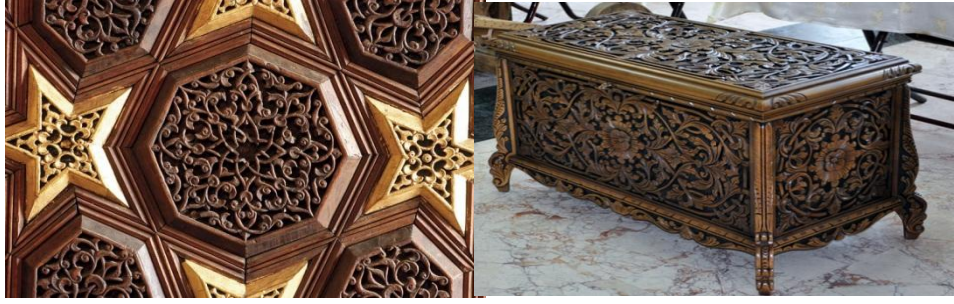
Resim3: Kahramanmaraş Pars Motifli Telefonluk, (Hacer Arıkan 2009)- Pras Motifli Kahramanmaraş Çeyiz Sandığı (Fatih Bayraktar)

Anadolu Selçuklu ahşap eserlerinde yer alan kompozisyonlarda, geometrik şekillerden meydana gelen **üçgen, yıldız, altıgen, sekizgen** gibi bölümlerin, madalyonların içine ve dış köşe boşluklara oyma tekniği ile genellikle **bitkisel motifler** işlenmiştir.¹²¹³ Bunlar arasında **rumi, palmet,**

¹²¹³Ersoy,69.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

hatai, kıvrık dal, şakayık ve beş yapraklı çiçekler ve rozetler en çok kullanılan motiflerdir. Bordürlerde birbirinin içinden çıkan sarmal yapraklar ve birbirini takip eden çiçekler sıklıkla ahşap eserlerde kullanılmıştır. Yapraklar ve çiçekler düz bir şekilde kullanıldığı gibi, ters şekilde yerleştirilerek kullanılmıştır. Ayrıca birbirine bağlanmadan tek tek yerleştirilen çiçek ve yaprak motifleri de bu kompozisyonlarda yer almıştır. Günümüzde de bu motifler çok sık olarak Kahramanmaraş ahşap eserlerinde de görülmektedir.(Resim 4-5)

Resim 4: Rumi Motifli Örneği (Birgi Ulu Cami Minberi) Resim 5: Kahramanmaraş Çeyiz Sandıkları Rumi Motifli (Erdemler sandık)

Orta Asya Şaman kaynaklarına göre **hayat ağacı** dünyanın merkezi ve bu merkezden çıkan eksenidir. Yer altıyla gökyüzü arasındaki seyahatin bir merdivenidir. Bolluk ve bereketin sembolü olarak da kullanılmaktadır. Hayat ağacı sembolü Anadolu Selçuklu ahşap eserlerinde ilginç bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ahşap oyma sanatının en güzel örneklerinin yaşatıldığı Kahramanmaraş sandıklarında da Hayat ağacı sembolü çeşitli şekillerde stilize edilerek karşımıza çıkmaktadır.¹²¹⁴ (Resim 6)

Resim 6: Hayat Ağacı ve Kuş Motifli (Kapalıçarşı)

¹²¹⁴ Yayan, 30-33.

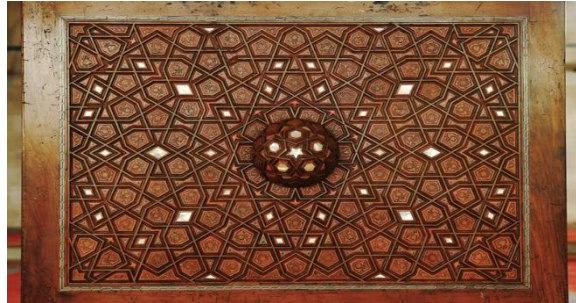

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Anadolu Selçuklu Döneminde daha çok **kündekari** tekniği üzerinde durulmuş ve sedef, bağa ve fildişi gibi maddelerde bu teknik uygulanarak, çok özel örnekler sergilenmiştir.¹²¹⁵ Kündekari Farsça'dan dilimize geçmiş, asıl hali kende-kâri olan bir kelimedir. Fakat İran'da bu kelime "mütenebihe" Araplarda ise "ta'şik" adıyla anılmaktadır. "Kündekari" kelimesini sadece Türkler kullanmaktadır.¹²¹⁶ Kündekari, birbirine geçme sistemiyle, küçük ve düzgün geometrik ahşap parçalarıyla yapı elemanlarının yüzeyinde yapılan ahşap süsleme tekniğidir.¹²¹⁷ (Resim7-8) Günümüzde Kahramanmaraş da **Kündekari** tekniği: mimberlerin yan aynalıkların da ve kapılarda kullanılmaktadır.

Resim 7: Kahramanmaraş Mihrap Örneği (Gülalçı Ahşap Oyma)- Selçuklu Dönemi Yıldız
Deseni Örneği

Resim 8: Kündekari Örneği

Kahramanmaraş'ın zanaat literatür taraması yapıldığında ve ilgili kaynaklar irdelendiğinde ahşap çeşitliliğinin ortama özgü olduğu bilinen bir gerçektir. Kahramanmaraş bölgesinde yüzü aşan zanaat ve sanat erbabı usta bu topraklara şekil vermiş, estetik duyguları geliştirmiş, keyif veren ahşap

¹²¹⁵ Yücel, 1977.

¹²¹⁶ Okur, Ş. (2009).Gelenekten Geleceğe Bir Sanatçının Ahşap Yorumu. Ahşap Dergisi,http://www.ahsaponline.net/arsiv/dergi/25/ahs_apyorumu_25_devam.htm.

¹²¹⁷ Büyük Larousse Sözlük ve Ans., C.14: 7275.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sanatı üzerine yoğunlaşmışlardır. Doğanın Kahramanmaraş coğrafyasına sunduğu ağaç ürünleri sayesinde ortaya çıkan ahşap sanatı günlük kullanım eşyalarında da yaygın kullanılan sanat olmuştur.¹²¹⁸

SONUÇ:

Bir ucu orta Asya ya diğer ucu Anadolu'ya kadar uzanan coğrafyada yaşamış olan insan toplulukları, Anadolu Selçuklularının kültürel özelliklerini; günümüz Kahramanmaraşlı ahşap ustaları kendi kültürlerinde yer alan etnik farklılıklarla harmanlayarak birleştirmişlerdir. Bu kültürel farklılıklar gelenek ve göreneklerle yaşam biçimleriyle kuşaktan kuşağa aktarılarak gelişmiş ve günümüze kadar gelmiştir. İnsanlar bazen bir taşın üzerinde bazen bir halıda bazende ahşapta çeşitli objelerle bu kültürel kimlikleri eserlerine taşımışlardır. Anadolu Selçuklularının kullandıkları sanat objeleri, kültür değerleri ve kimliklerinin büyük bir çoğunluğu, gerek yapısal gerekse işlevsel olarak hala Kahramanmaraş ahşap eserlerinde kullanılmaya devam edilmektedir. Sanatın biçim ve içeriği her ne kadar günümüz şartlarında değişmiş olsada insanların olay, olgu ve nesnelere sembolleştirme eğilimleri değişmemektedir. Geçmişle gelecek arasındaki kültür köprüsü hala devam etmektedir. Önemli bir ihracat kaynağımız olan ahşap sanatlarımızın geliştirilmesi ve yaşatılmasında ekolojik dengeler içerisinde tabiata da önem vererek korunmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca bu ahşap sanatlarında usta çırak ilişkilerinin geliştirilerek her türlü devlet ve özel sektör desteğinin sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

- Asarcıklı, M., (2002). Ahşap Süsleme Teknikleri&Projeler. Gazi kitabevi. Ankara.
Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C.14, S.7275
Çetindaş, V.,(1998). Tarsus ve Köylerinden Ahşap Oyma Sandık Örnekleri. Dünden Bugüne I.Tarsus Sempozyumu. 25-26 Aralık (Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma vakfi yayınları).
Ersoy, A. (1993). XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği. Marmara Üniversitesi Yayın no:509. Atatürk Eğitim Fak.,Yayın no:14. İstanbul.
İslam Ansiklopedisi. (1991). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Cilt:3 Kitapzen. Ankara.
Kerametli, C., (1962). Osmanlı Devri Ağaç İşleri Tahta Oyma, Sedef, Bağa ve Fildişi Kakmalar. Türk Etnografya Dergisi. IV.

---

¹²¹⁸ Yılmazoğlu, 13.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Okur, Ş., (2009). Gelenekten Geleceğe Bir Sanatçının Ahşap Yorumu. Ahşap Dergisi, http://www.ahsaponline.net/arsiv/dergi/25/ahs_apyorumu_25_devam.htm.

Ozan, E., (2001). Yeni Bin Yılın Eşiğinde Kahramanmaraş'ın Sosyoekonomik Yapısı. Yaşar Ofset, Kahramanmaraş.

Özel, M., (1993). Geleneksel Türk El Sanatları. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Unutmaz, İ., Ahşap Eserler. Kayseri Etnografya Müzesi. s. 42.43

Yayan, G., (2014). Kahramanmaraş sandıklarında kullanılan Motif ve Sembollerin Dili. Kahramanmaraş Belediyesi. Öncü basımevi. Ankara

Yılmazoğlu, İ., (2014). Kahramanmaraş ve El Sanatları Cilt 2. Kahramanmaraş Büyükşehir belediyesi Hangar marka iletişim reklam hizmetleri yayıncılık Ltd. Şti Ankara.

Yücel, E., (1975). Selçuklu Ağaç İşçiliği. Sanat Dünyamız. Yıl 2. sayı 4. Mayıs ağaçlar.net (2005, Mayıs 24) , Geleneksel Türk Ahşap Yontu Sanatı,

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

1258 ERMENİ İŞGALİNDEN DULKADİROĞULLARININ KURULUŞUNA KADAR MARAŞ (1258-1337)

Samet ALIÇ*

Özet

XIII. yüzyıldan itibaren XVI. yüzyıla kadar Anadolu, siyasi açıdan istikrarsız ve hareketli bir dönem geçirdi. Bu dönemde Anadolu'da bulunan Selçuklular, Moğollar, Ermeniler, Eyyubiler ve Memlûkler gibi siyasi güçler Anadolu'da bir hâkimiyet mücadelesi içine girdiler. Önemli kavşak noktalara sahip olan Maraş bölgesi de bu dönemde üstünlük mücadelelerinin yoğun olarak yaşandığı bölgelerden bir tanesidir.

Maraş diğer Anadolu şehirleri gibi Malazgirt savaşının ardından meydana gelen Türk akınları ile Türklerin eline geçti. Moğol baskıları ve 1243 Köseadağ yenilgisiyle Selçuklular Anadolu'daki birçok şehirde olduğu gibi Maraş ve çevresinde hâkimiyeti kaybetti. 1258 yılında Maraş Ermeniler tarafından işgal edildi. Anadolu'da Moğolların ezici üstünlüğünün bulunduğu bu dönemde Sultan Baybars, Elbistan'a kadar gelerek Moğollara karşı mücadelelerde bulundu. Memlûkler, Maraş ve çevresini 1298 yılında Ermenilerden aldı. Memlûkler kuzey sınırlarında bulunan bu şehre oldukça önem verdi. 1337 yılında Maraş ve Elbistan merkez olmak üzere Memlûklere bağlı Dulkadiroğulları Beyliği kuruldu.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Maraş, Ermeni, Memlûkler, Selçuklular

Abstract

Anatolia was an unstable and dynamic period in terms of politics from XIII. Century to XVI. century. During this period, political Powers such as the Seljuks, Mongols, Armenians, Ayyubis and Mamluks struggled for supremacy. The Maras region, which has important junction points, is also one of there gions struggles for dominance are intensed in this period. Maras was occupied by Armenians In 1258,

Maras, like the other Anatolian cities, was conquered by Turks after the Malazgirt war. With the pressures of Mongoland 1243 Kosedagwar, the Seljuks lost their dominance in and around Marash, as they were in many cities in Anatolia. Sultan Baybars cameto Elbistan and struggled against the Mongols during this period when the overwhelming superiority of the Mongols in Anatolia. The Mamluk soccupied Maras and its surroundings from the administration of the Armenian in 1298. Maras which was located on the northern borders of Mamluks, was very important for Mamluks.

---

* Arş. Gör., KSÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, sametalic@hotmail.com.tr

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Dulkadiroğulları Principality affiliated to the Mamluks was founded, centered on Maras and Elbistan in 1337.

KeyWords: Anatolia, Maras, Armenian, Mamluks, Seljuks

1.Giriş

Günümüzdeki merkezi 37°34'53.2" kuzey enlemi 36° 55'39.0" doğu boylamında¹²¹⁹ bulunan Maraş, Ahir (Ahır) dağının güney etekleri ile Maraş ovası arasında yaklaşık rakımı 620-720 metre olan meyilli bir arazi üzerine kurulmuş bir yerleşim yeridir. Ceyhan nehrinin ana kollarından olan Aksu ve Ahir dağının yamaçlarından doğu-batı istikametinde akan Erkenez, gibi önemli akarsular Maraş topraklarını verimli bir hale getirmektedir.

Maraş, bulunduğu stratejik konumu nedeniyle çok eski dönemlerden itibaren siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik bakımdan önemli olaylara sahne olmuştur.¹²²⁰ Şehrin Akdeniz, Kuzey Suriye, Anadolu ve Irak'ı birbirine bağlayan kavşak noktada bulunması Orta Tunç Çağı'ndan itibaren bölgenin önemli bir ticaret güzergâhı olmasını sağlamıştır.¹²²¹ Ortaçağ'da Maraş şehrini incelerken bugün tamamen ortadan kalkmış olan el-Hades¹²²² şehri ile beraber incelemek gerekir. Şehir ayrıca şu güzergâhların kavşak noktasıdır:

1. Amanos Dağı'ndan¹²²³ Antakya'ya giden yol,
2. Maraş ovasını el-Hades üzerinden Malatya'ya bağlayan yol,
3. Besni üzerinden Fırat'a ve Samsat'a giden yol,
4. Antep üzerinden Halep'e giden yol,
5. Adana'ya giden Kadirli-Anazarba-Misis yolu,
6. Göksun üzerinden Kayseri'ye giden yol
7. Elbistan-Gürün-Sivas'tan Karadeniz'e giden yol
8. Kısıık-Elbistan-Afşin yolu.¹²²⁴

---

¹²¹⁹ Google Maps

¹²²⁰ E. Honigman, "Maraş", *İA*, C.7, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 310

¹²²¹ Kemalettin Koç, *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2010, s.79

¹²²²Hades (Göynük) Çağlayancerit ile Pazarcık arasındaki ovada, şimdiki Bozlar köyü mevkinde bulunan tarihi bir şehirdir. Hades şehri İslam-Bizans çatışmalarına sahne olmuştur. Hades, Göynük, Hadesü'l-Hamra, Debü's-Selam, Adata, Mehdiye, Muhammediye, Saray gibi isimlerle anılmıştır. Maraş, Antep, Malatya ve Elbistan arasında önemli bir stratejik noktada bulunan Hades şehri günümüzde tamamen yıkılmıştır (Detaylı bilgi için bk. İlyas Gökhan, "İslam ve Bizans Sınırları Arasında Hades Şehri", *Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. VIII, S.2, Elazığ, 2013,).

¹²²³ Toros Dağlarının en güneyindeki bölümdür. Ayrıca Nur Dağı veya Gavur Dağı olarak da bilinir.

¹²²⁴ Besim Darokot "Maraş", *İA*, C.7, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 313; Kemalettin Koç, *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2010, s.80

9. ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ 10. SEMPOZYUMU

Coğrafi olarak yukarıda bahsettiğimiz gibi ciddi bir öneme sahip olan Maraş ve civarının bilinen tarihi 7000-7500 yıl öncesine kadar ulaşmaktadır. Ancak bölgede insan yerleşimlerinin tarihi on binlerce yıl öncesine kadar gitmektedir. MÖ 2000-1200 yılları arasında Hititler, daha sonra Geç Hititler, MÖ 720-612 yılları arasında Asurlar, MÖ 612-333 yılları arasında Medler ve Persler, MÖ 333-323 yılları arasında Makedonyalılar, MÖ 323-64 yılları arasında Selekoslar, MÖ 64-MS 395 yılları arasında Büyük Roma İmparatorluğu 395 yılında Bizanslılar Maraş'a hâkim oldu.¹²²⁵ VII. yüzyılda Müslüman Araplar, Suriye'ye akınlar yaparak bölgeyi Bizans'tan koparmaya başladılar. Bu dönemdeki akınlarda Müslümanlar Maraş'a kadar geldi. Hz. Ömer zamanında Halid b. Velid tarafından 637 yılında Maraş, İslam Devleti'nin sınırlarına dâhil oldu. Ancak Bizanslılar bölgeyi kolayca teslim etmeyi kabullenemediler. 960'lı yıllara kadar yaklaşık üç yüz yıl bölge İslam Devletleri ile Bizans arasında birçok kez el değiştirdi.¹²²⁶ 962 yılına gelindiğinde Maraş Bizanslıların eline geçti.

Yaklaşık yüz yıl Bizans hâkimiyetinden sonra 1071 Malazgirt Savaşı'nın ardından Anadolu'da Türkmen fetihlerinin başlamasıyla Maraş Türklerin eline geçti. Bu tarihlerde Maraş'ın kim tarafından fethedildiği konusu tartışmalıdır. Genel olarak Çavuldur Bey'in ismi ön plâna çıksa da M. Halil Yinanç ve Osman Turan gibi önemli Ortaçağ tarihçileri bu bilginin yanlış olduğunu savunmaktadır. Maraş'ın fethinden 1085 yılına kadar bölge idaresi konusunda az ve çelişkili bilgi vardır. Bu kısa dönemin ardından Maraş, muhtemelen 1085-1086 yılında Türk komutanı olan Emir Buldacı tarafından fethedildi ve 1085-1097 yılları arasında Maraş, Emir Buldacı tarafından idare edildi. 1097 yılında I. Haçlı Seferi sonunda şehir Haçlıların eline geçti. Bu dönemde Maraş, Urfa Haçlı Senyörlüğüne bağlandı.¹²²⁷ XII. yüzyılın ilk yarısında Haçlı hâkimiyetindeki Maraş; Danişmentliler, Selçuklular ve Ermenilerin saldırılarına maruz kaldı. Ara sıra bazı el değişiklikleri dışında Maraş 1097-1149 yılları arasında Haçlı Senyörlüğü idaresinde kaldı. 11 Eylül 1149 yılında Sultan Mesut, Maraş'ı haçlılardan aldı.¹²²⁸ Daha sonra ise Maraş, Danişmentliler ile Selçuklular arasında üstünlük mücadelesine sahne oldu. Nurettin Zengi'nin ölümünden sonra şehir Selçukluların idaresine geçti. Fakat bu kezise şehir üzerinde Selçuklu-Eyyubi çekişmesi başladı. Daha sonra ise bu mücadeleye Antakya Haçlı Prensiği

¹²²⁵ Bk. İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Ukde Yay. Kahramanmaraş, 2008

¹²²⁶ İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011 s.74; Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş", *DİA*, c.24, TDV, Ankara, 2001, s.192

¹²²⁷ İlyas Gökhan, "XIII. Yüzyılda Maraş", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.13, Konya, 2015, s.1; Reşîdü'd-din Fazlullah, *Cam'i'ü't-Tevarih Selçuklu Devleti*, Çev. Erkan Göksu, Hüseyin Güneş, Selenga Yay. İstanbul, 2010, s.120; Mehmet Şeker, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Maraş Bölgesi ve Bölgeye Yerleşen Türk Boyları", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, c.1, İstanbul, 2005, s.441

¹²²⁸ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012, s.33; Mehmet Şeker, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Maraş Bölgesi ve Bölgeye Yerleşen Türk Boyları", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, c.1, s.441

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ve Kilikya Ermeni Krallığı katıldı. I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196) zamanında Elbistan Konya'ya bağlanarak Selçuklu valileri tarafından yönetilmeye başlandı. Maraş'ın stratejik bir önemi olduğunu bilen Selçuklular, buradaki askeri birliklerini kuvvetlendirerek burayı bir uç beyliği haline getirdiler. Maraş Uç Beyliği'nin kurulmasından 1258 yılında Kilikya Ermeni Krallığı'nın Maraş'ı işgaline kadar bölge Selçuklular tarafından idare edildi. Ancak şunu belirtelim ki bu dönemde bölgede üstünlük mücadeleleri sürekli devam etti.¹²²⁹

2. Kilikya Ermeni Krallığı Döneminde Maraş (1258-1298)

Maraş, XII. ve XIII. yüzyılda sabit veya değişken şekilde bir tımar sistemine bağlıydı. 1211 yılından 1233 yılına kadar Maraş melikü'l-ümera Nusretuttin Hasan Bey'in elindeydi.¹²³⁰ Onun ölümüyle oğlu Muzafferüddin Hasan Bey, Maraş Emiri oldu. 1234 yılından 1241 yılına kadar da Maraş'ın yönetimini o üstlendi. Onun döneminde Maraş ve çevresinde yılında ortaya çıkan 1240 Babailer isyanı, Anadolu Selçuklu Devleti'ni oldukça uğraştırdı ve devlete güç kaybettirdi. 1241 yılında Maraş Emirliği'nin başına İmameddin Bey getirildi ve 1258 yılına kadar İmameddin Bey Maraş Emirliği yaptı. Şüphesiz onun döneminin en önemli olaylarının başında 1254 yılında Ağaçeri Türkmenlerinin ayaklanması gelir. Bu Türkmenler muhtemelen Babai isyanının bastırılması sırasında Malatya ve civarındaki ormanlık alanlara saklanan Türkmenlerin kalıntılarıdır.¹²³¹ Ağaçeriler, Maraş ve çevresinden Kuzey Suriye'ye kadar birçok bölgede Kervanların yollarını kesip onları yağmalar hale geldiler. Maraş, Elbistan, Malatya ve Adıyaman bölgelerinde halka çok fazla zarar veren Ağaçeriler, Maraş Emiri İmameddin Bey tarafından tedip edildi. Ancak bu Türkmenler Maraş ve civar bölgeler de önemli tahribatlar yaptılar.¹²³² Mesela Ağaçeriler, sadece Hısn-ı Mansur'un bir köyünden kırk beş bin koyun ve yedi bin sığır çaldılar.¹²³³

Babai isyanı, Köseadağ savaşı ve Ağaçerilerin başıbozuk davranışlarının üst üste gelmesi Selçuklu otoritesi ve idaresini zayıflattı. Bu durum Selçuklularda bir takım iç karışıklıklar da meydana

---

¹²²⁹ Detaylı bilgi için bk. İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013

¹²³⁰ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012, s.207

¹²³¹ Faruk Sümer, "Ağaçeriler", *DİA*, C.I, TDV, Ankara, 1988, s.460; İlyas Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", *VII.XVI. Asırda Maraş Emirleri*, Ed. İlyas Gökhan, Selim Kaya, UKDE yay., Kahramanmaraş, 2008, s.148-149; İlyas Gökhan, "XIII. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, İstanbul, 2005, s.350

¹²³² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay. İstanbul, 2013; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C.I, TTK, Ankara, 1970, s.46; İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013, s.115

¹²³³ Selim Kaya, "Selçuklular Döneminde Maraş Şehri", *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, Ed. Mehmet Özkarcı, İlyas Gökhan, Selim Kaya, KSÜ Yay. Kahramanmaraş, 2008, s.91

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

getirdi. 1244 yılında Ermeniler, Moğolları metbû tanıdılar ve Selçuklulara karşı cephe aldılar.¹²³⁴Kilikya Ermeni Prensi Hetum, 1252 yılında Mengü Kağan'ın yanına giderek onun hizmetinde olduğunu belirtti.¹²³⁵Bu dönemde Moğollar tarafından işgal edilen Anadolu şehirlerinde bir huzursuzluk ve güvensizlik ortamı meydana geldi. Bu sırada Maraş Beyi Ağaçerilerin cezalandırılması için merkezden yardım istedi. Sultan II. İzzeddin Keykavus Ağaçerileri tedip için Ali Bahadır'ı bölgeye gönderdi. Ali Bahadır, Ağaçerileri 1257 yılında mağlup ederek onların reisi Cuti Bey'i Minşar kalesine hapsedti. Diğer taraftan Moğol kumandanı Baycu Anadolu'da Selçuklulara ait toprakları almak için Elbistan'a kadar geldi. Burada yapılan şiddetli muharebenin ardından Baycu, Elbistan'ı ele geçirdi. Bu savaşta Elbistan halkından altı bin kadar adam öldü; kadınlar, kızlar ve çocuklar esir düştü.¹²³⁶

Kilikya Ermenileri bu dönemde Maraş üzerindeki baskılarını iyice arttırdı. İmamettin, Ermenilerin saldırılarına karşı koyamaz duruma geldi. Maraş'ı elde tutmak için Selçuklu sultanından yardım istediye de herhangi bir yardım gelmeyince Suriye Eyyubi Meliki Nasır Selahattin Yusuf'tan yardım istedi; ancak oradan da bir yardım göremedi. İsteddiği yardımları alamayan Emir İmamettin, Maraş'ı 1258 yılında Ermenilere bırakarak Anadolu'nun içlerine doğru kaçtı. Böylece Ermeni Prensi Hetum, Moğolların da yardımıyla Maraş, Merzuban, Raban, Besni ve Derbsak gibi şehirlere hâkim oldu.¹²³⁷ Ermeni Prensi Hetum, Maraş'ı ele geçirdikten sonra İran Moğollarının başındaki Hülagü Han, Hetum'un Maraş'a sahip olmasını tasdik etti.

Ermeniler, Maraş'ın idaresini ele aldıktan sonra bölgedeki Türkmenler üzerinde baskı kurmaya başladı. 1261-62 yıllarında Hülagü Han, Maraş'ın dağlık bölgelerinde yaşayan Ağaçerilerin üzerine yirmi bin kişilik kuvvet gönderdi. Ağır bir yenilgi alan Ağaçerilerin bir kısmı öldürüldü, bir kısmı Suriye'ye kaçtı ve bir kısmı da Anadolu'nun iç kesimlerine yöneldi. Bu olayın ardından Ağaçeriler bir daha toparlanamadı. Bir kısım Ağaçeriler Karakoyunlu Devleti'nin hizmetine girerken,

---

¹²³⁴ Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.8, Çağ Yay., İstanbul, 1992, s.309

¹²³⁵ *Abû'lFarac Tarihi*, C. II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987, s.555

¹²³⁶ Selim Kaya, Ortaçağ'da Maraş'ın Sosyo Kültürel ve Etnik Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme, I. Kahramanmaraş Sempozyumu, C. I, İstanbul, 2005, s.341

¹²³⁷ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012, s.255; M. Halil Yinanç, Selim Kaya, "Maraş Emîrleri", *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emîrleri* Ed. İlyas Gökhan, Selim Kaya, s.54; Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş", *DİA*, c.24, TDV, Ankara, 2001, s.192; ; Mehmet Şeker, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Maraş Bölgesi ve Bölgeye Yerleşen Türk Boyları", I. Kahramanmaraş Sempozyumu, C.I, İstanbul, 2005, s.442

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş bölgesinde kalanlar 1337 yılında kurulacak olan Dulkadir Beyliği'ne katıldılar.¹²³⁸

Memlûkler 1250 yılında bir devlet meydana getirdikten sonra Kuzey sınırları olan Bilüdü'-Şam bölgesinin hâkimiyetini ellerinde bulundurmak için özel bir itina gösterdiler. Özellikle Memlûk Sultanı Baybars Biladü'-ş-şam¹²³⁹ bölgesinde aktif rol oynadı. Baybars, Çukurova ile Antakya arasına defalarca akın yaptı. Biladü'-ş-şam'da ekseri Frenklerden aldığı yerlere 40.000 hane civarında Türkmen yerleştirdi ve bu Türkmenlerin Beylerine dirlikler tahsis etti.¹²⁴⁰ Bu hamlesi ile Baybars Kuzey Suriye'yi Türkmenler vasıtasıyla kontrol almak istedi. Memlûklerin Kuzey Suriye'deki hamleleri sonucu Maraş, Memlûk-Ermeni üstünlük sahası haline geldi. Memlûk Sultanı Zahir Baybars (1260-1277), Kilikya Ermenilerine karşı birçok sefer düzenledi. Baybars 1265 yılında, Amanos'tan geçerek Kilikya'ya sefer düzenlediği seferde Sis'e kadar ilerledi ve Sis Kralı Hetum'un oğlu Leon'u esir etti. Ermenilerin aldığı Besni, Derbsak, Merzuban, Raban, Şeyhu'l-Hadîd kalelerinin Memlûklere verilmesi ve Moğollarda esir bulunan Memlûk idarecilerinden Sungur el-Aşkar'ın serbest bırakılması şartıyla bir barış anlaşması yapıldı. Sungur el-Aşkar Ermenilerin araya girmesiyle serbest bırakıldı. Bunun üzerine Sungur el-Aşkar Besni'nin Ermenilere bırakılmasını arzu etti. Baybars onun ricası kabul etti ve Besni, Ermenilerde kaldı.¹²⁴¹ Ermeniler üzerine yaptığı seferler sırasında Maraş'ı da birkaç kez ele geçiren Baybars Anadolu'nun güneyinde bir otorite kurmayı hedefledi. Bu dönemde Maraş, Memlûkler ile Ermeniler arasında birkaç kez el değiştirdi. Ancak 1298 yılına kadar Maraş üzerindeki hâkimiyet genellikle Ermenilerin elinde kaldı.

1271 yılında Moğollar, Memlûklerin elinde bulunan Antep, Amik-i Harim, el-Merüc gibi yerlerde tahribat yaptılar. Bunun üzerine Sultan Baybars, Moğollar üzerine kuvvetler gönderdi. Memlûk komutanlarından Alâeddin Taybars ve İsa b. Mehna, Maraş'a gelerek buradaki Moğolların çoğunu etkisiz hale getirdiler.

---

¹²³⁸İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011, s.171; İlyas Gökhan, "Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey", *VII.XVI. Asırda Maraş Emirleri*, Ed. İlyas Gökhan, Selim Kaya, UKDE yay., Kahramanmaraş, 2008, s.151; Abdullah Kaya, "İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası", *EÜSBED* 2013 [VI] 2, Erzincan, 2003, s.304

¹²³⁹Biladü'-ş-Şam; Kuzey Suriye ve günümüz Türkiye'sinde Güneydoğu Anadolu ile Çukurova bölgesine verilen isimdir.

¹²⁴⁰İbnŞeddad, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, TTK, Ankara, 2000, s.155; Faruk Sümer, "Çukur-ova Tarihine Dair Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.1, 1963, s.8; Faruk Sümer, "Ramazan-Oğulları", *İA*, C.9, MEB Basımevi, İstanbul, 1964, s. 612

¹²⁴¹M. Halil Yinanç, Selim Kaya, "Maraş Emîrleri", *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emirleri*, Ed. İlyas Gökhan, Selim Kaya, s.54; M. Fuad Köprülü, "Baybars I", *İA*, c.2, MEB Basımevi, İstanbul, 1979, s.358; Kazım Yaşar Kopruman, "Baybars I", *DİA*, C.5, TDV, Ankara, 1992, s.222; Selim Kaya, "Selçuklular Döneminde Maraş Şehri", *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, Ed. Mehmet Özkarıcı, İlyas Gökhan, Selim Kaya, KSÜ Yay. Kahramanmaraş, 2008, s.93

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Memlûkler, Maraş ve çevresinde Moğolları mağlup ettiler; ancak bu kez de Ermeniler bölgede problem çıkarmaya başladılar. Göynük ve çevresinde tüccarlara saldırıp mallarını yağmalayan Ermeniler, Halep ile Anadolu arasındaki bu önemli kervan yolundan tüccarların geçmesine de mani oluyorlardı. Memlûkler duruma müdahale etmesi için Ermeni Prensi'ne de haber verdi; ancak bir netice alınamadı. Bunun üzerine Memlûklerin Halep Emiri Hüsametdin el-Ayıntabî, Temmuz 1273'te Ermenilerin elindeki Göynük Kalesi'ni almakla görevlendirildi. Göynük üzerine yürüyen Emir Hüsametdin şehri ele geçirdi ve bölgede taşkınlık yapan Ermenilerin çoğu esir edildi. Göynük'teki başarısının ardından Emir Hüsametdin, Kilikya Ermenilerinin en önemli şehri olan Sis'e ve birkaç şehre daha akın yaptı. Maraş'ı almak için çaba gösteren Emir Hüsametdin buna muvaffak olamadı. Hatta Maraş'ın alınması için yapılan bu savaşta Arap ümerasından ben-i Kilab kabilesi reislerinden Reb'a b. Ez-Zahir, Ceyhan Nehri'nde boğuldu.¹²⁴²

2.1. Baybars'ın Anadolu'ya Gelişi ve Elbistan (Huni) Savaşı 1277

Anadolu Selçuklu Devleti'nde Kılıçarslan öldükten sonra küçük yaştaki oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıktı. Bu dönemde Selçuklu devlet adamı Muîneddin Süleyman Pervane, Anadolu Selçukluların devlet kademelerine kendi adamlarını geçirmek suretiyle devlet idaresini ele aldı. Zayıf durumdaki Selçukluları aktif siyasetiyle çekip çevirmeye başladı. Pervane bir taraftan Moğollara tabiliğini bildirip bir taraftan da gizlice Baybars'ı Anadolu'ya davet ederek Moğolları Anadolu'dan çıkarmasını istiyordu. Baybars ile Abaka arasındaki üstünlük mücadelesi Pervane'nin de siyasetiyle Anadolu üzerinde yaşanmaya başlandı.¹²⁴³

Pervane 1272-1273 yılında Baybars'a bir elçi gönderip onu Anadolu'yu Moğollardan kurtarması için Anadolu'ya davet etti. Baybars bu davet üzerine Pervaneye haber göndererek bu yıl ordusunun hazır olmadığını ancak Anadolu'ya gelecek yıl gelebileceğini belirtti. Ertesi yıl Baybars hazırlıklarını yaptıktan sonra Pervane'ye haber göndererek Anadolu'ya geleceğini söyledi. Bu kez de Pervane, Anadolu'nun durumunun bu sefere hazır olmadığını belirterek Baybars'ın Anadolu'ya bir yıl sonra gelmesini istedi. Bu istek üzerine Baybars yönünü Kilikya Ermeni Krallığı'na çevirdi.¹²⁴⁴

Pervane, 1276 yılında Anadolu'dan ayrılarak Moğol hükümdarı Abaka'nın yanına gitti. O Anadolu'dan ayrılınca Beylerbeyi Hatiroğlu Şerafettin Mesut, Tacettin Giv ve Arslan Doğmuşoğlu

¹²⁴²M. Halil Yinanç, Selim Kaya, Maraş Emîrleri, VII-XVI. Asırlarda Maraş Emîrleri Ed. İlyas Gökhan, Selim Kaya, cs. 55; İlyas Gökhan, Selçuklular Zamanında Maraş, s.129-130; M. Fuad Köprülü, Baybars I, İA, c.2, s.359

¹²⁴³*Abû'lFarac Tarihi*, C.II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987, s.598; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.8, Çağ Yay., İstanbul, 1992, s.330-333

¹²⁴⁴Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C.I, TTK, Ankara, 1970, s.40

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Sinan yanlarına aldıkları bir takım Anadolu ve Moğol askeriyle beraber Selçuklu sınırını Memlûklerden koruma bahanesiyle Elbistan taraflarına geldiler. Hatiroğlu burada Baybars'a bir mektup yazdı ve Anadolu'nun ahvalini Baybars'a bildirerek Anadolu'yu Moğollardan kurtarması için Baybars'ı Anadolu'ya davet etti. Baybars bu mektup üzerine 1276 Haziranında kumandanlarından Bektut'a bir miktar asker vererek Anadolu'da keşif yapması için onu Anadolu'ya gönderdi. Bektut, Anadolu'ya gelince onu birçok Türkmen Beyi karşıladı. Bektut'un yanında Baybars'ın Türkmen Beylerine yazdığı bir mektup vardı.¹²⁴⁵ Mektuptaki ifadeler şöyledir:

“Ey Müminler! Allah'a ve Allah'ın resulüne ve sizin içinizden iş sahibi olanlara itaat edin.¹²⁴⁶

Bana itaat eden dünyada canını ve malını kurtardığı gibi ahirette de cennete girer. Ve bana asi olan; karşı koyan cezasını bulduğu vakit kendi kendisini azarlamalıdır. Eğer bana itaat etmeyen kimseye ölüm cezası vermez isem o da benim ona karşı bir lütfumdur.”¹²⁴⁷

Baybars Türkmen Beylerine yazdığı mektupta Türkmen Beylerini itaate davet ediyor ve aksi takdirde onları üstü kapalı bir şekilde tehdit ediyordu. Baybars'tan gelen bu mektuba karşılık Türkmen Beyleri, Elbistan'da bulunan Tatarları öldürüp sonra da Baybars'a iltica edebileceklerini bildirdiler. Türkmen Beyleri bu vaatlerinin boş laf olmadığını da ispatladı. Elbistan'daki Tatarları öldüren Türkmenler, Memlûk topraklarına iltica ettiler.¹²⁴⁸ Diğer taraftan Baybars'ın mektubundan, cesaret alan Hatiroğlu da bazı Türkmen Beyleri ile istişare etti. Netice de Hatiroğlu, Pervane'ninde Anadolu'da olmadığını hesaba katarak 1276 yılında Moğolların Anadolu'yu işgaline karşı isyan etti. Baybars'a da haber göndererek isyanına destek istedi. Baybars, Hatiroğlu'na altı bin kişilik bir yardım kuvveti gönderdi. Bu kuvvetler Elbistan'a ulaşınca Anadolu beylerinde bir heyecan oluştu ve Moğolların Anadolu'dan çıkarılması ümidi arttı. Ayrıca Anadolu Türkmen halkı Baybars'ın Anadolu'ya geleceğine inanmaya başladı. Pervane, Anadolu'ya dönünce Hatiroğlu'nun isyanını duydu ve derhal isyanı bastırmak için harekete geçti. Neticede Moğolların gazabından çekinen Pervane, Anadolu'daki Moğol hâkimiyetine karşı yapılan Hatiroğlu isyanını bastırdı.¹²⁴⁹ Sorguya çekilen Hatiroğlu korku ve şaşkınlıkla çelişkili cevaplar verdi. Devlete ihanetle yargılanan Hatiroğlu'nun,

¹²⁴⁵Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012, s.273; Nejat Kaymaz, *Pervane Muinü'd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970, s.147

¹²⁴⁶Nisa (4. Sure) Suresi 59. Ayet

¹²⁴⁷İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, TTK, Ankara, 2000, s.74

¹²⁴⁸Nejat Kaymaz, *Pervane Muinü'd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970, s.147

¹²⁴⁹*Abû'l Farac Tarihi*, C. II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987, s.598; Coşkun Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.8, Çağ Yay., İstanbul, 1992, s.330-333

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

âleme ibret olsun diye elleri, ayakları ve bütün azaları parça parça edildi ve onun maktul bedeni çeşitli beldelerde dolaştırıldı.¹²⁵⁰

Anadolu'daki Türkmen Beyleri Baybars'ın Anadolu'ya gelip Moğolları mağlup etmesini çok istiyordu. Hatiroğlu, Bişar, Pervane ve diğer Anadolu Türkmen Beylerinden davetler alan Baybars; Hatiroğlu'nun öldürülüp tüm Selçuklu ricalinin sorguya çekildiğini öğrenince Anadolu'yu Moğollardan kurtarmak için harekete geçti.¹²⁵¹ Bu dönemde Haçlıları ile Moğollar arasında oldukça zor günler geçiren İslam Dünyası'nın gözünde Baybars tam bir kurtarıcıydı. Yakındoğu'nun iki önemli gücü olan Memlûkler ve Moğolların savaşması artık kaçınılmaz hale geldi. Baybars gizlice Pervane ile anlaştıktan sonra, ordusunu Halep'te toplamak için 26 Şubat 1277 günü Kahire'den yola koyuldu. 15 Mart'ta Dimaşk'a gelen Sultan buradan Halep'e ilerledi. 6 Nisan'da Halep'e ulaşan Baybars ordusunu topladı. 7 Nisan 1277 Perşembe günü de Halep'ten ayrılarak Antep-Mercidabık-Göynük-Göksu-Akçaderbent yolu ile Elbistan'a doğru hareket etti.¹²⁵² Bu sırada Ermeniler sürekli olarak Moğollara Baybars'ın Anadolu'ya sefere çıktığını bildiren mesajlar gönderdi. Bunun üzerine Moğollar savaş hazırlıklarına başladılar. Muineddin Pervane ise Baybars ile bir ittifakı yokmuş gibi Kayseri'de Moğolların yanında savaşa hazırlandı.¹²⁵³

Kaynaklarda hem Memlûk ordusunun hem de Moğol ordusunun sayıları hakkında oldukça çelişkili ifadeler vardır. Nejat Kaymaz'ın tahminlerine göre Moğol ordusu yaklaşık 15.000-16.000 kişiden oluşurken Memlûk ordusu Moğolların yaklaşık iki katıdır.¹²⁵⁴ Claude Cahen Moğol ordusunun yaklaşık 11.000 kişi olduğunu belirtmektedir.¹²⁵⁵ İbn Kesir, Moğolların 10.00 kişi olduğunu belirtmektedir.¹²⁵⁶ Osman Turan ise Moğol ordusunda sadece Toku ve Tudavun'un idaresinde 30.000 asker bulunduğunu bildirmektedir.¹²⁵⁷

¹²⁵⁰İbn Bibi, *Anadolu Selçuki Tarihi*, Terc. Nuri Gençosman, F.N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara, 1941, s.285

¹²⁵¹Nejat Kaymaz, *Pervane Muinüd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970, s.158

¹²⁵²İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, TTK, Ankara, 2000, s.85; M. Fuad Köprülü, "Baybars I", *İA*, c.2, MEB Basımevi, İstanbul, 1979, s.359; Faruk Sümer, *Yabanlı Pazarı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985, s.64; İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013, s.133

¹²⁵³*Abû'lFarac Tarihi*, C.II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987, s.598; 598; İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iyefi'l-Umuri'l-Ala'iyeye*, C.II, Haz. Mürsel Öztürk, Ankara, 1996, s.186; Nejat Kaymaz, *Pervane Muinüd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970, s.159; Coşkun AlpTekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.8, Çağ Yay., İstanbul, 1992, s.330-333

¹²⁵⁴Nejat Kaymaz, *Pervane Muinüd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970, s.160

¹²⁵⁵ClaudeCahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012, s.277

¹²⁵⁶İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.13, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay. İstanbul, bty., s.463

¹²⁵⁷Faruk Sümer, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul, 2013, s.562

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

14 Nisan 1277 Perşembe günü Sungurü'l-Aşkar'ın idaresindeki Baybars öncü kuvvetleri ile Giray idaresindeki 3000 kişilik Moğol öncüleri karşılaştı. Bu ilk karşılaşmada Moğollar mağlup oldu. Öncülerin ilk çarpışmasından bir gün sonra 15 Nisan 1277 Cuma günü Moğollar her biri bin atlıdan meydana gelen on bir alayı Huni Ovası'na indirerek savaş düzeni kurdu.¹²⁵⁸ Moğol ordusunda Toku, Tudavun, Giray, Bahşi, Uruktu gibi önemli isimler vardı. . Moğollar, Selçuklulara güvenmiyordu bu nedenle Gürcü ve Ermenileri ön saflara aldılar. 15 Nisan'da Baybars'ın hücum emri ile Memlûk ordusu ve Moğol ordusu Elbistan'da karşı karşıya geldi. Meydana gelen şiddetli muharebenin ardından Baybars büyük bir zafer kazandı. Moğol ordusu çok önemli zayıflıklar verdi. Savaşa dâhil olmayan Selçuklu askerlerinin bazıları Baybars tarafına geçerken bir kısım Selçuklu askeri de gönüllü olarak Baybars'a esir oldu.¹²⁵⁹

Ebul Farac'a göre Pervane, Moğollara sürekli Memlûklerin Anadolu'ya gelmeyeceğini söyleyerek onların tam olarak hazırlanmasına izin vermedi. Hatta Memlûk ordusuyla Moğollar karşı karşıya geldiği 16 Nisan 1277 günü Moğolların yemekten karınları şişmiş, içkiden ayakta duramıyor ve atlarına dahi binemiyorlardı. Moğol ordusunda sadece İberyalılar mukavemet edecek durumdaydı. Neticede Baybars'ın kuvvetleri İberyalılardan 2.000 kişiyi Moğollardan da 5.000 kişiyi öldürerek Elbistan'da Moğolları mağlup ettiler.¹²⁶⁰

Baybars'ın galibiyetine karşı Moğollardan çekinen Pervane, maiyetiyle birlikte Tokat'a çekildi. Baybars ise Elbistan'dan ilerleyerek Kayseri'ye kadar geldi. Kayseri yakınında Keykubat mevkiinde on beş gün kadar konakladıktan sonra Kayseri'ye girdi. Anadolu halkının bir kurtarıcı olarak gördüğü Baybars halk tarafından coşkuyla karşılandı. Kayseri'de Selçuklu tahtına çıkan Baybars, çeşitli yerlere fetihnamelere göndererek buradaki hâkimiyetini herkese ilan etti.¹²⁶¹ Ayrıca Baybars'ın adına para kesilip, hutbe okutuldu. Baybars, Pervane'ye haber göndererek onu Anadolu idaresinde önemli bir mevkiye getireceğini bildirdiyse de Moğollar çekinen Pervane, Baybars'ın yanına gitmedi.¹²⁶² Baybars daha sonra Kızıl-su, Karacahisar, Yabanlu Pazarı, Elbistan, Akçaderbent,

---

¹²⁵⁸İbn Şeddat bu savaşın Elbistan ovasında olduğunu belirtirken (İbn Şeddat, s.85) İbn Abdüzzahir bu savaşın Huni ovasında meydana geldiğini kaydetmektedir (Mükrimin Halil Yinanç, Elbistan, İA, c.4, MEB Basımevi, İstanbul, 1979, s.227); Nejat Kaymaz, *Pervane Muinü'd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970, s.160;

¹²⁵⁹Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.8, Çağ Yay., İstanbul, 1992, s.333; Besim Atalay, *Maraş Tarihi Coğrafyası*, Haz. İlyas Gökhan, Mehmet Karataş, UKDE yay., Kahramanmaraş, 2008, s.72

¹²⁶⁰*Abû'l Farac Tarihi*, C.II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987, s.599

¹²⁶¹İbn Bibi, *Anadolu Selçuklu Tarihi*, Terc. Nuri Gençosman, F.N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara, 1941, s.286; Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985, s.59; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.8, Çağ Yay., İstanbul, 1992, s.333

¹²⁶²Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.8, Çağ Yay., İstanbul, 1992, s.334; Kazım Yaşar Kopruman, "Baybars I", *DİA*, c.5, TDV, Ankara, 1992, s.222

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Göksu, Göynük ve Maraş üzerinden Halep'e döndü.¹²⁶³ Baybars Kayseri'de kaldığı sürece yağma ve talan yapmadı. Baybars'ın askerileri kendi iaşelerini ve atlarının samanlarını parasını vererek satın aldı. Nitekim Baybars: "Ben bu memleketi harap etmek için gelmedim. Sultanı Tatarların esaretinden kurtarmak için geldim." diyerek Anadolu'ya yağma ve talan için gelmediğini açıkça ortaya koydu.¹²⁶⁴

Tokat'a çekilen Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev, vezir Pervane ve Emir Fahrettin Baybars'ın Anadolu'ya geldiğini ve Elbistan savaşını Abaka Han'a iletmeye karar verdiler. Elbistan'da Selçukluların Moğollara karşı işbirliği yaptığını ve Moğol ordusunun dağıldığını öğrenen Abaka derhal Anadolu'ya hareket etti. Erzincan-Divriği yoluyla Elbistan'a ulaşan Abaka, Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Pervane tarafından karşılandı. Abaka derhal savaşın yapıldığı Elbistan Ovası'na geldi.¹²⁶⁵Savaş meydanını gezen Abaka, Toku ve Tudavun'un cansız bedenini görünce üzüntüsünden ağladı. Ayrıca ölenler içinde Selçuklu askerlerinin olmadığını gören Abaka çok sinirlendi. Pervane'ye de güveni kalmayan Abaka Baybars'ın peşinden 30.000 asker gönderdi; ancak askerler Göynük'e ulaşınca Abaka bu kuvvetlerin Baybars'a karşı koyamayacağını düşünerek onları geri çağırdı. Abaka, Baybars'a karşı olan hırsını bölgedeki Türkmenlerden çıkardı.¹²⁶⁶ Elbistan'dan Kayseri'ye kadar gelen Abaka yolda yaklaşık 200.000 Türkmen'i katletti. Kayseri'den de Erzurum'a hareket eden Abaka yol üstünde 500.000¹²⁶⁷ kişi öldürttü. Van Gölü'nün kuzeyindeki Aladağ'a gelince burada Pervane Muinettin Süleyman, Abaka tarafından idam ettirildi.¹²⁶⁸

Baybars, 1277 Elbistan (Huni) savaşında Moğolları ağır bir mağlubiyete uğratsa da Elbistan zaferi hem Selçuklulara hem de Memlûklere çok bir fayda sağlamadı. Selçuklular, Moğollardan çekindiği için Baybars'a gerekli ilgi ve özeni gösteremediler. Baybars'ın amacı Anadolu'nun işgali olmadığı için o ülkesine döndü.¹²⁶⁹

Elbistan'da ağır bir yenilgiye uğrayan İlhanlılar, Elbistan'a çok büyük önem verdiler.

---

¹²⁶³ Faruk Sümer, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul, 2013, s.566

¹²⁶⁴ *Abû'l Farac Tarihi*, C.II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987, s.599

¹²⁶⁵ İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, TTK, Ankara, 2000, s.91; İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l Umuri'l-Ala'ie*, C.II, Haz. Mürsel Öztürk, Ankara, 1996, s.196; İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013, s.140

¹²⁶⁶ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'lUmuri'l-Ala'ie*, C.II, Haz. Mürsel Öztürk, Ankara, 1996, s.196; İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, s.140

¹²⁶⁷ Katledilen Türkmenlerin sayısı konusu tartışmalıdır. Kaynaklarda 200.000-600.000 arasında insanın öldürüldüğü belirtilmektedir. Aşağı yukarı bir o kadar da insan esir edilmiştir (Faruk Sümer, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul, 2013, s.568).

¹²⁶⁸ İbn Kesîr, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.13, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay. İstanbul, bty., s.13, s.464; Faruk Sümer, *Yabanlı Pazarı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985, s.60; İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013, s.142; M. Fuad Köprülü, "Baybars I", *İA*, c.2, TDV, Ankara, 1979, s.360

¹²⁶⁹ İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013, s.136

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

İlhanlılar, Elbistan'a 20.000¹²⁷⁰ asker yerleştirerek burasını Moğolların önemli bir askeri üssü haline getirdiler. Ayrıca burada askeri teçhizat ve mühimmat depoları yapıldı. Çünkü Elbistan hem Suriye'den Anadolu'ya giriş kapısıydı. İlhanlılar, topraklarını Memlûklerden korumak için bu bölgeye hâkim olmak zorundaydı. Bu dönemde İlhanlıların Anadolu'da bulunan 5 tümeninden ikisi Elbistan'daydı. Bu da İlhanlıların Elbistan'a verdiği önemi ortaya koymaktadır.¹²⁷¹

Elbistan savaşının ardından, Moğollarla Memlûkler 1281 yılında bir kez daha karşı karşıya geldi. İki devletin de amacı birbirlerine karşı mücadelelerinde üstünlüğü ele geçirmektir. Maraş üzerinden güneye inen Moğollar, Hama ile Humus arasında meydana gelen savaşta Memlûkler tarafından mağlubiyete uğratıldı. Böylece Memlûkler, Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da hâkimiyetini pekiştirdi.

Birbirlerine üstünlüklerini kabul ettirmek isteyen Moğollar ve Memlûkler her fırsatta karşı karşıya gelmekten çekinmediler. 1281 yılındaki mağlubiyetin ardından Moğollar, Abaka'nın kardeşi Mengü Timur komutasında bir orduyu Anadolu'ya gönderdiler. Mengü Timur, Kayseri ve Elbistan arasında karargâh kurdu. Memlûkler durumu fark edince bir keşif kolunu Elbistan'a gönderdiler. Bu keşif kolu Antep üzerinden Elbistan'a ulaştı. Burada Abaka'nın Emir-i Ahuru Çoltar Bahadır yakalanarak Dimaşk'ta Memlûk sultanının huzuruna çıkarıldı. Çoltar'ın verdiği bilgiye göre Moğol Kayseri ile Elbistan arasında konuşlanan Moğol ordusu yaklaşık 80.000 kişiden oluşuyordu.¹²⁷² 1281 yılının eylülüne gelindiğinde. Moğol ordusu Elbistan'a geldi. Moğol ordusu Elbistan'dan da Rahbe 'ye geçti. Memlûk ordusunun gönderdiği keşif kollarından gelen habere göre Moğol ordusunun bir kısmı Maraş'ta bulunuyordu. Ordunun diğer kısmı da Mengü Timur komutasında Hama yakınlarına geldi. Ordunun 50.000 kişisi Moğol asıllı, 30.000 kişisi Gürcü, Rum ve Ermenilerden oluşmaktaydı. Hama ile Humus arasında yapılan savaş neticesinde Moğollar ağır bir yenilgi aldı. Mengü Timur zehirlenerek öldürüldü. Rivayetlere göre Abaka'da kahrından öldü.

Kilikya Ermenileri 1289 Nisanında Memlûk Sultanı Seyfeddin Kalavun'a elçi göndererek barış dileklerini ilettiler. Ancak sultan onlardan Maraş ve Besni'yi istedi. Ermeniler Maraş ve Besni'yi sultana vermek istemediler. Sultan Kalavun bunun üzerine Naibü'saltana Hüsamettin Toruntay'ı Halep'e gönderdi. Memlûklerin geldiğini öğrenen Ermeniler sultana her yıl daha fazla hediye göndereceklerini bildirerek Maraş ve Besni'nin kendilerinde kalmasını teklif ettiler. Sultan bu teklifi kabul etti ve Memlûkler, Ermeniler üzerine yürümediler.

¹²⁷⁰ Her biri 10.000 tümeninden 2 tümen asker.

¹²⁷¹ İlyas Gökhan, Selçuklular Zamanında Maraş, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013, s.147

¹²⁷² İlyas Gökhan, Selçuklular Zamanında Maraş, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013, s.142

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Memlûk Devleti'nde Seyfeddin Kalavun'dan sonra yerine geçen oğlu Eşref Halil, Anadolu'nun güneyini ele geçirmek; Adana, Kayseri, Malatya, Harput, Elbistan ve Maraş'a kadar olan bölgelerde Memlûk izlerini artırmak istiyordu. Bu amaçla Memlûkler, 1292 yılında Ermenilerin elinden Kataligosluk Merkezi olan Rumkale'yi aldılar. Rumkale'nin fethiyle yetinmeyen Memlûkler 1293 Mayıs'ında Maraş, Besni ve Tel-Hamdun'u¹²⁷³ ele geçirdiler. Ele geçirilen bu bölgelere Türkmenler yerleştirildi. Bu sırada Sultan Eşref Halil öldü ve yerine kardeşi Muhammet geçti.¹²⁷⁴ Bu taht değişikliği ve onun getirdiği iç karışıklıklara ek olarak yeni yönetimin Maraş ve çevresine ehemmiyet vermemesi sebebiyle Ermeniler, Maraş'ı tekrar ele geçirdi.

1298-1377 Yılları Arasında Maraş

Memlûk Sultanı Hüsametdin Laçin Kilikya Ermenilerini tedip için ordusuna emir verdi. 1297 yılında Memlûkler, Amid (Diyarbakır)'i ele geçirdiler. 1298 yılında ise Mısır ve Suriye askerlerinden oluşan Memlûk ordusu Ermeniler üzerine yola koyuldu. Amik Ovası'ndan çeşitli bölgelere dağılan Memlûk ordusu çeşitli kollardan Ermeniler üzerine yürüdü. Sis bölgesine Hama meliki Mansur ile Alemaddin Sencer ed-Davedari; Ayn-ı Zarbe (Anavarza) bölgesine de Bedrettin Bektaş el-Fahri, Hüsametdin Laçin, Bedrettin Kara Arslan ilerledi. Yol üstünde önlerine çıkan yerleri yağma ve talan ettiler. Memlûk ordusu Ermenileri tedip ettikten sonra komutanlar arasında bir anlaşmazlık çıktı. Bazı komutanlar Ermenilere ait bütün bölgelerin fethini arzularken bazı komutanlar sadece yağma ve talan yaparak gözdağı verip çekilmeyi istediler. Bu sebeple ordu Amik Ovası'na geri döndü. Sultan Memlûk ordusuna haber göndererek Maraş ve Tel-Hamdun'un alınmadan dönülmemesi emrini verdi. Bunun üzerine Memlûk ordusu önce Tel-Hamdun kalesini hemen ardından 7 Ramazan Çarşamba günü Haliliye'yiele geçirdi. Buradan hareket eden Halep Emiri Seyfeddin Tabahi komutasındaki askerler Haziran 1298'te Maraş'ı fethetti.¹²⁷⁵ Maraş'ın alınmasıyla bölge Türkmenlere ikta olarak verildi.¹²⁷⁶ Bölge bu tarihten Dulkadiroğullarının kuruluşuna kadar Halep valiliğine bağlı Türkmen Beyleri tarafından idare edildi.¹²⁷⁷

¹²⁷³ Günümüz Osmaniye sınırları içinde bulunan Toprakkale'nin eski adıdır.

¹²⁷⁴ İlyas Gökhan, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013, s. 143-145

¹²⁷⁵ İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.14, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay. İstanbul, bty., s.39; Faruk Sümer, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötügen Yay., İstanbul, 2013, s.638; Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş", *DİA*, C.24, TDV, Ankara, 2001.

¹²⁷⁶ Memlûk Sultanı Baybars zamanında (1260-1277) Türkmenler özellikle Biladü's-Şam'a yerleştirildi. Bundan amaç kuzeyden gelecek tehlikelerin Türkmenler tarafından engellenmesiydi (Bk. Faruk Sümer, Anadolu'da Moğollar).

¹²⁷⁷ Mehmet Şeker, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Maraş Bölgesi ve Bölgeye Yerleşen Türk Boyları", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, C.1, İstanbul, 2005, s.442.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Baybars döneminde (1260-1277) Memlûkler tarafından Biladü’ş-şam bölgesine yerleştirilen Türkmenlerden bir kısmı Maraş’ın Memlûkler tarafından alınmasının ardından Maraş, Çukurova ve Amik ovasına dağıldılar. Özellikle Türklerin Bozok koluna ait Avşar, Beydili ve Bayat Türkmenleri Maraş ve çevresine yerleşti.¹²⁷⁸ Maraş, 1258-1298 yılları arasında yaklaşık kırk yıl Ermenilerin elinde kalsa da çevresinde yoğun Türkmen nüfusu olduğundan Memlûkler şehre hâkim olur olmaz Ermeniler şehri terk etmek zorunda kaldı. Elbette ki bu dönemde Maraş’ta bulunan Türkmen nüfusunu tahmin etmek imkânsızdır. Ancak bir fikir versin diye paylaşmak isterim ki: XIII. yüzyılın ilk yarısında Tuncer Baykara’nın tahminine göre Maraş’ta yaklaşık 5000-6000 kişilik Türkmen nüfusu vardır.¹²⁷⁹ 1279 yılında Çukurova ve Maraş bölgesi Ermenilerin elinde olmasına rağmen bu dönemde Çukurova ve Maraş bölgesinden geçen Marco Polo bu bölgeleri “Türkmenia” tabiriyle isimlendirir.¹²⁸⁰

Memlûkler, Türkmenleri amaçsız şekilde başıboş olarak bu coğrafyaya bırakmadı. Bu Türkmenlerin Antakya’dan Gazze’ye kadar olan bölgeye yerleştirilmesi ve daha sonra Anadolu’nun iç kesimlerine kadar akınlar yapmaları tamamıyla Memlûklerin kuzey sınır politikalarının bir sonucudur. Memlûklerin amacı bu Türkmenleri Kuzey Suriye’ye yerleştirerek kuzey sınırlarını Anadolu’dan gelecek tehlikelere karşı kapamaktır. Memlûkler bu amaçlarını büyük ölçüde sağladı. Kuzey Suriye’deki Türkmenler, Memlûk topraklarını Ermenilerden ve Moğollar tehlikesinden korudu. Ancak bölgedeki Türkmenler 1337 yılında Dulkadiroğulları Beyliği’ni 1354 yılında da Ramazanoğulları Beyliği’ni kurunca kendi siyasi teşekküllerinin istiklali için sık sık Memlûklere zor günler yaşattılar. Bu iki beylik Memlûklü kontrolünde ortaya çıkıp Osmanlı idaresine katılarak son buldular. Maraş ve çevresi bu tarihten itibaren XX. yüzyıla kadar Müslümanların idaresinde kaldı.¹²⁸¹

Sonuç

Önemli ticaret yollarının kavşak noktasında bulunan Maraş, tarih boyunca önemli olayların yaşandığı tarihi coğrafyalardan biri olmuştur. Bölge VII. yüzyıldan itibaren Müslümanlarla tanışmaya başlamış ve bu durum Maraş şehrinin bundan sonraki dönemlerinde etkisini göstermiştir. Türklerin Anadolu’ya girmesinden itibaren Türkler bu bölgeye gelerek burayı yurt tutunmaya çalışmışlardır.

---

¹²⁷⁸Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C.I, TTK, Ankara, 1970, s.77; Tuncer Baykara, “Bir Selçuklu Devri Türkmen Şehri Olarak: Maraş”, *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C.1, İstanbul, 2012, s.126,129; Selahattin Döğüş, *Maraş’ta Türkmen Aşiratleri*, I. Kahramanmaraş Sempozyumu, C.1, İstanbul, 2005, s.459

¹²⁷⁹Tuncer Baykara, “Bir Selçuklu Devri Türkmen Şehri Olarak: Maraş”, *Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu*, C.1, İstanbul, 2012, 126,129

¹²⁸⁰Selahattin Döğüş, “Maraş’ta Dulkadirli Türkmenleri ve İsyanları”, *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, Ed. Mehmet Özkarcı, İlyas Gökhan, Ukde Yay., 2008, s.116

¹²⁸¹İlyas Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011, s.178; İlyas Gökhan, *Selçuklular zamanında Maraş*, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013, s.147

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türklerin 1085 yılında Maraş'ı fethinin ardından 1149 yılına kadar bölgede Haçlılar, Danişmentliler ve Selçuklular arasında bir çekişme sahasına dönüşmüş ve bölgede istikrar sağlanamamıştır. 1149 yılında Sultan Mesut'un Maraş'ı fethinin ardından bölge bu kez Selçuklu- Eyyubi çekişme sahasında kalmıştır. Maraş'ın önemli bir konumda olduğunu bilen Selçuklular bu bölgedeki idarelerini kuvvetlendirip burayı bir uçbeyliği haline getirmişlerdir. Selçuklular bölgeyi idarelerinde tutmaya çalışmışlar; ancak iç ve dış sebeplerle merkezi otoriteyi sağlayamadıkları için bölgeyi 1258 yılında Ermenilere kaptırmışlardır. Ancak bölge Ermenilerin idaresinde kaldığı kırk yıl boyunca da istikrarsızlıkla yönetilmiştir. Güneyde Türkleri ve İslamiyet'i temsil eden Memlûkler bölgeyi ele geçirmek için birçok teşebbüste bulunmuştur. Bunların en önemlisi şüphesiz 1277 Elbistan savaşıdır ki Baybars burada Moğolları mağlup etmiş; ancak Anadolu'daki Selçuklu idarecilerinden gerekliliği desteği bulamadığından Şam'a dönmek zorunda kalmıştır. Baybars Kayseri'ye kadar gelip Anadolu'da yağma yapmamış buna karşılık; Abaka kendi idaresinde olan Anadolu'yu yağma, talan ve ölümlere boğmuştur. Şüphesiz bu durum onun Anadolu halkını kendi halkı olarak görmediğindendir. Bir bölgenin yönetilmesi için o bölgedeki halkı merkezi sisteme gönülden bağlamak gerekir. Nitekim Moğollar ve Ermeniler Maraş ve Çukurova bölgesinde bunu başaramadıkları için bölgede kalıcı olmayı başaramamışlardır. Maraş bölgesi 1085 yılından 1298 yılına kadar siyasi açıdan çok istikrarsız bir dönem geçirse de Türkmen halkı bölgeyi benimsemiş ve yurt edinmiştir. Bölgeye Türkmenlerin yerleşmesinde şüphesiz Baybars'ın kuzey politikası çok etkili olmuştur. Kırk bin haneden oluşan Türkmenlerin Biladü'-şam'a yerleştirilmesi Haçlıların ardından bölgenin tekrar Türkleşmesinde çok etkili olmuştur. Maraş bu dönemde Türkmenlerin elinde olmasa da Türkmenlerin Halep'ten Sivas'a kadar yaptığı akınlar bölgedeki Türkmen nüfusunu ve nüfuzunu arttırmıştır. 1298 yılında bölgenin Memlûklere geçmesinden 1337 yılında Dulkadirliilerin kurulmasına kadar geçen süre Türkmenlerin bölgedeki hâkimiyetini sağlamaları açısından bir geçiş dönemi olarak görülebilir. Nitekim bölgedeki Memlûklere bağlı Türkmen Beyleri kısa sürede Çukurova'dan Sivas'a kadar olan bölgeleri yurt tutmuş ve 1337 yılında da Türkmenlere ait Dulkadir Beyliği'ni kurmuşlardır. Türkmenlerin bölgeyi ele geçirmesiyle Maraş ve civarı Türkleşmiş, İslamlaşmış ve bayındırlaşmıştır. 1298 yılında bölge Türkmenlerin eline geçtikten sonra Türkmenler bölgeyi benimsemiş ve bu tarihten itibaren günümüze kadar bölgeden bir daha çıkmamışlardır.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- Abû'lFarac Tarihi*, C. II, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1987
- ALPTEKİN, Coşkun, “Türkiye Selçukluları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.8, Çağ Yay., İstanbul, 1992
- ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi Coğrafyası*, Haz. İlyas Gökhan, Mehmet Karataş, UKDE yay., Kahramanmaraş, 2008
- BAYKARA, Tuncer, “Bir Selçuklu Devri Türkmen Şehri Olarak: Maraş”, Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu, C.1, İstanbul, 2012
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012
- DAROKOT, Besim, “Maraş”, *İA*, C.7, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979
- DÖĞÜŞ, Selahattin, “Maraş'ta Dulkadirli Türkmenleri ve İsyanları”, *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, Ed. Mehmet Özkarcı, İlyas Gökhan, Ukde Yay., 2008
- _____, Selahattin, Maraş'ta Türkmen Aşiratleri, I. Kahramanmaraş Sempozyumu, C.1, İstanbul, 2005
- GÖKHAN, İlyas, “İslam ve Bizans Sınırları Arasında Hades Şehri”, *Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. VIII, S.2, Elazığ, 2013
- _____, İlyas, “Selçuklular Zamanında Maraş Uç Beyliği ve Nusretüddin Hasan Bey”, *VII.XVI. Asırda Maraş Emirleri*, Ed. İlyas Gökhan, Selim Kaya, UKDE yay., Kahramanmaraş, 2008
- _____, İlyas, “XIII. Yüzyılda Maraş”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.13, Konya, 2015, s.1;
- _____, İlyas, “XIII. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, İstanbul, 2005, s.350
- _____, İlyas, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2011
- _____, İlyas, *Selçuklular Zamanında Maraş*, Halim Ofset, Kahramanmaraş, 2013
- GÜNDÜZ, Tufan, “Kahramanmaraş”, *DİA*, c.24, TDV, Ankara, 2001
- HONİGMAN, E., “Maraş”, *İA*, C.7, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979
- İbn Bibi, *Anadolu Selçuki Tarihi*, Terc. Nuri Gençosman, F.N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara, 1941
- _____, *El Evamirü'l-Ala'ıye Fi'l Umuri'l-Ala'ıye*, C.II, Haz. Mürsel Öztürk, Ankara, 1996
- İbn Kesîr, *El-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.13, Çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yay. İstanbul, bty
- İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, Çev. Şerefüddin Yaltkaya, TTK, Ankara, 2000

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

- KAYA,Abddullah, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, *EÜSBED* 2013 [VI] 2, Erzincan, 2003
- KAYA, Selim, “Selçuklular Döneminde Maraş Şehri”, *Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine*, Ed. Mehmet Özkarcı, İlyas Gökhan, Selim Kaya, KSÜ Yay. Kahramanmaraş, 2008
- _____, Selim, Ortaçağ’da Maraş’ın Sosyo Kültürel ve Etnik Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme, I. Kahramanmaraş Sempozyumu, C.I, İstanbul, 2005
- KAYMAZ, Nejat, *Pervane Muinüd-din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970
- KOÇ, Kemalettin, , *Kahramanmaraş’ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi*, Ukde Yay., Kahramanmaraş, 2010
- KOPRAMAN, Kazım Yaşar, “Baybars I”, *DİA*, C.5, TDV, Ankara, 1992
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, “Baybars I”, *İA*, c.2, MEB Basımevi, İstanbul, 1979
- Reşîdü’-din Fazlullah, *Cam’i’ü’t-Tevarih Selçuklu Devleti*, Çev. Erkan Göksu, Hüseyin Güneş, Selenga Yay. İstanbul, 2010
- SÜMER, Faruk , “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, C.I, TTK, Ankara, 1970
- _____, Faruk, “Ramazan-Oğulları”, *İA*, C.9, MEB Basımevi, İstanbul, 1964
- _____, Faruk, “Ağaçeriler”, *DİA*, C.I, TDV, Ankara, 1988
- _____, Faruk, “Çukur-ova Tarihine Dair Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.1, 1963
- _____, Faruk, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay., İstanbul, 2013
- _____, Faruk, *Yabanlu Pazarı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985
- ŞEKER, Mehmet, “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Maraş Bölgesi ve Bölgeye Yerleşen Türk Boyları”, *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, c.1, İstanbul, 2005
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yay. İstanbul, 2013
- YİNANÇ, M. Halil, KAYA, Selim, “Maraş Emîrleri”, *VII-XVI. Asırlarda Maraş Emîrleri* Ed. İlyas Gökhan, Selim Kaya, Ukde Yay. Kahramanmaraş, 2008.
- _____, M. Halil, Elbistan, *İA*, c.4, MEB Basımevi, İstanbul, 1979, s.227.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE MARAŞ VE ÇUKUROVA'DA ERMENİ TÜRKMEN İLİŞKİLERİ

Merve ATASOY* - İbrahim BAYRAK**

Özet

Anadolu'ya ilk defa münferit Türkmen akınlarıyla birlikte 11. Yüzyıldan itibaren Elbistan ve Maraş bölgesine inen Türkmenler, Selçukluların Köseadağ bozgunundan sonra daha büyük kitleler halinde Anadolu'nun güneyine inmeye başladılar. Bu cümleden olarak Oğuzların çeşitli boylarına ait aşiretler Suriye'ye ve Çukurova'ya da inmeye başladılar. Çukurova ve Maraş havalisinde vaktiyle Bizans'ın Arap ve Türk akınlarına karşı güney ve doğu sınırlarına konuşlandırdığı Ermeniler I. Haçlı seferiyle birlikte bölgesel hâkimiyetler kurmaya başladılar. 1243 Köseadağ Savaşıyla birlikte Moğol hakimiyeti altına giren Selçuklular bağımsızlıklarını kaybedince Moğollara karşı en önemli mücadeleyi Anadolu uçlarına yayılan Türkmenler vermeye başladılar. Selçukluların Anadolu uçlarına yerleştirdikleri Türkmen aşiretlerini Moğol istilasından sonra bu kez Memluklar Bilad-ı Şam genel adı altında değerlendirilen sınır bölgelerindeki Türkmenleri buralara yerleştirmeye başladılar. Memluklar tarafından Bilad-ı Şam'a yerleştirilen söz konusu Türkmenler Bozok ve Üçoklara ait Bayat, Avşar, Beydili, Yüreğir, Kınık, Salur vb. çeşitli boylar, Maraş, Elbistan ve Çukurova'da kurulan Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları beyliklerinin asıl unsurunu oluşturdular. Memlukların Kilikya ve Maraş'tan Sivas'a kadar olan bölgede varlıklarını sürdüren Ermenilere karşı düzenledikleri seferlerde geniş miktarda Türkmen ulusları rol aldılar. Dulkadiroğulları ve Ramazanoğullarının hakimiyet bölgelerindeki Ermeni varlığı yavaş yavaş sönerek yerine Türk kültürü ve Türk dili hakim olmaya başladı. Yeri gelince Moğollarla ittifak kuran Ermenilere karşı en önemli mücadeleyi Türkmenler vermişlerdi.

Anahtar kelimeler: Anadolu, Türkmen, Ermeni, Maraş, Çukurova.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

ARMENIAN-TURKOMAN RELATIONS IN MARAS AND CUKUROVA IN SELJUKS PERIOD

Abstract

The Turkmen who came to Anatolia together with the Turkmenin fluxes from the 11 th century to the Elbistan and Maras regions, began to descend to the south of Anatolia in larger mounts after the Köseadağ defeat of the Seljuks. The tribes of various parts of the Oghuz began to descend into Syria and Cukurova. In the Cukurova and Maras regions, the Byzantine deployed Armenians to the South ernandeasternbordersagainst the Araband Turkish in fluxes began to establish regional dominions with the 1st Crusade. When the Seljuks who fellunder Mongol ruleand lost their in dependence due to defeat of Köseadağ the Turkmen who had spread to the ends of Anatolia started to give the most important struggle against the Mongols. After the Mongolian invasion, the Turkmen in the border regions began to settle the Turkmen tribes which the Seljuksplaced in Anatolian ends. The Turkmen who were placed in there gion by the Mamluks were the main elements of Dulkadiroğulları and Ramazanoğulları principals established in Maras, Elbistan and Cukurova. Turkmen nations took part in the voyages they organized against Armenians who continued their existence in there gion from Ciliciaand Marash to Sivas. Dulkadiroğulları and Ramazanoğulları Armenian presence in the dominant areas slowly turned and instead Turkish culture and Turkish language began to dominate. When it came to the place, the Turkmen gave the most important fight against Armenians who formed an alliance with the Mongols.

Key Words: Anatolia, Turkoman, Armenian, Maraş, Cukurova.

Giriş

İlk olarak münferit şekilde 11.yüzyıldan itibaren Elbistan ve Maraş bölgesine inen Türkmenler, Malazgirt ve Köseadağ Savaşlarından sonra kitleler halinde Çukurova ve Maraş uçlarına doğru göç etmiştir. Bu Türkmenler ağırlıklı olarak Bozok, Üçoklar'ın Bayat kolu, Avşar, Yüreğir, Kınık, Beydili gibi çeşitli boylar olup Maraş, Elbistan ve Çukurova'da kurulan Dulkadirli ve Ramazanoğulları Beyliklerinin temel nüfus yapısını oluşturmuştur. Ancak Türkmenlerin Anadolu topraklarına gelmesinden önce bu coğrafyada yaşayan Ermeniler de vardı. Maraş Ermenileri, Bizans Antakya dukalığına bağlıydı. Bizans İmparatoru II. Basilesios'un Doğu Anadolu'da yaşayan Ermenileri, Rumlar ile aralarında yaşanan mezhep kavgalarından dolayı 1021-1022 yıllarında Kilikya, Maraş ve çevresine tehcire tabi tutmasından sonra bu bölgede Ermeni nüfus arttı. Selçukluların bölgeyi fethetmesinden önce Maraş, Ermeni valiler tarafından yönetilmekteydi. Anadolu'daki Türkmenlerin bir bölümünün başında bulunan Afşin Bey'in saldırılarını önlemek amacıyla Göksun üzerinden

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş'a gelen İmparator Romanos IV. Diogenes Türkmenlere büyük zararlar vermiş olsa da Türkmen ilerleyişini durduramamıştır.¹²⁸²

Maraş dahil olmak üzere tarih içerisinde Çukurova bölgesine Romalılar ve Araplar hakim olmuştur. Bizans İmparatorluğu döneminde Güney Kafkasya ve Doğu Anadolu'da yaşayan Ermeniler, 950'lerden sonra Orta Anadolu'ya tampon bölge oluşturmak amacıyla göçe zorlanmıştır. Müslümanların elinden alınan ve boşalan Çukurova şehir ve kalelerine göçe tabi tutulan Ermeniler yerleştirilmiştir. Özellikle Bizans İmparatoru II.Vasil (Basil)'in Rumlarla Ermeniler arasında yaşanan mezhepsel çatışmalardan dolayı 1020-1021 yıllarında 50.000 binden fazla Ermeni nüfusunu Kayseri, Sivas ve Malatya taraflarına tehcire tabi tutmuştur.¹²⁸³ Roman Diogenes ve Alparslan'ın Malazgirt Zaferinden sonra yaptıkları anlaşma gereğince Doğu Anadolu bölgesinin Selçuklu idaresine bırakılması, bölgedeki Rumların Anadolu ve Balkanlara çekilmesine sebep olurken, boşalan bölge Ermeniler tarafından doldurulmuştur. Bizans İmparatoru Romanos Diogenes yenilginin ardından ülkesinin doğu hudutlarını korumak için Ermeni asıllı Phileretos'u görevlendirmişti. Phileretos'da Maraş'ta oturmakta ve kendisine verilen bölgenin idaresini buradan sağlamaktaydı. Romanos Diogenes'in ölmesiyle Phileretos 1080'lere kadar Antakya, Maraş, Malatya, Urfa, Samsat, Keysun ve Çukurova'da bulunan şehirlere kendi emri altında Ermeni asıllı komutanlar tayin ederek bölgenin idaresini sağlamıştır.¹²⁸⁴

Malazgirt Savaşı öncesinde Türkmen akınları Anadolu'nun içlerine doğru yön kazanmıştır. Türkmen akınları Kızılırmak'ı geçerek Kayseri'ye ve oradan da Halep- El-Cezire'ye ulaşmıştır. Bu akınlarda Bizans'ı ağır kayıplara uğratmıştır. Anadolu'da büyük bir hareket gerçekleştiren bu Türkmen akınlarının başında olanlardan biri de Afşin Bey'dir. Bu Türkmen Beyi Malatya, Kayseri, Maraş, Ayıntab, Raban taraflarına akınlarda bulunmuştur. Bu akınların neticesinde Ermeniler Orta Anadolu'ya sürgün edilmiştir. 1060 yılında bölgenin Türklerin eline geçmesiyle Ermeniler, Torosların sarp yerlerine sığınmışlardır. Doğu Anadolu önlerinden kaçan Ermenilerin de bu bölgeye gelişyle Ermeni nüfusu artış göstermiştir. Bizans İmparatorluğu'nun zayıflaması ve Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu Süleyman Şah'ın ölümüyle bölgede oluşan otorite boşluğu Çukurova bölgesinde bir Ermeni Prensiğinin doğmasına ortam hazırlamıştır. Ayrıca Haçlı Seferlerinin başlamasıyla da Kilikya Ermeni Prensiği kurulmuştur. Bu Ermeni Siyasi teşekkülü bağımsız olmamakla beraber

*K.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

**K.S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

¹²⁸²S. Kaya, "Ortaçağ'da Maraş'ın Sosyo Kültürel ve Etnik Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme", *Kahramanmaraş Sempozyumu*, 2004, s. 337.

¹²⁸³M. Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yay., Ankara 2007, s:108; İ. Gökhan, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ukde Yayınları, K.Maraş 2011, s:100;

¹²⁸⁴Süryani Keşiş Mikhail, *Vekayiname*, Trc. H.D. Andreyan, s.30-31.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Prenslük veya tâbi baronluk şeklinde değerlendirilebilir. Çünkü Ermenilerin oluşturduğu bu siyasi teşekkül, zaman ve siyasi olayların değişmesiyle birlikte Bizans, Selçuklu, Memluk, Haçlı ve Moğollara tâbi şekilde varlıklarını devam ettirmişlerdir.

Çukurova ve Maraş Uçlarında Türkmenler

Maraş'ı kendine bir nevi başkent olarak gören Phileretos, Anadolu Topraklarında Büyük Selçuklulara bağlı bir devlet kuran Süleyman Şah'ın Antakya'yı fethettiğini öğrenince Elbistan taraflarına kaçmıştır. O sırada Türk kumandanlarından Emir Boldacı'nın Elbistan'ı fethetmesinden sonra Maraş'a geri geldi. Fakat Emir Boldacı 1085 yılında Maraş'a gelip burayı da fethetti. Türk kumandanlarının bu fetihleri sonucunda Phileretos, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah ile yakınlık kurmak amacıyla yanına gitti. Bu görüşme sonucunda İslamiyet'i kabul etti ve tâbi olduğunu göstererek sultan adına hutbe okutur vergi vermeyi kabul etti.¹²⁸⁵ Melikşah da buna istinaden Phileretos'u bölgeye idareci olarak tayin etti. Phileretos, I. Haçlı Seferine kadar Maraş'ın idaresini sağladı. I. Haçlı Seferi ile Maraş Haçlıların eline geçtiyse de Haçlılarla ittifak kuran Ermeniler ile birlikte bölgeyi idare ettiler. Bu ikili idareyi, Ermenilerin, Türkler tarafından zapt edilen yerleri geri alma ve Bizans'a iade edilme sözü verdikten sonra, I. Aleksios Komnenos'un Maraş bölgesini 1097 yılında Ermeni asıllı Thatul'un idaresine bırakmasından anlamaktayız. Maraş'ta kurulan Haçlı Senyörlüğü 1097 yılında Thatul'un idaresine bırakıldıktan sonra sırasıyla, Richard de Salame, Geoffroy, Boudoin de Marés ve Renaud, I. Mesud'un Maraş'ı 1149 yılında ele geçirmesine kadar idare etmiştir. 1103 yılında Haçlı idaresinden zulüm gören Elbistan Ermenileri, I. Kılıç Arslan'ı kurtarıcı olarak görerek bölgeye çağırdı. Ermeni-Türk ittifakıyla Elbistan'ı Haçlı idaresinden kurtardılar.¹²⁸⁶ Ardından I. Kılıç Arslan Elbistan'ı Ziyaeddin Muhammed'e ikta etmiş olsa da I. Kılıç Arslan'ın Çavlı ile mücadelesinden yararlanan Haçlılar, Elbistan ve Ceyhan bölgesini tekrar ele geçirmiştir.¹²⁸⁷

Musul Atabegi Mevdud'un Haçlılara karşı başlattığı saldırı sırasında savunmasız kalan Ceyhan, Malatya hakimi Tuğrul Arslan tarafından ele geçirilmiştir. 1119 yılında da Ceyhan ile birlikte Elbistan ve civarı da Tuğrul Arslan adına Artuklu Belek Gazi tarafından itaat altına alınmıştır.

Daha sonraki dönemde Elbistan ve Maraş bölgesine Danişmendliler tarafından bir saldırı gerçekleştirilmiştir. 1136-1137 yılında Emir Gazi'nin oğlu Muhammed Elbistan ve Ceyhan

¹²⁸⁵ Ali Sevim, *Selçuklu Ermeni İlişkileri*, TTK Yay, Ankara 1983, s:25.

¹²⁸⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993, s. 151-152

¹²⁸⁷ Turan, a.g.e., s: 108; Ersan, a.g.e., s. 43-44.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

bölgesinden sonra Maraş'a gelmiştir. Ancak Bizans İmparatorunun Çukurova'ya geleceğini haber alınca geri çekilmiştir.

Maraş, 1149'da I. Mesud'un Haçlılara karşı giriştiği sefer sırasında Anadolu Selçuklu topraklarına dahil edildi. Maraş'ın alınması ve Haçlı senyörü Renaud'un ölmesiyle Maraş'ta kurulan Haçlı Senyörlüğü sona erdi. Sultan I. Mesud'un ölümünü fırsat bilen Kilikya Ermeni Baronu II. Toros'un kardeşi Stephan tarafından Maraş'a bir saldırı gerçekleşmiş olsa da II. Kılıç Arslan Maraş'ta kısa sürede tekrar hakimiyet sağlamıştır.

Atabeg İmameddin Zengi'nin oğlu Nureddin Mahmud da Selçuklu topraklarına girerek Ayntab, Rab'an, Maraş, Behisni ve Keysun'u ele geçirmiştir. Ancak Haçlıların saldırı haberini aldığından geri çekildi ve ele geçirdiği yerleri Ra'ban hariç geri verdi. Daha sonra Nureddin Mahmud, Selçukluların Danişmendliler ile mücadelesi sırasında da Anadolu'ya girmiş Maraş, Keysun, Merziban ve Behishi'yi ele geçirmiş olsa da, taraflar arasında anlaşmaya gidilince Nureddin Mahmud aldığı yerleri Sultan'a geri vermiştir.

II. Kılıç Arslan, babası I. Mesud (1116-1155) döneminde Elbistan Melikliği'nde bulunmuş ve sultan olduktan sonra da Maraş bölgesiyle yakından ilgilenmiştir. Sultanlığı döneminde Maraş bölgesinde *uç* ya da *sugur* olarak isimlendirilen memleketlerin yurtluk ve ocaklık olarak Türkmen beylerine verilmesi adetini yerine getirerek, tahminen 1176 Miryakefalon Savaşı'nı kazandıktan sonra Maraş ve yöresinde yaşayan Türkmenleri teşkilatlandırıp bir idari düzen içinde yönetmek, Haçlı ve Ermeni saldırılarına karşı bir savunma noktası oluşturmak ve Eyyübilerin bu bölgeye karşı girişecekleri hareketi engellemek amacıyla Maraş uç beyliğini kurmuştur. Bunun için Elbistan'a melik olarak oğlu Tuğrulşah'a, Maraş'a ise Emir Hüsameddin Hasan Bey'e iktâ etmiştir. Adet gereği yurtları babadan oğla intikal ederdi. Bunun sonrasında sırasıyla Maraş oğlu Melik İbrahim ve torunu Nusredüddin Hasan Bey ve oğullarının idaresinde kalmıştır.¹²⁸⁸

Bu uç beyliği zamanında Maraş-Elbistan dolaylarında Ermeni Türk savaşları ve bölgenin karşılıklı el değiştirmesi devam etmiştir.

II. Kılıç Arslan döneminde Maraş bölgesinde yaşayan Türkmenler Kilikya Ermenileri üzerine akınlarına devam etmiştir. Kilikya Ermenilerinin bu akınlara karşılık vermesine cevaben II. Kılıç Arslan Eyyübiler'i de yapacakları sefere dahil etmişlerdir. Yapılan barış görüşmelerinden sonra Ermeniler birçok hediye ve bol miktarda altın göndermiştir. Sonrasında Selahaddin Eyyubi ordusuyla birlikte ülkesine dönmüştür. Yine aynı dönemde 1186 yılında Türkmenler Anazarba'ya kadar ilerleyerek Ermeniler üzerine akınlarda bulunmuştur.

¹²⁸⁸ Gökhan, *a.g.e.*, s:108-126.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Maraş askeri ve siyasi ehemmiyetinin yanı sıra, ticari bakımdan da önemli bir konuma sahipti. Bu bölgeden iki kervan yolu geçiyordu; Bunlardan biri Halep-Antep-Pazarcık-Akçaderbend-Elbistan üzerinden Kayseri ve Sivas'a, diğeri de Halep-Antep-Maraş-Göksun üzerinden Orta Anadolu ulaşıyordu. Maraş bölgesinde elde tutmak dolayısıyla bu ticaret yollarının da kontrolünü de ele geçirmek demektir. Bu nedenle de Maraş Ermeniler, Selçuklular, Haçlılar, Moğollar ve Memluklar arasında sık sık el değiştirmiştir.

Ermenilerin elinde tuttuğu Maraş şehri 1298 yılında Memluk Sultanı Hüsameddin Laçın zamanında yeniden fethedildi. Memluk Sultanı büyük bir ordu ile Ermenilerin üzerine yürüdü. Bu sefere Mısır ve Suriye ümera ve askerlerinin çoğunluğu katıldı. Amik ovasında toplanan Memluk ordusu çeşitli yörelerden Ermenilerin üzerine yürüdü. Hama meliki Melik Mansur ile Emir Alemaddin Sencer Sis'e (Kozan), Emir Bedreddin Bektaş, Emir Hüsameddin Laçın Üstaddar, Emir Bahaeddin Kara Arslan Anazarbarba'ya (Anavarza) yürüyerek önlerine çıkan yerleri yağma ve istila ettiler. Memluk ordusu Ermenileri cezalandırdıktan sonra geri dönmüştü. Fakat Sultan bunlara haber göndererek Tel-Hamdun ile Maraş şehirlerinin alınmadan dönülmemesini emretti. Bunun üzerine Memluk ordusu ikinci defa Ermenilerin üzerine yürüdü. Memluk ordusu Tel-Hamdun Kalesini fethetti. Halep Emiri Seyfeddin Tabahi, 1298 yılının haziran ayı içinde Maraş fethedildi. Maraş'ın alınmasından sonra bu havalide bulunan Türkmen boylarına ikta edildi. Maraş şehri 1337 yılında Dulkadir Beyliğinin kuruluşuna kadar Halep naipliğine bağlı Türkmen beyleri tarafından idare edildi.

Kösedağ Bozgunundan sonra Selçuklular Moğol Hâkimiyetine girince uçlara çekilen Türkmen aşiretlerinin önemli bir kısmı da Toroslara aşarak Çukurova bölgesine inmişlerdir. Bölgede Bizans'ın desteği ve sırası gelince Haçlıların ittifakıyla Kilikya'da bir Ermeni Baronluğu kurulmuştu. Bölge Ermenilerin merkezisi Sis (Kozan) idi ve burası Katagikosluk konumundaydı. Karamanlı Türkmenlerle birlikte hareket eden Oğuzların Üçok koluna bağlı muhtelif Türkmen aşiretleri, Memlukların desteğiyle Çukurova'da Adana merkez olmak üzere Ramazanoğlu Beyliğini kurmuşlardı. Anadolu'da hâkimiyet kuran Moğolların bölgedeki başlıca müttefikleri Ermenilerdi. Moğollara karşı bağımsızlık mücadelesi verirken bir yandan da Ermenilerle sürekli mücadele halinde olan Dulkadir ve Ramazanoğulları Türkmenleri (başka bir ifadeyle Şam Türkleri) Anadolu'nun güney uçlarının Türkleşmesine büyük katkıları olmuştur. Her iki Beylik, sınırları dolayısıyla Memluklarla önemli siyasi ve kültürel ilişkileri bulunmakla birlikte Osmanlılara bağlanmışlardır¹²⁸⁹.

¹²⁸⁹ Mehmet Ersan, *Beylikler Devri*, Timaş Yayınları, İst. 2014, s. 82.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Anadolu'da Moğol Hâkimiyetinin Türkmenler Üzerindeki Etkisi

Moğollar XIII. yüzyılın başlarında Orta Asya'yı hâkimiyeti altına aldıktan sonra Yakın ve Ortadoğu'yu tehdit etmeye başlamıştır. Sultan I. Alaeddin Keykubad tarafından öngörülüp Anadolu'nun emniyeti sağlanmak istenmiştir. Bu amaçla Alaeddin Keykubad Konya, Kayseri ve Sivas gibi şehirlerin surlarını ve sınır kalelerini yeniden inşa ettirdi. Bağdat'ı Moğollar'a karşı savunmak için asker talep eden Abbasi halifesine Bahâeddin Kutluğca kumandasında beş bin kişilik bir kuvvet gönderdi. Böylece siyasi ilişkilerde dostane bir ortam oluşturdu. Ticaret yollarının güvenliğini sağlamak ve ekonomik açıdan devletin durumunu güçlendirmek için de 1221 yılında Alaiye'yi fethetmiştir. Ancak I. Alaeddin Keykubad'ın ölümü üzerine yerine geçen oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev Moğollara karşı gerekli tedbirleri alamamıştır.¹²⁹⁰

XIII. yüzyılın başlarında ortaya çıkan Moğol İstilasını Anadolu'ya pek çok Türkmen kitlesinin gelmesine sebep oldu. Bu göç dalgasıyla gelen Türkmenlerin yoğun olarak bulunduğu sahalardan biri de Maraş ve çevresiydi. Bunun sebebi ise yaylak ve kışlak alanlarına imkan tanınmasıydı. Bu sebeple Türkmenler bu bölgeyi kısa sürede doldurmuştur. Maraş Türkmenleri 1240 yılında çıkan Babai ayaklanmasına katılmışlardır. Selçukluların bu ayaklanmayı bertaraf etmekte zorlandığını gören Moğollar, 1243 yılında Köseadağ Savaşıyla Selçukluları mağlup ederek tabiiyeti altına almıştır.

Selçuklular ile Ermeniler arasındaki mücadele hız kesmesine rağmen, Moğol istilasına karşı çıkan Türkmenler Ermeniler üzerine saldırılarını devam ettirdiler. Bilhassa bu saldırıları Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen Türkmenler yapmaktaydı. 1253-54'ten itibaren Selçuklulara karşı ayaklanan Ağaçeri Türkmenleri de Ermeniler üzerine yağma akınlarında bulundular. 1254'te Afşarlardan İslam Bey, Ermenilerin elinde bulunan Korykos'a kadar akınlarda bulundu. 1259'da Sarum Bey emrindeki Türkmenlerle Ermeni kralının kardeşi Simbat'la karşılaştı. Ermeniler Türkmenleri geri püskürtmeyi başardılar. 1263'te Karaman Bey, İçel ve Silifke bölgesine akınlarda bulunup I. Hetum'la iki defa savaşmıştır. Karamanoğulları devamlı olarak Ermenileri kontrol altında tutarak onların topraklarına saldırılarda bulundular. Memluk Türkleri de fethettikleri Antakya, Maraş ve Çukurova'daki pek çok yerleşim yerlerine Türkmenleri iskân ettiler. Bu Türkmenlerden Oğuzların Üçok boyuna mensup olanlar Ramazanoğulları, Bozok koluna mensup olanlar da Maraş ve Elbistan'da Dulkadiroğulları beyliğini kurdular. Her iki beylik de Memluklara bağlıydı. Dulkadiriler

¹²⁹⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 403-431.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Göksun- Geben ve Andırın üzerinden Kilikya Ermenilerini zorlarken, Ramazanoğulları Çukurova bölgesinden, Karamanoğulları da Silifke ve Mersin tarafından Ermenileri sıkıştırdılar.¹²⁹¹

Özellikle belirtmek gerekir ki, dış güçlerin tahriki olmadığı sürece Türk-Ermeni ilişkiler dostça devam etmiştir. Maraş ve Çukurova'nın sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle bölge Ermeni, Bizans ve Türklerin arasında sürekli el değiştirmiş görünse de daha çok halk iyi ilişkiler içinde bulunmuştur. Selçukluları derinden sarsan Babai İsyanının bastırılmasında Ermeni asilleri ve Frank şövalyelerinin yardımı gözden kaçmamalıdır.¹²⁹²

Moğollar ile yapılacak savaşta Selçuklu ordusunda görev alması gereken Ermeniler ise verdikleri sözde durmadıkları gibi Kayseri, Malatya ve diğer şehirlerden Sis (Kozan) yoluyla Suriye'ye kaçmak isteyen devlet adamları ve zenginleri, Kilikya'dan geçerken mallarına tecavüz edip, baskınlarla mallarını ellerinden aldılar. Bunların dışında Kilikya'dan geçen kervanlara da baskınlarda bulunarak, Anadolu'ya gelen mal akışına engel olduklarından, Anadolu'nun birçok yerinde kıtlığın baş göstermesine sebep oldular.¹²⁹³ Selçukluların Köseadağ'da mağlup olduğunu gören Ermeni Kralı I. Hetum, tabiiyyetini bildirmek üzere Moğollara değerli armağanlar ve elçiler gönderdi. Ayrıca Sultanın ailesinin de elinde olduğunu Baycu Noyan'a bildirerek kendisini Moğol tehlikesinden kurtarabilmek için bir koz olarak kullanmıştır.¹²⁹⁴

Moğolların tahribine maruz kalan Anadolu topraklarında yaşayan Türkmenler, ortaya çıkan kargaşa ortamından yararlanarak isyan etmiştir. Bunların arasında Ağaçeri Türkmenleri Maraş-Malatya arasında kalan bölgede yurt tutarak, ticaret yolları ve etrafına zarar vermişlerdir.¹²⁹⁵

Moğollar Selçuklular üzerinde tabîyyet kurduktan sonra Anadolu topraklarına hakim olmuşlardır. Ermeniler Moğol hâkimiyeti altında hem Hristiyanlar hem de kendi lehlerine birçok menfaat elde etmiş olsa da Memlukların 1260 yılında Kitboga komutasındaki Moğol kuvvetlerini mağlup etmesiyle Ermeniler sürekli Memlûk baskısına maruz kalmıştır. Bu baskılar sonucu Moğol hakimi Hülagu Han'dan aldığı yardım ile 1264 yılında Memluklar üzerine iki sefer baskında bulunmuş olsa da çabaları sonuçsuz kalmıştır.

Sonuç olarak Köseadağ Savaşından sonra Anadolu Türkmenleri güney uçlarına inerek Maraş bölgesi ve Çukurova'nın Türkleşmesine dolaylı olarak önemli katkılarda bulunmuştur. Bölgedeki

¹²⁹¹ Gökhan, "Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki Siyasi İlişkiler", *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1 2012*, s:102.

¹²⁹² Selahattin Doğuş, "Türk Ermeni İlişkileri Örneğinde Türklerle Gayrimüslimlerin Ortak Yaşama Kültürünün Temelleri", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.IV., Erciyes Üni. I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, 2007, s:188.

¹²⁹³ Turan, *a.g.e.*, s:442.

¹²⁹⁴ Ersan, *a.g.e.*, 187.

¹²⁹⁵ Tufan Gündüz, "Kahramanmaraş Maddesi", *TDİA*, C.24, İstanbul 2001, s. 193 ; VII.-XVI Asırda Maraş Emîrleri, Editör: İ. Gökhan, S. Kaya, Ukde Yan.,K.Maraş 2008, s. 150-151.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türkmenleri (Şam Türkleri) ince bir siyasetle Suriye sınırlarında yerleştiren Memluklar böylece hem Moğollara karşı hem de Ermenilere karşı tampon bir bölge kurmuş olmaktadır. Sırası gelince Ramazanoğlu ve Dulkadir Türkmenlerini birleştirip tek bir idare altında yöneten Memluklar, Anadolu'da Moğollara karşı en önemli darbeyi vurduktan sonra Karamanlı Türkmenleri başta olmak üzere, uç Türkmenleri daha bağımsız hareket etmişlerdir. XIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra devam eden Memlûk saldırıları karşısında direniş gösteremeyen Ermeniler, Memlûk orduları tarafından defalarca tahrip görmüş Çukurova şehirlerini boyun eğerek Memluklara bırakmışlardır. Memluklar Ermenilerden aldıkları yerlere Türkmenler yerleşerek bölgeyi Türkleştirmiştir.

Anadolu'da Ermeniler ve Türkmenler Arasında Sosyo-Kültürel Etkileşimler

Anadolu toprakları tarih boyunca yaşamış birçok medeniyet ve bu medeniyetlerin kalıntıları olarak kültürel izleri bünyesinde barındırır. Yukarıda kısaca izaha çalıştığımız üzere Anadolu toprakları, Çukurova ve Maraş, sadece siyasi hâkimiyet savaşlarına maruz kalmamıştır. Burada yaşayan yerli halk ve bölgeye sonradan yerleşen Türkmen halkının karşılıklı olarak sosyo-kültürel etkileşimlerine de sahne olmuştur. Anadolu'nun kültürel zenginliğini birçok medeniyet oluşturmuş olsa da konu ve tarihi kapsam bakımından bütünlük arz ettiği için Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki etkileşimden ve de benzerliklerinden bahsetmeyi uygun gördük.

Anadolu'nun Türkleşmesi neredeyse üç asırlık bir süreçtir. XI-XIV. yüzyıllarda ardı arkası kesilmeden devam eden göçler sonucu Anadolu Türkleşmiş ve İslâmlaşmıştır. İşte bu dönemde Anadolu'ya gelen Türkler, parçalanarak yerleştirildikleri için, aynı boy ve oymağa mensup toplulukların farklı yerleşim bölgelerinde varlıklarına rastlanmaktadır. Oba, mezra, köy ve şehir gibi yerleşim yerleri ile dağ, nehir, dere vb. coğrafi mekânlar değişik Türk boylarının adını taşımaktadır. Bunlara Anadolu'nun muhtelif yerlerinde rastlanması da aynı topluluğa mensup olan Türkmen gruplarının farklı farklı bölgelere yerleşmiş olduklarını göstermektedir.

Maraş şehri Dulkadirli Beyliğinin bölgede hâkimiyetini tesis etmesinden önce, değişik siyâsî güçler arasında sık el değiştirmiştir. XI-XIV. yüzyıllarda, Bizanslılardan başka, Selçuklular, Türkiye Selçukluları, Ermeniler, Moğollar ve Memluklar gibi farklı siyâsî teşekküller Maraş'ta hâkimiyet kurmuştur. Bölge sık bir şekilde idare değişikliği yaşanmasına rağmen Türkler varlığını korumayı başarmıştır. Değişik boy ve oymaklara mensup Türkmen grupları ya bölgeye yerleşmiş ya da bölgede konar-göçer olarak yaylak ve kışlaklarda yaşamışlardır. Maraş ve bölgesine yerleşmiş olan Ağaç-eriler, Avşarlar, Bayatlar, Bayındırlar, Çepniler, Karkınlar, Kınıklar, Kızıklar, Peçenekler, Yazırlar ve

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Yıvalar gibi diğer Türk boylarının izlerine dair çeşitli isimlere muhtelif tarihlerde ve farklı bölgelerde rastlanmaktadır.¹²⁹⁶

Kısaca değinilecek olursa özellikle Memluklar tarafından Bilad-ı Şam'a yerleştirilen söz konusu Türkmenler Bozok ve Üçoklara ait Bayat, Avşar, Beydili, Yüreğir, Kımık, Salur vb. çeşitli boylar, Maraş, Elbistan ve Çukurova'da kurulan Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları beyliklerinin asıl unsurunu oluşturdular.¹²⁹⁷ Memlukların Kilikya ve Maraş'tan Sivas'a kadar olan bölgede varlıklarını sürdüren Ermenilere karşı düzenledikleri seferlerde geniş miktarda Türkmen boyları yer almıştır. Yurt tuttıkları bölgelerde küçük beylikler kurmuş ve bölgenin Türkleşmesini sağlamışlardır.

Türkler İslamiyet'i kabul etmeden önce Türkistan ve Orta Asya'da Şamanist, Budist, Hıristiyan ve Museviler gibi çok farklı din ve mezhebe mensup topluluklarla birlikte yaşadıkları gibi İslamiyet'i kabul ettikten sonra da Karahanlı ve Gazneli devletlerinin bünyesinde var olan bu çeşitli toplulukları idaresi altında bir arada barındırmıştır.

Selçuklular Anadolu'yu ele geçirdikleri sırada Türk hükümdarlarının aksine Bizans İmparatorluğu özellikle Ermenilere yoğun baskı uygulamıştır. Gregoryan Hıristiyanlığa mensup Ermeniler, Bizans tarafından Ortodoks Hıristiyanlığa geçmeye zorlanmıştır.¹²⁹⁸ Bu nedenle Selçuklular Anadolu'ya geldikten sonra idaresi altında olan etnik unsurlara Bizans'ın zorla din değiştirme, haraç, savaş, asker, gelir ve tarım vergileri gibi ağır uygulamalarından sonra Ermeni ve Süryani gibi etnik unsurlar, hoşgörülü Türk hâkimiyetini kolaylıkla kabul etmişlerdir.

Anadolu'yu İslamlaştırma ve Türkleştirme sürecinde Selçukluların gittikleri yerlere cami, han, zaviye, hastane ve kervansaray inşa ettirip, ilim ve din adamlarını yerleştirmesi bölgenin kolaylıkla İslamiyet ve medeniyetini hakim unsur haline getiriyordu. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, Anadolu'ya gelen Türkmenlerin o dönemde yüzeysel İslam anlayışları yerli halkla kaynaşmayı oldukça kolaylaştıran bir unsur olmuştur.

Anadolu'nun sahip olduğu köklü kültürel ve dini geçmişi, bölgeye gelmiş olan Türkmenler üzerinde de iz bırakmıştır. Bu etki kendini daha çok şehirlerde zanaat ve ticaret alanlarında hissettirdi. Hilmi Ziya Ülken'in de söylediği gibi "Anadolu'ya yerleşen Türkler buraya kendi geleneklerini getirdiler, bunları İslam dini kuralları, medrese ve tekkenin verdiği Arap ve Fars kültürü unsurları, yerli Anadolu kültür izleriyle birleştirdiler. Bu sentezden Anadolu Türk kültürü doğdu".

¹²⁹⁶Mehmet Şeker, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Maraş Bölgesi ve Bölgeye Yerleşen Türk Boyları", *K.Maraş Sempozyumu I*, K.Maraş 2004, s:449-450.

¹²⁹⁷Faruk Sümer, "Oğuzlar (Türkmenler)", TDAV Yay., İstanbul 1992.

¹²⁹⁸C. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul 1979, s: 81.;Turan, *a.e.g.*, 162,

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Evlilik Yoluyla Etkileşim

Anadolu'da Ermeni ve diğer gayri Müslim halkın karşılıklı etkileşimde olmasının önemli bir sebep de devlet hükümdarlarının ve idarecilerin siyasi alanda olsa da yapmış oldukları evliliklerdir.

İslam dininde bilindiği gibi Müslüman erkek Ehli Kitap olmak şartıyla bir kadınla evlenebilmektedir. Hıristiyanlık ise Müslüman erkeğin Hıristiyan olmak şartıyla evliliğe müsaade ediyordu. Ancak I. Kılıç Arslan gayri Müslim bir kadın ile evlenen Anadolu Selçuklu sultanları içinde gayrimüslim evlilik yapan ilk hükümdar olmuştur. Evlendiği kadın Haçlı komutanlarından Toulouse ve Saint Gilles kontu IV. Raimond'un kız kardeşi İsabella'dır.¹²⁹⁹ Buna karşılık İmparator II. Ioannes Comnenus'un yeğeni III. Ioannas, İzzeddin Keykavus'un kızı ile evlenerek Müslüman olmuştur. Pervane'nin oğlu Ermeni kralının kızıyla evlenmiştir.¹³⁰⁰ Alaeddin Keykubad'da Bizans İmparatorluğundan gelin almış ve dinine dokunmayacağı sözünü vermiştir.¹³⁰¹ Bir süre sonra Müslüman olmuş ve Mahperi Hatun adıyla Kayseri'de cami, medrese, ve türbeden oluşan bir külliye inşa ettirmiştir.¹³⁰² Mahperi Hatun kaynaklarda Mahşeri Hatun ve Hunad Hatun olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Gerçekleşen bu evlilikler, Türkler ile Gürcüler ve Ermeniler arasındaki evlilikler eşit düzeydeki kişiler arasında yapılan evlilikler olarak görülebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Müslüman ve gayrimüslim evlilikleri sultanlar ile sınırlı değildi. Bunun haricinde idareci konumunda olan emir ve beyler de bu tarz evlilikleri gerçekleştirmiştir. Aynı topraklar üzerinde yaşayan halklar arasında da Müslüman ve gayrimüslim evlilikleri kaçınılmaz görülmektedir.¹³⁰³

Ticari İlişkiler

İslamiyet'te gayrimüslim devlet ve gayrimüslim halk arasında ticari ilişkiler hususunda bir kısıtlama mevcut değildir. Ayrıca Türklerin yönetime hakim olduğu bölgede idari ve askeri işleri üstlenmesi, yaşayan gayrimüslim halkın ticaret ve iktisat alanında ilerlemesine yol açmıştır. Selçukluların yerleştikleri bölgeye han, zaviye tekke ve özellikle kervansaray inşa ettirip hakim unsuru oluşturma çabaları iç ve dış ticaretin gelişmesine olanak sağlamıştır. Bunun yanında Selçuklular iktisadi ve ticari faaliyetleri arttırmak amacıyla vergi imtiyazı ve devlet sigortası gibi politikalar uygulamıştır.

¹²⁹⁹ F. Babinger, F. Köprürü, *Anadolu'da İslâmiyet*, Ter: Ragıp Hulusi; haz. Mehmet Kanar, İnsan Yay. İstanbul 1996, s:15.

¹³⁰⁰ Muhammet Kemalöđlu, "Türkiye Selçuklularında Gayr-ı Müslim Tebaa ile Kurulan Sosyal İlişkiler", *M.A.E. Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:7, 2012, s:176.

¹³⁰¹ M. Şeker, *Anadolu'da Bir Arada Yaşama Tecrübesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s:48.

¹³⁰² Turan, *a.g.e.*, s: 403.

¹³⁰³ Kemalöđlu, "a.g.m.", s:177.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Selçuklu Kervansarayları Anadolu'yu doğu-batı, kuzey-güney yollarıyla birleştiriyordu. Ticari ilişkilerin gelişmesiyle birlikte adet ve geleneklerin öğrenilmesi ve bir arada yaşama fırsatının mümkün olduğu anlaşılıyordu. Örneğin Selçuklu döneminde Sivas Gök Medrese vakfiyesinde Yahudi evlerinin Kasaplar çarşısı içinde bulunduğu kaydından anlaşıldığına göre buraya yerleşenlerin çarşı içinde yaşadıkları ve ticaretle meşgul oldukları görülmektedir. XIII. yüzyılda Selçukluları uyguladığı ticari politikalar sayesinde Anadolu'da ticaretin canlandığını açıktır. Sahibiye Medresesi'ne ait bir vakfiyede Sivas'ta Yahudi mahallesinin mevcut olması da bize bunu göstermektedir.¹³⁰⁴ Cacaoğlu Nureddin Vakfiyesi'nde, Kırşehir'de, Eskiciler pazarı, Kasaplar pazarı, Kunduracılar Pazarı gibi Ermeniler pazarı da kayıtlıdır.

Törenler, Yas ve Matemler

Selçuklu Anadolu'sunda yaşanan etnik ayrım yapılmaksızın din ve inanışa saygı duyulur, bunlar üzerinde baskı uygulanmazdı. Bu adet tebaanın iletişim ve etkileşimini geliştirmesine ortam hazırlayan ve sağlamlaştıran bir uygulamaydı. I. Alaeddin Keykubad'ın Yassı Çimen zaferinden dönüşünde Kayseri şehrine yaklaştığında Müslüman âlim ve şeyhleri Hıristiyan papazlar ile birlikte sultanı karşılamaya çıkmıştı. Ancak kutlamaya katılamayan Hıristiyanların tepe üzerinden seyrettiğini gören sultan, törende; çan çalma ve ilahilerle şarkı söylemelerine izin vermiş ve şenlik içerisinde halkla birlikte şehre girmiştir.¹³⁰⁵ Ayrıca Sultanın meclisinde Hıristiyan alimlerin de itibar görmesi halkı kaynaştıran bir unsur olmuştur.

Dilde Etkileşim

XI.-XIII. yüzyıllar arasında aynı devletin tebaası olarak bir arada yaşanan Ermeniler ve Türkler başta aşıklık geleneği ve edebiyatı olmak üzere dil alanında etkileşim yaşamıştır. Guşan adı ile anılan Ermeni şairleri XI. yüzyıldan sonra "Aşuğ" adını almıştır. Ermeni aşuğları XIII. yüzyıldan itibaren Ermenicenin yanı sıra Türkçe de söylemeye başlamışlardır. Hatta Ermeni aşuğları, Kul, Miskin, Dede, Baba gibi Türkçe mahlaslar kullanmıştır. Ayrıca bir kısım Ermeni aşuğu Bektaşî tarikatına girerek tamamen Türk-İslam düşüncesine uygun sofiyane şiirler söylemiştir.¹³⁰⁶

Yukarıda söylediğimize ilaveten Ermeniler; halk hikayeleri, maniler, masallar, fıkra ve bilmeceelerde de Türklerden etkilenmişlerdir. Özellikle kullandıkları atasözlerindeki benzerlik şaşırtıcı ve etkileşimin boyutunu gözler önüne sermektedir.

"Deve nalbendintarsgaşa (Deve nalbanta ters bakar)

¹³⁰⁴ Şeker, *a.g.e.*, s:63.

¹³⁰⁵ Turan, *a.g.e.*, s:374.

¹³⁰⁶ Fikret Türkmen, *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesirleri*, Akademik Kitabevi, İzmir 1992, s:44.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Bir ılı u pîr ılı (Bir olsun pır olsu)

Dost başa bakar, düşman ayağa

Dost ile ye iç, alışveriş etme

Bir elde iki karpuz tutılmaz

Her okuyan Molla Penah olmaz” gibi atasözleri Ermenilerin Türkçe ile etkileşimini göstermektedir.¹³⁰⁷

Adet, Gelenek ve İnançlardaki Benzerlikler

Ermeni ailelerinin gelenekleri ve kadınlara olan yaklaşımları Türk gelenekleriyle neredeyse aynı özellikleri taşımaktadır. Türklerde olduğu gibi Ermenilerde de ataerkil aile tipi mevcuttur. Otorite ve ailenin bakımı babaya aitti. Babanın olmadığı durumlarda *ağpar* ya da *apar* denilen en büyük erkek evlat söz sahibidir.¹³⁰⁸ Türklerde olduğu gibi Ermeni ailelerinde de erkek evlat makbuldür. Bunun yanında Türklerde olduğu gibi Ermeni ailelerinde de geniş aile tipi görülmekteydi. Bu sebepten doğan çocuklar dede ve nine eğitimden geçirdi. Ermeni olmak bir iş adamı olarak doğmak demektir. Ermenilerde erkek çocuklar yetişkinliklerinin başından itibaren çalışmaya yönlendirilir, eğer eğitim alamayacaksa da muhakkak bir sanat öğrenirlerdi. Ailede dene, nine ve baba tarafından bu doğrultuda yetiştirilen erken çocuğun, baba olduğu zaman evini geçindirebilecek ve aile reisi olabilecek duruma gelmesi sağlanırdı.¹³⁰⁹

Ermeni ailelerinde erkeklerin en yaşlısı olan aile reisi, ailenin onurunu korumak ile yükümlüydü. Yani ailesindeki kadınların davranışından sorumluydu. Bir kızın yabancı erkeklerle görülmesi, gezip eğlenmesi, toplum içinde rahat davranması Türk ailelerinde olduğu gibi hoş karşılanmazdı. Ermeniler arasında kızların bekâreti çok önemliydi.

Ermeni gelininin aynı Türklerde olduğu gibi *munç* adı verilen sessizlik dönemi vardır. Kocasına ismiyle hitap edemediği gibi, erkek de eşine adıyla hitap edemezdi. Kayınvalide ve kayınpeder'in yanında konuşmazlardı. Munç dönemi Ermenilerde kayınvalide ve kayınpederin *kızım konuşabilirsin* diyerek izin vermesine kadar sürerdi. Genellikle bu izin geline ilk çocuğunu doğurduğu zaman verilirdi.¹³¹⁰ 19.yüzyıl başlarında İstanbul ve Anadolu'yu gezen Alman Generali Moltke hatıralarında Ermeni sosyal yaşantısıyla ilgili detaylı bilgiler vermektedir. “ Bu Ermenilere aslında Hıristiyan Türkler demek mümkün, bu hakim milletin adetlerinden, hatta lisanından o kadar çok şey almışlar.

¹³⁰⁷ Türkmen, *a.g.e.*, s:16

¹³⁰⁸ Cahit Külekçi, *Türk-Ermeni Sosyal Münasebetleri, Tarihte Türkler ve Ermeniler*, TTK 2014, C:I, s:29

¹³⁰⁹ Külekçi, “a.g.m.”, s:25

¹³¹⁰ Cafer Ulu, “Türk ve Ermeniler Arasında Sosyo-Kültürel Etkileşime Zemin Hazırlayan Etmenler”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C:I, Erciyes Üni. I. Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, 2007, s:510.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Hâlbuki Rumlar kendi özelliklerini çok daha fazla muhafaza etmişler. Hıristiyan oldukları için dinleri tabî onların ancak bir kadın almalarına müsaade ediyor. Fakat bu kadın hemen hemen Türk kadınları kadar gözden uzak kalıyor. Ermeni kadınları sokağa çıktıkları zaman onların da ancak gözleriyle burunlarının üst tarafı görünüyor.”¹³¹¹

Bütün toplulukların yaşadıkları coğrafya, girmiş oldukları medeniyet ve dış etkilere bağlı olarak inanış ve yaşayışından etkilenmesi Anadolu Ermeni toplumunda da gözlenmektedir. Hatta aynı Anadolu toprakları üzerinde yaşamış olmalarına rağmen doğu-batı, kuzey-güney gibi farklı bölgelerinde yaşamak bile Ermeniler arasında farklı inanışları benimseme konusunda etkili olmuştur. Bunu dışında şehir ve kırsal alanlara yerleşmek de inanış farklılıklarını etkilemiştir.

İnanışların daha çok hurafeler ile ilgili olmasına rağmen, zamanla bunlara dini kisveler giydirilmiş ve hatta bunlara inanmayanların günahkar olup cezalandırılacakları, başlarına muhakkak bir bela geleceğine halk tarafından inanılır hale geldiği gibi din adamları da bu konuda katkı sağlamıştır.¹³¹²

Anadolu’da bir arada yaşayan Ermeni ve Türk halkları inanış konusunda da benzerlikler göstermektedir. Kiliseye erkek ve kadınların giriş yerlerinin ayrı olması, kiliseye ayakkabıyla girilmemesi, Ermeni kadınlarının başı açık olarak kilisede durmaması benzerlik taşıyan bir durumdur. Ayrıca Ermenilerin haremlik-selamlık şeklinde dini ibadetlerini icra etmeleri de bunlar arasındadır.

Yukarıda izah ettiğimiz gibi iki toplum arasındaki inanç benzerlikleri, kültürel etkileşimi hızlandırmış ve bir arada yaşamayı kolaylaştırmıştır. Ermeni toplumunda Türklerde olduğu gibi Kudüs’e giden ve hacı olanların toplumda itibar edinmesi, bayramlara benzer özenin gösterilmesi, Ermenilerde papazın *hısgum* denilen yağmur duasına çıkması, gelinlik çağıda olan kızların kısmetlerini açtırmak için azizlerin kabrini ziyaret etmesi, yeni dişi çıkan çocuğa “*diş buğdayı*” yapılması gibi adetlerin benzerliği birlikte yaşamayı kolaylaştırmıştır.

Ermeni kadınları Türk kadınları gibi dini hassasiyet konusunda erkeklerden daha üstündü. Ancak Ermeni kadınları kendilerini günahkar olarak görmekteydi.¹³¹³ Kadınlar ölüm döşeğinde olan kişinin başında, Türklerde Kuran okunması gibi, papazın İncil okuması, ölmek üzere olan birine kutsal ekmekten vermesi konusunda erkeklerden daha hassastı. Ayrıca kiliseye gitmeyen ve ayinlere katılmayanlara iyi bakılmazdı ve Ermeni toplumunda bu kişilerin hastalık ve ölümlerinde papaz İncil okumamaktaydı. Ölen kişilerin ardından Türklerde olduğu gibi kırkıncı gün ve ölüm yıldönümlerinde, ölü evinde ya da kilisede dini ayin yapılarak, ölen kişiye Tanrının rahmet etmesi dilenirdi. Bu inanç

¹³¹¹ F. H.VonMoltke, *Türkiye Mektupları*, Remzi Kitabevi, Ankara 1993, s:35.

¹³¹² Ahmet Kankal, “Anadolu Ermenilerinin Halk İnanışları”, *Yeni Türkiye*, S.60, 2014, s:2.

¹³¹³ Kankal, “a.g.m.”, s:5.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

Türklerin günümüzde de varlığını devam ettiren Mevlid veya 41 Yasin okuma inancıyla örtüşmektedir. Ermeniler kutsal günlerde ve bayramlarda mezarlık ziyareti yapma konusunda hassastırlar. Günümüzde Müslümanların da Arife günleri, bayramlarda ve mümkünse kılınan Cuma namazlarının ardından gerçekleştirdikleri mezarlık ziyareti hassasiyeti bu konuda da inanın aynı olduğunu göstermektedir.

Maraş Bölgesinde Ermenilerin Sanat Üzerindeki Etkisi

Anadolu'da Türkmenlerden önce yaşamakta olan yerli halk, Anadolu topraklarının Türk yönetimine geçmesinden sonra da varlıklarını devam ettirmişlerdir. Özellikle kervan yolları üzerinde bulunan Maraş ve Çukurova'da gerek Selçukluların uyguladığı ticari politika gerekse etnik gruplara gösterdiği hoşgörülü yönetim anlayışı, gayrimüslim halkın bu topraklarda yaşamaya devam etmesine olanak sağlamıştır.

Konar-göçer olarak yaşamını sürdüren Türkmen toplulukları, Orta Asya'dan getirdikleri halıcılık sanatını Anadolu topraklarına geldikleri zaman da devam zaman ettirmişlerdir. Selçuklular döneminde Anadolu topraklarını Türkleştiren Türkmenler, Hem Selçuklu hem de Osmanlı döneminde halı dokumacılığı sanatıyla uğraşmışlardır. Hatta Polonyalı Simeon Seyahatnamesinde 18. yüzyılın ilk asrına kadar Türk dokuma sanayisinin rakipsizliğinden bahsettiği bilinmektedir.¹³¹⁴

2007 yılında Kahramanmaraş'ta sosyo-kültürel çeşitlilik adına gerçekleştirilen proje kapsamında Kahramanmaraş kapalı çarşı esnaflarından köşker, bakır, kuyumcu, çarık, keçe, deri, oyma ustaları ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde işin ustaları mesleğin babadan dededen kalma olduğunu söylemiş ve ayrıca "*bu meslekleri önceden Ermeniler yaparmış*" diyerek Ermenilerin Maraş bölgesinde sanata dair bıraktığı izleri bizlere göstermiştir. Çeşitli Ermeni ustalarından işi öğrenen Türkler zaman içerisinde Ermeni motiflerini terk ederek Türk motiflerin kullanmışlar, öğrendikleri sanatı Türkleştirmişlerdir.

Sonuç

X.yüzyılda başlayan yaklaşık olarak XIV.yüzyıla kadar devam eden Anadolu'nun Türkleşme süreci, Türkmenler ve Ermeniler arasında çeşitli münasebetlerin kurulmasına daha o zamandan itibaren neden olmuştur. Bu münasebetler, askeri ve siyasi olduğu kadar dil, din, sosyal ve kültürel alanda da dahil bir çok yönden etkili olmuştur. Özellikle stratejik öneme sahip Maraş ve Çukurova bölgelerinde hâkimiyet mücadelesi Türkler lehine ve dolayısıyla Türk kültürü ve medeniyeti lehine

¹³¹⁴ Necdet Sevinç, *Osmanlılarda Sosyo-Ekonomik Yapı*, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978, s.127

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

sonuçlanmış, Ermeniler kültürleriyle birlikte sürekli olarak azınlıkta kalmışlardır. Bu nedenle Ermeniler öncelikle Bizans ve Haçlılarla, ardından Moğollar ile ittifak kurarak hem varlıklarını korumak, bağımsız olabilmek ve bölgeye hakim olmak istemişlerdir. 1243Kösedağ yenilgisinden sonra zayıflayan Selçukluların yerine gerek Moğollar gerekse Ermeniler ile mücadeleyi Memluklar ve Türkmen akınları devralmıştır. Memlukların devreye girmesiyle hem Moğolların hem de Moğollar ile ittifak Ermenilerin Maraş ve Çukurova bölgesindeki hakimiyeti azalmıştır. Türkmen akınlarının güçlenmesi ile Anadolu topraklarının güney uçları Türkleşmiştir.

Siyasi hadiselerin dışında Anadolu topraklarında var olan etnik unsurların sosyo-kültürel etkileşimi de göz ardı edilmemelidir. X.-XIV. yüzyıllar arasında Anadolu'nun Türkleşmesi ile azınlık durumunda olan Ermeniler bölgede varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Özellikle ticaret yollarının üzerinde bulunması nedeniyle Maraş ve Çukurova, Ermeni-Türk ilişkisinin yoğun yaşandığı ve devam ettiği bir bölge oldu. Gerek Selçuklular gerekse Osmanlı döneminde devam eden Ermeni-Türk ilişkileri etkileşiminin devam ettiği ve güçlendiği dönemleri kapsar. Siyasi nedenler ile yönetici tabakanın gerçekleştirdiği evlilik bağları şüphesiz başlıca etken oldu. İki etnik grup arasında sosyal ilişkilerin sonucu Ermenilerden ihtida olayları yaşanmakta bunda evliliklerin de önemli payı olmalıdır. Karşılıklı sosyal etkileşim ve bu arada evliliklerin halka inmesi sosyal ilişkileri elbette güçlendirdi. Bunun dışında aile yapısında, gelin alıp vermede, türbe ziyaretleri ve ölümlere saygı gibi konularda gelenek ve adetlerin benzerliği Ermeni ve Türk unsurların çabuk kaynaşmasına zemin hazırladı.

Siyasi alanda hâkimiyet mücadeleleri kimi zaman Ermenilerin kimi zaman da Türklerin zaferiyle sonuçlansa da, sosyo-kültür alanında asıl zaferi birçok medeniyet ve uygarlığa ev sahipliği yapmış Anadolu kazanmıştır. Küçük Asya'da kültürel zenginlik ve farklı etnik toplulukların yaşaması geniş bir hoşgörü kültürünün de gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler, sosyal hayatı da etkilemiş ve Anadolu, yüksek düzeyde bir kültür ve medeniyet sahası olmuştur. Selçuklularda artarak devam eden ve bunu Osmanlı döneminde de sürdürebilen Ermeni Türk ilişkileri Anadolu coğrafyasına iz bırakmayı başarabilmiştir. Maraş bölgesine sadece sanat alanında bakıldığında günümüze kadar gelen Ermeni-Türk etkileşimi bize bunu göstermeye yetmektedir. Hala Maraş'ta ve genelse Anadolu'da birçok sanat dalının bizlere Ermenilerden miras kaldığı ve Türklerin bunu geliştirdiği söylenebilir.

ULUSLAR ARASI SELÇUKLU DÖNEMİNDE MARAŞ SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- Cahen, Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, e yay., İstanbul 1979.
- Döğüş, Selahattin, “Türk Ermeni İlişkileri Örneğinde Türklerle Gayrimüslimlerin Ortak Yaşama Kültürünün Temelleri”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.IV., Erciyes Üni. I. Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu, 2007.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK Yay., Ankara 2007.
- Ersan, Mehmet, *Beylikler Devri Türkiye Tarihi*, Timaş Yay., İst. 2014.
- Gökhan, İ., Kaya S., *VII.-XVI Asırda Maraş Emîrleri*, Ukde Yan., K. Maraş 2008.
- Gökhan, İlyas, “Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki Siyasi İlişkiler”, *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1 2012*.
- Gökhan, İlyas, *Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi*, Ukde Yayınları, K.Maraş 2011.
- Gündüz, Tufan, “Kahramanmaraş Maddesi”, *TDİA*, C. 24, İstanbul 2001.
- Kankal, Ahmet, “Anadolu Ermenilerinin Halk İnanışları”, *Yeni Türkiye*, S.60, 2014.
- Kaya, Selim, “Ortaçağ'da Maraş'ın Sosyo Kültürel ve Etnik Yapısı Hakkında Bir Değerlendirme”, *Kahramanmaraş Sempozyumu*, K.Maraş 2004.
- Külekçi, Cahit, *Türk-Ermeni Sosyal Münasebetleri, Tarihte Türkler ve Ermeniler*, C. I, TTK 2014.
- Moltke, F. H. Von, *Türkiye Mektupları*, Remzi Kitabevi, Ankara 1993.
- Sevim, Ali, *Selçuklu Ermeni İlişkileri*, TTK Yay, Ankara 1983.
- Sevinç, Necdet, *Osmanlılarda Sosyo-Ekonomik Yapı*, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978.
- Sümer, Faruk, “Oğuzlar (Türkmenler)”, *TDAV Yay.*, İstanbul 1992.
- Süryani, Keşiş Mikhail, *Vekayiname*, Trc. H.D. Andreasyan,
- Şeker, Mehmet, “Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Maraş Bölgesi ve Bölgeye Yerleşen Türk Boyları”, *K.Maraş Sempozyumu I*, K.Maraş 2004.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat İst. 1971.
- Türkmen, Fikret, *Türk Halk Edebiyatının Ermeni Kültürüne Tesirleri*, Akademik Kitabevi, İzmir 1992.
- Ulu, Cafer, “Türk ve Ermeniler Arasında Sosyo-Kültürel Etkileşime Zemin Hazırlayan Etmenler”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C.I, Erciyes Üni. I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu 2007.